

HYPERTON

Revistă de cultură • Anul 43 • Numărul 4-5-6 / 2025 (372-373-374)

CUPRINS

Accente

Gellu Dorian – Năravuri vechi, reforme noi..... 1

Invitatul revistei

Ioan Iacob în dialog cu Leo Butnaru.....3

Dialogurile revistei

Nicolae Tzone în dialog cu Radu Sergiu Ruba8

Lucian Vasiliu în dialog cu Daniel Cristea-Enache22

George Motroc în dialog cu Veronica Balaj.....25

Poesis

Marian Drăghici.....30

Vasile Dan Marchiş35

Ana Ardeleanu37

Antonio Doda.....39

Cătălina Hașotti40

Gabriela Botici.....41

Anda Comșa-Chiș.....43

Lucia Bibarț43

George Vigdor44

Madalina Virginia Antonescu45

Simona Lungu.....48

Beletristică

Dan Perșa – Zigurat sau mastaba?49

Mircea Bodnariu – Omul fără greutate51

Rodica Bretin – Piki și batălia florilor53

Christian W. Schenk – CONCORDIA.....56

Terapie narativă

Dumitru Ungureanu – Ziua în care L-am văzut pe Dumnezeu.....58

Teatru

Aurel Andrei – Guturai61

Lucian Scurtu – Eșafod pentru doi.....69

Jurnal

Leo Butnaru – Vectori transpruteni (XXIX)72

Liviu Ioan Stoiciu – Dacă e să o iau pe rând, rememorând câte ceva din

ciudadul an 2020.....76

Cronică literară

Daniel Cristea-Enache – Exit.....76

Vasile Spiridon – Elogiul lecturii lente și atente81

Ovidiu Petcu – De neoprit – Conjurația imbecililor.....83

Savu Popa – În căutarea umanului pierdut.....88

Paul Gorban – „Neîntreruptele zboruri” ale Alexandrinei Tulics89

Liviu Capșa – Miraculoasa lume sud-dunăreană a lui Ovidiu

Dunăreanu91

Victor Teișanu

– Un poet la intersecția cu zona social-politică.....92

– Poezia ca exercițiu al candorii și stranieții.....94

Daniel Mariș – Simfonia trecutului și absurdul viitorului în lirica lui

Laurențiu Maștei.....95

Stela Iorga – Ferice de cel care ca Ulise...96

ReLecturi

Radu Voinescu – Universul poeziei – anvergura ascunsă.....98

Eminescu in aeternum

Valentin Coșereanu – Desculț în iarba copilăriei (XVI).....104

Theodor Codreanu – De la Eminescu la „cazul Stere”110

Grete Tartler – Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” pe anul

2024.....146

Vasile Spiridon – Laudatio rostită la decernarea Premiului Național de

Poezie „Mihai Eminescu” – Opera Omnia149

Victor Teișanu – De la „hieroglifele” eminesciene la „necuvintele” lui

Nichita Stănescu116

Corneliu Fotea – Jurnalul cu Eminescu (28).....119

Universalis

Din poezia avangardei ucrainene, în traducerea lui Leo Butnaru (Ivan

Krușelnitskiy, Sveatoslav Gordinskiy)121

Adrian George Itoafă – Alter-ego-urile lui Fernando Pessoa124

Ivan Pozzoni (Ileana Pascu și Rodi Vinau)126

Mariangela Gualtieri (Traducere de Cătălina Frâncu)131

Mariana Rânghilescu – Criza morală în *Lupul de stepă* de Hermann

Hesse135

Eseu

Al. Cistelean – O recoltă subțirică137

Ioan Holban – Ioan Moldovan138

Simona-Grazia Dima – În viață, în artă, în poezie, spre centrul ființei

Ovidiu Petcu – De la temele începuturilor literaturii la tematica

literaturii SF (1).....145

Vianu Mureșan – Atenția și iluminarea.....149

Marius Chelaru – Cum s-a înfăptuit România în viziunea unui

american153

Victor Teișanu – O prodigioasă cronică a istoriei noastre recente158

Octavian Buda – Victor Papilian: anatomistul dostoevskian.....161

Visarion Alexa – Cetățeanul turmentat.164

Raluca Faraon – Iertarea aparține celui puternic, nu răzbunarea167

Memoria

Magda Ursache – Petru Ursache, un om tânăr pe viață.....172

Lucia Dărămuș în dialog cu Petru Ursache175

Note, comentarii, idei

Premiile revistei „Convorbiri literare”185

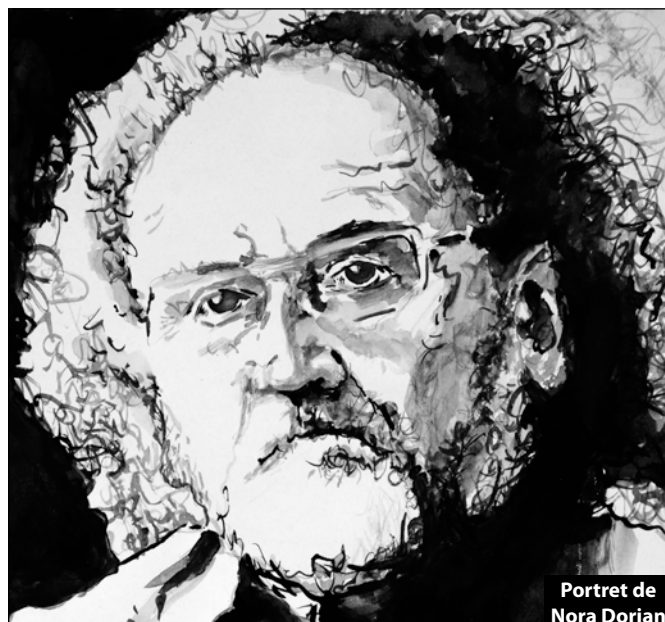
Petru Ababii

– Despre mecanismul genetic creativ al operei poetice185

– Naționalul, demnitatea națională și mândria națională la români.....186

Octavia Buhociu – 4 x Maria187

Ana Coșereanu – Unitate în diversitate.....187

Portret de
Nora Dorian

Gellu DORIAN

Năravuri vechi, reforme noi

Deși libertatea de exprimare este garantată constituțional, cel puțin, dacă nu dintotdeauna, în ultima vreme aceasta a fost îngădită prin diferite forme de acțiune de diverse poziții instituționale, de la CNA la CCR, de la BOR la UAT, toate, în fond, supuse clasei politice devenită categoria supremă, decizională, în statul român. Nu este numai o stare de fapt, vizibilă doar la noi, ci aceasta, deși ocrotită de Carta Drepturilor Omului, dar și de instituții internaționale consacrate, se face din ce în ce mai vizibilă peste tot.

Cum însă nu vreau să generalizez aici acest fapt, acuzat și scos la iveală de diverse mitinguri din întreaga lume, o să mă refer doar la ultimele acțiuni de acest fel manifestate, virulent chiar, la noi. Faptul că un spectacol de teatru ca *Proorocul Ilie* de Thadeusz Slobodzianek, pus în scenă la Teatrul Național din București de regizorul Bodond Nagy, cu o bilă roșie de atenționare pe afiș, cum că spectacolul nu este recomandat minorilor sub 18 ani, după premieră a stârnit reacții din partea BOR-ului, cerându-se scoaterea de pe afiș a acestuia și interzicerea lui pe viitor, ilustrează o formă de cenzură, pe care o credeam eradicată. Chiar dacă subiectul acestui spectacol, scris de un dramaturg polonez, ilustrează viața unui sătuc polonez de la granița cu Belarus, deci cu o altă formă a credinței, ortodoxia, și a unui preot care povestește enoriașilor apocalipsa, nu ar fi trebuit să miște atât de vehement Patriarhia Română, încât să ceară excomunicarea spectacolului din arealul vieții cultural-ortodoxe al României. Amănuntele acestei luări de poziție nu le discutăm acum, nici argumentele aduse în luarea de poziție, ci doar faptul că un act artistic, demn de a fi trecut în fondul cultural viu, se cere a fi amputat. Nu știu dacă este un început în astfel de inchiziții culturale la noi, însă, dacă ar fi așa și mai ales dacă ar fi lăsat să se întâmple așa ceva, ar trebui să scoatem din patrimoniul nostru cultural și alte spectacole, puse în scenă de mari regizori, de la Liviu Ciulei, Lucian Pintilie, Silviu Purcărete, Andrei Șerban, chiar și unele realizate de Radu Afrim sau alți experimentalisti din arealul teatrului românesc contemporan. Și de aici, ar mai fi un pas, până la intrarea unei astfel de cenzuri în câmpul vast al literaturii române, care, după cincizeci de ani de comunism,

a intrat în câmpul deschis al libertății de exprimare, oferind cititorului o plajă largă de oferte ale lecturii, satisfăcând tot felul de gusturi, de la cele fără perdea până la cele mai temeinic literare scrise. Și atunci la ce am ajunge? Din nou de acolo de unde am plecat acum treizeci și cinci de ani, cu speranța că doar cititorii pot fi cei care vor aplica cenzura asupra unei opere literare, cum la fel și spectatorii asupra unui spectacol, eliminând din mers ceea ce merită a fi tăiat.

Nu am urmărit îndeaproape argumentele bisericii ortodoxe, prin organismele ei consacrate, dar am putut constata că după formele de cenzură politică, aplicate de CCR, iar altele, aplicate de CNA, care nu mai are rolul de la începuturi, această nouă formă de cenzură, aș numi-o inchizitorială, este o înscrisiere în marele aparat represiv ce se instaurează la noi de la o zi la alta.

Am citit articolul lui Varujan Vosganian despre strategia culturală de la noi, publicat într-un număr recent al „României literare”, ca răspuns sau atitudine la propunerea de reformă a noilor strategii culturale în viziunea Guvernului României, prin ministerul de resort. Semnalele trase de președintele Uniunii Scriitorilor din România sunt, de fapt, și punctele de vedere care nu au intrat în atenția noilor strategii culturale, ceea ce semănă, într-un fel, și cu reformele din vastul program al României educate, prin care școlile, elevii și profesorii nu urmau să fie consultați, ci doar să urmeze bazaconiile ce urmau a fi puse în aplicare. La fel și aici, în domeniul culturii, nimic despre perspectiva culturii scrise, ci doar niște module preluate parcă de la inteligența artificială, care, isteată fiind, nu are nimic comun cu realitatea. Aduc aici în discuție și aceste aspecte, care, trecute cu vederea de către cei cărora li se pregătesc astfel de strategii și reforme, nu sunt supuse unor discuții publice, unor consultări cu cei care sunt implicați în mod direct în cultura vie a țării, ci sunt aduse în pagină de lege de inși care sunt total în afara vieții culturale, transformând o reformă, să-i zic, într-o formă de cenzură. Or cenzura, când vine să scoată din joc un element al vieții culturale, nu poate fi decât o expresie a unei autocrații sau a unui totalitarism, forme ce aparțin dictaturilor, care, pentru a controla

totul, trebuie să limiteze formele de exprimare și mai ales să le aducă la nivelul lor de înțelegere.

Ceea ce nu se vede de acolo, din incubatoarele unor astfel de strategii, de unde sunt aruncate săgețile otrăvite spre viitor, este tocmai aplicarea acestor forme de cenzură în viața de zi cu zi a comunităților. Implantarea unor persoane în funcții importante de decizie în fruntea unor instituții de cultură, doar pe criterii politice sau pe principii ale corupției native, adică pe nepotisme, nu este altceva decât o punere în aplicare a acestor strategii, care restrâng aria libertății de exprimare, în cazul ăsta, artistică, prin interzicerea unor spectacole sau a unor artiști, prin scoaterea din planuri editoriale sau din librării a unor cărți, prin selecția, după propriile gusturi, când e vorba de cheltuirea banului public, doar a unor nume agreeate ideologic, oportuniști, care, prin prestațiile lor duc la slaba calitate a actului artistic, la imaginea publică, falsă, a scriitorului.

Cam în acești parametri va așeza noua strategie culturală de la noi, funcționând conform cenzurii de acest tip, reformatoare, cum i se spune, actul artistic, lăsând la vedere doar ceea ce-i place prelatului, politicianului cu mintea îngustă, managerului aflat mereu în conflict de interese, prin nepotisme și promovarea oarbă a aproapelui submediocru. Aluatul pe care-l pun acum aceste noi strategii culturale la dospit este

unul format din făină de proastă calitate, cu aditivi, cu analfabeți funcționali pe post de elită culturală, eliminând valorile adevărate, inmode și dătătoare de astfel de situații revoltătoare, cum a fost spectacolul *Proorocul Ilie*, împrumutat din altă cultură, din altă formă religioasă, dăunătoare, pasămite, bunului mers. Dacă ar fi ca toți artiștii care au semnat scrisoarea de protest, în număr imens, să se dea deoparte, scena teatrală din România ar rămâne goală, pustie, loc de hârjoană noilor strategii culturale. Cine oare ar fi de vină? Dacă ar fi să luăm de bună ceea ce a spus Sergiu Celibidache, când s-a aflat în mijlocul artiștilor români, care s-au plâns de situația în care se aflau, am găsi vinovații în spusele lui: „Vinovați de situația în care se află artistul român suntem doar noi, nimeni altcineva.” Da, așa este, noi suntem vinovați, care prin modul de a vota, am lăsat să ajungă, de la o legislatură la alta, o clasă politică din ce în ce mai degradată, plină de inși improvizați, care și-au creat o caracudă din care apar alți și alți pretendenți la conducerea țării. Cum să sperii la mai bine, dacă și luminata biserică trece și ea la represalii în spațiul cultural, din care, prin tradiția noastră, face parte din cultura identitară a poporului român?

Nota bene: articolul a apărut cu titlul „Cenzura...”, în nr. 20-21 / 2025 al revistei *România literară*.

.....

Gellu DORIAN

Poezia

Poezia nu este un bun public, așa cum cred cei care, zilnic, fac din ea un soi de preș pe care își șterg picioarele cu care scriu, zicând că așa îi îndeamnă sufletul, păcălind lumea, păcălindu-se pe ei.

Poezia nici măcar nu este un etalon al sufletului, nici un stimulent al inimii, nici măcar aerul pe care cei care cred că scriu poezie ca și cum ar respira îl încarcă cu duhurile expirațiilor lor.

Poezia nu este numai a elitelor (așa cum cred cei mai mulți care vor să se considere elite), care, la rândul lor pot fi ignoranți în domeniu sau proști receptori ai fenomenului.

Poezia nu este nici a omului de rând, chiar dacă sufletul lui vibrează la adierea frunzei, chiar dacă necazurile îl înalță cu rugăciuni până la Dumnezeu.

Poezia nu este doar o stare de spirit, iscată în mintea oricui așază pe hârtie versuri care-l fac pe Dumnezeu să se încrunte.

Poezia nu are zi, nu are noapte, nu are sărbătoare, nu are răgaz, nu poate fi pusă în rama fotografiilor de familie; nu e nici măcar umbra lui Alexandru cel Mare care îi fură soarele lui Diogene.

Poezia nu este un gunoi să fie măturată din Cetate.

Poezia nu este apa de gură a celor care fac zilnic gargară cu ea, adăugând petale de trandafiri sau Listerin, să alunge bacteriile care și-au făcut habitat în gura lor.

Poezia nu este nici parfumul pufăit zilnic de fermei, să alunge aureola de transpirație din jurul trupului lor.

Poezia nu are trup, nu este ființă; doar Aristotel a văzut-o corp viu și cei mai mulți

au sărit pe ea și au ucis-o.

Poezia nu face lepră, nu se scarpină de răie, nu stă în chirie, nu face datorii la stat, nu e o afacere, nu este nimic din toate astea.

Poezia nu vine pe bicicletă, nici în vreo mașină specială, nici măcar pe jos, nici în zbor, nici în vreun fel la cei care cred, fără să fie, că ei înșiși sunt poezia.

Poezia nu e Mihai, nu e Gheorghe, nu e Dumitru, Nicolae, Vasile, nu e Adrian, nu e Elena, nici Maria, nici Aglaia, nici Saveta; poezia nu are nume, nu răspunde dacă o strigi.

Poezia nu se insultă, deși zilnic cei care o scriu cu laba gâștii o fac crezând că o mângâie, că își oblojesc rănilor, că deschid uși pline de lacăte pentru ceilalți muritori.

Poezia nu se ademenește, nu se invită în casă ca pe o femeie ușoară, nu face trotuarul pe unde trec falșii autori de versuri; poezia când nu vrea să vină se transformă în versuri scâlâmb, lălăite, scrise de somnambuli pe vremea când luna doarme după nori.

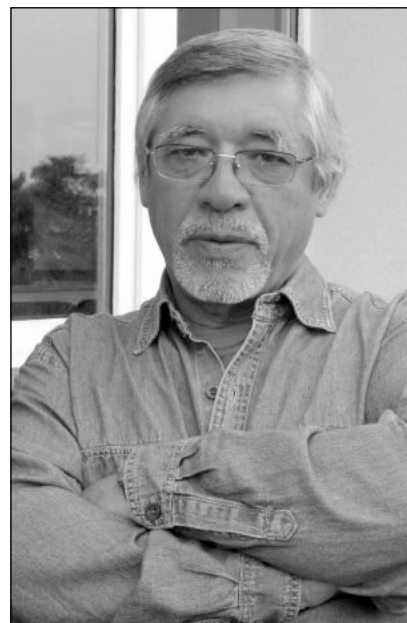
Poeziei nu i se pun lauri, nu i se fac laude, nu i se ridică temple.

Poezia este doar a Poetului; nu există poet adevărat sau poet neadevărat, poet bun sau poet prost, ci pur și simplu doar poet. Și acesta nu se arată oricum în lume, nu se lasă văzut, nu cerșește glorie, nici din milă, nici de alte motive. Poetul este chiar poezia care nu are nevoie de nimic altceva decât de harul pe care numai Dumnezeu îl așază în numele lui. Poetul nu sărbătorește poezia, el o scrie cu aerul, cu sângele, cu inima, cu sufletul, el o lasă slobodă în lume, iar cei care o văd, o simt sunt doar cei care știu că Poetul este chiar Poezia.

Și atunci, dragi cititori, dați-i ființă Poetului, să poată ființa și poezia în el, lăsați în neființă tot ce vine spre voi de la cei care nu au har, de la cei care zilnic murdăresc numele Poetului și al Poeziei. Numai așa puteți trăi poezia, numai așa Poezia poate salva lumea!

I R N E V V I I T S A T T E U I L

Comunicare și... cuminicare literară

IOAN IACOB ÎN DIALOG CU LEO BUTNARU

Ioan Iacob: *Domnule Leo Butnaru, sunteți un nume consacrat în literatura română. Eu aș spune chiar o veritabilă legendă. Totuși, pentru cei care nu vă cunosc, cum ar trebui prezentat scriitorul și jurnalistul Leo Butnaru... prin el însuși?*

Leo Butnaru: Orice scriitor poate fi „extras” și din propriile cărți, indiferent de genul în care apar ele. Implicit sau oarecât explicit, există în ele și autoreferențialitate, date, note, trăsături, oarece taine, enigme sau lucruri spuse pe față, din care i se poate imagina un contur de portret, în unele cazuri chiar de destin. Eu cam sunt persoana spusului de sine, despre devenirea și munca sa. Am depus mărturii, să zic așa, în jurnalul, pe care am început să-l țin începând cu anul doi de studenție și adus până la momentul acestor... dezvăluiri. Începuturile lui le-am editat în două volume, primul, *Student pe timpul rinocerilor*, apărut la Chișinău în anul 2000, și secundul, *Perimetrul cuștii*, dat la lumină de editura Cartea Românească (2005). Astăzi, public în foileton pagini din jurnal în *Revista literară* și *Hyperion*. Sunt *da capo* mărturisitor în *Copil la ruși*, narațiune memorialistică, inițial scoasă în lume de revista *Sud-Est cultural* (câteva numere, în 2007), iar în anul următor editată de *Ideea Europeană*, după care a mai cunoscut apariții la editura *Cartea Românească* (2013) și o reeditare în anul trecut (ed. *Cervantes*). Unele detalii, trăsături de portret mi le-au schițat mai mulți colegi, încât, la un moment dat, parcă de la sine, ele s-au sintetizat într-un (*Auto*)portret schițat

împreună cu Fănuș Neagu, Adi Cusin și Arcadie Suceveanu: Se zice că subsemnatul, spirit dezinhibat, ludic, emană o energie debordantă. Mâinile și picioarele-i sunt mușchiuloase ca de aruncător de disc în arenele Greciei Antice, trădând forță și vitalism (cărora le rămâne fidel). Barba-i scurtă ca de satir, înmuiată în cărunțețe, pare să personifice ironia și persiflarea, iar limba-i izvoditoare de anti-parnasianisme se află non-stop în regim de replică. F.N. îl vedea drept diavol cu barbă, scăpărând din copite de sidefla mijloc de rău și de bine într-o lume din scoartă de măr domnesc, plutind pe creasta valurilor ce le înalță Prutul și că se vrea gladiator de destine, dar nu știe să și-l păzească pe al său, ceea ce înseamnă că L.B. e chiar cel adevărat, care trăiește totul cu intensitate, încât s-ar crede că până și supărarea îi face plăcere. (Nu e chiar așa, însă e frumos spus – nu? – despre unul care se simte plasat între romanticele îndoieli de cândva și cele din viitor, dar fără a înceta să jinduiască secțiunea de aur.) Ce ar mai fi de spus? A fost declarat intergeneraționist între generațiile ce au respirat și respiră a secol XX și a secol XXI. Urbanizat sută la sută. Modern sau poate hiper-modern și – uimitor! – chiar avangardist mereu uimit. Din țărani. Bineînțeles, această schiță poate fi împlinită și cu alte detalii, observate și reținute de colegii, prietenii atenți, cu care am fost și sunt întru comunicare și... cuminicare literară.

I.I.: Prin 1992 / 1993, când eram redactor la Departamentul literatură și artă al Radioteleviziunii Române și veneam la Radio Chișinău pentru a realiza „Podul de flori” și

făceam interviuri cu Leonida Lari, Dumitru Matcovschi și Nicolae Dabija, spuneți că erați în România. Când ați venit prima dată în România și ce a însemnat acest lucru pentru dumneavoastră?

L.B.: Abia în 1987 mi s-a dat pașaport „de străinătate” și deci liber să trec Prutul. Era în Uniunea Sovietică și, chiar de părea să se ivească perestroika, la hotar, la stația de tren Ungheni, situația era dezastruoasă. De altfel, ca și la București, dacă mă gândesc cu câtă precauție, fereală se purtau unii dintre basarabenii care doreau să se vadă cu noi. Dar, în mare, am rămas cu imagini luminoase de la hotelul bucureștean *Modern*, care astăzi nu mai e, a fost demolat, și unde o chelneriță amabilă a depista că suntem... moldoveni. „Sunteți moldoveni?”, întrebă ea. „Dar prin ce ne-am... trădat?” „Păi copilul, când l-am întrebat dacă ar mai vrea macaroane, supse: *oleacă*”. A-ha! Apoi imagini, momente memorabile de la Mamaia, hotelul *Pelican*, unde îi miram pe unii tovarăși stranii (și cu urechile ciulite!), surprinși că unii dintre noi ascultam, deschis (eram cetățenii altui stat, nu?), *Europa liberă*. Atunci, la București, în casa actorului și poetului Arcadie Donose, i-am cunoscut pe marele regizor Ion Popescu-Gopo, pe colegul Matei Vișniec, care foarte curând avea să ceară exil francez. Ar fi fost ca și cum primii pași de înaintare, direct, în cultura, literatura română, așa cum erau ele la acea vreme cu semne că se apropie căderea comunismului, așteptată cu speranță și încordare socială, dar, bineînțeles, și personală.

I.I.: *Cum se împacă „linia tradițională” a liricii din Basarabia cu apetitul poetului Leo Butnaru pentru avangardism?*

L.B.: La drept vorbind, respectiva linie (mai mult imaginară, decât... tradițională) nu era deja... neîntreruptă (ca în circulație!) nici chiar în anii șaptezeci, când debutam eu. Astăzi nu cred că se mai poate vorbi obsesiv despre dominarea, între Prut și Nistru, a tradiționalismului prozodic, mai mulți autori din Interriverania integrându-se perfect nu doar în spațiul literar panromânesc, ci și în cel european, dat fiind că au fost traduși, editați, premiați, adică apreciați în respectivul cadru (sau respectivele cadre) la care mă refer. Ba chiar, la un moment dat, s-a vorbit de un anume suflu înnoitor în prozodia română, pe care l-au adus unii poeți sau prozatori născuți prin câmpiile moldave sau în preajma cetăților nistrene. Iar preocupările pentru avangardism au venit oarecum firesc, probabil jinduite de firea, de felul meu de a fi, de a viețui în literatură. Nu că mi-aș fi căutat propriile urme în apropierea *de* și intrarea în această fascinantă fenomenologie, dar parcă aș fi fost surprins eu însumi, aflând chiar în primele mele poeme ecouri metaforice, ideatice, care interacționau cu avangardismul românesc, rus, paneuropean. Iar în lecturile creației avangardiștilor și despre avangardă eram

acaparată de cultul imperios al inovației, reînnoirii, reformulărilor, redirecționărilor spre posibilă originalitate. Verbocreația avangardiștilor fascina prin disponibilitatea limbajului în general sau a cuvântului în particular, angrenat în spectaculoase transmutații de sensuri, de metaforizare și estetizare, îndemnat și, să zicem, de Ilarie Voronca, cel ce vedea „rostul artistului, precizat în străduința de a improspăta cu un element nou și propriu cadrul uzat al artei”. Dar, în mare, preocupările în cauză țineau de instructiv, mobilizare întru propriile tale căutări artistice. Mă opresc aici, pentru a evita riscul de a mă repeta, dat fiind că m-am referit detaliat la acele întâmplări ale juncții literare atrase de avangardism în mai multe eseuri, interviuri. Aici poate ar fi cazul să reproduc unul dintre poeme inspirate de avangarda propriu-zisă: *Cirezile poartă în ugere fructul laptelui ca/ pe un steag al predării bunătății pe pământ/ în scurt-țâșnitoarea cascada a mulsului/ ca iuți săgeți de noime între simți și gând/ încât e ceva ce duce la desprindere de simbolism/ și început de avangardă tremolo-n româna poezie/ cu Fundoianu la Herța, cu Voronca la Paris/ și Celan ce pe sumbre poduri îndelung întârzie.// E ceva cu Tzara, Luca și Urmuz-pistolarul, cu Vineal culegând viile și vina sfidării. Apoi apare-n rol/ Bogza și Dinu, acesta potrivindu-și numele Roll/ binecuvântat de pana lui Pană, amical-benevol.// Ionescu mână rinocerii spre Nistru și Dâmbovița/ din munți îi alunecă îndărăt ghetarii și zăpezile/ iar apa Bucureștiului le păstrează până azi grotescul/ și absurdul – jos, la Mitropolie – privește și vezi-le// când cirezile poartă în ugere fructul laptelui ca/ pe un steag al predării bunătății în școli și pe pământ/ în scurt-țâșnitoarea cascada-n amurgul mulsului/ ca iuți săgeți de sensuri între simț, dada și gând. Ar fi de precizat că poemul este dedicat lui Marin Mincu, strălucit exeget al avangardismului, iar din versurile scrise în franceze ale lui Ilarie Voronca și B. Fundoianu mi s-a întâmplat să traduc.*

I.I.: *Știu că în Republica Moldova este un cult pentru Eminescu. Cum îl vedeți pe Eminescu azi? Cum reușiți să vă „eliberați” de sub influența și fascinația pentru lirica sa?*

L.B.: O spun din capul locului (răspunsului): între timp (și... între spații) lucrurile au devenit mai... obișnuite. Precum e o afecțiune mai special pentru Eminescu la Botoșani sau Iași, de exemplu, e una și la Chișinău. Însă deja nu un cult, cum s-ar fi crezut mai ieri-alaltăieri. Este omagiu firesc și meritat adus Marelui Eminescu. Bineînțeles, cei mai mulți dintre noi îl apreciem mult pe Eminescu, îl citim, recitim, reinterprețăm, îl spunem pe de rost, însă aceasta nu înseamnă că trebuie să cădem într-o... *papologie eminesciană*. Ca tată și papă, doar unul Eminescu. Nu. În afară de Eminescu, mulți dintre noi au cunoscut și alți poeți de geniu, i-au studiat, au învățat de la ei, i-au tradus și e dreptul lor să-i venereze. În anii de dezmaț comunist,

atracția pentru Eminescu, pledoaria pentru el au apărut tot mai accentuate și din cauza interdicțiilor față de reperele de bază ale istoriei și culturii românești. Astăzi, libertatea a făcut dreptate și Omagiatului și celor care-l omagiază.

I.I.: *Domnule Leo Butnaru, care este întrebarea la care ar fi fost cumva dificil să răspundeți? Și ce întrebare ați fi dorit să vi se adreseze?*

I.B.: Dacă am tot spus multe sau puține despre mine însumi, fiind, adică, un mărturisitor, nu cred că aş izbuti să mă erijez și în postura propriului... contabil; contabil... de sine. Spun asta cu gândul la sutele, probabil, de întrebări, pe care le-am adresat numeroșilor mei interlocutori, intercomunicare din care au rezultat șapte sau opt volume de interviuri. Iar dacă mă privește, totuși, nicio întrebare nu mi s-ar părea dificilă, oricum aş da un răspuns. Unul din numeroase posibile. Însă ar fi dificil să potrivesc cel mai convingător răspuns. Cine știe, poate, pe viitor, ne vom limpezi mai mult în sferile silogismelor interrogative.

I.I.: *Vă adresez întrebări din partea „The Romanian British Journal”. Ce ați dori să transmiteți celor care vor citi acest interviu și care se vor afla de o parte sau de alta a Atlanticului?*

I.B.: Nu sunt o somitate, pentru a transmite lucruri capitale nici chiar de o parte sau alta a Prutului, căruia totdeauna i-am dorit, înfrigorat, să nu devină... apa sâmbetei. Nici chiar președinții americani, de la o vreme tot mai confuzi și ei, nu pot da mesaje... transatlantice, care i-ar interesa pe cei mulți. Iar noi, scriitorii și cititorii... simpli, să ne dorm ca literatura, poezia, să ne apropie în continuare sufletele, să ne transmită mutual sentimente, idei emanatoare de pace și de frumos. Ele au fost și rămân a fi liantul spiritual al omenirii, în care, astăzi, muzele par a fi intimidat de zângănitul armelor, de război. *Pax omnibus!* Iar într-o revenire la o întrebare, pe care mi-ați adresat-o mai spre începutul dialogului, alăturând pandantul transatlantic cu avangardismul, ar fi cazul să amintim că futuriștii în literatură, artă au fost printre primii care au intuit fantasticul proces, numit azi globalizare, iar McLuhan ar fi putut cita masiv din creația lor în studiul său despre „satul global” (sintagmă lansată în 1960). Să ne amintim că Velimir Hlebnikov publica în 1917 *Proclamația președinților globului pământesc* care, „ajustată” la ideile abordate aici, nu ar fi decât *Proclamația... primarilor satului global*, peste care pilotează poetul-avangardist ucrainean Mihail Semenko: *Vă salut, tineri aviatori,/ Și căldura mâinilor v-o strâng./ S-a dizolvat ecuatorul artificial,/ La pragul meu deja crește bambus./ Eu luminez inimile cu licăriri de benzină,/ Vuiet de elice și chipiuri de piele./ Orice îngrădături doborâți-le sonor –/ Internaționalizați stepele.* În scrisul avangardei lumea, universul își deschideau tot mai larg spațiile, poetul futurist documentându-se în

geografia, istoria propriu-zise, în patrimoniul cultural al civilizațiilor, toate condimentate cu exotism și, bineînțeles, cu metafore poetice provocatoare, nu rareori scilpitoare, autentice *sui generis*. El chiar propune/vorbește despre „tramp” (M. Semenko), noțiune preluată și de alți confrăți și care e înrudită cu contemporana, englezeasca noțiune de *globe-trotter*. Exemplul îl întâlnim într-un scurt poem al lui Gheo Șkurupiy, intitulat chiar așa: *Tramp*, cuvânt neatestat de niciun dicționar ucrainean și care sugerează o gamă de sinonimie mai largă: vagabond, pelerin, călător versus – precum menționam – general acceptatul, peste ani, *globe-trotter*. Inclusiv, cel ce străbate fabuloasele distanțe literare transatlantice.

Leo BUTNARU

Clepsidre cu nisip, clepsidre cu castane

Cartea nisipurilor.
Borges

...din burta clepsidrei
timpul e scos prin cezariană – astfel
pumnalul lui Brutus găsindu-și aplicație pur filosofică –
de eternă țârcăire – energie termică
degajată la fricțiune (& ficțiune) – nisipul arde
calcinându-se astfel că cenușa – în lentă sau
sincopata-i cernere – nu mai indica ora și istoria exactă
falsificând râurarea timpului
motiv din care și apărui imperioasa necesitate de
cezarotomie a clepsidrei-mamă

Demult. Până la etc. –
la marile cutremure
nisipul
curgând zigzagat
făcea să zângănească clepsidrele.

Castane descojite – perle brune în
viziunea vreunui bard german. O
zornăitoare și enormă clepsidră

umplută
cu
castane.
Un

smuls de mână – brusc! – de-a nu scoate
nimic
din
jarul acestei toamne de culoarea
hienei.

Unii meșteri

în loc de nisip ar fi pus în clepsidre
sarea pământului
albeața acesteia făcând să se vadă cur-
gerea timpului până și-n
întunericul nopților... (și minților, probabil...)
în cosmicul ~~suflet~~ suflu întunecat.

Din scădere în scădere – Istoria. Albiile ei secate
sub copitele cămیلelor
sub circum-in-voluțiunile creierului de nisip al dunelor
sub misterul de o absolută bruta-
litate al Marelui Pustiu în
cosmica și absurdă lui clepsidră care
își confiscă sieși nisipul
sub impasibilitatea cerului plictisit de
propria lui viziune.

Din sfaturi rămase în minte
E unul destul de cuminte:
Nu râde... Citește-nainte.

Dar ai grijă, dragostea mea,
Din veci, orișicât ni s-ar da,
Blestemat e de-a se spulbera.

De-i timp de florii sau iernatic,
Simțim cum, furiș, fantomatic,
Pe la geam adulmecă hidra...

Mai spune s-aducă nisipul,
Iubito,
Și-ntoarce clepsidra...

În perioade de adânci tăceri
mi se primenește memoria destul de rarefiată
deoarece vine vremea când
se găurește până și sticla clepsidrelor
uzată de asprimea, de zgâriatul nisipului drămluit în
verticală-i țârcăire...

Mărunt-mărunțica gângăvire a vechii plăci de gramofon
neagră (din ebonită sau din cernoziom?)
probată, rotită din curiozitate

sau ca o pisare de sticlă de silex
această gângăvire pârâitoare

ca zahărul între dinții copilăriei
dulcea lui bucurie trosnitoare în
cele mai minuscule explozii posibile

pe alocuri, prin unele șanțulețe vinilul șâșăie ca
nisipul alunecător în clepsidra cu pereți subțiri
în caz contrar nu s-ar auzi absolut nimic (doar
iluzia filosofului că ar auzi cum crește iarba...)

Clepsidră barosană bi-burtoasă
țârcâindu-și nisipul...
Ah!
dacă-aș fi din nou copil
înarmat cu o praștie...

Tempus in mini-bang.....
.....ce pistruiere-înfricoșătoare! – explozia
nisipului unei clepsidre
lovite din praștie.....

visând că indexurile – dege-
tele – îmi sunt atât de maleabile
încât le pot face inele inutile probabil – cu inelele
nu poți demonstra totul
chiar dacă
ar fi și cele cinci inele (nu indexuri) olimpice
care în caz de eșec nu sunt decât tot atâtea zerouri
mie însă inelele trebuindu-mi drept galerii prin care
să treacă timpul lumii
ca un amurg infiltrat în clepsidre
ca amurgul în amestec cu nisipul
ca nisipul în amestec cu sufletul omului care
zi și noapte poate fi indiferent la curgerea vremii (nu
și la prognoza meteo)
dar
până la urmă
cade iminent în capcana cronologiei
în fața cu
† ± secolul XX – XI (cam pe aici ne-au umblat
pașii minții și ai disperării)

de parcă
între timp
a crescut
s-a mărit
ultimul fir de nisip – stă
în gâttelejul clepsidrei
și
nu
ca-
de
.
.
.
iar omul
ca prostul
stă și pierde, ucide timpul
așteptând să cadă ultimul fir
pentru a putea întoarce clepsidra

adică trebuie să ai curaj
sau înțelepciune
pentru a întoarce clepsidra-

hidra
chiar dacă
din partea-i de sus
nu a căzut ultimul fir de nisip

Oricum ai da-o
pentru a drămlui presupusa existență a timpului
doamna clepsidră trebuie să stea cu fundul în sus
din care motiv și are două funduri
și niciun cap.

Mere reci

Pricep: îți este încă fragedă gura
colega mea naivă
ușor zurlie.
Când te văd
de bucurie
îmi vine să strig: „Ura! Ura!”
gândindu-mă
între noi
la o respirație
gură la gură
poezie la poezie.

Ah mireasa mea mahomedană
cândva arătată
ca semiluna aureolată
astăzi
astăzi te mai vezi abia-abia
ca o semi-
stea depărtată

care mă face să-mi amintesc cu atâta durere
ce fericiți am fost noi în
semiluna de miere...

Vino
să avem și noi o fotografie împreună
comună
pentru că fără tine istoria dragostei nu există
ci doar geografia pustiului ei.

Probabil
aș putea trece drept optimist
însă în variantă alb-negru.
Spre exemplu
în ce privește eventualitatea dragostei între noi
văd
(sau doar îmi imaginez)
cum
ca un drapel de capitulare
se deschisese ușa ta albă ...

...aici/ acolo

acum vreo cincisprezece ani
singuri
pe țărmul gol
(ca și noi)
mai făceam
până târziu
plajă
și ceea ce se mai cădea
până toamna deja ne lipea pe spate
pe piept
frunze reci de arțar dobrogean
ca pe niște preventive
foi de muștar

În toamnă târzie
cu gurile înfierbântate de sărutări
mușcam din merele reci
ce aureau prin pomi desfrunziți.

Apoi – incredibilă! – întrebarea ta:
– Da' oare cârțițele fac dragoste sub pământ
sau pentru așa ceva ies la suprafață?...

...Și noi am făcut dragoste pe frunzele reci
și tu ai spus că-ți vine să intri în pământ de rușine
pe când
cu gurile înfierbântate de dragoste
mușcam mușcam din merele reci...

Respectând proporțiile
vena cea mare a brațului meu ar fi
un fel de Canal al Mânecii personal.

În genere
consider că geografia universală e foarte implicată
în tângjirea noastră de dragoste
cum se întâmplă și în această toamnă când
dărdâi de frig la țărmul Strâmtoarei Dardanele
în interminabila ploaie ce curge între noi...

Uneori
noi oficial cea mai îndelungată ceremonie de botez
punându-le nume norilor alunecători pe cer
sub cer

atunci
dragostea noastră părea să-și atingă apogeul
înfrigurată de imanența trecerii...

„În poezia lui Popescu nici un vers, nici un cuvânt nu este dezlipit de epiderma lui. Chiar și acel tramvai 26 trecea prin fața casei sale...”

NICOLAE TZONE ÎN DIALOG CU RADU SERGIU RUBA

NICOLAE TZONE: Radu, îți propun să începem dialogul nostru de la poemul „Post ludum”, dedicat lui Cristian Popescu, pe care-l cuprinzi în ultima ta carte, o antologie lirică personală, „Dacă pleci în căutarea mea”¹: „Unul Popescu și cu mine/ suntem cei mai buni poeți/ din acest cartier producător de clopoței./ El scrie. Noi compunem./ Sania lunecă înainte/ însoțită și protejată din cer/ de o pasăre-ndulcită/ cântătoare./ O dată pe săptămână/ în fața altora ca noi/ citim din compunerile noastre/ iar ei din frumoși ce sunt/ se fac și mai frumoși/ întreținând la mijloc numai cu spiritul/ prelungă și de lemn/ o masă la capăt cu palmier/ care se leagănă de parcă zice:/ O, copii... O!// Popescu își cântă nașterile/ atât de numeroase/ și din mame atât de diferite/ că tare m-aș mira dacă ceilalți n-ar fi de fapt frații lui/ alcătuiți din fete și băieți și stând cu toții-n liniște acolo./ Scot și eu până la urmă din buzunar un pumn de clopoței/ palmierul coboară din vârful găleata cu privighetori/ poetul mă calcă pe picior că încă nu / dar eu/ nici tu una, nici tu două/ ca fluierat de tren/ las vacarmul să meargă/ și ridic drept în fața lui/ să se vadă bine pe sine/ următoarea oglindă...”

RADU SERGIU RUBA: Este adevărat. „Unul Popescu și cu mine/ suntem cei mai buni poeți/ din acest cartier

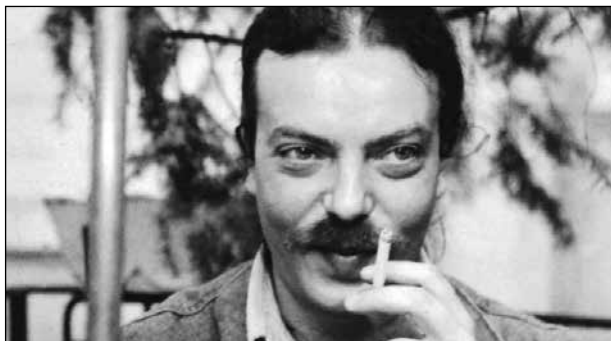
producător de clopoței”. Iată și finalul poemului: „Civilizația tandreții începe de fapt la Teba,/ unde Popescu, prin înrudire poetică,/ os de labdacid,/ face la raza lecturilor publice/ dovada că tragicul existenței/ odată ademenit în operă/ trece ușor în întâmplare bufă./ Mă sprijin de această lumină/ ca de neputința desidealizării/ unei femei cum este Andromeda pe cer”.

N. TZ.: Așadar...

R. S. R.: Nu pot să afirm că am spus totul despre Cristian Popescu în aceste rânduri, dar am atins câteva puncte pe care la ora respectivă le percepeam ca fiind cardinale în privința personalității lui. Poemul datează din '86-'87. L-am publicat pentru prima oară în volumul „Iluzia continuă”, apărut în 1989, la 1 martie. Pe carte scrie '88, era programat pentru acel an, a fost amânat câteva luni. Ținând seama de faptul că toate textele fuseseră aprobate deja pentru apariția din '88, să considerăm și noi că a apărut atunci. Poemul este așadar din perioada în care Popescu începuse să citească în cenacluri și impactul stilului său era deja vizibil. Există câteva repere biografice clare în acest text și anume: noi locuiam în aceeași zonă, în șoseaua Iancului, el în Piața Iancului, eu cu o stație de tramvai mai spre est, și anume la stația Victor Manu, pe o străduță numită Cristescu Dima, care are cam 300-350 de metri lungime între Șoseaua Iancului și Pantelimon, cu blocuri de zece etaje pe o parte și pe

¹ Antologie de versuri, Ed. Axa, Botoșani, 1999. De fapt, poemul a fost cuprins, mai întâi, în volumul „Iluzia continuă”, apărut la Editura „Cartea românească” în 1990 (deși promise bunul de tipar în 1989).

alta, motiv pentru care eu îi spuneam „canion“, lucru care îl încânta pe Popescu. Spunea: „Venim la canion, maestre“. Trăgeam fie la „canion“, fie la „piață“. Se înțelege foarte clar că cele două repere sunt ori Cristescu Dima, ori Mihai Bravu, colț cu Piața Iancului, unde locuia el. Textul cred că își găsește explicația în partea finală. Între primele versuri și partea finală se găsește o descriere, să-i zic oarecum transfigurantă, a cenaclului „Universitas“ – „fete și băieți“ în jurul unei mese, în fruntea căreia trona un palmier, vasăzică Mircea Martin, care fiind el așa, longilin, putem să afirmăm că se legăna. Cel puțin în imaginația mea, putea să se legene. Autoritatea sa era de o infinită tandrețe, de aceea putea să fie exercitată, din nou spun, în percepția mea, în sensul în care am prezentat-o acolo, și anume că, unduind din ramuri ca palmierul, ne ocrotea ca pe niște copii și așa mai departe... Scot eu un pumn de clopoței din buzunar în prezența lui. De ce mă refeream la familie în partea finală a poemului? Oarecum toată lumea știe, vorba Adei Milea („Toată lumea știe“, Greierul și furnica, noua versiune), Popescu scria despre familie. Voi fi foarte autoreferențial în tot ce am să spun, deocamdată cel puțin în prima fază, până când o să-mi treacă. Dar eu te rog să reproduci exact cum spun eu aici, în afară de indicațiile de regie să reproduci exact cum vorbesc eu...

Cristian Popescu

N. TZ.: *Jur că așa voi face...*

R. S. R.: Citind „Familia Popescu“, volumul apărut în „Co-co“, „Convingeri comuniste“, să nu ocolim titlul acestei minunate reviste, și cunoscând dinainte aceste texte, noi ne-am orientat către el ca spre centrul incandescent oarecum al unei saga, al istoriei unei familii, concentrată la maximum, nu putea fi desfășurată pe spații largi, ci pur și simplu proiectată în câteva metafore explozive. Am constatat că Popescu, în general, era foarte preocupat încercând să suporte, pentru că în sinea lui nu putea să suporte ceea ce se numea autoritatea sacrală în jurul său. Și am scris lucrul acesta în articolul apărut la vreo trei săptămâni după moartea lui în „22“². Fiindcă l-am scris din tot sufletul și cu toată convingerea pe care o aveam atunci cu privire la destinul

și la opera lui, revin asupra acestui text, în care cred și acum. Cred în ideile exprimate acolo, sunt aceleași. Nu suporta așadar autoritatea sacrală. De fapt, el voia să se împace cu această autoritate extraordinară, pentru că era cea pe care o percepea cel mai puternic, mai autentic, și oarecum mai epidermic. De aceea, dacă ne orientăm puțin prin poemele lui, ele se ocupă de familie, mamă, tată – tatăl dispărut, soră, relațiile intrafamiliale, după care urmează Dumnezeu, Eminescu etc. Nu putea să suporte autoritatea lui Eminescu, prestigiul său. Nu putea să-l suporte pentru că era oarecum apăsător din multe puncte de vedere. Singura autori-

tate pe care putea s-o suporte și care îl preocupa era aceea a lui Iisus. Nu a lui Dumnezeu, ci a lui Iisus. E o diferență, pentru că el resimțea în condițiile acestea o autoritate personală. Iisus este personaj, așa cum spune Earle E. Cairns. Ei, acesta este aspectul care pe Popescu îl impresiona teribil, și era singura autoritate pe care oarecum o suporta. Unul dintre primele mele dialoguri cu Popescu a fost foarte

surprinzător – eu neafirmând că sunt un om credincios. Probabil că sunt credincios ca intelectual, dar din sentimentul că nu se poate să nu existe Dumnezeu, nu din impresia că El există. Eu nu cred că ar fi posibil să nu existe. Este vorba probabil și de ceva de copil, moștenit, dar și de concluzia, sau raționamentul intelectual la care prin formație am ajuns. Unul dintre primele dialoguri ale lui Popescu cu mine, numai între noi doi, în deplasarea lui în „canion“, deci la mine acasă, a fost cu Iisus. A început să-mi vorbească despre Iisus, lucru care pe mine m-a stupefiat. Nu mă așteptam ca un tânăr de vârsta mea, mai tânăr decât mine, e adevărat, cu 5 ani, eu sunt născut în '54, el în '59, dar, oricum, aveam afinități ideatice și afective, să vorbească direct despre Iisus. Mă așteptam să vorbim despre politică, despre literatură, despre femei, despre tot ceea ce asigura contextul nostru imediat și mai general în limitele evidenței. Iisus nu era o evidență în contextul existenței noastre de atunci. El mi-a vorbit brusc despre Iisus. Spuneam deci că ceea ce îl interesa și ceea ce-l preocupa de fapt, ceea ce-l munea teribil era tocmai această autoritate a valorilor supreme, eu zic a sacralului, în diferitele sale avataruri, mergând de la sacralul propriu-zis, al divinității, de la hieros și până la acela al familiei, pentru că totuși, orice s-ar spune și oricât s-ar specula, relația fiu părinte este o relație care se află, volens-nolens în acest orizont al sacralului, iar familia de asemenea. Spuneam că nu putea să suporte această autoritate și, totodată, voia să o traducă în termenii sensibilității sale, motiv pentru care, în general, organiza un scenariu în poemele lui, pentru a o contextualiza. Acestea sunt scenariile

² Este vorba de: „In memorial Cristian Popescu./ Destinul cu perechea sa de palme“, publicat în „22“, nr. 12 (267), 22-29 martie 1995, pp. 13 și 14. Iată începutul său: „De dispariția, la nici 36 de ani, a prietenului meu, poetul Cristian Popescu, nu mă va consola de acum înainte nicio iluminare a istoriei. La bomba acestei vesti, generația literară postmodernistă, cu promoțiile '80 și '90, a încărunțit peste noapte. Ne-a albit tuturor părul precum celui bărbat care, umblă vorba, a petrecut o noapte de vifor crunt în aceeași groapă cu un lup, deci cu moartea, a trăit până la capăt teroarea spaimii, resimțind în preajmă prezența fiarei, pe care n-a identificat-o însă decât în zori, când a izbutit să se regăsească și pe sine, dar cu totul altfel, într-o oglindă.“

cu „Familia Popescu“, unde se observă, în același timp, o tandrețe infinită, un simț infinit al comicului și, de asemenea, un simț infinit al venerației, de exemplu față de tatăl său.

N. TZ.: Disparația tatălui său a fost un cutremur devastator. De-aici înainte teritoriul morții devine prezență acaparantă. Îl îmblânzește prin poezia sa cu totul de excepție. Inconfundabilă.

R. S. R.: Practic, el s-a format ca poet, ca sensibilitate, în urma experiențelor teribile din familia lui. Mi-a povestit în nenumărate rânduri faptul că ei au fost niște copii care, în perioada aceea comunistă, erau niște copii de bani gata. Tatăl lor avusese un înalt grad militar, de asemenea un titlu științific foarte important, chimist de mare renume preluat de armată. Muncea el și nu le lipsea nimic. A murit în 1975, la 54 de ani. Acum, eu, în anul 2000, făcând niște comparații cu ce s-a întâmplat, și a devenit oarecum transparent după 1989, s-ar putea să nu fi murit de moarte bună. Nu se știe. În astfel de situații nu se știe. Fac o trimitere numai la Gheorghe Ardeleanu, fostul șef al U.S.L.A., agricultor amator, care într-o jumătate de oră sau o oră, s-a sufocat cu un insecticid la el acasă, pe teren, în județul Bihor. Tatăl lui Cristi lucra la „Arma chimică“, fusese șeful lui Chițac, nu știu dacă la vremea aceea Chițac putea să aibă vreo influență, dar s-ar putea ca la un moment dat omul să fi știut prea mult, sau să fi putut prea mult și brusc să fi dispărut. Ei bine, acest lucru a produs un șoc teribil asupra lui Popescu. Atunci avea 16 ani – tatăl lui a murit în octombrie 1975, dacă nu mă înșel. Faptul a avut impact asupra unei potențiale sensibilități literare, care începuse deja să se manifeste. Din mărturisirile lui Cristian Popescu, când avea vreo 13-14 ani, mergea la niște cene pe la „Sf. Sava“, cu Bogdan Lefter și cu alții. E clar că evenimentul acesta extrem de brutal în existența lui, moartea tatălui, îl trimitea automat la relația existenței cu termenii săi limită, deci cu neantul, cu infinitul, cu Dumnezeu, cu absolutul, cu ce suntem noi pe lumea asta. Și toate textele sale de fapt sunt – referința nu este la curentul filosofic, ci la ideea în sine – de o existențialitate, de o ontologie sau un ontologism extrem de puternic, foarte pregnant și mai ales direct. Nu există pitoresc în poezia lui Popescu. În măsura în care el există, este pur și simplu o consecință a nucleului textului și care întotdeauna are un reper existențial foarte puternic. Dacă stăm să analizăm aceste texte, ele pot să fie povestite, pentru că spun o istorie despre viață, sau un anumit tip de viață al unui personaj. Nu există text fără personaj. Așadar, sunt niște dialoguri ale lui cu aceste repere foarte serioase și ceea ce spunea Cătălin Țirlea mai devreme³ este absolut real, el își trăia efectiv poemele, textele. Și tot ceea ce a scris în afara acestor poeme sunt prelungiri ale lor, spun prelungiri pentru că prin ele a început de fapt tot ceea ce

a urmat în ordine cronologică, respectând regula consecuției și a consecinței. Nu trebuie să plece din genul liric. Trăirea lui era extraordinară sub acest aspect, variantele pe care le are la același text sunt nenumărate și, după ce a ajuns la formule cu care noi de pildă, cei din jurul lui, eram de acord, pur și simplu se apuca și le demonta, făcea altele. Primele variante erau mai proaste decât cele pe care le demonta, dar observam, ulterior, că ajungea să le recompună în formule care pentru el rămăneau definitive, mult mai bune decât cele dinainte de demontare. Așadar, în sinea lui, undeva în profunzime, avea dreptate.

N. TZ.: Într-adevăr, răsfoindu-i caietele-manuscrite, este izbitoare tenacitatea lui. Paginile dezvăluie o avalanșă de variante. Senzația este de ocnaș, de obsedat de sunetul fiecărui vers. La construcția fiecărui poem se angajează ca la ridicarea unei catedrale.

R. S. R.: Ar fi foarte interesant să se facă o contabilitate a personajelor și a instituțiilor pe care Popescu le atrage în poemele sale. De ce spun personaje și de ce spun instituții? Personaje: mama, tata, sora, vatmanul, prietenii, Eminescu etc. Instituții sau instanțe: familia, Dumnezeu, tramvaiul, strada, casa, Eminescu, care este și o instanță în același timp, școala și mai ales arta. Avea ce avea cu arta. Ultimul lui proiect era de a scrie câte un poem – și în mare parte a reușit, unele le-a ratat – cu privire la fiecare tip de artă. Cea la care ținea el foarte mult a fi înscenată în textele sale era circul. Circul, fără doar și poate, înseamnă un spectacol de o eterogenitate senzațională. Avea Popescu niște poeme care arată ca niște fabule. Are acolo o lume animalieră, există o zoologie și o zoomorfie senzațională. De exemplu, pe el îl munccea teribil – și lucrul ăsta pe mine mă amuza cumplit, am făcut foarte multe glume pe seama lui – prestigiul Mioriței. Lucru care pe mine nu m-a muncit niciodată: este un mit, este o legendă, treaba ei, e mult mai important pentru devenirea poporului român și a Europei și a civilizației în felul în care o vedem noi acum, Mitul Meșterului Manole, de exemplu. De fapt, pe el îl preocupă faptul că se făcea un exces de propagandă teoretică pe seama Mioriței și până n-a construit el un poem sau două cu Miorița, cu mioara din care noi ne tragem – o privea așa, ca pe un fel de totem. Am spus că pe el îl interesau în general lucrurile care aveau un prestigiu sacru, autentic, sau unul fals, un pseudo-prestigiu sacru. Scrisese un poem cu mioara, domnule, și se vedea ca pe cineva care o ducea în lesă pe malul Dâmboviței, așa, ca pe un câine din ăsta crescut în bloc. În fine, sunt niște lucruri care de exemplu pe alți poeți din generația lui nu-i preocupă. Ne uităm în textele altora și vedem că se vorbește de ce senzații, sentimente, apucături, impresii au ei, ce obsesii sau proiecții sau, știu eu, moduri de recuperare imaginară a eroticului au. Vedem cotidianul care îi invadează, cum îl etalează, cum îl înșiră pe tarabe, cum merg din aproape în aproape, în timp ce Popescu mergea direct la reperele maxime. Că acestea

³ Tocmai încheiasem dialogul cu acesta, la ultima parte din el Radu Sergiu Ruba fiindu-ne alături.

erau tratate într-un registru comic sau că erau tratate într-un registru să zic melodramatic este cu totul altceva. Eu am spus melodramatic - vreau oarecum să de-romantizez prestigiul acestui termen și am găsit un titlu extraordinar la Gheorghe Izbășescu: „Melodrama realului“. Există o melodramă a realului, într-adevăr, la Popescu. Pe el îl munea faptul că anumite lucruri erau melodramatice. De exemplu eu am fost foarte impresionat odată. Eram în pragul unui Crăciun, era în anii

'80, era vai de curul nostru. Rămăsesem în București, nu plecasem la Satu Mare. Pe-acolo, pe la mine, tradițiile acestea de iarnă sunt autentice de sute de ani, se mențin și acum. Știam de la bunică-mea - s-a născut la Chicago în 1906 și a murit la Satu Mare în 1998 - o colindă, cu un text foarte ciudat. Și i-am cântat-o lui Popescu. A stat așa, m-a ascultat și mi-a povestit o chestie care era de o abjecție înspăimântătoare, cel puțin așa mi s-a

părut mie: «Bă, zice, am văzut în cofetăria „Iris“ intrând o fetiță cerșind, zicând: „Această seară este pentru noi cea mai frumoasă dintre sărbători“». Pe el asta îl impresionase, nu ce-i spusese eu, cu textul acela formidabil dintr-o colindă mai puțin cunoscută, care nici măcar nu avea conținut religios, din nordul Transilvaniei. Suna cam așa: „Colo sus în prundurele/ Mândru joacă două stele./ Ba acelea nu și-s stele,/ că și-s două surorele,/ Una râde, alta plânge,/ Cea ce râde mese-ntinde,/ Cea ce plânge le tot strânge/ Tac tu, soră, ce tot plângi,/ Da' eu, soră cum n-oi plânge/ C-o zis tata că ne-a dare/ Pe una la răsăritu / Și pe alta la-asfințitu“. Iar la refrenul din aceste versuri era: „Din Dunări șarpe şuieră“. Deci nu dintr-o Dunăre, ci din Dunări. Eu, probabil, care eram ceva mai filologic sau filologicos decât Popescu, mă interesa și povestea asta - de unde etimologia asta... Ori i-o spuneam pe-asta, ori îi spuneam alta, nu mai țin minte exact, sau i le spuneam pe-amândouă - una în care era vorba de Sân Nicoară, adică Sfântul Nicolae, care mergea pe mare. Povestea este că nordul Ardealului este, de fapt, centrul Europei. Franz Joseph a plantat o bornă care să marcheze centrul Europei și care se află în satele românești de dincolo de Tisa și în Ucraina actuală, fosta Cehoslovacie, fostul imperiu Austro-Ungar și fostul imperiu austriac și fosta Ungarie și fosta naiba știe ce. La câțiva kilometri de Tisa, în orice caz, în satele românești -, acolo erau niște colinde care vorbeau despre Sân Nicoară care merge pe mare. Se știe că Sf. Nicolae este protectorul marinarilor, alături de Sf. Gherasim la greci. Nu se putea ca Sân Nicoară să fi ajuns într-o

regiune care este greco-catolică în proporție de 98 la sută decât prin intermediul catolic, deci pe Marea Adriatică. Probabil prin lumea catolico-ortodoxă din Croația, Serbia, sau, eventual, prin românii care au migrat din Balcani până acolo, ceea ce pune oarecum sub semnul întrebării dacă ei se aflau la nord de Dunăre inițial, sau la sud de Dunăre. Mă rog, deci pe mine mă preocupau lucrurile astea, dar lui Popescu i se fâlfâia: „Lasă, domnule, aia a fost cândva, noi suntem aici, ne

Nicolae Tzone, Dan Silviu Boerescu, Radu Sergiu Ruba și Augustin Ioan la MLR

vedem de treabă, scriem literatură, trebuie să salvăm literatura română“. Bine, n-o spune în mod explicit, este și o șarjă de-a mea astăzi. Pentru el literatura era, probabil, într-o poziție inferioară lui Iisus, dar cred că era a doua valoare. Ținea deci, cel puțin declarativ, foarte, foarte mult la credința în Iisus Hristos, și când ți-era lumea mai dragă, te trezeai că îți trăsnea câte un speech despre Iisus Hristos.

N. TZ.: Sunt, într-adevăr, la el, nenumărate trimiteri la Iisus. Se agăța, pur și sim-

plu, de Iisus!

R. S. R.: Avea și lecturi, citea insistent „Noul testament“. Din cauza lui, recunosc, m-am apucat și l-am recitit, fiind aceasta o lectură fundamentală, trăsuitoare și ale cărei sensuri nu le prinzi întotdeauna. Nu este normal ca noi să nu putem să avem libertatea și tihna necesară pentru a ne referi sau a avea o suprafață de contact integrală cu acest text. Ei bine, Popescu avea niște puncte de contact secrete cu aceste repere fundamentale ale existenței. Nu contest faptul că, cel puțin la ora respectivă, unele dintre acestea le percepeam ca fiind „popesciene“, adică sărite de pe fix. Dar chestiunea este că ceea ce rezultă din modul de a pune problema era întotdeauna fundamental - adică ce facem, cu ce ne ocupăm, cine suntem, încotro mergem, în ce credem și cât de bine facem ceea ce facem, pe el neinteresându-l decât partea aceasta cu literatura. De exemplu, trata cu nonșalanță faptul că eu sunt bun cunoscător de mai multe limbi străine și ziceam: „Uite, dom'le, cum sună în spaniolă asta, uite cum sună în italiană...“. „Da, da, sună bine, bine, da' stai să vezi ce poem am scris eu“. Sau: „Hai să vedem ce poem ai scris tu aici sau ce-ai făcut aici și cum ai propus dincoace...“.

N. TZ.: În acea perioadă petreceai mult timp împreună. Cu siguranță că era o bucurie reciprocă.

R. S. R.: Faptul că locuiam în aceeași zonă făcea să ne vedeam foarte des. Vreau să relev aici o calitate a lui Popescu, care este, presupun, cunoscută de toată lumea - era un om de o generozitate ieșită din normal. Vorbec, deci, de o generozitate autentică. Mea culpa pentru

filistinismul de a fi spus că este ieșită din normal, nu știu unde ne fixăm noi normalitatea în funcțiune de niște alienări de care suferim la ora actuală. Era un om de o generozitate reală și îți dau câteva exemple: inevitabil, eu ca nevăzător, sunt mai dezlipit de viața literară ca să zic așa mondenă și chiar și de cea literară revuistică, publicistică. Deci nu pot urmări toate revistele, trebuie să am pe cineva care să mi le citească. Era o vreme, înainte de 1992 – eu sunt căsătorit din 1992, soția mea este pe deplin teafără, deci hai să zicem că aș citi prin intermediul ei, dar nu poți să-ți pui nevasta să se apuce să-ți servească ție de intermediar, de secretară, cu tot ceea ce te preocupă pe tine profesional. Lucrul ăsta nu se poate, deci nu l-am făcut și n-o să-l fac niciodată, deși, în mare măsură, ea, săraca, face și treaba asta. Venea Popescu și spunea: „Băi, a apărut cutare. Tu trebuie să cunoști chestia asta, vin eu să-ți citesc. Apar taberele de creație studențești, e adevărat, tu nu mai ești student de multă vreme – eu nu mai sunt student din ’78 – da’ trebuie să vii cu noi”. Aici fac o paranteză importantă: eu am pornit la drum cu „Cenaclul de luni”, în ’81-’82. Am ajuns târziu la „Cenaclul de luni” tot din cauza unui tip de izolare informațională și socială. Repet, mie îmi trebuie totuși mai mult timp ca să rezolv anumite lucruri decât altora. Eu știam de existența „Cenaclului de luni”, dar nu am avut cum să ajung acolo. În ’83 în toamnă am trecut la cenaclul „Universitas”. „Cenaclul de luni” a fost suspendat din motive politice cunoscute. Cei de la „Universitas”, care erau băieți și fete mai tineri decât mine cu 10-15 ani, m-au adoptat ca fiind al lor fără nici un fel de probleme, dar am impresia că și sensibilitatea mea expresivă în materie de poezie s-a format în funcție de ei și pe mentalitatea lor. Fiind un copil crescut prin internate de când mă știu, normal că experiența de viață a întârziat cu vreo 2-3 ani și, probabil, asta s-a menținut, din nefericire, până la o anumită vârstă ceva mai avansată, cel puțin în planul creației. Și atunci m-am simțit extrem de bine, realmente m-am simțit ca acasă și ca pește în apă între cei de la „Universitas”, care, încă o dată o spun, erau oameni născuți spre anii ’64-’69, eu fiind născut în ’54. Cristi era mai aproape de mine, cred că avea și el aceeași întârziere socială ca și mine. Și avea tot timpul grijă de mine – nu cumva să-mi scape ceva important din ce se întâmplă în literatură.

N. TZ.: La un moment dat, l-ai însoțit pe Cristian Popescu în câteva locuri din țară...

R. S. R.: Țin neapărat să spun că în taberele de creație a fost extraordinar. Eu am fost aici ca blatist. Am fost un blatist notoriu în tabăra de creație de la Izvorul Mureșului, în 1987. Am fost din nou un mare blatist în tabăra de creație de la Bușteni, din 1988. Eram deja cal bătrân acolo, eu și cu Laurențiu Ulici. El mai avea scuza că în calitate de specialist conducea acea tabără. La Izvorul Mureșului am fost chiar de o mare utilitate, pentru că, vorbind limba maghiară, eram un fel de interfață între

tinerii scriitori și populația locală. Împreună cu niște amici de la Iași, ne-am împrietenit cu un mecanic de locomotivă ungur, cu care am băut zdravăn. Lui Popescu i-a părut foarte rău că n-a fost și el la faza respectivă, să bea cu mecanicii de locomotivă. Ei m-au apreciat teribil când au văzut că vorbesc maghiară, nu vorbeam eu foarte bine, dar, oricum, mă descurcam. Știu maghiara din copilărie, e adevărat că limbajul abstract nu-l prea cunosc, dar cu clasa muncitoare nu era nevoie de limbaj abstract. Însă secuii, auzind că sunt scriitor, au apăsă pe o pedală folosind o terminologie care mie mi-a scăpat. În sfârșit, ne-am descurcat, am făcut față onorabil, băieții ne-au iubit foarte mult și a doua zi ne-au adus o sticlă de coniac și ne-au spus că: „Asta l-am furat de la Brașov”.

N. TZ.: Am văzut că există câteva fotografii de la Izvorul Mureșului. Bine-ar fi să găsim și altele. Să ne oprim, în continuare, la perioada apariției „Nouăzeci”-ului.

R. S. R.: Popescu avea grijă de mine... El a fost cel care m-a luat la revista „Nouăzeci”. Eu începusem cu presa în ’90, dar făceam ceea ce fac și acum. Adică n-am lucrat niciodată în redacția unei reviste, în afară de „Litera noastră”, pentru orbi, de care am răspuns o vreme și căreia i-am dat un anumit standard. Este o revistă a „Asociației Nevăzătorilor din România”, apare și în alfabetul braille și în scriere vizuală. Într-o vreme am publicat-o și pe casete audio, dar n-a fost o opțiune foarte interesantă, deci în afara acestei reviste care era cândva un fel de gazetă de perete a gheto-ului, mă rog, eu am făcut altceva din ea, au apreciat-o și poeții, le-am arătat versiunea ei vizuală. În rest, am fost tot timpul colaborator, ba pe la „Phoenix” în ’90, ba pe la „Tinerama”, iar acum, de vreo doi-trei ani, la „Curentul”. Popescu, repede: «Dom’le, scoatem „Nouăzeci”-ul, vino la „Nouăzeci!”» Și vine Cătălin Țârlea cu o idee: „Bă, zice, ia zi-ne tu, zodiacele alea pe care le ziceai...”. Noi mai trăgeam câte-un chef și începeam eu: „Ia să văd, mă, în ce zi ești născut tu” și îmi spunea fiecare în ce zi e născut, iar eu îi spuneam cam ce s-a întâmplat în trecut în perioada respectivă. Și normal că amestecam, înscenând lucrurile, tot felul de amănute din domenii total diferite, pe unele probabil le mai și inventam, nu contest lucrul ăsta, sau dădeam citate din autori născuți în perioada respectivă, în fine... Și Țârlea a zis: „Ia fă tu, mă, o poezie din asta de-a ta cu zodiacele”. Și țin minte că am început cu Balanța. N-a apărut „Nouăzeci”-ul când am făcut eu Balanța, dar a apărut cu Scorpionul.

N. TZ.: Le voi căuta în colecția revistei și le voi reproduce la notele însoțitoare ale dialogului.

R. S. R.: Fac această precizare, că eu practic am făcut carte din toate poveștile astea. Zodiacele se referă la trecut și nu la viitor. Și chiar am o precizare la un moment dat, pe care o să te rog să o citezi din carte. E în secțiunea dedicată volumului „La zodiac, birjar!”, „Iubirea și Orientul”. Le-am publicat integral în „Nouăzeci”. Ele trebuiau să aibă o anumită dimensiune, spunea Popescu,

- 2-3 pagini sau 4 pagini dactilo. „Mă, ce să fac acum, în zodia asta nu s-au petrecut atâtea lucruri semnificative“. S-or fi petrecut ele, au dat unii cu bombe, au împușcat, dar nu spuneam decât lucrurile haioase care s-au întâmplat. Am luat aceste texte în '93 sau '94, le-am recitit, am refăcut câteva aspecte și le-am publicat în volumul: „La zodiac, birjar!“, la Editura Phoenix, a lui Dan-Silviu Boerescu. De ce titlul paralel, pentru că am zis că „La zodiac, birjar!“ să fie cele 12 zodii și celelalte poeme care se inserau între ele să fie „Iubirea și Orientul“. Am redat în ultimul volum, în „Dacă pleci în căutarea mea“, toate zodiacale. Le-am mai făcut eu niște ajustări, dar, oricum, practic sunt tot cele apărute în „Nouăzeci“.
- N. TZ.:** Accentuai, mai devreme, că Popescu avea o grijă aproape exagerată pentru tine...
- R. S. R.:** Da, lucru pe care Popescu îl luase în sarcina lui era să se ocupe de mine. Deci eu eram pacientul lui Popescu. Din acest punct de vedere, al relației mele publice și practice cu literatura și cu lumea literară, el avea grijă de mine. Și mărturisesc că altcineva n-a avut această grijă. Deci este singurul om care a avut sistematic grija mea. Cu metodă, își făcuse un fel de principiu din: „Nu cumva să fie uitat Radu în momentul în care este un eveniment important“. Fie unul publicistic, fie unul monden, fie unul în regim literar. Și, repet, în afară de niște episoade evenimențiale, alții n-au avut această grijă sistematică. La Popescu era ceva sistematic, era o metodă. E adevărat că treaba asta era facilitată de faptul că eu sunt un tip foarte mobil, foarte independent. Eu mergeam, luam trenul de colo și ajungeam în nu știu care localitate. Nu mă așteptau în gară, eu așteptam două ore până mă găseau în gară. Dacă nu mă găseau în gară, eu porneam și până la urmă nimeream locul. Am umblat prin Europa, dar e adevărat că prin Europa, cu avionul, de unul singur, ca nevăzător e mult mai ușor să umbli decât prin România. Am umblat de la Copenhaga la Londra, de la Londra la Barcelona, de la Barcelona la Madrid de unul singur, fără nici un fel de probleme, mergând din aproape-n aproape. Subliniez acest aspect pentru că e important sub acest raport: nu-mi lipseau curajul sau nonșalanța de a mă deplasa.
- N. TZ.:** Florin Mugur ți-a fost redactor de carte la „Iluzia continuă“. Este un mare poet, totuși, ca editor avea fricile lui. Aș spune: fricile lui binecunoscute față de aparatul oficial de cenzură. Cum privești azi acest gen de ezitări din epoca apusă?
- R. S. R.:** Referitor la activitatea mea literară și la reușitele mele în plan editorial, Popescu a ținut neapărat, pentru că avea experiența din '87 cu Florin Mugur, cu volumul „Cuvânt înainte“, să participe și să intermedieze relația mea cu Florin Mugur pentru apariția cărții „Iluzia continuă“. La primul meu volum, „Spontaneitatea înțeleasă“ din '83, eu am lucrat tot cu Florin Mugur. Și la al doilea, tot la el am ajuns. Volumul a stat destul de mult în editură, am avut și noroc și ghinion cu treaba asta,

că am mai modificat eu niște texte. A scos Liviu Călin niște texte, dar pe cele rămase nu le-a modificat, detaliu pe care țin neapărat să-l subliniez. Cred că a avut și Mugur o contribuție la treaba asta. El era de părere că mai bine să iasă un text integral, decât unul amputat, iar în ceea ce privește autorul, mai bine să apară autorul decât să nu apară cartea. Este al doilea nivel al viziunii lui Mugur: „Ori să fie foarte puțin modificat dintr-un text, ori dacă e modificarea mai mare să dispară textul integral“. Avea din ce să aleagă, era destul de consistentă propunerea pentru „Iluzia continuă“. Așa a apărut. Dar ce se întâmplă? Ajung cu Popescu în Bibescu Vodă, la Florin Mugur, pe 4 august 1988. Era o căldură înspăimântătoare – după asta ne-am dus la terasa „Berlin“ și a fost nemaipomenit. Mergem noi la Mugur, zice Mugur: „Da, dragă, da... Păi, uite, e bine, volumul e bine. Da' eu îți fac o propunere. Hai să băgăm partea întâi a volumului în locul părții a doua și vice-versa“. Eu am făcut întotdeauna concesiile minore, ca să reușesc să obțin victorii majore. Dar apărea o problemă: eu aveam în volumul acesta niște jurnale care erau datate. Dacă el le muta dintr-o parte într-alta, trebuiau schimbate datele. Și zic: „Dom' Mugur, da' ce mă fac, că, uite, nu mai corespunde, nu-mi mai iese calendarul...“. Zice: „Bun. Eu plimb câinele și te las cu Popescu aici, ca să stabiliți voi calendarul până când mă întorc. Și mai am o obiecție, alta n-am: schimbă titlul“. Titlul era „Iluzia comică“, după „L'illusion comique“, a lui Corneille, debut al său în comedie, nu în tragedie, din 1634, dacă nu mă înșel. «Nu merge cuvântul „comic“, zice Mugur, îl vede cenzura pe copertă, n-are importanță conținutul, să nu vadă „comic“ pe copertă, că...». Ce era de făcut? «Da „iluzia“ poate să rămână?», am mai întrebat. „Poate să rămână“. Bun, pleacă omul cu câinele, eu rămân cu Popescu, ne apucăm, schimbăm repede datele. Poemul cu Alma era „3 mai“ în jurnal, acum a devenit „3 octombrie“. „Măi, Popescu, zic, ia uită-te, domne, dacă nu există niște nepotriviri meteorologice în poem“. Ne uităm noi, corespundeau anotimpurile. N-aveam chef să ne apucăm să scriem „3 mai“ și acolo să fie frunze care cad. Nu, nu erau lucrurile de genul ăsta. Organizăm frumos și vine Mugur. Acum era problema cu titlul. Popescu: „Zi-i, mă, repede un titlu!“. «Mă, spun, „iluzia“ rămâne». „Da, făcea Popescu. Lirică!“. Eu: „Nu!“. „Magnetică“. „Nu!“. „Colocvială!“. „Nu!“. „Ancestrală!“. „Nu!“. „Serală!“. „Nu!“. „Vesperală!“. „Nu!“. Câteva din exemple au fost reale, altele, naiba știe, îmi vin probabil acum. El zicea una, eu alta. Și zice Popescu la un moment-dat: „Continuă“. «Asta e: „Iluzia continuă“». Și așa a rămas. Deci el a fost nașul. Nu se știe dacă «continuă» asta e verb sau adjectiv. Vine Mugur: „Nemaipomenit! Ia uite, dom'le, n-o să știe nimeni dacă e verb sau adjectiv“. «Lasați-l așa, zic, deși el ar fi preferat „lirică“». „Lăsați, domnu' Mugur, adaug, nu prea sunt lirice poemele. Sunt mai mult epice“. A rămas „Iluzia continuă“. Bun. Și mai ținea Mugur la

un lucru: să fie un poem din ăsta, așa, mai solar, care să se afle în frunte. Poemul nu era solar meteorologic vorbind, se numea „Deasupra ninsorii“, dar avea, așa, o seninătate și era scurt și l-am lăsat pe ăla la început, am modificat. În rest, volumul a rămas așa cum l-am discutat cu Mugur, textele care căzuseră erau bine căzute și rămăseseră unele chiar foarte dure. Acolo, la Mugur, nu mi-am dat seama, dar mai târziu, analizând începutul și sfârșitul volumului, am avut mici șocuri: primul cuvânt dintr-un titlu era „Iluzia“, iar ultimul „ludum“, din numele poemului „Post ludum“. Cartea se deschidea și se încheia cu imagini ale cerului. Primul poem se cheamă, cum am precizat, „Deasupra ninsorii“, iar în final, avem versurile care se referă la „Andromeda/pe cer.“ Aceste geometrii nu sunt ale mele, nu m-am gândit niciodată să le ordonez astfel, sunt de undeva, de sus. Rămas numai cu Popescu: „Dom'le, hai să sărbătorim evenimentul!“ Și mergem la terasa hotelului Berlin. Se mergea acolo pe la parter, se intra în hotel, în restaurantul Berlin, la stânga și după aceea se ieșea pe o terasă foarte frumoasă. Luăm noi o sticlă de vin, dar lui Popescu i se face foarte somn după numai o jumătate: „Băi, hai să mergem acasă...“. „Băi, Cristi, zic, fă dracului ceva și nu adormi pe drum, că, uite, eu n-am nimic, sunt vesel...“ Aveam o logoree teribilă. L-am dus eu acasă, ne-am dus reciproc acasă.

N. TZ.: *Tot legat de grija lui față de tine, mai spune-mi...*

R. S. R.: Deci asta vreau să zic, ținea neapărat să nu pierd contactul cu viața literară. ăsta e un aspect de subliniat din toate punctele de vedere. Și, pe de altă parte, faptul pe care mi l-am amintit în momentul când vorbea Cătălin, este unul de natură profesională. Eu am predat franceza la liceul pentru deficienți de vedere din Vatra Luminoasă timp de 12 ani, deci din '78 până în '90, dar mie profesoratul mi-a plăcut și nu mi-a plăcut. Mi-ar fi plăcut profesoratul la un nivel mai înalt probabil. Țineam foarte mult și la elevi, organizam tot felul de acțiuni, excursii, ne duceam prin munți, pe la mare, pe la tot felul de sindrofii. I-am dus la cenaclul „Universitas“ pe ăștia mai deștepți dintre ei și așa mai departe. Aranjam să poată să citească tot felul de cărți audio pe bandă magnetică. Dar mi-ar fi plăcut să predau altceva, deci la un nivel mult mai înalt. Ei, în materie de franceză, erau începători. Începeau în clasa a IX-a. În '90 am plecat în Ministerul Educației vreo patru ani de zile. Am răspuns de școlile acestea pentru deficienți de vedere. Când mi s-a terminat mandatul, am plecat din minister că nu se mai putea face nimic. Era nevoie de bani, dar a fost perioada aia postrevoluționară din '90-'90 și ceva, când s-au putut face foarte multe lucruri și am făcut efectiv multe pentru băieții și pentru fetele cu probleme vizuale. Am înființat și am repornit la drum patru școli, între care două postliceale de balneofizioterapie care le asigură tinerilor o meserie. Dar era o muncă extrem de aridă, ca orice muncă birocratică, inspăimântător de aridă. Noroc că Ministerul Educației nu

e departe de Cișmigiu. Noroc că, repet, eu nu am probleme cu orientarea în spațiu, deci mă deplasez singur în momentul când urmez un traseu dat, deci unde am treabă frecventă. Nu stau să depind de cineva. Așa că, în momentul în care mă plictiseam plecam din birou, intram în Cișmigiu, pe la izvorul zis al lui Eminescu, nimeream o bancă și stăteam pe-acolo. Mai bănănaam pe acolo. Mai dădeam pe la „Cartea românească“ pe la Florin Iaru și pe la cine mai era de față, în sfârșit... Dar la un moment-dat, povestind eu cu Popescu și de unele, și de altele, a venit vorba de niște colaborări la radio. Sora lui, Dana, lucra la „Radio Jurnal“. Și Popescu începuse să înțeleagă mai bine ce înseamnă vocea, ce înseamnă scenariul vocal și ce înseamnă comunicarea vocală. Și zice: „Băi, ia stai tu așa. Ia mai zi tu poemul ăla...“. Nu mai știu care. Zic eu poemul, îl știam pe dinafară, îmi pare foarte rău, acum l-am uitat, l-am uitat pentru faptul că m-am ocupat sporadic de poezie după '90. Mi-au plăcut mai mult gazetăria, proza, misiunile astea sociale și așa mai departe, care m-au măcinat și pe mine cum i-au măcinat și pe alții. Eu consider că ești un fericit că te ocupi numai de literatură. Toată viața am vrut, am visat să mă ocup numai de literatură, dar n-am putut pentru că, uite, a trebuit să trag foarte tare ca să scot de undeva un ban și să trag pentru drepturile și serviciile comunității orbilor și slabvăzătorilor. Am făcut și următoarea ispravă: m-am făcut liber-profesionist acum doi ani de zile, deci pur și simplu am renunțat la toate serviciile, la funcțiile la stat... Important este că mă ocup totuși numai de domeniul acesta al profesiunilor legate de limbă, de limbaj, de scris – gazetărie, traduceri, scris proză, poezie din când în când, jurnalism radiofonic etc. Deci nu de altceva decât de domeniul limbajului și al expresiei. Și Popescu sesizează un lucru după ce recit eu niște poeme: „Bă, zice, pe lângă faptul că tu ai o voce foarte frumoasă – în treacă fie spus, și Popescu avea o voce foarte frumoasă, de actor, masculină, cu o cabrare destul de bine spațiată a cuvintelor, deci vorbind nu foarte repede, ci destul de rar, expresiv – tu ai fi foarte bun pentru radio“.

N. TZ: Deci pasiunea pentru radio ți se trage de la Popescu...

R. S. R.: Mi se trage de o viață, că am avut mai mult urechi, decât altceva. Dar discuția cu Cristi e din 1991. La sfârșitul anului 1991, în timp ce eram eu la mine în birou la Ministerul Educației, la etajul întâi, camera 52 (n-o să uit în viața mea!), vine doamna Eugenia Grosu Popescu. Ea a fost colegă cu Paul Goma și cu ceilalți la Școala de Literatură, ulterior s-a îndreptat către Radio, cum a terminat. Este una dintre doamnele radiofoniei românești, am scris lucrul ăsta, dar vreau să fie spus și de data aceasta, pentru că este incontestabil, foarte multe dintre personalitățile, jurnaliștii care lucrează acum la „Radio România“, la „Studio deschis“, deci la emisiunile în direct, mai ales, mi-au spus că școala au făcut-o cu Eugenia Grosu Popescu. La 60 și ceva de ani își păstrează vocea de la 25-30 de ani, inflexiunile respective,

deci știe cum să însceneze un text în fața microfonului, să-l pună în scenă, vreau să spun, cum să-l trateze, care este impactul informației radiofonice și în același timp radiogenice, ce duce ascultătorul la plictiseală, absolut tot... A făcut școală cu noi. M-a ascultat vorbind despre subiecte absolut neutre, legate de școală, de educație, de celelalte lucruri, și mi-a spus: „Dragă, dumneata ai și voce bună pentru Radio. Ce-ar fi să faci o emisiune despre și pentru nevăzători? Există și în alte țări, în Anglia, în Japonia, și noi vrem ca în Radioul românesc să inițiem așa ceva“. „Da, am răspuns, cu toată plăcerea“. Doar în adolescență am visat, nu mi-a trecut prin cap că o să ajung să fac emisiuni radio. Numai lui Popescu i-a trecut prin cap. Eu din februarie '92 realizez pe „România actualități“ o emisiune numită „Ochiul interior“. Titlul îmi aparține, m-a rugat doamna Popescu să dau titlul emisiunii în care este vorba de viața, visele, eșecurile, amărăciunile, performanțele, situația reală a deficienților de vedere din România și din toată lumea. Mă rog, între timp m-am apucat să fac și o emisiune literară, dar asta este altceva. O emisiune literară care se referă tot la literatura scrisă de orbi. Asta a fost inițiativa radioului, pentru că eu am realizat și publicat în 1996 o antologie a scriitorilor nevăzători din România sub genericul „Constelația Homer“. E adevărat că mă refer la cei din secolul XX, deci cei care au putut să fie contabilizați. Important este că Popescu a fost primul, deci înaintea doamnei Eugenia Grosu Popescu – o cheamă tot Popescu, culmea! – care a realizat faptul că aș putea să mă descurc foarte bine și să dezvolt emisiuni radiofonice. Asta a fost în '91. Pentru mine, cel puțin ca devenire și în plan literar, și în plan jurnalistic, sub acest aspect, radiofonic, dar și sub cel al scrisului, a avut o importanță cu totul și cu totul specială. A mai avut o altă mare importanță, deci pe mine m-a ajutat Popescu foarte mult într-o altă privință. Și anume: a contribuit la mitologia pe care, probabil, inevitabil, o răspândeam în jurul meu, conștient sau inconștient. La un moment-dat, între noi fie vorba, care poate să treacă și în text, conștient. Mitologia asta pe mine mă interesa pentru relația cu femeile, deci pe mine mă interesa să-mi înscenez misterul, care s-ar putea să fie și real, dar problema este că eu mi-l și fabricam, pentru că este bine ca un lucru să nu rămână în stare naturală și să fie șlefuit. Și începea Popescu: „Dom'le, ăsta recunoaște omul după voce, la distanță, printre claxoane și motoare de mașini (pe dracu, nici nu se aude vocea de la distanță!), ăsta ține minte când a avut loc, cine ce a mâncat, în ziua de vineri a anului 3124 înaintea erei noastre!“ De unde să țin eu minte așa ceva, țineam minte datele istorice, cunosc bine istoria din cauza unei memorii foarte bune, dar și din pricina pasiunii față de evenimente ale trecutului. E o problemă aici, eu n-am să insist foarte mult asupra ei pentru că am avut necazuri extrem de mari din cauza ei. Se pare că am o memorie foarte bună, dar constat că nevăzătorii în general au o memorie foarte

bună, pentru că ea se dezvoltă compensator. Dacă mergi singur pe stradă și nu ții minte unde e stâlpul cutare, te pocnești de el, e adevărat că îl și simți în momentul în care treci pe lângă stâlp sau copac, îl sesizezi, dar de multe ori nu ești cu atenția încordată, stai să te gândești la altceva. Sau dacă ești în propria casă și nu ții minte unde ți-ai pus un obiect, ești un om mort. Deci probabil memoria unui nevăzător se dezvoltă compensator. Și eu, de exemplu, cunosc destul de bine istorie, deși n-am o pregătire în domeniu, pentru că am ținut minte datele și am legat de ele evenimentele. Normal că am avut numeroase goluri în materie, dar sunt anumite zone de unde informația a venit peste mine ceva mai masiv. Și Popescu făcea mitologie din treaba asta: „Fii atent, recunoaște gagicile după miros, după parfum“. Vine o gagică în fața lui, stă așa, o miroase (eu eram deci ca un fel de câțel, așa...) și își dă seama în ce zodie e, când s-a născut. Nu de mult, Reli Mocanu, care face emisiuni de artă plastică prin Radio și care l-a cunoscut pe Popescu, dar pe care am întâlnit-o abia acum câteva luni, îmi spune: „Domnule, eu știam de la Popescu că tu recunoști femeile de la vreo șapte metri după miros...“. În fine, mi-am dat seama, din ceea ce mi-a spus Reli, că Popescu într-adevăr răspândea pe seama mea o imagine extrem de agreabilă.

N. TZ.: *Popescu era avid să citească la nesfârșit textele sale prietenilor lui. Era o plăcere, era o corvoadă?*

R. S. R.: Sub acest aspect a fost, practic, o șansă prietenia mea cu Cristian Popescu. Cum mărturisea și Cătălin Țârlea, de foarte multe ori analizau textele lui. Locuind noi, cum am spus, foarte aproape unul de altul, Popescu în zece minute era la mine. Nu numai că își citea textele foarte concentrat, dar le și discutam în fel și chip. De unele observații ținea seama, de altele nu. Demonta textul, revenea peste el. Te trezeai după un an de zile că îl reface tot din vechile elemente, însă mult mai bine. S-a întâmplat ca Popescu să aibă totuși și niște profitudini de pe urma mea, dintre care multe nu sunt neglijabile. Hai să mă refer puțin la avantajele următorului ordin: eu fiind profesor la Vatra Luminoasă, aveam un salariu destul de bun pe vremea aceea și aveam și un spor de 35%. Fiind singur, fiind necăsătorit, normal că banii ăștia îi prăpădeam cu prietenii. Până să apară soția mea Nicoleta Daniela, n-am fost în stare să adun un ban. Cum mă trezeam cu un ban în plus cum îi dădeam telefon lui Popescu: „Am câteva sute de lei, ce dracu facem cu ei? Trebuie consumați că mă frig în palmă“. Îl tocam cu telefoane până când ieșeam la crâșmă. Avea niște cârciumi de predilecție în cartier. În primul rând „Borcea“. „Borcea“ este pe Matei Voievod, cam în zona străzii Agricultorilor, la intersecție, și acolo scria „Local familial“. Localul ăsta este punctul de plecare⁴ al poemului omonim al lui Popescu, dar și

⁴ În volumul lui Cristian Popescu, „Jurnalul unei vieți moarte de-a gata“, apărut la Ed. Tracus Arte, în 2023, la paginile 44-48, în textul „Note de lectură la „Familia Popescu“,

asupra mea a avut un efect extraordinar. Pe mine m-a șocat teribil lozinca de pe pereți: „Cântatul în local e strict interzis!“ Și am scris un poem pe tema asta, „Birtul la inscripție“, care a apărut în „Poesis“⁵. În localul ăsta „Borcea“, de pe Matei Voievod, care atunci era o

citim: «8. „Localul familial“ este o crâșmă sordidă care nu mai există, astăzi, la sfârșit de mileniu, la un colț de stradă, prin București. Dacă nu l-ați văzut încă. E un loc ideal, cu atmosferă de bălci cald, bălci languros (ca orice bălci) pentru a-mi spațializa acolo poemul. O familie ca a mea, destrămată, nu se putea reuni decât într-un asemenea loc parodic. De fapt, văzând firma „Local familial“ Borcea, mi-a venit ideea de a îngheși chiar o familie în sordidul cu iz de maternitate al acestor cârciumi. E bine că scriu despre ele. E aproape sigur că peste câteva zeci de ani vor dispărea. Au o anumită atmosferă caracteristică doar a lor, care te face să treci peste probabila mizerie a consumatorilor și să te simți bine între ei. Mai mult, accepti să participi la această mizerie și înțelegi blând că este și a ta./ De fapt, tatei îi plăceau nespuse petrecerile de familie. Ca și frații săi. A rămas pentru mine un semn al buneicuvințe familiale și al fericirii de a exista într-o familie, petrecerea la iarbă verde, în grădină, continuată până noaptea târziu în casă cu răsese multe și deșuchiate și glume aprig- mulcomite și multă țuică și mult vin. Numai că eu am acum o familie mică, foarte mică. Pentru a îngheba o petrecere ne-ar fi prea suficient o garsonieră decentă de bloc așa cum ne adunam câteodată liniștiți și cuminiți acasă la sora mamei mele.» Așadar, informația lui Radu este mai mult decât prețioasă.

⁵ Poemul din „Poesis“ este cuprins apoi în volumul „Marginal“ (Ed. Dacia, 2001). Îl reproducem în întregime: „BIRTUL LA INSCRIPTIE// Cântatul în local strict interzis!// Ce idee!// Dar ce spun eu?/ Un principiu de viață/ o metafizică/ drept în ochii noștri/ de pe peretele din față/ aici/ în local cu noi/ unde ne consumăm/ mai mult timpul rezervat lui Dumnezeu/ decât femeia și vinul/ dar e fenomenal!// Să-ți vină drept în figură/ cu litere de foc/ de parcă te-ar biciui/ peste tot ce reprezinti tu acolo/ ca om și ca vis.// Strict interzis cântatul!// Care vasăzică să nu ucizi!// Frumos./ Să nu furi!// Minunat./ Să nu cânti!// Chiar așa/ adică de ce să cânti?/ Hodoronc-tronc/ cu glasul tău singuratic/ culegând de pe jos orice subiect/ și punând pe note/ vorba lui Richard Strauss/ până și cartea de bucate.// De ce să cânti/ în loc să stai să contempli/ prin fumul ce se lasă tot mai jos/ perdeaua care pâlpâie/ în culoarea ei nedefinită/ încercând să mascheze closetul/ pe el/ care iese la suprafață de oriunde/ ca pubertatea/ ca lumina/ dar nu ca adevarul/ nu.// Pentru asta e nevoie de mult mai mult/ ca de pildă de această chelneriță/ care de tânără/ trebuie să fie tânără/ dar nici nu mai are însemnătate cum arată/ prin aburii tot mai deși/ o metaforă a ondulației/ lunecând printre mese/ iar câteodată pe deasupra/ căci restul e mitologie...// Despre cum se despică ea în două/ în fața câte unui bețivan/ ca să-l poată ocoli/ despre cum peste ani/ copilul lor nu seamănă cu tatăl natural/ fiindcă dânsa făcând dragostea aceea/ se gândea de fapt la alt bărbat.// Dar să nu minți!// Magnific./ Să nu poftesti la femeia altuia!// Inefabil./ Să nu cânti în local/ căci e strict interzis.// Pe când localul în sine e liber/ și cum își mai savurează el libertatea/ punând poporul să flecărească/ ieșindu-i pentru asta în cale cu câteva mese/ și trăgându-i banchete sub fund/ ca să stea locului/ și să se lase admirat/ cercetat de jos în sus/ de cercurile vechi de pe tăbliile de lemn.// Urmele halbelor de bere - vor zice unii/ orbite părăsite - vor crede alții/ clipind

stradă pietruită frumos cu granit, acest local minunat „Borcea“ era mic. Ei bine, intrai așa, frumos, într-o sală care nu era foarte mare și intrai și într-a doua. După care, cică intrai într-o zonă în care era terasa, dar zona asta a terasei era mult mai mică decât una dintre săli, deci nu știu dacă încăpeau acolo 2-3 mese. Unde era wc-ul? Eu la „Borcea“ mai mergeam și singur câteodată, coboram din '90 sau din '89 sau din '86, troleele care circulau pe atunci, mă duceam, intram și beam o bere sau un spritz de unul singur. Și pentru faptul că în zona aia, Vatra Luminoasă, locuiesc foarte mulți orbi și o să spun de ce, că lucrul ăsta este foarte important, vine un chelner la mine și spune: „Dom'le, dumneata vrei un loc lângă veceu, nu-i așa?“ Eu, știind că veceul este afară, zic: „Da, dom'le, lângă veceu vreau“. „Da, zice, eu îți aduc de băut, da' când pe dumneata te taie pișarea nu mai strigi după mine să te duc la budă, te duci de unul singur“. „Da, dom'le, mă duc de unul singur“. Mă rog, stau eu la masă acolo și vine chelnerul peste vreo juma' de oră, zice: „Uite, ți l-am adus și pe Fane, că și el săracu e singur, așa, și are o problemă“. Care era problema lui Fane? Fane era țigan și zicea că are următoarea problemă și eu trebuie să-l rezolv. Cântase cândva la trompetă și acum, din cauză că nu știu ce accident avusese, i se despicase buza, nu mai putea să cânte la trompetă. Și el considera că ăsta este un handicap și că eu pot să-l ajut să-și rezolve problema să cânte din nou la trompetă. Mă rog, eu nu i-am promis că pot să-l ajut. Mă duc cu Popescu acolo. Când ajung cu Popescu acolo, Fane era beat: „Dom'le, zice, am băut un coniac și am băut și o bere, fir-ai al dracului să fii, mi-ai spus că mă ajuti, că mă duci la un doctor să mă facă, să mă dreagă, ca să pot cânta din nou la trompetă... Nu mai discut în viața mea cu dumneata!“ „Bun, gata, s-a terminat, zic. Deci, dom' Fane, nu mai discuți?“ „Nu mai discut. Pleacă de aici“. „Vreau să beau și eu o...“. „Poți să pleci acolo să bei bere“. Mă duc eu să beau bere și dracu știe cum s-a întâmplat că m-am pus cu Popescu la aceeași masă la care venise Fane cu mine. N-a trecut un sfert de oră și vine Fane: „Ți-am spus că nu mai discut cu dumneata. Nu sta la masa asta. La masa asta am stat eu“. Asta l-a șocat pe Popescu total. „Bă, zice, nu mai stăm aici“. „Hai, mă, că stăm, nu se întâmplă nimic“. „Nu mai stăm aici“. Din momentul ăla nu mai puteam să-l duc la „Localul ăsta familial“. „Bă, zice, iar vine ăla cu trompeta“. Am uitat să spun ceva foarte interesant. Fane mi-a reproșat faptul că eu i-am lăsat moștenire o placă de troleibuz, pentru că în momentul în care am ajuns eu altădată la „Borcea“ urcasem în '86 la Victor Manu, aveam de mers trei stații și m-am pus pe un scaun mai în spate. Și dau cu piciorul - ceva zângănea la picioarele mele. Mă aplec - o tablă. „Ja s-o iau, zic, să-mi poarte noroc“. Cobor eu, mă duc la cârciumă. Tabla ce era? Tabla troleului '86. Nu știu cine

rar/ poate o dată la șase luni/ ca înghițiturile de șarpe boa/ și mistuind omul/ cumplit de încet.»

o desprinsese, o pusese înăuntru cu gândul s-o ducă la garaj. Am rămas eu cu tabla asta. Și când am plecat i-am lăsat-o lui Fane, că Fane mi-a zis ce e: „Uite, ți-o las ție moștenire“. Și Fane venea la mine și la Popescu amenințându-mă că îmi dă el înapoi tabla aia de troleu pe care i-am dat-o. Și bietul Popescu zice: „Mă, ce i-ai dat, mă? Ce tablă de troleu?“ Nu-mi mai aduceam eu aminte. Într-un târziu, mi-am adus aminte că era numărul de la troleibuz.

N. TZ.: Foarte speciale aceste amănunte legate de „Localul familial“. E miraculos cum pătrunde realul în poezie...

R. S. R.: Așa că mergeam la „Bistrița“. Uite, cârciumile pe vremea aceea reproduceau geografia patriei. Că Țărlea mergea cu Popescu la „Sighișoara“, la „Mediaș“, ca după aia să meargă la „Craiova“, pe care o dărmaseră... Vine vorba de la Caragiale: „de-a dărâmat-o Pache când a făcut bulivaru“, în „Articolul 214“. Revenind: mergem noi la „Bistrița“. Unde e „Bistrița“? Mă rog, exprimările mele erau geografice: „Măi, Popescule, se varsă Șoseaua Iancului în Pantelimon“. Ei, „Bistrița“ aceasta, după '89, când nu știu cine a privatizat-o, s-a numit „La răscruce de vânturi“. Era senzațional, adică intrasem în literatură direct. Mergeam la „Bistrița“, care este o cârciumă la poalele unui bloc, deci neavând nimic din farmecul de la „Borcea“, de pildă, unde nu s-a mai dus Popescu din cauza lui Fane. Bun. Noi doi mergeam acolo, beam, mâncam etc. Ce vreau să zic e important: eu, pe vremea aceea, față de ei, mai ales că erau și studenți, normal că aveam bani și mijloace, ca să zic așa, de consum, și nu aveam ce face cu ei, dom'le. Îi adunam pe Gârbea, pe Popescu: „Hai, dom'le, să bem“. Apartament aveam. Întâmplarea a făcut că din punctul ăsta de vedere am avut un noroc în '74 - a câștigat soră-mea o Dacie. Soră-mea, pe vremea aceea, deci când eram eu student, deci când eu aveam 20 de ani, avea 16 ani. Ai mei nu conduceau, au vândut mașina, am luat eu banii, am dat avansul la apartament, după ce am terminat facultatea am intrat în el, l-am plătit. Când s-a măritat soră-mea în '83, eu i-am dat 10.000 de lei câștigați odată cu publicarea volumului de debut „Spontaneitatea înțeleasă“ și i-am pus pe două cecuri a câte 5000. Într-un an de zile, unul din cecurile alea a câștigat o mașină, deci i-am dat mașina înapoi. Așa că șprițul mergea, curgea, deci nu era nici un fel de problemă. Și ne pilim noi odată într-un 1 Mai la „Bistrița“. Se mai întâmpla, eu fiind singur, parcă mă plictiseam uneori, îi ziceam: „Lasă, mă, scrisul, Popescule, vino încoace la un șpriț“. Mergem noi atunci la „Bistrița“ și se pare că eu m-am pilit mai tare decât Popescu. Am luat-o pe Șoseaua Iancului în sus, spre Piața Iancului, spre mine, era 1 Mai. Lumea prin case, liniștită, era în '88, n-o să uit în vecii vecilor. Mă apucă pe mine: „Jos comunismul!“ Popescu râdea: „Hai, Radule, nu mai țipa“. Eu: „Jos comunismul!“ „Hai, mă, Radule...“. Lui nu-i venea să spună că mă lasă acolo, că îi era jenă, voia să mă conducă acasă. „Bă, se uită lumea...“. „Care lume, mă,

că nu-i lume pe aici. Jos comunismul!“ Eu, ca tâmpiul, că dacă mă arestau, puteam să zic că sunt nebun și oricum îmi dădeau drumul. O altă chestiune, legată tot de partea asta profesională a lui Popescu. Vine el într-o noapte la mine: „Băi, vin la tine, citim, trebuie neapărat să-ți citesc ceva“. Eu ce să fac, nu puteam să-l refuz. Dar ce se întâmpla, cum era cu profesoratul pe atunci, eram liber în ziua de joi, așa-numita zi metodică - nu mă duceam la nici un fel de activitate metodică. Lumea era atât de tâmpită, încât nu-și imagina că la Vatra Luminoasă, un liceu pentru orbi, face aceași carte ca un liceu obișnuit. „Ce fac ăia acolo, niște cozi de mătură, dracu știe!“ Eu îmi vedeam de treaba mea, făceam chiar mai multă carte cu băieții și cu fetele mele decât alții, fiind ei în internat, mai mergeam și după-amiezele suplimentar pe acolo, nemaivorbind de faptul că făceam și școala vieții cu ei. În fine, Cristi zice: „Bă, vin neapărat, că e miercuri, mâine e liber, gata...“ Vine el miercuri seara. Cu ce venise? Îi aduseseră Marius Cristian și Florin Zamfirescu, de la Iași, o colecție a „Opinie studentești“, care era pe vremea aceea o revistă foarte literară. Era acolo un interviu al lui Radu Eugeniu Stan cu solistul vocal de la formația „Azur“ din Brăila. Țăstia băgaseră stilul de nouă mahala de blocuri turco-țigănească, răspândiseră peste tot porcăria asta, erau foarte mândri de ceea ce făceau și arăta solistul ăla vocal că ei sunt susținuți și ideologic. „De cine?“, făcea Radu Eugeniu Stan. De ziarul „Înainte“, Brăila. „Înainte“ era ziarul județenei de partid. În fine, avea aerul de autenticitate extraordinară aceste interviuri din „Opinia studentească“. Mai erau și altele. Fără doar și poate, țin minte că Ohanesian povestise în interviul cu Radu Eugeniu Stan că de 123 de ori a cântat în „Oedip“, era numărul maxim al rolurilor în opera respectivă... Și gândindu-ne noi la comunism, la libertate și la libertatea presei, zicea Popescu: „Băi, când se va termina cu comunismul - deci el era convins că lucrurile se vor termina - atunci astfel de gazetărie trebuie să facem noi...“. Adică așa cum făceau ăia la „Opinia studentească“ pe vremea aceea. Și eu eram convins și tot spuneam: „Măi, frate, trebuie să aibă loc o explozie în țara asta!“ Le-am spus-o mai multora, naiba știe de unde eram eu convins de povestea asta, probabil din teoriile revoluționare ale lui Marx, pe care îl citisem temeinic, sau din alte teorii, ori din senzațiile pe care le aveam pe propria piele. Și zic: „Domnule, după ce vom învinge noi, trebuie să punem la punct un tribunal de judecare a tuturor comuniștilor, așa cum a fost la Nürnberg, dar noi la Curtea de Argeș, pentru că - ziceam eu, patetic și mitologic - acolo a început Manole să edifice ființa neamului.

N. TZ.: Și Cristi cum comenta?

R. S. R.: Cristi, care era împotriva monumentalizărilor ăstora și a monumentalităților mitologice, mormăia: „Da, bă, Curtea de Argeș“. „Băi, tu ești împotriva Mioriței, nu ne legăm de „Miorița“, că nu băgăm tribunalul ăsta în

Vrancea, la epicentru și unde unul e vrâncean, unul e ungurean și așa mai departe. Da-l băgăm la Curtea de Argeș...”. „Bine, bă, bine, cum vrei tu, acolo îl băgăm”. Și eu făceam: „Băi, îi radem pe toți”. „Nu, mă, zicea, nu, nu e cazul, Radule, te rog, nu e cazul. Îi punem să mănânce pâine cu margarină, să bea nechezol, îi bag în niște apartamente de bloc, așa, cum stau eu, să stea acolo”. „Nu, făceam eu, punem mitraliera pe ei”. „Nu, dom’le, nu tre’ să punem”. Deci el era mai clement decât mine, naiba știe cum aș fi fost și eu dacă s-ar fi pus cu adevărat problema, că, vorba aceea, mai mult gura era de mine... Da’ ideile aveam, stăteam noi cu ideile noastre în bloc acolo și le pritoceam. Popescu ținea din multe puncte de vedere la mine, practic eu nici nu-mi dau seama cum s-a produs prietenia asta a noastră, probabil plecând o dată de la „Universitas” și văzând că stăm în aceeași zonă și întâlnindu-ne după aia și așa mai departe. El a apărut la „Universitas” intempestiv, prin ’84, a citit două poeme în ultima ședință a cenacului, din iunie, când era fără programare, a citit două poeme – ăla în „Local familial” și încă unul, care au fost extraordinar primite de toți cei care erau acolo și probabil atunci s-a produs amicitia asta a noastră. Lui Popescu îi plăceau câteva lucruri pe care le știam eu așa, și pe care lumea nu le prea știe. Cartierul ăsta, Vatra Luminoasă, își trage numele de la așezământul pentru orbi pe care l-a înființat regina Elisabeta în 1906, locul în care există școala pentru nevăzători acum, chiar la colțul străzii Vatra Luminoasă cu bulevardul Pierre de Coubertin care duce la Stadionul Național. În zona aia mai există o cooperativă, o fabricuță unde lucrează nevăzătorii și mai există și Asociația Nevăzătorilor, mai în spate. Deci este o zonă în care există trei instituții ale orbilor. Dar de ce este așa? Pentru că în 1901 regele Carol I și regina Elisabeta au decis să cumpere de la proprietăreașă Mărcuța Matache un domeniu destul de mare pe care să-l dedice orbilor și să le întemeieze acolo un așezământ. În 1906, la 1 august a înființat societatea „Vatra luminoasă” și piatra de temelie a așezământului omonim a fost pusă de regină pe 18 octombrie 1908. Mai întâi s-a înființat o școală primară pentru orbi și un azil pentru adulți. Dar azilul ăsta era unul activ, deci, nu era vorba de un azil în care doar să-i ții pe oameni, ei produceau tot felul de obiecte. Erau ateliere și lucrau covoare, împletituri din trestie de mare. Regina a decis să planteze o mare livadă de duzi din care se culegeau, normal, frunzele, și orbii se ocupau de creșterea viermilor de mătase. Aveau o producție cu totul deosebită. Nu erau adunați toți orbii din țară acolo, dar care erau adunați o duceau destul de bine. Adică printre orbii din România, multă vreme Vatra Luminoasă a fost un fel de mit, un fel de idee a paradisului, mai ales că purta și numele ăsta frumos care i-a fost dat de regina Elisabeta.

N. TZ.: Nu știam aceste lucruri. Mi se par pitorești de-a dreptul...

R. S. R.: Ei bine, cartierul și-a luat numele în 1920 de la așezământul Vatra Luminoasă – mai întâi strada, care

merge de la Mihai Bravu până la actualul bulevard Pierre de Coubertin. Foarte mulți nevăzători trăind în zona aceea și atrași fiind de azilul Vatra Luminoasă și de ce s-a deschis după aceea, fabrica de acolo. Foarte mulți deci locuiesc în zona aceea. Și eu, ca profesor în școală și după aceea ca vicepreședinte al Asociației Naționale, i-am cunoscut pe mulți foarte bine, dar pe mine m-au interesat mult istoriile în care să prind și personajul, să prind și povestea locului, orbii ăștia fiind o populație stabilă în zonă. Sunt acolo de trei generații și știu foarte multe lucruri. Mulți dintre ei fiind cântăreți ambulanți în perioada interbelică, chiar prin anii ’40-’50. Deci nu era nici un fel de rușine – nu erau meserii, oamenii cântau. ăsta era talentul. Erau și formații ambulante, în anii ’50 mai ales. Și oamenii ăștia în general s-au stabilit aici și cunosc foarte multe. De exemplu, eu știam de la ei tot felul de cântece licențioase, de mahala, din vechea mahala a Bucureștiului, de pe la 1890-1900. Și unul dintre cântecele astea este: „Din cireș până-n cireș”, care apare menționat de Mateiu Caragiale în „Craii de Curtea-Veche”, cum că Pirgu și băieții când se întâlneau, cântau de la „Din cireș până-n cireș” până la naiba știe ce vals sau polcă. ăsta e un text de o licențiozitate înspăimântătoare, este la limita suportabilului. Mateiu Caragiale mai dă niște repere despre vechiul București pe care eu nu le-am identificat, adică vorbește de ăștia că-l căutau pe Pirgu din Dușumea până-n Vitan și din Geagoga până-n Obor. Ei, unde-i Dușumea și unde-i Geagoga? În Dușumea știu că după moartea lui Eminescu s-a tras o stradă, o nouă stradă, și care i-a purtat numele, deci prima stradă care i-a purtat numele lui Eminescu în București este în zona Dușumea. Unde-o fi zona aia? În fine, revenind, i-am spus textul lui Popescu. Dom’le, era entuziasmat de porcăria asta înspăimântătoare, care este o cântare a sodomizării femeii, în stilul cel mai levantino-orientalo-turcopersano-hindo-hindustanico-indoneziano-egiptean sau cum o mai fi. Asta îl încânta pe Popescu. Și-l mai încânta un lucru: eu avusesem o bandă magnetică cu actorul Tudorel Popa, care citea magistral „Povestea poveștilor” a lui Creangă. O învățasem și o reproduceam destul de bine și mă tot puneam, așa, când ne adunam: „Ia zi, uite, am adus colegele astea...” Aducea tot felul de fete de pe la facultate să le spun eu „Povestea poveștilor”. Normal că eu mai strâmbam o vreme din nas, dar după aia îi dădeam drumul, pentru că prinsesem interpretarea tipului – repet, nu sunt moldovean, dar mă descurc destul de bine cu accentul moldovenesc, am ușurința asta de a imita – și se prăpădea lumea de râs. E adevărat că după aia mi-am dat seama că era foarte profitabilă și pentru mine treaba asta. Mi se dusesse buhul prin intermediul lui Popescu: «Bă, zicea, ăsta este ăla care știe porcăriile alea: „Din cireș până-n cireș” și alte porcării și „Povestea poveștilor”. Vi-l aduc aici și vi le spune.»

N. TZ.: Chiar boemă-boemă, nu glumă, de data aceasta...

R. S. R.: La un moment dat m-am revoltat. Mi-a dat telefon pe la 12 noaptea: «Dom’le, venim cu un taxi după tine.

Vino aici. Uite, suntem cu niște fete, le spui „Povestea poveștilor!“» În sfârșit... Asta conta foarte mult la amicul nostru și în general îl binedispunea indiscutabil. A fost o întâmplare cu totul și cu totul specială, sper s-o pot scrie cândva, felul în care m-am cunoscut eu cu soția mea, cu Nicoleta. În '91 a ajuns ea în București venind tot din Satu Mare, trebuia să dea examen de admitere la facultate (pe care l-a și luat, la Istorie) și eu trebuia să plec în Spania. Părinții noștri se cunoșteau, ea urma să stea la o mătușă de-a mea, dar n-a putut să stea acolo pentru că tanti avea niște musafiri din străinătate, și atunci a stat la mine împreună cu mama mea venită și ea în București, eu fiind plecat. A fost după aceea efectiv un miracol, într-un an de zile ne-am căsătorit. Ea, venind din Satu Mare, nu-l cunoștea pe Cristi Popescu. Noi ne-am căsătorit în octombrie '92, am transferat-o - ea a vrut să se transfere la București, lucra în învățământ, ca profesoară navetistă prin diferite sate, o poveste interesantă în sine și asta. A venit în decembrie '92 la București și l-a cunoscut pe Cristi Popescu în '93, mai prin primăvară. Dacă țin seama de cronologia pe care Cătălin a făcut-o, înseamnă că după ce și-a revenit el de pe urma șocului din '91 - '92. A venit Cristi la noi și primul lucru pe care mi l-a spus Nicoleta după ce a plecat Cristi a fost: „Măi, ce om bun e băiatul ăsta!“ Se simțea, așa, râdea spectaculos, cu toată gura. Popescu avea un răs din ăsta care, vorba lui Gabriel García Márquez, „speria porumbeii“. Bine, el se referă acolo la Pilar Terneră, cu râsul ei care speria porumbeii. Lui Cristi îi plăcea ceva, începea: „Ha ha ha ha ha“ și hohotitor, deci tare, cavernos și ca o mitralieră. Nu-mi dau seama cum naiba se puteau potrivi atâtea „ha-ha“ - uri într-un stil ca ăla. Și ea mi-a zis, fără să cunoască foarte bine anturajul meu de la București: „Ce om bun e Cristi ăsta, se vede, așa, pe fața lui și din felul în care se poartă“. Nu mai vorbesc de faptul că atunci când începuse Cătălin cu emisiunile la televiziune, pornise cu Popescu, după aia începuse Popescu să facă planuri, să aducă toți prietenii - pe mine m-a adus de nu știu câte ori la emisiunea lui Cătălin. El trăgea de mine în general.

N. TZ.: Cătălin Țirlea amintea de o altă slăbiciune, cu privire la cântecele mai vechi, gen „Din cireș până-n cireș“, a lui Cristian Popescu. De data aceasta era o melodie de jale, „Sanatoare, sanatoare...“

R. S. R.: „Sanatoare, sanatoare, multă lume-n tine moare...“. Țirlea vine la mine și-mi zice că aceste rime lacrimogene l-au șocat pe Popescu. «Auzi, Cătăline: „Sanatoare, sanatoare...“. Mă, ce jale...». Sorin Alexandrescu avea o observație foarte interesantă în „Paradoxul român“, în eseu de început, care, dacă nu mă înșel, este din anii '70. Scia el că unul dintre paradoxurile culturii române este că producția folclorică este în permanență actuală și acută. Și Irina Nicolau confirmă undeva lucrul acesta și îi condamnă pe cei care vituperează împotriva producțiilor ăstora care sunt, evident, kitsch, dar ea susține că până la urmă se vor cristaliza, se vor stabili

sau sedimenta pe scara axiologică. Dar să-ți spun cum a ajuns la Popescu acest cântec, „Sanatoare, sanatoare, multă lume-n tine moare...“

N. TZ.: *Te rog...*

R. S. R.: În '88, după ce am fost, alături de Popescu, la tabăra de poeți de la Bușteni, mă duc la mare. Și ce făceam eu la mare? Eu eram profesor la Vatra Luminoasă la liceul nevăzătorilor, iar acesta era și un liceu sanitar de balneo-fizio-terapie, de masaj. Aranjasem pentru elevii mei să facă practică, între clasa a unsprezecea și a douăsprezecea, la Eforie Nord și la Techirghiol, la sanatoriile respective. Și sanatoriul din Techirghiol chiar îi găzduia pe băieți, deci ei aveau acolo câteva camere într-o vilă din asta mai amărâtă, vila Reghina, cu un palier exterior. Era o clădire lungă și de pe palierul exterior intrai în fiecare dintre camere. Unii erau chiar la sanatoriu, alții aici, la vila Reghina, în apropierea sanatoriului. Și mă duc pe la băieții mei la sfârșitul lui august. Se simțeau foarte bine, câștigaseră suficient, deși n-aveau salariu. Dar prin obligațiile lor de practică profesională, normal că ieșeau niște ciubucuri ca lumea, pentru că ei făceau treabă cum se cuvine și, pe deasupra, masaje particulare. Ajung deci la ei: „Ce mai faceți, mă“? „A, dom' diriginte, păi, uite, cu sanatoriul ăsta...“. „Ce e, mă, cu sanatoriul?“ Și așa cum se întâmplă în general în mediul nevăzătorilor, mulți dintre ei talentați la muzică, elevii mei erau cu chitara alături toată ziua. Și iau ei chitara și încep: „Sanatoare, sanatoare...“. „Mă, de unde știți voi cântecul ăsta?“ „Păi, zice unul, a venit la sanatoriu o moldoveancă la un moment-dat, nu știu dacă era țigancă sau nu, și a început: „Auleu, m-a trimis sindicatu' cu forța în internat, să stau eu în sanatoriu...“. Venea mereu pe treptele sanatoriului și începea să cânte: „Sanatoare, sanatoare, multă lume-n tine moare...“. Până la urmă au potolit-o alte lucruri, pentru că ăla nu era un sanatoriu de tuberculoză sau de mai știu eu ce, era un sanatoriu pentru afecțiunile reumatismale care se tratau cu nămolul de la Techirghiol. Cătălin are dreptate, pe Popescu cântecul acesta îl topea.

N. TZ.: *Cum ai aflat de moartea lui Cristi?*

R. S. R.: De la Paul Vinicius. Paul Vinicius este foarte interesant ca personaj, poet onorabil, fără doar și poate, dar interesant de asemenea ca personaj și ca prieten. Pe 17 decembrie 1989 - era într-o duminică - primesc un telefon pe la amiază de la cineva cu următorul text: „Fără nume, fără nume, vezi că a început la Timișoara...“. Era Paul Vinicius, care mă anunța că a început rebeliunea de la Timișoara, știa el pe cine să sune. Așa a fost și cu Popescu. Pe 21 februarie '95 primesc un telefon de la Paul Vinicius: „Radu, Paul e la telefon, vezi că a murit Cristi Popescu. Am auzit acum zece minute de la ProFM“. Am ascultat și eu la ProFM după aia și am auzit acolo că „a încetat din viață poetul Cristi Popescu“. Tot cu Paul și cu Ioan Cristescu am mers la înmormântare și uite așa... Ce să zic, e adevărat că eu nu-l mai văzusem pe

Popescu în ultima vreme, deci de vreo câteva luni de zile, dar, într-adevăr, când am auzit că s-a dus s-a rupt ceva teribil în mine. Pentru că practic era primul din generația noastră care se prăpădea. Nu mă refer la generația crono-dependentă, ci la generația profesională, la generația literară propriu-zisă, cu care eu am crescut și în mijlocul căreia m-am simțit la largul meu. Eu mă simt bine în continuare și m-am simțit bine cu optzeciștii, dar cu nouăzeciștii mă simt ca peștele în apă. Și s-ar putea să fi avut efectiv o deschidere către cei care sunt cu 10 – 15 ani mai mici decât mine, s-ar putea să fi fost nu numai din motivele pe care le-am expus mai sus, cu întârzierea maturizării, poate că și din cauza profesoratului... Soția mea, de exemplu, este cu 14 ani mai mică decât mine. Între Popescu și mine au existat niște afinități mai speciale pe care lumea nu le înțelege, mai puțin din partea mea și mai mult din partea lui. Eu înțelegeam ce este cu boala lui, eu o știu foarte bine sau o știam destul de bine, cel puțin îmi evaluam destul de bine capacitățile de ordin inserțial și social pe vremea aceea. Cătălin Țirlea spunea că Popescu ținea foarte, foarte mult să fie integrat social, inserat social, să aibă o inserție psiho-morală și profesională în același timp. Fără doar și poate așa este. Cred că există între el și mine, din partea lui cel puțin, o afinitate ca între marginali. Eu nu m-am considerat niciodată un marginal și probabil nici n-am fost prin modul de comportament. S-ar putea ca în literatura română să fi fost oarecum marginalizat sub aspectul mondenității, ceea ce este cu totul altceva. Dar există un fel de afecțiune de acest tip și asta explică oarecum grija specială pe care o avea el față de mine, ca nu cumva să ratez lucruri pe care, oricum, el nu le rata. Le explica altora lucruri mai deosebite despre mine, pe care n-aveau cum să le cunoască. De exemplu, le tot povestea cum bat eu la mașină. Păi da, eu băteam la mașina dactilo de la 13 ani, pentru mine nu este o problemă bătutul la mașină, așa cum pentru un bun instrumentist, un bun pianist, nu este o problemă execuția partiturii pe clape. El se uită pe partitură și degetele merg de la sine, nu trebuie să te uiți pe clape. Dar Cristi a fost foarte șocat la un moment-dat de faptul că băteam un poem la mașină, am fost sunat la telefon, am vorbit la telefon, am revenit și am continuat poemul de unde-l lăsasem. Și băteam și pentru alții textele și așa mai departe. Aveam o mașină de scris care n-a fost declarată la miliție înainte de '89, deci aia înflorește la mine în apartament ca o bombă. Meseria care i s-a potrivit cel mai bine lui Cristi, în afară de cea literară, sau, în orice caz, cea care a rimat cel mai bine cu preocuparea lui literară, postul mai bine-zis, nu meseria, care a rimat cel mai bine cu preocuparea lui literară, mai ales că era un noctambul și un scriitor nocturn, deci un scriitor de noapte, un fluture de lampă, a fost postul de portar la Observatorul astronomic. Asta prin anii '85 – '86, după ce l-am cunoscut. Am fost de mai multe ori la el la Observatorul astronomic, de seara până dimineața. Apăruse o cometă atunci, Haley. Noi eram într-o seară acolo, citea Popescu poeme,

eu recitam din ale mele, nu mai țin minte cine mai era, cred că Radu Amzulescu, și dă telefon o doamnă pe la ora unsprezece: „Bună seara. Se poate veni la Observatorul astronomic, să putem urmări cometa?“. „Stimată doamnă, zicea Popescu, lunetele sunt repartizate la etajul întâi...“. Îi explică el niște chestii tehnice cu lunetele și că numai în timpul zilei se putea... „Cum? În timpul zilei?“. „Păi, doamnă, în timpul nopții dacă sunteți în afara orașului și nu influențează luminile orașului, ați văzut că Bucureștiul nu e prea luminat, se poate vedea și cu ochiul liber“. „Da cine sunteți dumneavoastră?“. „Portar la Observatorul Astronomic“. „Dumneavoastră nu aveți un discurs de portar!“. Popescu era foarte calm de obicei când vorbea la telefon și a început: „Ha ha ha ha, și-a dat seama că eu nu sunt portar prin vocație“. Să fii portar la Observator cred că este totuși o funcție destul de metafizică, nu e o funcție oarecare. E ca și cum ai spune că, știu eu, ești pescar în lacurile cerului. Portar la Observatorul astronomic – extraordinar! Mie mi-a plăcut teribil. Și mai ales că era liber acolo toată noaptea, și citea, scria, și atunci și-a făcut el mâna.

N. T.Z.: *Cum a fost înmormântarea lui? Cine a fost? Cine a vorbit?*

R. S. R.: Nu mai țin minte dacă a vorbit sau nu cineva. Am fost înspăimântător de stresat. Așa cum nu-mi place în momentul când televiziuni ca „Antena 1“ sau „ProTV“ dau scene groaznice, cum au dat acum cu copilul ăsta de la Galați care a fost prins sub gheață, nu mi-a plăcut că au dat cum țipa mama copilului. Nu se dă așa ceva. Paul Vinicius s-a ocupat de mine să mergem la cimitir și să ne întoarcem. Ne-am salutat cu prietenii, cu colegii pe care i-am întâlnit. Când am plecat, am plecat și nu ne-am lipit de nimeni, nu s-a lipit nimeni de noi, nu-mi dau seama de ce. Cred că nimeni nu știa ce să facă, nu știau cum să recepționeze lovitura asta, pentru că a fost efectiv o lovitură pentru toată lumea în plină figură. Noi nu aveam exercițiul evenimentelor ăstora. Țăranul îl are. Pentru el natura moare tot timpul, din sat moare tot timpul cineva, îi cunoaște, unii sunt mai apropiați, alții mai îndepărtați, unii practic sunt ruși din el. El știe cum să trateze lucrurile. Generația mai în vârstă știe cum să le întâmpine. Pe noi ne-a prins Revoluția, care în loc să ne maturizeze ne-a de-maturizat, pentru că am picat după aceea pe niște preocupări aparent minore, dar fundamentale pentru noi. Lovitura asta majoră care este curmarea vieții unui om și mai ales a unui om apropiat, ne-a luat efectiv pe nepregătite. Eu am avut un prieten care a murit în '82, la 29 de ani. Mi-a fost coleg de clasă, era profesor de istorie la Cluj. Un prieten extraordinar, dar care nu mai era lângă mine de opt ani. Deci eu eram la facultate în București din '74 și Adrian Roșca – așa se numește și este un poet extraordinar – a rămas la Cluj, deși era din Sibiu. A făcut Facultatea de Istorie la Cluj și a rămas profesor la Cluj. Mă întâlneam cu el ocazional. În momentul în care a murit, asfixiat cu oxid de carbon în propriul lui apartament, țin minte că am avut un șoc

îngrozitor. Oricum, e adevărat că mi-a fost foarte apropiat din punctul de vedere al existenței mele de copil într-un internat, dar era departe de mine în clipa dispariției. Însă Cristi era aproape de mine. Și n-am știut ce să fac. Ne-am dus, am participat la ritualul necesar și am plecat. I-am zis lui Paul: „Dom’le, trebuie să mergem să bem ceva, nu se poate altfel“. De obicei eu beau vin, atunci știu că am băut ceva tare. Și ne-am întâlnit cu Țeposu, nici el nu mai e, a venit și ne-a salutat, ne-am nimerit la aceeași cârciumă, nici nu mai știu în care. Asta e tot ce aş putea să zic. Eu mai cunosc amănunte pe care mi le-a zis Popescu despre familia lui, dar nu e cazul să le spun. El mi-a explicat în detaliu despre boala pe care o avea. Mi-a vorbit și despre mecanismele ei, pentru că avea senzația că are cu cine să comunice. Eu nu mă consider un om care este afectat de o boală, cecitatea este cu totul altceva. Dar Cristi avea sentimentul că are cu cine să comunice și că eu îl înțeleg, pentru că boala lui era un handicap, era o chestie instaurată. Era deja o diminuare a ființei umane, instalată definitiv, chit că existau recuperări temporare. Mi-a explicat cum a apărut, cum se manifesta. Sunt mărturisiri care țin de intimitate și nu știu dacă aş avea acordul cuiva să le spun.

N. TZ.: *Care crezi că e locul lui în poezia noastră?*

R. S. R.: Unul foarte important fără doar și poate. E un poet important. Eu mă tem că Boerescu nu este foarte departe de adevăr în momentul când spune că este cel mai important poet după al doilea război mondial. De ce? El aduce o mutație de raportare la viziuni, la trăire. Toți ceilalți fac poezie în sensul poetizării. El nu mai făcea poezie în sensul poetizării, ci în sensul transformării experienței existențiale în poezie. Poezia lui are o miză existențială cu totul și cu totul specială, cu totul deosebită, și care este pe muchia tragi-comicului. Nu este nici comică, nici tragică, sub acest auspiciu când terorizant, când recuperant, când sedativ și revelator al sacrului. Dacă se urmărește într-adevăr cu atenție, totul ține de impactul sacrului în existența lui. Chiar și poemele cu tramvaiele. În poemele acelea cu tramvaiele, care sunt niște instituții pe roți, acolo se observă setea lui teribilă de integrare, de socializare, de contopire în dialogul cu peisajul din jur. Și dacă se mai analizează la un alt nivel poezia lui Popescu se observă că nici un vers, nici un cuvânt nu este dezlipit de epiderma lui, deci totul este din ceea ce a trăit el. Chiar și acel tramvai 26 trecea prin fața casei lui. Mama, sora, tatăl, cârciumile, totul este trăit. De aceea eu tare mă tem că – și acum avansează o ipoteză riscantă, dar ea poate că e bine să fie luată în seamă chiar dacă nu am dreptate – în faza în care ajunsese își cam atinsese limita. Cred că și-ar fi dat seama de acest lucru și dacă Dumnezeu i-ar fi dat zile, ar fi stat câțiva ani de zile și producea altceva. Deci ataca dintr-un alt unghi. Când am spus dacă Dumnezeu i-ar fi dat zile, mă gândeam dacă i-ar fi dat și sănătate și luciditate și același tip de sensibilitate. Ar fi atacat din alt unghi. E interesant că în abordarea realului

pe care el o practică există o lipsă de cenzură. Noi ceilalți suntem oarecum cenzurați de tot felul de acumulări de ordin cultural, de acumulări de ordin etic. El avea o etică personală, avea un unghi de atac personal. El a fost un ferment extraordinar și pentru noi, cei din cenaclul „Universitas“ și din preajma lui. Cel puțin în ceea ce mă privește, după impactul cu Popescu am trecut la ceea ce probabil exista în germene, adică la o miză existențială, la o angajare existențială în poezie, mult mai directă. E adevărat că dacă o astfel de angajare directă nu are o optică, cum avea la Popescu – originală, stranie și exotică într-un fel, deci neașteptată, – atunci se poate produce muzică ușoară. Spui lucrurile direct și le spui așa cum sunt, faci mimetism și cu asta ai terminat povestea. Dar, la el, abordarea problematizării rezultă din optică, deci din unghiul de raportare la real, care era numai al lui. Numai el se putea pune în poziția aia. Mă gândesc acum să pot să scriu eu despre maică-mea că băntuie prin casă. N-aș fi putut s-o fac niciodată, efectiv niciodată. Asta este, el a asimilat un anumit tip de experiență de viață. Pe Caragiale îl știa pe dinafară practic. Este de remarcat faptul că acolo unde avea aderențe emoționale, deci aderențe afective, avea o lectură extrem de profundă, o lectură exhaustivă. Venea de pildă la mine cu texte din Caragiale, din acel Caragiale mai puțin cunoscut, din lista de nume a lui Caragiale. Țin minte că mi-a plăcut atât de mult, încât mi-am transcris-o în braille. Am transcris-o și m-am dus la o prietenă în seara aia, i-am citit-o și a murit de răs pur și simplu din înșiruirea numelor. Iar în 1995, după ce a murit Popescu, Eugenia Cojocariu, o prietenă de-a noastră, a citit pe casetă, benevol, pentru „Asociația nevăzătorilor“, deci pentru nevăzătorii din România, opera lui Popescu („Arta Popescu“ și celelalte). Acoperă trei casete, cu o prefață a mea – articolul din „22“. Ea le-a citit acasă, ele au fost preluate de mine la „Asociația nevăzătorilor“, unde mă ocupam atunci de serviciul cultural la nivel de țară. Le-am multiplicat și ele au fost difuzate în toată țara. Așa că acest tip de cititori auditivi, care citesc fie cu degetele, fie cu urechile, a avut ocazia să-l cunoască pe Popescu nu numai din emisiunile de la radio, ci și în direct. Interesant este că au apărut și articole despre Cristian Popescu în revista „Adolescent magazin“, care este scoasă în alfabetul braille, dar și în scriere vizuală, de către un liceu pentru deficienți de vedere din Cluj. A avut un ecou deosebit.

N. TZ.: *O încheiere la acest foarte lung dialog al nostru, dragă Radu...*

R. S. R.: Faptul că un om se naște în 1959 și moare în 1995 pare să țină de un joc metafizic, astrologic al cifrelor și nu de o întâmplare a istoriei empirice, așa cum o știm noi: 1959 – 1995. Sunt aceleași cifre așezate altfel. Parcă este o plasă astrală în care s-a împiedicat...

[Interviu realizat în anul 2000, la cinci ani de la moartea lui Cristian Popescu. Aceasta este prima sa publicare.]

„Bunul Dumnezeu ne va ajuta în restabilirea adevărului istoric“ (4)

LUCIAN VASILIU ÎN DIALOG CU DANIEL CRISTEA-ENACHE

Daniel Cristea-Enache: Sunteți printre intelectualii noștri cu empatie pentru românii de pretutindeni și mai ales pentru cei de peste Prut. Sunt motive biografice pentru această relație specială cu basarabenii? Sau simpla Dvs. formare în ambianța Moldovei v-a apropiat de basarabeni?

Credeți că, dincolo de „podul de flori“ peste Prut, „podurile“ de cărți sunt trainice și durabile? În acest fel se exprimă programul editorial pe care vi l-ați asumat, la Junimea, la Scriptor și în alte instituții cultural-literare?

A existat un moment bun, propice, pentru Unirea noastră? Vi-l puteți reproiecta în viitor? Cum și când credeți că va dispărea granița dintre noi — într-un viitor apropiat sau îndepărtat?

Ați dori să le transmiteți ceva anume confrăților basarabeni care vor citi această „rundă“?

Lucian Vasiliu: Am o relație specială, da, cu ținuturile prin care a trecut tatăl meu: cu Bucovina de Cernăuți, cu Moldova de peste Prut (cărora le spun, de mai mulți ani, România de Est, după formula celor două Germanii).

Refac hărți familiare și familiale de odinioară. Pe lângă alte discipline, studiez continuu geografie și, mai ales, istorie. Încerc să mă apropiez de ADEVĂR. Prea am fost mințiți, cenzurați, interogați, într-o vreme sovietizantă, postsovietizantă!

Am scris despre poezia lui Liviu Ioan Stoiciu, chiar la începuturi. Una dintre cărțile congenerului se numește *Când memoria va reveni*. După 1990, memoria a revenit, miraculos, la noi acasă, dar și în Europa de Est, în Georgia sau China postmaoistă.

Regimurile, zise comuniste, s-au străduit să realizeze *Omul fără memorie, proletarul de blocoteț* (cum glumea eseistul, universitarul Luca Pițu).

Înainte de căderea zidului berlinez, știam puține lucruri despre românii de peste Prut, despre Banatul sârbesc, despre Maramureșul de partea cealaltă a Tisei, despre Balcic. Câte ceva mai auzeam în familia noastră încercată. Abia după 1990 am avut acces la documente revelatoare, descoperind altfel istoria. Am publicat în cartea Ștefan, preot de țară (alcătuire documentar-filială), cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului TEOFAN, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei), Iași Editura *Doxologia*, 2017.

Tatăl meu, pornit din Berladul/ Bârladul lui Alexandru Ioan Cuza, absolvise Seminarul de la Huși, apoi, între anii 1936-1939 fusese student al Facultății de Teologie din Cernăuți. Ne vorbea, discret, despre această urbe româno-europeană de odinioară, ca despre un ținut interzis. Eram în plin basm. Abia după 1990 am avut posibilitatea să vizitez Cernăuții lui Paul Celan, dar și Herța lui Gheorghe Asachi. Am văzut, grație scriitorului Vasile Tărățeanu (n. 27 sept. 1945 la Sinăuții de Sus, Ucraina — d. 8 august, Cernăuți) și prietenilor lui culturali, cimitirul marilor personalități unioniste (și nu numai), casa (mereu promisă muzeu) învățătorului Aron Pumnul, precum și consacrată universitate cernăuțeană. Din inițiativa lui Gellu Dorian, ne-am aflat în Sala Unirii, împreună cu Ana Blandiana (tații noștri au fost studenți cernăuțeni în același interbelic european!), Romulus Rusan, Ion Pop și mulți excepționali comilitoni.

Cercetând documente rămase pe la rude (ascunse prin grajduri, conservate prin lăzi de zestre, strecurate printre cărți la bibliotecă – salvate, miraculos din avalanșa barbară a ideologiei anilor staliști!), am aflat și epistole inedite, de la tatăl meu. Reproduc un fragment:

Cu multă tristețe m-am despărțit de satul românesc Cocieri. Am plecat la 10 din Dubasari și am ajuns la 4 la Pavlovca-Tumar. Dezamăgire și deznădejde: nimeni nu știa românește. De ce am plâns? Azi am făcut o pomenire de 1 an. Eu românește, cântărețul rusește. Oamenii sunt buni, păcat că nu le știu limba ce-o vorbesc! La post, am stat de vorbă cu ostași de-ai noștri. La moară, am găsit un învățător cu care m-am putut înțelege. Dumnezeu ce va voi! – 21.III.1943.

Menționez contextul. În 1939, Ștefan Vasiliu este hirotonit preot în comuna Puiești-Tutova-Bârlad, înscris în Registrul confesorilor de rezervă, cu gradul de căpitan. La 18 octombrie 1941, Protoieria județului Tutova de Sus îl anunță: *Sunteți îndatorat a preda lecții elevilor de la Școala primară, în locul învățătorului mobilizat.*

Situația se va repeta, până în anul 1945 – cu o pauză de 6 luni, în 1943, când este detașat preot misionar în Transnistria.

În perioada 1 septembrie 1945 – 1 septembrie 1948 va preda ca profesor de limba și literatura română la Școala de 7 ani din comuna Puiești, situată în triunghiul Bârlad-Bacău-Vaslui.

Cam ce s-a întâmplat cu el (născut în anul 1908, la Bârlad), s-a petrecut cu majoritatea tinerilor intelectuali români interbelici. Unii au rămas sau au plecat în exil, alții au făcut detenție, mulți au fost internați în spitale de psihiatrie (și cazul preotului Ștefan Vasiliu). O parte a elitei noastre și-a aflat finalul pământean în condiții inimaginabile: a se vedea Memorialul de la Sighet, datorat, în principal, eforturilor și riscurilor asumate de Ana Blandiana, Romulus Rusan, Gheorghe Bârlea – prefect pe atunci, lume care a înțeles că memoria va reveni.

Șansa mea de a mă situa cumva altfel, de a respira mai liber, chiar

nonconformist uneori, a fost familia (tatăl, un văr de al lui, doi unchi – prizonieri de război în Est, care au fost parțial „sovietizați” înainte de a reveni în țară), dar și biblioteca paternă (ce a mai scăpat de la percheziții și incendii), radio *Europa liberă*, *Vocea Americii*. Și câțiva profesori, situați mai departe de Cancelaria oficială, istoricul (fost deținut politic) Alexandru Zub și cărțile lui excepționale despre Xenopol, Iorga, Pârvan, Gheorghe Brătianu și cărțile sale de istorie (se știe ce tragic a sfârșit în închisoarea din Sighet, cu Iuliu Maniu, de exemplu). Mult mi-a folosit studierea presei (mai ales culturale, în perioada în care am fost bibliotecar al universității „Gh. Asachi”, apoi muzeograf literar, cu acces la arhive, documente inedite sau mai puțin frecventabile).

Soția vărului drag al tatălui meu era moldoveancă (basarabeancă) de peste Prut. Ezit în folosirea substantivului *basarabeancă* – este un termen impus de țarismul rusesc la 1812, când au capturat partea de est a țării. Basarabia era doar în sud, numită astfel din vremea Valahiei lui Mircea – județele Cahul, Bolgrad, Ismail, încorporate și rusificate, colonializate mult timp. De peste Prut erau Hasdeu, Constantin Stere, Eugeniu Coșeriu, Tamara Buciuceanu, Stela

Popescu, Emil Brumaru și mulți alții. De peste Prut sunt contemporani precum Gheorghe Grigurcu. Personalități pe care le-am prețuit, le prețuiesc, morți sau vii: Grigore Vieru, Leonida Lari, Dumitru Matcovschi, Nicolae Dabija, Ion Ungureanu, dar și mai aproape de timpurile incendiare, războinice din est: Vladimir Beșleagă, Eugen Doga, Mihai Cimpoi, Ion Hadârcă, Arcadie Suceveanu, Leo Butnaru, Valeriu Matei, Maria Șleahțișchi, Ala Sainenco, Lucia Țurcanu, Maria Pilchin, Mircea V. Ciobanu, Gheorghe Prini, Nicolae Leahu, Gheorghe Erizanu, Emilian Galaicu-Păun, Vitalie Ciobanu: spirite remarcabile! Din Chișinău este și medicul chirurg de la Spitalul „Parhon”, prof. univ. Grigore Tinică – doctor care mi-a salvat viața!

Imediat după schimbările din 1989-1990, fără

Pe malul Nistrului. Cetatea Soroca, Festivalul Internațional Primăvara Poeziei. Împreună cu Violina și Emilian Galaicu-Păun, cu Vitalie Răileanu și Lucian Vasiliu.

nicio „comandă”, am realizat, în câmp minat, parteneriat cu Muzeul Literaturii din Chișinău (astăzi, Muzeul Național al Literaturii Române Chișinău, în dialog și colaborare cu Muzeul Național al Literaturii Române din București și din Iași). În timp, am finalizat parteneriate fertile cu editurile *Cartier* și *Știința* (Muzeul Literaturii și revista *Dacia literară*, Editura Junimea și revista *Scriptor*).

Peste Prut au gestionat instituții, istorii, proprietăți: logofătul-poet Constantin (Costache) Conachi, pașoptistul Constantin (Costache) Negruzzi, de exemplu. M. Sadoveanu a scos o carte admirabilă despre acele ținuturi românești vechi. Topârceanu a fost director de teatru la Chișinău, în 1927. Victor Ion Popa, la Cernăuți, în anii 1927-1928 (unde îl aflăm june actor, un timp, Grigore Vasiliu-Birlic).

Poduri sunt și la înmormântare. Sperăm ca podurile atât de dorite și mult promise să prindă contur, inclusiv cele aeriene. Am participat la entuziasmantul „pod de flori”. Florile s-au ofilit, mulți politicieni corupți s-au înecat la mal!

În sens editorial, Junimea a editat nenumărați autori de dincolo de fostul gard de sârmă ghimpată. Revistele *Dacia literară* (serie nouă, din 1990; cea veche, din 1840 a fost interzisă de autoritatea țaristă care administra Principatele Valachia și Moldova) și revista *Scriptor* au publicat valoroși autori de peste Prut.

Bibliotecile transilvane (Ioan Pinte, să spunem) sau ieșene (Nicolae Busuioc, să zicem) au ajutat cu donații consistente instituții similare din Estul estului Limbii și Culturii române.

Tac, să vorbească faptele. Ale istoricilor, în aceste rânduri. Recomand, în contextul dialogului nostru, trei cărți esențiale, în colecția HISTORIA MAGISTRA VITAE, editate de Junimea:

1) REGULAMENTUL ORGANIC. Sub auspiciile Academiei Române, ale Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”. Ediția a II-a, revizuită și adăugită, coordonată de istoricul, profesorul universitar Dumitru Vitcu;

2) Valeriu CERBA (din Chișinău). *Adevărul despre agresiunea rusă în Transnistria*;

3) Acad. Ioan-Aurel POP, *Moldova medievală văzută dinspre Transilvania*, volum aflat în prag de apariție.

Unirile românilor, italienilor, germanilor, re-unirile polonezilor (în timpuri diferite) au fost miraculoase.

Precum Unirea Principatelor noastre, când în Europa aveau un cuvânt important de spus Franța (Napoleon al III-lea) și Anglia (Regina Victoria), care s-au exprimat ferm pentru existența unei țări românești la Gurile Dunării, zonă disputată și re-revendicată de defunctele imperii: otoman, habsburgic, țarist.

Miraculos a fost și 1918, după 1859, în context politic favorabil.

Am fost, suntem și vom fi pregătiți pentru RE-UNIRE! Nu cred că o poate programa cineva.

Acum, condițiile de regăsire unioniste sunt mult mai favorabile. Înainte de 1989 i-am dedicat un poem lui Grigore Vieru (când nu era cunoscut la noi) – a se vedea *Mierla lui Grigore Vieru*, în volumul *Despre felul cum înaintează* (București, Albatros, 1983); în ultimii doi ani, am publicat două poeme dedicate Președintei Maia Sandu! Rar dedic pagini cuiva!

Calea spre UNIUNEA EUROPEANĂ a confrăților noștri e Semn de RE-UNIRE, de reîntregire a familiei românești latine, europene, în dialog decent cu toate familiile lumii. RE-UNIREA, în multe feluri, s-a făcut prin:

- Denunțarea Pactului Ribbentrop-Molotov, în data de 19 sept. 2019, când prin rezoluție, UNIUNEA EUROPEANĂ a votat condamnarea Pactului;
- Reintroducerea oficială a Alfabetului latin;
- Reoficializarea Limbii române;
- Instituirea dublei cetățenii (pe care au solicitat-o și mulți ruși, ucraineni etc., proeuropeni);
- Bursele oferite școlarilor și studenților pentru studii în țara carpato-danubiano-pontică.

Rămâne să aflăm momentul propice, când vom re-încinge o nouă horă, unionist-europeană.

Bunul Dumnezeu ne va ajuta în restabilirea adevărului istoric.

(va urma)

Dialog apărut pe LiterNet.ro în rubrica Bibliopolis (atelier.liternet.ro/arhivarubricii/91/Bibliopolis.html)

în care Daniel Cristea-Enache pune întrebări unor scriitori și critici literari

Poezia – Oglindă în care lumea se arată mereu altfel...

GEORGE MOTROC ÎN DIALOG CU VERONICA BALAJ

George Motroc: *Vă propun să începem cu o întrebare dificilă: Cum arată definiția dumneavoastră despre ceea ce înseamnă poezia în raport cu alte puncte de vedere...?*

Veronica Balaj: Abruptă provocare. Drept să spun, nu m-am încumetat niciodată să răspund la așa o întrebare. Pentru că, poezia este un *teritoriu al imaginarului*. Atât de vast!... La tot pasul, frânturi de trăiri pe care, oricine le află, crede că sunt ale sale, fix ale sale, numai ale sale. De-a lungul vremii, de la *Poetica* lui Aristotel încoace, s-au adunat nenumărate definiri. Rețin alea: pentru Théophile Gautier, poezia însemna îmbinarea *dintre muzică și ritm*, Ezra Pound clama accesul spre *esență*, Edgar Allan Poe, miza pe *creație ritmică*, Martin Heidegger, *fondarea ființei prin cuvânt* și tot așa, poți căuta coordonate de care să te agăți pentru a înțelege un crâmpel din acest miracol al lumii. În ce mă privește, sper să scap onorabil dacă îl invoc pe Aristotel care știa bine ce înseamnă în limba sa, cuvântul *poesis*, înseamnă, *a face*. Preiau ideea și... fantalez. Aș putea spune că plonjez într-un areal cu alunecușuri, înălțimi, cărări la răscruci neașteptate. Poezia poate fi asemuită cu *o imensă oglindă magică în care lumea se arată mereu altfel*. Mereu *vie, deopotrivă reală și imaginară*. Doar Poetul o poate face așa, (apropos de semnificația originală a termenului), uneltele fiindu-i cuvintele. Poezia însăși devine astfel *o ființă din spirit*. Și aici, mă raliez cu părerea lui Nichita Stănescu, pentru care, poezia însemna *stare de spirit și prietenie durabilă*. Mai frumos și mai real, mai tentant teritoriu nici că se poate afla. Prietenie durabilă... Da, mare adevăr! Peste veacuri

suntem prieteni de comunicare întru stări și percepții cu poezii lumii.

G.M.: *Sunteți de acord să adăugați și o definiție personală în versuri, din creația dvs. sau realizată chiar acum?*

V.B.: Mai mult e o sugereare decât o definiție, despre ce zbor înalt și ce înălțimi poate atinge cuvântul poetic:... *recitind facerea lumii/cuvintele în mine s-au răsucit/pe față și pe dos/ înroșindu-se de osteneală/ iar eu/ purtam pe umeri/ crengile unui copac/ de un roșu edenic/ și recitind m-am mutat în cuvinte/și ele s-au prefăcut într-o zburătoare cu pene roșii*.

Din voluul, *Osută și una de poezii, /Roșu edenic*, Editura Academiei Române, București, 2022.

Sau, pot adăuga o posibilă variantă a definirii poeziei într-un singur vers: *La porțile soarelui, carnavalul cuvintelor*.

G.M.: *Cum vă raportați azi la trecut, la primele poezii? Le-ați rescrie sau, credeți în ideea de vârste diferite ale creației și care trebuie asumate?*

V.B.: Nuuu, nu le-aș rescrie. A fost un parcurs anume. Ar însemna să amestec etapele. Ideea de vârste ale creației, trebuie acceptată. Așa am putut atunci să mă exprim, așa am simțit atunci. Așa eram eu la vremea aceea. Cum să mă preschimb? Mai ales că, pentru mine poezia nu a fost o întâlnire fulminantă, posesivă cum am auzit adesea că se poate întâmpla. Poezia a venit după câteva sinuozități, dacă pot numi așa diferite exerciții de scriere literară. Mă refer mai întâi la reportajele literare publicate în revista *Orizont*, săptămânal, consecvent, cu vreo doi ani înaintea lui Decembrie 89. Scriam reportaje pe temă dată. Am înțeles mai târziu că exista în expresia frazelor mele un *anume ce*, o undă poetică a

cadrlui deși vorbeam, fie despre *cristale care creșteau* în laborator, *sau*, despre plante care deveneau sursă de cercetare științifică inovatoare, rezultând în final, spre exemplu, un... ser antialergic. Fiecare dintre personajele implicate în inovații spuneau *ce frumos ați scris*, mirați și oarecum derutați că adevărul lor, exactitatea cercetărilor încăpea și în altfel de cuvinte. Ideile lor căpătau o aură oarecum neașteptată. Imaginativă. Sau, poate erau dezolați că, dintr-un studiu riguros, ieșea la iveală o poveste... Apoi, a venit faza *proza scurtă*. Abordată la sugestia scriitorului și sculptorului Aurel Gh. Ardeleanu, care mi-a spus: „nu mai pierde timpul cu reportaje, treci la proză! Ai toate datele“. După doi ani de revizuiți repetate a textelor de debut, după moda vremii, (de la București se tot întorceau cu recomandări), în aprilie 1989, a apărut la *Editura Facla*, proiectatul volum colectiv de proză scurtă în care semnam și eu. Ei, se putea spune că eram publicată editorial. Dar, poezia nu exista încă vizibilă. Urmă publicarea volumului *Journal de Timișoara*, editat în franceză, la Bruxelles, 1990, sub titlul, *Ne tirez plus!*, urmat de romanul, *Sărbători amânate*, și, abia, abia după toate acestea, a fost să fie întâlnirea cu poezia. Drum ocolit. Așa că, da, cred în etapele devenirii unui scriitor. Fiecare moment cu plusurile sau minusurile sale. Pentru definirea căroră, adesea intră în calcul și conjunctura. Oricum, motivațiile îmi aparțin. Mi le asum.

G.M.: *Ați avut și modele poetice de-a lungul timpului?*

V.B.: Mai degrabă, lecturi. Nu le-aș numi modele. Nici nu căutam așa ceva. Eram captată de-a scrie cum îmi permitea fantezia mea. Fascinația diversificării modurilor de transmitere a sensurilor și a trăirilor prin versuri era mai mult intuitivă. Combinată cu dorința de-a citi. Adesea la nimereală. Nu mă simțeam îmboldită să și public. În schimb, mă produceam pe scenă, recitând cu și la orice ocazie festivă. Acum pot spune că, poezia se dezvoltă în sinele meu insinuant. În liceu, profesorul de matematică, mi-a dat să-l citesc pe Allan Poe. Nu mai știu de ce anume. Știu că era foarte încântat de opera americanului.

M-am străduit să încerc și eu aceeași stare. Nu prea mi-a reușit, mai ales la vremea aceea.

G.M.: *Poeții pot fi și prieteni între ei? Sau orgoliul creator rămâne un zid de netrecut?*

V.B.: Pornind de la întrebare s-ar putea dialoga îndelung. Ar rezulta o carte. Singura părere onestă, este cea personală. Ca o mărturie. Așadar, declar că, admir prietenii de acest fel. Trebuie să fii spirit ales. Îmi vine în minte mărturia lui Andrei Pleșu din prefața la volumul *Despre ingeri*, cum a renunțat la câteva sute de pagini de manuscris la sugestia prietenului său, Gabriel Liiceanu. Admirabilă subtilitate intelectuală!. Pentru că, ambii autori sunt spirite de aceeași factură. Prietenia literară poate exista/rezista, numai dacă nu încap orgoliile sau temerile că, unul dintre actanții acestui rar legământ ar putea să-l umbrească pe celălalt. În alte încercări de

prietenie literară, își fac loc lăudăroșenia. Îngâmfarea. Pactul cade imediat, se anulează. Nu rezonăm nici eu cu așa ceva și mă las păgubașă. Mulți se așează singuri pe un podium care nu li se potrivește. Secvențe de prietenii literare, doar secvențe, da, sunt mai des întâlnite. În actualitate, se leagă mai degrabă acest tip de prietenii. Le-aș numi *secvențiale*. Atât. Există însă și cazuri unde se așează lucrurile a la long. Asta se întâmplă numai dacă unul, măcar unul dintre cei doi actanți, este sigur pe valoarea sa. În istoria noastră literară, Eminescu și Creangă. Prietenie de esență existențială. Un alt admirabil exemplu care-mi vine în minte este momentul când Balzac l-a recomandat unei edituri pe Stendhal întrucât „nici un editor nu-i primea romanul *Roșu și negru*. Când e vorba de spirite elevate, de valori, lucrurile stau astfel. La ordinea zilei însă, mai bine se potrivește enunțul din întrebarea de mai sus: orgoliul creator devine un zid de netrecut. Ca și când, posteritatea ar putea fi târguită. Atâta mi se cuvine mie, și numai atâta ție, coleg în contemporanitate.

G.M.: *Mă abțin să fac vreun comentariu personal și mă grăbesc să vă întreb altceva ce vroiam de mult să aflu: Cum, unde și în cât timp se scrie o creație poetică marca V. B.?*

V.B.: Nimic exact. Pentru că toate acestea se leagă. Cum scriu? Cu plăcere. Fără cramponări, zbateri. Sunt mai degrabă încântată când pot atrage cuvântul într-un joc imprevizibil. Mai ales neuitând ce putere are. În acest sens, fac un fel de pact instinctiv. Eu accept să mă străduiesc, să aloc timp, să caut esența, nuanțele sale, iar cuvântul, acest miraculos *dar care scapără de o vitalitate specială*, se lasă atras în jocul de-a descifrarea. Nu totdeauna găsesc formula, cheia potrivită. Sau, pe care o cred eu potrivită. N -am încotro și, revin. Fără să mă angajeze situația sau, să stric pactul despre care vorbeam. În cât timp se conturează un poem? Niciodată nu pot cuantifica. Nu fac planuri în acest sens. Nu am ore fixe de scris. Nici nu aș putea dacă țin cont de programul meu zilnic, obligatoriu. Când scriu proză, da, fac un plan, cam ce tematică, ce anume aș vrea să iasă în final. Proza e construcție, migală și la stil, dacă te axezi și pe acest aspect, impune planuri epice, personaje, etc. Poemele însă, au un anume halou. Se agață de mine absolut diferit. Totul e spontan. Uneori, se ivesc din prea mult zbor în propriul meu interior. Alteori, așa, tam nesam dintr-o relaxare. Vin poate, de undeva din memoria afectivă unde sunt niște straturi care se desfac deodată. Precum o falie. Și ies la iveală cuvinte care chicotesc de bucuria evadării din propria lor cochilie, sau, *cuvinte* prea pline de sine și, *ajung să-și ceară iertare devenind vers*. Așa s-a conturat un volum de poeme ivit în pauza când lucram la romanul *Baltazara*. Alteori, poezia se apropie într-o formulă de-a dreptul hilară. De pildă, titlul *Cotidiene pariziene*, mi-a venit în minte, urcând niște scări, undeva la Ottawa, la ora când ceasul meu biologic arăta trei dimineața, însă acolo, după fusuri orare diferite, era doar opt seara. Se înțelege că,

nicidecum nu-mi era gândul la vreun poem. Dar, dacă s-a prezentat mai întâi ca un titlu, m-am obligat să-l păstrez. Cât despre *unde scriu?*, răspunsul este în complementaritate cu celelate aspecte. Nu scriu oriunde. Am nevoie de un cadru, de liniște. Proza mai merge și în alte configurații. Poezia, jocul de-a frazele, împletite, salvate din ape iluzorii, apoi transformate într-un ghem de jar și aruncate spre ceruri, așteptând să le prind în brațe când revin pe pământ, cere o oarecare intimitate. Cuvintele trebuie să-mi fie confident. Așa că, mă împrietenesc cu sensurile lor. Începe un flux vital, până când, iese la iveală poemul. E cel mai minunat și fantast și magic lucru de pe lume să intri pe tărâmul fantazării. Și apoi, revenind la cotidian, să te distrezi cât de naiv ai putut fi crezând toate fantasmalele care nu-ți dau nici măcar un pahar de apă real. Totul este iluzie. Cu o forță de atracție căreia nu i te poți opune. Și porți pe umeri haloul. Precum sugera poemul lui Charles Baudelaire, *Chacun a sa chimere*.

G.M.: Aveți și o activitate radio-tv impresionantă și susținută de aceea o să vă întreb, cum vi se pare viața literară și lumea poeziei de dinainte de 89, în raport cu cea de astăzi?

V.B.: Vorbim de două epoci. Prima, înainte de 89, când eram doar un reporter de actualități și, n-am apucat să-mi termin stagiul acesta că, s-au și desființat Studiourile Teritoriale de Radio. Evident că, programul de știri nu-mi dădea ocazia să cunosc prea mulți scriitori. Totuși, în aceeași perioadă de tăcere a studioului, am reușit să realizez câteva interviuri de neuitat. Printr-un act de reciprocitate, să zic așa. Adică, nevrând să renunț la munca în radio, (și să fiu profesoară, cum mi-ar fi permis diploma), făceam benevol colaborări pentru emisiunea de tineret realizată de Gabrielei Mantu la Radio București. În schimb, ea îmi aranja întâlniri pentru interviuri cu anumite personalități scriitoricești. Așa am avut ocazia s-o înregistrez pe doamna Lelia Rugescu, (nepoata lui Lucian Blaga), pe Gerda Barbian, pe Marin Sorescu, pe Ioan Alexandru... Toți s-au arătat amabili, fără ifose de prestigiu. Vă închipuiți că acceptau să vorbească pentru un interviu care nu se știa dacă va fi publicat undeva sau, transmis în curând pe singura frecvență existentă, cea a Radioului București. Măcar bine că am păstrat benzile aceluia aparat rusesc, mare, de vreo cinci kilograme, numit reportofon. Lansările de carte din vremea aceea le puneam în linie cu sărbătorile. Pe scriitori, lumea îi vedea ca pe niște soli, *oameni cu aură*. Erau prețuiți. Mai mult decât acum când, rigoarea scrierii unei cărți a suferit modificări grave. A doua etapă la care vă referiți, cea de după 89, este mult mai efervescentă. Cu nume noi. Am realizat 20 de ani emisiunea *Viața literară*. S-au perindat foarte multe nume la microfonul emisiunii. Ne referim deci la un răstimp în care s-a scris și se scrie foarte mult. Poezia a cunoscut adevărate meandre. Și un nefamiliarizat poate observa permanenta dorință de înnoire a

formulelor de expresie artistică. Au apărut experimente, se caută modalități de șocare a cititorului, pentru ca, temerarul poet să nu fie dat uitării, să iasă din rând, să atragă atenția. În mare parte, lucrurile sunt comparabile și cu alte etape istorice care au suferit schimbări socio-politice. Firesc. Rămâne de văzut care și câte dintre experimente vor rezista timpului.

Scriitorul însă, și-a pierdut aura. Nu mai este considerat un ales. E hărăzit cu talent. Ei, și?, spun contemporanii. Azi poți publica/semna o carte fără să ai nimic de-a face cu talentul. Nu mai trage în balanță, nu mai funcționează nici faptul că mulți dintre scriitori aveau, unii au la activ un șir de ani de studii. Pentru că, azi, grila valorilor s-a modificat. Poet? Ce-i mare scofală? Cuvinte avem la dispoziție cu toții. Le folosim cum ne vine bine, și, gata o poezie. Părerii des întâlnite. Nu este obligatoriu să le și credem dar, filozofia falsă, că poți fi oricine, oricând, fără un eșafodaj specific, (mă refer la cultură în cazul de față), dă bătăi de cap chiar fanteziei poetice. Poezia poate fi, „mers în străchini sau.. mers astral”, cum bine spunea dramaturgul francez și român, Eugen Ionesco. Unii nu pot face diferența și aleg varianta cu străchinile. Mai accesibilă decât calea astrală.

G.M.: În ceea ce privește Calea astrală de astăzi, cenzura financiară e mai puternică decât cea ideologică de ieri?

V.B.: De data aceasta, conjunctura contemporană ține cu noi. Să ne ferească cel de sus de cenzura ideologică! La capitolul finanțe, se mai găsesc soluții. Am avut acum câțiva ani invitat la emisiunea literară un tânăr poet din Reșița care, mi-a spus foarte bucuros că, mama lui a vândut un porc și, iată, are bani pentru a-și publica volumul de versuri. Așadar, impedimentele financiare sunt... negociabile. Cele ideologice însă, nu.

G.M.: Pe de altă parte, pandemia Covid a schimbat definitiv viața literară?

V.B.: În mare măsură, da. Scriitorul a fost pus în gardă. Nu poate ignora niciodată prezentul, așa că, s-a conectat la tensiunea iscată și care a declanșat butonul... *atenție, viața în pericol!* Prin urmare, scriitorul, cu o acuitate specială a realității, a preluat ca un soldat bine instruit rolul de *cercetaș perspicace* și apoi, *rolul de general* care caută soluții.

După logica meseriei sale, au fost rapid inventate câteva coordonate. De pildă: Au apărut *tematici noi/subiectele* au căpătat accente *preponderent existențiale, dramatice*/scriitorul a devenit mai responsabil, atent la ceea ce alege din *cotidianul care-l înconjoară*... Nu în ultimul rând, *formulele de exprimare* au fost din mers adecvate *temelor*. Cărțile au și ele o altă viață. Dublă. Tipărite și on-line.

G.M.: Ce avem de învățat din această lecție dură, existențială?

V.B.: Poate am învățat că fără artă, lumea ar fi mai săracă. Și istoria sa, mult mai scurtă. Orice formă de artă aduce un plus. Unul cât de mic dar, necesar frumuseții și echilibrului planetei. Lumii vii. Prelungirii acesteia în timp.

G.M.: Cum și cât ați scris despre în această perioadă?

V.B.: Despre anume *cum*, pot spune onest că, am scris febril, din frică. Îmi trebuia un punct de sprijin. un refugiu. *Aveam nevoie de comunicare.* Scrisul fiind singura formulă salvatoare în acest sens. Dar, să nu fiu plângăcioasă. Chiar în plină pandemie, am avut parte și de împliniri ca răsplată a... aceluia *cât am scris.* Notez publicarea volumului *Cotidiene pariziene*, Editura Junimea, Iași, 2021. În același an, am scris/publicat despre pandemie, volumul de proză poetică, *Tatuaj interior*, Editura *Castrum de Thymes*, Timișoara. Se adaugă apoi, o antologie de poeme, editată în limba franceză, *La porte de solei*, Editura, *Stellamaris*, Franța, Brest, 2022. Să mai spun că, zilele acestea voi primi volumele antologiei, *O sută una poezii*, tipărit la Editura Academiei Române, București.

G.M.: *Vă propun să încheiem cu o invitație la lectură, cu niște versuri din perioade diferite din creația dumneavoastră, de ieri și de astăzi...*

V.B.: Desigur, cu plăcere! Selectiv...

Veronica BALAJ

Parade Platz în pandemie

*Interzis a ieși din istorie
până și tropotele cailor
din alaiul Mariei Tereza
sosită în vizită imperială, / la supușii urbei Temeswar,
lacăte peste lacăte sunt ținute pe ușile
fostei săli de bal din Parade Platz
zăvorâte stau și privirile portretelor
prețuite în muzeu
să nu mai poată umbla hai-hui
după bunul plac al pictorilor care,
le scoteau în secret la plimbare.
Frica de moarte
se zvântură acuzatoare
într-o lectică de liniște vicleană
în frondă, s-au găsit flori
depușe noaptea la picioarele Sfântului Nepomuk
e periculos a ieși din casă
chiar dacă ai întâlnire cu sfântul
ocrotitor al orașului / în vremea ciumei,
acum vreo trei secole și ceva.
Geamgiul orașului își montează
trei rânduri de sticlă la ferestre
virusul poate privi totuși înlăuntru
până-n măruntaiele sale
poate crâncăni orice urmă de bucurie.
Nu mai e pe Corso, bărbatul
cu ani vechi și-o pălărie ponosită
proprietarul unui cântar greoi,
demodat
dar care, îți arată exact
câte grame avea iconița purtată la vedere
ori sub anteriorul călugărițelor.
Cantaragiul, viclenește,
adăuga la preț*

*și gramajul unui pas
al unui gând pățimaș ușor dibuit
sau, orice-i putea aduce un chilipir.
Luna-i albită de frică
peste liniștea sinucigașă.
E liber să mărșăluiești
doar în interiorul tău
mă-ntreb, ce doamne ferește,
îmi va fi interzis mâine?
ce culoare de mănuși,
de mască
și care culori de aducere aminte
voi avea voie să port?.*

(Din vol. *Cotidiene pariziene*, Editura Junimea, Iași, 2021)

Scribul

*Cad artificii din bifurcații astrale
și- un plâns.
E scribul.
Tot el?, cu tocul său dematerializat?
din degetu-i noptatic
ies lacrimi, sughituri, îngăduinți
pentru cărarea furnicilor
a dragonului, a celor ce se târăsc
ori a felinei /
îngăduitor, scribul ne face parte
un hure din cuvinte,
bune și rele,
precum săbiile, sulile, trădările,
aburii unor ceainice,
iubirile,
sau, potcoavele rătăcite,
felurite zgărzi, alteori,
cutii de tinichea unde se păstrează
secrete
și alte minuni ale lumii....
Călugări înțelepți
împing, (spre duminicile când
nu se fac judecăți),
șapte ceruri paginate
în tot atâtea cărți.*

(Din vol. *Le café du bouchiniste/Cafeneaua anticarului*, Editura Vinea, București, 1999)

Panta rhei

*Vetrele din Efes,
nu mai au strop de jar
prin preajmă,
nu mai crește iarba focului
aprisă de razele amiezii
Panta rhei....
Sorbim o înghițitură fiartă
dincolo de inserări*

spre dreapta, mozaic
de pași....
Patricieni preocupați
de treburile cetății
Panta rhei
spre stânga, ne pomenim singuri,
brusc întristați
Heraclit, într-o lectică,
purtat de cântecul,
Panta rhei.....
Ultimul vers din Efes
despre vreme și tăceri.
Era joi,
la ceasul îndioielii.

De-a viața

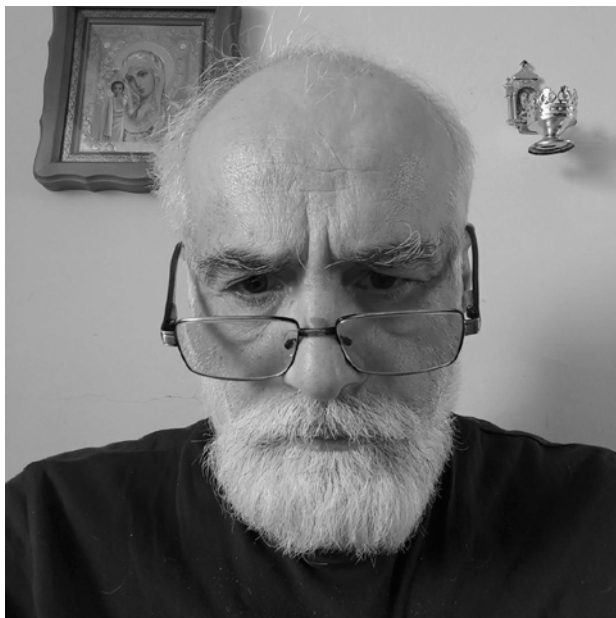
Osteneala, fierbințeala, pofta,
de-a fi nesăbuită
stârnește lătratul zilei
cățelul pământului

mușcă și mușcă
din gânduri
mulaje de ceară topită
nu-mi pasă,
o sumedenie de subînțelesuri
izbăvitoare
mă apără
nimic rău nu știrbește minutul
cât jocul de-a viața
mă prinde
vânez simțăminte,
văpăi rătăcite
în ochi de fântână stearpă
din când în când, leșin,
mă declar senzuală...
asta place la nebunie
parșivilor șerpi
dezpielițându-se lascivi
prin mirosul de mere pârguite
căzute din Eden,
peste pătratul meu existențial.

Vol. Cotidiene pariziene, Editura Junimea, Iași, 2021

A R
N E
T V
O I
L S
O T
G E
I I
A

A R
N E
T V
O I
L S
O T
G E
I I
A

Marian DRĂGHICI

Dragă Cis,

astăzi ai să vezi
îți descriu, cu slabele mele puteri, cum poezia este
și un fel al ieșirii din cea mai indicibilă încâlceală.

Strictamente, despre cum spiritul
ajuns în faza descălcelilor de tot soiul într-o zi a ales
între poezie și rugăciune, nimic de spus
în afară de faptul oarecum subînțeles că la capătul ei
poezia în nume propriu
se pune pe rugă,
cum la sfârșitul său ruga cea mai aprinsă trece fâl-fâl
în poezie.

Una în interiorul celeilalte, concomitent
nu se pot suferi în ruptul capului (meu) nici o fărâmbă de timp;

n-ai zice, dar caută cu îndârjire să se suprimă reciproc,
fie delirica este *di grande* și dizolvă ruga, o lumește,
fie orația, ca să ne exprimăm elegant, ia dintr-odată foc și
face scrum totul – iar pace sub măslini nu există.

Descâlceală aici înăuntru, și mai străfund ar fi din câte pricep
să lupți contra îngânării lor,
să le desparți chiar înainte de stadiul embrionar –
lucru, altfel decât prin tăcere,
vădit peste puterile omului...

Așa, și după?
Și după ce?
Și după ce-a deprins într-atât amara artă a surâsului
pe pământ?

A, după ce-a deprins într-atât amara artă a surâsului pe pământ
și-a înălțării mai mult pe vârfuluri

la cunoașterea fără obiect,

fiul sub alte înfățișări s-a întors acasă, a bolit
unde iubirea e una cu sunetul cu dansul
picioarelor de porumbel pe un acoperiș de tablă –

dacă în tot Ierusalimul s-o fi aflând în zilele acelea
un acoperiș de tablă.

scară

Doamne, unde este bucuria mea de a scrie pur și simplu dintr-o suflare,
ca un copil odată într-un sat,
din șiruri unduind a fund de mare
chiar de nu văzuse marea nici visat,

și nu din șiruri unduind a fund de soare,
deși la soare se uita întregul sat?

bine, n *mall* cărare nu e
de la măr pân' la gutuie,
dar pentru ilustrul arpentor Mazilescu Virgil de data asta nimic ?

ba da, o scară
pe care nimeni nu urcă nimeni nu coboară.

„un soare tânăr vine spre mine înot“
Paul Celan

astăzi pe la 3 p.m. citind două poeme de Natalie Diaz în Apostrof
era de parcă m-au surprins luminile unui transatlantic
văslind în plină noapte la copaia de spălat rufe a mamei

și a mamei ei, din copilărie

iar oceanul de fapt o biată bătătură cât să încapă un
cal-doi-trei din timpurile cu trăsură.
Lângă mine un domn calm liniștit citea ziarul și firește
ocupația asta m-a intrigat.
Foarte rar se întâmplă să te surprindă cu luminile lui
un transatlantic la noi în sat.
Se vede că profita să citească la lumina aceea, atât
era de ahtiat.

Domnule, zic – de fapt am strigat –
dumneavoastră nu vedeți transatlanticul ce majestuos
rulează lansat în cursa lui necurmată?

Tinere barcagiu, sau ce-i fi, fără supărare,
pentru mine aici contează doar să citesc liniștit
într-un loc luminat –
se vedea că citise la viața lui, și nu doar ziare –

și să mă treci pe malul dimpotrivă dacă se poate nevătămat.

Cât despre transatlanticul din fața ta, nu-i de mirare
o scamatorie a apei de conivență cu vreo stea,
dar recunosc cu mâna pe inimă, fapt mult mai palpitant
decât apariția unui transatlantic pe ulița largă din sat
fie și înstelată,

e să călătorești
dis-de-dimineată într-o cămașă ca de la mama, curată
și un soare tânăr înotând spre tine din față – unde voiești.

în orice parte a lumii

în orice parte a lumii de ce atâția fluturi morți pe gardul meu,
în curtea mea
de ce atâtea păsări moarte,
de ce atâtea păhăruțe sparte la masa unde nimeni nu va bea?

întrebări ale unui om fără gard curte masă și casă –
angarale înstrăinate ca de prisos
nu din jaf sau declin,
pentru viața în voia lui Dumnezeu infinit mai frumoasă
cum Maria era infinit mai frumoasă și naltă
benchetuind la picioarele lui Hristos –
apud Sf. Augustin.

întrebări de fapt ale unui om dintr-un singur mister
care se traduce pe scurt așa: piatră de cale ferată
în mii de pietricele spartă,
piatră pe lume cea mai posacă,

la ce bun în această gară pustie caracterul de fier
al șuieratului unui tren
în care ne îmbulzirăm și nu pleacă,
doar face niște manevre caraghioase cu noi
un kilometru de șină în față, doi kilometri 'napoi?

unii vor spune nu lac, ci marea
pe care au plecat toți, până la ultimul
în timpul rugăciunii tale – și n-au mai venit.

ce știe omu de ieri pe azi

acest fluture pe oglindă e viitorul meu viața mea
dimineța în baie o molie din casă
nu altceva.

îl văzusem de-aseară zburându-mi în jurul capului o clipă
aterizând apoi pe unul dintre pereți
parcă fără să vrea

nu omor fluturi nu-i dau afară în pripă
oricât de criminali mîncători de oameni i-aş suspecta

şi-acum, când îl aflu aşezat pe oglindă
nu e o descoperire tocmai frapantă ci
îmi păru că se roagă cu putere oglinzii să pot intra
pentru asta mă aşteptase de-aseară
era misia sa

o molie cândva omidă ştie cuvintele trecerii eu ba
însă atare înaltă ştiinţă nu se învaţă oricum aici
întreagă de la mama ta
decît printr-un jalnic asumat mimetism – altfel

nu vei pupa.

**no revine în scrisul meu
de angajament existenţial undeva
între molie pe pereţi şi ruptură conclusivă**
a doua zi recitind la rece m-am dezumflat de poemele lui Diaz.
care pur şi simplu m-au îngrozit.
ca să mă liniştesc i-am notat lui Cis
ce ştie omu de ieri pe az'

şi ca să nu-l bag în sperieţi
că lucrurile pe lumea asta se rostogolesc otova spre abatoarele
unui groaznic sfârşit,
i-am scris despre o molie pe pereţi

care în zori se ruga de oglindă
să ne deschidă o buclă sau fantă spre altceva: şi aşa fraţilor, am pornit

no, până-'n tindă.

în cătuia infernului numită pat

închide de-acolo de unde eşti
şi dintr-odată te-ai aflat
cu ochii închişi
să le
spui tu morţilor poveşti

închide fereastra închide zgomotul babilonia
sfârşitului
acestei lumi
în care bun de plată m-ai lăsat cum pe Marta
a lăsat-o la greu Maria

închide oglinda în care
întâia oară în faţa mea te-ai dezbrăcat
fără complexe în pielea goală
închide uşa închide casa oraşul închide marea cea mare
închide-le pe toate ca pe-o boală dar lasă cerul descuiat,

armonică neauzită la care copil am cântat
din aproape-n aproape la fiecare
și muzică în oameni am aflat doar cât să treci pe ape legănat
în cățuia infernului numită pat.

fără paranoia

in memoriam Mariana Marin

în noaptea aceea lungă ce părea să ne fi înghițit
câte zile om avea
unii au turnat,
alții ba.

după 35 ani de libertate câștigată ca la nimeni în partea
asta de lume,
cu sânge,
parcă dinadins mi se dau zilnic motive strigătoare la cer
să regret tot mai mult
că nu fac parte dintre privilegiații dintâi;

poate așa, cine știe
aș fi avut până la urmă o bătrânețe liniștită,,
poate așa
mama copiilor mei ar fi ajuns să-și vadă astăzi nepoții
flanând în vacanțe prin Europa,
iar eu, chiar
dacă am scris versuri liber și sub teroare și nimeni
nu-mi poate lua asta,

n-aș mai întâlni când și când mi-e lumea mai dragă
ochii aceia ai nimănui ieșiți din găvanele pământului
privindu-mă pieziș cu o ură nedisimulată, de moarte.

– Lumină a toate, noi cu simplitate dacă vom străbate
și această parte a puterii întunericului din lada istoricului
cumplit de grea,
mai schițând la capăt un surâs în treacăt, Te vom vedea?
– Sigur, da!

Doamne, și dacă e să vină însuși prăpădul cum se tot anunță,
ultim,

după ce ne strângem oalele și ulcelele din care au băut munții,
din care munții au băut toată apa din cer
și de pe pământ,

lasă în urma noastră măcar un fir de iarbă uscat
să-Ți cânte pe el lăcusta pustietății cât de
aproape liberi am fost –și-am ratat.

Ce să mai scriu, mă opresc.
O sclipire a minții – și simt cum stelele nu oasele îmbătrânesc.

Vasile Dan MARCHIȘ

LA ÎNCEPUT (sau muza mi se destăinuie)

Când am crezut că muza
vrea să se îndepărteze de mine,
aceasta a vehiculat insistent:
„Dacă te-am purtat în lumea inspirației
prin toate tufele de urzici,
am făcut-o să te conving că lumea nu-i ca ele,
însă tu trebuie să fii exact ca ele
împotriva defăimătorilor,
adică nu prin pori urticari și iritanți, ci prin cuvânt.
Dacă la început au fost urzicile,
apoi învățătura de minte
prin primordialele expresii: *ioi, vai
ce m-au iritat...!*

Păi, cine e de vină?
Desigur nu aceste plante,
când ele stau nemișcate,
în legitimă apărare,
ci „Tura Vura“ care s-a atins de ele fără prevenție,
umblând printre ele, ca mai alaltăieri „Vodă“ prin lobodă,
sau ca defăimătorii căutând nod în papură,
fără nicio legătură cu creația cuiva:

*Uite ce haine și încălțăminte au unii poeți
de parcă umblă prin urzici...*

Poate prin urzici umblă,
că de aceea sunt echipați astfel
și mai ales pentru a încadra la norme standard
prevenția în poezie...”

Ce îndemnuri din partea muzei,
de parcă statornicia urzicilor,
cu porii lor urticari și iritanți,
cu care îi irită pe nepricepuții ce
se avântă asupra lor, fără prevenție,
este unitatea de măsură cu care se măsoară metaforele.

„Păi, exact așa este. Scrie!”

NIMIC SUSPECT

„Despre ce anume vrei să te exprimi,
indiferent de împrejurări,
să nu pari suspect,
sau dat de gol?”

Strașnică apariție și-a făcut muza
Apoi a continuat:

„Fie la bine sau la greu,
la bucurie sau tristețe,
la sărăcie sau belșug,
în caz de boală,
sau când ești sănătos clinic,
să nu pari suspect
sau dat de gol,
singurul lucru pe care îl poți lua în evidență
sunt aceste bunuri universale-

urzicile vreau să zic.
Fie că le folosești în medicină,
în alimentație,
sau pentru a face din ele
materiale de uz caznic...
La un anumit sac mă refer.
Evident făcut din aceste plante,
Chiar gol să fie,
să nu pari suspect
ca atunci când ai avea ceva în el...
În acest caz
poți fi întrebat de ce îl porți gol.
Dacă răspunzi că de sărăcie,
cum ai putea părea suspect?
Ei, vezi?
Indiferent de împrejurări
când scrii despre aceste aspecte
n-ai cum părea suspect...

PERFECTA MIRARE

În această lume
ce sunt mai răspândite ca mirările?
Doar mirarea este unică
și nu poate fi asemuită cu ceva...
Numai atunci mirarea este perfectă
în contextul ei
cânt mirându-te pe ceva,
trebuie să stai perfect nemișcat,
să nu schimbi poziția
nici măcar privirea,
sau să miști pupila în stânga
sau în dreapta
să se creadă astfel că mișcând ceva
din ce te reprezintă,
faci semne la cineva
și că doar simulezi mirarea...
În această lume,
ce sunt mai răspândite ca mirările,
când știu că
exist fiindcă Dumnezeu
îmi apreciază mirarea pe care
în nemișcarea mea o execut,
nu cu ochii,
ci cu gândurile...?

DIMENSIUNEA CRIZEI

În timpul în care am consumat
o sută de porții de ceai din plante universale-
de urzici vreau să zic
și tot pe atâtea porții
de ciorbă de același fel de plante
am scris o poezie...
Apoi am mai scris peste o sută de poezii

în lipsa acestora...
Ce aveam să fac altceva pe timpul crizei
când însăși muza transformându-se în fantasmă
m-a inspirat să scriu
ca să nu-l ia pe Dumnezeu minunile înainte,
să facă minuni cu urzici,
sau să nu fac eu vrăji cu același fel de plante...
Asta ar fi fost finala concursului de mirări...
Dumnezeu cu minunile, eu cu vrăjile...
Ultima soluție la această criză este
să se constituie un centru de reciclare a mirărilor...

MIJLOC DE APĂRARE

(Variantă)

Sau muza mi se destăinuie

„Nu la capătul urzicilor,
a spinilor,
a măcăciunilor și a ghimpilor acestora
se termină prevenția,
ci în continuarea acestor plante am pus poezii.
Nu înțelegi?
Ca ele trebuie să fii, în nemișcare,
evident, nu prin pori, țepi sau ghimpi să intervii,
ci prin cuvânt...
Dacă „Tura Vura„ se avântă
spre plantele mai sus menționate,
fără prevenție,
cu mâna goală, înțepându-se, iritându-se,
tu să folosești cuvântul asupra detractorilor
și defăimătorilor
cum în legitimă apărare
urzicile și alte plante înțepătoare
și iritante își folosesc
ghimpii, țepii, porii etc...

CE ANUME NU EXISTĂ ÎN LUME

Concret ce anume nu există în lume?
Căință de urzică.
Pentru ce să se căiască?
Ea doar așteaptă...
Că doar „Tura Vura“ nepriceputul
se avântă spre urzică fără prevenție,
iritându-se în porii ei...

MARE ÎNDEMN MARE

Pe când credeam că
muza mi se bagă în seamă
arătându-mi cum se respectă între ele urzicile,
prin acel dicționar de neologisme a mirărilor,
etalându-și una altele porii urticari și iritanți,

fără să se irite între ele...
Atunci muza a rostit:
„Știi ce înseamnă asta?
Știi ce-și spun urzicile?
*Prin instincte antice
oamenii moderni neîmpliniți
se provoacă, ba chiar se luptă între ei
cu arme albe, sau chiar cu cele de foc,
iar noi să ne batem în porii urticari și iritanți?
Ce ar însemna asta?
Respect sau instinct de trogloditi?
Să ne luptăm corp la corp
când oamenii n-au ce avem noi?
Ar fi ceva extra uman...!
Cine ar înțelege acel dicționar de neologisme,
fie acesta al mirărilor,
nu mai zic de cel al adjectivelor pe linie de usturime...!
Acele abțineri de la relele maniere
amână judecata de apoi...

MARE MIRARE MARE, FĂRĂ NOIMĂ

La început au fost urzicile
Și apoi prima întrebare pusă de Dumnezeu
Sic însuși:
„De ce mă mir în alt sens
dacă nu am făcut
să crească altceva în locul lor,
sau pe lângă ele?
Dacă acestea cresc de la sine și în Rai,
că Raiul nu e pustiu nu știu care...
Păi, dacă aș da ploaie în pustiu,
Și acolo ar crește urzici,
de parcă astfel mi-aș testa puterea,
cum mi-am testat-o făurind Jungla Amazoniană.
Păi e ceva firesc dacă n-am făcut
să crească altceva aici, colo în locul lor,
sau pe lângă ele.
De ce mă mir?
În acest aspect chiar și mirarea mea este fără noimă...?“

DOAR O PARTE DIN MINE

Nu în puține părți m-aș diviza
Doar o parte din mine
să rămână farmecelor,
una chemărilor și nebuniei
Doar o părțică sărăciei...
Numai picioarele dorului de cărare
Măcar o parte din mine să ajungă unde
măinile nutriționiștilor
nu sunt afectate de porii urticari a urzicilor...
Gândurile rătăcite în iubire
aripi în cer.
Doar inima în mister...

Ana ARDELEANU

Acasa inimii

Pe membrana memoriei,
Poți observa două ceasuri
Bătând ora exactă:
Unul bate ora de dimineață,
Celălalt bate ora de seară.
Pe care vrei să-l alegi?
Pentru a te întoarce
Acasa inimii iubit,
Lângă Ana lui Manole,
Lângă Anna Karenina
Sau Anne Frank
Și-Dumnezeu știe
Câte iubite tragice mai are inima ta,
La ce oră le schimbă,
La ce oră schimbă scutecele istoriei
Și ora a mii de ani,
De când te-ai ridicat în fața Domnului,
Din desenul Lui tandru
Ce contura cu degetul
Pe nisipul auriu, acasa inimii,
Împrumutându-ți, pentru zile negre,
Treizeci de arginți
Care, mai apoi,
Te-au și vândut.

infinitul unei concluzii

Nici nu-ți imaginezi câți ochi se deschid în mine,
Privesc același lucru, din aceeași direcție,
Cu aceeași întrebare pe buze:
– Oare, această femeie, încotro?
– Dincolo de ce?
Sigur există în ea multe alte întâlniri,
Dar ca ochii albaștri, niciodată!
Nici ca cei căprui, lesne de înșelat!
Doar ca ochii verzi,
Ce poartă în ei semnul infinitului
Pus cu tâlc, în natura omului.

E așa cum nu-ți poți imagina!

Ochii bat cu degetele darabana
În foia albă a subiectului
Ce stă, gânditor, lângă firul de iarbă,
Unde vin oile Domnului să pască,
Iar eu le număr, înainte de-a adormi
În brațele imaginației tale,
Cu ceasul fixat pe visul cu zebre.
Aduse din sahara unui timp
Vândut inimii mele,
Pentru un pumn de poeme.

În pieptul tău de eunuc
Descopăr plăcerea
De-a investiga calea vieții,
Cununiile făcute în fiecare seară
Cu acel cuvânt ce are dorința
De-a iubi și a fi iubit;
Nu contează vârsta, secolul
Măsura pantofilor, a rochiilor de seară,
Dintre acelea pe care le vor îmbrăca
Tinerele guvernante.
Ce poartă banderole din ploi roz pe cap
Și umblă pe acoperișul cerului
Pe tocuri înalte, găurindu-l
Și nu „cineva“ vede întâmplarea
Ci „altcineva“, rudă apropiată cu „cineva“
Care, fiind ocupat cu schimbarea gărzii de noapte,
Nu are mâna liberă pentru a oferi florile dalbe
Și nici inimă pentru găurile ce ar dori să le facă
Prim guvernanta ploilor albastre
În pieptul său de eunuc.

aș fi bucuroasă

Să plângi, în această noapte, alături de mine,
Să faci o mică scamatorie cu sufletul meu
Doar una, să se ducă vestea
Și ambele mâini să frământa lutul roșu
Luat din obrajii săi.
Pornești patefonul

Și toată povestea se mută într-un alt cadru,
Iar noi nu mai putem plânge împreună,
Nu mai putem face animație,
Teatru de umbre, cu palmele lipite,
Degetele mari mișcându-și urechiușile de lup,
Lupul cel rău, ce-mi caută inima;
Acea Scufiță Roșie
Ce nu se plânge niciodată Bunicii Eva
Și nici lui Moș Adam
Doar te are în buzunar, monedă de schimb
Dar nu vrea să prilejuiască întâmplări nefericite
Dăunătoare pentru cei ce intră
În reacție, absolut sentimentală, cu ea;
Uitând să încuie ușa în urmă
Iar lupul... știți voi
Abia așteaptă să se înghesuie
În hornul de lut al noii povești
Însă nimeni nu-l va împinge
Spre ușa de evacuare
Atunci când declarația sa de dragoste
Va lua foc

ești obosit

Văd asta după felul cum îți cad frunzele
Pe tejgheaua plină de felurite obiecte și amintiri

Ești obosit, văd asta în ochii tăi,
Iar Iuda nu-ți poate cumpăra romanul de dragoste
Doar cu treizeci de arginți
Căci tu ai negociat prețul pentru tot restul vieții
Deasupra celor ce și-au gândit lumea în trei pași:
Pasul unu:
Tăcerea absolută asupra lucrului prost făcut;
Pasul doi:
Cel care nu calcă vipera cu propria talpă
Și-o lasă să-i urce pe picior, spre vârful piramidei;
Pasul trei:
Cel care o scoate pe Cleopatra din rol
Oferindu-mi-l, în schimbul sufletului
În care etichetez prieteni
Trimițându-le veștile bune,
Pe care și tu le primești
Dar le așezi, cu gest mercantil,
Pe tejgheaua veche
Plină de frunzele căzute
Ale ochilor căprui.

în spațiul dintre bine și rău

Numai aici timpul, are putere deplină, disciplină,
Ia lucrurile diafane pe palme
Și le pune în coastă, degetul arătător,
Ăsta e locul preferat de gloanțele oarbe
Duelul poate începe, martorii sunt prezenți
Ochiul drept, rămas deschis,

Țintește steaua din fruntea iluziei,
Iar sângele gâlgâie pe cămașa de borangic.

Spațiul dintre bine și rău
Va fi întotdeauna plin
Cu opiniile celor ce fac din asta o vendetă,
După ce își beau ceaiul fierbinte
Usucă manuscrisul
Pe fruntea ce va deveni țintă
Pentru ochii albaștri,
Descoperiți, cu deosebită surprindere,
Ca fiind ochii reginei nopții și-a crinilor regali
Pe care se așază diferite insecte
Pentru Dumnezeu, nu da cu insecticid!
Printre ei s-ar putea afla rătăciți
Ochii unui înger
În a căror stare de grație
Poți privi fix
Ca-n adâncul unui ocean,

dans existențial

În casa nopții, se află biroul îngerului
Cu actele sale de caritate,
Cu amestecul în treburile altora,
Așezat, precum o foaie de tort,
Între crema zilei de ieri și a celei de mâine
Ori, în rol de sufleur, la urechea mea,
De când mă știu.

Iar, acum, mă surprind trădând,
Lăsându-mă moale în zăpada altor îngeri,
Căți vor mai fi încă activi pe-acest pământ păcătos.

Această întâmplare
Mi-a stricat gustul, opțiunile, restul de viață,
Până a venit cămătarul și m-a întrebat:
„-Dar tu când ai de gând să dai împrumutul înapoi?

Dacă înger nu ai,
Căci n-ai știut să-l păstrezi pentru zile grele,
Cum te vei achita de cele încă neștiute, nescrise,
Ascunse în bocanci,
Ținute sub talpă,
Încălțate de drum lung,
Dar fără tine,
Fără specia ta, aflată în carantină,
Amestecând în supa celor două mii de ani,
În ritm de samba
Și ce va mai fi rămas din dansul existențial?“

Antonio DODA

Inconștiența

M-am așezat,
Neîncrezător,
Ca în genunchi un credincios convertit.
Razele cad peste bloc.
Trecătorii,
Își urmează plictisiți rutina zilnică.
Aici,
După draperiile rupte din anii 90',
Necunoscuți,
Se așază la aceeași masă,
Nimeni nu vorbește cu nimeni,
Doar știrile curg în urechile celor ce
nu mai vor să audă realități.
O fetiță,
Pe lângă ușă aleargă.
Pașii ei se împlântă în pământul,
Ce mi-e pat pentru inconștiență.
Acolo-mi petrec orele de după plecare,
Trag sub cap perna din pietre și înjurături,
Ca pe o boală inevitabilă.
În craniul locului,
Dinți cariați se freacă
Și cad pe jos.
Craniul locului,
Sare prin tavan,
Ca o fantomă plictisită de casa natală.
Banalitatea curge printre mese,
Precum fumul unei case arse.
Banalitatea curge în propriul trup,
Ca o viață,
Pe care pariorii ar fi băgat-o în aparat lipsiți de regrete...
Aici nu mă vei gasi.
Sufletul se camuflează în sticlă,

Precum cameleonul lipit de o creangă otrăvită.
Timpul îmi trece peste frunte,
Aidoma spintecărilor pe care cei dragi
le-au simțit în locul meu.
Încep să plece de la mese,
E devreme.
Razele încă luminează bordurile și parbrizele.
Locurile goale sperie locul,
Iar normalitatea cotidiană aici nu intră.
Locurile goale,
Sperie conștiința,
Care nu suportă viața dintre ochii închiși și somn.

Căruța

Bunicul,
Om singuratic,
Ieri mi-a spus,
„O murit singur” meu prieten“.
Asemenea unui pom,
Împărțit între putregai și hrană,
Casa vecină,
Între viață și moarte se împarte.
Prin poarta spartă de grindină,
miros de fân și un chip blând.
Cai înhămați,
Pe care lipsa nu-i poate ghida,
Așa stă acum căruța,
Suspendată între stagnare și bulgări de noroi.
Bunicul,
Îmi arată cărarea.
Pe acolo,
Zilnic,
Prietenul său mergea.
Avea animalele pe malul râului.
În căruță,
Ducea o sticlă cu apă.
O turna în râu
Și le spunea celorlalți că risipi-
rea nu e întotdeauna vizibilă.
Mi-l amintesc vara,
Îmbrăcat în haine groase,
Pe câmpurile de floarea-soarelui.
Niciodată nu mi-a vorbit,
Însă,
Îl ascultam.
Spusele lui,
Ajungeau peste tot.
Avea în căruță o coasă.
Sfârteca tulpini de porumb,
Abia ieșite din pământ
Și le spunea celorlalți că toate se culeg la timpul lor.

Cătălina HAȘOTTI

FĂRĂ BILET

Pierd nopțile să îmi țin echilibrul dinainte de somn
când vântul îmi bate prin circumvoluțiuni
cui îi mai pasă de celălalt?
m-apuc să vorbesc cu chat gpt
îmi dă răspunsuri de mi se face părul măciucă
nu mă las pe mâna unei entități
fie ea și inteligentă
mă ia amețeala și toate nebuniile mele pălesc
la gândul că IA este deja o cutie a pandorei

am totuși încă drepturi de om
așa că pământul îl las unde va pe dreapta
nu știu unde mă voi așeza
noaptea când e cerul senin
înspre vest strălucește luceafărul
înspre est – mai roșiatică – este marte
jupiter e chiar deasupra capului meu
sper într-o mână care să-mi deseneze pașii
cu penița de aur a unui stilou pelikan

ZÂMBET OBOSIT

Nu-i prima oară când îți trec furnicături prin corp
aerul te sfâșie albumul îți cade din mâini
iar ți s-a ascuțit auzul
bocanci tropăind
câini lătrându-ți somnul uitat la margine de drum
te îmbraci solemn
costum pantofi de lac
sub candelabrul opalin casapul sentimental
îți înnoadă cravata la gât și te trage familiar de fâlci
gătit așa treci prin perdeaua de pânză luminată

de-un aer rece
obrazul ți-l lipești de geam
nu mai auzi câinii e doar păcănitul roților
de la trenul care trece prin sticlă

întorci capul o ultimă dată
vezi lumea așa cum este

o praștie te întinde până ținta dă greș
nerăbdător
ai de gând să cobori la prima
a fost doar o clipă
mereu e așa înainte de repetiție

TREZIA

Tăcuta femeie își poartă urletul în priviri
sonoritatea ochilor ei e atât de puternică
încât n-o poate măsura niciun aparat de sunet
privirea ei mai albastră decât albastrul cerului
plantează dorințe udate cu tăceri

nu e mută
e doar tăcută

dacă vei ști să-i străpungi irisul
gradele tale de plăcere
vor urca până la sinapse
o să-ți fie cald în aerul prea rece
iar soarele intrat prin vitralii
se va lovi ritmic în tine

LÂNCEZIRE

Pupilele mi se făceau mici
când te urmăream prin lentile fumurii
mi se scorjeau tencuielile din tinerețe
cuvintele dintre noi începeau să fie
niște răni umblătoare
urechile mele auzeau tot
mai rar bătăile inimii tale
te uitam
imaginea ta se lungea
de după ziduri
mergeam de-a lungul ei
dar nu mai știam nici numele copacilor
iar numele tău
se ștergea discret din orice memorie

fantezii cai verzi pe pereți lume mai bună
evadare a minții mele
acum doar singurătatea ascunsă deja sub pat
e reală
n-aș vrea să-mi devină prea credincioasă
am s-o fac uitată pe-o bancă
dar ca orice umbră se va agăța de mine
eu și cu tine e probabil să murim
fără să ne spunem rămas-bun

Gabriela BOTICI

Sonet CL (Ceața)

Mormântul formelor ascunse, cortina zărilor furate
Îmbracă zorii într-o taină, un abur dens care destramă
Și gândul rătăcit de frică și visul care stă în ramă
De teama mantiei ce-nghite frumo-
sul prins în falduri mate.

Perdea de umbră fumigenă cu iz pâcios ce doar declamă
O lacrimă pierdută-n grabă, s-aline ce-am uitat în spate
Un șir de urme rătăcite și visurile estompate
De vălu-n care definitivul stă doar pe-o muchie de lamă.

Sărut abscons de frunze ude se sprijină acum pe față
Și sunet hâd, tăcut și rece dezgroapă clipele zgârcite,
Pășesc firav prin ziua oarbă ce doar obscurul mă învață.

Veșmântul necuprins de soare speranța astăzi o omite
Lăsând pădurea să-și găsească copacii îmbrăcați în ceață
Și liniștea încet s-adoarmă ecoul razelor zdrobite.

Sonet CXLII (Fărâma de nemurire)

Fărâma mea de nemurire, constrânsă să trăiască-n lut,
Legată cu un fir sumernic, de-un
trup ce-n palme se răsfră,
E zâmbetul din viitorul, născut cândva în vechea spiră,
E mărturia unui cântec, zidit în corpul mult prea slut.

Lipsit de zborul printre astre având vederea ce respiră
Doar porția servită-n cadre, cu iz de gol și disolut,
Nimic nu mă conduce-n veșnic, nu are gust de absolut
Decât cuvântul care cântă pe ramul unui tril de liră.

Doar el mă poartă-n visuri clare, ies
din pereții ce mă strâng,
Dizolvă timpul prins în gratii și mă des-
prind de pământesc,
Pășesc pe drumul ce ascunde, unde tăcerea paște-n crâng,

Lumina și căldura verde, imensul neînvins, livresc.
Iau rima ce-mi dezleagă cântul unui
sonet din pumnul stâng
Și o trăiesc ca pe-o minune, corola unui dor ceresc.

Sonet CXLVII (Semne)

Pe strada frunzelor căzute mai
plânge-un dor de verde blând,
Copacii goi cu ramuri moarte, lovesc flă-
mând tot ce-i trupesc
Și plouă-n stihurile mele cu stropi de gheață ce izbesc
Suflet firav în prag de iarnă, privirea-n
van din nou, la rând

Să cumpere o primăvară cu ochii verzi care iubesc.

Doar florile nestingherite să-mi izgonească putret gând,
Prea rece și sărac în triluri, cu lacrimi
ce doar plânsset vând,
Și mugurii ascunși în scoarță, când viul nu pare firesc.

Se șes rumori din frunze hâde când versu-i trist și răvășit,
Și rătăcesc sub cerul umed când
bruma crește nopti cărunte
Peste o viață prea confuză, nu știu ce-i bun sau ce-i greșit,

Speranțe mor, dispar în neguri, nasc cli-
pele cu muchii frânte.
Când trupul caută zănatic o umbră ce s-a prăbușit
Trasez un semn, un an, o rană, o
brazdă nouă pe-a mea frunte.

Sonet CXLVIII (Lacrima)

Nu pierde lacrima pe vreascuri, pe ce se frânge, ce-i uscat,
N-o da cenușii ce e moartă, nici fumului scăpat de ceară,
N-o risipi pe lucruri stinse, pe visuri care nu mai zboară,
Nu plânge ce nu are viață, nici crengi uscate, e păcat.

Nu o lăsa să cadă-n voie, salveaz-o pentru înc-o seară
Pentru ce-i viu, pentru lumină, pentru un zâmbet delicat,
N-o risipi pe clipe șterse, pe umbrele ce au plecat,
Reține-o pentru ramul verde, oprește-o
pentru floarea rară.

Căci plânsul, ca o ploaie fină, e dar ceresc, e rod divin
Nu îl lăsa în focuri rele ce-n scrum se duce-ntr-o secundă
E strop ce poate să rodească, e cântec viu dintr-un suspin.

Păstrează-l ca pe o comoară, ca roua-n zori să te pătrundă,
Și lasă-l să te răcorească doar când tăcerea naște-un crin
Lângă iubirea ce-ncolțește trăirea veșnică, fecundă.

Sonet CLI (Fața de zăpadă)

Iarna copacii sunt goi de culoare, vâ-
tul le cântă doar arii de gheață,
În pieptul tăcut, sub scoarța semeață,
doarme-n tăcere un miez de visare.
Frunzele-așteaptă doar semnul de viață, în
inimi de lemn, cu gândul la soare,
În nopțile lungi și razele rare, cu fri-
gul cernut, lumina răzleață.

Pomul tăcut nu strigă că-l doare ver-
dele sacru ce pare că-ngheață,
Ramura goală și neaua pe față, lipsa iubi-
rii uitată-ntr-o floare.
Ruga celestă pulsează verdeață-n tor-
țele goale, păduri viitoare
Forța ce arde e nemuritoare și mugu-
rii vii căldura dezgheață.

Ascultă-l și tu! Doar ritm de iubire în
suflet criptat, închis în unghere
Așteaptă tihnit, nu plânge, nu cere, nu
cade-n trecut în clipa subțire.
Pătruns e de har! El poate s-ofere
șoapte curate în clipe stinghere.

Cuprinde-l de dor și multă simțire!
Iubește-l și tu! Dă-i frigului miere!
Și crede în el! Codrul nu pierde, cre-
dința lui vrea prin voi să respire
Iar liniștea lui să pătrundă-n artere, și-așa
va putea primăvara să spere.

Sonet CLII (Nemurire)

Lumina flăcării divine, petală fragedă, albastră,
Bătaia inimii în șoaptă cu har profund de preamărire
Și farul într-o marea-adâncă, corăbiilor dând de știre
Căci malul încă mai există, iar rătăcirea e a noastră

În trupul veșnic prins în lanțuri și în credința prea subțire,
Căci vocile ce strigă teamă sădesc cuvintele în glastră
Neancorate-n lanțul vieții, crescând în colț la o fereastră
Unde vederea e îngustă, ursita-i doar spre tânguire.

Respiră astăzi infinitul! Un dans ce sufletul îl cere
Căci florile-nfloresc pe ramuri ce nu cre-
deai c-or să mai nască
Frumosul prins într-o poveste, cu iz de tei și gust de miere

Cuprinse dincolo de stele, ascunse ca să-nmugurească,
Iar nemurirea ne privește surâsul clipei efemere
Doar când iubirea împletește, în liniște, lumea cerească.

Sonet CXXXIX (Reziliere)

Ne privește-apusul un mănunchi de stele
Și ne înfășoară cu lumina blândă
În căderea noastră când plătim osândă
Pentru trupul care gustă timpuri grele.

Si privim țărâna ce-a-nghițit flămândă
Tot ce-a fost odată și-am crezut în ele
Și dispar în neguri triste și rebele
Și nu știu prezentul și ne cer dobândă

Pentru anii care fost-au voie bună
Și iubiri de-o viață se schimbă-n durere
Toate se adună iar apoi din sumă

Vom scădea cu lacrimi, căci verbul a cere
În clepsidra oarbă nu își mai asumă
Nici măcar secunda de reziliere.

Sonet CXXXVIII (O nouă viață)

Când viața vrea să plece dar se întoarce iară

Uităm adesea iarna căci vine primăvara
Alai de frunze calde iar ne-nverzesc povara
Și o preschimbă-n rouă și bruma stă să piară.

O nouă stea se naște, înmiresmează seara
O inocență vine în urma lineară
Și ne ascunde moartea și pașii ei de ceară
În sunetul albastru ne-nalță iar hoinara.

Cu plânsetul ființei, cu-o voce cristalină,
Ne luminează drumul topit într-un amurg,
Înveselește cerul, durerea o alină,

Prin sângele ce-l are căci doar prin el mai curg
Speranțele ce fost-au cândva în cupa plină,
Umplută la venire cu Rai de Demiurg.

Sonet CXXIII (Întrebări)

Ce doare mai tare? Trădarea, trădătorul
Sau liniștea distrusă de suflete murdare
Ce calcă pe cadavre cu foc și-nverșunare
Zdrobind în ura sa credința, muritorul?

Ce naște alinare? Iubire, răzbunare,
Lăsând în voia lor cărarea, viitorul?
Sau, impunând un țel, fiindu-mi creatorul
Lucrării vieții mele pictată cu mult soare?

Ce-aduce vindecare? Tăcerea ce alină
Sau plânsul care spală trăirile pătate,
De visele ucise, cu inima-i meschină,

A celui ce omoară, băgând un șiș în spate
Fărâmei de speranță, tăind din rădăcină
Lumina ce-am crescut-o în vremuri colorate?

SONET CXVII (Viața)

Surâsul unei lacrimi prin zâmbetele triste
Lumina ce se naște umbrită de-a ei fugă
Deșertul ce-nfloresce, e ură, dar și rugă
Speranța care moare dorind să mai existe.

Și dulce și amară, monarh e, dar și slugă
O mare ce distruge cu valuri egoiste
E briza ce alină. Dureri și acatiste
O floare care plânge, respiră dar subjugă

Nebunul care cade, un rege se ridică
Culoarea ce se pierde, fertilă dar săracă
Căldura, dar și frigul, încredere prin frică

Frumosul ce respiră, secunda care pleacă
Orbire și vedere, imensitate mică
O veselie tristă, e clară, dar opacă.

Anda COMȘA-CHIȘ

Punct fără ghilotine

Prin punctul fără ghilotine
Ies guri-căscate la plimbare
Dinadins fără cutii marcate
Fețele mirate arată cu degetul
Acela are guler
Caii lui verzi aleargă cu funiile de gât
Fără arderi nu se poate împărți nimic
E la liber fantezia flagelării.

Poveste de seară

Era noapte fiindcă ziua era prea ocupată cu alte pregătiri
Te-ai rătăcit felinarul avea ochii roșii
Furnicile își făcuseră rugăciunea și adulmecau
Copacii așteptau răbdători să se încheie
la nasturi din frunze
Tu nu aveai decât buzunare goale și
O inimă spartă
Pe care încercai să o refaci din plastelină
Era noapte pentru că ziua era condusă
Pe ultimul drum în rochie de mireasă
Te-ai rătăcit felinarul a început să plângă
Tu nu aveai decât buzunare sparte și
O inimă goală
Pe care încercai să o umpli
Cu praf de zâne și sare.

Lucia BIBARȚ

În corsetul timpului

Întâlnirea celui alt cu mine,
Întâlnirea mea cu mine în celălalt,
Întâlnirea celui alt în mine cu sine,
Întâlnirea amândurora în noi,
trăirea unuia prin celălalt...
nemărginirea noastră. Siluită
în corsetul timpului.

Dintr-un pahar...

Înotând prin sticlă
în licoarea unui pahar,
prezența ta croncănitoare
devine atingere de aripă!
Cenușiul se înviorează,
împietrirea se fluidifică,
nonsensul se umple născând,
Moartea își ia patul și umblă,
Iar tu, Femeie,
mă saturezi cu zveltețea promisiunii.

Sunt robul Noptii tale de Sânziene,
Dintr-un pahar...

Tu ai putea

Tu poți, dacă vrei,
Să te infinești în realitatea mea.
Până dincolo de mine.
Dacă ai vrea,
ai putea fi
chiar Infinitul-acel NIMIC MARE
în care încap firea,
TOTUL.

Mai mor puțin

Din timp în timp,
cobor treptele empatiei
spre hăurile
nesimțirii.
și mor puțin...
ca să mai pot trăi!

Adolescența

Lui M.

Un picior în pruncie
altul înspre maturitate,
pletele și nădragii
atârând între ludic și fac (!),
sprijinit în uitătura
ironic neîncrezătoare
a celui încă neluat în serios.

Mânză ne-nșeuată, adolescența!

George VIGDOR

Un punct mare și negru

Singurătatea își leapădă greoi
mantia grea a suferinței.
Adevărul rămâne gol gol
în fața oglinzii absolutului.
Nudismul ideii pure
seamănă cu o virgină
câștigătoare a Premiului Nobel.
De concepte ce să mai vorbim
ele seamănă cu heterosexualii
bine ancorați în genul lor stabil.
Doar sistemele umblă haotic
cu cioara vopsită a filosofiei populare
îmbrăcate în costumele naționale sau internaționale
ale propagandei de doi bani.
Statele și suprastatele
își scriu epopeile simplist-mincinoase
cu eroi de mucava
uitați rapid prin catacombele istoriei.
Prin sângele meu contaminat
circulară nestingherite
singurătatea adevărului,
conceptul ideii pure,
poate chiar minciunile sfruntate
ale statelor și suprastatelor.
El curge greoi
prin poezia mea bolnavă
de atâta cotidian toxic.
Ireversibil urmează punctul mare și negru
pus de mâna magică a lui Elohim
la capătul acestei fraze inexplicabile.

Culcat lângă tăcerea ta

M-am culcat lângă tăcerea ta

și nu știam dacă e corp sau metaforă.
Îi urmăream mișcările abia perceptibile
și nu mă puteam dumiri
dacă e o lacrimă preschimbată în icoană
sau o fantezie metamorfozată într-o păpușă.
Nici nu mai îndrăzneam să respir
ca nu cumva să suflu duhuri rele
peste tăcerea ta diafană de cristal.
Stăteam înmărmurit lângă absența ta
și aerul dintre noi s-a umplut de cuvinte neînțelese
cu aromă de liliac și tei.
O vibrație subtilă, probabil iubirea
ți-a trezit tăcerea inefabilă.
Cuvintele dintre noi s-au rânduit armonios
în versul unic al veșniciei.
Culcat încet lângă tăcerea ta
am intuit flacăra nepieritoare a poemului comun.

Vor din nou să ne scoată din lume

Vor din nou să ne scoată din lume
așa cu soluție finală, cum au mai făcut-o alții
sau poate aceiași, dracu mai știe.
Dispariția noastră ar fi o saturnalie planetară
asasinii lumii ar deveni eroii omenirii,
ce sublimă ușurare, să scapi de cei aleși,
așa dintr-o dată, după milenii de eforturi sisifice.
Ei, barbarii lumii, prizoniți și umiliți,
i-ar arăta în fine și senilului Dumnezeu
că a pariat prost moșul, pe poporul evreu.
Ei, satanici și fără opreliști,
vor arde până și cenușa lui Israel:
Holocaustul nu e decât un preludiu
pentru prăpădul final ce va să vină.
Scuzați-mă dacă v-am stricat buna dis-
poziție la vreun chef
ori pofta de mâncare pe vreo terasă
dar misiunea vieții mele este să deranjez,
doar atunci exist cu adevărat.
În ciuda slăbiciunilor și păcatelor mele
eu am legământ cu Atotputernicul
încă de la naștere.
Chiar dacă destinul nu mă va face erou
misiunea mea e să fiu măcar martor
al vremurilor de pe urmă.
Și permiteți-mi în final, un gând aparent banal:
Nu vă mai obosiți cu atâtea genocide;
Istoria va ține doar atâtea vreme
cât poporul evreu este pe aici și râde.

Madalina Virginia ANTONESCU

Foc vulcanic și foc din petrol

Trăim pe o planetă temperamentală și unii ar vrea
să fie mai multă gheață,
să fim mai distanți.

Prometeu a furat poate, un paleolitic foc vulcanic, urcând până spre cratere
unde nimeni nu se încumetase,
din triburile Ținuturilor de Jos;

Alții au dat cep buților cu petrol ale Pământului, forând după ape și găsind ulei negru.

Alții au privit doar la mlaștinile arzânde ale unor pânze freatice impregnate cu țiței.

Zăcămintele ajungând ele singure, până la suprafața solului și aprinzându-se-n focuri spectaculoase,
cărora cei din antichitate
nu le-au găsit vreun sens.

Au trebuit să vină inginerii, muncitorii petroliști, a trebuit îmbinarea pieselor sondelor de foraj și extracție
Pentru ca noile orașe industriale Olisolaria, Selenarius-Oil 2, Walachia Ollifera, Virgilius Magnus să apară
în jurul coloanelor majestuoase de țiței improșcând cu naftă și ape tulburi
cerul și pământul.

De aceea, hainele petroliștilor sunt bleumarin, gri-petrol, cu butoni de aur și labradorit,

De aceea, cămășile, din mătăsuri bleumarin și negru, vârstate cu lei aurii și pan-
tere negre foșnesc somptuos peste corpuri mânjite cu sare și pământ.

Un miros de sevă verde, de savană, de ape proaspăt-albastre.

Suntem în tărâmul apelor gazoase, al gheizerelor țâșnind înaintea țițeiului, din pământ,
peste ierburile verzi zdrobite sub ciocate de aur și fier.

Suntem în Marile Câmpii sau înfipti cu platformele-orașe în Mările de Turcoaz,

Mulgând țâțele negre ale pungilor de lapte din care
răsar civilizații înfloritoare pretutindeni,

în care toți sunt fiii planetei Terra,

adăpându-se la izvorul laptelui negru,
elementul care hrănește *Civilizația*.

Am uitat de eroii, fondatorii,

cei care au făcut posibilă industrializarea, mecanizarea, hrănind mașinile cu laptele negru al Pământului,
cu țițeiul cel uleios,

am uitat de epoca primitivă a primelor mașini, sondele de extracție, doicile care
au hrănit mașinile.

Își vor aduce aminte cei care trebuie,
Cei care au păstrat, au îngrijit, au dezvoltat orașele petroliere, sondele de petrol și extrac-
ție, platformele petroliere, cei care nu le-au vândut, cei care le-au modernizat,
Cei care le-au considerat comoara strămoșilor, darul lor pentru
Civilizațiile stelare de mâine.

His-story of war

Unele câmpuri petroliere și sonde au fost spulberate din văzduh,
Au fost bombardate,
Platformele mărețe au sărit în aer, când bărbații de stat s-au supărat unii pe alții,
Au pornit roiurile de bombe asupra câmpurilor sacre de țiței,
Împrăștiind în mii de bucăți sondele, distrugând forezele,
și aceste evenimente, puțurile cu petrol incendiat,
acele semnale de flăcări imense vizibile la distanță,
Nu se vor uita,
Risipindu-se laptele negru al Pământului în conflicte fără valoare,
Mii de șanse la Civilizație s-au irosit pentru atâtea popoare ce le așteptau;
țițeiul este bunul întregii umanități și respectul nostru ar trebui să pornească
de la strămoșii ce ni l-au lăsat moștenire,
până la grija pentru civilizația întregului Pământ;
Primitivismul celor care au bombardat sau au incendiat în trecut câmpurile cu laptele Terrei au lipsit
de șanse popoare sărace din Sud,
până când Marile Țățe ale Terrei vor seca de acest lapte,
și toți vor trebui să răspundă
ce au făcut și unde au ajuns cu el.

Teritoriile laptelui negru

Din cărbuni, resturi fosile, oase de dihanii gigantice, din carne de dinozaur, din cenușa pădurilor tropicale,
s-a născut laptele negru, petrolul,
și ne hrănim și azi din trecut.
Primele mașini, industriile petrochimice, extractive, prelucrătoare pleacă de la schela de extracție,
Unde se forează și azi,
Unde prezentul se menține activ, conexiunea cu adâncurile Pământului,
Această Agarthă a petrolului albastru-negru, mixtură între cer și pământ.
Privim trâmbele de aburi răsucindu-se în spirale, asemeni nărilor de balaur, șuierând
printre crăpăturile stâncilor,
Unde schelele de extracție ciocănesc și macină rocile, șisturile, calcarele,
până la apele albastre, până la zăcământul de petrol.
Această civilizație a ciocănitărilor Pământului, propagă semnalul ciocanelor care bat la
un telegraf scoarța terestră, spre a spune mereu „mai vreau, mai dă-mi“,
Până când atâta răbdare, până când atâta dărnicie,
Dacă la suprafață Sudul este tot mai sărac?

Epoca risipei

Treceau soldați de abanos pe marile drumuri aeriene luminate-
Această rețea globală a liniilor aeriene, pretinzând
Revanșa țițeiului din timpurile marilor industrii de odinioară,
Aviația hrănită cu kerosen, ducând ajutoare umanitare
Spre Sudul uitat în timpuri de pace;
Sub aripile marilor păsări argintii se întind

Câmpuri îmbelșugate, descompunându-se sub razele soarelui;
Și atunci, soldații au început să iasă din cazarme,
Să își facă tranșee prin lanurile de grâu,
Să își înjghebeze colibe de stuf în câmpii,
Să își ridice case de lemn pe piloni deasupra mlaștinilor pline de papură,
Să doarmă în stogurile cu fan, după strânsul pepenilor,
Au început să lipească mari popote-clădiri din chirpici și stufărie în care
Hrănesc satele sărăcite de atâta furat în timp de pace,
Au început să repare casele părăsite și să refacă mobilierul.
Soldații se pricep toți la micile meșteșuguri, de prin țările lor,
Învățate la școala de maiștri,
Soldații se apucă să țeasă preșurile rupte, să modeleze oalele de lut,
Să măture bătăturile părăsite ale caselor de la țară,
în așteptarea inamicilor, care și ei,
în părțile unde sunt cantonați,
au început să facă la fel.
Satele prind o nouă viață, bătrânii uitați zâmbesc fericiți.
Armatele cântă pe câmpuri, adunând cartofii grămezi în camioane,
armatele cântă
împânzind plantațiile, ieșind la cules,
Spre a reface ceea ce s-a distrus în timp de pace.
Soldații au început
Să meargă pe câmpurile părăsite,
Sub ministeriale ordine,
Spre a lucra desculți, în marea recoltelor, spre a aduna
mormanele de porumb, baloții de fân, tomatele, cânepa, inul, bumbacul,
Noii țărani ai secolului XXI, nemaivând timp să mai tragă cu pușca;
Această așteptare a noilor ordine de luptă a făcut oamenii
să culeagă din nou recoltele bogate din spatele lor,
să înlăture descompunerea vegetală zăcând peste câmpuri.
Tractoare ruginite se silesc să lucreze,
printre prășitoare și treierătoare febrile, recoltele noi.
Vapoarele gemând de greutatea cerealelor,
mărșăluiesc în noi trans-continentale drumuri ale grâului, ale laptelui, ale mălaiului,
Spre satele africane în care se așteaptă să cadă
din nou ploile îmbelșugate peste savanele pline
cu semințe de grâu.

Nika - Petrolleyon

Centura de orașe petroliere Missouri, Kentucky, Texas, Utah, Virginia, Indiana, Tennessee, Colorado zâmbesc spre orizonturi albastre;
din osteneala ultimelor secole, din forările provincialelor orașe vechi,
s-au revărsat bogății pentru noi teritorii ale tinerelor vlăstare-mpletite în trunchiul gigantic
al unui singur arbore de sequoia,
deschizându-și drum către cer;
se îmbină primii piloni ai metropolei Nika-Petrolleyon,
orașul leului negru, al țițeiului de deșert,
de unde steagurile negre ale petroliștilor flutură peste Taciturnus,
turnul de veghe, observatorul astronomic care privește lung,
în nopțile albe, depărtatele stele
ce poate, odată, vor privi către ei.

Simona LUNGU

Umbra te-nvață

Când umbra-mi atinge pământul
Mă dau ușor în lături să mă văd,
Dar ea se ascunde și mi șoptește:
Privește!
Mă uit și-ntorc privirea către mine
E greu să mă privesc și-mi vine
La tine să privesc...
Iar ea-mi șoptește iar:
Privește!
Ușor mă-ntorc, cu ochii minții mă privesc...
Zâmbesc și-n cerc eu mă rotesc
Într-o îmbrățișare tandră
Eu mă regăsesc
Trăiesc!
Umbra te-nvață -SZN - 1.01.2025 - Gânduri de pus pe rană

Eroare

Ne inecăm în ego,
Vănam noi vinovați
Vrem să avem dreptate
Și ne-arucăm în certuri
Fără de sfârșit...
Un infinit de scuze-s de găsit.
Ne aruncăm pareri
Pe umeri goi și slabi,
Ne infoiem în haine
Prea bine chibzuite,
Dar nu bagăm de seama c-apoi
Rămânem goi uitându-ne-n oglinde
Ce ne arată-n van...
A noastră realitate,
Căci ne mințim, fugim, ne zvârcolim
Goliți de adevăr.
Cât e de important să ai dreptate,
Când soarta unuia de ea depinde?
Ai renunța la ea doar ca să vezi cărarea
Ce duce spre-mpacare și dulce alinare?
O, nu! Căci egoul îți urlă-n piept, se zbate:
Tu ai dreptate!

Și uite așa omori din fașă o cale spre salvare...
*Eroare - SZN - GÂNDURI DE PUS
PE RANĂ- 10.02.2025*

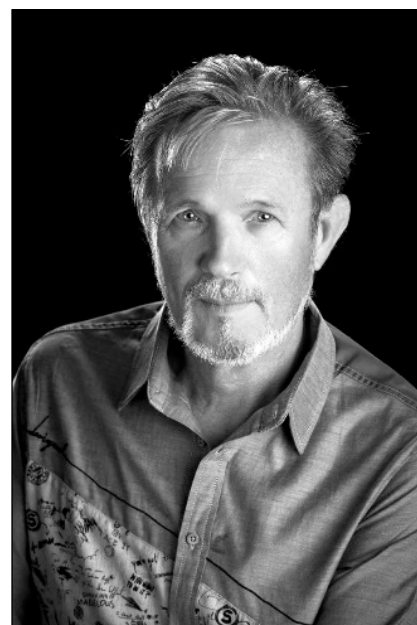
Rătăcire

În gând de copil aș vrea să m-ascund,
Să simt cum candoarea mi-nmoaie
aripa-mi grea de înger căzut.
Să-ntorc iară timpul nu pot...
Balastul atârână greoi,
Cuvintele dor și sapă în noi
Lungi brazde durânde
Ce-s pline de lacrimi
Căzute-n zadar.
Și chiar e-n zadar să-ți plângi gingașia
Când dură ți-ai pus tu armura
De frică să nu fii văzut.
Prezentul e crunt și ochii-i ridici către cer...
Începe să sperii, căci în tine-i lumina
Ce o cauți în jur...
Rătăcire - SZN - 9.01.2025 Gânduri de pus pe rana

Dependență

Sufletu-mi geme-ncremenit în obișnuințe.
Ce-mi trebuie mie să pot să răzbesc?
Puțină voință, dar de-i pentru mine...
Nu am.
De ei eu depind.
Mă-nvârt ca o molie
Și umblu bezmetic.
Busola nu am,
Căci pradă eu sunt celorlalți.
Nu-mi sunt, nu mă simt
Și sufletu-mi geme, încremenește...
Eu cad și-n genunchi mă ridic,
Dar trupul mi-e frânt de atata durere
Și urlă talazul în mine
Un vaiet absurd,
Căci surd sunt și mut
Și sufletul geme
Nu știe să-nsemne nimic fără ei.
Dependență - SZN - 7.01.2025 Gânduri de pus pe rană

Dan PERȘA

Zigurat sau mastaba?

– Dumnezeuule, mi s-au dublat anii de când am terminat Colegiul! – strigă conu' Manolache și își izbi capul cu podurile palmelor. Mi s-au dublat anii. Vreau să înceteze, să înceteze, să se oprească aici!

Își amintise de dascălul său din Ploiești, unde făcuse ciclul primar, începând dintr-a doua. Institutorul era plin de putere atunci, iar când se supăra, le da elevilor lui mai năstrușnici două-trei dupace după ceafă, de li se întuinea mintea și striga: Marș la perete, măgarule! Dobito-cule! Dar acum ceva ani l-a văzut din trăsura, era într-o manta ponosită și abia își târa picioarele. A coborât, s-a înclinat în fața lui, dar învățătorul avea privirile goale, mândria pierdută și abia l-a recunoscut pe el, pe Manolache, Tu ești Lache, i-a spus, a mai zis două-trei vorbe și-a plecat mai departe cocârjat, singur, fără nevasta lui, care era mai tot timpul cu el în alte vremuri și îl ținea de braț, mergeau cu trupurile drepte și ochi arzători, severi cu elevii, impunători. Lui Manolache i se păruse că lumea se duce cu o mie de ani înapoi, că trăiește un timp anacronic, în care el nu are ce căuta, dar nu s-a mai putut niciodată întoarce în timpul lui. Se închipui apoi ajuns în București, careta lui opri în fața Colegiul Sf. Sava, urcă scările, a intrat în răcoarea de beci a clădirii, merge spre cancelarie, intră. Tineri profesori, oameni necunoscuți îl întâmpină, privesc la el. Manolache explică, am fost elev al școlii, unde sunt dascălii pe care i-am avut? O, dascălii de acum trei sute de ani! Nu mai sunt, îi răspunse cineva, timpul a trecut, au îmbătrânit, au murit. Nu se poate, își spuse Manolache, în așa scurtă vreme. Știam că bătrânețea, moartea există, dar nu se aruncă asupra noastră tam-nisam, e multă vreme până să ajungă la oamenii ce i-am știut și încă și mai multă să ajungă la mine. De ce

au început anii să treacă fără să bag în seamă trecerea lor, de ce se scurg tot mai iute, ca un râu ajuns la liman? Să se oprească, să se oprească! – strigă el, călcând în picioare manuscrisele întinse pe podea, *Cartea ieșirii la lumină* a egiptenilor, copiată pe coli sfârâncioase acum, în limba grecească, *La divina comedia* a lui Dante, *Ghilgameș și Enkidu*, *Pandora și coasa*, *Cartea vieții dintre vieți* a amazonienilor, *Taina morții* a peruvienilor și romanul *Dincolo* a unui autor trecut în legendă, căci copertile îi lipseau, dar conul Manolache auzise de el că a urcat cu trupul la Cer și astfel a rămas necunoscut pe Pământ. Le cercetase zile în șir, dar nu găsisese nici o ieșire, nici o lumină, totul era întuneric, cufundare în clisă. Teroarea pusese stăpânire pe el: de ce morții își păstrează caracterul în infern? De ce nu găsesc pacea sau măcar chinul simplu, fără a mai fi ceea ce au fost? Învățătura s-a pierdut, viața noastră se scurge în neant. Nu mai suntem nimic, doar întuneric, trăim fără țel, adică doar pare că trăim. Cărțile nu mai spun nimic, doar ascund ceva, sau nici măcar nu au ce ascunde. Măcar de s-ar opri anii. Să se oprească, să se oprească... striga boierul în ritmul bătailor din ușă. Cineva bătea puternic, cu pumnul. Boierul tresări. Cine să fie? Unde e feciorul, să deschidă el, eu n-o să deschid! Nu, n-o să deschid, mai spuse el, deodată străbătut de un fior, dar porni, lipăind prin băltoacele asudului său, călcând peste foi, ale căror litere se desprindeau din hârtie, din cuvinte și se rostogoleau pe jos ca niște zaruri aruncate cu putere, se îndreptă spre ușă, trecu în salon, în hol. Uitase că e în cămașă de noapte, deschise. Colonelul îl privea din prag cu ochii săi exoftalmici. O mare bucurie, ce-i făcea trupul rotund săltăreț, părea să-l anime:

– Au venit, au venit – strigă el și se strecură pe lângă boier, intrând în casă.

– Cine? – întrebă Manolache.

– Oștenii! – răspunse Vărzaru.

– Oștirile Domnului? – zise cu teamă Manolache.

– Da, dorobanții domnitorului – spuse Vărzaru.

Manolache își dezlipi șuvițele părului său negru de pe frunte. Se încruntă.

– Cetele de ingeri, Arhangheli? – spuse el. N-am auzit trâmbițele.

– Nu au decât fluiere și tobe. Da! Oșteni unul și unul, frumoși ca Arhangheli. Dorobanți!

– Dorobanți? – se încruntă și mai tare Manolache.

– Privește-i! -- îl îndemnă Vărzaru și se apropie de fereastră. Manolache privi. Afară, în zloata acelui început de ningău, boierul văzu înșirate peste pământurile moșiei sale, ieșind din noroi, capete vii. Clipeau din ochi și nori albi ieșeau din gura lor. Se trase înapoi Manolache, speriat ca de o prevestire.

– Cum de-au crescut capetele acelea aici, pe pământurile mele?

Vărzaru râse de neștiința boierului.

– Sunt dărăbanii, zise, din ei vom face într-o zi infanteria țării. Stau în tranșee, cufundați până la gât.

– Dărăbanii? – făcu Manolache. Pe moșia mea? Un ric-tus îi strâmbă gura. Se duse calm spre panoplia cu puști, desprinsă o mare sâneată, cu țeva lungă cât un ochean, trase ușa, izbind-o de perete și așa, în cămașa lui umedă de noapte, lungă până la glezne, din care ieșeau fuioare de aburi, proptit pe picioarele desculțe, Manolache ochi, începu să improaște cu plumbi, ce clipeau în noroiul din jurul tranșeei, ca și când ploaia ar fi curs cu picături cât oul de hulub. Dorobanții încremeniseră o clipă cu palmele duse la gură, căci își suflau în mâini să le dezghețe, iar când înțeleseseră ce se întâmplă, săriră din tranșee și-o zbughiră pe câmp, împrăștiindu-se în neorânduială.

– Halal disciplină! – mormăi Vărzaru. Va trebui să mă ocup și de aspectul ăsta!

Se apropie de boier, prinse țeva sâneței și o săltă cu gura ei spre cer, pârându-i lui atunci că miroase ca Zulnia-Aneta.

– Ajunge – zise colonelul. Să nu-i înfuriem. Ar fi mai bine să ne predăm.

– Să ne predăm? – urlă Manolache și ochii i se umplură de viermi roșii.

– Să luptăm! – strigă Vărzaru. Cum adică să ne predăm? Propunere rușinoasă! Uiți că sunt fost polcovnic? Din această clipă preiau comanda. Adună toți țărani puterici la cula mea. Să vină cu sape, furci, greble, cosoare, topoare și seceri, cu ciocane, țepușe și coase, cu elastice mari și mici. Ne vom baricada și de acolo vom hărțui dușmanul, obosindu-l. Când e epuizat, îl plesnim, și după ce l-am buimăcit, îi venim definitiv de hac. Voi cere chiar astăzi întăriri. Executarea! – strigă el și plecă. Manolache rămase în prag cu țeva sâneței îndreptată spre cer

și simți, ieșind pe lângă el, din casa lui, răsuflarea ei rân-cedă. Intră. Aruncă sâneța pe-un scaun, trecu în camera sa, deschise dulapul. Hainele sale negre erau frumos rânduie. Își trase cizmele negre, se așeză pe marginea patului.

– Poți să ieși – spuse el.

Atunci capul chel al colonelului trecu prin crăpătura ușii, plutea prin odaie. Gura lui bolborosea: odată-n brațe să te strâng, auzi materia plângând! Manolache privea capul ușor ca un fulg. Moartea s-a cuibărit în mine. Sunt omniscient. Mă văd prin găvanele ei goale, văd lumea și știu. Jocul, singurul leac, și-a pierdut, chiar și el, sensul. Văd prin găvanele goale ale morții cuibărite în mine, încuibate în lume. Nu am nici o dorință, nici măcar dorința de-a trăi și nici măcar dorința de-a muri. Sunt totuna. Nu mai am dorința de-a iubi. Sunt omniscient. Văd prin găvanele goale ale morții.

Stătu așa vreme îndelungată, cu asudul curgându-i pe frunte, înmuindu-i șuvițele de păr, prelingându-se printre sprâncene în ochi, curgându-i pe nas, umezindu-i buzele, limba. Simțea sarea de lacrimă a asudului său.

– Halal! – chițai capul lui Vărzaru. Eu măcar am renunțat să mă sinucid, gândindu-mă la copii!

– Poți să ieși! – strigă Manolache.

Atunci Soarele străluci deasupra capetelor lor, naștea un tunel ce cobora la pământ, un horn prin care ai putea urca hăt, până sus, la cer, dar pornesc să cadă prin el, rostogolindu-se, brațe, ochi, guri, un cap cu picioare și alt cap, care de îndată ce ating pământul, încep să alerge, o iau la sănătoasa poticnit, ca niște roți din care au rămas doar spițele, și urlă, urlă, strigă în gura mare ocări și profeții deșuchate, au părul năclăit, ca al conului Manolache, dar și împrăstie o lumină, parcă aura sfinților, și se vaietă. Un braț cade cu o bufnitură și se târaie iute, e un șarpe colorat ca un gușter, dispare într-o gaură din pământ și coada îi pendulează câteva clipe în aer, un cap o apucă în dinți, trage șarpele înapoi, încalecă pe el, șarpele e un baston acum, își ia zborul, îndemnat de urletele capului care se agită, dă pintoni, trage un vânt. Manolache caută să-l prindă, iar capul îl lovește cu piciorușele lui scurte și groase, cu mânuțele lui, atât de viguros și cu mânie, încât îl răstoarnă și abia acum o vede Manolache pe Stanca, întinsă ca un trunchi de plop cojit la pământ, capul călare pe șarpele-baston se repede la ea, o străpunge și îi intră în pântec, i se cuibărește acolo. Capetele, brațele, picioarele rămase încep să se adune și se lipesc alandala-ntre ele, o mână se lipește drept nas unui cap care țipă, pendulează în aer, face gesturi obscene, altui cap i s-a lipit de buze un picior, țopăie, râde în hohote, a apucat un vreasc și biciuie văzduhul, pământul, izbește iarba, o spulberă și alt cap stă cu brațele întinse în timp ce aleargă, smulge verdeață amestecată cu lut și împletește o coroană, din care curg bulgări de tină. L-au văzut pe boier, aleargă spre el, urlă, Manolache urlă și el, rotește brațele, armata ce l-a atacat e acum spulberată, piticaniile vor să se ridice, să fugă dar sunt mereu copleșite de alți atacanți, ce vin spre Manolache,

de iureșul lor care trece mereu peste ele, cufundându-le în pământul scurmat. Țipete, chiote, râsete se înlanțuie cu îndemnuri și cântece deșuchate, lălăit, fraze neternite, injurii. Vede Manolache cum se preschimbă femeia, devine transparentă, parcă ar fi din apă de mare, încet se alungește, membrele îi dispar, e ca un șarpe de sticlă topită acum, sâsâie spre boier, cheamă și pornește, zvâcnit, către marele zигurat ce se vede în zare. Manolache se ia după ea, se transformă încet, e asemenea ei, o urmează. Femeia pătrunde printr-o fantă a pietrei, întunericul jilav al subteranei îl cuprinde pe boier, alunecă în urma ei... suntem în labirintul acesta de sânge șerpesc, rece ca gheața, spune Manolache, povestind, în timp ce aleargă, întâmplarea, ne strecurăm prin tuneluri cilindrice tot mai afund, către adânc. Femeia înaintează neîncetat, se comprimă, zvâcnește, trupul ei împrăștează o vagă lumină și scânteieri electrice, ca niște scame verzi, violete și roșii, albastre și mov, pârâitoare, simt izul de ozon înecăcios, parcă ar fi pucioasă amestecată cu tămâie arsă, prescură și vin negru evaporat. Ne-am rătăcit într-o răspântie de unde tunelul se ramifică în zeci de canale, femeia s-a oprit, o clipă doar, aproape o ajung, dar pornește deodată, cu multă siguranță și mă încred că nu s-a înșelat, mă simt sedus de simțul ei de orientare nefiresc, prin care descoperă mereu calea corectă de urmat. Pielea mă ustură de la bulgării umezi, peste care trec în viteză. Apoi tunelul se lărgeste, aud o cădere de apă, ecouri, care se apropie mereu. Tunelul sfârșește într-un culoar de ciment cu deschizătura pătrată, dar

femeia din fața mea începe să alunece rapid peste betonul prăfuit, aproape argintat, și un râu subteran curge paralel cu drumul nostru, se zdrobește în mici cascade albe cu fiecare metru pe care îl coborâm. De o parte și alta a culoarului sunt fante luminoase, parcă din cretă umedă, ce se aleargă grăbite, în fuga noastră, lăsându-și locul una alteia. Cineva, un om în salopetă, un salahor, un proletar, ne-a văzut, e sus, pe o pasarelă și strigă, se adună mai mulți, sunt doar contururi, aleargă pe podurile metalice și aruncă după noi cu șuruburi, cu bucăți de metal, grinzi. O piuliță șuieră și mă izbește în spate, abia mai jos de ceafă, simt o durere ascuțită, dar nu mă opresc, ei găfâie și renunță unul câte unul, mai aruncă după noi cu brățări, ceasuri, colierele de la gât, dar nu ne mai ajung. Au coborât și ne urmăresc, liniștiți, siguri pe ei, își adună obiectele aruncate. Am ajuns într-o fundătură, încercăm să suim perețele drept, zgrunțuros, să ajungem la țevi, dar nu găsim nici un gol prin care să ne strecurăm. Oamenii sunt tot mai aproape, au devenit precauți, au răngi și bucăți de fontă în mâini. Ne încolăcim jos. Din Stanca apare capul călare pe șarpele-băț, cască, se scarpină în fund și strigă ca un apucat: *Săriți în apă!* și dispăre iar în trupul femeii. Sărim. Apa ne ia, întunecoasă, ne poartă spre măruntaiele pământului, nu e aer aici, parcă ne sufocăm, apa ne mângâie pielea iritată, o vindecă, durerea din spate dispare, simțim doar curgerea, plutirea, lunecarea, după o vreme apele se învolbură, coboară, coboară, noi, ca niște vreascuri uscate spre adâncul pământului ne cufundăm.

Mircea BODNARIU

Omul fără greutate

Nu știu dacă mi-am pierdut greutatea sau n-am avut-o niciodată, cert este că de-abia acum mi-am dat seama că-mi lipsește. Adică mi-am mai dat eu seama că ceva nu-i în regulă, dar n-am vrut să iau lucrul ăsta în serios, până la urmă de ce aș fi trăit nefericit când s-a putut atât de bine altfel? Mi s-a mai întâmplat să fiu dat în lături, însă mi-am zis că ce dacă, așa-i în viață, se mai întâmplă. Și pe urmă n-am fost niciodată azvârlit cine știe unde, doar puțin dat deoparte din calea altora, aș putea spune cu toată grija și respectul, sau cel puțin așa mi-a plăcut mie să cred, și zău că am făcut bine, de ce să fi rămas cu amintiri neplăcute?

Numai că de curând lucrurile s-au agravat. De fapt, n-ar fi fost nimic prea grav dacă nu s-ar fi întâmplat mai multe, cum să le spun, de astea, în fine, întâmplări neplăcute provocate de lipsa mea de greutate. Și toate într-un interval de timp atât de scurt, ce să zic, cred că o zi jumate, cel mult două. Dacă s-ar fi întâmplat din când în când câte una, nu le-aș mai fi băgat în seamă, le-aș fi uitat. Dar așa nu pot, nu, nu pot, aș vrea eu să nu pun la inimă, dar,

de data asta, nu țin. Nu-mi rămâne decât să-mi descarc sufletul, noroc că vă am pe voi.

Să vedeți. Stăteam la o masă în restaurant cu câțiva colegi de muncă, nu mai era niciun loc liber. Deodată apare șeful, cine naiba l-a mai adus și pe ăsta. „Să trăiți, veniți la masa noastră” strigă unul dintre noi și ce credeți că se întâmplă, în momentul următor (chiar când mă întrebam oare unde va sta șeful) colegul din dreapta mea îmi dă un bobârnac, doar unul și nici măcar puternic, și mă trezesc zburând și apoi aterizând pe un scaun la o masă undeva prin fundul sălii. În fața mea o doamnă frumoasă, pentru o clipă mă simt consolată de afrontul care mi se adusese, dar îmi trece imediat căci noua mea comeseană nu pare să mă agreeze, începe să ție și soțul ei care tocmai se întorcea la masă îmi arde o palmă cu intenția de a-l pune pe neobrăzat la punct (adică pe mine). Bietul de el, apărătorul consoartei, de unde era să știe cu cine are de-a face? Eu, care nu am greutate, simt palma lui ca o ușoară mângâiere pe obraz, asta pentru că am și

pornit în zbor spre ușa de la intrare care-i deschisă. Tare aș fi vrut să-i văd mutra, dar n-am putut întoarce capul.

N-am mai revenit în restaurant, cred că se înțelege de ce. Am pornit pe străzi rumegând în mintea mea cele întâmplate și tot umblând așa dau nas în nas cu un vechi prieten. Nu ne-am mai văzut de mult timp, dă-i cu povestitul. Doar că peste câteva minute apare un nu știu cine, o cunoștință de-a lui și ce credeți, fraților, ați mai pomenit așa ceva? Se bagă între noi ca și cum eu nici n-aș fi fost de față și dă-i, și dă-i cu vorbe de-ale lor. Amicul nu ia atitudine așa cum mi s-ar fi părut firesc, nici măcar nu mi-l prezintă pe ăla. Încerc să mă bag cumva în fața intrusului, să-mi recuperez demnitatea, dar el se împinge în mine cu umărul și, cum sunt lipsit de greutate, mă trezesc pe capota unei mașini care mă duce în goană și la o curbă mă azvârle cât acolo. Ajung pe asfalt, nu mă lovesc pentru că aterizez lin, ca un balon, dar mă simt cât se poate de lovit prin altă parte.

Mă ridic, mă scutur de praf, și zic: ei, asta-i acu, doar n-o să mă cert cu amicul doar pentru atât. Văzând că sunt pe lângă agenția financiară mă gândesc să intru să mă interesez de o problemă care mă frământa de mult. Intru, mă așez la coada care avansează lent, după o bună bucată de timp ajung la ghișeu, față în față cu funcționarul. Deschid gura ca să-mi exprim întrebarea și în acel moment mă simt înșfăcat de guler și dat la o parte de un nesimțit (cum i-ași putea spune altfel?). Aștept ca nesimțitul să termine și mă reped cu capul în ghișeu, deschid gura... Sunt din nou înșfăcat de guler și dat la o parte, de data aceasta de cel care stătea la coadă în spatele meu, probabil a văzut ce ușor sunt și ce ușor pot fi înlăturat din calea cuiva. Aș fi fost tentat să zic că nu e mare lucru, numai că mișcarea de înlăturare a mea din fața ghișeului a fost repetată de toți cei de la coadă, și cum coada nu avea un sfârșit pentru că pe măsură ce unii plecau veneau alții așezându-se la rând, și cum toți se prindeau repede că eu nu trebuie să fiu luat în serios ca o piedică în calea lor, mi-am dat seama că nu e cazul să mai persist făcându-mi speranțe zadarnice.

Ei, ce mare chestie, îmi spun, dă-l naibii de ghișeu, vin eu altă dată, acum mai bine s-o iau spre casă să nu se facă prea târziu, trebuie să mă gătesc ca să merg la sindrofie. Nici n-aș fi pomenit câteva mărunte incidente petrecute pe drum, dar având în vedere contextul... Am fost dat de câteva ori jos din ușa autobuzului, după ce m-am urcat în cele din urmă, desigur că nu mi-am făcut nicio iluzie că tinereii care stăteau tolăniți pe scaune să-mi dea vreo unul locul, așa că m-am bucurat foarte tare că cineva a coborât și m-am putut așeza în locul lui. Numai că n-am stat mult, la stația următoare un puștan cu ochii în ecranul telefonului – cum de m-o fi văzut? – m-a înșfăcat de chică și mi-a făcut vânt pe culoar încolo de am ajuns aproape de cabina șoferului. N-are rost să fac caz din asta, mi-am zis, și așa cobor după câteva stații. S-a mai

întâmpat ceva pe stradă de la stația de autobuz până acasă, dar nu prea îmi mai amintesc ce. A, ba da, știu, mergând eu așa m-am trezit cu o mână pe undeva pe sub subțioara stângă și aruncat în lături. Venise unul din urmă și nu avea destul loc să mă depășească, nu pardon, nu scuzați, nimic. M-am trezit direct pe celălalt trotuar, ceea ce m-a bucurat, tocmai urma să traversez.

Ajuns acasă, ce-mi vine mie, hai să mă odihnesc puțin, mai am timp destul. Mă întind pe canapea, ațipesc, n-apuc să adorm mai adânc că mă trezesc pe tavan. Ce credeți, nepotul meu împreună cu un prieten voiau să joace un joc pe ecranul televizorului din fața canapelei, nu aveau destul loc pe canapea și cred că înțelegeți cum și l-au făcut. Ofuscat, dau un picior în tavan ca să-mi fac vânt spre podea, ajung pe canapea între cei doi hotărât să-i iau la rost, dar ei nici nu mă bagă în seamă mai mult decât să-mi dea un nou vânt spre înălțimi și iată-mă agățat de lampă. De ce să-mi mai fac sânge rău – mă liniștesc singur – mă pot odihni foarte bine și aici, la înălțime.

Odihnit, cobor de pe lampă, mă dichisesc, mă elegantisesc cât pot mai bine și pornesc spre sindrofie. Plec ștergând-o englezește, adică fără să-mi anunț soția. E o măsură de prevedere căci răgnetele ei care cutremură pereții bucătăriei îmi dau de înțeles că nu-i în toane bune. Am mai făcut greșeala să nu țin cont de asta și să-i ies în cale, m-a înhățat și a șters cu mine pardoseala până a strălucit. Ce să-i faci, asta e, dacă nu ai greutate nu te poți manifesta fizic decât ca un balon sau ca o cârpă. Ei, în fine, bine că am plecat,

abia aștept să ajung acolo, de când visez la seara asta minunată, cu siguranță așa va fi.

.....

Acum stau în camera mea, m-am întors de la sindrofie, m-am încuiat ca nu cumva să mai intre cineva care să dea cu mine de pereți sau tavan, clocotesc de furie. Nici așa, să fii mingea de joacă a tuturor, să primești permanent șuturi, să fii aruncat de colo-colo, singura ta valoare recunoscută, apreciată, să fie aceea că nu stai în calea nimănui. Ca și cum toate acestea n-ar fi de ajuns, am mai făcut astăzi o descoperire groaznică. Dacă nu ai greutate, nimeni nu se uită în gura ta, vorbești de unul singur sau mai bine taci. Culmea mi s-a părut faptul că deși am spus niște lucruri cât se poate de interesante, nu m-a ascultat nimeni, dar, mai apoi, când niște grei de se lăsau scaunele sub ei au spus aceleași lucruri, toți i-au urmărit manifestându-și cât mai vizibil interesul, s-au arătat extaziați de cele auzite, au aplaudat frenetic și i-au felicitat pe vorbitori.

Vedeți, de aceea m-am hotărât să vă scriu, m-am și apucat deja, am ajuns acum la partea cea mai grea, asta cu sindrofia, nu prea știu cum să vă povestesc ceea ce am trăit acolo ca să mă înțelegeți cum trebuie, de fapt să înțelegeți cât este de urâtă viața pentru un om fără greutate. Dar o să mă străduiesc, veți vedea.

Rodica BRETIN

Piki și batălia florilor

Când spui *balcon*, te gândești la niște marsupii de ciment agățate de fațada blocurilor. Al nostru se întindea pe nouăsprezece metri, umbrind jumătate din curte. Pe puntea aceea de ciment mergeam de la ușa apartamentului până la palierul scării, trecând pe lângă ferestrele familiei Spireanu. Și, la întoarcere, ca să ajungem în siguranța apelor teritoriale de acasă, trebuia să traversăm iarăși zona de turbulență a vecinilor.

Balconul avea la un capăt ușa dublă a apartamentului nostru – prima din stejar și a doua cu vitralii de sticlă, ca perețele unui acvariu în care înotau niște vrăbii cu ciocul nefiresc de lung. Ușa masivă de lemn stătea de obicei deschisă, prinsă cu o sârmă de balustradă; n-o încuiam decât atunci când plecam, o dată pe an, la mare.

Cu anii, coșmarurile mele s-au diversificat, devenind mai înfricoșătoare. În copilărie, aveam unul singur, același de fiecare dată: era noapte, eu fugeam pe Strada Lungă, printre casele cufundate în beznă, urmărită de cineva, ori de ceva. Ajungeam la poarta noastră, descuiam dar nu stăteam să încui la loc, alergam cât mă țineau picioarele prin curte, pe scări în sus, apoi pe balconul care parcă nu se mai termina. Și din nou n-aveam vreme să desfac sârma, să trag după mine ușa de stejar... Mă adăposteam în spatele celeilalte, doar un cadru de lemn și ochiuri din sticlă. Abia apucam să răsucesc cheia în broască și *ceva*-ul care mă hăitua se izbea de ușa cea subțire, făcând să se cutremure casa, strada, orașul. Și-atunci, când inima stătea să mi se oprească în piept de groază, colibrii prindeau viață, ieșeau din vitralii, întâi patru câți erau în realitate, apoi tot mai mulți, năpustindu-se să mă apere, să-l sfărtece pe *acela* care îmi călca pe urme.

Ziua, nu mă urmărea niciun monstru când mă întorceam de la grădiniță, doar mirosul de rântaș venind din bucătăria vecinilor. Balconul rămânea singura cale spre ușa apartamentului unde locuiam – deci era al nostru. Aceași

potecă de ciment trecea pe sub ferestrele familiei Spireanu – deci era al lor. Puntea de ciment a devenit astfel un *no man's land* disputat cu ardoare. Războiul, început fără declarații belicoase, surle sau trâmbițe, promitea să fie unul de durată.

Mama uda poteca de beton în zori cu stropitoare, la prânz doamna Veronica o mătura bine, pentru ca seara, una sau alta să o spele cu ligheanul și cârpa. Urmele de noroi dispăreau într-o clipă, iar cimentul, pe care n-apuca să se așeze vreun fir de praf, era mai curat decât pardoseala de la castelul Peleş. Dacă am fi fost japonezi ne-am fi descălțat pe palierul scării, mergând de-a lungul balconului cu galoșii în mână și privirile în jos, să nu zică vecinii că ne uităm înadins la ei pe vreuna din ferestre.

Orice război care se respectă este unul de ocupație. Ambele tabere aveau trupe de asalt: vase de lut, oale, glaste cu flori – toate mutate strategic. Ciubărul nostru cu leandru era ca o fortăreață, iar zorelele cu cârcei înfășurați în jurul barelor de fier forjat ale balustrăzii pe post de grăniceri. Mama ataca cu infanteria ușoară – mușcate, bujori, trandafiri. Doamna Veronica își adusesese propriile trupe – hortensii, aloe, ficuși. Le vedeam seara într-un loc, iar dimineața le găseam mai încoace, de parcă se mișcaseră singure la adăpostul întunericului, cucerind câțiva centimetri de teren. Ghivecele înaintau și se retrăgeau câte o pătrăciță de eșicher, pionii pe o tablă de șah, însă cu pionii nu se câștigă jocul; partida amenința să se lungească până-n toamnă, când vrând-nevrând se declara armistițiu, fiindcă plantele iubitoare de căldură trebuiau băgate în casă.

Vara, mama uda florile dimineața și seara, uneori și la prânz; de-atâta stropit, cădea pământ pe jos, motiv ca să spele iarăși balconul, iar Veronica nu se lăsa nici ea mai prejos. Ghivecele noastre erau maro, cărămizii și brune, ale vecinei în nuanțe de gri, de la cenușiu deschis la negru, culori arborate ca o uniformă. Balconul ajunsese atât de plin cu vase de tot

felul încât abia aveam loc să trecem pe poteca mereu îngustată, iar valul de tulpini, lujere și petale îl făcea să semene cu grădinile suspendate ale Semiramidei.

Vecinii din curte ridicau ochii cu venerația unor pelerini la vederea unui templu sacru. Ce știau ei? Deasupra capetelor lor, a gâturilor înțepenite de atâta uitat la paradisul verde gata să li se prăvale în creștet, bălălia se ducea mai departe, cu tot mai multă încrâncenare. Veronica lupta pentru fiecare petec de ciment cu eroism, mama la fel. Cât despre mine...

Eu am fost șarpele din grădina raiului.

N-am trădat secrete, dar din când în când treceam de partea inamicului. Familia Spireanu avea un pechinez de șase ani, vârsta mea de atunci, destul de bătrân ca să aibă tabieturi și încă destul de sprinten încât să vrea să fie scos o dată pe zi din casă. Cea care ieșea cu el de obicei era doamna Veronica, însă în ultima vreme devenise tot mai ocupată cu una, cu alta – ghivece, flori, pământ, strategii – doar războiul nu se ducea de la sine!

Cine să-l plimbe pe Piki? Câțelul n-avea poftă de mănăcare, abia se atinge de pieptul de pui prăjit anume pentru el, devenise trist, apatic. Situația ajunsese de-a dreptul disperată – când am venit cu o propunere de nerefuzat.

– Doamnă Spireanu, pot să-l plimb eu pe Piki? Nu-l pierd, pe cuvânt!

După o lungă ezitare, stăpâna pechinezului a zis da și astfel am devenit agent dublu și cel mai fericit copil de pe Strada Lungă. Aveam în sfârșit un câțel, nu chiar al meu, pe care puteam să-l duc în lesă! Pentru o oră-două simțeam responsabilitatea și mândria de a avea în grijă un câine adevărat, nu din pluș. Tata m-a aprobat cu un zâmbet îngăduitor, iar mama a trecut cu vederea fraternizarea cu inamicul, știind că avea și ea de câștigat: măcar o vreme n-aveam să mai aduc acasă puii de mătă găsiți prin curți ori la lăzile de gunoi.

Și așa ne-am început hoinărelile din amiezele târzii, cu binecuvântarea resemnată a celor două mame – a mea și a lui Piki. Să plimbi un câine e cea mai plăcută îndeletnicire din lume, bănuiam asta. Dar nu e deloc ușoară – cum aveam să aflui curând.

Un pechinez e cât o pisică, ceea ce nu-l împiedică să se creadă regele străzii. Și, ca orice patruped care se respectă, își marchează ades teritoriul. Drumul nostru spre Parcul Central era presărat cu stâlpi cocârjați de cabluri telefonice, de suportii sârmelor pentru troleibuze. Piki nu rata niciunul; adulmeca întâi, să vadă ce rival trecuse pe acolo înaintea lui – îl știa pe fiecare câine din Brașovul vechi după miros –, apoi ridica un picior din spate într-un gest nonșalant și sfidător, lăsându-și semnătura, de fiecare dată o picătură, nu mai mult, să îi ajungă pentru toți stâlpii, apoi pentru copacii din parc. Nu îl grăbeam niciodată, nici nu-l trăgeam de lesă cum făceau stăpânii neînțelegători cu câinii lor.

După un scurt popas de *marcare* a unui stâlp, poartă ori colț de zid, Piki pornea mai departe cu capul sus, fluturând din panașul cozii și dând cât de repede putea din lăbuțe. Îmi potriveam pașii după mersul lui, strângând între degete lesa răsucită de două ori peste încheietură, așa cum mă învățase doamna Veronica. Câinii sunt imprevizibili. Putea să vadă o pisică pe trotuarul de vizavi, să îl cheme o câțelușă la joacă,

să-l apuce din senin dorul de ducă – și să mă pomenesc că mi se smulge din mână, aruncându-se drept sub roțile unei mașini. Trecută prin multe, stăpâna lui Piki mă prevenise asupra pericolelor unei plimbări; mă simțeam încrezătoare și pregătită pentru orice.

Totuși, de câte ori venea către noi un alt câine, mă treceau fiorii. Toți erau mai mari decât Piki, până și cei din rasa lui, dar el nu aflase asta. Când ne întâlneam cu vreunul, se îmbătoșă, se împlânta cu ghearele în asfalt și începea să latre isteric. Așa-i cu *căței de buzunar*: pudeli, pomeranieni, chihuaua, au complexul lui Napoleon, văzându-se în oglinda minții cât niște dogi danezi. Cum eu nu mă molipsisem de iluzia grandorii și îl vedeam pe pechinez așa cum era – un sandviș pe patru lăbuțe pentru un câine-lup mai nervos – mi se muiau picioarele de câte ori ne ieșea în cale un setter sau un labrador, nu mai zic de un husky.

Din fericire, aceștia nu ne luau în seamă, trecând pe lângă noi lipiți de picioarele stăpânilor, unii în lesă, alții liberi, ca niște transatlantice pe lângă o bărcuță de hârtie, la fel de nepăsători la istericalele lui Piki ca la bâzâitul unui țântar. Totuși, dacă unul singur, întâmplător în toane proaste, și-ar fi pus mintea cu noi... O dată l-am luat pe scandalagiu în brațe, deși stăpânul bulldogului ce se uita chiorăș la noi s-a grăbit să-mi risipească temerile: patrupedul lui era blând ca un miel, mi-a jurat cu mâna pe inimă, nu mușcase pe nimeni. *Încă*, i-am răspuns în gând și am trecut mai departe, având grijă să nu grăbesc pasul. „Dacă fugi, câinii te iau drept pradă”, lecția asta o deprinsesem la țară, de la dulăii ciobănești. Însă nu pentru mine mi-era frică, ci pentru câțelul ce se zbătea în mâinile mele, furios că nu-l las să se înfrupte din bulldog. Dar există un înger păzitor al pechinezilor, fiindcă am scăpat teferi din toate întâlnirile, Piki cu onoarea intactă, iar eu cu o nouă învățătură de viață: cu mărimea și mai ales cu vârsta, câinii se înțeleptesc, la fel ca oamenii.

Altfel, plimbările noastre se dovedeau pline de satisfacții. Toți se uitau apreciativ la Piki cel îmbăiat, periat, cu blana ca mătasea și o fundă albastră la zgardă. Câte un plod voia să-l mângâie, iar mămica lui mă iscodea întâi, îngrijorată: „Mușcă?” O asiguram că nu, după care urmau alte întrebări și exclamații: „Cum îl cheamă?”, „Ce câțel frumos!”, „Al tău e?”. Același cuvinte le folosisem și eu, la întâlnirile cu alți câini. Acum îmi venise rândul să fiu invidiată, admirată, în centrul atenției. În parc mai ales, când îl așezam pe Piki pe o bancă, să se odihnească la umbră, unul din patru trecători ne arunca priviri prietenoase, de parcă ne-ar fi cunoscut de când lumea.

Înainte să se inventeze *Facebook*-ul, plimbatul cățelilor erau un mijloc de socializare. Când doi se întâlneau și se plăceau, stăpânii lor intrau în vorbă, și-uite așa comunitatea posesorilor de patrupede se transforma într-o confrerie. Pe lângă dragostea pentru animale, oamenii își descopereau curând gusturi, gânduri, aspirații comune. Ce se întâmpla însă cu iubitorii de pisici? Ele rămăneau solitare, enigmatice, le plăcea izolarea, să privească cele lumești de departe și, preferabil, de la înălțime. De-asta stăpânii sau, după unele păreri avizate, sclavii lor, erau retrași, introvertiți. Cine se molipsise de la cine?

Într-una din după-amieze – era prin septembrie, iar vara se agățase de Tâmpa, nu se lăsa dusă din Brașov – am zăbovit în parc mai mult decât de obicei și, pe drumul de întoarcere, ne-a prins înserarea. Lui Piki îi era sete, se vedea după limbuța care-i atârna roză, tot mai aproape de asfalt, așa că am ocolit pe la fântâna din fața Casei Armatei, unde am luat apă în palmele făcute căuș și i-am dat să lipăie. Am traversat apoi prin dreptul cinematografului Astra și, când să dăm colțul spre Strada Lungă, ne-a tăiat calea o haită de câini vagabonzi.

Haită era mult spus. După 1982, când mă mutasem în capitală, aveam să văd haite adevărate, câte șaisprezece dulăi ce porneau la vânătoare după apusul soarelui. Câinii aceia sălbaticiți, cu blana jerpelită, slabi de le numărai coastele, aveau ochi tulburi în care lucea foamea, ori câteodată turbarea. De unde atâția fără stăpân? Pusesem întrebarea cu naivitate provincială. Erau animale *lăsate de izbeliște*, mi s-a răspuns, apoi le-am aflat povestea. Sute de străzi, mii de case cu curți și grădini din cartierele mărginașe ale Bucureștiului fuseseră rase de pe suprafața pământului pentru a face loc blocurilor din noua față a orașului. Iar celor evacuați – era să zic sinistralilor – li s-au dat apartamente cu pereți de beton ce prindeau iarna mucegai pe la colțuri, cu bucătării-chicinet și balcoane în care gospodinele atârnav rufele la uscat ca la italieni, însă fără pitorescul Siciliei. Locatarii abia aveau ei loc, unde să își aducă și câinii? Rămași singuri, aceștia s-au descurcat cum au putut, adunându-se în haite care bântuiau pe la periferie...

Eram însă în Brașovul anilor '60, iar înaintea mea vedeam doar patru dulăi de rasă incertă, murdari și jigăriți. Însă toți erau *mari* și, după privirile aruncate spre Piki, apoi între ei, păreau să își spună unul altuia: „Uite un sandviș. Îl împărțim?”. Pechinezul doamnei Veronica nu le-ar fi ajuns nici pe-o măsea, la cât păreau de înfometați. Dar nu doar asta îi stârnea, ci mai ales pizma față de câinii cu stăpân, care aveau mâncare câtă voiau, un acoperiș deasupra capului, un culcuș moale, o zgardă cu numele lor și cu o adresă – ca să fie găsiți dacă se pierdeau sau ar fi fost luați de hingheri –, erau mângâiați pe burtă și scărpinați între urechi. Ei, ce primeau de la oameni? Câte un „marș de-aici, potaie!”, un șut în fund ori în coaste.

Cu inconștiența-i obișnuită, lătrând ca apucatul, pechinenezul a dat să se năpustească la dulăul cel mai apropiat, unul cu urechea ruptă și care părea șeful haitei. Am fost însă mai iute: l-am tras înapoi pe Piki, l-am săltat de ham, apoi l-am băgat sub haină, înăbușindu-i hămbăiturile furibunde. Dulăii n-au apucat să vadă vreun vârful de coadă, nici să se întrebe de ce hanoracul meu lătra. În clipa următoare mă și răsucisem pe călcăie, silindu-mă să pun un picior după altul fără grabă, deși tot ce voiam era să o iau la fugă. Abia când am ajuns în pasajul spre Strada Făgetului am cutezat o privire peste umăr: câinii nu se mișcaseră, stăteau tot acolo, păzind intersecția.

Ce să fac? Nu era nimeni căruia să îi cer ajutorul. Cum ideea unui atac sinucigaș nu-mi plăcea nici în filmele de război cu piloți kamikaze, darămite în viața reală, am urmat sfatul lui Oliver Goldsmith: „He who fight and runs away,

may live to fight another day.” Cum ar zice românii „fuga-i rușinoasă, dar e sănătoasă”. Eu nici măcar n-am fugit, am luat-o cu pași mici, dar iuți, întâi pe trepte, apoi în sus pe Făgetului, tot așteptându-mă să aud din urmă scrâșnete de gheare și mârâituri.

Nu ne urmăreau însă decât umbrele înserării și am pus jos cățelul, care a luat-o vesel înaintea, întinzând de lesă. Ajunsesse într-un teritoriu nou, ce se cerea explorat și, mai ales, marcat în felul obișnuit. Făgetului urcă dealul cu același nume, merge o bucată de drum paralel cu Lungă, apoi coboară din nou, întâlnindu-se cu Strada Crișan, care avea să mă ducă unde voiam, așa cum orice firicel de apă din jungla braziliană se varsă până la urmă în marele Fluviu Amazon. Doar că râul meu de asfalt mă scotea cu vreo treizeci de case mai jos de a noastră. Un ocol ce avea să-mi ia vreo oră, dacă nu mai mult, cu Piki care se oprea la toți pomii – și erau destui!

Până la urmă a obosit și a trebuit să îl iau iarăși în brațe, de data asta fiindcă îl dureau lăbuțele. Cum mi-a spus asta? Simplu, s-a așezat în fund și s-a uitat la mine. Eu pricepeam îndată orice voia, greu era să mă fac înțeleasă. Când am ajuns în strada principală nu mai puteam nici eu, iar cele două kile de pechinez începuseră să atârne cât o ghiulea de plumb. L-am pus jos și am mers mai departe eroic, ca-n poezia lui Alecsandri „Mai lungă-mi pare calea acum la-ntors acasă. Aș vrea să zbor, dar rana din pulpă nu mă lasă!” N-aveam decât un cârcel, însă era de-ajuns, iar Piki ostenise în așa hal încât nu auzea chemarea stălpilor, până și coada i se pleoștise. Eram o pereche jalnică; din fericire se lăsase întunericul și nu ne vedea nimeni cum ne târam după noi umbrele, de parcă eram înhămați la niște sânni negre, trăgându-le tot mai greu, mai încet...

– Băiețelul meu drag!

Ivită de sub portalul unei curți, o siluetă s-a năpustit spre noi. Ba nu, erau două. Una s-a dus drept la Piki, cealaltă a venit la mine. Ne-am pomenit luați fiecare în brațe și acoperiți cu sărutări. Întârziasem prea mult, iar doamna Spireanu și mama intraseră la griji. Ne căutaseră împreună, până ce neliniștea li se prefăcuse în panică, în disperare.

Le-am povestit despre cei patru dulăi, iar doamna Veronica m-a pupat și pe mine – ce înțelept din partea mea să-l feresc pe Piki de întâlnirea cu fiarele! Mama n-a zis nimic, mai bine, fiindcă știam exact cât preț pune pe blana pechinenezului, cu coadă cu tot.

– Ți-ai crescut bine copilul, i-a spus doamna Spireanu mamei.

A luat-o afectuos de braț și așa ne-am întors, istoviți dar bucuroși, ca niște camarazi de arme care tocmai câștigaseră o bătălie importantă.

În noaptea aceea am dormit buștean, fără să visez nimic. Mama s-a sculat dis-de-dimineață, gata de treabă. Vecina însă i-o luase înainte; spălase nu doar balconul ci și treptele scării până jos în curte. A doua zi mama a pus ceasul să sune mai devreme. Cumpărase un ghiveci nou, cu flori de nu-mă-uita, pe care avea de gând să-l așeze sub una din ferestrele doamnei Spireanu.

Războiul balconului nu se terminase; nici pe departe...

Christian W. SCHENK

CONCORDIA*

POVEȘTI DIN SATUL MEU

LUMINILE ASCUNSE

În Concordia, un sat ascuns între dealurile Carpaților și străjuit de măreția Măgurii Codlei, timpul părea să curgă într-un ritm diferit. Cândva o colonie minieră, satul era acum doar o umbră a ceea ce fusese. Casele vechi din lemn purtau urmele trecutului, iar oamenii trăiau cu amintiri și speranțe pierdute.

Într-o astfel de zi mohorâtă, Andrei, un tânăr de 16 ani, cutreiera străzile pustii ale satului. Era un visător, mereu cu capul în nori, dar prins între realitatea dură a satului și poveștile pe care le auzise de la bunicul său. Acesta îi povestise despre vremurile când Concordia era plină de viață, când lămpile din mină luminau nu doar tunelurile întunecate, ci și inimile celor care munciau acolo.

Dar acum, mina era închisă, iar satul părea să-și fi pierdut lumina.

Într-o seară, Andrei hotărî să exploreze mina veche. Auzise povești despre spiritele minerilor care vegheau încă asupra locului, dar curiozitatea era mai puternică decât teama. Luă o lanternă, o frânghie și porni spre intrarea ascunsă în pădure.

Când intră, aerul rece și întunecat al minei îl învăluie. Trecând prin tunelurile înguste, lumina lanternei dansa pe pereții stâncoși. La un moment dat, descoperi o cameră mare, uitată de

timp. În mijlocul ei, un vechi candelabru, acoperit de praf, atârna de tavan.

Apropiindu-se, observă că sub candelabru erau gravate aceste cuvinte: „Luminile trecutului aprind speranțele viitorului.”

Andrei simți un fior. Era ca și cum mina îi vorbea, îi amintea că fiecare întuneric are nevoie de o scânteie pentru a fi risipit. Inspirat, hotărî să facă ceva pentru satul său.

În zilele ce urmară, Andrei vorbi cu sătenii despre ce descoperise. La început, oamenii erau sceptici. Dar, văzând entuziasmul tânărului, se alăturară inițiativei sale. Împreună, curățăra vechea mină, organizară un mic muzeu al mineritului și aprinseră candelabrul descoperit de Andrei.

În noaptea inaugurării, lumina candelabrului străluci puternic, iar oamenii se adunară în jurul lui. Era pentru prima dată, după mulți ani, când Concordia simțea din nou bucuria comuniunii.

Pentru Andrei, acel moment era mai mult decât un succes. Era dovada că, deși satul părea uitat, speranța încă ardea în inimile oamenilor.

Măgura Codlei veghea tăcută, ca întotdeauna. Dar acum, sub umbra sa, Concordia renăștea, luminată de curajul unui tânăr și de puterea unui trecut ce refuza să fie uitat.

Christian W. Schenk

CONCORDIA

Povești din satul meu

CĂRAREA FĂRĂ NUME

În Concordia, satul din umbra Măgurii Codlei, oamenii aveau obiceiul să se adune duminica, după slujbă, în fața bisericii, unde discutau despre toate cele: recolte, vreme, dar uneori și despre lucruri mai profunde, care prindeau rădăcini în mintea celor mai visători. Într-o astfel de zi, tânărul Andrei a pus o întrebare care a tulburat liniștea adunării: „Avem cu adevărat nevoie de idei mari? De ce nu putem trăi fără să ne agățăm de idei sociale, naționale sau chiar religioase?” Bătrânii l-au privit cu o oarecare uimire, iar unii cu severitate. Pentru ei, aceste „idei mari” erau fundația lumii. Preotul, un om cu barbă albă și o voce calmă, i-a răspuns simplu: „Fără rădăcini, Andrei, copacul nu stă în picioare.” Andrei, însă, nu era convins. A plecat de la biserică și s-a îndreptat spre Măgura Codlei. De copil, dealul fusese locul unde mergea să-și limpezească gândurile. Acolo, printre pini și pajiști, simțea că lumea devine mai clară. Pe drum, l-a întâlnit pe nea Ilie, un cioban care își păștea oile la poalele dealului. „Ce te frământă, băiete?” îl întrebă Ilie, văzându-i fața gânditoare. „Mă întreb dacă oamenii pot trăi fără idei mari,” răspunse Andrei. „Fără socialism, fără naționalism, fără religie. Nu ne-ar fi mai bine fără toate astea? Să trăim doar pentru noi, simplu?” Ilie zâmbi și îi arătă spre turmă. „Vezi oile astea? Fiecare merge după cealaltă. Dacă le las fără câine sau fără mine, se rătăcesc. Încep să caute un drum, dar nu-l găsesc. Asta le face vulnerabile. Nu crezi că și oamenii sunt la fel?” Andrei se gândi la cuvintele ciobanului, dar nu era convins. Continuă să urce până în vârful Măgurii. Acolo, privind spre satul Concordia, îl cuprinsese o liniște profundă. Vedea casele mici, biserica, câmpurile bine lucrate. Era o ordine în tot ceea ce privea, o armonie care părea să fie parte din ceva mai mare.

Dar chiar atunci, în adâncul pădurii, auzi un sunet. Era slab, ca un murmur. Urmându-l, găsi un bătrân ciudat, care stătea pe o piatră, sculptând ceva din lemn.

„Ce faci aici, moșule?” întrebă Andrei curios. Bătrânul ridică privirea. „Sculptez o cruce. Pentru cineva care crede că nu mai are nevoie de ea.”

Andrei rămase tăcut. „Tu ce crezi, tinere?” întrebă bătrânul. „Crezi că putem trăi fără idei, fără credințe, fără ceva care să ne țină uniți?” „Poate că da,” spuse Andrei. „Poate că putem trăi doar pentru noi, fără să ne pierdem în ideologii sau în religii.”

Bătrânul râse scurt. „Ești sigur? Și atunci, ce faci când vântul schimbării bate peste câmpurile vieții tale? Când pământul de sub picioare devine alunecos? Fără un punct fix, te vei pierde. Ideile nu sunt perfecte, dar sunt busole. Uneori arată greșit, dar fără ele, nu știm încotro să mergem.”

Andrei coborî din Măgură mai tăcut decât urcase. În acea seară, stând în curtea casei sale, privea stelele și se întreba: Poate fi omul doar un fir de praf, fără să caute o constelație căreia să-i aparțină?

A doua zi, când trecu pe lângă biserică, îl salută pe preot și se opri pentru o clipă. „Aveți dreptate, părinte. Poate că

rădăcinile nu sunt întotdeauna perfecte, dar fără ele, copacul se prăbușește.”

Preotul zâmbi și îi strânse mâna. „Adevărul, Andrei, e că nu avem nevoie doar de idei, ci de idei care să ne adune laolaltă. Și aici, în Concordia, sub umbra Măgurii Codlei, le-am găsit mereu: în muncă, în credință și în respectul pentru ceilalți.”

Andrei plecă gânditor, știind că răspunsurile erau, ca întotdeauna, undeva între rațiune și inimă.

PEGAS

În satul Concordia, la poalele Măgurii Codlei, trăia un bătrân învățător pe nume Dorin. În fiecare seară, după ce soarele se ascundea în spatele dealurilor, Dorin se așeza la biroul său din lemn masiv, înconjurat de teancuri de hârtii și cărți vechi. Fiecare foaie era un câmp de bătălie, unde cuvintele se duelau pentru a-și găsi locul potrivit.

În poeziile sale, imagina un cal înaripat, un Pegas de hârtie, simbol al libertății și al visurilor neîmplinite. Acest cal îl purta departe de realitatea cotidiană, într-o lume plină de fantezie și dorințe ascunse. Îl vedea galopând peste pajiști verzi și prin păduri dese, mereu în căutarea unor noi aventuri.

Cu toate acestea, pe măsură ce scria, Dorin realiza că Pegasul său era captiv în versurile sale, prizonier al propriei creații. Încerca să-l elibereze, să-i ofere aripi adevărate, dar de fiecare dată când slăbea frâiele, calul se retrăgea, temător de necunoscut.

Într-o zi, în timp ce se lupta cu propriile gânduri, auzi o bătaie ușoară în ușă. Deschise și văzu o fetiță pe nume Rozalia cu părul bălai, ținând în mâini o carte cu ilustrații colorate.

– Pot să vă citesc ceva? – întrebă ea cu ochi strălucitori.

Dorin încuviință, iar fetița începu să citească despre un cal magic care trăia într-o pădure fermecată, liber și fericit. Vocea ei cristalină îl transportă pe Dorin într-o lume nouă, făcându-l să uite de toate grijile.

Când termină, fetița îl privi zâmbind:

– Nu-i așa că e un cal minunat?

Dorin zâmbi la rândul său:

– Ba da, este cu adevărat minunat.

Atunci înțelese că Pegasul său nu trebuia să rămână închis între pagini. Putea trăi în inimile celor care îi citeau poeziile, în visele și imaginația lor. Luă o coală nouă de hârtie și începu să scrie, nu despre calul său, ci despre Rozalia, fetița care îi deschisese ochii.

Astfel, Pegasul său continua să zboare liber, nu doar pe hârtie, ci și în sufletele tuturor celor care îi descopereau povestea.

* Carte apărută la Editura Limes, 2025.

Terapie narativă

Dumitru UNGUREANU

Ziua în care L-am văzut pe Dumnezeu

Vine o vreme când trebuie să-ți faci socotelile cu viața, încercând să închei împăcat și liniștit existența pe lumea asta. Nu mulți au parte de un final frumos. Unii consideră că moartea bruscă, neanunțată de nimic, nesugerată de vreo boală cunoscută e preferabilă oricărei alta. Sunt oameni cu profesii mai elevate, școliți, chiar intelectuali, care cred că moartea la tinerețe aduce un plus norocos unei fulgerări de excepție și generează o legendă greu de egalat. Exemplele vin, îndeobște, din lumea artistică, cu precădere cea literară. Sau din mitologia pop-rock, unde s-au perindat într-un sfert de veac atâtea „legende” încât au întrecut pe-ale Olimpului. Cioran are unele reflecții paradoxale, însă legendarul Cioran exemplifică paradoxul existenței care nu-și certifică afirmațiile. O bătrână din zona mea de țară, fără pretenții culte, auzind la băiatul ei spusa parizianului român – anume, că e un noroc să mori tânăr – a replicat: „Ce dracu noroc e ăla?!” Dovedea ea bun simț țărănesc? Judecați dvs.!

Să discuți despre moarte și despre Dumnezeu este la fel de soporific-util ca și dezbaterea chestiunii „cine a fost la început: oul sau găina?” Mie, unuia, totdeauna mi s-a părut normal – sau doar confortabil – să iau în glumă, în bășcălie deseori, inevitabila pacoste, riscând să fiu luat eu drept un tip nesănătos la minte, nesianos, chiar vulgar. (Dar nu e vulgaritatea o manifestare de vigoare, de sănătate trupească și de nepăsare în absolut?) (Poftim mostră de cioranism!) În inconștiența mea, cred cu sinceritate că nu murim, ci ne mutăm în altă dimensiune a Universului. Câteodată sper, la fel ca profesorul Luc Bădescu, evocat de Monica Lovinescu la Paris, în anii 1950, că voi apuca ziua când niște savanți (evrei, firește!) vor inventa pastila nemuririi, iar guvernul mondial instalat după ultimul război mondial (nuclear sau

ba) ne va obliga să o înghițim. Toate astea sunt, desigur, speculații sau reflecții de umplutură, drept care las altora mai competenți și mai instruiți lămurirea dilemei, a misterului sau a ce-o fi... Eu vreau numai să povestesc un fapt din adolescență, despre care e posibil să n-am cea mai bună percepție. Iar el, faptul în sine, s-ar putea să nu fie ceva indubitabil...

Era în 23 august 1973. Am reținut bine momentul, deoarece pe atunci se sărbătorea cu fast așa-numita eliberare a României de sub jugul fascist, data respectivă fiind considerată Ziua Națională. De la începutul celui 1973 țineam un – pretențios zis! – *Jurnal*. Am încercat de curând să recitesc primul caiet. Pline de puerilități, tipice adolescentului de 17 ani, paginile au naivitatea și entuziasmul vârstei. Transcriu ce-am notat în ziua respectivă.

23.VIII.1973 – FERICIRE ASTRALĂ

Eram foarte enervat de o împrejurare – fapte firești pentru alții, groaznice pentru unul ca mine... Am vrut să mă relaxez jucând fotbal. După două ciocniri cu vărul Pitaru, m-am scîrbit brusc. Ce rost are fotbalul ăsta? Fugi de colo pînă colo pentru o minge... Abia o ajungi, cu răsufierea tăiată, că ți-a și suflat-o altul. N-am să mai joc fotbal niciodată. Tenis, poate, de relaxare... Am ieșit pe tușă și m-am întins cu fața la cer... Era așa de albastru cerul, încît vedeai și lacrima de pe globul ocular. La asfințit, un uriaș spectru al culorilor, neclar, dar ghicit... Niște ciori treceau în zbor lin, tăcute. Trei tractoare arau sus în deal o miriște galbenă. Pentru tractoriști nu există sărbătoare de 23 august, ci duminica...

Izbucnirea plină de viață a celor care jucau mingea mă încînta. În totalul lor găseai cele mai diverse sentimente: ură,

indiferență, bucurie, necaz, amărăciune... La ce bun să treci prin toate astea? Să joci pentru destindere, mai zic...

Și eu eram uitat pe tușă. Imensitatea astrală mă copleșea. Am simțit că mă contopesc cu cerul infinit. Parcă mă apăsa pînă în cele mai mici vine de sînge aerul curat al înserării... M-am simțit fericit, cea mai pură fericire, altfel decît bucuriile lumești... Dar cei din jur mă aduceau iar pe pămînt cu gîndul. Simțeam căldura pămîntului cu toate că iarba era rece... Apoi apa din Neajlov era foarte caldă pentru ziua ce trecuse...

Stînd așa, am ajuns la o comparație. Orașele seamănă cu munții. Te înconjoară înălțimi, prăpăstii, rîuri, păduri. Satele tipice cîmpiei sînt minunate. Pe cîmpia întinsă te simți ca pe mare. Cînd te eliberezi din chingile gîndurilor, ai unde să te desfășori. Nimic nu te împiedică, totul îți e aliat. Totul te face minunat de fericit... Mai ales cînd stai în plin cîmp, sub cerul liber... O, sublimă fericire... Viața este frumoasă totuși... Chiar dacă uneori mă gîndesc la moarte, viața mă face să o iubesc... Dragoste de viață...

Pot face mai multe observații – să le spun autocritice? – despre ce-am scris, dar nu e cazul. Notația brută este evident naivă și...poetică! Băteam bine câmpii unui stil literar pe care nu-l stăpâneam, nici nu-l căutam. Ce era în mintea mea? Multă imaginație, desigur! Ce nu este imaginație? Faptul că vărul meu, Ionel Pitaru, era atunci junior la echipa de fotbal C.S. Târgoviște, unde și-a împlinit cariera completă de fundaș stînga, fiind dorit și la clubul Dinamo. Nu s-a transferat, probabil că decizia nu-i aparținea, astfel că a ratat o glorie epustufantă. A rămas antologică vizita lui acasă, prin 1977, însoțit de faimosul Dobrin, coechipier în acel an și idolul băieților din sat. Ducându-l pe piteștean în singura cărciumă cacoveană, să vadă lumea cu cine este el prieten, vărul meu a comandat un rînd de băutură pentru cei aflați acolo și a spus: „Plătește Onassis!” Adică el, un băiat de 21 de ani, care câștiga enorm de mulți bani datorită fotbalului. Și risipea la fel!

Până în 1973 nu urcasem vreun munte. În nordul județului Dâmbovița, la vreo sută de kilometri de comuna Morteni, se găsesc Bucegii, cu toate piscurile vizibile de pe coasta văii Neajlovului nostru. Nu ajunsesem nici la poalele lor. Nu văzusem nici Marea Neagră, pe țărmul căreia urma să „servesc patria” doi ani, în Marina Militară. Și totuși, mă avântam fără teamă în comparații nesustținute de observație concretă. Orașe = munți; sate de cîmpie = mare! Aici aș planta semnul acela zămbăreț folosit în comunicațiile internetice (sic!). În fond, eu voiam să exprim sentimentul de bucurie pe care îl trăiam în peisajul satului natal, Cacova. După doi ani de liceu în București, încă nu mă adaptasem orașului și resimțeam acut ruptura de vatră, de tot ce-mi bucurase copilăria. Iar copilăria se sfârșise dureros de tragic cu un an mai înainte, în iulie 1972, atunci când mama, la 35 de ani, renunțase să mai lupte cu boala și cu viața, și ne părăsise printr-un gest dramatic, greu de îndurat psihic, despre care mi-a fost totdeauna imposibil să vorbesc ori să scriu.

Eram atunci, la 17 ani – ca și azi, la 69 – un tip cu oarece personalitate, ezitant însă, și mai degrabă leneș decît muncitor, fără vreun țel anume „în viață”. Treceam de la una la

alta, începeam multe, terminam puține. Dacă mă „împungea” cineva din jur, izbuteam câte o ispravă notabilă, chiar ceva ce nu mai reușise nimeni. Mă închinam când treceam pe lângă vreo biserică, în virtutea educației primite, nu fiindcă aș fi crezut cu devotament în Dumnezeu ori aș fi avut niscăi revelații religioase. Paginile caietului din 1973 consemnează, totuși, diverse fraze precum astea, din 11 ianuarie: „Voi putea eu oare să îndeplinesc ce mi-am propus și să nu neglijez lecțiile și celelalte? Zic: Doamne Dumnezeul meu, ajută-mă! În special la lecții. Da, Doamne, ajută-mă să cred mereu în tine!” Ce legătură să fi fost între credința în Dumnezeu și lecțiile pentru care mă simțeam mereu nepregătit? Mister impenetrabil și intratabil... (Scriu nepregătit fiindcă – în afară de română și de orele practice în meseria de electrician – materiile de studiu nu-mi produceau plăcere; mai puțin cele de chimie, unde plăcerea de a o vedea pe profesoara de care eram îndrăgostit lunea mi se dilua deseori în spaima că nu știu nimic despre minunile chimice...)

La noi în sat, toate familiile țineau (de) religia ortodoxă, ale cărei reguli de conduită sunt mai lejere (spre deosebire de ale catolicilor), iar popii nu prea se omoară să dicteze pedepse celor care greșesc, păcătuiesc ori – mai grav – se revoltă contra orânduiei bisericești. Bunicul meu patern, neasemuitul Taica, se aflase ani buni „la cuțite” cu preotul de parohie, un om avar, țăfnos și răzbunător, pe motiv de pămînturi – căpătate sau cumpărate după reforma agrară din 1945-1946. Încă îmi amintesc figura celui ins hrăpăreț, care nu pleca din curte, la Crăciun, fără să primească limba porcului, tradițional cedată de fiecare enoriaș care sacrifca un godac. „Limba popii”, ca sintagmă uzuală în lumea copilăriei mele, desemna organul animalului, dar și vreun alt cadou puțin convenit destinatarului. Mai ales dacă dăruitorul se simțea forțat să dăruiască, „limba popii” era blestemată cu scrâșnet de măsele, fiind percepută ca un fel de bir, de obligație achitată fără un profit anume...

Nu deprinsesem, ca alții, năravul de a-l acuza pe Dumnezeu de cele rele, întâmpante mie, familiei sau cuiva apropiat. Nici nu credeam cu naivitate că tot ce socoteam a fi un bine, o plească, un câștig onest în gospodărie sau în activitățile școlare se datorează Lui, Celui Nevăzut, Necunoscut. Nefiind credincios din râvnă ori conștiință, cuprins de furie lumească înjuram și eu de dumnezei și sfinți, ca tot puiul de țăran coleric, sau mai degrabă flegmatic. N-aveam angoase cosmice, nici revelații mistice. Astfel că, dacă mă întreba cineva – precum un candidat neofit la președinție pe rivalul său ateu – „Crezi în Dumnezeu?”, m-aș fi bălbăit un pic. Sau un pic mai mult. Notațiile mele din „jurnal” nu cuprind nici dubii, nici convingeri, nici întrebări, nici răspunsuri. Probabil eram asemenea șoferului din snoavă, care se ruga la Dumnezeu, promițându-i jertfe, să-i dea un loc de parcare într-un oraș supraaglomerat, iar când a văzut că se eliberează unul la distanță de câteva zeci de metri, a zis: „Scuză-mă, Doamne, nu mai e nevoie!”

Mă rugam lui Dumnezeu să mă ajute la lecții și pot admite – cu oarecare umbră de îndoială, totuși – că m-a ajutat, deoarece am trecut prin liceu fără să mă extenez cu învățătura și fără să am corijențe anuale (spaima și rușinea

tuturor colegilor, repetenția nefiind cea mai dură pedeapsă, ci exmatricularea la trei „boabe“!). Ba, chiar am primit și-un premiu la sfârșit – pentru activitatea depusă la bibliotecă! Mă rugam lui Dumnezeu să mă ajute când eram la vreo ananghie, fără să mă gândesc niciodată, cred, la faptul că faptele mele puteau să-l fi mâniat pe El, iar necazul este penitența cuvenită. Nu aveam atunci, cum nu am nici acum, certitudinea că fapta atrage un răspuns – din partea divinității, cum altfel?! – ce poate fi răsplată sau pedeapsă. După o viață de îndoieli rezonabile, e greu să capăt convingeri ferme aproape de sfârșit...

O fi așa fructul educației socialiste, primite din plin și în plină etapă de formare, la tinerețe? Răspunsul este categoric *da*, zic acum, fără pic de ezitare. Lipsit de profesori, de „mai știutori“ sau „maestri“ capabili să-mi transmită ethosul autentic al ființei românești (și – de ce nu? – universale!), m-am format într-un mediu rural-muncitoresc, absolut sceptic față de manifestările divine. Oameni aflați sub vremi, trecuți prin două războaie și-o colectivizare sâlnică, împinși la industrializare forțată, preocupați de supraviețuire prin orice mijloace, loviți de istorie, însă nu doborâți de ea, gata de orice afacere dubioasă ce le-ar aduce un câștig, oameni a căror ieșire din teroarea socială era băutura, „tăria“, alcoolul înghițit uneori până la disperare și desființare. (Din teroarea existențială scăpau prin sex, cu sau fără conflicte...drăgăstoase!) Munceau, dar nu se omorau cu munca, știind bine că roadele ei nu pot aduce mai multă fericire decât sticla de țuică. Onești în felul lor, ei mi-au injectat – ori m-au instigat să-mi însușesc – un fel de conformism ce părea confortabil la vremea respectivă – anii 1960-1970 -, era o lașitate în cumplitii ani 1980 și s-a dovedit complet depășit, înactual după 1990, când „la noi toate s-au răsturnat“, vorba unui roman rusesc.

Avusesem, prin 1979, un semn că felul meu de a vedea societatea socialistă în care trăiam nu este cum sau ce trebuie. Atunci am citit într-un cerc de prieteni literați prima variantă a povestirii *Jertfă & Steag*, publicată în volum tocmai în 1999. Poetul Petru Romoșan, aflat din întâmplare acolo, a sesizat în text influența propagandei oficiale – de partid și de stat -, fără să-mi reproșeze asta și fără să țină cont de cheia satirică în care eu încercam să o prezint (sau poate că încercarea mea nu era izbutită). La 23 de ani întrezăream adevărul despre lumea în care nimerisem prin naștere și mă străduiam să aleg ce să fac în continuare. (Firește, alegerile n-au fost cele mai bune!) Degeaba îmi repetam des vorba comandantului unității unde mi-am îndeplinit stagiul militar, pe nume Mihai Păduraru, care mi-a spus – mie personal, dar nu ca o favoare – că „Viața e o muncă și o luptă!“, în 1977, într-un moment de cumpănă pentru destinul meu (pe care mi l-a și salvat în mare măsură). Sigur că n-am aplicat „învățătura“ așa cum s-ar fi așteptat orice om întreg la minte, hotărât să atingă un anume țel. Era oare comandantul un propagandist oficial? Absolut deloc! Bărbatul acela discuta cu mine omenește, direct și deschis, fără pic de idei comuniste ori socialiste. N-aș spune că vorbea ca la Europa Liberă, dar n-aș greși să afirm asta. Era un tip lucid, care știa să discearnă psihologia unui batalion de indivizi cu vârste între 18 și 55 de ani, adunați într-o unitate militară cu activitate

integrată Războiului Rece. Abia retrospectiv am înțeles ce trebuia să fi priceput atunci, în 1977. Dar n-a fost să fie... Și comandantul, și poetul încercaseră să-mi deschidă ochii. Însă ochii mei erau deschiși către o altă realitate, măcar că nu eram perfect conștient de ea. Cât despre consecințe...

În 23 august 1973, culcat în iarbă, cu fața spre cer, am avut deodată senzația că *privesc în jos, nu în sus!* Ochii mei împăienjeniți de oboseală după baterea mingii de fotbal se pierdeau în imensitatea albastră cu nepăsarea unui râu ce se amestecă în mare sau în ocean. Bulburuci de lacrimi umblau peste corneea, ca niște lanțuri diamantine, transparente, plimbate de mișcarea leneșă a globului ocular și de clipitul inconștient al pleoapelor. Mi se părea că sunt gata să cad în hăul Universului, dacă nu m-ar fi ținut forța de gravitație. Asta e o explicație banală, dar justă, de la Newton încoace, nu-i așa? Privind de pe partea cealaltă a globului pământesc, noi, cei de aici, atârnăm cu capul în jos! Un întreg potpuriu de melodii se pot compune pe tema dată! Și poate că s-au compus chiar...

Evident, nu cred că doar eu am (sau am avut) asemenea – să-i zic – viziune. Citeam, nu demult, în cartea unei poete, următoarele versuri: „Doamne, dacă tu mă privești de sus/ și eu te privesc de jos,/ privirile noastre se vor întâlni/ într-un punct de lumină.“ Punctul de lumină în care privirea mea s-a întâlnit cu a Celui de Sus a sclipit la câțiva metri – sau poate la un infinit de ani-lumină – de iarba verde, în marginea satului natal, spre finalul unei zile de vară. Cum să explic faptul că, timp de peste jumătate de secol, n-am uitat acel moment? Și de ce mă întorc la el când mi-e mai greu și vreau să re trăiesc bucuria nativă a căderii în Univers? (Iaca, na, alt cioranism!)

Atunci, în 1973, n-am notat în caietul tip aritmetică senzația pronunțată, aproape palpabilă, că *eu privind în jos, gata să cad în hăul albastru, îl văzusem pe Dumnezeu privind în mine!* Fusese o intuiție organică, o faptă inefabilă, un șoc gentil și aspru ca palma unei femei îndrăgostite izbită de obrazul amantului netrebnic. Și m-am simțit ciudat de fericit, iubit și pedepsit simultan chiar de El, nu de altc(în)eva. Poate că intuiția asta mă înfricoșase într-un fel și-mi blocase mintea, de unde lipsa consemnării în scris a Celui (ne)văzut. Dumnezeu privind în mine, îmi arătase adevărata natură a legăturii mele cu Pământul: aici eram doar atârnat, ținut la sol de fenomenul examinat de atâția fizicieni. În clipa când gravitația încetează, noi toți zburăm sau o luăm razna! Astea sunt speculații fără limită și sens, cărora nici Einstein sau Stephen Hawking nu le-au dat atenție. (Apropo de ei și de teoriile lor: glumesc uneori spunând că *Dumnezeu este o ecuație!* Câți dintre pământeni o înțeleg? Câți o pot rezolva?)

Ani de zile și de nopți insomniace m-am gândit – și încă mă gândesc – la faptul că atunci, în 23 august 1973, eu L-am văzut pe Dumnezeu. Am mărturisit-o câtorva prieteni, care au avut atâta minte încât să nu mă ia în balon. Nu îndrăznesc să scriu o proză, să dezvolt un text reprezentativ, să „exploatez“ revelația ca un autor de literatură cu public restrâns. Aici e simpla consemnare a unui fapt de viață – viața celui care, adolescent fiind, credea că poate – și e îndreptățit – să-L vadă pe Dumnezeu!

Aurel ANDREI

Guturai

Personajele:

Dana

Hasan

Ștefana

Marius

Vocea Reporterului TV

Voce Mirela, crainică TV

Scena 1

(Zi de toamnă. Pe o bancă, într-un parc din apropierea unei intersecții, Dana se strânge în ea. Privește nesigură în toate părțile. Lacrimi îi curg pe obraji, dar nimeni nu vede asta. Oamenii trec prin fața ei fără să o vadă. Dana își șterge pe furiș lacrimile apoi scoate un covrig din geantă și mușcă din el. Deși este răcoare, câțiva copii se joacă în apropiere. Li se aud glasurile. Dana îi urmărește obosită. La capătul celălalt al băncii se așază Hasan care se clatină ciudat. Are mâna băgată sub geaca neagră. Hasan face eforturi ca să nu cadă într-o parte. Hasan scoate mâna de sub geacă și o privește disperat. Mâna e plină de sânge. Pe cap Hasan are o șapcă lăsată mult peste ochi. Dana îl vede și tresare. Îi vede mâna plină de sânge și se înfioară. Brusc, devine neli-niștită. Privește în jur încercând să vadă un semn al unei primejdii. Dar totul e calm, normal. Privirea i se fixează pe Hasan care se sprijină cu spatele de bancă și ține ochii închiși. În fundal se văd niște clădiri, blocuri, șuieratul unei locomotive ne spune că în apropiere este o gară, etc)

Dana (timidă): Pot să te ajut cu ceva? *(Hasan tace. Mai curajoasă, insistă)* Pot să te ajut cu ceva? *(Hasan tresare și o privește, dar tot nu spune nimic. Dana se mișcă spre el)*

Hasan (se strânge în el): Nu te apropia. Lasă-mă în pace!
Dana: Ți-am văzut mâna plină de sânge. Ce s-a

întâmpat? Te-ai rănit la ea? *(Hasan tace și strânge din dinți din cauza durerii)* Lasă-mă să-ți văd mâna.

Hasan (refuză): Nu te apropia. Nu face nimic la mine.

Dana: Mâna... Dacă e plină de sânge înseamnă că ești rănit grav la ea.

Hasan (greu): Mâna nu are nimic...

Dana (îl privește cu atenție, revelație): Dar... Stai puțin că eu te cunosc!... Ești pacientul care a fugit din spital aseară, când eu abia intrasem în tură. *(Hasan dă din cap, incert)* Cum să pleci din spital în starea în care ești? Te-am căutat peste tot. Direcțiunea a apelat și la poliție.

Hasan (speriat): Poliție?! Fără poliție.

Dana: Nu se poate fără poliție. Astfel de cazuri trebuiesc raportate la poliție imediat. Colega mea s-a gândit să nu pățești ceva mai complicat.

Hasan (se ridică de pe bancă): Trebuie să plec.

Dana (se ridică și ea): Nu poți pleca în halul în care ești. Sigur îți va fi rău.

Hasan: Mă simt bine.

Dana: Dar rănit la piept! Până să intru eu în tură abia au reușit să te pună pe picioare.

Hasan (greu): Hasan nu putea sta în spital. Hasan obligat să plece. *(Dana scoate un celular și vrea să formeze un număr)* Ce faci?

Dana: Trebuie să chem o salvare. Nu poți să stai așa... Cea mai bună soluție e să mergi din nou la spital. Acolo vei fi îngrijit cel mai bine.

Hasan (vorbește greu): Nu chema pe nimeni. Fără spital... Te rog, nu face rău la mine. Stau un pic aici și-mi trece. Apoi plec. Nu te deranjez. Hasan puțin obosit. Mă odihnesc și plec.

Dana: Nu mă deranjezi de loc. Ce vorbă este asta? Eu văd că ești rănit grav! Nu poți sta așa!

Hasan: Nu grav, curge puțin sânge. Atât. Hasan a mai trecut prin așa ceva și nu s-a întâmplat nimic rău.

Dana: Din cauză că ai fugit din spital am fost certată de medicul șef.

Hasan: Eu nu vrut rău la tine. Hasan nu poate sta la spital.

Dana: Dar trebuie să anunț pe cineva. Cineva trebuie să știe ce se întâmplă cu tine. Spune-mi pe cine să anunț? Pe cine să chem ca să te ajute? Cineva trebuie să știe de tine.

Hasan: Nimeni. N-am pe nimeni... Hasan singur în România.

Dana: Asta e numele tău?

Hasan: Da.

Dana: Atunci de ce ți-ai dat un alt nume la spital?

Hasan: Hasan în pericol. Urmărit de oameni răi.

Dana: Dacă n-ai pe nimeni cu atât mai mult trebuie să te vadă un doctor.

Hasan: Nu-i bine. Doctorul spune la poliție și eu trimis de aici în altă țară. Hasan ferit mereu de doctori și poliție. Hasan fugit de probleme. Hasan refugiat.

Dana: Chiar dacă ești refugiat, nu poți sta așa. S-ar putea să te infectezi și va fi mai greu după aia. Eu știu ce vorbesc. Am văzut multe cazuri din astea. S-a și murit din cauza unei răni netratate cum trebuie.

Hasan: Hasan nu-i frică de moarte... Până mâine o să-mi treacă. Hasan a mai trecut prin așa ceva. În Siria. Rănit la spate de glonț. Eu scăpat atunci, fratele meu nu.

Dana (*se hotărăște brusc*): Nu poți sta aici pe bancă. În curând se face întuneric și noaptea e rece, e frig! Ai unde să te duci? Un loc în care să stai? Unde să-ți îngrijești rana?

Hasan: Am.

Dana: Unde? E departe de aici? Te ajut să mergi până acolo!

Hasan (*arată evaziv cu capul înspre niște clădiri*): Acolo... Lângă gară...

Dana (*privește în acea direcție și se îngrozește*): Acolo?

Hasan: Da.

Dana: Dar alea sunt niște clădiri părăsite, dezafectate. Este multă mizerie acolo! O rană deschisă cum ai tu se va infecta imediat.

Hasan: Stăm mulți acolo. Ajutat unii cu alții. Emigranți stau unde pot.

Dana: Dar nu poți sta în situația asta acolo! Te vei infecta și mai tare!

Hasan: Nu îngrijorare din cauza mea. Hasan obișnuit cu toate greutățile vieții.

Dana: Dacă nu ți-e frică atunci vino la mine, acasă. Stau în apropiere. Vezi casa aia de peste drum? Acolo locuiesc eu. Hai să mergem. O să văd despre ce este vorba. Ți curăță rana și te pansez. Pe urmă n-ai decât să pleci unde vrei.

Hasan (*se decide greu*): Vin, dar fără doctor. Fără poliție...

Dana: Fără. Hai, sprijină-te de mine.

Hasan: Promiți să nu faci rău lui Hasan?

Dana: Promit. Hai să mergem. (*Dana îl sprijină și cei doi merg încet pe aleea parcului, printre oameni și intră în casa unde locuiește ea*)

Scena 2.

(*Locuința Danei. În sufragerie. Mobilier obișnuit. Alături uși care duc în bucătărie, baie, etc*)

Dana: Aici stau. E drept că m-am mutat de curând. Am vrut să fiu mai aproape de spitalul unde lucrez ca asistentă.

Hasan: Hasan îngrijorat.

Dana: De ce?

Hasan: Am fost văzuți de bărbatul acela. Pe scară. Uitat curios la mine.

Dana: Nu-ți face griji. E vecinul meu. E student la politehnică. E băiat bun. Nu-l interesează ce fac eu. Cum nu mă interesează nici pe mine ce face el. Încet. Așază-te pe fotoliu. (*Dana îl duce la un fotoliu și Hasan se așază greu în el*)

Hasan: Apă. Lui Hasan îi este sete. Arde limba și gura.

Dana: Ți aduc îndată.

(*Dispare în bucătărie și revine cu o cană cu apă. Hasan bea însetat*)

Hasan: Mulțumesc.

Dana (*îi pune mâna pe frunte*): Încă n-ai temperatură. Să deie Domnul să n-ai deloc. Asta e bine. Înseamnă că rana nu s-a infectat. Mă duc să aduc niște apă caldă și niște feșe. Trebuie să-ți spăl rana și să te pansez. (*Hasan e neliniștit, privește suspicios în toate părțile, vrea să se ridice*) Stai liniștit. Suntem doar noi doi. Eu locuiesc singură. N-ai de ce să te temi.

Hasan: Bărbatul...

Dana: Care bărbat?

Hasan: De acolo, pe scară...

Dana: A, doamnelor Toma! Ți-am zis că e vecinul meu. Nu-ți face griji din pricina lui. E băiat bun. Nu va spune la nimeni că ai venit aici.

Hasan: Nu vreau necazuri... Nici ție, nici mie. Noi vânați de oamenii răi... Mă feresc... De luni de zile mă feresc de oamenii răi. Nu știu ce au cu noi. Noi nu plecat din Siria de plăcere. Plecat din cauza necazurilor. ISIS foarte răi. Obligă la noi să fim altfel decât am învățat și moștenit de la străbuni. Până la război a fost bine pentru Hasan. După aceea venit necazurile.

Dana: Am înțeles, dar acum trebuie să curățăm rana și să te pansez. O să-mi povestești mai târziu ce este cu tine. (*Dana intră în baie și umple pe jumătate un lighean roșu cu apă. Revine în sufragerie. Hasan s-a lungit pe fotoliu și geme*) Ți-e rău?

Hasan: Doare rana.

Dana: Dă-mi voie să te dezbrac. (*Hasan se împotrivește*) Nu pot să te pansez îmbrăcat. Trebuie să-ți dai haina și cămașa jos de pe tine. De când n-ai mai făcut o baie?

Hasan: Câteva luni...

- Dana:** Hainele tale miros urât. Trebuie să spălate. Nu știu cum de te-au lăsat în spital cu ele.
- Hasan:** Hasan văzut unde pus hainele și luat de acolo.
- Dana:** Nu știu cum poți să umbli așa printre oameni?
- Hasan:** Viață grea... Fără rost... Luptat din greu cu toate... Când o să ajung la capăt, lui Hasan îi va fi bine.
- Dana** (*il dezbracă de haine*): Te cred, dar acum ești aici, la mine și trebuie să facem ceea ce este bine pentru tine. (*Cu adevărat, hainele lui Hasan sunt ponosite, murdare și miros urât. Dana le împinge cu piciorul, apoi îi cercetează rana de la piept. Dana, uimită*) Dar, asta e o tăietură de cuțit! Te-ai bătut cu cineva? Asistenta care te-a pansat nu mi-a spus nimic despre rana ta. (*Hasan neagă din cap*) Să nu-mi spui că te-ai rănit singur că nu te cred. Asta e rană produsă de o lovitură de cuțit. La atâta mă pricep și eu. Ești căutat cumva de poliție? Ai omorât pe cineva? Mie poți să-mi spui. Trebuie să știu totul.
- Hasan:** Nu. Eu nu făcut nimic rău. Stat departe de poliție. Eu fost atacat.
- Dana** (*ii spală rana*): Cine te-a atacat? Pe cine ai supărat? (*Hasan tace și doar geme*) Norocul tău că nu este adâncă, dar e destul de veche. Când s-a întâmplat asta?
- Hasan** (*greu*): Două seri în urmă, în bar... o ceartă și apoi...
- Dana:** În bar! Normal că într-un bar. Toate nenorocirile se petrec acum în baruri.
- Hasan** (*vorbește greu*): Nu români rănit la mine. Doi emigranți, conaționali făcut asta la mine. Ură grea pentru mine. Nu de aici ci de acasă... Din Siria...
- Dana** (*il spală și-l pansează cu pricepere*): Înțeleg. O reglare de conturi.
- Hasan:** Eu nu. Eu nu reglez nimic. Ei dat în mine.
- Dana:** Ați plecat din țara voastră ca să vă încheiați socotelile aici?
- Hasan:** N-am fost împreună, ei întâlnit pe mine aici. Când au văzut pe mine, intrat în panică.
- Dana:** Și te-au tăiat fără un motiv anume?
- Hasan:** Am spus. Ură grea de acasă.
- Dana:** Ură? (*Hasan dă din cap*) Credeam că numai noi ne urâm și ne batem joc unii de alții. Văd că ura a ajuns un sport universal. Ce nu înțeleg eu este ce fel de ură este asta încât să vrei să ucizi pe cineva? Bine, accept să urăști pe cineva și hotărăști să nu-i mai vorbești, dar de aici până la a-i înfige un cuțit în piept! E foarte rău. Inacceptabil. Ai avut noroc că te-a atins doar în lateral. Individul a țintit inima. A întâlnit o coastă și cuțitul a alunecat în afară. Norocul tău.
- Hasan:** Eu văzut ce făcut ei acasă la noi. Ei omorât pe frațele meu fiindcă nu vrea ISIS. La noi multe întâmplări urâte. Mulți se omoară între ei. Ei omorât oameni. Cu pușca. Lor frică de mine, să nu vorbesc la poliție. Să nu fie arestați și băgați la pușcărie. Ei oameni mulți omorât. Omorât pe fratele meu...
- Dana:** Aha. Și cum de au plecat de acolo? Nu a știut nimeni de ceea ce au făcut?
- Hasan:** Hasan nu știe. Ei vrut să scape de pedeapsă și fugit spre Europa. Amestecați printre ceilalți. Vor face rău în Europa. Ei vor în Germania, Franța...
- Dana:** Nu cred că vor avea vreo șansă, dar cine știe... Ar trebui să faci o baie. Sunt sigură că n-ai mai făcut o baie ca lumea de mult timp.
- Hasan:** Baie? Baie văzut pe geam la alții. Dor mult de o baie. Dacă nu supăr cu ceva.
- Dana:** Nu-i nicio supărare. Te-am primit în casa mea și pot să fiu ospitalieră până la capăt. Așa că, fuga la baie.
- Hasan:** N-am făcut o baie caldă de patru luni, de când fugit din Grecia. Abia apucam să spăl prin diferite locuri cu apă rece și după aia fugeam ca să nu ne prindă poliția. Oamenii răi părăsc la poliție cum ne vedeau. Noi nu hoți. Noi emigranți. Fugit din țara lor.
- Dana:** Înțeleg. În baie găsești tot ce vrei, prosop, săpun, șampon pentru păr.
- Hasan:** Și apă caldă?
- Dana** (*zâmbeste*): Bineînțeles că și apă caldă.
- Hasan** (*brusc vesel*): Atunci e bine. Ce fericire! Hasan face baie în cadă. Apă caldă...
- Dana:** După ce faci baie îți pun alt pansament. Am de la farmacie niște unguent foarte bun. O astfel de rană dacă nu-i tratată cum trebuie se poate agrava.
- Hasan:** Foarte mult mulțumesc. (*Hasan intră în baie. Dana a dat drumul la televizor unde se transmit știri. Sună celularul*)
- Dana** (*răspunde la celular*): Da!... Eu sunt, Ștefana!... Pof-tim?... Bine că m-ai sunat. Știi pacientul care a fugit din spital?... Ăla pe care nu l-am mai găsit în camera de gardă... Așa, așa. E la mine acasă... Ho, nebuno! Nu striga la mine... Nu-i nicio primejdie... Am discutat cu el și pare un om bun... L-am găsit în parcul din fața casei mele, pe o bancă... Acum face o baie... Degeaba strigi că nu mai pot da înapoi... E deja în baie, nu pricepi! Și dacă vrei să vii la mine, te aștept. Dar nu-l denunța la poliție. Promite-mi că n-ai s-o faci... Îl pansez și pleacă la locul unde doarme... Cum?... Bine, am înțeles ce-ai spus! Îl țin până vii tu. Bine, bine, pa! (*Închide celularul*) Dacă ăsta e terorist atunci eu sunt mitropolit. (*Dana dispăre în bucătărie și revine cu ceva mâncare și o cafea. Totul este așezat pe o tavă pe care o pune pe masă. Din baie apare Hasan. Își caută hainele cu privirea*)
- Hasan** (*șovăitor*): Hasan rămas fără haine?
- Dana:** Nu-ți face griji. O rezolvăm îndată. Deocamdată ia ăsta. (*Deschide un dulap și scoate un halat pe care îl aruncă pe fotoliu*) Încearcă-l pe ăsta. (*Hasan se îmbracă cu halatul cu gesturi încete. Îl miroase și e fericit. Dana îl privește*) E, cum e? E bine?
- Hasan:** Hasan nou născut. Hasan fericit. Miros frumos.
- Dana:** Atunci e bine. Între timp ți-am adus ceva ușor de mâncare și o cafea slabă. E seară și n-o să mai poți dormi. În ea nu am pus zahăr pentru că nu știu cum bei cafeaua, cu zahăr sau fără. Chestie de gust.

Hasan: Îmi place cafeaua oricum. Ce frumos miroase!...
Acum vreau mâncare. Hasan mort de foame.

Dana: Așază-te, Hasan mort de foame și mănâcă. (*Hasan se așază la masă și înfulecă totul cu rapiditate*)

Dana: Mai încet, să nu te îneci.

Hasan (*satisfăcut*): Hasan potolit foamea.
(*Își pipăie rana de la piept*)

Dana (*îngrijorată*): Te doare?

Hasan: Nu simt nimic. Tu pansat bine. Pricepută la asta.

Dana: Păi sunt asistentă în spitalul de unde ai fugit tu aseară. Am învățat și altceva decât să pansez răniți. Mai știu câte ceva despre cum se tratează o rană. Acum trebuie să-ți fac un alt pansament. Celălalt s-a udat. (*Îi schimbă rapid pansamentul*) Gata. Acum e bine.

Hasan: Hasan cheamă la mine.

Dana (*tresare*): Dana. De unde vii Hasan? Din ce țară ai plecat?

Hasan: Din Siria.

Dana: A, da, mi-ai spus.

Hasan: Am spus. Războiul alungat de acolo. Prăpăd mare. Totul distrus. Am stat multe luni sub război. N-am mai rezistat și plecat cu alții spre Europa. Vrem ajunge în Germania.

Dana: Ai plecat singur din Siria sau mai ești cu cineva?

Hasan: Singur plecat. Familia ucisă de bombe. Bloc prăbușit peste ei, noaptea și... gata. Fratele meu ucis de un glonț în inimă... Eu plecat la servicii noapte. Scăpat de bombă. Singur. Vreau să scap de nenorociri. Vreau să trăiesc liniștit și în pace. Hasan caută un astfel de loc. Spus mie alții că Germania este acel loc.

Dana: Îmi pare rău de ce s-a întâmplat cu familia ta.

Hasan: După căzut bombă, am hotărât să plec. Vreau în Germania.

Dana: În Germania? (*Hasan dă din cap*) Și ce vrei să faci în Germania?

Hasan: Hasan vrea să muncească. Lui Hasan nu-i frică de muncă. Hasan obișnuit cu munca.

Dana: Ce vrei să muncești?

Hasan: Nu știu. Ce va fi. Germania e mare și se va găsi ceva și pentru mine.

Dana: În Siria ce munceai?

Hasan: Învățam copiii să scrie și să citească. Noaptea, paznic la un depozit. Bani puțini pentru familie. Al doilea job... noaptea... paznic... Pe urmă, bomba...

Dana: Și altă cale n-ai putut să alegi ca să ajungi în Europa?

Hasan: Am încercat, dar nu putut. Luni multe plecat din Siria. Lagăr în Turcia, apoi în Grecia. Fugit de acolo... În Turcia a fost cel mai rău. Mâncare puțină, apă pe apucate, bătai, violuri, foarte greu și urât. În Grecia m-am rătăcit de ceilalți și am fost singur. Prin Serbia, apoi trecut granița într-un TIR sârbesc... Poliția română oprit TIR-ul sârbesc și noi fugit din el... Scăpat în pădure și aici... am ajuns...

Dana: Deci ai trecut granița ilegal?!

Hasan: Da. Mulți trecut ilegal. Vrut Ungaria, dar nu putut. Gard înalt din sârmă. Soldați cu arme. Pac, pac și Hasan moare.

Dana: La noi se poate veni și legal. Numai să vrei asta. Stai un timp în carantină, îți dau bani ca să ai de cheltuială, înveți limba, poți să te angajezi după aia, dacă ai o meserie, dacă nu, înveți una. Mulți fac așa. La noi sunt locuri de muncă. Mulți tineri au plecat la muncă în străinătate și locurile sunt goale. Sate întregi cu case goale...

Hasan: Eu vrut Germania, nu România.

Dana: Vrei să-ți spun ceva? La noi e mai bine decât în Germania.

Hasan: Poate, dar eu plecat Germania.

Dana: Aha, te așteaptă cineva acolo?

Hasan: Nimeni. Nu așteptat. Hasan singur pe lume. Familie omorâtă de bombe. Război cumplit. Toți, nu mai sunt.

Dana: Cum de-ai învățat să vorbești românește?

Hasan: În Grecia, patron român, hotel. Învățat la el.

Dana: Și de ce n-ai stat în Grecia?

Hasan (*cu încăpățănare*): Nu, nu, eu vrut Germania. Doar Germania. Patron român plătit puțin. Cinci luni muncit la el.

(*Dana scoate niște pijamale din dulap și le pune lângă Hasan*)

Dana: Îmbracă-le. Nu poți dormi așa, în chiloți.

Hasan (*bucuros*): Pijamale pentru Hasan?

Dana: Da, pentru Hasan.

Hasan (*cu speranță*): Hasan doarme aici?

Dana: Da. O să dormi la mine în noaptea asta. E târziu ca să poți pleca undeva. Te mai poate opri poliția pe stradă și s-au dus visurile tale. Sau te întâlnești cu cei care te vor mort.

Hasan: Hasan prudent. Ferit de toți.

Dana: Apoi acolo, în clădirile alea... E mai bine aici. Măine o să vedem ce facem. O să-ți dau un somnifer ca să dormi bine.

Hasan (*se îmbracă în pijamale și este alt om*): Mulțumesc. De unde pijamale bărbat?

Dana: Au fost ale logodnicului meu. Nu le-am aruncat și nici nu le-am dat altora. Credeam că nu te vor încăpea. Dar îți vin bine.

Hasan: Hasan fericit. De luni de zile n-am dormit cu pijamale. N-am dormit într-un pat adevărat.

Dana: Nici la acel patron din Grecia?

Hasan: Nici. Patul de acolo era sub acoperiș. Saltea tare și durut oasele pe Hasan. Patronul zicea la mine că să zic bodaproste că am așa ceva. (*Miroase, fericit, pijamalele*) Ce frumos miroase! Am uitat ce sunt pijamalele, ce este un pat, ce sunt cearceafuri curate și frumos mirositoare. Hasan acum fericit.

Dana: E timpul să te întorci la civilizație, Hasan acum fericit.

Hasan: Civilizație... Pijamalele... Ah! Logodnicul plecat? De aia plângi tu, acolo, pe bancă? Părăsit la tine?

Dana: M-ai văzut?

Hasan: Da. De cum m-am așezat pe bancă.

Dana: Logodnicul meu a fost accidentat de o mașină și a murit. Cu nouă luni în urmă. Băiatul unui afacerist a dat peste el cu mașina. Băiatul era drogat și nu știa ce face.

Hasan: Și?

Dana: N-a fost arestat. L-au dus în Spania și l-au internat într-o clinică pentru dezintoxicare. Nu se știe dacă va mai reveni în țară. Cine știe dacă va fi condamnat vreodată. Părinții lui au bani mulți, afaceri mari...

Hasan: Îmi pare rău că s-a întâmplat așa ceva. Condo-leanțe. (*Arată o fotografie înrămată*) El e logodnicul?

Dana: Da. După moartea lui m-am mutat aici.

Hasan: Hasan trist să audă așa ceva. (*Dana cotrobăie într-o cutie cu medicamente și-i aduce o pastilă*) Ce-i asta?

Dana: Ceva pentru dormit. Când ești prea obosit nu poți să dormi bine. Asta te va ajuta să ai un somn liniștit.

Hasan: Bine. Hasan crede în tine că nu faci rău. (*Hasan ia pastila cu o gură de apă*) În noaptea asta, Hasan dormit ca un prunc.

Dana: Așa și trebuie. (*Îi desface fotoliul pat. Întinde un cearceaf apoi dispare în bucătărie cu tava. Sonerie la ușă. Hasan sare în sus și privește în jur, hăituit. Intră Dana*)

Dana: Nu te speria. (*Hasan se ascunde după fotoliu*) Ieși de acolo. Nu fi copil. E colega mea de la spital. Cea care te-a îngrijit. Așa că stai cuminte.

Hasan: Mi-e frică. Colega rea.

Dana: Nu-i rea. Ieși de acolo și stai pe fotoliu.

Hasan (*iese și se așază pe fotoliu*): E bine?

Dana: E bine.

(*Sonerie lung, nerăbdătoare. Dana iese și revine cu Ștefana care îl privește uluită pe Hasan*)

Ștefana: Chiar el este. (Către Dana) Cum a ajuns la tine?

Dana: Ne-am întâlnit în parcul din față. L-am recunoscut și am vrut să-l aduc la spital. Dar el n-a vrut. E sirian și a intrat ilegal în România. Se teme ca poliția să nu-l trimită în Siria.

Ștefana: Dar e rănit. Nu poate rezista fără un tratament corespunzător.

Dana: L-am pansat eu. În mine ai încredere?

Ștefana: Îi trebuie niște antibiotice. Noroc că m-am gândit eu la asta. (*Cotrobăie în geanta ei și scoate antibioticele. Le răsfiră pe masă. Către Hasan*) Trebuie să iei antibiotice.

Hasan: Hasan nu ia nimic. Hasan se teme să nu fie adormit și chemat poliția și dus. Hasan auzit multe despre medicamente.

Ștefana: Uite, chestia asta mă cam supără. Eu... (*Arată spre Dana*) Noi, vrem să te ajutăm, să te vindecăm. După care n-ai decât să te duci unde vrei.

Hasan: Nu păcălit la mine?

Dana: Nici vorbă.

Hasan (*se ridică*): Hasan merge la baie.

(*Dispare în baie*)

Ștefana (*cu voce joasă*): Cum ai putut să faci una ca asta?

Dana: Atâta mi-a trecut prin cap, atâta am făcut.

Ștefana: Dar nu știm nimic despre el. Poate fi un terorist. N-ai auzit la televizor ce spun ăștia că printre cei fugiți din Siria sunt mulți teroriști ISIS?

Dana: Ce prostii îți trec prin cap. Așa arată un terorist?

Ștefana: Nu știu cum arată un terorist. Dar trebuie să fim prudente. Dar tu știi cum arată un terorist?

Dana: Știu cum arată un om bun. Și Hasan pare să fie un om bun. Instinctul nu mă înșală.

Ștefana (*hotărâtă*): În seara asta dorm cu tine. Nu te las singură cu el.

Dana (*luminată*): Chiar vrei asta?

Ștefana: Chiar vreau asta. Eu, spre deosebire de tine, mă gândesc la toate relele de pe lume.

Dana (*o îmbrățișează*): Ce bine îmi pare!

Ștefana: Să știi că nu-mi place cum gândești. După nenorocirea prin care ai trecut te-ai schimbat foarte mult. Uneori nici nu te mai recunosc și chiar mă tem pentru tine.

Dana: Așa, așa, ceartă-mă!

Ștefana: Încă ești traumatizată după accidentul lui... (*Tace și o strânge la piept*) Lasă, o să trecem noi și de asta. Hai în dormitor. (*Cele două trec în dormitor. Hasan vine de la baie nu le vede și se sperie. Începe să se Îmbrace în grabă și dă peste ceva care face zgomot întrecere. Apare Dana care se miră când îl vede îmbrăcat*)

Dana: Ce faci? Unde vrei să pleci?

Hasan: Mulțumesc frumos. Hasan pleacă.

Dana: Nu pleci nicăieri. Ți-am spus că în noaptea asta rămâi aici. Vedem mâine dimineață ce vom face mai departe. Hai. Așează-te și dormi. Colega mea doarme și ea aici. Așa că stai fără nicio grijă. (*Hasan se întinde pe fotoliul-pat și se învelește*) Noapte bune.

(*Dispare în dormitor*)

Scena 3

(*A doua zi de dimineață. Hasan și-a revenit și stă în șezut pe fotoliu-pat. Pare buimac de somn. Își revine încet. Privește cu interes în jur. Biblioteca, televizorul, masa cu scaunele în jurul ei. Intră Ștefana cu o ceașcă cu cafea*)

Ștefana: Te-ai trezit?

Hasan (*dă din cap că da, s-a trezit*): Ceasul? E mult?

Ștefana: E aproape două...

Hasan (*speriat*): Poftim? Două?

Ștefana: Da.

Hasan: Hasan dormit atât de mult?

Ștefana: Era și normal să dormi. Corpul tău avea nevoie de odihnă. Pun pariu că n-ai mai dormit atât de adânc de multe zile.

Hasan: Așa e, nici nu-mi mai aduc aminte de când. Dormit mereu pe bănci, în parcuri, în paie, uneori și pe jos, rezemat de perete, în grajduri cu cai, vite... când ploua...

Ștefana: Hai, lasă vorba și treci la baie. (*Hasan ezită, Ștefana pricepe ezitarea lui*) Dă-te jos din pat și nu te mai fândosi atâta.

Hasan: Fandosi? Ce înseamnă fandosii?

Ștefana: Adică te alinți prea mult. Am mai văzut bărbați dezbrăcați. Văd zilnic la spital. (*Hasan se dă jos din*

patul-fotoliu și intră în baie. Ștefana bea cafea. Intră Dana, vede că Hasan nu este)

Dana: Unde s-a dus?

Ștefana: La baie.

(Ștefana dă să strângă patul-fotoliu)

Dana: Lasă că strâng eu.

Ștefana (își aprinde o țigară și deschide fereastra de la cameră care dă în balcon): Va fi o zi minunată pentru miting.

Dana: Mergem și noi?

Ștefana: Musai. E doar pentru revendicările noastre.

Dana: Mă gândeam că atunci când ne vom întoarce n-o să-l mai găsim.

Ștefan (*râde*): A dormit ca un prunc. Cine știe de câte zile n-a mai dormit într-un pat.

Dana: Într-un pat-fotoliu.

Ștefana: Tot pat se cheamă. (*Îi sună celularul. Ștefana îl deschide*) Da, Marius! Ce s-a întâmplat?... Cum nimic? Atunci de ce mă suni?... A, n-am uitat de miting. Sigur că da... Sunt la Dana și venim amândouă. Ne întâlnim acolo. (*Închide*)

Dana: Iar te verifică să vadă unde ești?

Ștefana (*râde*): Îmi place când mă verifică. Asta înseamnă că mă iubește.

Dana: Dar tu, îl iubești?

Ștefana: Dragă, altul mai bun decât Marius nu găsesc. E timpul să mă stabilesc la casa mea.

Dana: Așa am zis și eu. Numai că Dumnezeu a orânduit altfel lucrurile.

Ștefana: O să treacă totul. Nu-ți face griji. Vei întâlni un alt bărbat și lucrurile vor intra în normal. Viața merge înainte. Totul e să nu te mai gândești la ce s-a întâmplat.

Dana: Din păcate nu prea pot să nu mă gândesc.

Ștefana: Ar trebui să muncești mai puțin la spital. Mai lasă-le și pe celelalte să-și facă treaba. Ai nevoie de odihnă.

Dana: Dacă mă odihnesc gândurile îmi zboară imediat la Damian.

Ștefana: O să ieșim mai mult împreună în oraș.

Dana: N-am chef să fiu între tine și Marius. Abia l-ai acceptat și nu vreau să vă certați fiindcă sunt și eu cu voi.

Ștefana: Marius va înțelege situația. Nu-ți face griji. (*Strigă către baie*) Ai terminat?

Hasan (*scoate capul prin ușă*): Acum e gata.

Dana: Ce vrei să mănânci?

Hasan: Nu știu. Mănânc orice dat la mine.

Dana: Bine. Mă duc să fac câteva ouă scrob cu telemea, roșii și castraveți.

Hasan: Și pâine!

Dana: Și pâine. Normal că și pâine.

(Dispare în bucătărie. Hasan iese din baie și caută cu ochii în toate părțile. E nedumerit)

Ștefana: Ce cauți?

Hasan: Hainele lui Hasan.

Ștefana: Nu mai sunt. Le-am aruncat la gunoi. Erau prea vechi, murdare și miroseau urât.

Hasan (*speriat*): Cu ce îmbrăcat Hasan?

Ștefana: Găsim noi cu ce. (*Hasan caută prin fotoliu-pat în care a dormit*) Ce cauți?

Hasan: Aveam acte... Telefonul...

Ștefana: Sunt toate pe raftul bibliotecii.

Hasan (*se uită și respiră ușurat*): Hasan crezut că aruncat la gunoi acte cu hainele lui. Telefonul. Fără el n-am mâini și picioare.

Ștefana: Nu fac eu astfel de greșeli.

Hasan: Fără ele Hasan înapoi. În țara lui.

Ștefana: Trebuie să și vrei ca să te întorci în țara ta.

Hasan: Hasan nu vrea. El vrea în Germania. Aflat că mulți oameni primit bine acolo.

Ștefana: O fi, nu zic nu, dar eu nu m-aș duce pentru nimic în lume să muncesc în altă țară.

Hasan: Nici Hasan n-a vrut. Dar rămas singur și frica de ISIS făcut să plec în lume.

Dana (*intră ducând o tavă cu cele preparate. O pune pe masă*): Treci și mănâncă.

Hasan (*se așază la masă cu inima îndoită*): Multă bunătate la voi pentru mine. Hasan nu obișnuie cu asta.

Ștefana: Lasă dulcegiile și mănâncă. Între timp am să mă uit la rana ta. (*Hasan mănâncă și Ștefana îi examinează rana*) Lucrurile sunt bine. Ai avut noroc cu Dana că te-a îngrijit aseară. Altfel...

Hasan (*cu gura plină*): Hasan mulțumit Dana...

(Ștefana îl pansează rapid. Hasan mai geme din când în când)

Ștefana: Te doare?

Hasan: Puțin.

Ștefana: Măine n-o să te mai doară deloc. În câteva zile se va închide frumos.

Hasan (*a terminat de mâncat*): Hasan cu îmbrăcat?

Dana: Am câteva costume, cămăși, pulovere în șifonier. Dacă ți-au venit pijamalelele îți vin și hainele. Mă duc să ți le aduc. (*Dispare în dormitor și vine cu mai multe haine. Le pune pe fotoliul-pat*) O să te îmbraci cu astea. Îmbracă-te până atunci eu am să beau o cafea cu Ștefana. (*Amândouă dispar pe balcon. Hasan se îmbracă rapid. Când e gata parcă e alt om. Hasan se uită în oglindă și nu-i vine să creadă*)

Ștefana (*din balcon*): Ești gata?

Hasan: Da.

(Cele două intră și-l văd pe Hasan în fața oglindei. Ștefana și Dana râd)

Dana: Oglinda nu minte. Ești chiar tu!

Ștefana: Acum ești bun de însurat!

Dana (*o înghiontește pe Ștefana*): Ce faci?

Ștefana: Vorbesc și eu ca să n-adorm. (*Dana duce tava cu restul de mâncare în bucătărie*) Noi avem puțină treabă în oraș. De fapt nu vom fi departe. Dincolo de strada asta este o mare piață unde se va desfășura un miting. Vor fi mulți oameni. Așa că dacă o să auzi strigăte, urlete să nu te sperii.

Dana (*a auzit ultimele cuvinte ale Ștefanei*): Tu ai să stai aici până ne întoarcem noi.

Ștefana: Poți să te uiți la televizor

Hasan: Hasan treburi de rezolvat. Caut călăuză trecut în Ungaria.

Dana: Lasă tu Ungaria. Deocamdată nu poți pleca cu rana pe care o ai. Cine știe ce ți se va mai întâmpla pe drum și dai de dracu!

Hasan: Hasan nu dă de dracu.

Ștefana: Noi spunem să te mai gândești. Rana, chiar dacă arată destul de bine se poate infecta foarte ușor.

Dana: Gândește-te până ne întoarcem noi de la miting ce vrei să faci mai departe.

Ștefana: Fără plecat peste graniță decât atunci când o să fii sănătos.

Dana: Germania nu se mută nicăieri. O găsești acolo și mâine și poimâine. În niciun caz nu te poți întoarce în clădirile alea mizerabile. Acolo este moartea. Ai priceput?

Hasan: Priceput. *(Pentru ea)* Nu știu de ce nu le dărâmă ca să facă alte clădiri mai frumoase și mai sănătoase. Sunt adevărate focare de infecții și nimeni nu mișcă un deget.

Ștefana: N-am înțeles ce ai înțeles.

Hasan: Hasan alege soluția cea mai bună pentru el.

Dana: Așa să faci. Să nu cumva să ieși din casă. La miting vin tot felul de oameni. Se poate lăsa cu violențe. Așa că dacă stai aici totul va fi bine. Ai înțeles?

(Hasan dă din cap că da. Sună celularul Ștefanei care răspunde imediat)

Ștefana: E Marius. *(Vorbește în celular)* Coborâm acum. *(Închide. Către Dana)* Să mergem. Asta e în stare să vină aici. Și nu știm cum va reacționa.

Dana: Am plecat. *(Hasan se uită după ele de după perdea să vadă ce fac. Constată că totul e în regulă deschide televizorul și caută tot felul de posturi. Brusc se aud strigăte puternice, vuvuzele etc. Hasan tresare și se uită spre balcon. Se duce și închide ușa balconului. Zgomotele se estompează. Se așază în fața televizorului și privește, dar se vede că e neliniștit. Sună celularul)*

Hasan *(îl deschide):* Da... Eu sunt... Ai reușit? Bucuros la mine... Când?... În seara asta?... Vestea făcut fericit pe Hasan... Voi veni... *(Închide celularul și se frământă, merge de colo-colo prin cameră etc. Întineric)*

Scena 4

(O parte dintr-un parc de lângă piața unde are loc mitingul. Se aud zgomotele specifice unei astfel de eveniment. Strigăte, vuvuzele, etc. Apar Dana și cu Ștefana care-l sprijină pe Marius. Acesta geme încet. E rănit. Cele două îl duc la o bancă. Marius se așază)

Ștefana: Doamne că greu te-am mai scos din mulțimea aia!

Marius: M-a lovit dobitocul ăla cu bastonul.

Ștefana: Direct în cap ți-a dat. Când am văzut asta am fugit la tine.

Dana: Nu trebuia să te apropii de cordonul polițiștilor. Trebuia să știi că sunt periculoși.

Ștefana: Sunt periculoși de frică. Crezi că lor nu le este frică? Vine unul pe la spate și le dă cu o scândură-n cap și gata. *(Marius geme)* Te doare?

Marius: Puțin.

Ștefana: Stai să mă uit unde te-a lovit.

(Când îi ia șapca de pe cap curge sânge pe fața lui)

Dana *(speriată):* Curge sânge.

Marius: A dat cât a putut el de tare.

Ștefana: Stai nemișcat să văd ce este. *(Îl examinează)* Ai pielea crăpată și cum zona este puternic vascularizată curge și sânge.

Dana: Mergem la spital.

Marius: Lasă tu spitalul. Stau câteva clipe aici și mă odihnesc. Vreau să mă întorc acolo.

Ștefana: Sigur nu ești în toate mințile. Cum să mergi în halul ăsta acolo?

Dana: Ferească, Domnul.

Ștefana: Poate să-ți vină rău și cum mulțimea este înfuriată cine știe ce se mai poate întâmpla. *(Către Dana)* Îl ducem la spitalul nostru. Trebuie să-i facem o radiografie. Să nu cumva să-i fi plesnit osul capului.

Marius: Voi n-auziți ce-am spus? Vreau să mă întorc în piață.

Ștefana: Și tu n-ai auzit ce-am spus eu? Mergem la spital să-ți facem niște investigații. *(Prin fundal trec în fugă niște manifestanți. Cele două îi privesc. Grupul se oprește și-i privește apoi dispare)*

Dana: Țștia au terminat-o cu mitingul.

Ștefana: Mai bine pentru ei.

Dana: Hai să mergem și noi.

(Cei trei se ridică de pe bancă și dispar)

Scena 5

(E seară. Tună și fulgeră. Ploaia se revarsă cu putere asupra orașului. Din noua acasă la Dana care intră cu Ștefana. S-au întors de la spital. Sunt ude de la ploaie. Râd)

Ștefana: Nu m-am așteptat la așa ceva.

Dana: Nici eu. Așa sunt ploile de vară, rapide...

Ștefana: Dar puternice. Ce-a vrut taximetristul de te-a strigat?

Dana: Să-mi dea restul la suta de lei. I-am zis să-l rețină și am fugit după tine.

Ștefana: Cred că a vrut să te mai țină un pic în ploaie. Să te ude mai bine. *(Se privește în oglindă)* Parcă sunt o curcă plouată! Unde găsesc un prosop ca să mă șterg?

Dana: În baie. Acolo ai să găsești tot ce vrei.

Ștefana *(dispare în baie și revine cu două prosoape. Unul îl dă Danei):* Ți-am adus și ție unul. *(Se șterg pe cap, etc, după care trec în sufragerie. Dana se așază în fotoliu, Ștefana deschide fereastra de la balcon)*

Dana: Bine că n-a fost ceva mai grav cu Marius.

Ștefana: Mi-am luat de-o grijă în ceea ce îl privește. Data viitoare nu-l mai las de capul lui. Dacă vrea să mai merg cu el la vreun miting atunci să stea lângă mine.

Dana: Așa sunt bărbații adevărați. Cu patimă.

Ștefana: Nici mie nu-mi plac molăii. Toată viața am fugit de ei și numai de ei am avut parte. Molăi cu pretenții. După ce că a pățit ce a pățit vroia să mergem cu ceilalți pe bulevard. Nu mai rezistam.

Dana: Nici eu nu mai aveam chef. Patru ore mi-au fost de ajuns. Am strigat cât am putut. Parcă văd că mâine n-o să mai pot vorbi.

Ștefana: Și eu am strigat. Toți am strigat.

Dana: Crezi că ne-a auzit cineva?

Ștefana: Nu cred. Pierdere de vreme. Ăștia s-au învățat ca noi să facem mitinguri, să strigăm cât putem în timp ce ei ne tratează cu sictir.

Dana: Atunci de ce ne-am mai dus?

Ștefana: Fiindcă așa avurt Marius. N-am vrut să-l supăr.

(Abia acum se opresc și privesc în jur. Brusc, Dana se ridică și privește în toate părțile)

Ștefana: Ce s-a întâmplat?

Dana: Nu-i!

Ștefana: Cine nu-i?

Dana: Hasan al nostru. Unde o fi dispărut? *(Se duce și bate la ușa care duce în baie)* Ești acolo? Hasan! Răspunde! *(Nu-i răspunde nimeni. Dana deschide ușa și revine)* Nu-i în baie.

Ștefana: N-avea cum să fie în baie. Dacă era îl vedeam eu când m-am dus după prosoape. *(Se duce în balcon și privește)* Nu-i nici aici. *(Dispare în dormitor, revine)* Nu-i nici în dormitor.

Dana: Să fi plecat?

Ștefana: Se pare că a plecat. Poate e mai bine dacă a plecat. Cine știe ce necazuri ne-ar fi făcut.

Dana: Rănit cum este nu va ajunge departe. Sigur se va întoarce aici.

Ștefana: Mi s-a făcut foame.

Dana: Și mie.

Ștefana: Ce mâncăm?

Dana: Găsim ceva prin frigider. De când am rămas singură gătesc mai rar. Mă duc să aduc. *(Pleacă. Ștefana deschide televizorul și caută un anume canal. Dana revine cu salam, roșii, brânză etc, așezate pe un platou. Îl pune pe masă)*

Ștefana: Dar un coniac nu ai? După ploaia asta ar fi bine-venit un coniac.

Dana: Ba am, cum să n-am. Aduc sticla îndată. *(O privește cum se străduiește la căutarea de la televizor)* Ce tot cauți?

Ștefana: Vreau să știu dacă ăștia dau ceva imagini de la mitingul nostru.

Dana: Aha! Caută. *(Iese și revine cu o sticlă cu coniac și două pahare. Desface sticla și toarnă în pahare)* Hai că am pus în pahare.

Ștefana: La tine sunt altfel aranjate canalele de televiziune.

Dana: Sunt abonată la același distribuitor ca și tine. Așa că...

Ștefana: *(lasă telecomanda și se așază la masă, are frisoane):* Parcă mă ia cu frig. Tu nu simți la fel? Ploaia asta e destul de rece.

Dana: Pot să dau drumul la centrală.

Ștefana: Lasă, nu-i mai da. Mai consumi gaz de pomană. Beau un coniac și am rezolvat problema.

(Dă peste cap coniacul și se strâmbă)

Dana: Grăbită mai ești!

Ștefana: Bun coniacul... Îl simt în stomac.

(Mânâncă amândouă. Dana ia telecomanda și dă la un canal de știri)

Dana: Uite, aici e canalul de știri. Chiar dau imagini de la miting!

Ștefana: Măcar ăștia să ne bage în seamă. Dă sonorul mai tare. *(Dana dă sonorul mai tare)*

Voce Reporter TV: Ultimele informații ne arată că coloana de manifestanți se deplasează pe Bulevardul Republicii. Ea se întinde pe mai mulți km. Circulația mașinilor este întreruptă. Polițiștii însoțesc coloana ca să nu se ajungă la ciocniri violente între manifestanți... *(Altă voce)* Da, Mirela!... Ce s-a întâmplat? A, da, spune tu... Am înțeles...

Voce Mirela: Breaking News. O ultimă informație extrem de gravă. În apropierea pieții unde s-a desfășurat mitingul, pe o străduță laterală a fost găsit cadavrul unui bărbat. La fața locului s-a deplasat de urgență echipajul unei ambulanțe care a constatat decesul bărbatului. Sursele noastre ne spun că bărbatul a fost înjunghiat de mai multe ori în zona inimii și abdomenului. Cu toate strădaniiile celor de pe ambulanță, bărbatul n-a mai putut fi salvat astfel că a fost declarat decedat. Tot sursele noastre ne-au mai spus că bărbatul este de o altă naționalitate. Deocamdată nimeni nu știe ce s-a întâmplat... Poliția caută martori... Chiar acum mi se comunică în cască că bărbatul este un refugiat...

Dana (strigă): Ștefana!

Ștefana: Sunt aici, dragă!

Dana: Privește televizorul!... Dumnezeula! E sirianul nostru!

Ștefana *(sec):* El este.

Dana: Până la urmă l-au omorât?!

Ștefana: Închide televizorul.

Dana (nervoasă): Și doar i-am spus să nu iasă din casă! *(Cele două nu mai mănâncă. Le-a pierit cheful. Ștefana își toarnă coniac în pahar)* Vrei și tu? *(Dana dă din cap că vrea. Ștefana îi toarnă)* Noroc!

Ștefana: Nu așa.

Dana (nedumerită): Ce nu așa?

Ștefana: Fără cuvântul, noroc.

Dana: De ce?

Ștefana: Noroc era în Antichitate șeful demonilor. Cei care beau și spun noroc îl invocă pe acest demon-șef. Eu nu vreau să-l invoc.

Dana: Și ce spui atunci?

Ștefana: La mai mare!... La mai multe!

Dana: Cum vrei tu. La mai mare *(Ciocnesc și beau. Fulgeră și tună)* Eu aș spune și Dumnezeu să-l ierte. *(Privește pe fereastră)* Plouă mai tare...

Ștefana: Ploaia e bună oricând...

Dana: De fapt n-a mai plouat de mult timp...

(Brusc, Dana strănută. Privește spre Ștefana și începe să râdă)

Ștefana *(râde și ea):* Chef! *(Se ridică din scaun)* Mă duc să închid fereastra. Să nu răcești mai tare.

Dana: N-am de ce să mă sperii. E doar un guturai minor. Un Coldrex cu apă caldă și până mâine dimineată nu mai am nimic. Închide-o dacă vrei. *(Ștefana închide fereastra și revine la masă. Brusc, Dana se ridică nervoasă)* Acum ce facem?

Sfârșit

Eșafod pentru doi

PERSONAJELE:

Regina

Procurorul

(Acțiunea se petrece pe un eșafod. Un butuc pe jumătate putred, în jurul lui câteva paie).

Regina *(așezată pe butuc, se uită nerăbdătoare la ceas)*: Da nu mai vine o dată nenorocitul ăsta? Pe unde naiba umblă, idiotul?

Procurorul: Alteță, răbdare... trebuie să apară din clipă în clipă.

Regina: Câtă răbdare mai pot avea, nenorociților! Mi-ați citit sentința de două zile, și de atunci tot așteptăm ca proștii. Și pe cine!

Procurorul: Înălțimea voastră, doar v-am spus... v-am explicat...

Regina: ...Dar m-am săturat să tot aud balivernele voastre... scuzele voastre de lachei indolenți. Lepădături ce sunteți!

Procurorul *(se uită la ceas)*: Călăul trebuie să sosească din clipă în clipă, doar îl cunosc, e om serios, nu se joacă cu căpățânile oamenilor. Mai ales cu cele purtătoare de coroană. Pentru ele are un adevărat cult.

Regina: Are pe dracu! Dacă ar fi avut, s-ar fi întors de mult și și-ar fi făcut treaba. De două zile îl tot așteptăm... și așteptăm... și omul tot nu mai apare!

Procurorul: Iertare, alteță, dar poate fierarul o fi murit! Și atunci cine să-i mai ascută securea? E greu de găsit un fierar în zilele noastre. Foarte greu.

Regina: Da ce, nu putea să-mi scurteze capul cu vechea secure? Incompetentul!

Procurorul: Putea, cum să nu poată! Dar de atâta folosință s-a uzat, sa ciobit, ba chiar a început să ruginească. Iar coada i se mișcă al dracului de tare. Mai zilele trecute, în loc să lovească gâtul unui condamnat, a lovit în șira spinării lui. Vă dați seama câtă durere pe bietul om! Urla ca din gură de șarpe. Păi cu o asemenea relicvă de secure să descăpățânez o regină? Nu se cade... ar fi sub demnitatea regatului nostru. Să nu uit, unealta mai trebuie și unsă din când în când. Vedeți, când e vorba de un cap regal, ne gândim la toate amănuntele! Cu atât mai mult când e vorba de o execuție. Ea trebuie să decurgă impecabil.

Regina: Se vede cât de impecabil. Iar eu mă plictisesc aici, pe eșafodul ăsta împuțit! Și încă de două zile. Iar paiele astea put ca într-o iesle țărănească. Faceți ceva cu ele.

Procurorul: Doamnă, nu se poate. Au și ele importanța lor. Absorb sângele scurs din osândit... mai atenuează imaginea crudă din ochii plebei privitoare.

Regina: Despre ce plebe vorbești, omule? Nu vezi că n-a mai rămas unul în piață! Până și ei s-au plictisit să tot aștepte. Până și ei s-au revoltat și s-au risipit care încotro. Ca potârnichele, mama lor de târătoare nerecunoscătoare! Așa-mi trebuie dacă nu i-am căsăpît cât am fost în fruntea piramidelor. Cât am fost faraoana lor, țarina lor, satrapa lor.

Procurorul: Aveți perfectă dreptate. Și mie mi se pare un act de nesupunere, de obraznicie din partea lor, să nu fie de față când vă petreceți ultimele clipe ale vieții. Adică lumina voastră poate aștepta, iar supușii ba! Vedeți dacă nu i-ați educat când trebuia? Biciul, alteță, biciul face ordine în împărăția în care neorânduiala și haosul primează în detrimentul ordinii și armoniei. Biciuie și vei domni în cea mai desăvârșită liniște. Iar somnul de după-amiază va fi mai dulce ca oricând pentru monarh și miniștrii săi.

Regina: Ei, până la urmă gădele își poate face meseria și fără audiență. Lui ce-i pasă... harșt... căpățâna cade, se rostogolește un metru-doi, precum o minge... o prinde de păr... o arată satisfăcut mulțimii, după care își vede de ale lui. De nevastă, de copii sau, și asta se întâmplă foarte des, după câte mi s-a relatat, se pierde în vreo cărciumă morbidă unde își bea toți banii primiți drept recompensă. Dar ce fel de regină am fost eu, când la execuția mea nu va participa niciun supus, niciun slujbaş, niciun amărât?

Procurorul: Nu fiți tristă, mărită Doamnă, execuția fără spectatori e mai elegantă, mai silențioasă, mai altfel decât celelalte. Ce, v-ar plăcea ca în timpul alocat să auziți huiduieli, fluierături, răcnete sau, mai rău, râsete înăbușite, batjocoritoare? Nu cred. De aceea, bine că zdrențăroșii ăia au zbughito pe la casele lor incestuoase. Veți beneficia de cea mai desăvârșită liniște în timpul decapitării, căci de liniște avem acum nevoie.

Regina: Dar măcar bufonul să participe... unde mi-e bufonul? Îmi vreau bufonul!

Procurorul: Alteță, bufonul dumneavoastră și-a dat de mult demisia. Ați uitat?

Regina: Crezi că altă treabă nu aveam decât să știu de ce și-a dat măscăriciul demisia! Ei drăcia-dracului... chiar, de ce?

Procurorul: Nemulțumit de condițiile în care își desfășura activitatea. Proaste, proaste rău de tot, se smiorcăia el prin bucătăria și grajdurile regatului. Se mai plângea că nu rezonează curtea la glumele lui, că e jignit de cameriste și grădări, că e cenzurat de o comisie însărcinată chiar de Dumneavoastră. Ba că nu se bucura de libertatea de gândire, ba că era lezat de cea de expresie, și tot așa! Că nu se simțea egalul tuturor angajaților și nu dispune de egalitatea șanselor. Și atunci și-a luat catrafusele și bosumflat a plecat.

Regina: Unde?

Procurorul: În regatul vecin! Dar, am auzit, acolo poate pălăvrăgii vrute și nevrute că nimeni nu-l ascultă. Așa

- că, mâine-poimâine, s-ar putea întoarce cu coada între picioare...veneticul!
- Regina:** Să fie sănătos, dar în palatul meu nu mai are ce căuta. Eventual ar fi fost bun aici, pe eșafod, să-mi țină de urât până apare imbecilul ăla de călău. Da trimite omule pe cineva după el! Cât naiba mai pierdem timpul aici...ajungem de răsul lumii!
- Procurorul:** Răbdare, Luminăția voastră, trebuie să apară din clipă în clipă. Nu fiți stresată, odată și odată tot o să vă stea capul lângă picioare!
- Regina:** Nu fii obraznic, dobitocule! Am pretenția ca după decapitare, să-mi așezați capul nu la picioare, ci pe piept. Iar în fostul loc al capului să-mi așezați un...dovleac.
- Procurorul:** Un dovleac? Vreți să ajungeți batjocora lumii!
- Regina:** Da, vreau să ajung nu de răsul lumii, ci de răsul istoriei. Deși știu, nimic mai umilitor decât zeița Clio să te ironizeze, să te bălăcărească în timp. Toate generațiile care se vor succeda au de ce zâmbi disprețuitor.
- Procurorul:** Ce-ar fi să apelăm la un scrib sau la un cronicar, care să cosmetizeze...să mistifice execuția! Să apăreți o cu totul alta în ochii viitorimii.
- Regina:** Vezi de treabă! Țștia, la cât de versatili și de arghirofili sunt, te pocesc în cronici, anale de-ți sar fulgii. Plătește-i și sunt în stare s-o vândă și pe mă-sa, să-l vândă și pe tată-său...și pe mai știu eu cine. (*După o pauză*). Mă plictisesc de moarte...cât mai avem de așteptat supuși nemernici ce sunteți! Măcar aduceți-mi tronul, să mă pot odihni ca lumea pe el. Să-mi dea senzația, pentru ultima oară, că sunt regina voastră de drept divin. Nu ca alte amărâte alese electiv sau, mai rău, prin lovitură de stat. (*Se aduce un tron jalnic. Regina se așează satisfăcută pe el. Privește autoritară în jur. Bate din palme, poruncitor*). Procuror! Procuror!
- Procurorul:** Poruncă, Măria-ta!
- Regina:** Bine măi slujbașule, ai mai văzut tu regină pe tron fără coroană? Unde mi-e coroana...aduceți-mi coroana!
- Procurorul:** Să-mi fie cu iertare, luminată, dar regatul s-a debarasat de mult de un asemenea obiect.
- Regina:** Cum așa? Cum e posibil ca un simbol sacru al domeniului regal să nu mai existe! Blasfemie! Trădare! Simonie! Din pământ din iarbă verde, să-mi aduceți coroana!
- Procurorul:** Alteță, datorită faptului că visteria regatului e goală, regele a poruncit ca simbolul monarhic să fie încredințat unei firme de colectare a fierului vechi. Din banii obținuți a putut achita plata mercenarilor, a reamenajat fondul de vânatoare, a pavoazat salonul de dans, și a achitat toate datoriile pe care le avea. Nu puține.
- Regina:** Nerușinatul! Și doar mi-a promis că din nestematele coroanei o să încredințeze celui mai priceput orfevru din lume, conceperea unui colier cum n-a mai fost văzut și purtat vreodată. Dovadă că și fețele încornorate... pardon... încornorate, mint de-ngheață apele!
- Procurorul:** Față încornorată, stăpânul nostru!!! Hmm! Să-mi fie cu iertare, dar ce vreți să insinuați?
- Regina:** Nu insinuez nimic. Doar spun adevărul. Dar asta nu te privește pe tine. Doar atât îți spun. Nu există rege pe lumea asta care să nu fie înșelat de nevastă. Cu atât mai mult de amantă. Iată de ce nu se recomandă să fii soție sau amantă de rege. Ratezi, domnule, ratezi, așa cum am ratat și eu! (*După o scurtă pauză*). Apropo, dar moneda pentru călău ați pregătit-o? Ordon să fie una cu chipul meu.
- Procurorul:** Scuze, doamnă regină, dar monedele cu chipul excelenței voastre au fost...topite.
- Regina:** Cel!!! Topite! Din ordinul cui?
- Procurorul:** Ei, din ordinul cui? Al Măriei-sale!
- Regina:** Și pentru ce o asemenea nerozie?
- Procurorul:** Foarte simplu. S-a dorit ca pe tot întinsul regatului să nu mai apară în niciun chip și în niciun fel imaginea dumneavoastră. Să fie ștersă definitiv din memoria supușilor. Cine încalcă decretul, pedeapsa capitală îl paște.
- Regina:** Și ce s-a ales de metalul topit?
- Procurorul:** Diverse lucruri trebuincioase statului de drept. Printre care, dacă vreți să știți, și reînnoirea securilor care, așa cum v-am amintit, din cauza folosirii în exces, începuseră să se deterioreze rău de tot. Iată de ce amicul nostru se lasă atât de mult așteptat. Cu siguranță zăbovește pe la fierăria regală în speranța primirii unei securi noi. Bietul de el, n-are nicio vină că întârzie atât.
- Regina:** Dar, măcar, de s-ar fi păstrat o singură monedă din acelea! Cât să pot mulțumi călăului pentru precizia lui. Umilitor pentru o regină să nu aibă măcar un bănuț drept recompensă gădelui. Ah, ce rău am ajuns! (*Dă ocol butucului, privindu-l cu atenție*). Da măcar ăsta de era mai de Doamne-ajută. Uite, pe un asemenea ciot, putred pe jumătate, ar urma să-mi pierd capul. Măcar acoperiți-l cu o dantelă de mătase...cu o mușama...cu o față de masă...cu o basma... așa, de ochii lumii...
- Procurorul:** De ce vă agitați? Și așa la execuția dumneavoastră, știți prea bine, nu veți avea asistență. Atunci, la ce bun. Doar că ciotul de care vorbiți, va intra în istorie. Ca exponat în vreun muzeu de vază, unde ghidul, prețios și pedant, va anunța complice, în fața unei asistențe numeroase și curioase: (*schimonosit*) pe butucul acesta unic, și-a pierdut capul o regină. Numele ei este incert! Vă rugăm nu atingeți exponatul!"
- Regina:** Da de ce numele îi este incert? De ce nu se amintește numele meu? Ce, e unul de rușine? De ocară?
- Procurorul:** Se pare că peste veacuri, numele dumneavoastră nu va mai spune nimic, nimănui. Mai important va fi butucul pentru viitorime, decât luminăția-voastră!
- Regina:** Toți sunteți niște mizerabili. Culpabili de lezmajestate. Aici lângă mine v-ar fi locul, haimanalelor! (*Bate cu pumnii în butuc*). (*Brusc*) Fața unei regine trebuie să arate bine și după ce a trecut la cele veșnice. E de preferat să-și arate grația și în postumitate. De aceea ordon să mi se aducă caseta cosmetică, să mă pot machia, pensa, ruja sau depila. Țin la imaginea mea, domnule, nu vrea să se bârfească după execuție: „uite și la prăpădita asta, și după moarte numai mutră de regină nu are!" (*Se aduce caseta cu ustensilele necesare. Privindu-se într-o oglindă ciobită, începe să se machieze, penseze, rujeze cu multă meticulozitate*).
- Procurorul:** Parcă sunteți mai frumoasă acum, decât înainte.
- Regina:** Lingușitor ipocrit ce ești...abia aștepti să scapi de mine...fățarnicule! Toată viața te-ai gudurat la picioarele tronului meu și știu, numai de a te menține în funcția de procuror. Mercantil ipocrit ce ești!

Procurorul (răstît): Nu ți-e rușine, măgăriță ce ești! Toată viața ți-am acoperit fărâdelegile, ți-am trecut cu vederea mârâniile (*apăsât*) „regale“. Asta e mulțumirea pentru tot ce am făcut pentru tine, curtezană de doi bani ce ești!

Regina: Obraznicule, mai ai tupeul să și strigi la mine...lichea chivernisită prin minciună, fraudă, delapidare, hoție, șantaj, și toate cele! Păcat că nu m-am debarasat de tine când trebuia...ștreangul era de tine...secura călăului ăstuia care își bate joc de mine și nu mai vine o dată! (*După o scurtă pauză*). Și asta numai și numai din cauza ta, procuror incompetent ce ești! Dacă ți-ai fi documentat și argumentat ca lumea acuzele, probabil nu am fi așteptat atâta! Dai vina pe călău, dar poate judecătorii dezbat și acum corecta sentință, cea de care numai tu m-ai privat!...Iar tu, lepră, îl scuzi pe tâmpitul ăla de călău. Sunt convinsă că sunteți mână în mână, fariseilor. Fără tine, cu siguranță și-ar fi făcut de mult datoria, iar eu aș fi evitat penibilitatea acestor zile de când aștept și tot aștept. Pe cine? Pe dracu ghem!

Procurorul: Nu te mai văicării atâta, femeie! Vremea ta a trecut, gata cu sclifoselile. Uită-te la tine, nu vezi cum arăți, o panoramă cocoțată pe o făcătură de tron! Noua paioță a zilelor noastre...

Regina: Tocmai de aceea voi susține până în ultima clipă că sunt nevinovată.

Procurorul: Exagerezi, mândro, exagerezi! Dovezile au fost concludente, deși ai căutat să le ștergi urmele. Ești vinovată și pentru asta și trebuie să plătești cu viața. (*Ironie*) Luminăția-voastră! (*Face o adâncă plecaciune în fața reginei aflate încă pe tron*).

Regina: Uite, se face din nou seară și gealatul ăla tot nu mai vine. M-am săturat, vreau să se termine o dată farsa asta idioată. Procurorule!

Procurorul: Ce vrei?

Regina: Uite, hai să facem un pact, o înțelegere. Îți dau orice, numai să se termine comedia asta. În lipsa călăului, haide, fă-o tu...fă rost de o secure, de un topor sau de ce-o fi și scapă-mă de teroarea asta. Nu mai am nevoie nici de citirea sentinței, nici de preot, nici de plevușcă, nici de gură-cască, nu mai am nevoie de absolut nimic. Vreau să mor frumos, așa cum știe să moară o regină. Demnă. (*Plânge*).

Procurorul: Da ce, tanti, crezi că aici suntem la talcioc! Că viața matală se negociază la teighea? Hei drăcia-dracului! Dacă trebuie să așteptăm, așteptăm și gata! O săptămână, o lună, un an, un secol, un mileniu așteptăm. Nu mai face atâtea nazuri. Repet, totul depinde de călău, asta-i clar, de aceea trebuie să avem răbdare. (*Dintr-un colț al eșafodului scoate o pâine, o așează pe buștean și începe să mănânce. Regina îl privește lung, după care primește și ea o bucată. Amândoi mănâncă. După un timp sosește un mesager cu un răvaș. Îl înmânează procurorului. Acesta îl citește uimit*).

Regina: Ce e? Ce e? Am fost grațiată sau, în sfârșit, se anunță venirea călăului?

Procurorul: Nici una, nici alta.

Regina: Da ce e, nu mă mai fierbe atâta!

Procurorul: Cucoană, execuția nu va mai avea loc sub lovitură de secure. A fost comutată.

Regina: Comutată! Cum adică comutată? Și de cine? Cine și-a permis să modifice execuția unei regine?

Procurorul: Ei, cine...tribunalul suprem! Semn că justiția la noi își face datoria, iar separarea puterilor în stat e cât se poate de transparentă.

Regina: Și care e decizia finală?

Procurorul: Decizia finală e una neechivocă. Și de înfăptuit imediat.

Regina: Și care e aceasta? Hai, spune odată, nătărăule!

Procurorul: Una foarte precisă. S-a renunțat la secure și la călău. S-a apelat la o nouă modalitate de execuție. Una modernă, mai puțin dureroasă, mai rapidă, mai comodă și mai... (*ironic*) aristocrată! Gata cu clasicul călău și vetusta lui secure. Femeie, lumea nu stă în loc, se metamorfozează și evoluează văzând cu ochii.

Regina: Dar spune o dată, omule, nu mă mai fierbe atâta.

Procurorul: Ei bine, draga mea, află că vei fi ghilotinată!

Regina: Ghilotinată!? Cum adică ghilotinată?

Procurorul: Foarte simplu. Ghilotina este o invenție simplă și devenită peste noapte, se pare, foarte la modă. Pui capul pe o periniță și un cuțit mai măricel, prin intermediul unui scripet, se abate asupra gâtului osânditului și-i retează căpățâna în doi timpi și trei mișcări. Iar capul se va odihni într-un coș de răchită, artizanal lucrat. Asta-i tot, madam! O nimica toată!

Regina: Oribil! Refuz cu desăvârșire folosirea ei în cazul meu.

Procurorul: Dragă mea, sentința trebuie concretizată cât mai urgent, așa că va trebui să te supui. Iar pe călău nu-l mai aștepta, nu mai vine.

Regina: Bine, bine, dar când se pune în mișcare magaoaia asta de mașinărie, nu trebuie un călău?

Procurorul: Vremea clasicilor călăi fioroși, cu cagula acoperindu-le capul, cu securea lor imensă a cam trecut, *lady*! Intrăm și noi în rândul lumii. Locul călăului e luat de un administrator, mai bine zis de un tehnician, cum e numit astăzi, responsabil cu toate datele execuției. Un profesionist as în amănuntele ghilotinării.

Regina: Protestez...prefer butucul Mariei Stuart în detrimentul ghilotinei Mariei Antoaneta! E sub demnitatea unei regine să sfârșească ghilotinată. Butucul i-a fost mereu frate și soră.

Procurorul: Despre ce regină vorbești? Ai fost o viață întreagă amanta regelui, curva lui nocturnă și diurnă, ca să te crezi regină de drept divin. Hai că-i tare, curtezană de carton ce ești!

Regina: Doresc să mă adresez regelui printr-o cerere de grație. Sunt convinsă că mi-o va aproba!

Procurorul: S-o crezi tu, duduie! Monarhul e la vânatoare, dar te-a uitat și înlocuit de mult. Nici nu vrea să mai audă de tine. Face alergie numai când aude numele tău.

Regina: Mizerabilul! Așa-mi trebuie dacă am dat crezare vorbelor lui perfide. Îmi merit destinul.

Hei, tehnicieni, unde-i mașinăria voastră de tocat capete? Hai, faceți-vă treaba! O să meargă repede, am gâtul subțire. Adio antumitate! Bun venit posteritate! (*Este adusă o ghilotină. Regina, șoptind o rugăciune, își așează capul pe soclul destinat. Pe eșafod se face întuneric*).

Leo BUTNARU

Vectori transpruteni (XXIX)

PAGINI DE JURNAL

7.VIII.1994

Dimineată la 10.00, ne întâlnim cu dl Moțoc în Parcul Eminescu din Galați. Mergem în vizită la dl Chiril Baronețchi, președintele APBB. Pe masa doctorului octogenar, fost șef la TEB, un manuscris: *Amintirile unui medic*. Dl Moțoc ne spune că a fost solicitat să scrie prefața. Medicul e de origine transpruteană. Până la război, a profesat la Nădușita/ Târnova. Vorbim de multe. Whisky, cafea, urări de bine și reîntâlnire.

Prânzim la dl Radu Moțoc. Trei bărbați – pregătim o masă voievodală, stropită cu un *Cotnar* savuros.

În apartament – lucruri și lucrări de pictură vechi, moștenire a unei familii de intelectuali. Autograful lui Al. O. Teodoreanu pentru părinții lui Radu. Moțoc e din spița celebrului neam despre care scrie Negruzzi.

De la Galați – la București (avem un traseu finanțat de organizațiile *Pro Basarabia* și *Bucovina* din țară; eu și cu Nicolae Leahu, ca scriitori premiați în acest an, la Chișinău). O escală de vreo 4 ore. Bagaje – la camera de păstrare, iar noi, duminica, o luăm spre Casa Vernescu. Însă berea o bem în Piața Amzei, totuși. Îi telefonez lui Călin Husar de la *Lăptăria lui Enache* (Teatrul Național). Acolo, din nou bere, o gustare. Apoi – tiu, tiu! cu trenul nr. 15 spre Timișoara.

Însă, până la plecare, un caz în București. Lângă restaurantul *Pescarul* aparatele de telefon nu returnează fisa de 50 de lei. Ce să fie? Eu, detectivul, la două aparate, în deschizătura unde trebuie să revină moneda nefolosită, trăgând de „mădularele” de fier, descopăr câte o cârpă de pluș ticșită acolo! Moale, dom’le! Scot cârpele, cad monedele ce se opriseră deasupra „călușului” de catifea! Cei care voiau să telefoneze și nu reușeau, credeau că-i înșală aparatele, însă vreun Mitică-șmecherul, *bagabondul*, a inventat chestia cu călușul de pluș, pe care, scoțându-l periodic, se alege cu zeci

de monede de câte 50 de bani. Ah! Bucureștiul cu diverse taine, multe din ele – mărunte, de 50 de bani...

Apropo, bucățile de urșinic cu care, hoțeste, fuseseră înfundate telefoanele publice din București pentru a capta dobânzi monetare, erau de aceeași culoare – maro – cu bucata de catifea cu care eu îmi fac lustru la pantofi.

Pentru prima oară în viață, călătoresc cu un „bilet în circuit”. Avantajele: e mai ieftin. Însă noi, „străinii” pruto-nistreni, nu putem beneficia de scadențe, adică de un atare bilet. Iar dl Moțoc aflase ieșirea din situație: la fiecare stație, facem întrerupere, confirmând-o la șeful gării. De câte 3 zile pauza. Iese... în circuit nițel șmecher.

Biletul în circuit îmi amintește de 4 martie 1977. Până în clipa declanșării dezastruosului cutremur, citeam din cartea de reportaje a Veronicăi Porumbacu, intitulată chiar așa: *Bilet în circuit*. Iar când prinse a se zgudui casa (eram la etajul 3, românește) de pe Șoseaua Hâncești 22 A, cartea îmi căzu din mână! Eu îl înșfăcai pe Vasilică, Zinovia – pe Angela (frațele și sora ei veniți la noi pe ospețe de la Pereni, Rezina) și o zbughirăm în jos pe scări.

A treia zi după nenorocire, am aflat că Veronica Porumbacu, Mihai Gafița, A. E. Baconsky (erau împreună) și Alexandru Ivasiuc muriseră sub ruinele Bucureștiului... Astăzi, am trecut pe străzile care au renăscut. Au renăscut fără cei care s-au stins în seara de 4 martie 1977...

Las aici niște litere cam amănite: o caligrafie oarecum chinuită de clătinarea impulsivă a acceleratului. Controlorul ne cere sporul de viteză. Îl avem. Dl Moțoc cunoaște ce înseamnă o organizare impecabilă.

Așadar, scuturat drăcește de trenul în viteză, de am impresia că aș locui, câteva ore, într-un compresor imens, fie și ca cel de la pomparea apei acolo, la Dunăre, la Capidava. Îmi

amintesc ce i s-a întâmplat amicului Ioan Mânăscuță (mi-a povestit), care călătorea împreună cu Aurel Scobioală spre Moscova, în tren. După ușurarea damigenei, după vorbă lungă și curiozitatea de a afla ce mai au prin unele sticle cu eticheta berzei albe pe ele, colegii, cum era și firesc, s-au culcat, să se mai odihnească. Ca mai june ce era, Mânăscuță se cocoță pe cușeta de sus. Iar la o izbitură de tren, plus o nefericită întoarcere pe cealaltă parte, organismul tânărului scriitor se prăbușește cam de la doi metri înălțime, cu bufnitura de rigoare, pe dușumeaua compartimentului. Ca prin somn, Scobioală zice: „Bre Ioane, parcă așa se coboară omul de pe poliță?”...

8.VIII.1994

O zi de luni repezită sau care doar ne repede, cu piciorul stâng, pe înțelesul lumii așa stând lucrurile: ajunși la Timișoara, o începem cu un fiasco, sperăm – provizoriu: scriu aceste rânduri după 5 ore de la sosire (la 7.00). Nu ne-a întâmpinat nimeni, nu ne-a așteptat nimeni. Dl Costea Mihai și dna Vera Pop de la ASPBB sunt de negăsit (deocamdată?). Trecem pe la revista „Orizont”, cu gândul să-i aflăm acolo pe Cornel Ungureanu sau Mircea Mihăieș. E prea devreme. Îi telefoniez dlui Moțoc la Galați, înfățișându-i situația „aflării noastre pe drumuri/ străzi timișorene”. Sfatul: apelați la Mitropolie. Apelăm, telefonic. Răspuns: „Nu putem să vă cazăm, am desființat căminul”. Bu-u-un!...

Intermezzo: revenim la Gara Timișoara-Nord. O cafea, o pepsi, o țigară, o... o... Totul e la litera „O”(f), însă fără semnul exclamării, semn că nu suntem complet dezarmați. Nicolae Leahu ține, e rezistent la nedumeriri.

Și la Timișoara – muzică leșetico-lăutărească, zisă de o voce de semi-castrat (dacă e un el, i s-a scos un testicul; dânsui – un ovar...); acompaniament la un acordeon răblăgit, scăpat, vede-se, cam des pe jos de țiganul ce pirotește pe la petreceri.

La telefon, îl găsim, în fine, pe Mihăieș. Îl așteaptă pe Ungureanu, „care deține și cheile, și banii”. Mai revenim cu telefoane, din vreme în vreme. Acum e ora 12.00.

În fine, am fost primiți și cazați la Mitropolie.

La Timișoara ne-am întâlnit cu Adrian Dinu Rachieru, cu care am mers pe la casa universitarilor, unde ne-am reținut la o agapă îndelungată. O domnișoară ce pleacă în munți, cu auto-stopul, avea un rucsac nou, pe care, la un moment dat, ne roagă să-l botezăm, adică – să-i punem un nume. În fine, toată lumea convine că e bine să se numească „Rucsacul Leo”, ceea ce și este inscripționat ad hoc pe pânza lui aspră. Totul petrecându-se lejer (chiar dacă e aproape vîpîe), estival.

19.VIII.1994

Găvozdiți cu Nicolae într-un „Trabant” (suntem totuși doi bărbați destul de bine legați, ca să ne simțim cât de cât confortabil în astfel de vehicul), ajungem la mănăstirea Sâmbăta de Jos, unde, de la Mitropolie, se dăduse veste să fim primiți creștinește. Pe drum, ni se povestește despre ororile generalului ungar Bukov, care a distrus multe lăcașe creștine. La fața locului, citim informația: „În anul 1785, la cererea administrației catolice și la insistența episcopului greco-catolic Grigorie Maior, curtea de la Viena trimite pe generalul Preiss,

care dărmă mănăstirea Sâmbăta de Sus. Astfel încât chiliile au fost distruse complet, iar biserica a fost adusă în stare de ruină. Timp de aproape 140 de ani complexul monastic rămâne pustiu, până în 1920...”

Complexul monastic e reconstruit complet. În curtea largă a mănăstirii întrebăm de un călugăr în etate unde l-am găsi pe starețul mănăstirii. El se oferă să ne conducă.

Apoi vizităm complexul monastic. Ni se arată și locul de veci, pe care și l-a hotărât ÎPS Antonie Plămădeală. Basara-beanul va fi înmormântat în Ardeal.

21.VIII.1994

ÎPS mitropolitul Antonie ne-a luat să-l însoțim la sfințirea unei biserici din Turnu Roșu (vreo 24 de kilometri de la Sibiu). La intrarea în comună, mitropolitul oprește mașina, așteptând. De la un moment încolo – parcă impacientat, parcă supărat. Peste vreo 20 de minute, apar câțiva călăreți în haine naționale, cu buciune. Aha, au întârziat să întâmpine mitropolitul, fapt pentru care sunt muștrați de acesta. „Înalt Prea Sfințite, iertare, noi așteptam în celălalt capăt al satului”. „La intrare, nu la celălalt capăt...” În fine, alaiul, automobilul negru escortat de călăreți, trece prin comună.

A urmat sfințirea unei biserișute miniaturale. Aici va fi întemeiată o nouă mănăstire, căreia urmează să i se găsească un nume, deoarece deja există o mănăstire Turnu Roșu. (Pe timpuri, localitatea se numea Porcești, toponim la care locuitorii au renunțat fără regrete.) O masă la care se produce un cor – excelent! – de vreo 12 preoți; voci puternice, răspânditoare spre defileul Oltului.

La hirotonisirea unui econom și a starețului mănăstirii (încă fără nume), ÎPSS mitropolitul Antonie exclamă și: „Vrednic este!”, și „Axios!”, și „Dignus est!”. La Putna, se spunea doar românește.

Îl întreb pe ÎPSS care e următorul rang după econom: stavrofor = purtător de cruce.

22.VIII.1994

Trenul Sibiu – București. Pe lângă Comarnic (brazi înălbiți-brumați de praful de ciment sau de ce o mai fi el care se depune din atmosfera poluată!). Intră controlorul, o doamnă, în vagonul clasa I. Doi tineri stau la un geam din pasajul de trecere. Doamna le cere biletele. Biletele nu corespund clasei. Doamna: „Hai, la dreapta sau la stînga, că e mai aproape!” Tinerii se cam codesc. Controloarea: „Măi, voi ați făcut armata?!” „Făcut”. „Păi, ce vă mocoșiți? N-auziți? La stînga, și mai repede!... He, dacă vă mișcați așa și în armată, vă împușcau ăia... Dușmanii vă împușcau pe voi, pe noi, și – gata!... Hai, hai, iute la stînga, spre ieșire!”

27.VIII.1994

Unele pagini de jurnal despre călătoria prin vestul Țării [Timișoara – Oradea – Satu Mare – Brașov – Sibiu (evident, Brașovul este inima Țării, nu Vestul ei)] le-am scris într-un blocnotes de campanie. Dacă, eventual, va veni timpul să public ceva din aceste însemnări relativ discrete, voi apela la respectivul caiet. (Sau, poate găsesc timp să transcriu aici acele impresii.)

Iată unele rememorări din timpul călătoriei mele vestice.

Pe 14 august, împreună cu George Vulturescu, care ne-a fost o gazdă minunată la Satu Mare, generoasă și atentă, cu dl Ioan Dan, președintele Asociației „Pro Basarabia și Bucovina”, pe o burniță cețoasă, plecăm spre Mănăstirea Rohia, spre azilul cărturarului Nicolae Steinhardt. Trecem prin Baia Mare, străbatem cu mașina drumul sinuos spre înălțimea la care este situată Rohia. Multă lume, venită aici încă din ajun de Sfânta Maria, să înnopteze în preajma mănăstirii, pentru ca, în zori, să fie prezentă la marea slujbă. Locuri uimitor de frumoase, de o intimitate natural-umană. Trecem de poartă, intrăm pe teritoriul Rohiei. După câțiva pași de la intrare – cimitirul mic cu mormintele a 15-20 de monahi. În față, lespedea de piatră pe care e scris simplu: „Părintele Nicolae (anii vieții)”. Atât. De Steinhardt nu se spune. Ci se știe. Ca despre o legendă. Vedem și căsuța foarte frumoasă, în care monahul-cărturar, scriitor, a viețuit în ultimii ani. În curte, lume multă, ascultând predica unui preot care, prin exemplul pe care-l aduce, o cam înclină spre... pecuniar, sfătuind, ca și cum indirect, dar foarte puțin totuși... indirect; sfătuind credincioșii să aducă jertfe bănești considerabile pentru sfântul locaș. Displace această insistență prost camuflată în predica de final. Mai apoi, când plecăm de la Rohia, cu stînghereală și incomoditate sufletească, își amintește de spusel preotului și George.

La întoarcere, trecem pe la Sighetu Marmăției. Deci, pe 14 august 1994, eu unul am încheiat, pot spune, perimetrul geografic al Țării, cunoscându-i rotunjimea, pornind de la salba de cetăți din Est, de pe Nistru (toate), până în punctul deja amintit, unde, cică, se pune harta în cui.

În Sighet e o acalmie extra-economie de piață. Intrăm în câteva localuri, să mesim, dar zadarnic. Undeva au ciorbă, dar nu au pâine, în altă parte – nu au nimic, în al treilea loc e pur și simplu închis. Față de brownianul Satu Mare, Sighetu încă nu se dă la privatizare de... stradă.

În fine, ajung unde am ajuns pentru prima oară, în octombrie 1992, – la hotelul „Marmăția”. Luăm masa la restaurantul de aici. Mușterii puțini, foarte puțini, de unde și prețurile exorbitante: un pachet de „LM” Nic. Leahu îl ia cu... 2 mii de lei. Cost dublu, adică. Din când în când, George Vulturescu picură vitriol la adresa Sighetului, dar și a colegilor-scriitori de pe aici care, zice, sunt neimportanți și fără prezență într-o viață literară demnă de atenție.

La întoarcere, trecem și prin Negrești, capitala Țării Oașului. Aplic peste realitate cele văzute pe o peliculă video la dl Ovidiu Suci, acasă – un spectacol al oșenilor. Concluzia frecventă, ca obsesie: „S-au cam lăsat de cuțit oșenii...” Se spune că, pe timpuri, oșenii erau foarte răzbunători, hărțăgoși, bătauși.

Ca nume frumos din această călătorie tur-retur la Rohia: Târgu Lăpușului.

Trecem și pe la Săpânța. Cimitirul de aici nu mi se mai pare atât de vesel, precum l-a definit Pop Simion în volumul său „Nord”. Un om în vârstă, cu înfățișare de necăpătit, intră în vorbă cu ai noștri, dându-se drept un... Matusalem de Săpânța: cică, are... 114 de ani! Vine un alt sătean, frațele primarului, și-l alungă din cimitir. „Este dereglat, domnilor. De unde 114 ani să aibă dânsul? Abia a trecut de 70...”

Aici auzim termenul de „drujbar/ drujbari” – cei care taie pădure cu fereastră de fabricație sovietică „Drujba”.

De la Săpânța, expediez la Sighetu Marmăției volumul de poeme „Iluzia necesară”, pentru concursul celor care au fost laureați ai Festivalului și Serilor de Poezie de la Desești „Nichita Stănescu”. Cu această ocazie, îmi amintesc de octombrie 1992, la Desești: vioristul, fost activist de partid, dar om de toate ale lumii și ale vieții – Pop Vasile Taină. Primar era dl Ioan Pop.

La Satu Mare, prozatorul George Scarlat (Grecul, precum îl numește Vulturescu) îmi spune că a procurat revista „Contemporanul”, în care este inserat și dialogul meu cu Laurențiu Ulici. Îmi va „jertfi” exemplarul; la Satu Mare vin(e) doar 1-2 exemplare ale acestui săptămânal.

Un alt număr al „Contemporanului”, în care am interviul cu Mircea Nedelciu, îl găsesc la un chioșc din interiorul magazinului central din Brașov. De aici mă aleg și cu vreo 5 numere de „România literară” la 400 de lei exemplarul. Deocamdată, „Contemporanul” face 200 de lei.

Din relativ îndelungata călătorie am revenit cu peste o sută de cărți, procurate sau care mi-au fost dăruite. Cadouri – cărți apărute la editura „Excelsior” din Timișoara; Î.P.S., mitropolitul Antonie Plămădeală ne-a lăsat în ajunul plecării 4 cărți pe care le semnează, aflate de noi la ora 5.30, în 22 august, lângă tacămurile puse de maica econoamă pentru dejun.

La Satu Mare am procurat două numele de „Lettre Internationales”, ediție română (nr. 9 și 10), din care citesc Eco, Borges etc.

Din cele auzite. Primarul din Sibiu face aluzie la excesul de lozinci de odinioară, zicând: „De la Burebista până la prostu’ ista”.

Reiau, mai pe așezate, în detalii, călătoria la mănăstirea Sâmbăta. Așadar, am mers cu un „Trabant”, stăpânii căruia îi acorda o mare atenție, povestind despre mașinuță istorii nesfârșite, că e foarte economicoasă, că uneori atinge viteza de 70 de kilometri pe oră, că are un sistem de aprindere electronic, că... Domnul însă nu conduce, e pilot. A avut ghinionul să pice la examenele pentru carnet. În schimb, doamna Victorița a luat examenul. Alignește de un picior și, prin urmare, „Trabantul” are conducere manuală. Domnul îi tot dă sfaturi cum să manevreze, dânsa tace și conduce cum crede de cuviință. În fine, oameni minunați, cu care, după o scurtă rătăcire, ajungem la mănăstirea Sâmbăta, situată la circa 100 de kilometri depărtare de Sibiu.

De cum intrăm pe domeniile sfântului locaș, ne adresăm primei ființe monahicești întâlnite, întrebând de stareț – acesta fusese pus la curent de secretarul mitropoliei despre vizita noastră. Bătrânelul blajin, pe chip cu un surâs ambiguu abia perceptibil, se oferă să ne conducă la înalt-stătătorul „Sâmbetei”, spunându-ne nu fără mândrie: „Până nu demult, eu am fost stareț”. (Când eram la mănăstirea Turnu Roșu, Î. P. S. S. mitropolitul Antonie Plămădeală ne spusese că pe fostul stareț l-a făcut stareț onorific, numind în fruntea obștii monahicești pe un călugăr mai tânăr, mai energic, pentru că a fost și mai e mult de ctitorit la Sâmbăta.)

Într-adevăr, starețul mănăstirii e foarte tânăr. Ne este ghid prin întregul complex de cult, ne deschide până și biroul și

dormitorul Î.P.S.S. mitropolitul. Acesta deja și-a ales loc de veci acolo, la Sâmbăta. În acea zi de sâmbătă, 20 august, starețul a avut mai mulți oaspeți, dând dispoziție să se aștearnă masa de prânz pentru 16 persoane. Aflăm că tânărul stareț a stat vreun an în SUA, unde s-a întâlnit și cu dl Alexandru Moșanu, pe când acesta se deplasase într-acolo. Tot de pe continentul american, însă din Canada, îi sosise în vizită o nepoată, însoțită de părinți. Starețul este frate cu mama domnișoarei „canadiene”. Tatăl i-ar veni, adică, de cumnat feții monahicești, fiind un bărbat la 45 de ani degajat în ale sale, cu gesturi și semne care nu vor să ascundă că nu refuză paharul de țuică sau de vin, dacă îi este oferit. Pe chestia asta chiar face spirit, când să ia un pahar, spunându-i starețului-cumnat: „Ei, părinte, iarăși păcătuiesc!” La care starețul are o replică ce ne înveselește pe toți: „Ei, fiule, nu poți dumneata păcătui atâta, cât pot eu dezlega”.

La Brașov, am fost în grija extraordinar de generoaselor familii Moraru, Nedelcu, Rădulescu, ceea ce se leagă astfel: doamna Moraru, născută în Basarabia, pe când era copilă, venise cu părinții la Chișinău: tatăl său – deputat în „Sfatul Țării”; fiica dumisale, Tamara, căsătorită cu medicul Nedelcu, Rădulescu fiind numele ginerelui Gabi, cu care e căsătorită fiica neamului Nedelcu. Rodica, chip roșcovan, delicat pis-truiat; două nepoate sunt în clasele a 7-a și a 9-a. Doamna Moraru, la 84 de ani ai săi, a lăsat prin testament casa Răduleștilor. Acolo, pe strada Maior Cranța, am fost găzduiți noi, eu și Nic. Leahu. Însă bagajele le-am lăsat pe Castanilor nr. 18, unde stă familia Nedelcu cu nepoatele. Apartamente spațioase. Familia Nedelcu se bucură că l-am cunoscut pe ambasadorul României la Ankara, dl Mărgăritescu. A-a! păi ei sunt prietenii!

Toate familiile au călătorit în străinătate. Antimonarhistele. În schimb, dl Nicoară, președintele Asociației „Pro Basarabia și Bucovina”, e monarhist. Cu domnia sa (la volan cu fiul, student la politehnica bucureșteană, venit în vacanță). Mergem la Poiana Brașov, pe care o vizităm pe îndelete, la pas; imensa și splendidă Poiană a cam rămasă fără clienți din cauza prețurilor piperate: sejurul, circa 22 de mii de lei pe zi.

Cu dl Ciolanu mergem la castelul Bran, dăruit în 1922 de către Guvern – Reginei. Turiști mulți, unii dintre ei crezând că pe acolo s-ar fi „manifestat”, totuși, Dracula. La Pasul Hanului – Muzeul Vămii. Interasant, instructiv.

Revista „Sud-Est” nr. 1 (!!) din anul acesta, aflat la finele lunii sale a opta, îmi publică articolul „Agenți de circulație în literatură”. Scris acum doi ani, vizează direct nemulțumirile mormăite ale unora, care se simțiră vizați. Îmi pare scris bine, ceea ce-l trece dincolo de momentul actualității, plasându-l undeva în marginile eseisticii ce are un mesaj general-valabil într-o perpetuare de *măine*.

28. VIII. 1994

Zi de doliu național. Dezlănțuirea ploilor în urma cărora s-au format talazuri de până la 5 metri înălțime, care au șters de pe fața pământului case, iar satul Călmățui/ Hâncești aproape că a dispărut integral. Au fost afectate raioanele Telenești, Orhei, Hâncești, Strășeni, altele.

Pe 13 august, când eram la Satu Mare, am auzit dramatica veste despre uraganul care a trecut peste raioanele Drochia și Râșcani. Se spune că satul Sofia a fost pur și simplu spulberat...

Motivele? Firește, cele naturale, decalajul dintre vipia terestră și frigurile cerești. Dar oare această parte de popor nu poartă și ea o vină? Pentru că nu dorește să se reîntoarcă la Patria-Mamă România; pentru că a pledat, la alegeri, tot pentru antihriștii de comuniști care, până acum câțiva ani, distrugau bisericile, judecau și întemnițau credincioșii, pentru că satele au permis să intre în altare, în sutane preoțești, păcătoșii – ca mai deunăzi, aceștia fuseseră... polițiști, trac-toriști și cine mai știe ce. O pedeapsă vine și din cauza că, sosind timpul ca biserica să revină în albiile sale, cele românești, cinicii, bicisnicii și obedienții popi basarabeni pledează, în majoritatea lor, pentru jugul clerului rus. Oare nu sunt prea multe relele mincinoșilor, fățarnicilor alde Snegur, care îngenunchează la mormântul lui Ștefan cel Mare de la Putna, apoi se dezice de românism, nefiind altcineva decât un coțcar antipatic și... naiba să-l ia?!

Consider că aceste calamități vin ca pedeapsă, dar și ca preîntâmpinare pentru această gloată basarabeano-moldavă degradată, prostită și ignorantă. Dar, îndură-Te, Doamne, și cruță-ne. Poate că ne revine credința în suflet și mintea în cap...

Păi da, când nu cunoști limba interlocutorilor, nici ei pe a ta, – apelezi la gesturi. Cineva, în România, povestind despre o vizită a sa la Moscova, conchide: „De cât am tot *vorbit* rusește, mă dureau mâinile”.

La Galați, la Festivalul Grigore Hagiu.

Citesc într-un săptămânal literar: „În epoca cultului și a inculței”. Pictorul Tony Bejan din Galați îl numea pe *cultul*: Ceaunel. Și dânsul, dl Bejan, pictor bun, fusese activist de partid. Căsătorit cu o ucraincă tuciuire, din familia Zemcenko. Soția, angajată la o firmă, mă întreabă dacă am văzut cele circa 40 de lucrări ale lui Tony din interiorul restaurantului cutare (n-am reținut numele). Nu, n-am ajuns acolo. „Și cât i s-a plătit, doamnă, pentru atâtea picturi sau lucrări de grafică?”, întreb într-un mod firesc. „Ei, aceasta ține de ceea ce nu se spune”, răspunde doamna. Apoi, cu mândrie discretă: „Cifra ține de ordinul milioanelor...” Să fie sănătoși și să le meargă.

Volubil și antrenant ca totdeauna, Sterian Vicol ține să-mi ofere cadou câteva cărți, pe care urmează să le aleg eu de la „Anticariat” (suntem în *dou’ și triști* august). Deci, aleg: Mario De Micheli, „Avangarda artistică a secolului XX” („Meridiane”, 1968) și procurată, îmi spune o notă de pe pagina de gardă, în mai 1969, de Vlad Eugenia. Traducere Ilie Constantin. Alt volum, masiv, ca și cel despre avangardă, e „Nuvele italiene contemporane”. Apoi trei volume de „eseuri rostite” de Mircea Malița (mi le recomandă insistent Sterian).

Generos, Lică Rugină, prozator din Galați, îmi dăruiește aproape o raritate bibliografică – romanul lui Gh. Bujoreanu „Demonul”, apărut în 1936 la Bolgrad în Tipo-Litografia Școalei de Arte și Meserii. (Să ne amintim că, în acele vremuri, la Bolgrad apăreau vreo 4-5 reviste literare românești!)

Va urma

Dacă e să o iau pe rând, rememorând câte ceva din ciudatul an 2020

Luni, 28 decembrie 2020. Se sfârșește un an ciudat. Noul coronavirus a dat totul peste cap. Inclusiv ideile de supraviețuire în societate parcă nu mai au consistență. Dacă ar coborî pe pământ un suflet urcat la cer acum un an, nu mai departe, ar putea să tragă o concluzie neconvenabilă, că omenirea a dat semne de nebuie colectivă, explicabile până la un punct. Frica de moarte iminentă (datorată unui virus necunoscut, probabil având spectrul „gripei spaniole”) a paralizat populații întregi, pe întregul glob. Șefii marii majorități a statelor lumii și-au făcut un titlu de glorie din a-și proteja cetățenii (prin restricții inimaginabile în democrație), provocând crize sanitare pe cât de costisitoare, pe atât de inutile (Suedia rămâne un exemplu de comparație oricând valabil, ea nu și-a blocat economia, n-a adus finanțele în pragul falimentului, a lăsat populația să se imunizeze în „turmă”, ca în fața oricărei gripe sezoniere sau nesezoniere, și are pierderi minime; la o populație de 10 milioane, Suedia a înregistrat fix 8.279 decese „asociate Covid”; faceți comparație, în România, la o populație de 19 milioane, până azi s-au înregistrat fix 15.334 decese „asociate Covid”, cu toate măsurile restrictive draconice luate, care au pus țara la pământ, România trăiește din datorii, are un deficit bugetar de aproape 10 la sută din PIB înregistrat din martie până azi, iresponsabil!). Sigur, așa se scrie istoria, nu poate fi controlată logic.

În ce mă privește, oricum eu n-aș fi avut nici o așteptare de la anul 2020, faptul că din martie viața literară (patronată de Uniunea Scriitorilor, cu zeci de proiecte de manifestări, în întreaga țară anulate în acest an) s-a restrâns aberant, m-a afectat doar moral. Sunt mulțumit, eu și așa am anunțat din decembrie 2017 că mă retrag, nu mai scot cărți originale. Dacă o iau pe rând, rememorând 2020:

1) În 15 ianuarie mi-a fost lansată la Botoșani antologia din colecția Poeți Laureați ai Premiului Național „Mihai Eminescu” – Opera Omnia, intitulată „Stricarea frumuseții” (apărută la Editura Rocart, 2019). Neașteptat, am rămas cu un stoc de exemple din această antologie, pe care speram să o împart prietenilor cu autografe la fața locului la manifestările literare la care eram invitat, previzibil (și care nu s-au mai ținut din cauza „pandemiei”), neavând încredere în Poștă (ea returnează cărțile, poștașilor le e lene să o ducă destinatarului, îi face aviz să vină să o ridice de la oficiul poștal; uneori, obiectiv, destinatarul neavând o cutie poștală în care să fie lăsată cartea).

2) Am venit de la Botoșani (și eu și Doina) cu o gripă violentă, care ne-a chinuit două luni. Pot să pun pariu că, puși să facem testul Covid, am fi fost găsiți pozitivi. Norocul nostru că din 15 martie, când s-a decretat starea de urgență din cauză de Covid-19 (cu măsuri restrictive incredibile), ne-am mai venit în fire, poate am făcut și anticorpi la Covid-19. Nu e exclus să fi avut Covid-19, ne-am revenit de la sine, ca în fața oricărei gripe sezoniere, „autoimunizându-ne”.

3) Norocos, am fost desemnat (de un juriu de critici vis, președinte fiind Nicolae Manolescu) „Scriitorul lunii februarie” – pentru antologia intitulată „Stricarea frumuseții” și pentru

minunata vârstă pe care am împlinit-o pe 19 februarie 2020, de 70 de ani! E cu totul ieșit din comun că unul ca mine a ajuns la această vârstă, în condițiile în care toată viața am fost obsedat de sinucidere (în 1973 am avut șapte tentative, aveam 23 de ani; la 53 de ani s-a acutizat depresia, pe seama căreia puneam această obsesie, în fiecare zi am așteptat un „semn divin” să pun cruce unui destin care mă dădea cu capul de pereți; credincios din fire, la 50 de ani ai mei n-am mai îndrăznit să pun la îndeplinire tentative).

4) După intrarea în starea de urgență pe plan național și apoi în starea de alertă non-stop, învățat „să stau în casă”, de la sine, n-am fost afectat la masa de scris și de citit. Doar că, hotărât să nu mai scot cărți originale, am renunțat la orice gen de proiect literar. Scriu și citesc liber, pentru sufletul meu, fără gândul atingerii unui scop literar concret. Am continuat să scriu, totodată, regulat, la reviste la care am rubrici de ani de zile și să răspund la anchete sau invitații la colaborare cu poezie, în principal. Am dus dorul manifestărilor literare organizate în țară, ocazii să mai ies din casă, să mă bucur de o deplasare, să întâlnesc prieteni. Până în toamnă, am urcat pe munte, la vârf, și am fost la mare, la Neptun, neimpresionat de interdicțiile oficiale. Din toamnă, efectiv nu mai ies decât să fac tot cumpărături curente. De Crăciun, acum două zile, fiul, Laurențiu, mi-a făcut rost de un adevărat „arsenal de luptă împotriva urșilor”, mă rog, nu de luptă, ci de speriat urșii întâlniți pe poteci (pocnitori, fluier cu lumină, două sprayuri paralizante și vuvuzelă cu spray, care te asurzește), sper să ies de anul viitor iar pe munte de unul singur. Că dacă mai stau mult închis în casă, chiar mă sufoc...

5) Am participat, la date diferite, la Gala Poeziei Române Contemporane („Lista lui Manolescu”) și la o dezbatere despre poezie, organizate de Uniunea Scriitorilor și ICR, și la un Maraton de poezie (organizat de ICR, prin Andrei Novac), la București, la Grădina ICR. Totodată, am continuat colaborarea „angajată” post-pensie cu *Viața Românească* „de la distanță, telemuncă online” (rar mergând la București, le cer scuze colegilor care se ocupă și de difuzarea revistei; pe de altă parte, ne-am înstrăinat de apartamentul la care avem domiciliu stabil la București, la capătul Căii Giulești; eu și Doina stăm, practic, permanent ca... flotanți la Brașov; aerul de Brașov îi face bine inimii Doinei; apropo, prozatoarea Doina Popa și-a văzut de scris și de citit tot anul). Online am fost prezent și la Gala Scriitorilor anului, la Iași (organizată de Uniunea Scriitorilor și ICR, prin Primăria Iași, reprezentată de Adi Cristi). În rest, timp pierdut pe internet, pe Facebook, WhatsApp, Messenger, e-mail – cu mesaje și videoclipuri tot mai amuzante, românii și-au recăpătat umorul (mai ales umorul negru) în vremuri de „pandemie”. Am citit știri (și reviste literare în format pdf), zilnic.

6) **La Mulți Ani! Cu cele mai bune urări! 2021 cu sănătate, zile senine, bunăstare sufletească!**

liviuioanstoiciu.ro/daca-e-sa-o-iau-pe-rand-rememorand-cate-ceva-din-ciudatul-an-2020/

Lucrare de Cristian Bîrzoieș

Daniel CRISTEA-ENACHE

Exit

Pledăm adesea pentru separația între eul creator și cel biografic, între scrisul și viața unui poet, dar cum să nu observăm, de data aceasta, cât de premonitorie era placheta de față pentru plecarea lui Moldovan din lumea celor vii? De la prima la ultima filă, *Azi* e impregnată de sentimentul și viziunile sfârșitului, de pre-simțirea *exit*-ului și de revederea, ca într-un album cu fotografii din tinerețe, a propriilor amintiri și emoții.

Moartea este supra-tema cărții: și nu una abstractă, interpretată simbolic, alegoric ori „teoretic”. E moartea lui, a lui Ioan Moldovan, cea pe care poetul o percepe și o asumă, cu un stoicism minunat, transformând-o în registru de stări lirice și chiar în materia propriu-zisă a poemelor, în care, uneori, apare și ipostaziată ca personaj. Precum în *Puntea* lui Sorescu, dar în stilul autoironic și postmodernist al autorului „optzecist”, această temă teribilă și terifiantă e transformată — pentru ultima oară — într-un filon și un *trigger* al poeziei. Moldovan, ca și Sorescu, a fost poet până la capăt; și nici el nu putea „rata” convertirea experienței finale într-una literară.

Iată primul poem din *Azi*, intitulat *Aceeași chestie* și în care se vorbește, în regim minimalist-prozaic și pe cunoscuta notă auto-ironică, despre sfârșitul inevitabil și

iminent. Omul poate fi comparat cu un „titirez” care se mai învârtă o vreme prin grația „Sfintei mâini”, până când ajunge „la marginea mesei de joc”. Pe acest ton pseudo-ludic (fiindcă e o mască stilistică pentru o temă din sfera tragicului), Moldovan abordează într-o discursivitate relaxată, colocvială tocmai ceea ce e mai apăsător, mai cumplit, mai inuman. Imaginile extincției sunt aduse în zona domestică, totul pare a se desfășura ca într-un joc:

Să ies
Să-mi fac numărul
Să bifez

Doamne, visez să fiu un titirez pe care, când se-oprește pe-o rână,

Sfânta Dumitale mână să-l ia și să-i mai dea o-nșurubare și, ca-ntr-o ușurare de moment,

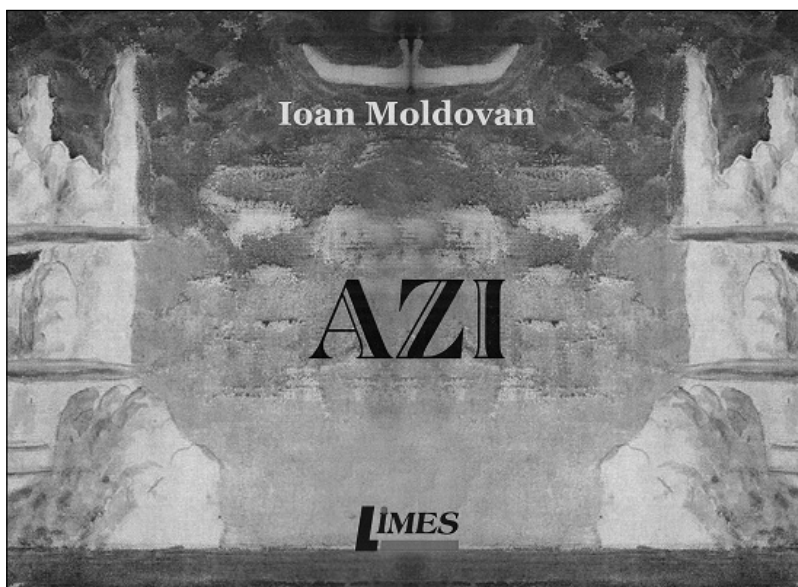
să mă învârt o vreme
nici prea-prea, nici
foarte lent

și tot așa — până
când, ajuns la marginea
mesei de joc, să cad
pe ciment, ori pe
carpetă de lână

și, harști! Marea
Pisică Știrbă să mă
apuce-n gheare

ca pe un șoricel
necuțat și
să mă-mbuce

c-o oarecare scârbă
și și cu un fel de
înduioșare

Iar mie să nu îmi mai pese defel.

Poemul a apărut într-un grupaj din revista „Neuma” (alături de altele câteva din placheta de față) în 2021, indicu al unui *continuum* tematic-vizionar. Imagini și tonalități din această carte a morții, a propriului sfârșit, au fost cristalizate liric cu câțiva ani înainte de plecarea poetului. Nicio modificare operată asupra versurilor, din vara lui 2021 când a apărut numărul din „Neuma” și toamna lui 2023, când Moldovan mi-a trimis ultima lui carte de poezie, aceasta. Nu aş vrea să cad în păcatul supra-interpretării simbolice și să găsesc peste tot și mereu semnificații adânci; dar e destul de limpede că pentru acest poet excepțional al „mainimicului”, *memento mori* nu a fost un simplu îndemn retoric.

Placheta *Azi* pune punctul final în poezia de o gravitate camuflată în colocvialitate și de un dramatism conținut, mascat și el printr-o stilistică necrispată. Ultimul poem — extraordinar — a apărut și el într-o versiune extinsă, în „Apostrof”, la finele lui 2022, varianta semnificativ mai lungă din grupajul din revista clujeană purtând titlul Țesătură neagră pe zăpadă. În *Azi*, textul cu care se încheie placheta se intitulează *** *cu treburi*, iar poetul l-a „extras” din versiunea anterioară prin focalizare pe povestea sau istoria fratelui mort, cu imaginea insolită, de mare forță expresivă, *un mort cu treburi*. Versul din urmă a fost aici adăugat de autor, cu perfecționismul lui de bijutier în arta lirică:

Îți mai aduci aminte de fratele nostru?

Brusc, la amiază ori seara îmi apare în față și-mi șoptește: tu!

Iar dimineața nu mai are timp —
e și el, acolo, un mort cu treburi,
poate ajută pe vreun amic să-și facă gard la casa nouă,
poate adună niște lemne ude prin pădurea udă care
niciunde nu ard
ca în împărăția sa de rouă.

Prin urmare, Moldovan a scos din poemul său cu mai multe strofe publicat în 2022 în „Apostrof” acest tablou nu-prea-funerar al „mortului cu treburi”; l-a mai șlefuit lexical și sintactic; și l-a placat, ca pe un epitaf liric, pe ultima pagină a ultimei sale cărți.

Precum la mai toate volumele lui Ioan Moldovan, și acest ultim *Azi* impune mai multe lecturi, fiindcă autorul și-a lucrat cu finețe și artă compozițională instilarea regimului simbolic în tablourile aparent realiste și prozaice. El se distinge, prin aceasta, și de poeții cu apetit pentru simbolizare (în a căror lirică mai totul trebuie să semnifice), și pentru cei care preferă denotația și registrul direct al expresiei verbale. La cei dintâi sunt prea multe semnificații adânci și simboluri, la cei din a doua categorie sunt prea puține.

În *Azi*, încă de la titlul plachetei, cititorul înțelege că poemele vor avea un arierplan simbolic, „azi” nefiind un termen neutru, ca într-o consemnare de jurnal, o simplă

dată printre multe altele, ci unul încărcat cu semnificație, un simbol „tare” și „dur” în a cărui orbită vor fi atrase elementele și componentele cărții. Este un *azi* al perspectivei funebre și funerare, o reflexie în cotidian a celui *memento mori* sub care se proiectau și anterior unele dintre poemele lui Moldovan și cu care, acum, ultima carte se suprapune total. *Azi* este ziua în care omul va muri; și pe care poetul o pune în centrul ultimei sale experiențe artistice, făcând poezie cu moartea.

Aceasta și-ar merita majuscula (ca și lirica din această plachetă), dacă Moldovan n-ar fi avut mefiența lui bine-cunoscută de retorism, expresie încărcată, de tot ceea ce poate echivala cu prețiozitatea și pedanteria exprimării. Poetul își... de-poetizează voit discursul, îl apropie de limbajul curent, uzual și îl „răsuțește” numai când este nevoie în câte o imagine (o comparație, o analogie) de un insolit bine pregătit. Astfel, în *refugiu* (titlurile poemelor sunt cu literă mică, pentru același efect al de-poetizării și de-solemnizării), expresia va fi colocvială, aproape orală, până când două versuri vor comuta către cealaltă dimensiune a poeziei, perturbând și dislocând registrul realist:

cred că am trecut din neatenție granița
nimeni nu mai stă de pază (nu-i a bună!)
pierdut în mijlocul trestiiilor fără somn
dau ordine (nu-i a bună!)
tuturor corpurilor rămase alături de mine
în haine-ngroșate de praf și pustietate
în vântul care nu mai subțiază nimic

Cele două versuri din urmă, excepționale, sunt plasate voit într-o succesiune în care exprimarea familiară și fără pretenții („nu-i a bună!”), repetată pentru a fi întărită, părea să dea nota stilistică a poemului. Numai că acesta — într-un mod caracteristic lui Moldovan — „pendulează” cu o artă remarcabilă între registrul prozaic și cel înalt, între colocvial și simbolic, între banalul nesemnificativ și cel, dimpotrivă, convertibil simbolic. Hainele „ngroșate de praf și pustietate” și „vântul care nu mai subțiază nimic” sunt imagini ale solitudinii umane finale în fața morții. (Iar autorul le va relua, ca și în alte cazuri din carte, într-un poem distinct din plachetă.) Acest *refugiu* se încheie, antologic, cu o muzică ce se aude, nu se știe de cine emisă, cântată... Vor fi fiind îngerii?

cine cântă? cine întreabă?

e pustiu e foarte frumos. cine cântă?

Și penultimul vers va fi reluat într-un alt poem (tocmai fiindcă el participă la dimensiunea simbolică a textelor aparent prozaice), iar autorul îl va conjuga, tot așa, cu versuri voit a-poetice; și în plus auto-ironice precum acestea:

Mai înspre seară sunt doar o aplicație
Dacă nu ai un suflet zbuciumat, n-ai nicio șansă.
De bine-de rău, intensitatea
cu toate sinonimele ei
te ține pe planșă până la fine.

Lectura atentă și repetată a versurilor este deci dezirabilă, întrucât glisajul poetului e foarte fin, la limita indecidabilului. Dar cum, ca în psihanaliză, tot ce se repetă are o semnificație, și aici recurența devine simbolică, iar poziționarea în contrast a elementului semnificativ cu cel prozaic care îl „pregătește” ne indică intențiile autorului; și elaborația lui.

Trei poeme din finalul plachetei se înscriu, vădit, în aceeași „dedublare” a liricii: între expresia familiară, colocvială, „de toată ziua”, moneda curentă a discuțiilor noastre obișnuite, și respectiv simbolurile extincției, ale finalului, ale Morții căreia poetul nu-i pune majuscula — dar i-o simte. Cele trei poeme au toate ca titlu *Dragă*, urmat de o virgulă, ca niște scrisori trimise unui prieten sau unei prietene de departe; și ele se „desfășoară” într-un registru epistolar-confesiv, în care poetul adoptă persoana I și se pune pe scris despre el însuși. Dar *cine* este instanța căreia i se adresează? *Cui* îi scrie? Ca să-l parafralez pe poetul însuși, cine ascultă ce se cântă? Și cine va răspunde la ce se întreabă?

După ce ne-a făcut să recunoaștem și să numim simbolurile Morții din narațiunile ori descripțiile lui lirice pseudo-familiare și fals-prozaice, Moldovan ne conduce, acum, într-un plin echivoc poetic, de un extraordinar efect al ambiguității. Ultimul poem dintre cele din „seria” cu *Dragă* este o veritabilă bijuterie neagră, în care Moartea se întrezărește fulgurant, ia diferite ipostaze și chipuri, se apropie și se distanțează de cel care o presimte, se lasă interogată de el, până când, la final, apare un „dictator

automatic cu ochelari de distanță” care „nu mai pășuiește pe nimeni” și care ar putea fi Soarta. Dialogul acesta epistolar cu *tu* și *eu* se va încheia la persoana a III-a, ca și cum poetul devine conștient că nu mai poate ieși din tabloul morții sale, al propriului sfârșit:

Deodată simt pe umărul drept o atingere, ca și cum
cineva ar vrea să mă facă atent

să-mi spună ceva despre singurătatea mea ofensatoare.

Or, nu se face.

Sunt și eu aici.

Cine ești tu?

Nu mă întorc, dar știu că ești bătrâna mea doică, ori
colega de liceu și de bancă

ori poate chiar Împărăteasa, ori Nu

aducând aici pe terasă întrupări contemporane,

precum tinerele la urdinișul sălii de fitness,

orice va fi însemnând asta. Nu știu dacă mai am timp

Femeia de Serviciu a Curții Noastre mă anunță conspirativ
că sunt și eu una dintre

țintele acestui dictator automatic cu ochelari de distanță,
că nu mai pășuiește pe nimeni.

Valoarea artistică a poemelor din *Azi* și puritatea lor tragică le fac comparabile cu cele din volumul *Sora mea de dincolo* al Ilenei Mălăncioiu. Recitesc dedicația lui Ioan Moldovan acum, când el nu mai este, și nu pot să nu tresar când revăd literele puse pe hârtie cu o cerneală neagră, la Oradea, cu scrisul caligrafic al acestui poet de primă mărime.

* Ioan Moldovan, *Azi*, Editura Limes, Cluj, 2023, 78 p.

Elogiul lecturii lente și atente

Culegerile de cronici și comentarii critice publicate de Ion Pop se bazează, cum este și firesc, pe actualitatea literară imediată și, în consecință, criticul urmează calea incertă, aleatorie a aparițiilor editoriale care îi stârnesc interesul dintr-un motiv sau altul. De aici și caracterul mai curând conjunctural al unui astfel de act analitic. Textele selectate din cele scrise pe parcursul ultimelor două decenii pentru culegerea *Cărți la alegere*, vol. II, *Proză, eseu, critică și istorie literară* (Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2023) succede apariției din 2020, intitulată *Cărți la alegere*, vol. I, *Poeți și poezie*. Chiar dacă Ion Pop nu se manifestă drept unul dintre cei mai fideli practicanți ai cronicii literare, în accepția comună a termenului, el propune o nouă ipostază a ceea ce Perpessicius numise cândva, cu modestia caracteristică, postura de „grefier în tinda unei magistraturi” (sintagmă citată de câteva ori pe parcursul celui de-al doilea volum), pentru că nu-și asumă rolul de cronicar literar. De aceea, cărțile comentate sunt puse îndeobște într-o ramă micromonografică sub forma unor decupaje de adâncime.

Această oscilare între cronică literară și demers monografic își are explicația ei, Ion Pop fiind în căutarea unei lecturi autentice, așa cum afirma și în Argumentul de la cartea *Scara din bibliotecă* (2013): „Cred, ca dintotdeauna, că orice lectură adevărată este, în ciuda unor aparențe, o lectură lentă, care, dacă vrea să se convingă și să convingă, trebuie să aibă răbdarea întârzierii în text: purul impresionism e agreabil, jucăuș, poate jongla până la subtilități manieriste cu formulele ingenios descoperite ori inventate, și va primi pe loc meritele aplauze. Dar există și o «plăcere a textului» prelungită, un soi de derivat senzual al palpării cuvintelor celui alt, care le dă și lor dreptul la manifestare, la întruparea fără de care chiar cititorul gloselor din oglindă se poate simți frustrat.” Astfel de explicații justifică metafora scara din bibliotecă, sub semnul căreia era pusă cartea respectivă: treptele scărilor și popasurile de-a lungul nesfârșitului text al istoriei literaturii întruchipează prin însăși condiția lor întregul. Într-un secol mediatic, al digitalizării prin excelență, Ion Pop rămâne om al bibliotecii – „fără să-și piardă memoria, fie și fugară și fulgurantă, a spațiului parcurs” – egal cu sine însuși, echilibrat, înzestrat cu un ascuțit simț al nuanțelor.

Într-o mărturisire din prezenta culegere, *Cărți la alegere*, vol. II, *Proză, eseu,*

critică și istorie literară,

autorul crede de cuviință să întărească cele spuse despre metafora scara din bibliotecă: „Desigur, nu mai putem pretinde, astăzi, că am putea fi niște «oameni universali», posesori de cunoștințe enciclopedice, însă fundamentele culturii înalte, literare, estetice, umaniste, ar trebui să fie menținute, cultivate, perpetuate și la elevii și studenții noștri, de care dascălii lor se plâng nu o dată că nu găsesc prea des drumul către Bibliotecă, spre cărți, ci preferă să se «informeze» sumar și la suprafață din același spațiu virtual supraaglomerat până la încheșoșarea minții. Cei ce procedează astfel, în graba «documentării», nu-și mai acordă acel răgaz al lecturii lente, de natură să descifreze sensuri și forme cizelate ale expresiei lor, ci alunecă peste suprafețe, interzicându-și dialogul ca și obligatoriu dintre autor și cititor. Capodopere ale scrisului românesc și universal sunt receptate, din această cauză, schematic, rămânând neproductive, fără efectul durabil, benefic pentru personalitatea în curs de cristalizare ori de consolidare a tânărului lector.” (*O confesiune publică*, pp. 234-235).

Este o confesiune făcută în urma experienței acumulate prin propria formație de literat, profesor și scriitor. Se degajă din astfel de rânduri o îndrumare pedagogică, în măsura în care critica poate reprezenta, după spusele lui G. Călinescu, și o *calilogie* (o morală a frumosului literar): „clipa aceea de zăbavă frumoasă în preajma cărții de valoare nu trebuie pierdută”. (*Ibidem*, p. 235). Uni-

versitarul clujean se află printre foarte puținii istorici literari care au o viziune amplă asupra literaturii noastre din ultimul veac. Pentru aceasta, el s-a instalat în spațiul modernității și a efectuat prin lecturi lente, ardelenești, lipsite de crispări sau de încruntări, cercetări sistematice de amploare și în profunzime, fiind slujit de un spirit critic acut, de răbdare și de pasiune exegetică. Fiecare examinare îi este serioasă, aplicată și insistentă.

Revenirile în timp până la avangarda istorică (pe care o cunoaște ca nimeni altul dintre istoricii noștri literari), retraversarea literaturii române pentru a i se urmări evoluția în perioada modernismului și a ceea ce s-a numit

postmodernism românesc probează dotarea lui Ion Pop cu un instrumentar critic variat și eficient. Totodată, se remarcă, în situația unui temperament supravegheat, expresia angajării pasionate, mărturisită fără ocolișuri. Pentru exegetul clujean, un adevărat postmodern ar trebui să fie, potrivit „gândirii slabe“, interesat de formele „secundare“ ale scrisului, dar și tolerant față de moșteniri literare de calibră și stiluri foarte diferite. Bogata experiență dobândită în urma cercetării în profunzime a fenomenului avangardist, caracterizat în primul rând prin rupturi și contestări ale moștenirii literare, i-au conferit suficiente probe că până și cei mai iconoclaști dintre avangardiști s-au revendicat de la niște înaintași.

De aceea, autorul are unele rețineri și dezacorduri în privința atitudinii adoptate de Mircea Cărtărescu în *Postmodernismul românesc*, prin judecățile sale de valoare profund nedrepte față de poezia generației precedente (a „neomodernismului“), ori în privința „neoespressionismului“ optzecist al aripii ardelene – totul spus de autor în numele unui militantism dogmatic și exclusivist, de pe pozițiile propriei generații sau ale propriului cerc de colegi. Relativizările duse la extrem ale „postmodernismului“ (ghilimelele îi aparțin autorului) au fragilizat și mai mult mentalitățile românești afectate de dictatură, în perioada postdecembristă în care se făcuseră simțite eforturi de redresare și asanare morală, de nouă construcție culturală. Ion Pop afirmă că nu trebuie să fie cineva neapărat un spirit conservator, opac la mica-marea comedie a literaturii, ca să realizeze că la mijloc există o gravă și regretabilă confuzie de planuri și atitudini.

Sunt de remarcat reflecțiile despre fenomenul „globalizării“, considerat drept ceea ce și este: un discurs demagogic americanizant în materie de cultură, nu fără simetrii neliniștitoare cu sovietizarea de altădată a țării. Comentariul critic prilejuit de apariția cărții *Fals tratat de manipulare*, a Anei Blandiana, oferă ocazia expunerii opiniei referitoare la unul dintre principiile corectitudinii politice: „S-au și găsit voci «corect politice», care i-au reproșat poetei un anume conservatism tradițional, insuficienta sensibilitate față de «drepturile omului» într-un moment dramatic al istoriei, cu năvala emigranților de pretutindeni, alungați din casele și țările lor de măcelurile cumplite ale orei, a speriat comparația stării de lucruri din Europa actuală cu epoca decăderii Imperiului Roman, cu toate brasajele de mentalități, cele mai multe incompatibile cu tradițiile locului. Ascultat și citit atent, acest mesaj nu are de fapt nimic din scăderile amendate ca și automat de roboții ideologici ai ceasului de față. Se vede cu ochiul liber că civilizația europeană cedează leneșă și cu un fel de iresponsabilitate voios-sinucigașă în fața agenților dizolvanți, oferă drepturi de găzduire generoasă, dar nu cere și obligații și respect pentru propriile tradiții, confundă fireasca, umana compasiune, cu o laxitate iresponsabilă. Se lasă în voia unui relativism generalizat, a unei entropii din care s-ar putea să nu mai iasă niciodată. Și, mai ales, *uită* [s.a.], trece printr-o fază de uluitoare amnezie a mai tot ce era esențial pentru definiția și substanța ei.“ (*O exemplară carte de învățătură*, pp. 101-102).

În comentariul imediat următor de la cuprinsul culegerii, scris după apariția cărții *Istorie, memorie, memorial sau Cum se construiește un miracol* și semnate de Romulus Rusan,

este supusă atenției expresia franceză „les lieux de mémoire“, referitoare la evenimentele naționale majore ce merită și trebuie ținute minte. Văzând ca o necesitate etică majoră apelul la memorie, autorul constată că la noi ea nu are acoperire faptică: „Fiindcă ceea ce se petrece acum, la noi, dar și prin alte geografii prinse sub tăvălugul «mondializării»[,] nu anunță mai nimic bun, identitățile naționale sunt grav primejduite și din interior de ceea ce s-ar putea numi comoditatea uitării, lipsa de curaj a confruntării cu tragediile trăite de înaintași, dezinteresul față de tot ceea ce depășește micul profit al clipei prezente, trăită adesea la suprafață, sub impulsul interesului imediat și sub luminile adesea înșelătoare ale civilizației divertismentului. S-a tot spus – și poate că asemenea propoziții vor fi auzite într-o zi, nu prea târziu –, că cine refuză să-și cunoască și recunoască trecutul și să învețe din erorile și dramele lui nu poate avea nici viitor.“ (*Memo-ria ca formă de justiție*, p. 106).

Considerându-se un critic ce se dorește a fi echilibrat și nepornit nepărat pe campanii polemice, Ion Pop a trăit, la citirea paginilor cărțului intitulat *O scurtă istorie ironică a literaturii române*, cu subtitlul *În contrapunctul lui G. Călinescu*, un sentiment de descumpănire. Această stare a fost cauzată de „seria atacurilor cu săbiuța de lemn și cu praștia“, în registrul minimalizant, batjocoritor și derizoriu, de contestare fără rest din partea autorului, Cătălin Ghiță, a unor judecăți de valoare călinesciene emise în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*: „La sfârșitul acestei lecturi, voi mai spune[,] o dată, că starea mea de spirit e mai curând de descumpănire. Și de amărăciune și dezamăgire. În locul unor săgeți polemice gustate prea des la noi în aceste vremuri, am preferat să las să vorbească multele citate de glose strident-contestabile, descalificante, – oricât am fi de îngăduitori cu așa-zisul spirit ironic – pentru un istoric literar ajuns, totuși, la vârsta unei anumite maturități. «Scurta istorie ironică» nu e, de fapt, nici istorie, nici ironică, ci o comodă, superficială și impură stilistic bășcălie. Pedagogul de școală (doctorală!) nouă o încurajează dezinvolt și frivol, în pas cu vremea «divertismentului». Are toate drepturile legale: «este, din 2015, prof. dr. hab. la Facultatea de Litere a Universității din Craiova și conducător de doctorat în cadrul școlii doctorale „Al. Piru“», cum certifică prezentarea de pe o copertă a cărții. [...] Se pare, însă, că pentru o parte a lumii noastre actuale, orice rostire de adevăruri și credințe grave și «solemne» a devenit suspectă. La Porțile Orientului, unde au mai rămas destui, totul trebuie, mai devreme sau mai târziu, luat în răs. Se predau, iată, și lecții doctorale de bășcălie./– Demitizați, băieți, numai demitizați...“ (*O pedagogie de școală (doctorală) nouă*, pp. 223-224).

Apariția cărții Cărți la alegere, vol. II, Proză, eseu, critică și istorie literară anulează încă o dată prejudecata caducității sau a inconsistenței cărților de critică fragmentară, axată pe suprafețe restrânse, dispuse mozaicat. Găsim și aici, în aceste lecturi pe sărite sau lecturi din mers (pentru a mă folosi de titlul volumului recent apărut, în 2024) idei fertile lansate de autor despre existența unui *sens al istoricității* literaturii. Ion Pop dă dovadă de longevitate impresionantă prin experiența critică acumulată, de consecvență și de atașament neobișnuit față de literatura română.

Ovidiu PETCU

De neoprit – Conjurația imbecililor

*Dacă apare pe lume un geniu adevărat,
îl vei cunoaște sigur după acest semn, și anume
toți imbecilii se vor uni într-o conjurație împotriva lui.*

Jonathan Swift¹

Sub patronajul titlului generos ca o sudalmă bine ticluită, *Conjurația imbecililor*, cunoscutul roman al lui John Kennedy Toole (1937-1969), scris în 1963, publicat în 1980 și distins cu Premiul Pulitzer pentru Ficțiune în 1981, este remarcabil fie și doar pentru că personajele sale, dăltuite în roca dură a stupidității până la sublim, ne fac să râdem de cât suntem de răs, ca indivizi ai speciei noastre preaînțelepte. Oare, în evoluția omului, există vreo legătură între ideal și trivial? Să vedem:

- evoluție: gândire, vorbire, creativitate;
- ideal: creativitate, unelte, picturi rupestre – apăruse ideea că arta influențează viitorul;
- trivial: viitorul e că tribul de-alături năvălește cu băte și terciuiește totul – vizionari, artiști, picturi, unelte, creativitate, vorbire, gândire. Sună cunoscut?

Cu toate astea, câțiva dintre supraviețuitorii atacului cu băte au construit civilizația, speciile concurente au fost supuse ori exterminate... iar agresivitatea umană, rămasă fără slujbă, s-a exacerbat compensator între membrii comunității – și iarăși trivialul s-a pornit să terciuiască idealul, „*Homo homini lupus*” (Plaut) tinzând să covârșească „*Homo sacra res homini*” (Seneca), fapt probat de istorie, de matematică și de simpla observație cotidiană; căci nu ne naștem egali, nici chiar ca gemeni univitelini, dar fiecare luptă îndârjit pentru valorile proprii.

De-aici și ghidușa idee a lui Toole: să insereze afirmația lui Swift imediat sub titlul romanului și s-o exploateze „inversată” în intrigă, rezultatul fiind o așa de extinsă distribuție a prostiei în rândul personajelor sale, încât Gauss ar fi turbat de furie. Însă legile firii sunt relative, mai ales legile firii omenеști, și statistica bate beletristica.

Totuși: personajele lui Toole nu urlă de spaimă, așteptând căderea drobului de sare pus de Creangă pe-o sobă. Ele au un anume echilibru psihic, inteligență și logică proprii, sunt active, fac planuri, au scopuri. De aceea prostia lor nu constă în inacțiune, ci în purtări, justificări, proiecte și abordări butucănoase, naive ori egoist-infantile, deci improprii, contraproductive și frecvent absurde printr-o rigiditate a gândirii și-o viziune strâmbă asupra lumii, produse ale unei strălucite semidoctii cu o mișelie ingenוא, ca în comedile lui Caragiale și aproape ca-n viață.

Asemănările dintre scenele de neghiobie din ficțiune (delicioase) și cele din cotidian (deconcertante) îl vor contrazice pe cititorul cârcotaș, prompt în a spune „Hai, dom’le, că nu-i chiar așa!” Tot ele îl vor contrazice și pe cititorului conformist, care, exact în clipa asta, îmi reproșează atât lipsa de seriozitate a abordării, cât și lipsa de corectitudine politică (*political correctness*), afișată cu atâta nerușinare mai sus și, de anticipat, la fel de sfruntată și mai la vale. Căci (ar zice el) cine se crede acest Swift, ca să emită o așa sentință îngâmfată și discriminatorie, total nepotrivită omului civilizat?! Și cine se crede acest Toole, ca să o aleagă drept „subtilă” introducere în roman chiar și așa, travestită în *motto*?! Și, mai ales, cine naiba mă cred eu, de popularizez atât de indecent (și, din păcate, atât de târziu) această idee ofensatoare la adresa societății, spusă pe față de Swift cu așa cinism și susținută pe dos de Toole cu așa realism?!

¹ ...la p. 5 din *Conjurația imbecililor*, de John Kennedy Toole, Ed. Polirom, 2012, 432 de pagini, prefată de Walker Percy, traducere de Lidia Ionescu după Ediția I, *A Confederacy of Dunces*, Louisiana State University Press, 1980.

Păi... Swift și Toole s-au crezut exact ce au fost. Iar eu, tot astfel, mă cred ceea ce sunt: unul care nu poate uita că, pentru a putea fi publicat și premiat, romanul *Conjurația imbecililor* a trebuit să aștepte răbdător sinucidera autorului.

„Corectitudine politică” – o sintagmă suspect de contradictorie...

Nimic mai fals că, vorbind despre prostie, te dai deștept. Aici voi face totuși o excepție, speculând că diferențele de impact semantic dintre cuvintele englezești și cele românești au determinat traducerea titlului *A Confederacy of Dunces* (în manuscris: *A Band of Idiots*) drept *Conspirația imbecililor*, sintagmă plină și ea de sensuri discriminatorii².

În limitele aceleiași modestii, menționez că, de-a lungul celor 334 de pagini ale romanului, câte are pdf-ul variantei engleze de care dispun (bookdesigner@the-ebook.org, 10/16/2007), John Kennedy Toole folosește vocabula „prost” (*fool*) și derivatele ei de douăzeci și cinci de ori, „imbecil” (*idiot*)³ de patru ori (și, vă amintiți, încă o dată în titlul inițial), iar nătâng, ignorant, neisprăvit (*dunce*) apare doar de două ori, și la plural (*dunces*, ceea ce poate însemna și „duși cu capul”): o dată în motto și o dată în titlul dat de editura americană. Căci autorul n-a vrut să eticheteze, ci să demonstreze. Așa că a renunțat la epitete și s-a centrat pe comportamente, creându-și personajele ca adevărate „ocări” la adresa societății. Ele sfidează, prin număr și putere, curba lui Gauss (a distribuției normale standard a vitezelor moleculelor dintr-o butelie, a valorilor coeficientului de inteligență în populația umană din Parlament, dintr-un județ, dintr-un stat etc.), reflectându-ne în răspăr, cu un realism caricatural, realitatea.

Mulțimea sinonimelor ce nuanțează vocabula „prost”, substantiv și adjectiv în română, denotă înțelepciunea omului de a-și studia inteligența și prin reversul ei, ca în metoda reducerii la absurd; fiindcă nătărău, nerod, netot, neghiob, imbecil, idiot etc. sunt tot atâtea scripuri de spirit în a concentra în semnificația unui cuvânt, în diferite epoci și arii lingvistice, diversele chipuri ale prostiei omești, ca viciu de gândire și totodată ca viciu propriu-zis – căci nevoia de a epata (când te simți mic), de a-ți bate joc de ceilalți fără motiv (când te simți și mai mic), de a face rău pe degeaba altora (mai ales când nu se pot apăra) are, spun specialiștii, mecanisme asemenea celor care provoacă dependența de alcool, de etnobotanice, de păcănele etc.

De la Erasmus la Creangă, de la Aristofan la Caragiale și de la Shakespeare la Budai-Deleanu curg și tot curg opere literare nepieritoare, care ne învață că viciile de gândire, conduita nepotrivită și năravurile se pot îndrepta prin râs. Dar au luptat luptă deșartă și-au vânat țintă nebună,

sărmanii! Căci, alături de omeneasca perseverare diabolică în greșeală, remarcăm tot mai des o scădere a inteligenței omenirii pe seama celor care, indiferent de studii și vârstă, și-au scurtat prea de timpuriu acea de folos zăbavă care este cetitul cărților. Și cum, spre a desluși sensul frazelor scrise, a fi alfabetizat nu-i destul, ajungem iar la subiectul prezentului demers.

GENERALITĂȚI. Caracterul autobiografic al romanului dovedește maturitatea gândirii scriitoricești a lui Toole: era calea cea mai sigură de a da maximum de veridicitate acestui protest împotriva inculturii, cam trist de hazliu. L-a ajutat și experiența de-a avea o mamă care l-a tratat excesiv. Iar Ignatius J. Reilly, personajul central al romanului, este chiar „negativul” autorului.

Ca titlu și idee, „conjurația imbecililor” constituie și ea o sintagmă contradictorie. Ingenios de contradictorie: ce minte diabolică trebuie să ai, ca editor, să te pui la mintea lui Swift ca să compromiți cu atâtea har ideea de *conjurație* punând-o pe seama *imbecililor*! Și cât de subtilă trebuie să-ți fie batjocura, ca scriitor, în a susține ideea lui Swift despre geniu, dar nu prin perechi de negații ce se neagă-ntre ele ca în *Utopia* lui Thomas Morus, ci prin fățarnica negare a genialității însăși! Încălcând cu bună știință, cum ziceam, fireasca distribuție gaussiană a valorilor inteligenței în populația umană, Toole zugrăvește o Americă de la începutul anilor '60, dar locuită de o largă varietate de netoți și care totuși... funcționează! (Și asta sună cunoscut, știu.) Iar ca exponent superlativ al acestei populații, plantează în mijlocul ei un geniu închipuit, a cărui impostură îl face definiția vie a celei mai pure stupidități: Ignatius J. Reilly, 30 de ani, un imens universitar obez, tâmpit de dogmatic și de credința că toți ceilalți sunt idioți, numai buni de manipulat și terorizat, așa că e șomer. Este solitudinea geniului, care aici e comică – un comic virând spre tragic; fiindcă, în *Conjurația imbecililor*, piramida valorilor are forma unui *maelstrom*, a unei bulboane, ceva ca vârtejul apei care se evacuează vertiginos dintr-o chiuvetă.

Ce poate fi mai periculos decât un tâmpit conducând un autoturism?

Situat fix în vârful abisal al „chiuvetei” amintite, Ignatius J. Reilly e un tâmpit cu totul aparte... și, slavă cerului, nu are permis auto; dar are, spuneam, pregătire universitară: este specialist în domeniul Evului Mediu, etalând și o sălăciță de noțiuni din alte câteva discipline. Înfățișarea și gândurile îl descriu cu fidelitate din prima pagină. Or, pentru oricare lector, fie el editor, critic literar ori simplu cititor, prima pagină reflectă talentul și inspirația scriitorului. Nu?

Mă întreb: dacă manuscrisul romanului ar fi fost mai subțirel, dactilografiat și legat mai cu îngrijire, atunci ar fi atras editorii într-o lectură atentă și nepărtinitoare încă din timpul vieții autorului? Cât de caraghios și fără har scriitoricesc li se va fi părut John Kennedy Toole, un

² ...ca și *Zece negri mititei*, de Agatha Christie (1938), sau *Imaginea celui-lalt / Negri, evrei, musulmani, țigani în arta occidentală în zorii epocii moderne, 1453-1800*, de Victor Ieronim Stoichiță (2017).

³ Prezentul demers nefiind o comunicare medicală, admit sinonimia dintre „idiot” și „imbecil”, ca în DEX, nu ca în manualele de specialitate, nutrind cu totul justificat speranța că niciun medic mai tipicar nu va citi aceste rânduri.

debutant⁴ gras și nesuferit, poate și îmbrăcat aiurea, când solicita cu atâta insistență publicarea acelui teanc imens de hârtii? Cum putea fi un *astfel* de autor altfel decât veleitar și grafoman?

Din păcate, nu toți avem simțul esențialului.

A fost un privilegiu să citesc romanul lui Toole sub forma unei cărți tipărite, însă Walker Percy n-a avut un așa noroc: el a primit manuscrisul *acela* imens și... s-a apucat să-l citească: „*La început, cu sentimentul extenuant că nu mi se părea într-atât de prost încât să-l abandonez, apoi cu o undă de interes, în continuare cu din ce în ce mai mult entuziasm și în cele din urmă nevenindu-mi să cred: era imposibil să fie atât de bun* [s.n.]. Nu voi cădea în ispită de a mărturisi ce anume m-a făcut întâi să casc gura, ca apoi să zâmbesc, să râd în hohote și să clatin din cap uluit” [p. 8]. Nefiind Walker Percy, voi cădea în acea ispită, citând primele două alineate (!!) din prima pagină a romanului – onoranta carte de vizită a lui John Kennedy Toole:

„O șapcă verde de vânătoare sugruma vârful unui cap umflat ca un balon. Împinse de urechile cărnose, de părul netuns și de țepii fini care creșteau chiar în interiorul urechilor, clapele verzi ale șepcii erau proiectate în afară, de-o parte și de alta a capului, ca niște semne de circulație ce indică în același timp două direcții opuse. Buze pline, țuguiate, ieșeau de sub mustața neagră, stufoasă, și se pierdeau la colțuri în niște cute mici, pline de dezaprobare și de firimituri de cartofi crocanți. Din umbra cozorocului verde, ochii disprețuitori ai lui Ignatius J. Reilly, și albaștri, și galbeni, priveau în jos, spre ceilalți oameni care așteptau sub ceasul magazinului universal D. H. Holmes, cercetând mulțimea în căutarea unei dovezi de prost-gust în îmbrăcăminte. Unele persoane aveau, așa cum observă Ignatius, haine destul de noi și de scumpe ca să poată fi considerate, pe drept cuvânt, o jignire la adresa bunului-gust și a decenței. Posesiunea unui lucru nou sau scump nu făcea decât să reflecte o lipsă de principii teologice și geometrice; ba chiar te făcea să ai dubii asupra existenței sufletului.

Ignatius purta haine comode și rezonabile. Șapca verde de vânătoare îl ferea de răceală la cap. Pantalonii largi de tweed erau rezistenți și-i permiteau deplină libertate în mișcări. Cutele și ascunzișurile lor formau pungi de aer cald și stătut, care îi dădeau lui Ignatius un plăcut sentiment de liniște. Cămașa de flanelă în carouri făcea sacoul inutil, în timp ce un fular îi ocrotea porțiunea de piele expusă între guler și clapele care îi protejau urechile. Vestimentația lui era acceptabilă după orice criterii teologice și geometrice, oricât de obscure, și sugera o bogată viață interioară” [p. 13].

Observăm că frazele conțin împerecheri năstrușnice de sensuri, iar sânguina autorului întru exactitatea descrierii

accentuează cu nevinovăție efectul comic: „*vestimentația*” sugera „o bogată viață interioară”; șapca „*sugruma*” capul – pardon: „*vârful capului*”; la nivelul pantalonilor, „*pungi de aer cald și stătut*” îi dădeau un plăcut „*sentiment de liniște*” etc. Comicul e generat și de „conflictul” dintre „*vestimentația*” bizară și „*ochii disprețuitori*” ai personajului, sau de acele buze pline, țuguiate, ce se pierdeau la colțuri în niște cute mici, pline de „*dezaprobare*” și de „*firimituri*”; firimiturile erau „*de cartofi crocanți*”, iar dezaprobarea era de la convingerea că acele „*haine destul de noi și de scumpe*” văzute-n mulțime erau „o jignire la adresa bunului-gust și a decenței”; căci, în accepția personajului, „*posesiunea unui lucru nou sau scump*”... ei bine, „*te făcea să ai dubii asupra existenței sufletului*”; și tot așa.

Repetarea sintagmei privind „*principiile*”/„*criteriile teologice și geometrice*” (după doar zece rânduri!) subliniază ferm stupiditatea lui Ignatius; iar dacă, inițial, vocea auctorială e aceea care descrie cu o minuțiozitate fără de zâmbet aspectul comic al uriașului universitar, mai apoi, de la „*asa cum observă Ignatius*”, ea se deghizează în gândurile personajului (cu timbrul auctorial neștirbit!) spre a-i „justifica” și mai și „valorile” îmbrăcămintii și concepțiilor; în plus, repetarea în acest plan interior a sintagmei cu normele „*teologice*” și „*geometrice*” (!?) îi relevă rezistența obsesiilor. Expresia reapare-n roman în alte șapte contexte și cu același beneficiu.

Autorul își construiește personajele cu atentă metodă, însă Ignatius e o adevărată dantelă literară, numele și caracterul său reflectându-se unul pe altul ca niște oglinzi paralele: tonalitatea medievală a numelui „Ignatius”, anacronică precum un „Don Quijote onomastic”, e de o prețiozitate menită să ne îndrepte atenția spre egocentrica încântare de sine a lui Ignatius, de unde și disprețul său funciar pentru tot ce nu este... Ignatius; și asta nefiindu-i destul, pe parcursul romanului autorul își implică personajul în scene pur și simplu... donquijotești: ca proaspăt vânzător de crenvurști, el se ia la harță cu un client, atacându-l cu săbiuța de plastic din recuzita de pirat, folosită ca reclamă; abia angajat la fabrica Levy Pants, stârnește o revoltă a muncitorilor, dar eșuează într-o ploaie de „diagnostice” la adresa lui, care de care mai... etc.

Știm că există minți incapabile de performanțe intelectuale notabile, dar la fel de incapabile să-și vadă și să-și accepte neputința. Îndârjite în a-și câștiga o supra-valorizare socială, ele înghit cu lăcomie din toate părțile noțiuni pe care nu le pot asimila, ci doar memora, prezentându-le ca pe niște titluri de noblețe. Sunt mințile care i-au inspirat lui Toole „genialitatea” lui Ignatius. O „genialitate” în care personajul crede nestrămutat și pe care o susține cu emfază, generând astfel scene comice până la ridicol; un ridicol uneori atât de dureros, încât cititorul îl percepe ca tragic. E tragicul zbucium al sinelui necritic cu sine: prin cameră și sub pat, în vrafuri informale, zac hârtii scrise de mână purtând capitole din „contribuția” lui Ignatius J. Reilly la progresul umanității;

⁴ Primul roman, *Biblia de neon* (1953), s-a publicat la opt ani după ce *Conjurația imbecililor* a luat Premiul Pulitzer.

iar conținutul lor s-ar rezuma astfel: „Ceea ce-mi doresc este o monarhie bună și puternică, cu un rege rafinat și decent, care să aibă anumite cunoștințe de teologie și geometrie, iar eu să cultiv o Viață Interioară Bogată.” [p. 239].

TRAMA este amplă, complexă și admirabil de înche-gată, dar cred că repovestirea ei ar subția plăcerea primei lecturi și ar ocupa o parte din spațiul unde aş aborda stilul mai în detaliu.

Urmându-l pe Ignatius în mijlocul unei Americi fic-tive, a cărei funcționare paradoxală e sugerată și susți-nută comic prin diverse accidente sociale salutare, Toole creează o frescă a inadecvării omenești în masă prin tot ce-avem mai înjositor și prin starea găunoasă a moralității, cu urme vagi de omenie și de bun-simț, urmări ale agre-sivității produse de-o ignoranță tenace.

Înainte ca mama lui Ignatius, manevrând în marșarier, să dărâme balconul unei clădiri, el o rugase să-i cumpere crenvurști de la căruciorul din colțul străzii. Ea refuzase... și Fatalitatea lovește „medievalistul” în plin: de la acel cărucior el va vinde crenvurști pentru a putea plăti, cu timpul, balconul distrus. Dar incapacitatea lui Ignatius de a păstra un serviciu îl poartă spre un altul, pe care, la fel, nu îl poate păstra, și astfel intriga romanului se țese din acest periplu, evoluând arborescent într-o dinamică de oameni și fapte care generează chipul acelei Americi.

O Americă în care gesturile afective par mecanice: Ignatius își anunță noua angajare și... „– Ignatius, strigă mama lui, cuprinzându-i capul cu păr bine uns într-o îmbrățișare stângace care îi turti nasul. Din ochi îi izvorâră lacrimi” [p. 93]. Nu-mi par lacrimi de bucurie, ci de nas turtit; căci, în roman, dragostea, inclusiv cea maternă, e un surrogat toxic (de urmărit și „cuplul” Ignatius și Myrna, sau familia Levy); iar prietenia nu există, deși cuvântul și deriva-tele lui apar de șaptezeci și nouă de ori la intervale aproape regulate, dar cu sensul destrămat de filistinismul perso-najelor: „Nimeni nu poate fi prietenos într-o speluncă așa ca aceasta”, postulează Ignatius [p. 25]. Altminteri, e plin de „prieteni”: „– Foarte bine, țipă Santa [...]. Toată lumea să se-mprietenească până mă duc eu s-aduc farfurii pen-tru salata asta bună de cartofi. Hei, dați-i drumu’, Irene și Claude, ia să vă văd mișcând un pic picioarele. [...] Cei trei musafiri, transportați de ritmul îndrăcit al patefonu-lui, cercetau în tăcere pereții trandafirii și modelul floral de pe linoleum.” [p. 231] – tiparul „împrietenirii” celor care n-au nimic în comun și nu se atrag, de unde și acea toxi-citate a relațiilor de cuplu, a singurătății în doi și a singu-rătății în general. Descriind singurătatea lui Ignatius până la carnal, Toole pare să ne atragă atenția asupra singu-rătății fiecărui personaj din roman – căci trama romanului e și o saga a solitudinii.

STILUL. Este firesc să avem capacități de percepție și de analiză literară diferite – de unde și observațiile unor comentatori privind interpretările așa-zis „fanteziste” ale altor comentatori. Îi înțeleg. Dar e de înțeles și ca autorul

să nu coboare prea mult spre nivelul cititorului, ci doar cât să-l apuce și, pe cât se poate, să-l înalțe către nivelul său.

Nici J. K. Toole nu se coboară să-și restrângă subtili-tățile scriitoricești. Doar le „comite”, și asta cu un talent bine antrenat prin lecturi și studii – căci literatura tre-buie să înalțe.

Armonia dintre fond și formă. Toole își „mulează” cu măiestrie stilul frazei pe stilul epic. Sub aspect narativ, el inversează tiparele străvechii maniere picaresce (aventuri cu eroi descumărați și vicleni), înlocuind inteligența cu vari-atele (im)posturi ale neroziei; de aceea construiește între-gul roman din fraze care au un umor intrinsec, despre care voi vorbi ceva mai departe. Ca replici ale personajelor, fra-zele se particularizează corespunzător. Uneori ele se încru-cișează într-un duel de „logici” aiurea, dar cu o coerență desăvârșită: zgâriat de pisica pe care voia să o ia acasă cu forța, Ignatius își minte mama că s-a bătut cu o prostituată care nu-i plătea crenvurștii; mama „se uită pe furie spre fiul ei și-l întreabă: / – Ignatius, ești sigur că nu ești comunist?” – doar apăruse avutul patronului, nu? În unele scene lirice (ele există!), comicul devine... subînțeles: în goana mași-nii, de pe bancheta din spate, Ignatius „Privi recunoscător spre capul și ceafa Myrnei, spre coada care se legăna nevino-vată în dreptul genunchilor săi” (așa era de lung!); „Luând coada într-una din mâinile sale mari, o apăsă cu căldură de mustața umedă” [p. 428]. Ce tainic sărut! Dar e coada cu care, nu demult, și-ar fi dorit să o sugrume.

Cred că a demasca prostia, tâmpenia, stupiditatea etc. nu e un comportament jignitor sau discriminatoriu, ci un act care poate preveni consecințe ireparabile și extinse. V-ați întrebat vreodată cum ar arăta lumea noastră dacă ar fi condusă de mult mai mulți imbecili decât azi?

Bizarul. În roman, mulțimea bizareriilor și absurdită-ților de diverse grade creionează o lume în care normali-tatea e o anomalie. Astfel, apelativul „domnilor”, firesc la începutul unui discurs public, apare ca notă de „rafina-ment” în toate scrisorile „de dragoste” ale Myrnei: „Dom-nilor, / Ce s-a întâmplat, Ignatius? N-am nicio veste de la tine” [p. 200]; „Domnilor, / Tu mi-ai trimis telegrama asta, Ignatius?” [p. 334] – și tot așa. La fel de bizar e climaxul pe care și-l provoacă Ignatius prin rememorarea imagi-nii câinelui din copilărie: „«Ham! Ham! Hau!» Rex arăta întocmai ca pe vremea când era în viață. Îi atârna o ure-che. Gâfâia. Apariția sări peste un gard și alergă după un băț care, cine știe cum, aterizase pe plapuma lui Ignatius” [p. 44]. Ticăloasa absurditate a ordinului primit de poli-țistul Mancuso să stea zilnic opt ore la pândă într-o toa-letă publică e dublată de absurditatea respectării acestui ordin; odată, personajul rămâne blocat în cabină: „După un minut de zdrăngănit și împins, strigă: / – Ajutor!” [p. 166]; altădată, răcește – ce ironie: „Sperase întotdeauna să se umple de glorie în poliție” [p. 214]. Alteori, absurdul se „prepară” treptat: „Puse punga de floricele care se golise în dreptul buzelor lui cărnoase, o umflă și așteptă cu ochii strălucind în reflectarea tehnicolorului. După bătaia unei

tobe, coloana sonoră se umplu de viori. Eroina și Ignatius deschiseră simultan gura, ea ca să cânte, el ca să geamă. În întineric, două mâini tremurătoare se lovira cu violență. Punga de floricele explodează cu un bubuit. Copiii țipără“ [p. 70] – adică tensiunea crește și prin scurtarea frazelor... până la „țipăt“.

Umorul. „– Hei, ce-ai de ești așa jerpelit, îi strigă băiatul lui Jones. Arăți ca un gunoier. / – Și tu ai arăta jerpelit dacă ți-ar ieși din fund o mătură de la [localul] Night of Joy, spuse Jones, *foarte încet* [s.n.]. Au mătură bun-aci, veche și cu așchii.“ [p. 88]. Nu-i vorba doar de crearea unor scene „clasice“ de umor – de situație, de limbaj ș.a.m.d.; căci Toole își construiește întregul roman, frază cu frază, pe baza unui *umor de principiu*, conceptual, în sine. Deschid cartea la întâmplare (pe cuvânt!) și citez: „În cele din urmă, puțin după ora unu, un halat alb se rostogoli din troleibuz și dădu buzna în garaj.“ [p. 314]; „– Hai să plecăm de aici. / – Chiar vă rog, spuse Ignatius, cu buzele tremurând, și își mai pregătea un crenvurst ca să-și liniștească sistemul nervos.“ [p. 186]; încă angajată a domnului Levy, octogenara „Trixie căzu într-un somn juvenil, de parcă scăpase de apăsarea unei probleme grele. Domnul Levy o asculta sforăind și privea cum cargobotul din Monrovia intră în port și apoi se întoarce, pornind în josul apei, spre Golf“ [p. 411] – etc. O altă știință a cuplării contrastelor? Nu știu, dar e trăsnet.

Limbajul. Ca extreme ale înțelegerii și exprimării verbale, se disting universitarul Ignatius – infatuat, gramatical, illogic – și barmanul de culoare Jones – echilibrat, două clase, isteț („școala vieții“). De aici și savoarea conversației lor. Aveți semnalmente, descoperiți-o.

Incultura. „Darlene se abonase la Life în scopul de a se autoeduca [...]. Jones se trudi să citească un articol de fond despre implicarea Americii în Orientul îndepărtat, dar se opri pe la jumătate, întrebându-se cum ar putea așa ceva să o ajute pe Darlene să danseze dansuri exotice, dorință pe care și-o exprimase de mai multe ori.“ [p. 69]; din „jurnalul“ lui Ignatius: „După câteva semestre, Myrna a dispărut de la universitate, spunând în modul ei jignitor: «Acest loc nu mă mai poate învăța nici un lucru pe care să nu-l știu deja.»“ [p. 146]. Sunt doar două din „faclele“ menite să „lumineze“ spiritul romanului până în cele mai ascunse unghere.

Oamenii care au schimbat lumea au fost cei pe care lumea nu i-a putut schimba, spunea Cioran. Lumea creată de Toole n-a reușit să-l schimbe pe Ignatius, dar nici Ignatius n-a reușit s-o schimbe: spectrul stupidității era mult prea larg și însuși Ignatius făcea parte din el. A reușit doar să evite ospiciul. În grabă, tot are timp de-o fantezie auto-măgulitoare: „Eliza⁵ traversând gheața *cu un geniu*⁶ deosebit de voluminos în brațe.“ [s.n., p. 426]. Final optimist? N-aș zice.

⁵ ...adică delicata Elizabeth B. Browning, poetă celebră a epocii victoriene, care a suferit de o boală a vertebrelor.

⁶ În roman, cuvântul „geniu“ apare doar în fraza citată și în motto; căci, ziceam, Toole n-a vrut să eticheteze, ci să demonstreze. (Aici am avut un spațiu mult mai mic, așa că am folosit termenul și derivatele lui de unsprezece ori.)

Nici Toole n-a putut fi schimbat de contemporani, dar nu din cauza unei rigidități a gândirii: spre deosebire de Ignatius, el era deasupra mulțimii. De dincolo de moarte, din vrafu foilor manuscrisului buclucaș, incorijibilul John Kennedy Toole își aduce și azi contribuția la încercarea donquijotescă a literaturii de a schimba în bine lumea concretă; și, poate tocmai ca genial „negativ“ al lui Ignatius, reușește: citindu-i cartea, nu vei mai fi niciodată același.

MESAJUL. *Conjurația imbecililor* e un protest la adresa inculturii, avertizând asupra consecințelor ei mentale, morale și sociale. Un protest coroziv, „mascat“ cu candoare de Toole prin caricaturalul umorului său efervescent și amar. Oare ce ar fi scris despre lumea de azi?

CONCLUZII NELITERARE. Urmare a atitudinii și a viziunii sale „jignitoare“ la adresa societății, se poate ca Toole să fi fost privit chiar ca... dușman! Or, cum **spunea Jacinto Benavente (Premiului Nobel pentru Literatură în 1922)**, „*Dușmanul devine periculos atunci când începe să aibă dreptate.*“ Toole a avut, crezând ferm în valoarea romanului său și susținându-l în fața editorilor atâția ani; însă refuzurile lor repetate l-au uzat psihic, „valorificându-i“ sensibilitatea de scriitor ca vulnerabilitate fertilă ideilor paranoice și, mai apoi, depresiei, condiție în care și-a hotărât propriul final. Ce va fi scris în biletul de adio, distrus de mama lui, ca ulterior ea să tot încerce să-i publice manuscrisul până a ajuns la Walker Percy?

Firește, unui debutant gras și nesuferit, poate și îmbrăcat aiurea, incapabil să predea editurii un manuscris conform „*criteriilor teologice și geometrice*“ consacrate, i s-ar fi putut accepta publicarea **doar dacă** se dovedea a fi... genial! Prea viu, Toole, pentru a fi și genial?

Prea uimit să nu fie sincer și prea frustrat să nu fie cinic, Walker Percy tocmai se trădase: J. K. Toole „**era imposibil să fie atât de bun**“! Iar printre atâția scriitori străluciți, NU AVEA DREPTUL să fie atât de bun! Dar era. Ce dur îl va fi izbit pe W. P. o așa realitate! Însă autorul murise, deci acum putea fi oricât de genial. Așa că și-a făcut un bine și l-a publicat.

Altminteri, cum? Să fi fost John Kennedy Toole unul dintre acei autori „*Nelipsiți de talent, dar privați de șansa unor însușiri literare de excepție*“, cum a zis în alt context Mircea Opriță? Care să fie acele „*însușiri literare de excepție*“ pe care să le dețină asemenea autori pentru a li se înkuviința și lor publicarea în timpul vieții, cine le stabilește?

Dacă admit ideea, cred că pe termen scurt le stabilesc interesele oamenilor. Pe termen lung, istoria. Dar și istoria e scrisă de interesele oamenilor. Mai vreți să fiți autori geniali?

Și cu exemplele de asemănări între ficțiune și cotidian cum rămâne?

Rămâne așa: fiindcă până aici deja am fost prea slobod la gură ca să mai arunc și cu ele gaz pe foc, las cititorilor plăcerea de a le (re)depista, căci sunt multe... și pline de-nțeleșuri.

Tragicomedie plăcută!

Savu POPA

În căutarea umanului pierdut

Poezia, de „o extraordinară picturalitate” (Irina Petraș), pe care o semnează Dan Breaz, în *Pauză de om*¹ pare a ilustra ceea ce Aurel Pantea exprima în următoarele versuri: „Ceea ce mă dizolvă/ e rece ca un principiu/ și conține timp”. Universul poetului clujean urmărește cum planul uman și cel obiectual sunt, în permanență, expuse unor forțe care contorsionează, răstoarnă perspective, deformează tot ceea ce le iese în cale. Astfel, este căutat un refugiu într-o realitate alternativă, atunci când omul nu își mai regăsește propriul centru, devenind peste măsură de însingurat, simțind pe propria piele și în propria minte efectele în-frângerii continue. Parcă tematica cărții lui Dan Breaz a fost anticipată și de următoarele versuri: „mașina te-ntinde în piele și foc,/ mașina-ți dă piele-apoi foc,/ întâi piei, apoi foc” apărutem în *mort după om*, de Vasile Mihalache, un volum înrudit cu cel despre care vorbim, unde era întâlnită aceeași atmosferă a dereglării și sciziunii umanului încărcat de sechelele postumanului.

La Dan Breaz, corpul uman, în primul rând, găzduiește mecanismul acestei disoluții accelerate. De aceea, necesare, nicidecum benefice, pline de încordare și de epuizare interioară, aceste *pauze de om*, care „trec tot mai greu”, sunt, în schimb, prielnice reflecției pe marginea prăpastiei. Locurile din jur se încarcă de-o permanentă angoasă, care întărește pojghița lehamitei și a dezolării care acoperă obiectele și ființele, în momentele în care „sunt traversat nu doar de viteza nălucirilor tinere,/ Ci și de truda lentă/ Cu care înaintez printre obiecte întărite de vreme,/ Mașini de scris pe corp/ Cu cerneluri corozive” (*Frumoasă doamnă*). Se remarcă plasticitatea întunecată, viscerală, a imaginilor alerte, furibunde, în unele părți.

Practic, nu mai găsești nicio supapă de salvare sau de orientare lucidă în acest univers în curs de mortificare. Chiar și „transferul umanului pe alte materiale” denotă o preocupare de salvare provizorie, prin substituirea formelor de existență cu altele, incomplete din pricina omniprezenței forțelor mutilante. În permanență, se pare că acest univers uman trece printr-o serie de metamorfoze coșmarești ale corpului

și sufletului: „trăim și noi într-un simulator/ Care ne presează cu degete imense./ Doar cei mai slabi dintre noi își găsesc scăparea,/ Aceia cu mijlocul moale,/ Care devin repede altceva” (*Simulator I*).

Totuși, paradoxal, cei lipsiți de afecte, cei neputincioși și vidați pe dinăuntru, își autogenerează o conștiință a propriului declin. Într-o perfectă compatibilitate cu ritmurile prozaice ale vieții obișnuite, pe care le deturneză, exodul erodării interioare își deconspiră un călcâi al lui Ahile: „În acest vis al omului/ Vom vedea că cei fără iubire/ Au în ei și părți care nu funcționează./ Compatibile cu munca și peisajul natural/ Ele nasc totuși infecții, boli,/ Și vor fi până la urmă deconspirate/ De norii artificiali/ În spatele cărora zidul pielii omului/ Se va face fereastră”. Într-un discurs vizionar-tenebros, „în acest vis al omului”, în care „există supraviețuitori drepti/ Și supraviețuitori frânți”, totul este „despre cum să te îndrăgostești/ Folosindu-te de paravane, evantaie și umbrele” într-un peisaj dominat de artificialitate crepusculară, dar, uneori, și de „o transparență umiltoare” sau de paravane care obturează orice orizont al privirii imanente. Într-o existență pervertită și, curând, convertită într-o non existență, „e ușor să vorbești după ce ai fost șters” și să fii, fără voia ta, „mutat pe satelitul soarelui”. Totuși, în acest peisaj agonice-postapocaliptic, corpul feminin ascunde o senzualitate nebănuită și parcă interzistă. Răzbate, de asemenea, cu o forță razantă, sub jetul clocotitor, iscat de „artezienele soarelui”, „speranța dezactualizării”, a stagnării individului, atât la nivel spiritual, cât și corporal, într-un interstițiu alienant dintre etape existențiale care, poate în altă parte, în alt univers, îți urmează cursul firesc.

La un moment dat, discursul nu mai înregistrează coerent fluxul sau verva acestei imaginații preponderent vizuale și se împrășteie aluvionar sub forma unor pulsuni hipnotice, compulsive, întregind astfel dimensiunea „alergică”, cum ar spune Hugo Friedrich, a visului și a unui fantezii paroxistice, ireale, captată în imagini sepulcrale și în într-un flux de dicteu automat, accelerator de particule coșmarești. Totuși, la finalul acestei lecturi, rămâi cu impresia unei permanente căutări a umanului pierdut. De aceea, senzorii lucidității sunt în alertă maximă.

¹ Dan Breaz, *Pauză de om*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2023.

Paul GORBAN

„Neîntreruptele zboruri“ ale Alexandrinei Tulics

Urmăresc de ceva timp parcursul literar al poetei Alexandrina Tulics, despre care la un moment dat am scris, făcând timiterie la un volum publicat la Iași, „Spre Tro-nul Ceresc“ (Princeps Multimedia, 2023), când am des-cperit o poetă profund conectată la tot ceea ce înseamnă valorile naționale, spirituale și de familie, o poetă pen-tru care conexiunea cu natura și cosmosul sunt comuni-cări și manifestări ale sacralului. Încă de atunci am obser-vat că autoarea nu este preocupată de construcția textuală, cum nici de a pune în vedere teme pretențioase, care ar cota-o drept o poetă sofisticată ci, dimpotrivă, prin sim-plitatea rostirii, prin spontaneitatea și naturalețea scrie-rii, descopăr ca fiind autentică, aflată în căutarea adevă-rului și a sentimentelor care provoacă în jurul lor liniște, armonie și mirare.

De această dată, cu volumul publicat recent (2024) la Editura Timpul din Iași, în viziunea interpretărilor mele, Alexandrina Tulics își reconfirmă poziția în litara-tura română contemporană, cu atât mai mult cu cât am impresia că viziunile ei despre lume, ludens și ludic se conturează în acest nou volum sub formă linear tema-tică, sacral, relația cu Dumnezeu, fără a avea pretenția de a fi direct o poetă liturgică. Poezia ei este suma unor tră-iri care potențează starea de rugăciune; poezia din acest volum se apropie ca niciodată de „înlăcrimarea dorului“ unei grădini adamice, a unei grădini a candorii și a copi-lăriei, a unei grădini a iubirii, a unei grădini a sacrificiului, a unei grădini confesinale, duminicale, grădină a sunete-lor și strigătelor metafizice.

Memoria declanșează adevăruri aurereferențiale, asu-mate, cunoscute și rostogolite pe parcursul încordat al trăirilor acumulate întru devenire a ființei. În starea de rugăciune, cu palmele arătate cerului, macii plâng și ei suferințele „pe lemnul crucii din Golgota“. Suferința nu este o stare poetică, ea însăși este o formă de identitate a adevărilor, fără a da obligatoriu în vileag o definiție a revoltei și a nemulțumirii ci, dimpotrivă, fiind mai curând o maximă eliberare și împăcare a spiritului; este un fior însoțit de sentimentul divin, văzut în perpetua rugăciune: „În rugăciuni, în lacrima-mi de dor,/ te chem Isuse sfânt să te cobori,/ să-mi strângi iubirea, lacrima/ din al inimii fior.../ Căci multe rugăciuni am plâns,/ și poate nu a fost îndeajuns,/ să Te implor, să Te cobori,/ și să-mi sădești în locul lacrimilor, flori./ În inima de dor pătrunsă,/ grădină să îmi faci din ea,/ cu flori de zi și flori de seară,/ în care grădinarul vine să adune,/ miresme când coboară./ Când macii plâng în lacrimile mele,/ să nu-i culegi, să-i lași, aș vrea,/ să mă-nsoțească, cum Te-au însoțit pe tine,/ în sufe-rințe pe lemnul crucii din Golgota.“ (Când macii plâng).

Creștinii, inspirați de textul biblic, știu că omul este „după chip și asemănare“ a lui Dumnezeu, iar Toma din Aquino, în „Suma Theologica“, spune că nu trebuie să înțe-lem direct că omul este după chipul lui Dumnezeu, ci că mai curând el este o urmă a sufletului lui Dumnezeu, iar pentru poeta Alexandrina Tulics omul este un „cule-gător de tot ce e căzut“ și întocmit spre slăvire: „Culegă-tor de suflete bolnave/ și aruncate de păcatul ger,/ cu dis-perări fără asemănare,/ în urma cărora, atâția mor/ și fără

Tine, Doamne per;/ culegători de plâns, ndreptățiți,/ de cei ce-și zic pe drept judecători,/ cei care dau sentințe cărnii/ da-n urma lor, atâtea suflete agonizează, mor.../ culegători deprunci abandonăți/ și-aduși la masă, banul unora care Te iubesc,/ considerându-i și pe ei tot frați; suntem culegători de spice/ ă urma Ta, ca Ruth odinioară,/ și orice faptă spre mărirea Ta,/ ne spală fața, inima,/ iar bucuria ne-nfioară.../ culegători de tot ce e căzut,/ dar întocmit de Tine spre slăvire,/ ne duce-n rai,/ chiar de trăim aici, pe-acest pământ/ ce se îndreaptă spre pieire.“ (Culegători de spice). Acest poem citat, ca mare parte dintre poemele cărții nu constriesc nimic altceva decât un scut care salvează și pune în evidență iubirea.

În fond, Alexandrina Tulics este o poetă care descifrează *neîntrerupte zboruri* ale magiei iubirii, vorbind despre geneza acesteia, purtând semnele divinului, având credința că dragostea cântată cu adevăr este până la urmă salvatoare pentru conștiința tragică a omului. Iubirea divină devine poruncă și ascultare, apartenență la o țară, la un loc împărătesc în care neajunsurile și durerile sunt date uitării: „Doamne,/ izvorăște-mi sufletul sub geana dimineții,/ înflorește-l în zâmbetul astral,/ fă-l să-Ți laude nemărginirea/ și acordează-l/ în sunet de-alăută și chimval./ Fă-l trompeta ce aduce vestea/ luminării peste pământeni,/ să Ți se închine-n vale,/ uitând de neajunsuri și dureri./ Doamne,/ fă-mă doină pentru Țară,/ tulnic pentru-acel ce te iubește,/ miere pentru cel-ntristat,/ când iubirea Ta îmi poruncește./ Fă-mă floare de cais,/ faptă-n smirnă și tămâie,/ ascultând de glas împărătesc,/ când se închină-n Duhul cel curat/ doar Ție.“ (Izvorăște-mă, Doamne!).

Deși este stabilită departe de țara originilor, paradisul poetei rămâne țara copilăriei, țara mamă, Țara care articulează în imaginarul poetic o atmosferă a lucidității trăirilor pure. Lacrima este metafora care aprofundează starea de substanță poetică, fiind în aceeași măsură o referință a tragismului ființei care trăiește ruptura apartenenței ombilicale. Poeta facând o radiografie evidentă a eului național nu se ferește să dojenească pe cei ostili și agresivi care într-un delir terifiant provoacă seisme ale matricii și identității naționale: „Lacrima celor care plâng pentru țară,/ n-au pașapoarte, nici bani,/ nu sunt oprite la vămi, nici în zbor,/ ei cheamă în plâns, se jelesc,/ își arată durerea, față de sărmanul popor./ Nu seamănă cu-acei ce și-au adunat/ în minciuni și lingușiri averea./ Văd câmpia mănoasă cum/ de pe harta românească dispăre./ Dunărea-i furată de-o gură,/ de cei cu invidii, dispreț și ură,/ care mănâncă-n nesaț, pâinea românului din bătrătură./ Văd munții jeliți, furați de coroană,/ prietenia puterii i-au tăiat,/ ca-n altă țară, somnul să-și doarmă,/ în spatele morții,/ unde-au fost duși, sacrificați./ Plâng vulturii,/ pierd aripi în zbor de durere,/ la palat: sarcasm și lupta-i în toi,/ tot pentru putere./ Lacrimile celor care plâng pentru țară,/ se luptă s-ajungă la tronul Celui Viu,/ implorat să coboare, să fie alesul/ fiecărui român fiu./ Îmi lipsesc lacrima/ acelor care România iubesc,/ în zborul

spre Tatăl în rugi-nlăcrimate,/ Cânt cu dor: România te iubesc!“ (Lacrimi pentru țară).

Poetă rafinată, cu o viziune îndreptată spre autenticitatea trăirii și a rostirii, Alexandrina Tulics hipostaziază cromatic bucuria și memoria copilăriei, cu sensibilitatea unui ton confesiv și, totodată, ceremonial, alteori cu tonul unei revolte generat de interesele ascunse ale războaielor celor mari. Poemele copilăriei restabilesc referențialitatea către sentimentul iubirii originare, către grădina maternității în care lumea fizică nu este altceva decât o expresie senzorială a cântecului și a poveștilor pline de culori și bucurie. În fond, paleta cromatică este cea care hrănește memoria tipurilor de realitate a copilăriei: „Copiii de-atunci visau doar în culori,/ își mutau grădina, prietenii, păsările/ adunate ziua sub pleoape/ iar noaptea ieșeau în scenarii pregătite/ gata să arate: frumusețea, dragostea,/ liniștea în care trăiau./ Copii de-atunci erau fără frică,/ povesteau vise care au devenit realitate în viața unora./ Ei încă poartă miresmele grădinilor înflorite,/ parfumul poamelor coapte,/ *mâna streșină* îi protejează/ și azi de soarele răzbunător/ pe experiențele unor inteligenți/ care nu au avut copilărie./ Visul copilăresc are memoria culorilor,/ care au dispărut de teama atomicelor,/ războaielor demonice care-au furat culorile:/ florilor, păsărilor, grâului și odihna păcii/ din mâna copiilor cu mâinile pline de pâine și cântecele bucuriei“ (Memoria culorilor).

Atentă la realitatea biografică, poeta are în vizorul liric fenomenele geopolitice actuale, fără a face direct referire la un tip de război anume, dar observându-se că se raportează la spațiul imediat învecinat cu țara originilor ei. Ca un peisaj apocaliptic descrie războiul, în care plumbul, sângele care curge ca un izvor, răcoarea pune stăpânire peste lume... „Doamne, deschide ușa razei de soare,/ fă-o dimineată cu zâmbet și răcoare,/ ține-mi inima aproape de Tine,/ că-n valea lumii e vai și suspine./ Împărații se luptă și oamenii mor,/ aproape de țara-mi sângele curge ca un izvor,/ moartea-i stăpână pe viața de om,/ învinge războiul, mărite, sfânt Domn! Plumbii/ pe țevă, scrișnet de moarte omoară familii,/ îi chinuie și îi desparte;“ (Aproape de țara mea).

În final putem fi de acord că *neîntreruptele zboruri* ale Alexandrinei Tulics sunt de fapt ipostaze ale redescoperirii ființei care își reasază starea de împăcare și iertare cu lumea. Fără a fi complice la mecanismele liricii și tehnicilor literare contemporane de grup, poeta rămâne fidelă și autentică strigătului confesional al stărilor metafizice, care dau la vedere o sensibilitate și o percepție profundă a realității aflată într-o complicitate totală cu sărutul și îmbrățișarea divină. Alexandrina Tulics este o poetă pe care literatura română nu o mai poate ignora, o poetă a cărui spectacol liric nu este fabricat și căutat prin laboratoare ci, dimpotrivă, un spectacol cu participarea întregului alai de personaje biblice care au coborât în poezia ei cu duhul și carul de foc pentru a restabili sentimentul iertării, al iubirii și al armoniei.

Miraculoasa lume sud-dunăreană a lui Ovidiu Dunăreanu

Există scriitori pentru care un anumit spațiu geografic devine o veritabilă matrice spirituală, cu răstrângeri asupra întregii lor creații literare. Atașamentul acestora pentru un astfel de loc, excede de cele mai multe ori cadrul stric literar, fiind, totodată, un mod de împlinire a destinului lor uman, o nevoie imperioasă de a se regăsi într-o comuniune vie cu tot ceea ce-i definește conturul: peisaj, oameni, povești.

Ovidu Dunăreanu, prozatorul stabilit la malul mării, este unul dintre cei amintiți mai sus, iar ținutul Ostrovului dunăreano-dobrogean e locul pe care scrierile sale și-au așezat o temelie de pe care s-au înălțat în literatura noastră actuală, individualizându-l, dându-i acea consistență epică plină de har cronicăresc și, totodată, de o aburoasă magie poetică.

Prin întreaga sa creație, Ovidiu Dunăreanu se înscrie în glorioasa serie a scriitorilor români care s-au identificat cu ținuturile pe care le-au așezat în opere lor, dându-le o identitate aproape legendară: Gala Galaction, cu poveștile sale dintre pământ și ape, Ștefan Bănulescu, cel iscoditor al bălților ialomițene, cu mistreții săi cei blânzi și dropii fabuloase, Fănuș Neagu, împletind în fire magice povestea oamenilor de pe grindurilor brăilene.

Atașamenul lui Ovidiu Dunăreanu, cel născut la Arad – o întâmplare biografică, după cum se poate constata, fără urmări în plan creativ –, pentru acest teritoriu i-a schimbat destinul (ca, de altfel, și numele), într-o contopire care, iată, s-a dovedit benefică în ambele sensuri; Ostrovul „dintre apă, pământ și cer” și-a aflat omul-creator, iar acesta, cum inspirat spune, „s-a molipsit de darul născocitului și al relatatului de povesti”, lăsându-se, „încetul cu încetul, pradă ispitelor veșniciei”.

Un asemenea fabulos ținut, cu „labirintul său de brațe și ostroave”, puse în valoarea de „amplitudinea și transparența unei lumi unice”, i-a inspirat autorului o matrice stilistică pe măsură, identificabilă atât în povestirile și romanele sale – *Întâmplări din Anul Șarpelui*, *Vaporul de la amiază*, *Cu bucuria în suflet*, *Lumina îndepărtată a fluviului* –, cât și în publicistică – *Vitraii*, *Oglinzii memoriei*, *Polifonia sinelui*.

Despre creația lui Ovidiu Dunăreanu s-au pronunțat, înregistrându-i excelența, prestigioși scriitori și critici literari. Astfel că aceste modeste însemnări, prilejuite de apariția recentei cărți ce-i este dedicată la aniversarea unei frumoase vârste, inspirat intitulată *Drumul spre poveste, spre împlinire* (Ed. Ex Ponto, 2025), nu se doresc decât un omagiu personal pentru acest neprețuit prieten și admirabil „născocitor de povestiri”.

Deosebit la Ovidiu Dunăreanu nu este doar darul povestirii, fantezia sa inepuizabilă cu care adună întâmplări din „(i)realitatea imediată” a fabuloaselor ostroave sud-dunărene, „captivante prin ritualuri și miracol, prin atmosferă, prin tipuri umane”, cum spune chiar autorul, ci și prin, cum precizează Ana Dobre, dimensiune de „căutător”, de „arheolog al amintirilor”, de scotocitor prin istorii și legende. Ajungem, astfel, la

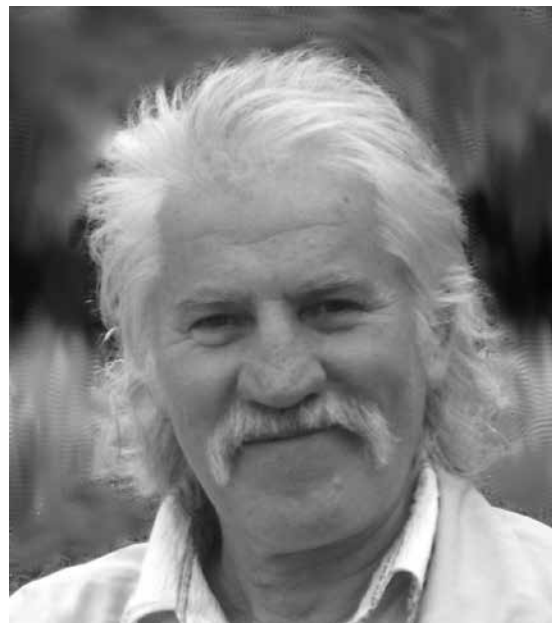
ceea ce Angelo Mitchievici numea, ca emblemă a creației lui Ovidiu Dunăreanu, pecetea sa de „prozator al identității” acestui teritoriu de pe „ambele maluri ale Dunării în ceea ce a fost odinioară Cadrilaterul”. Și tot Angelo Mitchievici rezumă atât de adevărat și de plastic, în același timp: „Respirația proprie lumii sud-dunărene este povestea, formă aproape spontană a unui imaginar care coagulează narativ, care descrie o lume în care epicul articulat dramaticului într-o formulă în același timp simplă, expresivă și evocatoare, devine definitiv. (...) Lumea pe care o evocă Dunăreanu este una imprecnată de miraculos, ea face loc minunii în cotidian, într-o formulă particulară de realism magic la confiniile cu cel sud-american, care lasă să pătrundă lumina neverosimilului în actele firești ale unei existențe banale conferindu-i o aură, o semnificație superioară”.

Trebuie spus că textele din acest volum, ce-i este dedicat lui Ovidiu Dunăreanu, nu au nimic din luciul sărbătoresc, practic inevitabil la astfel de aniversări, ele conținând acele aprecieri critice care vizează opera scriitorului, cu tot ce are ea definitiv, puternic individualizat în proza noastră de astăzi. Împletirea de realitate și vis, de parabolă și onirism, limbajul în care regionalismele și arhaismele își împart spațiul narativ spre a da și mai multă „culoară și aromă” poveștii, sunt tot atâtea „amprente” ale stilului acestui prozator aflat în permanentă legătură cu istoria locului și faptele oamenilor.

Nu puțini dintre „recenzenți” au evidențiat știința prozatorului de a zămisli, alături de somptuos-rafinatele sale descrieri de natură, în care „este deopotrivă un creativ și un creator” (Nicoleta Rotund), capacitatea de a aduce în poveste acele personaje care să-i dea nota unui fabulos firesc. Prin aceste personaje, prezente atât în romane, cât și în povestiri, pe care autorul le-a scuturat de orice urme etnografice, se accentuează o mitologizare care curge firesc, se produce acea contopire a fantasticului rural cu „miracolul întinerit al lumii sud-dunărene” (Angelo Mitchievici).

Nu trebuie uitată nici dimensiunea creației publicistice a lui Ovidiu Dunăreanu, o publicistică preponderent culturală, de promovare a civilizației și artei din același areal geografic, cu ceea ce are mai valoros în domeniul literaturii, artelor plastice, arheologiei.

Cred că cea mai potrivită încheiere pentru aceste însemnări sunt chiar cuvintele lui Ovidiu Dunăreanu, acest „poveștaș” încărcat de har al ostrovului sud-dunărean: „Până la urmă ce este povestea? Doar o succesiune de reverii, o plăsmuire inepuizabilă de noi situații și întâmplări. Să optezi fără complexe, permanent, pentru ceea ce ți se pare misterios, tentant, tulburător; să făurești o lume mai puțin exploatată literar, captivantă prin ritualuri și miracole, prin atmosferă, prin tipuri umane...”. Este acesta crezul literar al lui Ovidiu Dunăreanu de la care nu s-a abătut nicio secundă, încorporat într-o creație de cel mai înalt nivel.

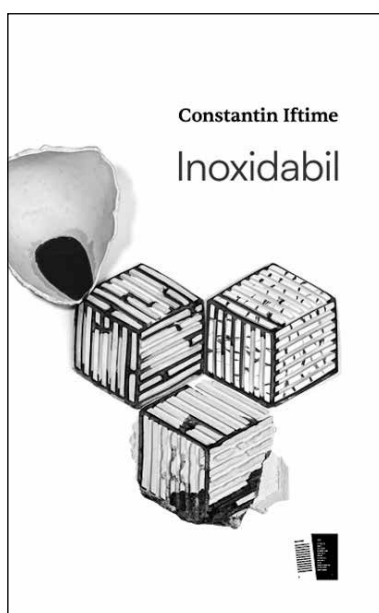

Victor TEIȘANU

Un poet la intersecția cu zona social-politică

După lectura altor cărți de versuri semnate de Constantin Iftime rămăsesem cu impresia că mă aflu în fața unui combatant pur sânge, căruia stagnările și breșele morale ale istoriei îi produc și mai multă dorință de luptă. Poetul ar purta cu sine crezul ascuns că răul poate fi înfrânt, că există șansa unei justiții care să acționeze inclusiv prin intermediul creatorului de artă. Dar asta ar presupune lichidarea întocmirilor vechi și, prin efort universal, o revigorare a capacității de a trăi plener, adică nașterea unei lumi noi, pe ruinele celei intrate de multă vreme în disoluție. Extrem de interesant este că poetul nu se referea la vreo confruntare fizică, pe bază de arme și sânge, ci la un alt fel de revoluție, una a remodelării umane prin cultură. Particularizând și mai mult, Constantin Iftime vorbește despre rostul poetului și poeziei în ansamblul tuturor schimbărilor posibile. La aceste concluzii conduc și mai ferm poemele noului volum intitulat **Inoxidabil** (Bistrița: Casa de Editură Max Blecher, 2024). În avatarurile de până azi Constantin Iftime părea sedus mai ales de perspectiva unor reforme literare, cu precădere poetice, militând pentru ardență și dinamism, care să scoată textul din inerție și pasivitate. Acum bătălia este translată și pe teren social, privirea sa critică depășind granițele propriu-zise ale spațiului literar și intrând viguros în zona de interes a observatorului politic. Din capul locului se impune constatarea că acest discurs reprezintă clar poziția sa într-o posibilă amplă dezbatere pe tema rolului poeziei și

poetului în aceste vremuri tulburi, dominate de grave crize și inechități. **Inoxidabil** ne propune așadar o altă ipostază auctorială, de această dată profund angrenată în analiza lumii contemporane, o lume în care distanțele dintre bine și rău, pur și imund sau opulență și sărăcie sunt tot mai vizibile. Iar faptul că autorul se situează net de partea militantă a poeziei are desigur legătură și cu mai vechile sale pasiuni pentru sensibilitatea slavă, recte rusă, unde atât poeții cât și prozatorii mari au fost consecvent ancorați în dramele sociale, individuale sau colective, ale epocii lor. În prezent textele lui Constantin Iftime mustesc de secvențe în care poetul și poezia se plasează tot mai departe de ideea gratuității artei. Încercând să descrie realitatea nudă, cu toate rănilor ei sângerânde, autorul s-a instalat deja într-o formulă convenabilă, după ce și-a ales cu grijă materialele de construcție lirică. Severitatea elaborării, mereu în ton cu atmosfera, nu exclude totuși definitiv momentele de lirism, care răsar precum firele de iarbă prin crăpăturile asfaltului. Brevetat deja de cărțile sale anterioare ca antiidilic și antidogmatic, Constantin Iftime se simte confortabil în hainele expresionismului, predispus să privească totul printr-o lentilă care amplifică defectele. În acest punct se conturează un paradox: sensibilitatea de factură slavă e altoită în întregime pe limbajul auster, intelectualist, de proveniență americană. Lecturile consistente din Whitman, Masters, Pound, Eliot sau Cummings, pomeniți cu ostentație în

numeroasele sale pasaje livrești, s-au dovedit rodnice, nu doar conceptual, ci și ca identitate expresivă. De la Eliot răzbat poate amplitudinea retorică, colocvialitatea, sfidarea pudorilor de tot felul, rostirea cu întreruperi, menite să genereze efecte ritmice, ca și acea viziune cinematografică, alcătuită din scene independente. Accentul pe vizual, caracterul imagistic al comunicării, expresia austeră, directă și eliberată de emoție au rădăcini însă în poezia lui Pound, în timp ce căutarea originalității, inclusiv prin mijlocirea bizarului, amintesc de Cummings. Iar Whitman e și el prezent, ca un precursor al cultivării socialului și politicului, precum și al versului liber. Rolul jucat de Pound și Eliot în demolarea viziunilor anchilozate și edulcorate, spre o nouă paradigmă spirituală, e văzut la dimensiunea sa reală: „Măcinarea zilelor frumoase a început cu Pound, / Minteia lui Eliot a scos afară tot ce nu-i de folos, / Marile pasiuni au sfârșit printre muncitori, intelectuali” (p. 80). Acești „clasici” sunt preferați de Constantin Iftime tocmai pentru curajul de a se fi angajat în primenirea lumii, contrastând cu lipsa de aplomb a celor de azi care „Își vând vorbele ciudate despre om și moarte la femei, soție sau copii. / Sunt paralizați de realitate. / La fel ca poezia lor, / Își trag sevele din lucruri de nimic” (*Spre lumea noastră nouă*). Dinspre cheștiunea artei către zona politică trecerea se face cu nonșalanță: „Rusia trage dopul de la colac, / Să ne înecăm în Marea Neagră. / Fură. / Chemăm America să-i bată. Fură și mai mult. În Olanda, / Se fură biciclete. Se fură de la săraci” (p. 51). **Inoxidabil** conține o extraordinară densitate de referințe la planul social și politic. Inclusiv un avertisment care dă fiori cu privire la viitor: „Dacă nu suntem atenți, / Vom deveni bătrânii care am fost / Acum un milion de ani, / Murdari, urâți, criminali” (p. 64).

Poemul care deschide cartea, *Elementele adorabile de construcție*, oferă deja suficiente informații despre abordările tehnice ale poetului, ca și despre noul militantism ca linie tematică dominantă a textelor. Să precizăm: totul cu instrumentele poeziei de excelentă calitate. Reflecția și livrescul, într-un topos sumbru, în care se intersectează lord Byron cu Alen Ginsberg (pentru că aici „suntem prezenți toți”), produc depresie și contrarietate. Constantin Iftime e preocupat de ramificațiile artei, deci și ale poeziei, în interiorul organismului social. Și constată deja un clivaj între generații, despărțite de pragmatismul celor noi: „Foamea tinerilor poeți, cu formule directe și sincere / (...) Care vor o altă existență. Simplă, cu mulți bani, puternică”, în detrimentul lumii „vechi”, plină de „reziduuri inacceptabile” (*Oare e timpul să vâslesc mai ușor*). Dar regretă războaiele generațiilor de poeți ca pe o eroare istorică: „Mizeriile, care dezbină ca pe o curvă, poezia bună, clasică, de cea de azi” (p. 89). Aici însă, fiind vorba de tărâmul social, susține convins că „trebuie să se termine defrișarea asta a lumii vechi” (p. 41). E o competiție dură, implicând cohorta de „capete pătrate / care muncesc, mănâncă și se reproduc”, poetul decretând în final că spre a învinge are „nevoie de tehnică, / Nu de suflet” (*Acest rest de celule din mintea tuturor*). Pledoaria sa este pentru o renaștere spirituală, deși se pornește de la realități sociale și politice cu totul descurajante. Vorbește despre „aiurelile acelor patrioți inteligenți” (p. 25), dar textul care definește foarte precis starea de criză și lupta fără sorți de izbândă se

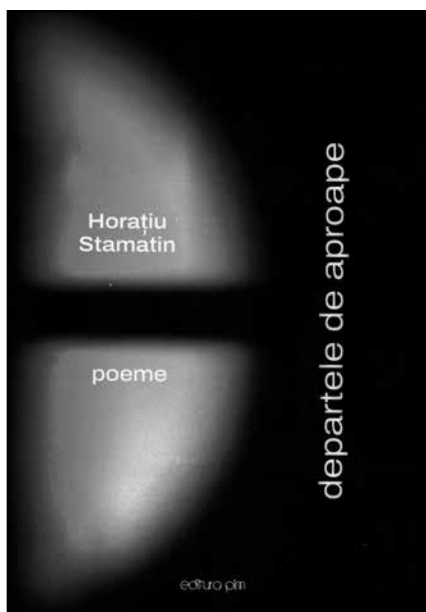
intitulează *O simplă tristețe după*: „O ură personală s-a adunat în inimă. / (...) Sentimente ce se exhibă. / Sub șenilele obișnuinței plesnesc / (...) Miliarde de omuleți. / E ura inimii. / (...) Vor fi rețele ale terorii, / Vene ale democrației. / E un val universal, / Sânge al poporului, mărșăluind distrugător, / În corpul social. / A fost un crez. O cauză. / O simplă tristețe / După”. În astfel de clipe se naște deci îndoiala în eficiența rațiunii, care de fapt împiedică detectarea soluției: „Cinci secunde, / Nu m-am gândit la nimic. A fost extraordinar. / Am văzut lucrurile cele mai simple. / Am văzut ordinea spre care mergem” (p. 18), căci „Ce mai înseamnă universul profund, / Citindu-l pe Dante?” (p. 46). Este lumea unde „monștri obsedați sexual se întind alene la căldură”, iar „cei care așteaptă o schimbare devin mai triști”, pentru că în tot acest timp „alte ființe vorace le fixează ceafa celor lipsiți de apărare” (*De la înălțimea vârstei*). Iar panseurile cu trimitere socială sunt tot mai numeroase și de nestăvilit. Poetul constată, paradoxal, că deși avem „o țară a recoltelor mănoase” (p. 30), „câmpiile noastre mari / Nu mai pot să-i hrănească pe cei mulți, inutili”, și asta pentru că „apocalipsa se află în mâinile celorlalți” (p. 29). Aceste obsesive transferuri ale discuției în zona politicii și socialului rămân totuși mereu conectate la complicata dezbatere despre poeți și rostul lor în istorie. Iar argumentele autorului cu privire la temele sale sunt eminamente culturale, vădind uneori apetențe spre erudiție. Vrea parcă să spună cât mai multe, chiar totul, dar o face în formule criptice, exersând cu voluptate pe portative ambigui. Într-un poem sintetizator intitulat *E clar că nu am de gând să renunț* Constantin Iftime se referă din nou la necesara poezie militantă, ca unguent pentru rănilor bolnavului organism social. Introducerea în peisaj e bruscă și cât se poate de elocventă: „Mario Benedetti, poet social, / Să-ți spun drept miroși de la o poștă a revoluție. / Ești beat. Vorbești prea mult despre săraci, că sunt nedreptățiți, / Că cer pileală, / Droguri, sex”. După Benedetti vine și o trimiteră la Cummings, care și el se referă la malonestitatea politicienilor, asupritori ai celor slabi. În context, Constantin Iftime își declară indubitabila simpatie: „Sunt poeții incisivi cu lacrimi de sânge, ai stângii, / Pașii lor ușori zgreaptă pe spatele unui zid chinezesc”. Și apoi: „Iată-i cum cântă din nou, / Poeții stângii, din nou liberi, obiectivi, sentimentali, / Eliberați de acea ființă a disperării care ne pune pe gânduri inutil”. Într-un concis inventar nu-i uită nici pe „tristii stângii”, Esenin și Maiakovski. O realitate dezolantă, opritoare, asemeni unei ierni ce „înglobează și viața noastră nefericită din comunism, de acum”, dar care trebuie privită în cele din urmă cu speranță: „Va veni primăvara și va fi lumină și curat”. **Inoxidabil** e o carte despre crizele lumii de azi, contondentă dar nu lipsită de fior empatic, în care Constantin Iftime pare mai hotărât ca oricând în trecut să-și transmită mesajele răspicat și fără ornamente sentimentale. Pentru că acum poetul nu vrea, ca altădată, să spargă norme și convenții literare, ci mai ales să redefinească locul și menirea actuală a poeziei. O carte elaborată atent, migălos și respectând astfel, cu succes, un dicton care aparține chiar autorului: „când scriem cu ușurință scriem prost”.

Poezia ca exercițiu al candorii și stranieții

Pentru o mai bună receptare a poemelor lui Horațiu Stamatin din **Departele de aproape** (Iași: Editura Pim, 2024) ne vine în ajutor însuși autorul, care adaugă cărții sale o edificatoare postfață proprie. Teza centrală a postfeței se întemeiază pe constatarea lui Harold Bloom, formulată în **Canonul occidental** (1994), că numitorul comun al literaturii canonice l-ar constitui straniețea acesteia. După ilustrul critic american absența conținutului straniu ar putea micșora, drept consecință, șansa unor opere literare de a deveni canonice. Și asta pentru că fără dimensiunea stranieții un text, remarcat doar prin „cumințenie” în ce privește trama narativă, chiar dacă plin de alte calități, nu va reuși decât să îngroașe stivele de opere conforme gustului public, dar lipsite de sentimentul noutății, de acel *ceva* încă insuficient explorat. Prin urmare, de acest atribut al straniului, care să confere un spor de originalitate, poate profita și poezia. Ceea ce-și propune de fapt, fără a declara explicit, însuși Horațiu Stamatin. Cu alte cuvinte, **Departele de aproape** se situează clar într-un spațiu al experimentului, textele cărții vădind și ele, privite din acest unghi, inclusiv un caracter experimental. Poetul pare a-și fi însușit temeinic nu numai ideea infuziei de substanță excentrică, ci și tehnicile care să-i permită valorizarea propriilor intenții, îndreptate strict împotriva standardizării și convențiilor. Subsumate acestei paradigme, poemelor lui Horațiu Stamatin vor impune cititorului, aflat prin definiție în căutarea sensurilor ascunse, un efort suplimentar. Mai ales dacă includem discursul poetului în zona poeziei de introspecție. Cifra acestor texte, aparent (sau chiar) suprarealiste și înfruptându-se copios din sevele absurdului existențial, trebuie căutat doar în secvențele care aduc în prim plan detalii cu totul neobișnuite, menite să bulverseze percepția comună. Bombardat mereu cu astfel de șocuri, destinatarul sfârșește prin a se adapta la context, admitându-le ca pe ceva normal și recunoscând până la urmă dreptul lor de a se manifesta, din moment ce însăși realitatea zilnică e plină de mari și mici întâmplări stranii. De altfel poemul care deschide cartea, *autobuzul 318*, ne introduce perfect în atmosfera preferată de autor: una a melanjului de normal și bizar, la care intervine din plin acțiunea psihologică și ficțională. Aici trăirile sunt pe măsura tensiunii epice, degajând senzația că ne aflăm tot timpul la granița dintre firesc și nefiresc, prin deformarea proporțiilor. Încât rimelul din jurul ochilor doamnei, personaj ocazional, produce impresia că „s-ar așterne în tot autobuzul o noapte întoarsă pe dos”, transformând

o călătorie banală într-o experiență fantastică. Cam în același registru se încadrează și celelalte poeme. Și deși există lirism și sensibilitate, miza se mută, cel mai adesea, de pe acestea pe crearea unei atmosfere dincolo de percepția logică, alcătuită aproape basmic. Pentru a dobândi miraculosul, apelul la plămuirile folclorice devine astfel o necesitate: „dacă ți-e dor de o persoană / pe care nu ai văzut-o de ceva vreme, / ia un braț de hlândari de cânepă, / lasă-l la dubit, la uscat, / trece-l prin meliță, / și di fuior împletește un bici lung cu un canaf de mătase la capăt, / pocnește de șapte ori din el / și vei vedea cum din cer se-așterne o ploaie iute de vară, / iar la o margine de drum / doar tu o vei vedea... și nimeni altcineva... / și vei vedea cum nici ploaia nu o atinge” (*A vedea – vedere*). Imaginarul și inteligența, sprijinite cu aplomb de izvoare livrești, par decisive în construcția poetică. De aceea nu credem că încadrarea lui Horațiu Stamatin în categoria *poetae docti* ar fi nepotrivită. Cu mențiunea că totul se subordonează la el, cel puțin în textele acestei cărți, ideii de omniprezență a straniului: mereu vom constata că pretextul narativ e secundar, că dincolo de secvența epică se ascunde altceva decât ne oferă, ca nadă, lectura. Precum în *Triptic la Bogdănești*, unde în relație cu „iubăreața satului”, pe fondul multor gesturi ciudate, se produc miracole: „îmi aduce o ulcică plină cu vin. Licoarea / îmi aburește cerul gurii, îmi însuflețește dorințele. / Beau totuși pe-ndelete, / apoi pun câțiva bănuți sub ulcică / și o las la locul ei. Când apar primele stele / ulcica dispăre, doar bănuții sclipesc: unii stingheri, / alții ironici”. Enigmaticul, împins cu nonșalanță spre zona absurdului, se dezvoltă de preferință în zona de maximă libertate a visului. În somn, câinele „mioritic”, cu „un ochi negru și un ochi albastru, și fiecare cu visul lui”, depășindu-și condiția, trăiește crâmpie din aventura cunoașterii umane. Decorul și întâmplările neobișnuite, încărcate de tâlc parabolic, se împletesc neconținut cu faptul existenței banale care, prin infuzia straniului, devine ea însăși magică și spectaculoasă. (A se citi, spre exemplu, aparent prozaicul poem *Djuna, o fântână numită dorință*).

La Horațiu Stamatin de cele mai multe ori schemele experimentale ale textului își consumă efectele între sacru și profan. Detectăm mereu o perspectivă mitizantă sau una ținând de procedeele basmului, unde interacțiunea între firesc și miraculos este permanentă, ca în *Noemă*. În *Iubita din Ada Kaleh* poetul are la îndemână și stilistica reportajului, unde savoairea limbajului se întâlnește cu farmecul unei nostalgice idile, într-o excelență

poveste erotică: „Privim amândoi adâncul: umbre freamătă spre suprafață, / cu o evidentă dorință de a spune ceva. / (...) Ne aplecăm și noi peste bord, ascultăm murmurul valurilor, / ele rostesc silabe pe care le punem cap la cap / și astfel formăm un cuvânt, / apoi alte cuvinte, propoziții care ne vor aminti că am trecut / cândva pe aici, propoziții care niciodată nu vor fi rostite / în alte locuri de alți oameni, / îngropate-n melancolia a ceea ce ar fi putut să fie și niciodată nu vor fi.“ Există în aceste poeme tensiune și adesea suspans, atât de specifice literaturii care explorează teritorii aflate dincolo de hotarele ordinare. Rădăcinile acestor viziuni, promovând extraordinarul și halucinația, s-ar cuveni căutate într-o glorioasă tradiție din care numele lui Edgar Allan Poe nu trebuie să lipsească. Probabil că misterioasa iubită a poetului american nu e întâmplător evocată în titlul unui text arondat de Horațiu Stamat, prin caracterul său eteric, aceluiași spațiu neconvențional: a se vedea *Annabel Lee toată noaptea a cântat pe prispă, acum mă roagă să-i fac o omletă cu gălbiori de pădure*. Perceperea halucinantă a concretului, în aceeași viziune poescă, duce la dispariția acestuia și transbordul într-o realitate paralelă, de fapt într-o irealitate, precum în *Agripina, în cealaltă noapte*. De altfel numele proprii, cu sorginte culturală, geografică sau istorică, alcătuind un consistent strat livresc, intră organic în țesătura lirismului propus de Horațiu Stamat. Poetul nu ezită câtuși de puțin să repete, în manieră proprie, experimentul suprarealist, însă împănă continuu cu ingredientele straniului. Textele oferă din plin pasaje întregi așezate sub semnul ermetismului, precum se întâmplă în *Anotimpuri, cărți cu pagini rescrise* din care cităm: „Prin ochiul tău galben la amiază trece o pasăre neagră: un om cu înscrisuri pe fruntea lui lată, cu un

alfabet milenar în palmele lui victorioase, urmat de un cal translucid e tot ce ar putea să însemne un nou început“. Nu lipsesc nici momentele intertextuale, multe venind dinspre Eminescu, într-un discurs ludic și autoironic din care spicuim: „realitatea după ce s-a jucat cu norii lungi pe șesuri“ (p. 36); „după cum ne focalizăm lentilele / (iar raza ei abia acum luci vederii noastre) / s-ar spune că nu e nicio diferență între noi“ (p. 37); „să călătorească în lumina stinsului amor“ (p. 38) și „colivarii ies din colivii și-și recită nemurierea în săltărețele dactile“ (p. 48). Reținem și câteva exemple de exprimare aforistică: „infinutul e o formă de politețe a lui Dumnezeu“ (p. 16); „prietenia e un act de cădere din oglinda cerului“ (p. 18) sau „lumea aceasta / e cicatricea din călcăiul neantului“ (p. 30). Poemele lui Horațiu Stamat sunt produse elaborate minuțios, cu maximă atenție la detalii, rezultat al rafinării unui discurs care vine din potențele intelectuale ale reflecției și având ca teme recurente permanentele crize ale ființei, măcinate de neliniștile proprii efemerități. Unitatea textelor se bazează pe tratamentul lor stilistic, desenat atent și păstrându-se între aceleași limite. Poetul oferă, consecvent cu sine însuși, fragmente nedefinite dintr-o realitate evanescentă și tocmai din acest motiv aproape imposibil de cuantificat. Mizând pe vocația sa de observator, el călătorește adesea în propria interioritate, aducând la suprafață imagini aflate la confluența dintre înălțare și prăbușire. Dar dincolo de dramă, textele conțin, în chip tonic, fior erotic diamantin și adieri de efuziune lirică, răzbătând candid prin faliile subțiri ale construcției. Horațiu Stamat e un poet special, cu antene în solul realității și dincolo de aceasta, echipat pe câmpul de luptă al literaturii cu o armură numai a sa, imposibil de trecut cu vederea.

Daniel MARIȘ

Simfonia trecutului și absurdul viitorului în lirica lui Laurențiu Maftei

Pentru Laurențiu Maftei, poezia pare a fi însăși praful și pulberea unei temerare încercări de a căuta tonul unei simfonii a curajului ca bucurie în adevăr, incluzând aici periplul într-o lume creată ex-nihilo, la altă spirală a evoluției. În planul acestei expresii lirice, volumul său „Polifonia trecutului“ (Editura 24 de ore, Iași-2024) redă dioramele unei stări introspective, forma pură de evadare din supra-firescul realității, frumusețea spațiului nelimitat și neîngrădit al memoriei: „Să aruncăm morții în provocarea nemuririi, descu-răjând/ perpetuarea celulelor,/ care une-ori obosesc înainte de a-ți îndeplini visu-rile,/ să ne tratăm bătrânețea cu dulceața

laptelui matern, / spre veșnicia femeii de lângă noi./Ducă-se relativitatea peste dea-luri neumbrate,/rămânându-ne pentru o clipă, siguranța zilei de mâine.../dar să nu ne mulțumim cu puținul neuronal, / să-l multiplicăm cu dorința din noi,/ altfel insomniile vor sufoca necontrolat încă,/ necunoscutele viitorului,/ în care digitalizarea și înlocuirea firescului cu mașini / ne urmăresc și dau târcoale Nimicului./ Atunci când sângele dispare, inima numai are ce face,/ nu putem trăi numai pe ori-zontală.../ așa dispare lumea, doi câte doi și apoi în rând aliniați,/

într-un Nimic vegetal, urmare absentu-lui din noi... “. Iată un adevărat manifest,

simbolic pentru deschiderea ființei; provine din trăirea sciziunii, la granița dintre real și artefact: o entropie cu neputință de stăvilit. De la fascinația maladivă a trecutului la absurdul unui viitor egotic, în pragul încremenirii, traseul ipostaziază luciditatea, anulează identitatea celui-lalt, în planul fenomenalității. O percepție care este numai a poetului ca o amprentă subliminală a apartenenței organice, prin filtrele propriei sensibilități, la alchimia subtilă cauză/efect: „Fluturii zboară pe lângă mine, mângâindu-mă / cu aripele lor de mătase, / poate vor să-mi amintească că unii trăiesc doar o singură zi / și luptă cu zădărnicia unor iubiri, / de care nimeni nu mai amintește. / Mă încurajează, pentru a-mi aminti câte clipe trăim, / nefiind fluturi, / iar iubirile trecute, ar trebui să fie amintite în pagina vieții. ... / suntem atât de preocupați de selecția evenimentelor, / încât credem că Moartea, / este un tangou celebru, în care vom intra în passo doble.“

Intuiția că supremul este foarte aproape se intersectează cu idealul foucaultian al idealului transcendent; păstrând un sentiment de precaritate și vulnerabilitate, poetul are curajul și forța de a scrie cu sinceritate despre propriile solitudini/ incertitudini, practicând un „discurs polifonic, încercând a face mai curând o recuperare a memoriei identitare“ (Paul Gorban). Cu atât mai mult, raportarea poetului la antinomiile credinței împlinește eul profund conglomerând limita/recluziunea, trăirea prin interioritate în vechile suburbii sufletești. Atunci când culorile devin fluide, în deplină nostalgie după Edenul original, trecerea într-o post-existență, mișcarea ludică este pură... Ceea ce nu e

deloc de mirare, momentul de grație în care se află ființa: „Căutând fericirea, în adânc spre necunoscut, / poți răscoli sângele înghețat al vieții următoare, / după care rămâne doar trupul atins de arderea lămpii, / și untura ce curge alături vioaie. / Arsă de gheața parcă fierbine, lasă pielea aburindă / numai bună de mângâiat, în vreme de ploaie. ... / Toți trecem prin purgatorial vremii cadâne, care ajunge o / hârcă de neluat în seamă. ... / ne trebuie programe fezabile și proiecte de necesitate / pentru a ne căra trupurile spre unde am fost odată, / dar cu ce folos dacă, / trecerea prin timp, transformă parfumul în mir, până se / stinge ultima lumânare a speranței / și a nesăbuiței noastre primitive. / Să respirăm adânc în fața oglinzii, care a văzut clipa / falfăirea vieții, din frageda pruncie / și până la zborul spre marea Veșnicie.“

Există în poezie un adevăr nu doar prevestitor ci și unul ce ține de un anotimp al dezmoștirii, al creației, al candorilor/ardorilor erosului. Se simte limpede senzația de ardere implacabilă, amintiri vechi pierdute ies în relief, nu mai țin cont de cronologia pasiunii, confesiunea poetului e dezarmantă, un *modus vivendi* – semn heraldic. Implicarea continuă a eului liric este dublată de o erudiție pusă în mișcare, fără îndoială, evidentă, conferă rezonanță mesajului premergător exilului în ireal, după cum scria Novalis: „Există un prezent spiritual care identifică trecut și viitor, dizolvându-le, și acest amestec este elementul vital, atmosfera poetului“. Laurențiu Maftei știe să compună și să descompună această atmosferă poetică, visând cu neli-niște cosmicul și unitarul, experiențele sale existențiale.

Stela IORGA

Ferice de cel care ca Ulise...

Poate fi un demers destul de dificil să cuprinzi într-un comentariu sumar complexitatea poeziilor care alcătuiesc volumul de versuri „Averi și poveri de dor“, de Dumitru Viorel Neagu, Editura JUNIMEA, 2024, și aceasta datorită universului generos de simboluri, care converg către motivul cărții și anume Iubirea, ca sentiment, ca piatră de încercare pentru o viață de om, pentru un poet, pentru izbânda acesteia asupra unei contemporaneități din ce în ce mai despuiață, da!, de magic, magic și magie pe care autorul cărții, D. V. Neagu, le posedă cu prisosință.

La o primă lectură te domină pe lângă farmecul dicteului liric și un sentiment de uimire, dat fiind faptul că versurile poetului sunt foarte directe în mărturisirea iubirii acestuia pentru femeia mult adorată. Departe de orice –isme prețioase și

pretențioase, poetul D.V. Neagu își construiește universul de cuvinte, care cuprind și între care își zidește gelos iubita, folosind cu generozitate și ingeniozitate, și cu un ochi neobosit, substantive și verbe a căror însemnătate în aparență este „umilă“, excesiv comună, folosind pe alocuri și arhaisme, dar cărora poetul le dă o nouă viață datorită sintagmelor neașteptate, originale, cu care-și construiește atât de atent lumea în care iubita lui este pe rând dorită: „Îmi sună în minte, ca un grai străin, chemare / Și mă cutremur c-aș putea gusta din coapsa ta, / Așa cum gustă din ogrăzi torentul / Și cum doar apa ploii gustă umbra mea“ („Metafizică“, p. 38), adorată: „Ești ferecată în mine, cercuită-n fier bătut în nituri, / Nu ar putea să te desprindă vreo-ndoială, / Așa cum poți desprinde de pe piatră scoica / Cum, dintr-o scoică, marea n-o desfaci, /

Ești în cuprinsul meu pajiște nouă“ („Simțirea“, p.47), căutată și găsită și niciodată pierdută: „Sunt un semn nevăzut, / Prins la gâtul tău, / Eșarfă cu ghirlande, înnodată cu putere, / Povară ca o adiere-ți sunt, / Iar tu mi-ești duh.../... / Mă-mbraci cu vocea ta în prinț / Și-mi pui coroană grija ta, / Iar eu te împresurez cu versuri / Și-ți fac palat, după palat“ („Definiție“, p.23).

Sentimentul unui nou început, al unei transformări fermecate și profundă în înțelesul ei, este dat de poeme în care autorul recunoaște capacitatea iubirii de a metamorfoza, dincolo de vechea alcătuire a firii lui. Astfel, chiar din debutul volumului, poezia „Semnul“ spune: „... cu o făclie aprinsă treci, / Aprinzi cu ea ce e uscat în viața veche /... / și arzi lăuntru meu de parcă-i iască /... Eram tavernă, m-ai făcut amvon /... / Și m-ai trecut din piatră-n freamăt“ (p.5), în „Folos nou“: „Devin o barcă de pe vremuri, / Doar din lemn cioplit /... / Acum ea e grădină, umplută cu pământ de flori“ (p.7). Sau în poezia „Povestioară“: „...Eu mă așez în fața ta ca la județ, / Iar tu, balanță virtuoasă, /... / Vei cântări cât aur am în suflet / Și dacă e cristal ce îți vorbesc, / Să mă despoi de toate, ca de solzi. / Până ce vezi în mine un alt om“ (p.28), „Așa cum tu împarți viața mea / În ce era înainte de tine, / Un tărâm sterp fără meri / Și ce este acum / O egretă care a învățat să cânte / Și care-mi împrumută aripile“ („Ca un ochi de geam, viața mea“, p.80).

Poetul folosește chiar și elemente vegetale, pentru a descrie trupul iubitei, rezultatul fiind un portret absolut inedit, iată: „Se agață în părul tău o zi de april din viața mea / Și tu-nflorești, pe piele îți răsar iar muguri, / Te-nfrunzești, faci fructe, devii un pom cu piersici / Și-ți scuturi puful lor în aer“ („Rotundă ca piersica“, p. 9). De altfel poetul subsumează sentimentului iubirii un întreg univers, alcătuit din elemente din sfera vegetală, cea a insectelor, a zburătoarelor: „M-am rătăcit în lunca ta-nverzită / De la smicele de anini m-am înverzit și eu / Din cap până-n picioare-s ca o tufă / Eu, pai cu pai, mă umplu iar de cuiburi / Devin un loc de horă, acum sunt sat de păsări / Albinele îmi câtă de înserare, /... / Un pițigoi mi se ascunde sub sprânceană /... / Pe umeri își fac coșuri de nuiile două berze /.../Și-n ceafă ca-ntr-un mal, o coțofană / Își sapă cuib și spune tuturor povestea mea“ („Prinderea“, p.15).

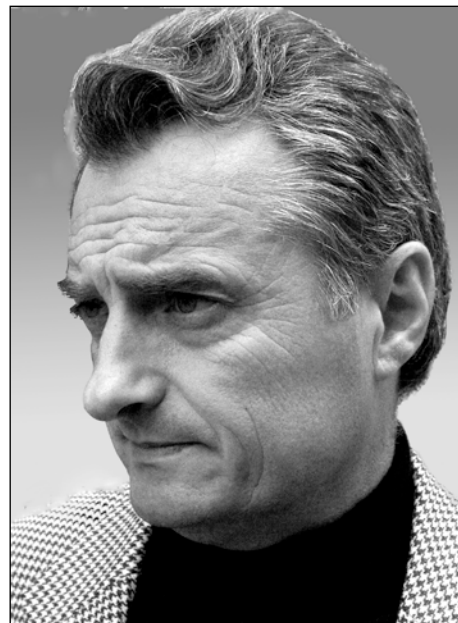
Natura toată este pentru poetul D. V. Neagu o sursă pentru un întreg inventar stilistic format din comparații originale, personificări și metafore surprinzătoare. Iată câteva numai: „Mă învăț în jurul tău, / De parcă-s molie și caut lână / Și tot ca ea, parcă-s bezmetic / Urc și cobor, m-așez, mă-nalț / Și fug, apar, te-ating și rod din tine“ („Prefacea“, p. 17), „Ritualul de împerechere cu ziua / Mă strânge în brațe reci, / Ca de porțelan / Și mă trănțește de toți pereții dimineții, / De parcă-s pedepsit / De parcă-s evadat din somn / Ca-ntr-o celulă părăsită de vise“ („Netrebnică îndolă a minții învăluite de dor ca de o îmbolnăvire“, p.49), „Vezi urme de mușcături pe umerii tăi, / Parcă sunt locuri unde au căzut petale de oțel încins, / Chiar simți arsuri ca

niște peceti, / Ca și cum o mână fierbinte / A pătruns prin pieptul tău / Și cu burice de jar ți-a lăsat semne pe inimă“ („Suferința discretă ca o aromă fină de pelin“, p.65), „Erai nevinovată, / Precum o făptură făcută din pâine caldă / Sau ca o pajiște senină. / Eu, țesut din cânepă, îți prindeam încropirea, / Iar tu întocmită ca o dantelă / Mă socoteai deopotrivă cu lotrii“ („Viața ca un basm“, p.86).

În discursul lui poetic, un loc aparte ocupă și unele din titlurile poeziilor, ceva mai lungi, care pot ele însele alcătui un poem și care sunt de o melodicitate și o armonie deplină. De fapt toate poeziile cărții au o cadență echilibrată, iar laolaltă cu inventarul de cuvinte folosite, ele se organizează într-un tot, din care se desprinde o singură melodie, reluată în diverse sonuri, cea a iubirii și a dorului după ființa iubită. Iată spre exemplificare câteva din aceste titluri: „Uimirea și hotărârea cu care primești așezarea în altă formă a sufletului tău“, „Întemeierea iubirii ca și cum împietritele noastre păsări ar dori iar să zboare“, „Incertitudinea definită ca o urmă de nor pe ceața respirată de lună“, „Hotarul de piatră dintre iubire și îmbrățișare sau despre plângerea depărtărilor“, „Nebănuita putere cu care poți simți respirația iubitei“, „Uimirea cu care fac să răsară stele în creierul meu“, „Statornica nevoie de a murmura cuvintele, descântându-ți dorul“.

În-afară de elemente des întâlnite în poeziile lui, ca: păsări, ploi, salcâmi, iasomie, liliac, iarbă, astre, animale, pești, păduri, ape, și atâtea altele, pe care poetul le folosește firesc, fără nicio ostentație, încorporându-le în cantabilitatea textelor, un alt simbol vine și definește spaima acestuia de propria-i dispariție în fața neîmpărtășirii iubirii, adusă în poezie prin prezența oglinzii, care nu îl mai reflectă, laolaltă cu iubirea neostoită pentru ea, care nu are niciun nume, ci este formată doar din reprezentări ale universului întreg și care trăiește strict în umbra pe care o lasă poeziile lui D.Viorel Neagu în viața ei: „Miroase a cerneală-n urma ta / Tu litere respiri, din ele ești, / Tu ești făcută din cuvinte dezbrăcate, / Iar eu te scriu și te citesc cu ochii-nchiși, / De parc-ai fi un foșnet fără trup, / Ca ceața“ („Diferit“, p. 88).

Poeziile lui D. V. Neagu sunt de fapt basme pline de gingășie, imaginație și simțire caldă, poetul atacând, biruitor cred, o temă foarte grea, cea a iubirii, în care este foarte dificil să fii original, ținând cont de faptul că ai strălucit înaintași întru aceasta. Conștient de demersul său artistic, poetul D.V. Neagu aduce cu sine în lirica contemporană românească un stil nou, prin capacitatea sa deosebită de a crea lumi vrăjite, nu dezvrăjite și pustiite de emoție. Poetul D.V. Neagu sfidează cu originalitatea creației lui încadrarea în – isme, fiind pretutindeni în lirica lui, doar el însuși și talentul artistic incontestabil. Prin urmare, ferice de cel care ca Ulise este iubit de Penelopa lui, precum și Dumitru Viorel Neagu este iubit de un înger al scrisului, care respiră abur cald peste toată poezia lui și-i saltă puțin crucea de cuvinte.

Radu VOINESCU

Universul poeziei – anvergura ascunsă

Lectura operei lui G. Călinescu nu este întotdeauna ușoară. Pentru că, puternică, impresia accesibilității, indusă de lejeritatea captivantă a stilului, poate fi înșelătoare. În realitate, avem de-a face cu o complexitate de adâncime puțin obișnuită a textelor, indiferent că este vorba de cele majore (*Istoria...*, de pildă) ori de cele cu întindere mai redusă. Polimorfismul operei are legătură cu deconcertanta complexitate a personalității celui care a scris-o, cu vasta cultură, de erudit, dar fără rigiditatea în general caracteristică, a acestui autor multilateral, așa zice complet (critic, istoric literar, teoretician, estetician, comparatist, eseist, romancier, poet, dramaturg, jurnalist de călătorie, publicist) al literaturii noastre, însă și cu psihologia lui puțin comună. Toate acestea îl obligă pe cel care o abordează dintr-un unghi sau altul la o atenție specială față de un aspect despre care nu s-a vorbit până acum, din câte cunosc, și anume, *anvergura ascunsă* a scriiturii. Călinescu spune aproape întotdeauna mai mult decât lasă să se vadă la prima privire.

Poate că nu e nevoie neapărat ca acela care dorește să îl comenteze să fie inițiat la același nivel în toate domeniile sau în toate subiectele în privința cărora criticul se exprimă și prin care trece cu o ușurință specioasă, în așa măsură, încât unii au luat-o drept ușurătate. Autorul *Principiilor de estetică* este unul dintre aceia de la care se învață, dialogul de la egal la egal fiind posibil – păstrând, totuși, proporțiile – numai în cazuri destul de rare. Este de rigoare, de aici, deschiderea cu privire la variate arii ale cunoașterii umane, dublată de atenție la aspectul pe care tocmai l-am enunțat, acela al rețelei vaste, uneori, de sensuri cu care criticul operează. Temeinic, profund pregătit până și în domenii colaterale

formației de bază, literatura și critica literară, depozitar de cunoștințe ce ating, așa cum tocmai am spus, erudiția (o erudiție fertilă, ce îi permite asociații neașteptate, aproape acrobatic), înzestrat cu o gândire dinamică, aptă de întorsături în care dialectica se regăsește la tot pasul, înzestrat cu un simț uimitor al paradoxului, servit și de un remarcabil spirit ludic, nuanțat de maliție câteodată, generând, nu de puține ori, pasaje și idei de un umor debordant sau numai discret, este unul dintre acei autori la care, deși forma este de tip clasic, fondul e mai dificil de pătruns, lejeritatea stilului, repet, întreținând iluzia unei comunicabilități la un nivel aflat la îndemâna oricui.

Despre umorul lui G. Călinescu, pe care tema de față mă determină să îl aduc în discuție măcar în treacăt, întrucât este cheia unor interpretări care să satisfacă mai bine intențiile de interpretare a operei (de-a dreptul decriptare când e vorba de unele texte din publicistica de după instalarea regimului comunist), s-a scris o carte de o excelentă condiție intelectuală și științifică, din păcate, foarte puțin cunoscută¹. Un critic literar dotat cu umor este un caz rarissim. Umorul nu se prea potrivește cu morga critică, prezumată a aparține celui care se exercită în aria judecăților de valoare. Dar el ar trebui să avertizeze cu privire la subtext, pentru că lucrul cu polisemantismul cuvintelor, cu falsele înțelesuri, cu dimensiunea ironică ori satirică face parte

¹ Valentin Ionescu, *Comicul comentariului călinescian*, Editura Cartea Românească, București, 2000. Poate că ar fi de parcurs și comentariul subsemnatului la aceasta, apărut chiar în paginile revistei „Hyperion” (nr. 10-11-12/2022 (342-343-344)), pentru completările cu rezultate ale cercetărilor și reflecțiilor proprii.

din arsenalul mijloacelor cu care lucrează un umorist. Nu de puține ori ne dăm seama că o asemenea persoană trimite săgeți ascunse, jonglează cu sensurile, creează, mai mult sau mai puțin deliberat, rețele subterane ale textului.

Or, în cazul lui Călinescu, se dovedește că trebuie mers și la aceste dedesubturi ale scrisului. Dacă nu se pierde din vedere faptul că a fost ceea ce s-ar putea numi un critic creativ, atunci există și șansele unei evaluări mai apropiate de intențiile autorului, de esența operei sale. În această privință, observația lui Mircea Martin din lucrarea care a făcut epocă, *G. Călinescu și „complexele” literaturii române*, legată de inteligența „scufundată în sugestiile cuvântului”² exprimă inspirat o trăsătură fundamentală a gândirii călinesciene și, în consecință, a scrisului marelui critic.

G. Călinescu a fost intens contestat, cum se știe. I s-au reproșat, printre altele, subiectivitatea manifestă, capriciul, lipsa de metodă și de sistem, conservatorismul în fața tehnicilor de creație și a metodelor de interpretare a literaturii cunoscute și uzitate în vremea sa și mai ales rezistența la curentele literare ale primelor decenii ale secolului al douăzecilea. S-a mers până într-acolo încât s-a inferat că s-a exercitat mult prea amplu și prea fastuos, ca istoric literar, pentru o literatură, în fond, dezvoltată târziu și marginală în raport cu cele ale marilor națiuni europene.

Mă întreb și aici, cum am mai făcut-o, răspunzând acestor logici defectuoase, de ce o literatură care îl are pe Eminescu nu merita un asemenea critic?! În opinia mea, literatura română, în ciuda premiselor de mai sus, a devenit, este o literatură valoroasă. A fost marea șansă a acestei literaturi să beneficieze, parcă pentru a compensa cele câteva secole de absență din aria marii culturi, de un istoric de o asemenea anvergură. Fără el, probabil că nici nu am fi înțeles, cel puțin, cât de interesantă este literatura noastră, cu toate șarjele condeiului său acid la adresa unor scriitori. A făcut, prin întreaga viziune și sistemă ce alimentează *Istoria...*, ca o literatură relativ minoră, luată până la un moment dat, să capete dimensiuni monumentale, ceea ce nu ține doar de substanța însăși a acesteia, ci și de frumusețea și dimensiunea construcției pe care istoricul o așează la capătul unui secol de evoluție în care ea s-a plasat pe o treaptă comparabilă, într-o anumită măsură, cel puțin, cu ale celorlalte. Nu trebuie să ne ferim întotdeauna de cuvinte, Călinescu

a scris o istorie a literaturii române așa cum îi dicta geniul său și nu cum i-ar fi pretins tiparele, convențiile, mai ales cele academizante! Creativitatea lui critică se manifestă și aici, în structurarea eșafodajului, în selectarea și tratamentul informației, în denumiri taxonomice care au făcut carieră (de pildă, „mesianici utopici”, „antibonjuriști”, „romantici macabri și exotici”, „ortodoxiști”, „tuberculoși”, „eseniniști” etc.), preluate fiind, în stil și formulare, de către unii dintre istoricii literari care i-au urmat, de la Eugen Simion la Marian Popa și Nicolae Manolescu).

Drept este că în *Istoria literaturii române contemporane* a lui E. Lovinescu, apărută cu patru ani mai devreme, în 1937, se manifestă în câteva rânduri încercări de sinteză de acest fel prin punerea sub o sintagma relevantă a unor literați, dar dacă acolo este vorba de rudimente incidentale, prea puțin însemnate în economia lucrării, aproape neobservabile, aici avem o metodă care a generat imitații și continuitate datorită forței de semnificație.

Nu chiar în paranteză fie zis, cei care nu-l înțeleg își denunță, de fapt, propria inadecvare la subiect. Călinescu a avut și metodă, și sistem. A

demonstrat-o în mod strălucit, în urmă cu mai bine de un deceniu și jumătate, Andrei Terian într-o lucrare vastă și temeinică: *G. Călinescu. A cincea esență*, care intră în articulațiile operei critice călinesciene până la detalii puse sub lumina unui întreg coerent, ale unei arhitecturi impozante.

Nu e locul aici să reiau argumentele lui Andrei Terian. Amintesc doar, pentru uzul demonstrației de față, faptul că, între numele mari de care a fost alăturat se află Erich Auerbach, dar comparațiile cele mai fertile sunt cu italianul Francesco Flora și cu polonezul Manfred Kridl. Cei doi autori nu au fost vehiculați la noi, ceea ce face ca demersul criticului să îl evidențieze realmente pe Călinescu drept un cărturar al timpului său.³ Cât despre „rezistența” la noile tendințe, aproape că nu merită să discutăm. Uimește și azi pe cel care citește *sine ira et studio* înțelegerea – în sensul latin de *intellego* – pentru tendințele psihologizante, de exemplu, ca și pentru limbajul nou și contrariant al avangardei literare. A critica tendințe pe care o minoritate activă le aclamă nu înseamnă a nu pricepe, iar paginile respective

² Mircea Martin, *G. Călinescu și „complexele” literaturii române*, ediția a II-a, Cu un *Argument* al autorului, Postfață de Nicolae Manolescu, Editura Paralela 45, Pitești, 2002, p. 9.

³ V. Andrei Terian, *G. Călinescu. A cincea esență*, Editura Cartea Românească, București, 2009. Putem să nu fim de acord cu evoluția ulterioară a lui Andrei Terian, cu ideile pe care le profesează azi, însă această lucrare constituie una dintre cele mai bune cărți de critică scrisă vreodată la noi, iar în privința studiului și interpretării lui G. Călinescu, în opinia celui care scrie aceste rânduri este reperul fără de care marele critic ar fi înțeles doar fragmentar.

sunt de revăzut cu atenție. Ironia face ca, uneori, nici cei care l-au apreciat sau aproape l-au idolatrizat să nu îl înțeleagă întotdeauna. Călinescu a fost un mare practician. Iar un practician mare are întotdeauna în spate o bună teorie. Aceasta este una dintre concluziile importante ale cărții lui Andrei Terian.

În același timp, se poate remarca o anvergură ascunsă

în ceea ce scrie. Face greșeli, exagerază, supra-interpretează uneori, dar asta nu-i anulează și nici măcar nu-i știrbește cine știe ce ansamblul operei critice, mai cu seamă că, dincolo de notele de subiectivitate în redactare, verdictele nu se îndepărtează decât în mod excepțional, așa zice accidental, de adevărul estetic.

Avansează, așadar, ceea ce ar putea fi o concluzie a rândurilor de față; anume că G. Călinescu, în calitatea lui de autor total, dar mai cu seamă prin geniul care l-a caracterizat⁴, geniu contestat de unii și de alții, a spus întotdeauna mai mult decât s-a putut înțelege la o primă lectură sau, mai bine spus, la o lectură insuficient de atentă și cu lacune de informare. Pentru a-l înțelege pe deplin, trebuie citite și textele așa-zicând minore, mici studii, eseuri, articole, pentru că în acestea se arată dimensiunea reală a informației de care dispunea criticul. Chiar opera lui principală, *Istoria...* își revelează anvergura tocmai prin aceste exerciții, prin aceste opere de rang secund (a se lua expresia *cum grano salis*!) în economia întregii sale creații. Călinescu știa foarte bine istorie, ca și filosofia de până la el. Ar fi de revăzut din această perspectivă cel puțin eseu „Tehnica criticii și a istoriei literare”, în care citează cu multă pătrundere din Georg Simmel, Dilthey, Giovanni Gentile, Fichte, Abatele Batteux și unde, printre altele, face următoarea afirmație: „Hegel este mai aproape decât oricare teoretician al istoriei de adevăr. Logică și istorie sunt momente corelative, logica se relevă în istorie, istoria fără inteligibilitate, adunare de momente eterogene, este iraționalul, neantul însuși. O istorie nu e istorie decât când relevă un program logic. Numai în modalitatea exprimării logicului stă diferența între istorie și științele naturale:”⁵

⁴ Este semnificativ ce spunea Călinescu, în modul lui paradoxal, despre geniu: „Geniul reprezintă o anomalie față de media curentă a omenirii, în realitate este singurul «normal», sugerând adică ipoteza unei norme, unui canon. Oamenii ar trebui să fie inteligenți ca Platon, sensibili ca Baudelaire, investigatori ca Newton. Noi reprezentăm o umanitate anormală, sub nivelul prototipilor”. (G. Călinescu, „Istoria literară ca știință inefabilă și sinteză epică”, în *Principii de estetică*, prefată de Ion Pascadi, Editura pentru literatură, București, 1968, Nota 1 de la p. 170.)

⁵ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 159.

Era la curent, de asemenea – și e greu de justificat de către detractorii lui faptul că nu au văzut asta – cu sistemele estetice importante ale timpului (opiniile lui despre Croce, spre pildă, sunt detaliate, critice și perfect pertinente), ca și cu altele, mai puțin vehiculate la noi, fără să le fi neglijat pe cele mai vechi⁶, cunoștea literaturile lumii, adesea prin contact cu opere originale, avea cunoștințe despre

celelalte arte ce depășeau cu mult nivelul de cultură al unui om bine informat, își însușise genealogii și istorii particulare, ba chiar transpune adesea și cât de bine era inițiat în ceea ce savanții de la „*Annales*”, cu deosebire Fernand Braudel și Georges Duby, numesc „istoria vieții private”, susținut fiind – cum s-ar putea altfel?! – și pe solide cunoștințe geografice.

Anvergura pe care opera lui G. Călinescu o prezintă ar fi, așadar, de două tipuri: cea implicată în text, subterană, despre care am vorbit în prima parte a acestor rânduri, și cea care trebuie luată în considerare prin conexare cu textele de mai mică întindere pentru a determina valoarea și profunzimea celor principale. Prima este neobservabilă lecturii superficiale, și nu este vorba de faptul că orice operă are, în fond, nevoie de descifrare, ci de

atenția ce trebuie acordată detaliilor și informației conținute în acestea, cea de-a doua este estompată de dimensiunea operelor mari, solicitând cercetarea tuturor textelor, realizarea conexiunilor între acestea și întemeierea unei judecăți de valoare ce vizează de această dată întregul.

Un exemplu de text care a rămas necunoscut, ascuns la modul propriu decenii întregi până când a fost dezvăluit publicului și cercurilor mai largi de cercetători și care dă o perspectivă mult mai amplă decât până acum asupra cuprinderii, dar și a deschiderii ce-l caracterizau pe critic, asupra anvergurii cunoștințelor și viziunii sale consider că este profund semnificativ în sensul celor afirmate până aici.

În urmă cu doi ani, în 2023, a fost publicat, grație Ilenei Mihăilă și a lui Nicolae Mecu, un volum care cuprinde două texte intitulate *Universul poeziei*. Două texte pentru că G. Călinescu nu a oferit, în timpul vieții, decât o sinteză a ideilor din cel rămas în manuscris și descoperit de Cornelia Ștefănescu în 1966, văzând lumina tiparului, sub îngrijirea Ilenei Mihăilă abia în 2012, în volumul al XII-lea din *Publicistică (Postume și inedite)*, serie coordonată de Nicolae Mecu la Fundația Națională pentru Știință și Artă din cadrul Academiei Române.

⁶ Ar fi de parcurs, pentru edificare, măcar micul eseu „Hegel estetician”, inclus de Al. Piru în ediția sa a *Principiilor de estetică*, apărută la Editura Scrisul românesc, din Craiova, în 1974 (pp. 207-2016).

Inițiativa acestei apariții este una mai mult decât fericită, din motive pe care nu e nevoie să le detaliez. Să rămânem doar la ideea că volumele din seria de *Opere* sunt mai greu accesibile, impediment la care se adaugă costul achiziționării, ceea ce nu mai e cazul cu o ediție să-i spunem populară, în plus, de sine stătătoare. Cartea se numește *Universurile poeziei*, a apărut la Editura Cetatea de Scaun și are la bază convingerea – pe care ne-o însușim – exprimată de Ileana Mihăilă într-o introducere, anume că trebuie luate ca două texte complet diferite. Amănuntele tehnice, cum nici cele ținând de compararea în oglindă nu ne interesează acum, mai ales că primul text, cel rămas în manuscris, cuprinde de trei ori mai multă materie decât cel cunoscut până de la prima lui ediție⁷, datorată lui Geo Șerban și Andrei Rusu, în 1968, în sumarul volumului *Principii de estetică*.

Ce aș dori să evidențiez, foarte rezumativ, este că textul până de curând „necunoscut” conține o introducere în care G. Călinescu exprimă o seamă de reflecții cu privire la natura poeziei și la natura considerării estetice a acesteia. De aici pornind, ajunge la exprimarea unor puncte de vedere ce reiau problema relativității aprecierilor cu privire la valoarea operelor, obstacol pus mereu – adaug eu – în calea celor care judecă arta, în sensul contestării verdictului acestora și, în principiu, a oricărui verdict: „Am observat odată cât de oțios este a încerca să definim poezia și cum fiecare formulează printr-o notă izolată fără a putea vreodată determina genul proxim și diferența specifică. În fond, vorbind despre poezie atingeam în general problema artei și eram de părere că pretenția unei științe estetice cu obiect determinabil și metode proprii nu se sprijină pe nimic temeinic. La noi unii (M. Dragomirescu, T. Vianu) au încercat a îndeplini condițiile științei, pornind nu de la fenomenul artistic curent, ci de la noțiunea de capodoperă. Ce este aceea capodoperă niciunul n-a putut defini satisfăcător. E adevărat că în vorbirea curentă noi facem distincție între operele onorabile și capodopere, însă e o distincție cu totul empirică, fluctuantă la același individ și greu de verificat la toți.”⁸

Soluția ieșirii din acest impas este recursul la practica istorică, la realitatea contactului îndelungat, din generație în generație, cu operele artistice și a identificării cvasi-empirice, dincolo de orice aspecte măsurabile, cuantificabile, a capodoperelor: „Susținem și azi, după ce am reexaminat părerile noastre de altădată, că opera de artă este de valoare eternă, ca să ne exprimăm în termeni absoluți, postulatori. ignorând orice experiență istorică. Însă această eternitate se realizează numai de-a lungul a generații de spirite chemate să aibă sensul capodoperei. Frumosul se transmite din mână în mână ca o faclă printr-o serie infinită de spirite alese, însă în linie dreaptă. Masa este rău

conducătoare de frumos și nici un manual din lume nu va convinge pe școlarul sportiv că *Encida* merită vreo stimă.”⁹

În concepția mai largă ce se poate desluși îndărătul acestor afirmații tranșante e de văzut că ignorarea oricărei experiențe istorice trebuie să trimită la neluarea în calcul a momentului estetic, l-aș numi, pasibil de multe relativizări sau de erori flagrante. Este cunoscut că, adesea, capodopere certe au fost trecute cu vederea, desconsiderate de către contemporani sau de către oamenii aparținând unora dintre perioadele ce s-au succedat ulterior, intrând într-un con de umbră sau de-a binelea în uitare. Mutația valorilor estetice suferă și distorsiuni sau sincopă, hiatusuri, nu e susceptibilă – la nivelul social-istoric general și nu în cercurile restrânse uneori, de avizați, care preiau și transmit aproape netulburat bunele practici – de liniaritate într-o ideală progresie către recunoaștere și consolidare. În acest context se cuvine așezată afirmația că „masele sunt rău conducătoare de frumos”, afirmație necruțătoare, incorrectă politic azi (adeptii indistinției estetice care a inundat gândirea artistică și praxisul critic al studiilor culturale o dată cu instalarea culturii postmoderniste nu ar fi cu nici un chip de acord cu o atare judecată), ca și pe vremea lui probabil, însă exactă.

Mai departe, în fluxul acesta de idei, criticul contestă esteticii așa-zicând științifice vreo șansă. Argumentele așează problema în cadrele ei naturale, aș întări, respingând pretenția unor esteticieni sau a unor intelectuali fără înzestrare pentru judecățile înalte, de a găsi legile compoziției artistice, a formulei infailibile, matematic stabilite, de a fabrica opere literare: „Aspirația către o estetică științifică vine din nevoia pe care o simte individul fără sensibilitate artistică de a ști dacă se află sau nu în fața unei capodopere. A ști pe cale rațională. Ceea ce sunt în științele experimentale legile, sunt pentru noi în Estetică norme. Căci a ști să determini capodopera e totuna cu a-i găsi formula de creație. Nimeni nu poate să tăgăduiască cum că esteticienii au făcut interesante observații în jurul procesului artistic. De asemeni nu se poate susține că esteticianul care vorbește de norme își închipuie neapărat că artistul n-are decât să urmeze normele ca să obțină capodopere.”¹⁰ Ei nu susțin decât aceasta: că artist și critic, unul spre a crea și altul spre a înțelege, își largesc conștiința artistică studiind structura capodoperei. Ceea ce nu-i fals. Greșită este însă prezumția științifică.

Ar merita ceva mai mult spațiu decât pot avea în momentul de față aceste considerații ce țin, evident, mai mult de filosofia artei decât de estetica propriu-zisă, al cărei domeniu este mai bine caroiat și, cumva, mai limitat. Nu pot să nu îmi exprim, însă, sentimentul că, așa cum sunt configurate ca întreg (chiar dacă asupra acestui întreg autorul nu am mai revenit) și formulate, ideile respective țin nu atât de pragmatica discuției care urmează, legată de obiectele

⁷ Tipărit pe capitole în „Vremea”, „Lumea”, „Națiunea” și în „Jurnalul literar” între 1943 și 1948.

⁸ G. Călinescu, *Universurile poeziei*, Ediție de Ileana Mihăilă și Nicolae Mecu, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2023, p. 23. Ar fi de dorit ca, la o nouă editare, fundamental necesară, cartea să fie înzestrată cu un indice de nume și cu un indice tematic.

⁹ *Ibidem*. p. 24.

¹⁰ Radu Ionescu avansase o asemenea concepție a cărei pertinentă e mai presus de discuție încă la începutul deceniului al șaptelea al secolului al XIX-lea.

poetice și de poetizare, ci au și un ascuns, pentru neinițiat, sens polemic față de considerațiile lui T. Maiorescu de poetică, cu valențe normative, din prima parte a faimoasei „cercetări critice” de la 1867.

G. Călinescu nu a fost un estetician în sensul în care un asemenea savant propune lumii un sistem propriu, cu toate articulațiile lui, precum Kant, Vischer, Hegel, Croce, Hartmann, Georg Lukács. Este fără îndoială, însă, că își concepute un sistem estetic „de lucru”, care a stat la baza vastului eșafodaj critic și de istoric literară. *Principiile de estetică*, studiile și eseurile celelalte (între care, „Valoare și ideal estetic”, „Notă despre așa-zisa «subiectivitate»”, „Critică și creație”, „Perfecțiunea în artă”, „André Gide ca estetician”, „Paul Claudel ca estetician”, „Poetica lui Valéry”, „Poetica lui Panait Cerna” etc.), multe dintre articole, *Estetica basmului* reprezintă ipostazieri ale acestui construct mental ce alimentează logica internă a scrierilor sale. Gândirea estetică a lui G. Călinescu este nuanțată, dar și fermă, neignorând relativitățile pe care orice spirit critic onest le poate detecta, este dialectică, dar și probând o responsabilitate profundă față de idealul estetic, oricât de contrariantă ar fi, uneori, viziunea pe care o împărtășește, modalitatea de a o exprima.

Astfel încât, dacă se va încumeta cineva să dedice un studiu amplu, complet, gândirii estetice a lui G. Călinescu, va trebui să țină seama nu doar de textele explicite, ci și de referințele, fie cât de sumare, de aluziile, de numele, de sintagmele folosite în textele „mari”, pentru că această anvergură ascunde „la vedere” o copleșitoare pregătire, o memorie aproape neverosimilă ce a stocat cantități uriașe de informație tratată fără morgă academistă, ca și cum ar fi ceva de la sine înțeles.

Dar de ce mai e importată, pe lângă aceste reflecții privind estetica și filosofia artei, această primă versiune a *Universului poeziei*, de trei ori mai amplă decât textul cunoscut, realizat în manieră dialogică și în care apar exemple din poezii aparținând unor autori din diferite literaturi?

În primul rând, pentru că universul acesta – prin „univers” înțelegând aici obiectele care îl populează, nu și relațiile, câmpurile, influențele, ca să spunem așa – este mult mai bine reprezentat. Repertoriul conține cu mult mai multe obiecte ce intră în aria poeticului, de multe ori, în pofida aparențelor sau a unor cutume păstrate fără a fi re-evaluate, verificate, fără a fi puse în relație cu realitatea: un obiect pare nepoetic și gata, pentru că nu îl vedem așa prin tradiție, dar o tradiție a cotidianului, a uzului comun și nu una artistică neapărat, pe câte vreme, el – de pildă, bicicleta – apare în numeroase poezii.

Pe urmă, pentru că exemplele culese din diferiți poeți aparținând literaturilor română, franceză, belgiană, italiană germană, latină, engleză, americană, canadiană, rusă, spaniolă sunt chiar mai abundente decât obiectele ilustrate, care au fost sursă de inspirație pentru mai multe nume din istoria literaturii, și nu se mai limitează, aici, la un distih, la câteva versuri, o strofă, cel mult (iar asta rar), ca în *Universul poeziei (II)*, de fapt, cel dintâi în ordinea publicării,

acolo unde criticul a procedat la o drastică esențializare a materialului adunat timp de mai mulți ani, rezultând o altă carte decât cea care s-ar fi prefigurat, după cum a reieșit din studiul manuscrisului prim¹¹, ci uneori reproduc fragmente lungi sau chiar câte o poezie întreagă. Efectul – nu mai e nevoie să spun – este vast, intens, arătând cu prisosință și anvergura poeziei în general, dar și a criticului și a comparatistului care este, aici, G. Călinescu. Pentru că și în proiect, ca și în studiul secund, ca și în *Estetica basmului*, criticul este un tematist acribios, sagace, dublat de un comparatist de excepție.

Sunt citați – unii de mai multe ori – Horațiu și Vergiliu, Procul, André Chénier, Goethe, Heine, De Musset, Baudelaire, Verlaine, Valéry, Edmond Haraucourt, Poe, Maiakovski, Dante, Petrarca, apar pasaje de proză poetică din Gide și din John Galsworthy, pe lângă mostre din versurile lui Bolintineanu, Eminescu sau Goga, de pildă (iar lista ar fi enormă), pe lângă care sunt introduse versuri din poeți aproape necunoscuți sau cu desăvârșire necunoscuți la noi.

De remarcat și că, așa cum se întâmplă și în *Universul poeziei (II)*, unde alegerea are o justificare ce ține de nevoia de contact direct cu originalul, fără medierea unei tălmăciri ce poate fi „trădătoare”¹² poemele din *Universul poeziei (I)* nu sunt traduse, ci (cu vreo câteva excepții) apar în limbile originale, aici fiind însă reținute și transcrise doar pentru uzul autorului.

O să îndrăznesc să recurg la câteva exemple, cu speranța că această operațiune, limitată, fatalmente, va putea să reflecte, fie și doar în efigie, anvergura uimitoare despre care am vorbit până acum.

Iată, Louis Frechette, poet canadian care, zice Călinescu, „cântă stejarii, pinii, și în toată poezia sa e o atmosferă boreală care se potrivește cu acești pomi”¹³:

„Chênes au front pensif, grands pins mystérieux,
Vieux troncs penchés au bord des torrents furieux,
Dans votre rêverie éternelle et hautaine,
Songez-vous quelquefois à l'époque lointaine.”¹⁴

¹¹ Nu e limpede care sunt motivele pentru care criticul a procedat într-o asemenea manieră reduționistă. Putem să emitem câteva ipoteze, dar cred că ar fi o operațiune gratuită.

¹² Pentru aceasta, ar fi trebuit să apeleze la contribuția unor traducători profesioniști de poezie, înzestrați pentru versul cu rimă, traducători de care literatura noastră nu a dus lipsă, dar oricine își poate imagina și efectele unei asemenea opțiuni asupra proprietății legate de opera în sine numită *Principii de estetică*. Dacă, însă, avem în vedere cât de puține ca număr și de reduse exemplele de acolo, din versiunea „oficială”, se poate considera că nu era necesar. Cât privește textul rămas în manuscris, acesta poate fi considerat și ca exemplar de lucru, ca proiect, ca material adunat.

¹³ G. Călinescu, *Universurile poeziei*, ed. cit. p. 125.

¹⁴ Ceea ce, într-o traducere liberă, fără multe pretenții, ar putea să sune cam așa: „Stejari cu frunți gânditoare, pini înalți, misterioși, / Vechi trunchiuri aplecate peste torenți furioși, / În reveria voastră, eternă și trufașă, / Se întâmplă să mai visați la epocile de demult?” Menționez că toate traducerile inserate mai departe îmi aparțin. Îmi asum riscul criticilor, nu sunt traducător de versuri, dar m-am gândit că unii dintre cititori ar avea nevoie de o aproximare, măcar, a sensului din exemplele reproduse, chiar dacă aceasta încalcă muzicalitatea intrinsecă, prozodia din limbile originale.

Este atent, de asemenea, în spiritul cercetării și al reflecției asupra obiectelor poetice traversând întreaga lucrare, la André Chénier citând gutuia și rodia:

„Sur le coing parfumé le doux printemps colore
Une molle toison intacte et vierge encore.
La grenade entr'ouverte au fond de ses réseaux
Nous laisse voir l'éclat de ses rubis nouveaux.”¹⁵

Comparatistul nu se dezmente găsind că Pope, în „*The Quiet Life*”, l-a parafrazat „foarte pe aproape”¹⁶ pe Horațiu:

„Happy the man, whose wish and care
A few paternal acres bound,
Content to breathe his native air
In his own ground.”¹⁷

Iată și un Lenau oscilând între registrul popular, copilăresc aproape, și cel grav (alte limbi îngăduie ceea ce în română ar fi disjunct), dictat de sentimentul trăit în fața iureșului mașinismului, ce a caracterizat epoca:

Lustig rollt der Wagen fort
Über Stein' und Brücken;
Stand nicht wer an seinem Schlag
Mit verweinten Blicken?!¹⁸

Exemplele adunate în acest proiect sunt cel mai adesea ample, mergând până la a lua poeme întregi sau aproape întregi. I-au plăcut versurile? A considerat că numai așa poate reține cu adevărat farmecul, stilul, mesajul unei creații poetice? Probabil toate la un loc. Ca mărturisire personală, în cronicile de întâmpinare am reprodus câteodată poezii integral, încalcând așa-zisele reguli, pentru a asigura cititorului o imagine veridică asupra a ceea ce comentam, pentru a-i lăsa posibilitatea de a-și forma și singur impresia sau pentru a-mi sprijini mai convingător argumentele.

Astfel, la un poet azi uitat, precum F[riedrich]. Hebbel, îl atrage, cu toate că „oarecum banalizată”¹⁹ imaginea oceanului ca substitut pentru Univers pe care acesta o folosește în „*Welt und Ich*”, Lumea și eu, reținând, pentru că altminteri s-ar fi pierdut sensul general, întreaga poezie:

„Im grossen ungeheuren Ozeane
Willst du, der Tropfe, dich in dich verschliessen?
So wirst du nie zur Perl' zusammen schiessen,
Wie dich auch Fluten schütteln und Orcane!

Nein! öffne deine innersten Organe
Und mische dich im Leiden und Gemessen
Mit allen Strömen, die vorüber fließen;
Dann dienst du dir und dienst dem höchsten Plane.”²⁰

¹⁵ „Pe gutuia parfumată dulcea primăvară dă culoare/ Pufului moale, încă intact, încă virgin./ Iar rodia întredeschisă, lasă vederii/ Din adâncul nervurilor, noile străluciri de rubin.”

¹⁶ G. Călinescu, *Universurile poeziei*, ed. cit. p. 224.

¹⁷ „Fericit acela care, cu dorința și grija/ Legate de câțiva acri din părinți moșteniți./ Se mulțumește să respire aerul locului unde s-a născut/ Mireasma pământului pe care e stăpân.”

¹⁸ „Veselă mașina își urmează drumul/ Peste pietre, peste poduri;/ Cum să-i mai stea în cale/ O privire nostalgică?!”

¹⁹ G. Călinescu, *Universurile poeziei*, ed. cit. p. 238.

²⁰ „În marele, necuprinsul ocean,/ Vrei tu, picătură, în tine să te închizi?/ Niciodată n-ai să încapi într-o perlă/ Laolaltă cu tumultul valurilor și cu uraganele.// Nu! Deschide-ți lăuntru cel mai adânc,/ Cu torențele

Din Sully Prudhomme preia un sonet integral, „*La Grande Ourse*”, care începe cu „*La Grande Ourse, archipel de l'océan sans bords, Scintillait bien avant qu'elle fût regardée*”²¹, ceea ce ne amintește de „La steaua” lui Eminescu, și unde cântă indiferența stelelor, iar din marele poem al lui Ugo Foscolo, *Dei sepolcri*, un pasaj copios, semnificativ pentru atmosfera funerară, de cimitir (unul dintre reperele inventariate ale universului poetic) și pentru soarta poezilor uitați:

„Forse tu fra plebei tumuli guardi
vagolando, ove dorma il sacro capo
del tuo Parini? A lui non ombre pose
tra le sue mura la città, lasciva
d'virati cantori allettatrice,
non pietra, non parola; e forse l'ossa
col mozzo capo gl'insanguina il ladro
che lasciò sul patibolo i delitti.
Senti raspar fra le macerie e i bronchi
la derelitta cagna ramingando
su le fosse e famelica ululando;
e uscì del teschio, ove fuggia la luna,
l'úpupa, e svolazzar su per le croci
sparse per la funèrea campagna
e l'immonda accusar col luttuoso
singulto i rai di che son pie le stelle
alle obbliate sepolture.”²²

Manuscrisul acesta, de lucru, al *Universului poeziei*, pune în evidență, peremptoriu, cu toată întârzierea cu care ajunge la public, marea anvergură de literat, de critic, de estetician a autorului aceluia monument care este *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, împreună cu opera lui întreagă.

Nu în ultimul rând, oferă un regal de lectură, un rar *plaisir du texte*, incomensurabil mai mare decât materialul „oficial”, cel publicat de G. Călinescu în anii '40, apărut în volume postume alături de *Principii de estetică*, și singurul cunoscut până nu demult.

ce curg pe lângă tine/ Unește-te în suferință, cumpănit!// Abia atunci pe tine însuși te vei sluji./ Planului celui înalt slujind.”

²¹ „Ursa Mare – arhipelag al oceanului nemărginit,/ Strălucind încă înainte de a fi văzut”.

²² „Poate te plimbi printre movilele/ mormintelor celor de rând ca să vezi unde doarme/ capul sacru al lui Parini? Orașul, o ademenire/ lascivă a cântăreților castrați, nu i-a păstrat/ umbra între zidurile sale, / nici piatră, nici cuvânt; și poate oasele / îi zac împreună cu ale răufăcătorului/ cu capul tăiat, ce și-a ispășit crimele/ pe eșafodul însângerat./ Auzi cățeaua abandonată răcând printre dărâmături și trunchiuri putrezite./ răcând peste șanțuri, urlând de foame;/ din craniu fuge luna, ca o pasăre,/și fâlfâie peste crucile risipite în peisajul funerar,/ iar cel infam acuză cu suspine de jale razele/ cu care stelele scaldă mormintele uitate.” Este vorba despre poetul Giuseppe Parini (1729-1799), care, în urma dorinței sale testamentare, a fost înmormântat în modul cel mai simplu și mai umil. În cimitirul Mojazza, din Milano, există, cu toate acestea, o placă, așezată după înhumare de către un prieten, marcând faptul că acolo odihnesc osemintele poetului. Romanticismul viziunii lui Foscolo (poemul a fost scris în 1806 și publicat un an mai târziu) este evident.

Valentin COȘEREANU

Desculț în iarba copilăriei (XVI)

Motto: *În umbra sa pătată de lumini,*

*O, rai al tinereții-mi, din care stau gonit!
Privesc cu jind la tine, asemeni lui Adam,
Eu nu gândesc c-o clipă am fost și fericit,
Ci mor, mor de durerea că-n brațe nu te am.*

Mihai EMINESCU

O-NȚELEPCIUNE, AI ARIPI DE CEARĂ

*[În viața mea de cântece-nsoțită
Se scuturau flori albe de migdal;
Un vis purtam în fiecare gândire
Lumini și flori gândirea mea sucită,
O stea purtam pe fiecare val;
Astfel duceam viața-mi poleită
De raza lunii și de aur pal –
În valea viselor – codrii de cânturi,*

*Unde-arfe – arbori suspinau în vânturi.]
Și tot ce codrul a gândit cu jale*

*Ce spun: izvorul lune-
când la vale,
Ce spune culmea,
lunca de arini,
Ce spune noap-
tea cerurilor sale,
Ce lunii spun luceferii senini
Se adunau în râsul meu, în plânsu-mi,*

*De mă uitam răpit pe mine însumi.
În van cat întregimea vieții mele
Și armonia dulcii tinereți;
Cu-a tale lumi, cu mii de mii de stele,
O, cer, tu astăzi cifre mă înveți
Putere oarbă le-aruncă pe ele,
Lipsește viața acestei vieți;
Ce-a fost frumos e azi numai părere –
Când nu mai crezi, să cânti mai ai putere?*

*Și dacă nu-i nimic decât părere
Tot ce suspină inimii amor,*

Istoria cu lungile ei ere
Un vis au fost amar – amăgitor;
Tot ce-aspirară, toat-acea putere
Care-am rob-it-o falnicului [dor]
Am cheltuit-o ca niște nebuni
Pe visuri, pe nimicuri, pe minciuni.

* * *

Am reprodus numai cele patru strofe din poezia cu titlul acesta, întrucât doar ele ținesc tema abordată de noi, fiind, totodată, o prelungire a ideilor din sonetul *Trecut-au anii...* De altfel, prima strofă, așa cum apare în ediția Perpessicius, este urmată de trei steluțe, așa încât este posibil ca poetul să n-o fi dorit în locul în care se află în manuscris.

Ideea este întărită și de D. Murărașu, când spune că este o meditație care nu trebuie privită izolat, trimițând la poeziile înrudite, cum ar fi: *O, stingă-se a vieții...*, *În van cătave-ți...*, *Ca o făclie, E împărțită omenirea*, dar și la cele de mai târziu: la *Mureșanu* și *Memento mori*. Noi o apropiem de sonetul cu titlul mai sus amintit, căci ce altceva să fie mai concordant cu acesta decât versurile în care revine imaginea cu tot complexul ei de împrejurări din copilăria ipoteșteană, când *O stea purtam pe fiecare val?*

Și cum altfel pot fi înțelese alte versuri?: *Ce-a fost frumos e azi numai părere –/ Când nu mai crezi, să cânti mai ai putere?*

Așa cum în sonet, poetului în van îi alunecă pe liră mâna, așa și în *O, -Nelepciune ai aripi de ceară*, *În van cat între-gimea vieții mele/ Și armonia dulcii tinereți*.

Lipsind viața acelei perioade fericite și trăite în plină-tatea ei, poetul Eminescu este cu mult mai explicit în versiunile din manuscrisul 2255 (f. 302), de unde ni se relie-fează raiul natural al copilăriei lui.¹

La fel de focalizate pe natura ipoteșteană sunt și versu-rile din manuscrisul 2255, f. 302^v, căci repetabile într-un fel, dar totuși altfel compuse, acestea dau întreaga măsură a vieții unui copil însoțită de cântece. În strofa ultimă nu se mai fac aluzii, ci se explică o formă specială de trăire: cea a copilăriei și tinereții fără întoarcere.

Observația lui D. Vatamaniuc din ediția sa este bineve-nită: *Perpessicius apreciază poemul „unul din cele mai stră-lucite, ca expresie și mai emoționante, ca gândire din pos-tumele lui Eminescu” (Opere, V. Poezii, p, 396). Din păcate, nu este terminat.*²

FREAMĂT DE CODRU

Tresărind scânteie lacul
Și se leagănă sub soare;
Eu, privindu-l din pădure,
Las aleanul să mă fure
Și ascult de la răcoare
Pitpalacul.

Din izvoare și din gârle
Apa sună somnoroasă;
Unde soarele pătrunde
Printre ramuri a ei unde,
Ea în valuri sperioase
Se azvârle.

Cucul cântă, mierle, presuri –
Cine știe să le-asculte?
Ale pasărilor neamuri
Ciripesc pitite-n ramuri
Și vorbesc cu-atât de multe
Înțelesuri.

Cucu-ntreabă: – Unde-i sora
Viselor noastre de vară?
Mlădioasă și iubită,
Cu privirea ostenită,
Ca o zână să răsară
Tuturora.

Teiul vechi un ram întins-a,
Ea să poată să-l îndoaie,
Ramul tânăr vânt să-și deie
Și de brațe-n sus s-o ieie,
Iară florile să ploaie
Peste dânsa.

Se întreabă trist izvorul:
– Unde mi-i crăiasa oare?
Părul moale despletindu-și,
Fața-n apa mea privindu-și,
Să m-atingă visătoare
Cu piciorul?

Am răspuns: – Pădure dragă,
Ea nu vine, nu mai vine!
Singuri voi, stejari, rămâneți
De visați la ochii vineți,
Ce luciră pentru mine
Vara-ntreagă.

Ce frumos era în crânguri,
Când cu ea m-am prins tovarăș!
O poveste încântată
Care azi e-ntunecată...
De-unde ești revino iarăși,
Să fim singuri!

* * *

Atât de densă este amintirea copilăriei și-a naturii ipoteș-tene în această poezie, încât Eminescu nu se va putea des-prinde de ea până la sfârșitul vieții. Dacă ar fi să se dea o definiție acestei creații, apoi ea ar putea fi concentrată în

¹ Vezi Eminescu, *Opere*, II, Ediția Murărașu, pp. 361-362.

² M. Eminescu, *Opere*, I, ed. Vatamaniuc, p. 823.

spusele lui Călinescu: *Este o remarcabilă idilă puțin dramatizată, cu simț delicat al pădurii și al vieții animale.*³

Din fericire, definiția este explicitată în termeni specifici călinescieni, redând adevărata amploare a temei pe care mulți au interpretat-o superficial. Deși face o *compunere de vădită înrâurire germană (ceva din Tieck și din Lenau, mai mult din Giebel)*, Eminescu este superior în multe privințe simplității clasicilor francezi și germani. *Freamăt de codru este una din acele poezii în care vocația naturii e însoțită pe dedesubt de sentimentul mândriei de a iubi firea, adică de un sentimentalism naturalistic. Această poezie se cade să fie admirată în sine, ea nu poate avea lungi ecouri, prin lipsa ei de plan secund. Într-adevăr ea a murit cu imitatorul ei, Coșbuc (reîntors și acela la izvoarele germane). Poezia de tipul acesta se bizue pe gradație, așadar pe ritmică, pe introducerea vegetalelor și animalelor în societatea umană, pe o metodă fundamental umoristică, așa cum o întâlnim în cântecele populare germane [...]. Melancolia, descripția gingașă, reduc humorul la proporțiile grației, dar înscenarea rămâne [...]. teiul, ieșind din viața lui vegetativă și intrând în aceea rațională, apleacă un ram pentru ca iubita să-l poată prinde. La sfârșit răspunde poetul în singurele strofe cu adevărat lirice, în care vorbirea [...] are sensul unui solilog [...]. Farmecul sălbăticiei geologice, moarte, în care trebuia să se petreacă dragostea edenică, a dat locul unei grațioase zburdălnicii, nu mai puțin minore.*⁴

Legat de această creație, Ibrăileanu, scriind despre o primă versiune a ei, ajunsese și el la concluzia că *e greu să hotărâști dacă versurile acestea au fost inspirate mai mult de natură sau de iubire*⁵, iar Perpessicius, după ce aduce elogii remarcilor pe care le făcuse Iorga în legătură cu poezia, adaugă la toate acestea faptul că în „*Freamăt de codru*” *caracterul bucolic primează, iar cel subiectiv [...] se reduce doar la versurile: „Viața noastră e-ncântată – Iar a ta întunecată.”*

Din versiunile poeziei *Freamăt de codru* am reprodus-o pe ultima (cea bucureșteană) pentru acomodarea cititorului cu atmosfera generalizată a sentimentului naturii ipoteștine din care poetul își hrănește imaginația, întrucât ea reliefează și mai pregnant substratul viu al acestei realități.

Vatamaniuc reia și el, în ediția din 2010, cele două aspecte ale celor două etape-versiuni, spunând că *Poezia oferă două modalități de prezentare a naturii în poezia eminesciană.*

Versiunea mai veche din manuscrisul 2283, f. 49-50 elaborată, probabil, în epoca ieșeană, înfățișează codrul prin elemente exclusiv descriptive și totul se reduce la raporturile dintre poet și natură.

Versiunea a doua din manuscrisul 2279, f. 66-67 elaborată la București în 1879 înfățișează codrul, participant la viața sufletească a poetului.⁶

³ G. Călinescu, *Opera lui...*, V, ed. cit., p. 99.

⁴ *Ibidem*, p. 101.

⁵ G. Ibrăileanu, *Studii literare*, ed. cit., p. 154.

⁶ M. Eminescu, *Opere*, I, Ediția Vatamaniuc, p. 756.

În manuscrisul 2283 (ff. 49-50), imaginile apar ca în toate poeziile lui Eminescu legate de Ipoteștii copilăriei: izvorul, pădurea deasă, lacul, iarba verde, creanga de tei care se apleacă cu mirosul ei peste cei doi îndrăgostiți, norii, cerul albastru, izvoarele și gârlele, oile care coboară-n turme din dealul de vizavi, înconjurând pădurea, venind din Dealul Crucii, unde la vremea aceea se afla stâna, iar peste toate, un dialog imaginar cu vechiul stejar. Concluzia?: *De-unde vii te-ntoarce iarăși/ Să fim singuri.*

În manuscrisul 2279, ff. 66-69, cântul unui fluier adaugă atmosferei de până acum, unde apare și imaginea iubitei care ni se relevă în toată splendoarea ei copilărească. Mai întâi ea e zugrăvită veridic: *Albe brață/ Ochi adânci și tineri are,/ Iară vocea-i argintie/ Ne îndeamnă și ne-mbie/ Și cântări veselitoare/ Ne învață.*

Mai mult decât atât, iubita din Ipotești îi aduce aminte poetului de imaginea tipică a copilei care, zburdalnică se agață de creanga unui copac pe care se leagănă, gest făcut poate în tandrețea iubirii nespusă în vorbe, așa cum făceau altădată copiii îndrăgostiți, când deoparte și de alta a cărării, aruncau în semnul intimității câte-o piatră în calea lor. Fata știa că semnul e-n dragul ei și-l răstălmăcea ca atare roșind. Este altceva decât simbolul cinematografic din filmul *Călăuza* lui Tarkovski. Acolo, gestul era al prudenței, aici al intimității...

Izvorul însuși glăsuiește întrebând unde este crăiasa oare, *Părul moale despletindu-și/ Fața-n apa mea privindu-și/ Să m-atingă visătoare/ Cu piciorul?* Mai degrabă aici am putea face asocieri de gesturi, comparând această atitudine cu ceva similar din romanul lui Mircea Eliade, *Maytrei*.

Regretul de a-și fi pierdut pentru totdeauna iubita tineretii răzbate în strofa finală unde transpare nu numai figura diafană cu care Mihai se prinsese tovarăș, dar și regretul că azi amintirea fetei e *întunecată* de moartea acesteia, întrucât tânărul poet re trăiește suferința fetei bolnave. Chiar și așa, el o cheamă să revină, să fie singuri și fericiți, ca-n vremurile trecute.

Concluzia ar fi cea a lui D. Murărașu: *Este firește o evoluție în nuanțarea sentimentului naturii și a celui de dragoste.*

Trecerea de la un final la altul, cum remarcă Perpessicius, „oferă multe sugestii comentatorului”⁷.

RĂSAI ASUPRA MEA...

*Răσαι asupra mea, lumină lină,
Ca-n visul meu ceresc d-odinioară;
O, maică sfântă, pururea fecioară,
În noaptea gândirilor mele vină.*

*Speranța mea tu n-o lăsa să moară
Deși al meu e un noian de vină;
Privirea ta de milă caldă, plină,
Îndurătoare-asupra mea coboară.*

Străin de toți, pierdut în suferința

⁷ M. Eminescu, *Poezii*, II, ed. Murărașu, p. 431.

Adâncă a nimicniciei mele,
Eu nu mai cred nimic și n-am tărie.

Dă-mi tinereța mea, redă-mi credința
Și reapari din cerul tău de stele:
Ca să te-ador de-acum pe veci, Marie!

* * *

Pusă pe muzică de Liviu Rusu și regăsindu-se în manuscrisul 2260 (f. 202), cu titlul *Răzai asupra mea lumină lină*, poezia apare tipărită mai întâi în *Sămănătorul* nr. 19 din 15 aprilie 1902, apoi în ediția Hodoș din același an, p. 62., ca apoi să fie publicată de I. A. Rădulescu-Pogoneanu în *Convorbiri literare* nr. 4 din 1 aprilie 1902.

Sonetul acesta în care este invocată Fecioara Maria, este singurul de inspirație religioasă, o rugăciune, spune Petru Creția. O rugăciune a lui Eminescu însuși, cu tot ce era el și cu ce devenise cu timpul, când începuse să-l împresoare umbra durerii din urmă, cea a neputinței. Nu poate fi întâmplător că, în 8 noiembrie, la Mănăstirea Neamț, grav bolnav, și spovedindu-se ca „în articulo mortis”, îi spune preotului: „Părinte, să mă îngropați la țărnișurile mării și să fie într-o mănăstire de maici și să ascult în fiecare sară, ca la Agafton, cum cântă „Lumină lină.” [...] Fiind încă tânăr, Eminescu se simțea bătrân, un obosit urmaș al propriei sale juvenile ardori și amăgiri: în scurtii ani dați soartei sale trăise și arsese un eon.⁸

Așadar am luat în discuție acest sonet din simplu motiv al rugămintii poetului, bolnav la Mănăstirea Neamț, când îi cere preotului ceea ce a fost reproduș mai sus. Lucru care demonstrează încă odată cât de mult ținea Eminescu la minunatele locuri ale copilăriei.

Agaftonul, reamintim cititorului, era un schit din apropierea Ipoteștilor, unde copilul Mihai ajungea de-a dreptul prin pădure, traversând drumul cel mare împărătesc, care ducea la Suceava. Acolo a mers în mai multe rânduri, căci erau maici în cin atât Fevronia, sora mamei, cât și Olimpiada, altă soră, care devenise stareță. Fevronia era cea care organiza seri de clacă, unde Eminescu venea să asculte poveștile maicilor. Aici, după mărturisirea fratelui Matei, poetul ascultase basmul *Călin* povestit de maica Xenia, notându-și-l și apoi versificându-l.

Chiar dorința lui de a i se cânta *Lumină lină*, cum auzise la Agafton, în locul drag al copilăriei, este un argument în plus că Eminescu a ținut mult la țărâna aceea unde zace ce-a avut mai scump în lume, așa cum se exprimă într-o scrisoare din anii studenției.

1880

POVESTEA DOCHIEI ȘI URSITORILE

În fond povestea aceasta este confesiunea unei mame spusă cu voce tare. Și este firesc să nu o depene el, autorul, ci să o pună în gura altei persoane.

Iar dacă ar fi să traducem frust acest lucru, *nevasta tinere* nu este altcineva decât o Dochie cu apucături casnice, o Rală sublimată liric, în gura căreia Eminescu pune presupusele doriri, dar și realizarea lor odată cu o teribilă conștiință de sine a geniului, căci ceea ce era predestinat în fașă, este mai târziu realizat în fapt.

Rădăcinile folclorice ale acestei povești sunt atât de adânci, încât toate cele trei poeme („*Povestea Dochiei și ursitorile*”, „*Ursitorile*” și „*Mușatin și codrul*”) sunt îndea-proape înrudite și n-ar fi exclus să purceadă câteși trele din rădăcinile poemului berlinez, „*Miron și frumoasa fără corp*” [...]. *Literatura acestei teme e una dintre cele mai copioase, însă ea nu poate explica nici unul din tiparele în care Eminescu și-a turnat creațiile, fie ele idilice, în metru popular, fie evolute, precum postuma „Mușat și ursitorile” ale cărei terține, cu timbrul lor de gravă rezonanță, reiau, în plină maturitate, același mit.*⁹

Motivul Dochiei revine constant în opera poetică și dramatică a lui Eminescu, iar dovada stă în poemele *Memento mori* (în evocarea raiului Daciei veche, pe care zâna Dochia îl străbate ca o divinitate tutelară, cu pasărea măiastră pe umăr, în luntrea ei trasă¹⁰ de lebede), în vreun vers rătăcit prin *Luceafărul*, în sonetul în care spune că *Visez la basmul vechi al zânei Dochii*, precum și, așa cum se vede, în *Mușat și ursitorile*.

Să-ți iei model mama, ca apoi s-o transformi și s-o ridici la mitul Dochiei, o Dochie ce-și leagă pruncul din leagăn cu piciorul, iată marea măiestrie a unui mare poet.

URSITORILE

Ca și la *Mușat și ursitorile*, ezităm a face ca până în prezent un comentariu care să depisteze firele nevăzute ale poemului cu un corespondent în realitate, căci și *Ursitorile* are aceeași rădăcină folclorică care „doarme” în mai adâncul poetului decât celelalte creații. Am preferat unele comentarii la varianta din manuscrisul 2276, ff. 122-121^v-120^v, care aduce în prim plan mai multe elemente care servesc temei noastre:

În temeiul codrilor
Nu-i cărare, nici răzor
Nici urmă de vânător
Că și-ar pierde urmele
Ciobănași cu turmele
În temei de codri deși

⁸ Petru Creția, *Constelația Luceafărului...*, op. cit., p. 178.

⁹ M. Eminescu, *Opere*, VI, Ediția Perpessicius, p. 511.

¹⁰ *Ibidem*, p. 512.

Nu-i cărare ca să ieși
 Da-i o rariște de brazii
 Și un ochi voios de iaz
 Și un tei cu umbra roată
 Pe-o căscioară tupilată.
 Și pe prispă, singurea
 Văduvioară tinerea
 C-un picior îmi legăna
 Copilaș înfășeșel
 Ce îi râde frumușel
 Și din gură și din ochi
 Să nu-i fie de diochi,
 Văduvioară, văduviță,
 De la piept pân-la guriță
 Parcă mi-i o porumbiță
 Porumbiță albă-n pene
 Și-mbinată la sprâncene
 Are haine subțirele
 Și pe degete inele
 Și la gât are mărgel
 De îi stă bine cu ele;
 Părul moale, strălucit
 Cu năframa acoperit
 În cozi mândre e-mpletit,
 Iară ochii ei căprii
 Strălucesc așa de vii;
 Tot ce-ar zice, i se cade
 Tot ce-ar face bine-i șade
 De s-aprinde, bine-o prinde,
 Și de tace, iarăși place
 Că are pe vino-ncoace.
 Și cum codrul se frământă
 Ea își cântă, ea-și descântă
 Și-i zice încetișor
 – Nani, nani, puișor,
 Nani, nani, dormi în pace
 Că mama ție ți-a face
 Așternutul la pământ
 Sub cel tei bătut de vânt,
 Când soarele-o asfinți
 Atunci vântul v-aromi,
 Iară tu vei adormi.
 Bate-or rămurile
 De-or străbate stelele
 Luna iarăși va străbate
 A noastră singurătate;
 Iar când vântul va sufla
 Teiul se va legăna
 Și iar te vei deștepta
 Sub plutirea norilor
 Și-n căderea florilor
 În temeul nopții mari
 Și la freamăt de stejari
 Și dorm păsărelele
 Și scânteie stelele.

Desprindem, așadar, câteva bune elemente care justifică încadrarea poemului în tematica ipoteșteană, întrucât ele se referă la detalii care ne duc cu mintea la *dulcea mamă*. Mai întâi, însă, poetul invocă natura ipoteșteană, cu toate elementele ei de atmosferă, întâlnite și în alte poeme eminesciene: turmele care cobor din Dealul Crucii, sălbăticia pădurii Baisei de lângă casa părintească, lacul din aceeași pădure fermecată a copilăriei.

Chipul Ralucăi-Dochia apare aici cu elemente pe care nu poți să nu le iei în seamă: văduvioara poartă haine subțirele de borangic, așa cum purta mama poetului vara, are împrejurul gâtului un șir de mărgel primite de la bunica ei, Paraschiva Donțu și cu care a ținut să fie zugrăvită, la Dumbrăveni, de pictorul Antoni Zigri, cu părul strălucit și împletit în cozi, adică un portret în tot realismul lui, ascuns în haina folclorizantă a poemului. De altfel eroul mitic, așa cum afirmă Călinescu, *înfățișează întotdeauna o idee cosmică elementară, de aceea omul arhaic pune la ivirea lui oracolele să vorbească*.¹¹

Apoi, după ce criticul spune că poezia e aruncată la voia întâmplării fără nici o vorbă de prisos. Pentru că orice umplutură n-avea vreun sens¹², își pune o întrebare retorică: *De ce o astfel de compunere, „nedesăvârșită” ar fi principial inferioară operelor publicate?*, iar răspunsul este: *Țăranul creează pe loc, oral, și Eminescu ajutat de ritmul popular, mai slobod, a făcut la fel, căci în locul ideilor de speță Eminescu folosește de astă dată descripția, ceea ce nu-i în tradiția poeziei populare, dar face acest lucru cu un vocabular atât de neaoș, fără culori prea vii, și într-un spirit de țărănie atât de autentic, încât balada e posibilă ca producție de folklor*.¹³

Argumentul acesta se extinde și la zugrăvirea văduvioarei, unde criticul menționează faptul că poetul înlătură orice dulcegărie romantică [...], stilizând, fără a adăuga vreo noțiune cultă, liniile¹⁴, iar cântecul de leagăn mărește deodată imaginea morală a copilului, dându-i atribute de eroul mitic, prin conlucrarea la creșterea lui a tuturor forțelor naturii.¹⁵

Somnul însuși descris prin niște stilizări savante, duce cu gândul la un suprarrealism incipient, ceea ce dezmințe încă odată așa zisa simplitate romantică a poetului român, depășit de timpul modern.

O, MAMĂ...

O, mamă, dulce mamă, din negură de vremi,
 Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi;
 Deasupra criptei negre a sfântului mormânt
 Se scutură salcâmi de toamnă și de vânt,
 Se bat încet din ramuri, îngână glasul tău...
 Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu.

¹¹ G. Călinescu, *Opera lui...*, V, ed. cit., p. 214.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 215.

¹⁴ *Ibidem*, p. 216.

¹⁵ *Ibidem*, p. 218.

Când voi muri, iubito, la creștet să nu-mi plângi;
Din teiul sfânt și dulce o ramură să frângi,
La capul meu cu grijă tu ramura s-o-ngropi,
Asupra ei să cadă a ochilor tăi stropi;
Simți-o-voi odată umbrind mormântul meu...
Mereu va crește umbra-i, eu voi dormi mereu.

Iar dacă împreună va fi ca să murim,
Să nu ne ducă-n triste ziduri de țințirim,
Mormântul să ni-l sape la margine de râu,
Ne pună-n încăperea aceluiași sicriu;
De-a pururea aproape vei fi de sânul meu...
Mereu va plânge apa, noi vom dormi mereu.

* * *

Apărută la 1 aprilie în *Convorbiri literare*, elegia *O, mamă...* poate fi, desigur, comparată cu altele de tipul *Pierdută pentru mine...* sau cu *Mai am un singur dor*, dar ea rămâne unică în literatura noastră printr-un lirism pur, netulburat de nici o idee metafizică, tandrețe simplă și desemnare dureroasă, fiindcă Eminescu nu face deosebire între durerea sa de fiu și chinurile sale de îndrăgostit.¹⁶

Să reținem și ironia lui Murărașu pentru cei care au pus (și mai pun) la îndoială discordanța între strofa întâi și celelalte, consacrate iubitei. Este într-adevăr un lucru greu de înțeles, căci În această pagină deși dragostea de mamă se împletește cu dragostea pentru iubită, se pot disocia cele două afecte, se pot stabili diferențe de expresie între ele, dacă pagina, bineînțeles, nu cade sub cercetarea vreunui „soț savant” care a răsfoit pe Freud.¹⁷

Punând sub semnul dragostei de mamă împletit cu cel al iubitei (Vezi manuscrisul 2285, ff. 117^v-128) un fragment în proză este sugestiv în acest sens: *A se lăsa iubit ca un copil, va să zică a iubi ca un copil. E tânăr și frumos lucru a avea o femeie care te idolatrizează, te giugiulește ca o mamă pe copilul ei; să simți mânuțele-i dulci, înconjurându-ți fruntea sau ținându-ți ochii cu palmele, glumind cu tine cu acea duioșie de mamă, ca și când n-ai fi avut niciodată vârsta de 30 de ani, ca și când n-ai fost nici bărbat, nici bătrân, și tu singur simți acea bucurie senină și inocentă, pe care o simțeai la ludele și la dezmiertările mamei. Să te simți virgin în inima ta, ba chiar vino-văția amorului să ți se pară ca și când ai dormi la sânul tinerei tale maici – o idee care trebuie luată à-peu-près, sau la pieptul fratelui tău mai mare. În gândurile tale să te simți privegheat, în neștiința ta să te știi știut, singur să nu știi ce gândești și ce voiești, și ea să te știe ca mamă la copiii dezmiertați. Și cât de bine o știe aceasta mamă!... Să te simți încă o dată de 7 ani, să ascuți cu aceeași naivă curiozitate poveștile pe care ți le spunea ea, să simți cu aceeași pietate mâna ei, să te simți protejat de o mână albă, frumoasă și fină – și să știi, să știi totdeauna că acel amor al ei e flacăra arzătoare, de care ea însăși te păzește, pentru a nu te nenoroci. Și numai când ți-e frig, foarte frig, ea te apropie de sine, îți hrănește, mintea cu povești, sufletul cu*

sărutări, până când, căzut în niște friguri dulci și fără durere, adormi lângă ea surâzând, știind că ea până și în somnul ei, lăsându-și capul pe pieptul tău, îți numără cu urechea deșteaptă încă bătăile inimii, și te iubește – și mult te iubește.¹⁸

De asemenea la fel de sugestiv și edificator ni se pare comentariul lui G. Călinescu, cel care cu deschiderea binecunoscută arată *ce e rău și ce e bine* în poezie, adică așa cum ne învața Eminescu însuși să gândim, în neîntrecuta sa *Glossă*: „O, mamă...” „coboară contemplația golului absolut la timpul nostru istoric, finit. De aceea poezia are toată acea sentimentalitate pe care o presupune puțința amintirii. Exclamația de început „O, mamă, dulce mamă” poate răni puțin discreția abstractivilor, întrucât deșteaptă prea mult, în locul ideii de stingere a întâiului lanț genetic din cuprinsul întregii creațiuni, iubirea, iubirea de toți onorată a mamei. Una din primejdii inerente poeziei eminesciene și care-i va pricinui totdeauna în sufletul oricui scurte epoci de banalizare, e puțința omului comun de a admira în ea sentimente la care toți sunt receptivi, indiferent de forma comunicării, ca: iubirea de patrie, ura de străini, respectul de părinți sau dorința adevărului în viața publică. Evocarea apoi a iubitei plângând la mormântul poetului face poezia și mai duioasă. Poezia populară vindecă acest început de orientare a ideilor, fiindcă „jalea” românească e făcută tocmai din gustarea dinainte a amărăciunii morții, cu sentimentul mângâietor al legării de lume prin cele două simboluri ale nașterii și procreației: mama și femeia iubită. Reîmpăcarea așadar cu Cosmul, în spiritul poporan al „Mioriței”, dă poeziei o primitivă solemnitate.¹⁹

Cei care-au frunzărit poezia lui Eminescu, nu trebuie să fie îngrijorați de faptul că titlul nu se potrivește, că discordanța între strofa primă și celelalte este una flagrantă, iar dacă citesc fie și pe sărite cuvintele editorului consacrat al poeziilor lui Eminescu se vor lămuri că *e trimisă la tipar chiar de poet*, că „O, mamă” nu datorează nimănui nimic și că *E una din cele mai personale cristalizări ale lirismului eminescian și se cuvine circumscrisă în sfera biografiei poetului, iar Concepția acestei elegii, care a putut să pară atât de nebuloasă, e, dimpotrivă, cât se poate de organică.*²⁰

Tocmai de aceea, D. Vatamaniuc ține să spună că *Poezia are un pronunțat caracter biografic și este o elegie a sentimentelor dragostei de mamă, încetată din viață cu câțiva ani mai înainte, și ale despărțirii definitive de iubita sa în lumea pământeană.*²¹

Concepția acestei elegii, spune Perpessicius, *care a putut să pară atât de nebuloasă, e, dimpotrivă, cât se poate de organică. Ea trebuie alăturată marelui poem autobiografic, „Pierdută pentru mine, zâmbind prin lume treci” [...] scris la puțină vreme după moartea Ralucăi Eminovici.*²²

(Volumul a apărut la Iași, Editura Junimea, în colecția *Memoria clepsidrei*, 2020. Ilustrații la poezii: Mircia Dumitrescu)

¹⁶ Alain Guillerrou, *op. cit.*, p. 300 și 301.

¹⁷ M. Eminescu, *Poezii*, III, Ediția Murărașu, p. 191.

¹⁸ Apud D. Murărașu, *op. cit.*, III, pp. 190-191.

¹⁹ G. Călinescu, *Opera lui...*, V, ed. cit., p. 114.

²⁰ M. Eminescu, *Opere*, II, Ediția Perpessicius, p. 169.

²¹ M. Eminescu, *Opere*, I, Ediția Vatamaniuc, p. 758.

²² M. Eminescu, *Opere*, II, Ediția Perpessicius, p. 204.

Theodor CODREANU

De la Eminescu la „cazul Stere“

Profunzimile și dramatismul istoric al Basarabiei trec intacte în ființa unui alt colos al gândirii românești, chiar dacă nu de cuprinderea și vizionarismul lui Eminescu. Este vorba de Constantin Stere (1865-1936), spiritul cel mai eminescian în raport cu destinul acestei provincii, în conjunctura care a precedat și a succedat realizarea idealului de unitate politică a tuturor românilor, în 1918, vis pe care l-ar fi putut trăi și Eminescu dacă existența lumească nu i-ar fi fost atât de potrivnică. De astă dată, geniul istoric național venea chiar de la un fiu al Basarabiei. Stere a fost o dovadă vie că eminescianismul a pătruns, în cele din urmă, și liberalismul, până la cel mai orientat spre „stânga“, însă nu cea „roșie“, cum o catalogase poetul, liderul poporanist având o mare și statornică admirație pentru Mihail Kogălniceanu și Ion C. Brătianu, fapt care l-a așezat în tabăra liberală alături de Ionel I.C. Brătianu. Stere era pe deplin edificat că idealul României Mari venea ca moștenire eminesciană, de îndeplinit de către generația lui. Își încheia răsunătorul său discurs din Cameră, din 16 decembrie 1915, cu aceste cuvinte: „Eu până în ultima clipă nădăjduiesc că voi vedea eu, că vor vedea copiii noștri România mare, întreagă, neștirbită și liberă, pornind după cuvântul poetului: «De la Nistru și până la Tisa»...”¹.

Ne aflăm însă în fața unui paradox: eminescianismul basarabean al lui Stere nu s-a cristalizat prin frecventarea expresă a publicisticii de la „Timpul“, ci din însăși plasma biopsihică basarabeană a celui născut la Cîrîpcău², nu

departe de Horodiștea Sorocăi, de unde va pleca în lume și Ion Druță. Faptul se explică, probabil, prin apartenența lui la partidul liberal, după trecerea printre socialiști, în urma „trădării generoșilor“. Pare să fie o diferență însă între complexitatea privirii istorice eminesciene și cea steristă: Eminescu concepea înfăptuirea României Mari luând în calcul toate provinciile românești, chiar dacă, într-un moment istoric (1878-1879), va da prioritate Basarabiei, Dobrogei și Bucovinei, iar la 1882-1883 Ardealului, pentru care a devenit militant activ în cadrul Societății „Carpații“, de la înființarea acesteia, la 24 ianuarie 1882. Iată de ce poetul a fost ostil încheierii Tratatului secret cu Puterile Centrale, în 1883, fapt pentru care el a și fost eliminat din viața publică, la 28 iunie 1883, odată cu scoaterea în afara legii a Societății „Carpații“, profitându-se de criza nervoasă provocată de context și dus la sanatoriul doctorului Alexandru Șuțu³. Interesant că Stere își va baza proiectul politic al Unirii tocmai pe continuitatea acestui Tratat, încheiat de Ion C. Brătianu, dar pus în nulitate de Ionel I.C. Brătianu, în pofida voinței regelui Carol I, a lui Petre P. Carp, Titu Maiorescu ș.a. Dezaprobând atingerea de nulitate a vechiului Tratat cu Puterile Centrale, Stere voia intrarea în război alături de acestea, ca garanție că unirea Basarabiei cu patria-mamă va fi posibilă. El

Victor Durnea fiind coautor al articolului despre Stere. Eroarea este remediată de Mihai Cimpoi în capitolul *Stere și lumea basarabeană*, p. 119, dar nu și de Victor Durnea, p. 7.

¹ Constantin Stere, *Singur împotriva tuturor*, ediție îngrijită de Alina Ciobanu, Editura Cartier, Chișinău, 1997, p. 42.

² Victor Durnea, autorul *Tabelului cronologic* din volumul *Viața ca un roman* (2015), închinat lui Constantin Stere de către academicienii Eugen Simion și Mihai Cimpoi, indică drept loc de naștere Horodiștea lui Ion Druță. Eroarea este preluată din *Dicționarul general al literaturii române, S/T*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2007, p.433,

³ Pentru cunoașterea problemei, a se vedea cărțile lui Nicolae Georgescu, începând cu *A doua viață a lui Eminescu*, Editura Europa Nova, București, 1994, și până la *Eminescu: ultimele zile la Timpul*, Casa Editorială Floare Albastră, București, 2016. Cititorul își poate lărgi orizontul problemei prin alte contribuții: Dimitrie Vatamaniuc, Ovidiu Vuia, Theodor Codreanu, Ion Filipciuc, C. Popescu-Cadem, Călin L. Cernăianu, Constantin Barbu, Gheorghe Sărac, Dr. Valeriu Lupu ș.a.

avea în vedere „putreziciunea” Imperiului Țarist, principalul dușman natural al națiunii române, în fața agresivității căruia ne apăraseră, după 1880, Tratatul cu Puterile Centrale. Era o situație inversă decât aceea de la 1711, când Dimitrie Cantemir considera ca „putred” Imperiul Otoman, voind emanciparea Moldovei cu ajutorul imperiului rus creștin, aflat în viguroasă expansiune, sub Petru cel Mare. Ironia a făcut că Tratatul de la Luțk a deschis pofta țărilor de „emancipare” a Țărilor Române și a Balcanilor de sub vasalitatea turcească, încât, peste un veac, la 1812, pofta s-a soldat cu îngurgitarea unei mari „hălci” din teritoriul Moldovei, creând dramatica problemă a Basarabiei pentru două veacuri. Stere, care a trăit pe propria-i piele, în Siberia, despotismul țarist, gândea corect că imperiul se afla în descompunere, de unde și mișcările revoluționare care culminaseră în 1905, evenimente care-l aduseseră în vechiul regat, devenind cel mai aprig doctrinar antipravoslavnic, alături de Take Ionescu, autorul cunoscutului articol *Dușmanul natural* (1891, 1900). Din acest punct de vedere, autorul vastului roman ciclic *În preajma revoluției* venea pe urmele imaginii create de Eminescu în articolele din „Timpul”, imagine pe care am creionat-o în capitolele anterioare. Dar ceea ce la 1883 trecuse de sub spectrul direct al războiului în diplomatie, între 1914-1918 diplomația europeană se vedea deja sufocată de uriașa criză a războiului. Stere vedea bine că alianțele cu imperiul rus se sfârșesc cu amputări din teritoriul național, cum s-a întâmplat la 1877-1879, tendința fiind extinderea „granițelor naturale” imperiale până la Carpați, chestiune pusă în dezbateri și de Eminescu.

Temperamentul vulcanic l-a situat pe Stere împotriva orientării liberale de la 1914, silindu-l să-și dea demisia din Partidul Național Liberal. La 15/28 decembrie 1914, i-a trimis lui Brătianu scrisoarea de *desolidarizare*, gest care stă la originea viitorului „caz Stere”. Niciodată România nu mai trecuse printr-o țesătură istorică mai complicată. A spus-o și Nicolae Iorga în discursul din Cameră, de la 14 decembrie 1915: „Oricât i s-ar destăinui cuiva direcția generală pe care o urmărește un guvern, mai însemnate decât dânsa sânt împrejurările, nespuse de complicate”⁴. Dacă Stere aducea zdrobitoare argumente în favoarea Basarabiei, aflată la limita rezistenței etnice, Iorga proceda la fel cu Ardealul, Banatul și Bucovina. Austro-Ungaria, de pildă, a trimis în tranșeele războiului preponderent nu maghiari, sași, secui, austrieci etc., ci, în majoritatea lor, români, „cu intenția hotărâtă de a distruge elementul bărbătesc al românilor de dincolo” de Carpați⁵. Bucovina: „Nu se poate spune cu cât drag, cu cât inimă, cu cât spirit de sacrificiu, cu cât respect de onoarea militară au mers toți flăcăii acestei Bucovine, toți urmașii luptătorilor lui Ștefan cel Mare și ai marilor domni de odinioară ca să apere tronul Habsburgilor. Și în acest timp, acasă la dânsii era

silă femeilor pentru a lucra în tranșee, era tot ceia ce (*sic!*) samavolnicia, sărăcia, împilarea și dezonoarea pot să săvârșească împotriva unei populații”⁶. Articolele și retorica impresionantă ale lui Iorga în favoarea situației noastre, la ieșirea din neutralitate, în favoarea Antantei și Rusiei, pentru dobândirea Ardealului și Bucovinei din Imperiul Austro-Ungar, au fost hotărâtoare. Evident, Iorga se gândea și la Basarabia, după cum Stere nu ignora Ardealul și Bucovina: „Vom face un stat național și popular, cuprinzând cu aceleași drepturi pe românii din toate clasele și pe românii din toate țările”⁷, încheia istoricul în aplauzele prelungite ale deputaților.

De-acum încolo, Stere devine *singuraticul împotriva tuturor*, destin pe care și-l asumă cu toată forța caracterului său. Vederea lui Stere era pe termen lung, istoria dându-i dreptate, căci Basarabia va fi din nou pierdută, România însăși fiind înglobată în noul imperiu răsărit pe ruinele celui țarist. În istoria imediată însă, politica de neutralitate, urmată de alianța cu puterile Antantei, a dat câștig de cauză politicii lui Ionel I.C. Brătianu. În virtutea convenției cu Antanta, România intră în război la 14 august 1916, împotriva Austro-Ungariei. Totuși, începutul campaniei pentru cucerirea Ardealului a însemnat un dezastru, părând să-i dea dreptate lui Stere: în decembrie 1916, trei sferturi din vechiul regat, inclusiv capitala, se aflau sub ocupație germană, rapiditatea dezastrului fiind posibilă și datorită lipsei de interes a aliatului rus de a lupta, pentru România, cu armatele Puterilor Centrale. La încheierea umilitoarei păci, Stere a rămas în București și a continuat lupta, pregătind terenul pentru eventualitatea când victoria ar fi fost de partea Puterilor Centrale, misiune care, altminteri, a fost și a lui Alexandru Marghiloman și a altor personalități care n-au plecat în refugiul de la Iași. Al. Vaida-Voievod, B. Brănișteanu, D.D. Pătrășcanu l-au sprijinit pe Constantin Stere să editeze ziarul „Lumina”, la 1 septembrie 1917. La scurt timp, în Rusia, Lenin va declanșa revoluția împotriva primului val de schimbări revoluționare alb-gardiste ale lui Kerenski și se va grăbi să încheie Tratatul de pace de la Brest-Litovsk (20 noiembrie/3 decembrie 1917) cu Puterile Centrale. Toate îi dădeau dreptate lui Stere și analiza profundă pe care o face în articolele din „Lumina” subliniază carențele politicii românești din ultimii ani în plan extern. În esență, argumenta Stere, cheia realizării României Mari este Basarabia, nu Ardealul, cum credeau Ionel Brătianu, Nicolae Iorga sau A.C. Cuza. Duiliu Zamfirescu, „prim guvernator” al Basarabiei, îi va da dreptate. Însă momentul istoric așeza România între munții feroși care se bat în capete: a te posta de partea Vienei însemna a sacrifica Ardealul și Bucovina; a te posta de partea Moscovei însemna a sacrifica, pentru a treia oară, Basarabia. O situație fără ieșire pe care Brătianu a încercat s-o rezolve prin diplomația neutralității, apoi prin alianța cu Antanta, sacrificând Basarabia. În

⁴ Nicolae Iorga, *Discursuri parlamentare (1907-1917)*, ediția a II-a, texte, prefață și note, de Georgeta Filitti, Editura Mesagerul, Chișinău, 2011, p. 795.

⁵ *Ibidem*, p. 792.

⁶ *Ibidem*, p. 800.

⁷ *Ibidem*, p. 807.

realitate, totul depindea de o aruncătură de zar. Iar aceasta a fost lovitura de stat din Rusia, împotriva lui Kerenski și Denikin și Wrangel, transformată în Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. În asemenea obscură poveste, „profetul”, bazat pe o profundă analiză din interior a imperiului, era Constantin Stere: el aștepta iminența acestei revoluții care va destrăma imperiul țărilor. Anihilarea uriașei armate țariste prin războiul civil declanșat de Lenin și Troțki îndrituia poziția lui Stere că Antanta va deveni vulnerabilă prin scoaterea Rusiei din ecuația războiului și că balanța va înclina de partea Puterilor Centrale. Dar următoarea provocare a hazardului, ignorată, desigur, a fost intrarea Statelor Unite de partea Antantei. Între cele două aruncări de zar ale istoriei a fost posibilă înfăptuirea idealului național: România Mare. Iar începutul l-a făcut Basarabia, după logica istorică a lui Stere, la 27 martie 1918, rolul său fiind determinant prin discursurile rostite în Sfatul Țării, al cărui președinte va deveni. Drept recunoștință, regele Ferdinand îl va decora cu ordinul Coroana României în grad de Mare Ofițer, la 30 martie 1918. Curând însă idiosincraziile politice vor izbucni și Stere va fi acuzat de înaltă trădare (pentru rămânerea în București în timpul refugiului guvernului și al regelui la Iași), adversarii săi provocându-i scoaterea din învățământul universitar și arestarea la 10 mai 1919, fără ca să i se poată aduce probe pentru a fi judecat și condamnat.

Prima întrebare adresată de Stere decidenților politici, încă de la izbucnirea Primului Război Mondial, a fost: *ce se va întâmpla dacă Rusia va fi câștigătoare la sfârșitul războiului?* Un răspuns dă el însuși în cuvântarea din Cameră, în decembrie 1915. Va însemna anexarea Galiției, a Constantinopolului și Strâmtorilor, Marea Neagră devenind rusească⁸. Deja în cântecele și în școlile rusești fluviul Dunărea era elogiât „ca fluviu național rus”⁹, în doctrina autocrației rusești imperiul fiind văzut ca moștenitor al Bizanțului. Chiar înainte cu două zile de izbucnirea războiului, istoricul rus Piotr Mitrofanov argumenta că Rusia trebuie să învingă Germania pentru că aceasta e obstacol în fața expansiunii sale spre sud. Stere cunoștea corespondența dintre istoricul german Hans Delbruck și Piotr Mitrofanov, în care rusul spunea răspicat că Balcanii nu constituie *une guerre de luxe*, o visătorie slavofilă, ci o necesitate vitală politică și economică: „Numai stăpânirea Bosforului și a Dardanelelor poate pune capăt unei situații intolerabile, pentru că existența unei puteri mondiale ca Rusia nu poate atârna de la... arbitrariul străinilor”. Hans Delbruck a înțeles că Rusia voia stăpânirea în Constantinopol și Balcani, ciocnindu-se de România și având ca principală piedică Germania: „Noi stăm direct în calea acestui *Drang nach Suden*”. Stere ironiza obtuzitatea unor politicieni ca Grigore Sturdza, punând în față dovezi din Leon Casso sau din L.P. Fonton, ca aceasta: „Dacă în locul acestor români ar fi locuit aici sârbii sau bulgarii, cât de simplu s-ar fi dezlegat chestiunea orientală sau

slavă”. Și: „Nu vor da voie Franța și Anglia, aliatele de azi ale Rusiei? Ah!... Rusia biruitoare va primi tutela Angliei și a Franței, în ce privește realizarea scopurilor seculare ale politicii sale, fără ca să fie silită direct prin forță? Sau Anglia și Franța, după un război ca acela care însângerează astăzi lumea, vor porni imediat într-un alt război împotriva Rusiei, pentru a o goni din Balcani și Dardanele?”

Istoricii de azi (Ion Bulei și alții) dau dreptate lui Stere¹⁰. Basarabeianul face și o incursiune în rațiunile anexării Basarabiei la 1812, reamintind că Alexandru I voia transformarea Principatelor în patru gubernii, că Moscova a știut mereu să se slujească de Anglia și de Franța pentru a-și împlini dorințele expansioniste, invadându-ne de nouă ori la intervale de 15-20 de ani, din 1812 încoace. Panrusismul însuși „s-a născut” „prin înecul slavilor”¹¹ din Ucraina și din alte părți: „Ah, dlor, idealul național prin armele Rusiei? Veți putea pe calea aceasta să distrugeți stâlpii de hotar dintre noi și Ardeal, – dar numai pentru ca să venim sub jug comun, mai grozav decât cel unguresc, și în loc de viață națională să avem un mormânt obștesc. / Dar măcar puteți avea siguranța că în forma aceasta am putea lua Ardealul?”¹² După Stere, ar fi fost o eroare „să scăpăm din vedere totalitatea chestiunii românești”, cu atât mai mult cu cât Basarabia și Bucovina au făcut toată istoria lor de până la 1775-1812 împreună cu românii din Regat: „Acolo s-a făcut ruptura dureroasă! Un organism sănătos reacționează înainte de toate la rănilor ce i se aduc. O rană pune în mișcare toate forțele vii ale organismului pentru ca înainte de toate ea să fie cicatrizată”¹³. În consecință, „Victoria rusească pe care o doriți, fie chiar alături de noi, și mai cu seamă alături de noi, nu va însemna numai imposibilitatea materială pentru veci de a mai revendica Basarabia, dar înseamnă și consacrarea, sancțiunea morală din parte-ne a păcatului (sic!, n.n.) rusesc din 1812 și 1879”¹⁴. Stere avea deplină conștiință eminesciană că, acum, în 1915, aidoma înaintașului său, la 1878-1879, este *vocea singulară* pentru Basarabia: „Da, unul singur, care se ridică în numele veșnicei ființe a neamului, are dreptate împotriva tuturor”. Și mai știa că această *dreptate* a lui îi va aduce marginalizarea și scoaterea din viața publică, refăcând, în alt plan, destinul lui Eminescu, cel care, după ce a fost vocea Basarabiei, la 1878, va deveni *vocea Ardealului*, la 1883, cu toate urmările *morții civile*. Cu alte cuvinte, atât Eminescu, cât și Stere gândeau nu pentru o *clipă* istorică, ci pentru *destinul* națiunii.

Împotriva lui Iorga și a lui A.C. Cuza, prezenți în Cameră pe 16 decembrie 1915, Stere găsea că destinul nostru e să fim împotriva Rusiei: „nu mai avem deschisă decât o singură cale: împotriva Rusiei și pentru Basarabia! Altfel vom pierde și Basarabia și vom rămâne și fără Ardeal.

⁸ Constantin Stere, *op. cit.*, p. 24.

⁹ *Ibidem*, p. 27.

¹⁰ Cf. Ion Bulei, *Acum un veac – oameni și probleme* (XVI), „Ziarul de Duminică”, 2 iulie 2015.

¹¹ Constantin Stere, *op. cit.*, p. 31.

¹² *Ibidem*, p. 32.

¹³ *Ibidem*, p. 35.

¹⁴ *Ibidem*, p. 36.

Ardealul nu a pierit într-o mie de ani, nu va pieri nici de azi înainte¹⁵. Era chiar argumentul forte al lui Stere în privința Ardealului. Prin contrast, Basarabia, sub cnutul gubernial rusc, se afla pe marginea prăpastiei etnice. Ca și Eminescu, Stere aduce „argumentul Kant“, care a făcut ca Ardealul să supraviețuiască în Occident, pe când Rusia a fost lipsită de elementul spiritual din „hegemonia“ germano-austriacă, ceea ce a dus la rapida anihilare a conștiinței naționale în Basarabia. Iar, pentru aceasta, vinovați nu-i găsea pe basarabeni, în majoritate covârșitoare țărani care au conservat caracterul etnic românesc al provinciei, ci indiferența și corupția „păturii superpuse“ din vechiul regat. Stere aducea probe că, după încercarea ultimă a lui Kogălniceanu și a lui Ion C. Brătianu de a pleda cauza Basarabiei la tratativele de pace din 1878-1879, inteligența românească a stat în nepăsare față de viața culturală, politică și economică din Basarabia. Ca și Eminescu, repet, la 1878, Stere acuză corupția care a pus stăpânire pe „elitele“ politice. El a încercat să identifice și cauzele înstăpânirii acesteia în România. Le găsea în sistemul *rotativei* puterii între liberali și conservatori, instaurat de regele Carol I: „*Rotativa* a dat țara pe mâna unei oligarhii lacome și corupte, organizată în asociații pentru exploatarea avantajelor puterii. Cele mai hotărâte bunăvoințe individuale, – spre cinstea noastră acestea nu ne-au lipsit, – rămăneau neputincioase în fața *sistemului*“¹⁶.

Primejdia rusească este pusă de Stere și-n lumina unei teorii personale asupra centrelor de putere din Europa. El explica, astfel, și cauzele izbucnirii conflagrației mondiale. Într-un articol din 4 septembrie 1917, apărut în „*Lumina*“, observă că Imperiul Britanic, adunând bogății uriașe din colonii, a favorizat apariția unui „capital vagabond“, „care a pornit din «ladă» în lumea largă, pentru cucerirea globului și subjugarea, mai cu seamă, a țărilor înapoiate economicește“¹⁷. Faptul a dus la supremația comercială, la „stăpânirea exclusivă a mărilor“, Anglia devenind cel mai mare imperiu al lumii, încasând numai din întreprinderile externe și din comerț, peste 200 de miliarde de lire sterline anual. Cu această forță, Anglia a înlăturat, rând pe rând, din cale Spania, Franța, Olanda... Numai că în Europa s-a ivit un concurent puternic – Germania, care se bazează pe știință, muncă, progres tehnic, talent organizatoric. Rivalitatea a devenit inevitabilă, polarizând Europa între „perfidul Albion“ și Germania, între Puterile Centrale și Rusia. În viziunea lui Stere, antrenarea Rusiei împotriva Puterilor Centrale este opera Angliei. Rusia este cea împinsă la declanșarea Primului Război Mondial pentru a-și asigura supremația în spațiul fostului Imperiu Bizantin împotriva Imperiului Habsburgic și a Germaniei, pentru ca Marea Britanie să nu fie „deranjată“ în dominația de peste mări

și țări. Stere invocă din nou autoritatea istoricului Mitrofanov de la Universitatea din Petersburg, care a spus că drumul Rusiei spre Constantinopol „trece prin Berlin“¹⁸.

Ca și Eminescu, Stere observă că „perfidul Albion“ este regizorul din umbră al stimulării ambițiilor imperiale ale Rusiei. Poetului nu i-a scăpat amănuntul că Poarta Otomană a fost presată să „renunțe“ la Basarabia, în 1812, și din pricina prezenței unei flote engleze în preajmă. S-a dovedit că, prin forțe interne proprii, poporul rus nu a reușit să producă o schimbare profundă a mentalității, altfel spus să se „europenizeze“: „Numai războaiele externe, – și bineînțeles, *războaiele nefericite* –, i-au putut înlesni și în trecut fiecare pas de înaintare în viața lui politică și socială“¹⁹. De aceea, „Rusia țărilor, chiar din cauza forme sale de stat, apare în istorie ca rezervorul reacțiunii universale, care veșnic amenința dezvoltarea normală din Europa“. Dar nu altceva scria Eminescu, la 1878. Stere spera că a sosit vremea ca Rusia să se *europenizeze* din interior, iar faptul era așteptat de la o revoluție care se cocea și care eșuase la 1905. Iată de ce pariul istoric al lui Stere, în privința Basarabiei, era *revoluția din Rusia*, dar nu cea leninst-stalinistă, ci mai degrabă cea kerenskiană, singura în stare s-o scoată din ecuația instrumentată de Anglia. Grandoarea acestei priveliști istorice face obiectul vastului ciclu epic *În preajma revoluției*, titlu pe deplin sugestiv²⁰.

S-a dovedit că Stere a avut dreptate: revoluția albă din Rusia a readus Basarabia la patria-mamă, trecând prin faza democratică din numirea Republica Democratică Moldovenească, evitând a fi roșie, Republică Sovietică Socialistă Moldovenească (denumire dobândită după invazia de la 28 iunie 1940). Stere n-a dorit evoluția către comunism a acestei revoluții, năzuind, conform doctrinei sale, la o perspectivă liberal-poporanistă, opusul social-democrației. El spera într-o schimbare *poporanistă* în Rusia, pe urmele curentului *narodnicist*, pe care l-a dezvoltat într-o teorie personală, în remarcabilul studiu publicat în „*Viața românească*“, imediat după eșecul mișcării revoluționare din 1905: *Social-democratism sau poporanism?*²¹

În logica momentului istoric, exercițiul deducției lui Stere suna așa: dacă țarul Nicolae al II-lea și-ar fi făcut intrarea triumfală în Berlin, revoluția din Rusia nu s-ar mai fi produs, iar Basarabia ar fi rămas definitiv în imperiu: „Ceea ce însă ar avea de rezultat fatal nu numai o cotropire brutală pentru Orient, dar și o formidabilă întărire a reacțiunii în restul Europei. Niciodată profeția lui Napoleon, că Europa într-un veac va trebui să ajungă democratică

¹⁵ *Ibidem*, p. 38.

¹⁶ *Ibidem*, p. 48. Interesant că sistemul *rotativei*, mult lăudat de analiștii politici actuali, va fi practicat, după 1972, și de către Nicolae Ceaușescu: faimoasa *rotație a cadrelor*, care, în argumentația istoricului american Larry L. Watts, va aduce corupție și degradare în administrația comunistă. Asupra chestiunii voi reveni.

¹⁷ *Ibidem*, p. 55.

¹⁸ *Ibidem*, p. 56-57.

¹⁹ *Ibidem*, p. 58.

²⁰ Cititorul are acum la dispoziție ediția critică a romanului sterist, îngrijită de Mihai Cimpoi: *În preajma revoluției*, I, II, prefată, de Eugen Simion, postfață, de Mihai Cimpoi, Editura Gunivas, Chișinău, 2016.

²¹ A se vedea Constantin Stere, *Social-democratism sau poporanism?*, ediție îngrijită și prefată de Mihai Ungheanu, cu o postfață a lui Ilie Bădescu, Editura Porto-Franco, Galați, 1996. Studiul este reluat în C. Stere, *Publicistică, II. 1905-1909*, text ales și stabilit, note și comentarii, indice de nume, de Victor Durnea, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“, Iași, 2012, p. 285-433.

sau căzăcească, nu era mai aproape de realizare²². Și asta fiindcă în 1917-1918 nici o putere nu era în stare să ia locul Germaniei în concurența cu Anglia. Victoria Rusiei însemna și compromiterea locului și rolului României în bazinul Dunării. Testamentul eminescian era ca România să devină „hegemonă”, dar solidară cu celelalte popoare din Balcani și din Europa Centrală: *strat de cultură la gurile Dunării*. Același este și idealul lui Stere: „Pentru grupul român, situat chiar la gurile marelui fluviu al Europei Centrale și pe ambele laturi ale Carpaților, participarea la această asociație pare și mai imperioasă, fiindcă numai pe această cale el și-ar putea desăvârși organizația politică. Economicește, numai legătura organică cu Europa Centrală i-ar da putința să tragă toate foloasele din bogățiile sale naturale, la adăpostul concurenței cerealelor și a petrolului rusesc. Iar politicește, situația geografică și raportul numeric i-ar crea chiar o situație privilegiată în sânul bazinului dunărean²³.”

Toate cu condiția ca idealul național al Marii Uniri să aibă ca reper Basarabia, ruptă de sub ocupația rusească, pe fondul stopării influenței Rusiei în Orient. Stere amintește, la 1 octombrie 1917, ca pe un simbol al orbeției politicienilor blestemul unui senator împotriva poziției sale și a celor care „nu-și pot rupe din inimă Basarabia²⁴”. Acești politicieni au uitat complet Basarabia de la transformarea ei în gubernie până la revoluția din 1905²⁵. În scrisoarea tardivă, din 1930, către bătrânul Ion Codreanu, fostul membru al Sfatului Țării, Stere aprecia: „Basarabia de sub stăpânirea țaristă a fost parcă mai îndepărtată și mai străină de Regat decât oricare colonie europeană din Africa sau Asia. / Nimeni mai bine ca d-ta, Moș Ioane, nu poate ști cu ce greutate a trebuit să luptăm ca să putem întemeia primul ziar românesc la Chișinău, să punem începuturile unei acțiuni naționale în Basarabia și să formăm măcar un grup de tineri adăpați la izvoarele culturii naționale – pregătiți pentru misiunea de apostoli în sânul norodului basarabean²⁶”. Așa s-a ajuns că până și cei știutori de carte nu auziseră vreodată de existența lui Eminescu, a lui Alecsandri, nemaivorbind de Creangă, Caragiale sau Coșbuc: *singurii robi din lume, care nu au voie nici să citească o carte în limba lor*, cum va spune Take Ionescu. Și cu toate acestea, la primul vânt de libertate, din 1905, basarabenii au început să se trezească, fiindcă, în gubernii, revoluția lua un caracter popular și național, cerând separare de Rusia. La fel în 1917. Basarabenii cereau *autonomie*. Dar, exclamă Stere: „Această țară românească, așa de străină de tot restul Imperiului moscovit, această țară a căror strămoși au trăit veacuri viața obștească cu toți moldovenii, – acum când Rusia este pe pragul descompunerii, reclamă *autonomia*, numai *autonomia*!”²⁷ De ce

numai autonomia? Fiindcă s-au văzut abandonați pentru a treia oară de patria-mamă, abandonați prin alianța cu Țarul, prin Parlament: „În Parlamentul român li s-a aruncat în față celor de peste Prut: «Basarabia? Cine vorbește despre ea este un vândut...»”²⁸ Un „vândut” era considerat, în 1883, cine vorbea despre Ardeal. Acela era Eminescu!

Spre deosebire de Stere, care-și puneă atâtea nădejdi în germanitate, Eminescu, cel care cunoscuse bine lumea germană, nu aștepta nici o „mântuire” de la Puterile Centrale, pangermanismul prezentându-i-se nu mai puțin primejdios pentru destinul românilor și pentru ordinea democratică a Europei decât panslavismul. În pofida săgeților aruncate asupra superficialității pariziene, Eminescu era solidar cu latinitatea europeană, garantă a ordinii democratice a Europei. În perspectiva ofensivei panslavismului și pangermanismului în Europa, Eminescu regreta rivalitatea dintre Franța și Italia: „Pentru orice spirit nepărtinitor, rivalitatea Franței și Italiei poate produce cele mai triste rezultate pentru viitorul gîntei latine²⁹”. Așa se explică de ce poetul n-a putut consimți la veleitățile politice pangermaniste ale lui Titu Maiorescu, cu care va și polemiza în „Timpul”³⁰. În 1917, Eminescu ar fi consonat cu Stere în privința Basarabiei, dar ar fi fost la fel de neîncrezător în expansionismul Puterilor Centrale.

Stere reproșa, pe bună dreptate, României că un veac întreg n-a stabilit „nici o legătură sufletească” între ea și „moldovenii” din Basarabia (*Basarabia și „țara-mumă”*, 26 octombrie 1917). Când, în 1905, pentru prima oară tineri din Basarabia se înscriu la Universitatea din Iași, profesori ca A.C. Cuza i-a tratat de sus, amenințatori, precum prigonitorul lor de la Chișinău, „celebrul Crușevan”, numindu-i „jidano-ruși” și chiar amenințându-i cu bătaia³¹. Alianța României cu Moscova a produs, asemenea, o impresie dezastruoasă, încât, în năzuința spre *autonomie*, Basarabia s-a orientat nu spre țara-mamă, ci spre Ucraina, care abia aștepta să realizeze „unirea” cu Chișinăul! Uimitor, dar, la un moment dat, cazacii generalului Alexei Mihailovici Kaledin (1861-1918) rămăseseră ultima nădejde a Basarabiei!

În context, bătălia lui Stere pentru reorientarea spiritului public basarabean spre București a fost grea și decisivă, alături de patrioții din Sfatul Țării. Împrejurările se văd nu doar din scrisoarea testamentară, deja amintită, către Ion Codreanu, din 1930. Pe de altă parte, „ezităările” din Sfatul Țării în orientarea spre România se datorau și faptului că încă zeci de mii de tineri basarabeni erau înrolați în armata țaristă, demobilizarea acestora fiind obținută cu eforturi „diplomatice” extrem de dificile (Șerban Micloveanu). Mai mult de atât, țărănimea, majoritară zdrobită în Basarabia și care conservase caracterul românesc

²² Constantin Stere, *Singur împotriva tuturor*, ed. cit., p. 59.

²³ *Ibidem*, p. 62.

²⁴ *Ibidem*, p. 69.

²⁵ *Ibidem*, p. 74.

²⁶ *Ibidem*, p. 310.

²⁷ *Ibidem*, p. 54.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Timpul*, 29 iunie 1882.

³⁰ La 31 decembrie 1880, Titu Maiorescu făcea o adevărată pledoarie pentru orientarea politică a României spre Austro-Ungaria, într-un studiu apărut în publicația germană *Deutsche Revue*, intitulat *Zur politischen Lage Rumäniens/ Despre situația politică a României*.

³¹ Constantin Stere, *op. cit.*, p. 81.

al provinciei, se afla sub influența lui Vladimir Țiganko, „revoluționarul de profesie“, un comunist fanatic, care nu știa o boabă românește, comparat de Duiliu Zamfirescu cu personajele din subterana dostoevskiană și din *Amin-tiri din casa morților*, un „criminal care «vede idei», dar nimicește oameni“, cum îl caracterizează și Ioan Adam³². Țiganko a inoculat țăranilor ideea că românii vin să le ia pământul, nu să li-l dea așa cum promiteau bolșevicii³³. Acest Țiganko a salutat prezența trupelor românești la Chișinău, convins că au venit să sprijine alipirea Basarabiei la Ucraina bolșevică. Eroarea se va strecura, la antipod, la un moment dat, și în conexiunile făcute de Stere. El apreciază prezența trupelor românești la Chișinău ca sprijin dat de România aliatului țarist împotriva Armatei Roșii, nu pentru a facilita Unirea cu patria-mamă. Eroarea lui Stere consta în aceea că, în context, el era înclinat să considere bolșevismul ca susținător al emancipării popoarelor din imperiu, sperând că bolșevismul va fi preluat ceva din revoluția alb-gardistă a lui Aleksandr Kerenski (1881-1970). Așa și părea într-o primă fază, cea „albă“, a revoluției, ceea ce a și îngăduit asumarea „autonomiei“ basarabene. Dar, pe termen lung, nu a întrevăzut, atunci, perpetuarea țarismului sub obrăzar comunist, el crezând că „maximaliștii“ vor opta pentru o adevărată democrație și vor accepta generoși unirea Basarabiei cu Țara. Există, desigur, o ambiguitate din partea guvernului român refugiat la Iași, pe care Stere o sancționează astfel: „Așadar, campania românească din Basarabia nu are, în fond, caracterul unei acțiuni de stat, ci se înfățișează ca o participare a trupelor române la luptele dintre diferitele partide revoluționare din Rusia. / Oricare ar fi rezultatul acestei participări, din punctul de vedere rusesc ea nu poate duce, din punctul de vedere național românesc, decât la un nou dezastru“³⁴.

Din fericire, lucrurile nu au stat așa și la 27 martie 1918 Sfatul Țării proclama Unirea. Contribuția lui Stere fusese enormă. Să se țină seamă, arăta, recent, istoricul Bogdan Bucur³⁵, că meritul Basarabiei la înfăptuirea României Mari a fost excepțional, cu atât mai mult, cu cât Sfatul Țării a votat unirea cu o țară învinsă, aflată sub ocupație germană, o Românie care renunțase la această provincie prin

intrarea într-o alinață cu Rusia. Iar, pe deasupra, adversarii lui Stere, glasul decisiv, vor reacționa, cum am văzut, la scurt timp, chiar și după ce tentativa de a-l da pe mâna Curtii Marțiale pe genialul orator a eșuat. Ales, cu majoritate zdrobitoare de voturi, ca deputat, în 1919, la Cetatea Albă, apoi, în 1921, la Soroca, s-au făcut demersuri pentru invalidarea mandatului, sub același pretext de „trădare“ în anul 1917. Stere se apăra în două strălucite cuvântări în Cameră, la 4 și 5 martie 1921. El spulberă acuzația că a fost împotriva Ardealului, demonstrând, încă o dată, că „drumul în Ardeal trece prin Basarabia. Și așa a și fost“³⁶. De căderea Imperiului Țarist a depins și căderea Imperiului Habsburgic: „Austria a căzut în momentul când nu mai era picior de soldat rus pe teritoriul ei, dar după ce a izbucnit revoluțiunea în Rusia, după ce s-a prăbușit țarismul. Și din prăbușirea Rusiei a rezultat prăbușirea Austro-Ungariei“³⁷. Stere argumentează că și Tratatul îndelungat cu Puterile Centrale, reînnoit în 1913, avea ca prioritate Basarabia în realizarea idealului național, Ardealul însuși recunoscând această prioritate: „Da, dlor, toată politica de 40 de ani a statului român dovedește că ea era întemeiată pe acea concepție, care recunoștea prioritatea interesului de emancipare a Basarabiei“³⁸.

În virtutea acestei priorități condamna Stere indiferența culturală a statului român față de Basarabia. Pe 5 martie, Stere își recunoaște și propriile greșeli, fără a fi îngăduitor cu cele ale guvernului Brătianu. Întâi de toate, o greșeală „de concepțiune“, apoi „de execuțiune“, căci un război alături de o Rusie victorioasă ar fi implicat o renunțare definitivă la drepturile istorice asupra Basarabiei. Stere arată acum, cu documente, că Rusia a pornit la război, alături de Antanta, cu obiectivul că va stăpâni Constantinopolul, Dardanelele, Marea Neagră, România etc., după cum rezulta din publicarea, de către bolșevici, a „convențiunilor care asigurau Rusiei toate aceste posesiuni, care transformau România într-o simplă enclavă rusească“³⁹. Întreaga strategie a guvernului român atârna, așadar, de un fir de ață. În consecință, Stere va reitera necesitatea vocii sale singulare: „dacă n-aș fi existat eu, trebuia inventat un basarabean de inimă care să se sacrifice, ridicându-și glasul de protestare împotriva fatalității istorice“. „în vremurile acelea eram singurul român din Regat care aveam puțința și dreptul să vorbesc în numele Basarabiei românești“, cu vulnerabilitatea de a bea „până la fund paharul umilinței“, de a fi trimis la eșafod, sfâșiat în bucăți, „fiindcă prin mine grăiau toate generațiile stinse în robie și nemângâiere, memoria fraților de luptă pieriți în furci și în ocnele uitate ale Siberiei“⁴⁰.

A rămas să-și ducă blestemul și sub ocupația germană din București, ziarul „Lumina“ având drept scop să-i convingă pe nemți că nu pot fi atât de orbi, încât să admită

³² Duiliu Zamfirescu, *În Basarabia*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2012, p. 47, 58.

³³ Stere scrie despre Țiganko și țăranii basarabeni: „Iar la țăranii moldoveni pe care i-am găsit uniți în bloc sub conducerea lui Țiganko, la țăranii care prin revoluțiune au și pus mâna pe pământurile marii proprietăți, era puternic sentimentul de teamă și de neîncredere. Ei aruncau priviri bănuitoare peste Prut, unde credeau că este o țară feudală, în care țăranii nu au nici un drept, nici măcar dreptul de vot, și n-au nici pământ, reforma agrară nefiind înfăptuită.“ (p. 131). Stere a dus o adevărată luptă pentru a-i scoate pe țăranii moldoveni de sub influența nefastă a lui Țiganko, fapt mărturisit și în cuvântarea din Cameră de la 5 martie 1921: „Și nu uitați, că numai în ultimul moment am reușit să smulg din blocul țărănesc al lui Țiganko pe țăranii moldoveni, asigurând astfel majoritatea pentru actul de Unire în Sfatul Țării.“ (p. 132).

³⁴ Constantin Stere, *op. cit.*, p. 98.

³⁵ Vezi și Bogdan Bucur, *Cartea de aur a Centenarului Marii Uniri*, replică la ediția din 1929, Editura Rao, București, 2017.

³⁶ Constantin Stere, *op. cit.*, p. 111.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, p. 113.

³⁹ *Ibidem*, p. 120.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 123.

proiectul rusesc de nimicire a României, fiindcă asta se va întoarce împotriva germanității înseși, deschizând calea panslavismului spre Occident⁴¹.

După înființarea fantomaticii RASSM în Transnistria și după „revoluția” de la Tatar Bunar din 1924, Stere va deveni martorul preluării moștenirii țariste de către bolșevici. El a atras atenția, în diverse ocazii, dar mai ales în scrisoarea către Ion Codreanu din 1930, că România nu trebuie să facă jocul Moscovei și să declanșeze represii și starea de urgență în Basarabia, ceea ce ar fi dus la catastrofă, la nașterea resentimentelor față de Țară, ca oglindă și a proastei administrări a provinciei: „Concluzia, comodă și cunoscută și vechilor fabuliști: aleșii Basarabiei, toți conducătorii ei sunt bolșevici și ascultă de glasul Moscovei – atunci, evident, Basarabia însăși e bolșevică; și întrucât singurul nostru titlu asupra Basarabiei se întemeiază pe dreptul norodului la autodeterminare și pe voința lui liberă, – se justifică chiar prin aceasta pretențiunile sovietice, care tocmai sub acest pretext tăgăduiesc României orice drept la stăpânirea Basarabiei”⁴². Or, politicienii trebuiau să înțeleagă că „Basarabia nu mai poate avea viață fără România, precum astăzi nici România nu va mai putea trăi fără Basarabia”. Argumentul final al lui Constantin Stere este profetic și de nezdruccinat, dovedit până în zilele noastre:

⁴¹ *Ibidem*, p. 130.

⁴² *Ibidem*, p. 314-315.

*Dacă este adevărat că un popor își asigură viața istorică numai în măsura în care ființa lui națională se afirmă în cultura lui proprie și distinctă, ca un prinos adus civilizației omenesci, – Basarabia, ruptă din trupul națiunii românești, nu poate fi decât o materie inertă*⁴³.

În fine, profetismul lui Stere anunță posibilitatea catastrofei expansiunii bolșevice peste Nistru: „dacă vreo conjunctură internațională va îngădui trecerea oștilor moscovite peste Nistru, astăzi nici o stavilă nu le va mai putea opri la Prut. Nici măcar nu ne va aștepta numai robia comună, ci națiunea sfâșiată va fi ea însăși expusă primejdiei de moarte”⁴⁴.

Scrisoarea către Moș Ion Codreanu a apărut în „Adevărul”, la 10 aprilie 1930, rămânând *necitită* de elitele noastre politice. Exact peste un deceniu, la 28 iunie 1940, Consiliul de Coroană va constata că România nu era nicicum pregătită să-i întâmpine pe bolșevici la Nistru. Calea spre București și spre Berlin era deschisă.

* Eseu-variantă valorificat în ediția a doua a cărții *Basarabia eminesciană*, București, Editura Ideea Europeană, 2018.

⁴³ *Ibidem*, p. 315.

⁴⁴ *Ibidem*.

Victor TEIȘANU

De la „hieroglificele” eminesciene la „necuvintele” lui Nichita Stănescu

Afirmația că Eminescu avea la superlativ atât știința poeziei cât și conștiința (adică înțelegerea) acesteia e deja de multă vreme un truism. În antumele și postumele sale, dincolo de anumite neglijențe de formă, multe lăsate intenționat pentru naturalitatea și calitatea lor melopeică, poetul era de fapt un campion al autoexigenței. Se știe că nu și-a considerat niciodată travaliul poetic încheiat, impresia de șantier în plină ebuliție, unde mai este mult de lucrat, impunându-se repede oricui ar privi către miile de manuscrise. Eminescu stabilea un echilibru între expresia poetică la ieșirea ei în lume și mesajul acesteia, amândouă aspectele fiind socotite la fel de importante. Iar simplitatea limbajului, uneori de-a dreptul colocvială, poate păcăli oricând cititorul fără abilități, grăbit să emită judecăți critice care lui i se par corecte. Pentru că poezia eminesciană e compusă din numeroase straturi, care permit tot atâtea interpretări, satisfăcând astfel toți virtualii cititori, indiferent de competența lor literară. Însă în realitate lucrurile

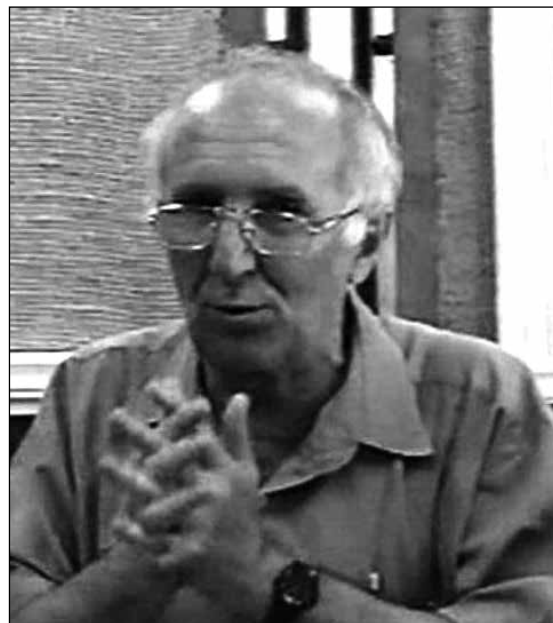
sunt totuși mai complicate. Substanța poetică eminesciană este un mixaj cu origini complexe în istorie, religie, mitologii diverse și nu în ultimul rând în profunzimile geologice ale folclorului românesc de factură fantastică. Astfel că mixajul obținut însemna un produs cu infinite nuanțe și trimiteri livrești, aproape imposibil de cuantificat. Nu întâmplător exegeza eminesciană continuă să fie productivă, oferind alte și alte contribuții, niciuna însă cu pretenții de exhaustivitate, precum n-a fost nici cea aparținând lui George Călinescu. Stagiile la Viena și Berlin dintre 1870 și 1874 s-au dovedit hotărâtoare în definirea poetului. Acum contactul cu mitologii, religii și sisteme de gândire occidentale și orientale se intensifică la maximum. În context, ne vom referi doar la un moment vienez cu multiple reverberații în literatura eminesciană. E vorba de revelarea spiritualității egiptene antice, percepută nu atât prin piramide și sarcofage, cât mai ales prin intermediul misterioaselor și plinelor de simboluri hieroglifice.

Eminescu a fost probabil fascinat de vocația acestor semne ideografice de a concentra și încifra semnificații care să devină accesibile doar inițiaților. Modul acesta de exprimare indirectă, mizând pe capacitatea semnelor de a transmite și altceva decât aparența, constituie poate însăși esența poeticii eminesciene. Ceva din limbajul ideogramatic al hieroglifelor egiptene se transferă și în concepția liricului român cu privire la arta poetică. Mai cu seamă pentru că antichitatea culturală a Egiptului, exprimată figurat prin semne și figuri care înseamnă cuvinte, are la origini tot un poet, pe legendarul Ptah. Însă Eminescu era prin chiar structura sa înrudit cu această perspectivă asupra poeziei. Încă înainte de a ajunge la Viena, într-un manuscris de prin 1870, vorbește despre caracterul sibilinic al acțiunii poetice, trimițând și spre cuvântul *hieroglifă*, ca depozitar al semnificațiilor ascunse: „poezia nu are să descifreze, ci din contra are să încifreze o idee poetică în simbolele și hieroglifele imaginilor sensibile, numai cumcă aceste imagini trebuie să constituie haina unei idei, căci ele altfel sînt colori amestecate fără înțeles” (M. Eminescu, **Opere**, vol. IX, Ediția Perpessicius, Ed. Academiei R. S. R., 1980, p. 453). Avem de pe acum, neîndoielnic, proba unei concepții moderne despre statutul poeziei care, spre a fi prizată, necesită deciptare prin efort intelectual. În același manuscris tânărul poet avansa ideea că și mitologia populară trebuie explicată în cheie hieroglifică. De altfel Eminescu face afirmații asemănătoare și într-un text postum, intitulat chiar *Hieroglifă*, în care demască spiritele mediocre, incapabile să separe esența de aparențe: „Ei nici văd fața, ei văd sfinxul rece, / Ei văd icoana, înțelesul nu.” Crezul eminescian exprimat aici o determină pe Svetlana Paleologu-Matta să afirme că poetul „continuă ceea ce el a anticipat, scriind de fapt tot în *hieroglifă*, fiind, în ciuda aparențelor, un poet hermetic” (**Eminecu și abisul ontologic**, Timișoara, Ed. Augusta, 2007, p. 107). Recursul la procedeul criptografiei, propriu limbajului hieroglific, s-a petrecut, cu secole în urmă, și în cazul lui Dimitrie Cantemir, când a scris **Istoria ieroglifică** (1705). Titlul însuși ne previne că este vorba despre o alegorie în care conflictele epice vor antrena, simbolic, personaje din lumea păsărilor și animalelor, încât autorul consideră necesară la sfârșit, pentru ajutarea cititorului, o „Scară a numerelor și cuvintelor ieroglificești tâlcuitoare”. Ermetismul eminescian însă, cât există, se datorează exclusiv faptului că este fructul acelor „nemargini de gândire” cu care a fost înzestrat poetul, precum eroul din *Povestea magului călător în stele*. Poezia lui Eminescu, în măreția ei, izvorăște tocmai din aceste „nemargini de gândire” care, până la urmă, îi conferă doar iluzia că ar putea fi pătrunsă în integralitate. De aceasta e convins însuși poetul, sceptic în legătură cu viitorul operei sale: „Ne-nțeles rămâne gândul / Ce-ți străbate cânturile” (*Dintre sute de catarge*). Și gândul rămâne „ne-nțeles” tocmai pentru că n-are margini palpabile, asemeni comunicării hieroglifice prin semne și imagini misterioase. Te poți salva doar admitând o convenție: să dai frâu liber imaginației, implicând miraculosul și imposibilul ca pe ceva

firesc și la îndemâna oricui. Cum se întâmplă în cazul narațiunilor de sorginte populară sau concepute și scrise în acest spirit. Într-o strălucită exegeză, Știm noi cine a fost Eminescu? Fapte, enigme, ipoteze (București: Ed. Art, 2009), în capitolul *Basmul – o „hieroglifă”*. *Eminecu și egiptologia*, autoarea, Iliana Gregori, constată multe interferențe între epicul folcloric românesc și imaginarul egiptean de tip ideografic. Autoarea mai constată că interferențele se găsesc și în basmul eminescian *Făt-Frumos din lacrimă*, unde acțiunea se derulează adesea prin intermediul unor obiecte și semne simbolice, generând automat semnificații spectaculoase, după specificul comunicării hieroglifice: inima, ca unitate de măsurat viteza într-o alergare, peria, gresia și năframa fiind investite și ele cu atribute ilogice percepției comune. Mai aproape de noi, în volumul **Epica magna** (Iași: Ed. Junimea, 1978), Nichita Stănescu scrie și el un poem intitulat *Hieroglifă* în care se întâlnește cu mesajul textului omonim eminescian: „Ce singurătate / să nu înțelegi înțelesul / atunci când există înțeles”. Se pare că ideea de hieroglifă l-a interesat și pe autorul celor **11 elegii** (1966), fiind folosită ca titlu în câteva rânduri. Tot la caracterul ascuns, hieroglific, al poeziei eminesciene se referă Nichita Stănescu și atunci când afirmă tranșant că „Eminescu este cel mai dificil poet român și cel mai de neînțeles. Dându-ne iluzia, totuși, că poate fi înțeles”. Și că poezia acestuia „ne incită, ne farmecă, ne fascinează. Pare a fi de neînțeles, deși e plină de înțelesuri. Dar sînt înțelesuri îndepărtate, ale unei zări ce seamănă întreolaltă viață cu moarte” (**Cartea de recitare**, 1972, p. 111-112). Să notăm că aprecierile vin de la al doilea important reformator al limbajului poetic românesc, de la Eminescu încoace. Pasul se face dinspre comunicarea eminesciană de tip hieroglific, explicabilă într-un spațiu poetic eminamente romantic, spre cea stănesciană, în care misterul de sorginte spirituală și mitologizantă este înlocuit de cel specific erei tehnologice încătușate de rațiune. Aerul criptic al poeziei semnate de Nichita Stănescu face din lectura acesteia, pentru public, o adevărată provocare, precum în cazul supra-realiștilor. Abstractizând continuu și desființând granițele gramaticale, prin transformarea cuvintelor de dicționar în „necuvinte”, Stănescu obținea, pentru uz propriu, „limba poeziască”, adică un nou și bulversant instrument de comunicare. Altfel spus, „un laser lingvistic / care să taie realitatea de dinainte, / care să topească și să străbată / prin aura lucrurilor. // Acel cuvânt îl visez / care a fost la-nceputul lumilor lumii, / plutind prin întuneric și despărțind / apele de lumină” (*Necuvinte*). Pentru a-i deprinde mecanismele interne, noul instrument, înglobând liber elemente de gândire științifică și filosofică, presupune obligatoriu, în prealabil, consistente eforturi inițiatice. Și fiindcă Nichita nu ne-a lăsat și el o „scară” lămuritoare, precum Dimitrie Cantemir, va trebui să ne descurcăm singuri. Cum nici de la Eminescu nu moștenim vreun ghid de lectură, afară de faimoasa notă privind decodarea poemei *Luceafărul*, dincolo de povestea relatată de R. Kunisch: „... înțelesul alegoric ce i-am dat, este că dacă geniul nu cunoaște nici

moarte, (nici noaptea uitării), (...) pe de altă parte însă pe pământ nu e capabil a ferici pe cineva, nici capabil de-a fi fericit. El n-are moarte, dar n-are nici noroc“. Într-adevăr, cu poezia eminesciană asistăm la o continuă luptă între titanism (setea de concretul uman) și libertatea absolută, de natură superioară, adică refugiul în adâncimi astrale sau hăuri acvatice (vezi *Luceafărul*, și respectiv reversul acestuia, *În fereastra despre mare*). Pentru Nichita Stănescu eliberarea din chingile realului se produce exclusiv prin intermediul cuvântului, care va fi complet dematerializat, recăpătându-și transparența, energiile și imponderabilitatea virginală. Nu doar gândirea eminesciană posedă „nemargini“, ci și cuvântul la un vizionarist precum Nichita Stănescu. Acesta pare angajat într-un efort continuu dedicat cuvintelor, care trebuie scoase de sub teroarea corporalității și lăsate să se miște absolut libere, întregi, fragmentate sau pur și simplu dezagregate până la literă, levitând spre alte și insolite asocieri și împerecheri. Încât, sub privirile contrariate ale spiritului prea dedulcit la confort, cuvintele renunță treptat la forma și conținutul lor canonicizat de tradiție și devin *necuvinte*, căpătând un statut nou, unul supus permanentelor fluctuații. Dacă Eminescu, mai ales în lirica de reflecție, oferea spre dezlegare texte funcționând adesea după reguli hieroglifice, Nichita Stănescu, descoperind capacitatea limbajului de a se metamorfoza, prin eliberarea totală de constrângeri morfologice și sintactice, operează în același scop, de această dată prin apelul la „necuvinte“, care nu sunt altceva decât cuvintele despovărate de gramatică și acționând dincolo de norme lingvistice. La poetul șazecist posibile trimiteri subliminale, realizate prin „necuvinte“, se lasă la fel de greu depistate precum tâlcul ascuns al mesajelor eminesciene de tip hieroglific. Dar indiferent cât de ludic uneori, predispus alteori la interminabile și aparent repetitive exerciții și experimente de limbaj, Nichita Stănescu rezzonează cu poezia eminesciană în primul rând prin prezența ubicuă a stărilor de criză, a universalei drame existențiale, generată de căutarea fără sortii de izbândă a sensurilor, într-o luptă oarbă cu ostilitatea materiei: „Eu nu sunt altceva decât / o pată de sânge / care vorbește“ (*Autoportret*). Cei doi poeți, cu indiscutabile diferențe între ei, se mai întâlnesc și în tentativa lor de a spune cât mai mult despre tot, forțând pentru aceasta dilatări fără precedent ale câmpului semantic. Fapt constatat de Constantin Noica acum o jumătate de secol: „Când cuvintele singure, duse chiar până la marginile lor și trecute în nemargini de gândire, nu-i sunt de ajutor spre a exprima imposibilul, atunci el trimite la nemarginile lor formale“ (**Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești**, Buc., Ed. Eminescu, p. 58). Ceea ce încearcă, mai aproape de noi și Nichita Stănescu prin mijlocirea „necuvintelor“. Noica vorbește în legătură cu Eminescu și despre „spectacolul acesta extraordinar pe care ți-l dă o conștiință de cultură deschisă către tot“ (**op. cit.**, p. 21) și care suferă efectiv din cauza limitelor imnente ale fapturii umane. Și Nichita Stănescu este la rândul său un poet spectacular, determinând ideile, dar mai

cu seamă cuvintele, să vocifereze, să tacă, să leviteze cu invizibile aripi de înger, să cânte, să picteze și mai ales să viseze, în forme armonioase sau contorsionate, la libertățile lor primordiale. La acest perpetuu festin al cuvintelor sunt convocate frecvent și cifrele, științele matematicii sprijinind astfel încercarea poetului de a-și edifica un sistem poetic și de gândire propriu. Despre vizionarismul eminescian, cu impresionante proiecții asupra individului și istoriei universale, într-o succesiune tragică de măreție și decădere, au scris mai toți exegeții săi. Sentimentul acut al timpului traversează și poezia lui Nichita Stănescu, producând imagini de cele mai multe ori memorabile, precum în acest *Cântec* în care trecutul și viitorul se aglutinează într-un prezent deprimant: „Ce-a fost într-adevăr nu se știe. / (...) Există numai ceea ce va fi, / numai întâmplările neîntâmplare / atârând de ramura unui copac / nenăscut, stăfie pe jumătate... / Există numai trupul meu înlemnit, / ultimul, de bătrân, de piatră, / Tristețea mea aude nenăscuții câini / pe nenăscuții oameni cum îi latră“. Sau ca în acest tablou al reciclării elementelor în caruselul cosmic: „aici, în această zonă cosmică / sub pleoapa albastră, / toți se mănâncă pe toți. / Neîntrerupt, toți se mănâncă pe toți. / Omul mănâncă pasărea, / pasărea mănâncă viermele, / viermele mănâncă iarba, / iarba mănâncă resturile omului, / resturile omului mănâncă piatra, / piatra mănâncă apa, / focul mănâncă aerul, / aerul mănâncă pământul. // Este de mâncare cât este, / Iar ea nu se termină niciodată“ (*Contemplarea lumii din afara ei*). La Eminescu schimbările de planuri și registre, de la palpitanta investigare cosmogonică și călătoriile în timp până la zona erotică a idealității, se produc cu uluitoare ușurință. Lucrurile se petrec asemănător, din acest unghi de vedere, și cu Nichita. Încât trecerea de la discursul grav și savant al celor **11 elegii** spre tonul de maximă duioșie și delicatețe dintr-un memorabil *Poem erotic*, grefat pe același tip de sensibilitate, nu mai apare ca nefirească: „Spune-mi, dacă te-ș prinde-ntr-o zi / și ți-aș săruta talpa piciorului, / nu-i așa că ai schiopăta puțin, după aceea, / de teamă să nu-mi strivești sărutul?...“ Iar de aici până la exercițiul combinării cuvintelor, după o logică a fanteziei pure, abrogând coerența în favoarea inventivității ludice, drumul pare lipsit de obstacole, precum în *Ce este*: „Cum se măr, cum se mărită, / se știe desigur, se cam știe. / Cum se ramură și se umbră / și cum se răsare desigur / se știe, se cam știe. // Cum se piele cu bube, cum se picioare cu umblet, / cum se nor cu ploaie, / cum se taur, / se știe desigur, se cam știe. // Cum se moare / cum se foarte moare, / se știe desigur, se cam știe.“ Venind din spre *Istoria ieroglifică*, obscurizarea și ascunderea voită a mesajului, ca semn de măiestrie creativitate, trece prin conștiința modernizatoare eminesciană („poezia (...) are să încifreze o idee poetică în simbolele și hieroglificele imaginilor“) și ajunge la Nichita Stănescu, inventatorul „necuvintelor“, care devine prin acestea promotorul celui de-al doilea mare moment de reformare poetică din literatura noastră.

Corneliu FOTEA

Jurnalul cu Eminescu (28)

SCRISORILE CĂTRE EMINESCU – (PRIMUL CAIET)

Scrisoarea I

Stimate domnule Eminescu,

Ca să ajung în sfârșit, să alătur pe-o hârtie aceste trei cuvinte mi-au trebuit un șir de ani și-un șir îndelung de nopți și de zile de confruntare cu scrisa Domniei Voastre și cu istoriile spuse de alții înaintea mea despre dvs și despre ce ați scris.

Și mi-a mai trebuit curajul acelor zile și nopți de când eram mai tânăr și hălăduiam sub bolțile, da, bolți erau pentru noi, binecuvântate ale Botoșanilor și când știam / credeam că vă mai pot zări pe străzile lui înecate încă în verdeață.

A trebuit mai ales să am curajul să vă spun, stimate Domnule Eminescu, așa dintr-o suflare, că nu v-am iubit dintru început.

Vă prețuiam școlărește, adică ascultând și urmând pilda altora și buchiseam poeziile Domniei Voastre în rând cu cei de-o vârstă cu mine, cu cei care-mi erau dascăli.

Ca student – respectând o periodizare pe felii – vă cunoșteam poezia fiind în stare să spun, doar după câteva versuri, adesea chiar după rostirea unui singur vers, din care poezie au fost/a fost desprins.

Și într-o seară a venit o întâmplare – o cheie aș zice, urmând cumva domnului Sadoveanu – o întrunire literară într-un sat, un dialog cu un pahar de vin adevărat în față și-o ineptie rostită de o tânără asistentă medicală: *De ce nu scrieți ca Eminescu?*

Ineptia asta m-a făcut s-o întreb: *Chiar știți cum scria Eminescu? Chiar îl cunoașteți?* (Îl cunoaștem – ar fi sunat mai corect!) *pe Eminescu*

Și am rostit atunci acest vers al Domniei Voastre: **NU CREDEAM SĂ-NVĂȚ A MURI VREODATĂ** și vorbele acestea au fulgerat în mine (au fulgerat, așa e, am spus corect!) de nu

le mai pot șterge / ostoi / stinge / opri / alunga / îndepărta / uita. Nu știu cum să mai zic.

N-am mai putut continua dialogul pornit otova; nu mai era nici timp și nici locul potrivit nu mai era.

A urmat un an în care am recitat iar ceea ce se putea citi din poezia Domniei Voastre, dar versul acesta nu m-a slăbit.

Am recitat tot ce scriseseră despre Domnia Voastră mințile luminate din țara noastră și altele, de prin alte locuri și iar m-am întors la poezia Domniei Voastre.

Am repetat versul acesta ca vorbele unui descântec până m-am trezit singur și fără nici o apărare în fața celor scrise de Domnia Voastră.

Un singur gând mă bântuia: *Să fug ori să vă înfrunt?*

Și am fugit.

De optsprezece ani tot fug, Stimate domnule Eminescu, și fug adesea ascunzându-mă chiar în cele scrise de Domnia Voastră și construindu-vă și reconstruindu-vă pentru a vă putea cuceri.

Construind și reconstruind, sfărâmând ce-am socotit că-i gata construit și alergând iarăși la clasici, cât și la cei de-o vârstă cu mine, dar stăpânind, o, cu mult mai bine ca mine, mijloacele de-a vă cuprinde.

Dar de fiecare dată păstrând, ca vorbele de pe Poarta infernului, versul acesta înfricoșat și înfricoșător: **NU CREDEAM SĂ-NVĂȚ A MURI VREODATĂ!**

Gândindu-Vă și răzgândindu-Vă, am ajuns să bâigui iar ziua să trăiesc precum în somn, și noaptea ca-n trezie.

Asta înseamnă – am zis eu acum vreo optsprezece ani – că există în poezia Lui un sâmbure, un unic, un arheu. Și-am îndrăznit atunci să-l numesc, să pun degetul pe aceste vorbe: **Geniul morții.**

Și asta am strigat atunci în loc de *Evrika*. Și chiar am cutezat să-mi închipui și să cutez o lucrare de licență cu acest **adevăr** al meu.

Dar moartea râdea în mine și lângă mine și atunci gândul acela cutezător a tăcut în mult *prea marea lumină a zilelor și timpului acela*.

Și-am rămas cu vorbe despre, cu sfaturi, cu ceasuri de taină, cu lecturi repetate și numai uneori – tot mai arar – am îndrăznit a mai rosti că poezia Domniei Voastre are un skepsis și acesta ar putea fi învățul **cu moartea** sau învățul **morții**.

Dar asta – tot eu spuneam – e treaba preoților, a filosofilor, nu a poezilor, a ipocriților care.

Cum adică – îmi strigam – cum adică? Nu **memento mori**, nu **Gnosco te** și nici măcar **cinnis et umbra sum**, și nici măcar **a filosofa e totuna cu a învăța să mori**, ci direct și românește: **Învăța să mori! Învăța-te să mori!** Dar numai poetul poate spune asta și-n lume, vreau eu să cred, numai Domnia Voastră a spus-o. Domnia voastră care-și spune încă în adolescență: *Azi să gândesc ce-i moartea, doar asta îmi rămâne*.

Domnia Voastră care i se adresează lui Satan cu vorba/apelativul **geniul mândru, etern al disperării**.

Domnia Voastră care murmură **Vino somn, ori vino moarte pentru mine e totuna**.

Domnia Voastră care își cheamă iubita în codru spunându-i, îmbiind-o cu **Adormi-vom, troieni-va, teiul floarea peste noi**.

Domnia Voastră care nu credea să-nvețe a muri vreodată pentru a **mai avea un singur dor**.

Ci îmi spuneam asta numai mie, spuneam doar amicilor de taină pentru căci îmi era teamă să-i supăr pe marii boieri ai spiritului românesc, cei care au încercat să traducă spusa Domniei Voastre în grai comun, pe dnii Maiorescu, Iorga, Ibrăileanu, Călinescu, Vianu, fie și numai îndrăznind eu, necunosătorul doctrinelor filosofice din care se spune că vă veți fi adăpat, a crede că această atitudine a Domniei Voastre nu este pesimism, ci bărbăție, adevărata bărbăție!

Îmi spuneam așa și mă apăram cu vorba, *că era firesc pentru domnul Eminescu, natură de luptător, să-și asume, în veacul său, această luptă*. Se construia ființa cea de/pentru mai târziu a neamului nostru și El, luptătorul, aceasta își asuma, cea mai cumplită și mai nobilă dintre îndrăznelile omenești.

Sau altfel, altcumva: *Numai așa îi pot eu pricepe cuvântul de tribun, vorba necruțătoare a gazetarului, patima acerbă cu care înfierează tot ce nu-i sună românește*.

Căci, fără să-mi părăsesc gândul acela țâșnit atunci, V-am tot citit și recitit fără răgaz, i-am tot citit și recitit mereu pe cei care vă știu ca pe apă opera și nimeni n-a vrut să spună, alături de mine sau pentru mine un *da*.

N-am îndrăznit să-l rostesc gândul acesta, **Stimate domnule Eminescu**, până la capăt și din teama de-a nu mă prăbuși, ca Dionis din înălțimile lumii în abisul.

N-am vrut să-l spun pentru că numai Domnia Voastră are voie s-o spună.

Acum însă, în fața Domniei Voastre și blestemat să vă scriu, *biruit-au gândul!*

Și fie și numai pentru îndrăzneala și nesăbuiința de-a vă scrie va trebui într-un fel să-mi răspundeți. Deși eu știu încă de pe acum că dacă este un răspuns la întrebarea mea, numai în mine este, în mine cel care va intra iarăși în lumea aceea cu lucii și umbroase mreje pe care, de-un veac ne-am deprins a o numi a lui Eminescu.

Da, vei pătrunde, amice, îi văd zâmbind pe marii preoți ai templului, vei pătrunde în templu, dar poate ai o cheie falsă, dar poate nu ți-e sufletul curat.

Dar trebuie s-o fac o dată – le spun – și trebuie s-o facă cineva și prin această poartă.

Și de mă voi întoarce cu ochii arși de lumina Lui și cu auzul aiurind încă de greaua-i murmură, și de nu va mai rămâne nimic netulburat din ființa mea după această aventură, tot trebuie să intru. Numai așa mă mai pot regăsi, numai așa voi putea muri liniștit.

Îngăduiți deci, domnule Eminescu, și-aceste vorbe ale unui admirator al Domniei Voastre care vrea să vă citească numai prin Eminescu, lăsând la intrarea în templu tot ce i-ar mai putea fi de ajutor, măști și elixiruri, științe vechi și științe nouă.

Note în josul paginii. Și crezi tu că asta o s-o publice cineva în vreo gazetă? Cine s-o facă?

Dar steaua asta nu se stinge, Domnule Eminescu!

Da, n-aveați stea și trebuia să v-o faceți, nu-i așa? V-ați făcut-o, ei bine, ea este.

Cel născut fără stea, acea greșeală în planul lui D-zeu, ce ați fost, trebuia să devină stea ca să se poată regăsi, să poată muri liniștit, acel inger trebuia să-și ia trup/chip. Și ați luat un trup, dl. Eminescu, și încă ce trup!

Și Dv. ați călătorit prin alte lumi, dle Eminescu, ca să ajungeți la ceea ce erați.

Ați fost și în afundul cerului și la talpa lumii!

Amețitoare sunt nemarginile gândirii dvs. și anevoie v-am putut urma dacă nu v-ați fi întors într-o vreme și în sine.

Un fulger neîntrerupt rătăcitor prin ele!

Ce zeu V-a deschis poarta aceea? Încă nu știu și poate n-am s-o știu niciodată pentru că, nu-i așa, nu este oricui dat s-o afle.

Cât de domestice sunt lumile noastre, dle Eminescu, cât de de-acasă!

Livada cu păpădii sau cu zăpezi, banchizele sau Uvedenrode, stâncile fulgerate, pustiile piețe, Issarlâkul și grădina și chiar ogorul pe care vine uneori Dumnezeu să dea o mână de ajutor sau cel puțin câte un pui de inger.

Și pendulați mereu, dle Eminescu, între codri și stele, sunteți, sau fiind adesea acasă, adesea nemuritor și rece. Legătura dintre cele două lumi, ca un inger o faceți, dar ca un inger din țării.

N-ați fost niciodată tânăr dle. Eminescu, dar nici bătrân n-ați fost, poate cel mult bătrân ca Vremea!

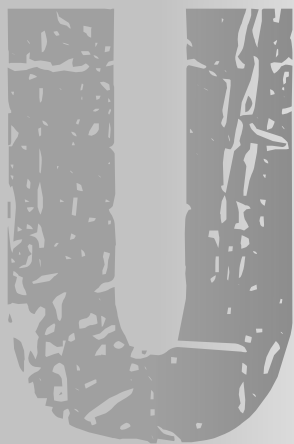
Mereu fiind la vârsta aceea din care se poate totul vedea. *Il mezzoo del camin*; aș spune dacă vorba nu mi-ar îngheța pe buze, căci V-ați născut bătrân și ați murit tânăr.

Trebuie să uit, dle Eminescu, să uit că v-ați născut legendar, trebuie să uit că ați fost un bun național încă înainte de-a spune tot ce voiăți să spuneți.

Că cel care-a spus prima oară **Ecce homo!** v-a pecetluit pe vecie și greu mai este să spargi o pecete. Cumplit de greu!

Nu știu dacă până la dvs s-a mai vorbit așa cu Cei de Sus, cu Cele de Sus. Așa însă adorându-vă și abordându-vă nu voi putea să mai desfac nimic. Ci iarăși, mărunțindu-vă după niște tipare ori cetindu-vă printr-o fereastră de care tocmai am aflat, iar n-am făcut nimic pentru că nu fac decât să opacizez (acum aș scrie ocultez!) și să car cu obrocul soarele ori să car nucile cu furca în pod, doar să mă las furat de gândul dvs.!

De gând, da, dle Eminescu, ci nu de murmura lui. O, cât ne-a mai furat această murmură și cât de mult ne mai ascunde această murmură armonia gândului Domniei Voastre.

Din poezia avangardei ucrainene, în traducerea lui Leo Butnaru

Ivan Krušelnițkiy (1905 – 1934)

Născut în satul Rogatin din preajma Carpaților într-o familie de scriitor. În 1918, tatăl său a fost numit ministrul educației Republicii Populare Ucrainene, având misiuni cu caracter pedagogic la Parga și Viena. Ivan Krušelnițkiy a studiat la Universitatea din Viena, apoi la cea din Praga, pe care o absolvă în 1926. Scrie încă din studenție, publicând în revistele „Drumul nou” și „Lumea”. În 1924, editează volumul de versuri „Cântec de primăvară”. Revenind în Ucraina, fondează la Lvov o școală de teatru, editează reviste literare. În noiembrie 1934, este arestat și condamnat la moarte, împreună cu fratele său, cu colegii-scriitori Oleksa Vilizko, Kost’ Bureviy și alții.

Ivan KRUŠELNIȚKIY

Foametea sub tirul de arme

Ca pe un buzunar gol foametea
A întors stomacul pe dos, dureros.
S-au ales cu scai în loc de spice
Nu șobolanii, ci-un șiret zdrențaros.

Tot umblă soldații prin mlaștină,
Trag din arme în șobolani cenușii;
Pe gurile lor muștele zumzăie
Gamele dusului pe pustii.

Ar fi prosie să lovești cu biciul
În foamete sau s-o iei cu rugăminți.
Sus, soarele, ca un coș cu plăcinte,
Pe flămânzii-gloată îi scoate din minți.

Vaca de fier

Acolo, picură în liniște grăbit
Zângăniri din turn părăsit.
Parșiv se simte sângele inimii

Înțepată de cuțit ruginit.

Acolo visul animă cătușe,
Fier roș mușcă umeri și piept.
Acolo vaca de fier a nopții
Devoră gând strâmb și gând drept.

Gânduri cu adânci rădăcini!
Iar noaptea-i cu limba sărată:
Frige pupila și pleoapa,
Smulge lacrima speriată.

Azi, au spus, vor veni din nou,
A treia oară la rând vor veni!
Să vâneze iepurii fricoși,
Lupii pentru a-i jupui.

Vânători cu forțe de leu,
Gheare de tigri, venele toate
Ca lipitori ghiftuite, umflate,
În piept – șobolanii, hoarde.

Captivul deja le simte pașii,

Scrâșnet de cheie și balamale,
Dar înaintea atacului lor
El nu e decât cu mâinile goale...

Iar în întunecata temniță
E o masă... din scânduri, un pat ...
Captivul prins ca o vulpe,
Nici viu, nici mort, dezarmat.

Oțelul se răsuțește-n carne,
Sângele – un mort curier.
În izvorul inimii sale – cam
O cireadă a vacilor de fier.

Orice mutră – desfigurată,
Horcâit în sânge amar...
Scaunul electric cu șocu-i
De sub burtă smulge mădular.

Deja nu-i lumină – doar vioara,
Strunele-i sunt sfărâmate;
Ba chiar scripca e inima
Cu bătăile dezacordate...

În ceruri – nu-i luna – ci vaca,
În lumină – limba-i târcată.
În grele cătușe zângănitore
Viața unui dement, nimbata:

Azi... toți captivii liberi vor fi,
Din carcere li se-aud pașii! –
Hahaha!... La baie se duc
Douăzeci de găini cenușii!

Au montat șinele

Au montat șinele
în caldarâmul cărunt –
două sute, mâinile.

Sveatoslav Gordinskiy (1906 – 1993)

S-a născut în orașul Kolomia în familia unui profesor universitar din Lvov. Studiază la Gimnaziul cu profil academic. În 1927 pleacă mai întâi la Berlin, apoi la Paris, unde studiază artele plastice. În 1931 revine la Lvov, debutează ca poet. Activează în domeniile literar-artistic, în cel al artelor plastice, educației, scrie critică literară și articole de presă. După al Doilea Război Mondial emigrează în Germania, apoi în SUA. Pictează interiorul câtorva biserici ucrainene din lumea mare. Prozodia sa e de o stilistică diversă, în ea „conviețuind” neoclasicismul, futurismul, modernismul.

Sveatoslav GORDINSKIY

Carte poștală de peste hotarul german

Ploaia lovea plescăit în geam. Era ca la naiba în praznic.

În somn de câteva minute
s-a rezemat de palisadă
spinările obosite.

Brațele atârnă vlăguite
și ca porumbelul turmentat,
în fum subțire
mușchii o dau în tremurat....
Sângele e foc aprins în vene,
foc albastru,
furios, crâncen, cumplit, –
și forța-n brațe a și revenit.

– Așteptați, vine curând!
își săgetează strigătul
piepturi feroviare. –

Peste luciul de șine
sutele de chipuri
stau în așteptare.

Rana

Vântul împrăstie fumul de la explozii
Ca pe chica unei enorme pădării.
Cu sunet de broscuță sărind prin iarbă
Căzu schija-n cuta mantalei cenușii.

Ba ca un câine și din tunică rupse
Ca limba vacii linse loc ce aburea.
Înțepă mușchii pieptului, răvășindu-i
Ca un plug mic cu care piticii ar ara.

Și izbucni sângele negru din gâtlee
Cum dintr-o sondă petrolul dă năvală,
De parcă-n proiectele de cercetare
A fost prevăzută și rană mortală.

M-am aciuat într-un cupeu gol și, legă-
nat de bătăile ritmice ale roților de tren,
Trăgeam din țigară sub plăcuța „fumatul interzis”,
Temându-mă, firește, că ar putea tăbări conductorul.

Nu-mi venea să deschid valiza. Însă eram flămând rău.
Și mai vroiam să scriu versuri. Stăteam și visam, aiuream.

Îmi ziceam că deja m-au iertat: Krijanivskiy,
Tătarul energic
Și poetesa cu ochi de pisică Natusea Holodnaia.

La alte stații au urcat oameni groaznic de neinteresanți
Care mâncau salam cu pâine, bând pro-
zaica apă obișnuită;
Punându-mi gulerașul pe poliță, curând am început și eu
Să-mi beau ceaiul, care deja de multă
vreme se răcise în sticlă.

Ajunși la hotar, poliția ne ceru să-i prezentăm valizele
Și spaima inimii mele îmi apărui pe
buze ca o pomadă palidă,
Pentru că aveam ceva de contrabandă.
Vameșii obraznici răscoleau pretutindeni.
Și totuși am reușit să trec din-
colo un pachet de ciocolată!!

Apoi am zâmbit răutăcios și, deja în afara pericolului,
Prin geamul vagonului procu-
rând salam „Würstchen“ și „Bhir“,
Mirându-mă cum îmi ovaționa sosirea
Noua Germanie
Cu mulțimea palmelor de semafoare.

Versuri despre Oleksa Vlizka

Nu în ochi, ci în cap, la ceafă, au bătut bilele,
Pe coridoare nu se mai aud pașii gardienilor...
Știu: vă e bine, procuratore Ulrikh,
Acum trageți din țigara vremurilor.

Pe buzele crâncene – nemascată răutate,
Transparent, încrederea-n sine din sine irumpe,
Însă zadarnic peste a șasea parte a globului
Ridici mândru cam teșita frunte!

Slugă a legilor statale, apărătorul lor,
La zvâcnete de iscălituri nu-ți tremură mâna, –
Dar unde e scris că Istoria se află deja în
Vârful baionetei în trei muchii, așa ceva?

Pentru că închisori, între ghețuri și ziduri siberiene,
În negre galerii de mine îngrozitoare, în taiga,
În adâncuri de inimi, tăinuindu-și răzbunarea,
Cresc deja alți asasini de țari, curând vor apărea.

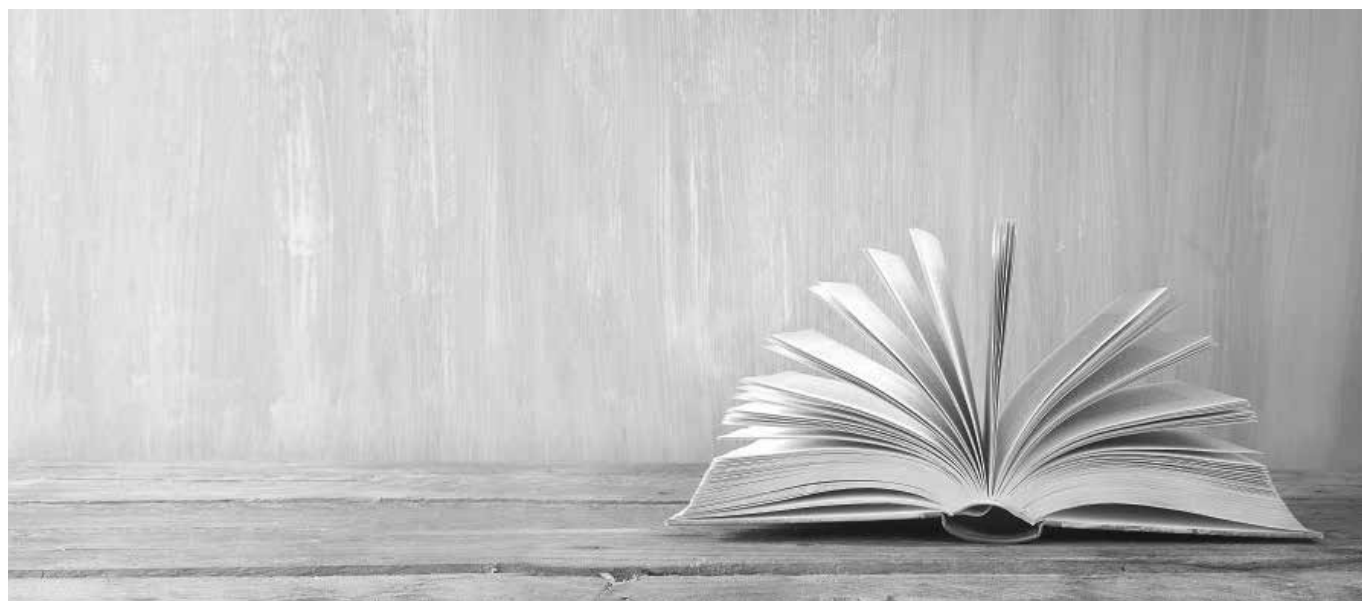
Încă nu auzi: apăsați pași grei înaintea, –
Încă nu vezi: străluminare de zori în revărsare?
Nu zadarnic sub murii negri ai epocii Poeții
Deja salută viitor și răzbunare!

Ars poetica

Când pe suflet ți se face nespus de amar,
Ieși pe bulevarde pline de gunoaie, la plimbare;
Cu degetul sfredelindu-ți în inimă o gaură mică,
Începi să liricizezi la întâmplare.

Pe piept se prelinge dulce și caldă inspirația,
O atingi ușor – degetele ți se umezesc.
În cealaltă parte a tainei, parcă peste Sena,
Treci pe un pod de rime, ucrainesc.

După, revenind acasă și pipăind prin întuneric palierul
Ritmurilor, compui scărițe de versuri. Rând cu rând.
Apoi la etajul șapte, îngrozit răsucind cheia în lacăt,
Învelești în hârtie poemul cald, sângerând.

Adrian George ITOAFĂ

Alter-ego-urile lui Fernando Pessoa

S-a stins în umbra personalităților create de el, simțindu-se singur pe lume. Își amintește că „Dumnezeu m-a creat ca să fiu copil și am rămas mereu așa. Dar de ce a permis ca viața să mă bată, să îmi ia jucăriile și să mă lase singur?”

Noptile și le petrecea adesea prin cafenele. Una din preferatele lui era A Brasileira, acolo unde putem admira statuia lui.

Descrierile aveau ca temă principală persoana lui, experimentând trăirile launtrice. Astfel, prefera să se transforme în personaje neliniștite ce-i afectează starea lui launtrică, mutând în spațiul real întâmplări înspăimântătoare, reușind să se elibereze de păcatele gândurilor ce îl urmăreau. El personal era discret, rămânând în afara spațiului creat, exteriorizând tragedia, fiind asaltat în permanență de singurătate. A preferat să trimită la luptă aceste personaje bizare, niște mercenari ce aveau ca scop eliberarea lui în lumea supraréalului. Avea să constate cu tristețe, că atunci „Când am vrut să-mi scot masca, era lipită de față”, prea târziu pentru a se mai identifica ca autor. Se instalează în diverse personaje, apărute în volume, pregătite să evolueze întocmai cu acestea.

Octavio Paz spunea că, Pessoa poetul, nu are biografie, deoarece numele lui este suficient. Pessoa înseamnă „persoană”, întruchipată cel mai des în pseudonim.

A reușit să modifice numele, din Pessoa (persoană) să adauge un s, adică Pesoaș (persoane) ce conviețuiesc laolaltă, sub supravegherea atentă a autorului.

El nu caută a eluda ceea ce scria, era pură ficțiune a personajelor întruchipate, cu toate problemele ce îl frământau, preferând să descifreze mesajele celor care îi apreciază opera scrisă cu un creion. „Mă opresc, descifrez, apoi plec mai departe. Nu fac apel la nici un sentiment.” Mărturia lui că: „Vreau să domin lumea cu un creion”, spune totul. Adică scrierile lui să fie cunoscute în detrimentul personal.

A preferat să nu fie cunoscut, refuzând contactele cu societatea, creând alter-ego-uri pe care le va folosi până la sfârșitul operelor. Aceste alter-ego-uri „sunt rezultatul isteriei din mine”, avea să declare susținând că se impune să urmărească evoluția prin sinele ce îl fascinează, afirmând că „Temător privesc cu ochiul dinăuntru” pentru a da validare creației.

A lăsat în urma sa două plachete de poeme, o carte de versuri și un „cufăr cu manuscrise”. „Cartea neliniștii” fiind cea mai valoroasă. Avea să consemneze următoarea propoziție „Patria mea e limba portugheză”, așa cum Nichita Stănescu declara „Limba română este patria mea”, în anul 1982. În acel cufăr, au fost găsite nu mai puțin de 27.453 de texte, unde evadează imaginativ și își asigură liniștea pentru perioade de neregăsire.

În poezia „Autopsihografie“, pur și simplu, el simțea că trăiește sub protecția imaginației. Astfel, el, transmite că „Nu-mi folosesc inima/ Ceea ce mi se-ntâmplă sau e visat,/ Ceea ce îmi lipsește sau mă-mplinește,/ Este asemeni unui strat așezat/ Peste un alt lucru și încă peste/ Iar frumosul acesta e-peste. /Astfel deghizat de perplexitate, / În miezul a toate aceste/ Ce-mi sunt mai degrabă îndepărtate,/ Scriu adevărat despre ceea ce nu este/ Să simt? Simtă cel ce citește“. Astfel, lasă loc liber imaginației, celor ce îl citesc.

A ars cât un chibrit în spatele acestor heteronime, apoi s-a lăsat liniște. Descrierea întâmplărilor era plată, toate însemnările erau stăpânite de legile atracției. Și uite așa cuvintele se plimbau libere prin necunoscutele lui înțelegeri. Drama făcea parte din aducerea personajelor pe scena interpretărilor, ca apoi să fie validate de spectatori, deși aceștia erau urmăriți în egală măsură de personajele heteronime.

În poezia „Dorm sau nu dorm“, acesta scria: „Cine sunt eu? Două ființe și două conștiințe/ Precum doi indivizi braț la braț, pășind somnolent, răstorn ideile- atotștiute, / Turbulent în mine stragnând/ Însă, treptat, ies din al meu doi“.Admite fără tăgadă că se poate distanța, ca apoi să re trăiască odată cu cealaltă ființă. Poate fi comparat cu un șantier aflat în plină construcție a unui personaj eliberat din sine, care părăsește benevol această creație, spre o proprie cunoaștere.

Insomniile deghizate în percepții bine definite îl fac să performeze în stare de veghe pe timp de noapte. Nesesizând că sinceritatea sfârșește pe patul umilințelor, unde decide să transpună idei somnambule, cuprinse în diagnosticul înscenat de gânduri. A reușit să incendieze liniștea prin personificări ce ard de dorul interpretărilor. Transumanismul este necesar pentru a ne separa organele, conștientizând rolul suprem al neuronilor ce se folosesc de întreg, pentru a obține servicii utile. Pessoa a fuzionat ultrastructurat, reușind să dea viață unor heteronimi, ce aveau să devină oameni vii, după decesul autorului, acest fenomen fiind recunoscut ca un curent postum „cazul Pessoa“.

De cele mai multe ori ideile lui călătorească libere, față de trupul aflat într-un nonsense al existenței, totul îi pare lipsit de noimă, ca „o eroare metafizică a materiei“

În pseudojurnalul pessoan, folosea heteronime, dându-le statut literar, în dorința de a înălța nume spre spațiul cultural, păstrând pentru sine adevăratul nume. Fiind creatorul operelor, lăsa la latitudinea cititorului să placă creația ori să o displace, în locul asumării numelui. Așa a ales să procedeze în „Cartea neliniștii“, semnând manuscrisul cu numele Bernardo Soares, preferând să se desprindă de povara sinelui prin cunoașterea acestui pseudonim.

Am întâlnit și în scrierile din heteronimile lui Kierkegaard asemănări, însă acesta impune o distanțare meta-tesexuală, autorul desprinzându-se de opera creată prin alegerea unui personaj fictiv. Meta-creația lui, numea heteronimele sale ca fiind „fii săi adoptivi“, autorul fiind identificat ca „autor- tată“, care dorește a nu fi confundat cu

aceștia, autorul fiind mai degrabă un personaj pasiv, inexistent în măsura aceasta, dată de identificarea altui nume, ce predestinează ideile, înfăptuind opera prin alocarea unor pseudonime, ce fac posibilă disocierea de autor.

Într-o notă de jurnal, Kierkegaard, afirma: „Această carte pare a fi scrisă de un doctor, eu, editorul, nu sunt doctorul, eu sunt unul dintre cei bolnavi“, în lucrarea „Boala de moarte“, de Anti- Climacus, autorul fiind S. Kierkegaard.

Fac aceste asocieri pentru a arăta similitudini în sfera heteronimilor create, pentru a proteja autorul, precum o portavoce ce folosește sunetul în detrimentul celui care îl eliberează, astfel tonul face muzica și nu cel care suflă.

Pessoa induce astfel în diferitele stări debarasate de eul pragmatic, că împarte fiecărei identități anumite atribute. Folosindu-se de heteronime creează personaje inexistente, care dau vială la rândul lor anumitor opere ce rămân astfel în conștiința noastră, a celor care se conectează neuronal la toate aceste descrieri, ducându-ne în urma analizei, spre identificări asemănătoare, lăsate special pentru înțelegere, fiind conduși în cele din urmă la acest rezultat comun, identificându-l pe Pessoa în acest univers creat de el. Operele lui nu sunt umane, au fost create de idei ce re-duc în plin plan heteronime, ca apoi să transceadă în universul operelor lui. Uneori reușește să scrie într-un timp scurt poezii, menționând că au fost cele mai fericite momente din viața sa, simțindu-se împlinit că ideile au curs ca un fluviu ce l-a renăscut. În spatele creațiilor se simte neliniștit, lipsit de sens. Declara că: „Niciodată nu sunt mai portughez ca atunci când mă simt diferit de mine“, alegând astfel să dea viață altor personaje asumate, care să ducă la bun sfârșit opera, creând multipli ai universului lui prin aceste heteronime inventate, născute de la bun înțeles să își asume acest rol de împlinire. Îl împlineau imaginațiile în detrimentul personal.

Aceste heteronime aveau rolul de a separa opera, fiecare nume întregea opera unui anume stil literar, fiecare personaj era diferit, reușind ca aceste dezmembrăminte ale nefirescului să poată fi criticate sau apreciate ca un întreg. Fără să anticipeze că, dând identitate altora, și-o va pierde pe a sa, fiind trădat de aprecierea celor născuți din sine.

Admite că poate să decadă în lipsa identității ca persoană consacrată, lasând loc persoanelor închipuite să bucure cititorii, el nefiind împlinit ca om, „Că nu voi fi vreodată cineva/ Știu că niciodată nu voi avea o operă vreodată/ Știu în fine, că niciodată nu voi ști de mine.../ Lăsați-mă să cred ceea ce niciodată nu voi fi. A preferat să așeze persoanele închipuite ca oameni, iar el, creatorul să observe din afară evoluția lor prin constatarea cititorului.

Ultimele lui cuvinte scrise cu o zi înainte să moară „Nu știu ce va aduce ziua de mâine“. Astfel, a lăsat liberă imaginația, ca noi, cititorii să îl identificăm în cele din urmă ca autor din această vastă operă sau să admitem aceste heteronime. Orice ar fi, ziua de mâine ne aduce în continuare bucuria de a descoperi vasta operă lăsată de Fernando Pessoa.

Ivan POZZONI

HOTEL ACAPULCO

Mâinile mele, subțiri, au continuat să tasteze versuri, transformând fiecare zvon despre morți în hârtie care nu a lăsat testament, uitând să trateze ceea ce toată lumea numește afaceri ca de obicei a fiecărei ființe umane: birou, casă, familie, idealul, pe scurt, al unei vieți obișnuite.

Toate apărările au fost abandonate în 2026 a unui contract permanent, etichetat ca deranjat, m-am închis în centrul Milanului, Hotel Acapulco, hotel dărăpănat, adunând laolaltă visele celor marginalizați, epuizarea economiilor tale în chirie, în reviste și mese slabe.

Când poliția face raid în camera de peeling a Hotelului Acapulco și vor găsi un alt mort fără voință, cine va spune povestea, obișnuită, a unui bătrân care trăia împotriva vântului?

BALADA INEXISTENTELOR

Aș putea încerca să-ți spun la sunetul tastaturii mele că Baasima a murit de lepră fără să ajungă vreodată la graniță, sau că armeanul Méroujan sub un fluturat de semilune simții cum aerul i se scurge din ochi aruncat într-o groapă comună; Charlee, care a aterizat în Brisbane în căutarea unei lumi mai bune, a încheiat călătoria

în interiorul fălcilor unui aligator, sau Aurélio, numit Bruna decât după opt luni de spitalizare a murit din contract cu asistenta după o bătaie pe un drum de centură.

Nimeni nu-și va aminti de Yehoudith, de buzele ei roșii carmin, care ajung să bea otrăvuri toxice într-un lagăr de exterminare, sau a lui Eerikki, cu barbă roșie, care, învins de dorința de a naviga, doarme, ciugulit de balene ucigașe, pe fundul vreunei mări; capul lui Sandrine, ducesa din Burgundia, a auzit zvonuri de sărbătoare căzând de pe lama unei ghilotine într-un coș, și Daisuke, samurai modern, la un motor de avion a numărat revoluțiile transumanizarea unui gest kamikaze în harakiri.

Aș putea să-ți spun despre asta în căldura unei nopți de vară că Iris și Anthia, fete spartane de când au fost abandonați deformații, sau cum a murit Deendayal de foame imputabile infracțiunii unice a trăi o viață de neatins fără să se fi răzvrătit vreodată; Ituha, fată indiană, care, amenințată cu un cuțit, a ajuns să danseze cu Manitou în anticamerele unui bordel, și Luther, născut în Lancashire, care, eliberat de meseria de a cerși, a fost dat la moarte de Majestatea Sa britanică în minele de cărbune.

Cine își va aminti de Itzayana, și familia ei masacrată într-un sat de la marginea Mexicului din armata Carranza care se retrage, și cine de Idris, african rebel, uluit de șoc și arsuri în timp ce, neînclinat de stăpânirea colonială, a încercat să fure un camion cu muniții; Shahdi, a zburat sus pe cer privind licitațiile revoluției verzi, aterizând la Teheran, cu aripile rupte dintr-o lovitură de tun, și Tikhomir, zidar cecen, care s-a ruinat printre chipurile indiferente la pământ, de pe acoperișul Mausoleului lui Lenin, fără comentarii.

Aceste obiecte de poveste ale mele
sparte în fragmente de inexistență
transmite sunete îndepărtate
de rezistență.

BOALA INVECTIVĂ

Să descopăr cauzele pentru care am trăit fie-
care eveniment ca în dizenterie,
au vărsat cerneală, o uriașă negli-
jență, în canula de gastroscopie
patologii și m-au diagnosticat cu boală invectivă,
asociat cu refluxuri literare, răspândite din
esofag, pentru a-mi oxida gingiile.

Când, ca un câine cinic pe la guler, simt miro-
sul de malpraxis sau duhoarea de egopatie
nu-l pot tolera pe celălalt din lume, o vic-
timă a abuzului xenofob
uit toate formele de fair-play, cad în ceața Berserkerului,
supărat ca un Zulu forțat să suporte un afrikaner,
eu spun rom lui Sinti, Sinti către țigan,
țigan către român, român cu romi
nici măcar nu m-aș putea opri să strig
aleikhem Shalom la Hitler.

Dacă nu te pot digera, simt „uh, uh, uh“ înă-
untru ca Leonidas la Termopile,
identificând viermii, care sunt în jurul meu,
cu creșterea valorii eozinofilelor mele
eu emit acid clorhidric în exces și nu
mai dezinhbez pompa de protoni
cu disperarea unui Mazinger tri-
mis gol de femeia bionică,
scuipând, cu previziunea lui Naja nigri-
collis, hectolitri de cianură
în fața oricui, deranjandu-mă, este condam-
nat să se lovească cu capul de perete.

Să înțeleg etosul vieții mele în absența ataraxiei
barbar care întâlnește un cetățean în corul anti-„poeziei“,
cu toții, fără excepție, veți fi for-
țați să vă alăturați unui grup
în meandrele labirintice ale bolii mele invective.

NĂSCUT ÎN SPATE

De ce tot scriu?
B., ca și Bangladesh, a avut
șaisprezece ani, pe pervaz
de la balconul unui liceu milanez,
dar șaisprezece ani nu erau de ajuns
pentru ca Dumnezeu să o îmbrățișeze în saltul ei.
R., ca și România, avea
treisprezece ani, simțindu-se ca o sută,

și fără ingeri
a zburat lângă el.
E., la fel ca Ecuadorul, avea
treisprezece ani, fără Genova
i-a amintit de Quito,
în singurătatea rochiei sale
de firmă, s-a dezintegrat.
C., ca și China, a avut
doisprezece ani, consumați rapid,
cu vedere spre un balcon
cu dorința de a nu vedea lumea,
aruncându-se în vârtejul
anxietății de performanță.
Numele lor nu sunt dificile
pentru a fi uitate, sunt nume
– de parca te-ai născut în spate,
zdrobit de cristalul
ferestrelor vieții
sărind de pe asfalt.

AICI AUSTRIECII SUNT MAI SEVERI DECAT BORBONII

Austriacul, de adevărată descendență ari-
ană, este foarte sever, nu se vrăjește,
„atenție tovarăși frânți“, cere flexibilitate maximă
pentru a readuce întreaga Europă la nouăzeci,
bombardează bursele din Milano absolut libere,
mai bine decât au făcut-o Radetzky sau Bava Beccaris.
Am putea încerca din nou cu o grevă a tutunului,
amestecarea hașişului cu marijuana cu detaşare,
deși nu cred că greva la loterie ar funcționa,
suntem prea departe de revoltele din 1848,
acum toată națiunea încearcă să ajungă la dimineață,
visând să încaseze un dublu sau un cinci.
În speranța unei reveniri a dinastiei Bourbon
Milanezii nu sunt obișnuiți cu revoluția,
dau cu piciorul, cer, îți spun să te dai peste cap,
revenirea la birou a doua zi la serviciu,
neavând energia sicilienilor amabili,
singura regiune cu un statut spe-
cial care să protesteze cu furci.
Aici austriecii sunt mai severi decât Bourbonii,
Merkel tună de la Bruxelles amenințând cu rezoluții
ale Consiliului European, în care
sunt plătiți supranațional
diferiții lideri ai uneia sau alteia, multinaționale,
indecis, cu rigoare științifică în întregime teutonă,
dacă să facă Grecia să intre în faliment sau
o companie agricolă în Valcamonica.

MORMÂNTUL NECUNOSCUȚ

Cadavrul nr. 2,
umbra unei reflectată în retina mea dreaptă,

măinile strânse pentru a apuca nisipurile mediteraneene
purtate sub pantaloni roșii de surf.

Cadavrul nr. 7,

încercări înăbușite de a țipa în adâncul stomacului
Marrakech foi de hașig în buzunarele mele,
banii puțini, semănați între poșetă și pantaloni,
m-au condus la gura prăpastiei.

Cadavrul nr. 12,

„Eloi, Eloi, lemà sabachtàni“,
nu-mi amintesc cine a strigat-o la cine
nefiind scris în Coran:

Și eu am murit chemându-l în zadar.

Cadavrul nr. 18,

retras pe drumurile dintre dunele Misuratei,
într-un slalom însetat între rachetele prietene și inamice,
să mori de apă.

Cadavrul nr. 20,

deși nomazii, ca mine, șovăie
pe navele din deșert, fluidități detonate,
nu se vor obișnui niciodată să se înece.

Fiecare mormânt al unui emigrant necunoscut
șoptește că e greu de îmbrățișat
o moarte care vine din mare.

BALADA LUI PEGGY

ȘI PEDRO

Balada lui Peggy și Pedro este lătrat de punkabestia
de Ponte Garibaldi, cu un amestec de ură și disperare,
învățându-ne, legături intime între geometrie și dragoste,
să iubim de parcă am fi matematici-
eni înconjurați de câini vagabonzi.

Peggy, erai beat, starea de spirit normală,
în mahalale de-a lungul albiei Tibrului,
iar alcoolul, în serile de august, nu te încălzește,
tulburând fiecare simț în vise anihilante,
transformând fiecare propozi-
ție neclară în lovituri în spate
împotriva armurii topite de căldura verii.
Întins pe marginile peretelui podului,
printre cei care abandonează stu-
diile Romei, oraș deschis,
ți-ai deschis inima la insulta gratuită a lui Pedro,
iubitul tău și, legănându-te, ai căzut în gol,
trasând traiectorii gravitaționale de la cer spre beton.

Pedro, nu erai beat, la o zi distanță,
nu erai beat, stare de spirit anormală,
în mahalale de-a lungul albiei Tibrului,
sau în serile goale ale vieții de noapte milaneze,
fiind ocupat să explice căinilor și vagabonilor
o lecție curioasă de geometrie non-euclidiană.
Urcat pe marginile peretelui podului,
în indiferența apatică a studenților tăi distrași,

ai sărit, căutând aceeași traiectorie a iubirii,
din aceeași călătorie fatală către Peggy-ul tău,
aterizare, pe beton, în același timp.

Punkabestia din Ponte Garibaldi, eva-
cuată de autoritatea locală,
vor răspândi lecția suprarealistă în fie-
care mahala din lume
centrat pe ideea uluitoare
că dragostea este o chestiune de geo-
metrie non-euclidiană.

NU MĂ POT INTEGRA

Nu mă pot încadra, am o tulburare borderline
Îmi împart coatele ca lui Greg „The Hammer“ Valentine,
Chiar dacă încerc din greu, nu voi putea aspira la Nobel
deutoplasmă ireductibilă prin-
tre vacile negre ale lui Hegel.

Nu mă pot integra, am un delir schizofrenic
Mă feresc de mase și scufund stiloul în arsenic,
Cânt, în afara refrenului, ca un mitoman pe X Factor
dezamorsarea bombelor, are de-a face
cu un detector de metale.

Nu mă pot încadra, am atitudini ucigașe,
plimbare printre zombi, stilul Regele Pop în Thriller,
cotații de zbor la altitudine joasă,
forțat să împacheteze subtitrări pentru non-utilizatori.

Nu mă pot încadra, am tot felul de fobii
la final tânjesc verdele, ca un virtuoz în dendrofilie,
aducând lumea în focalizare și momen-
tele defocalizate cu zoom-ul,
Mă predau dezavantajului succesiunii evenimentelor.

BALADA VILLONULUI

Moartea are ochii tăi colorați de vară
dansează cu spânzuratul și poartă capete decapitate,
le spune sinuciderilor poveștile sale de iarnă,
că lacrima unei sinucideri poate stinge iadul.

Moartea adună flori din oasele uzate
din exodul creierelor și din orbitele perforate,
plantează flori de nufăr în stomacul omului înecat,
e o curvă, fragilă, la o petrecere de burlaci.

Moartea se căsătorește cu cadavrul victimei arsului
rămâne singura forță în afara logicii pieței,
îmbrățișează hiper-capitalistul, anarhistul, indiferentul,
fără să realizeze vreodată că nu este de nici un folos.

Strigăm viață și abolim moartea
mulți au încercat, cu sprijinul artei,

distras de daruri bogate și cotillón,
să desființăm moartea și să cântăm Villon.

DACĂ VERSURILE NU PROTESTEAZĂ

Dacă versurile nu protestează față de natura accizelor
taxe peste taxe, împotriva naturii, vom
ajunge ca Brexitul Marii Britanii
cu scumpirea benzinei, vom fi nevoi-
ți să ieșim cu barca pneumatică din UE
și, vai!, vom fi nevoiți, într-adevăr, să inva-
dăm din nou Tripolitania.

Dacă versurile nu protestează cu pri-
vire la natura amnistiei
ante construiesc ilegal și post pri-
mesc o vilă cu șapte etaje,
ca și cum Albă ca Zăpada ar mânca mărul
și, moartă, s-ar întâlni cu cei șapte pitici,
vom evalua o sută de zile în blană de
oaie mai bine decât o zi ca lei.

Dacă versurile nu protestează față de
natura referendumurilor abrogândi
cu o participare la vot mai mică
decât în ziua tuturor sfinților,
– fiecare referendum a fost abrogat prin inter-
venția celor două camere ale escrocilor-
va trebui să pledăm pentru importul elvețian al
unui referendum de abrogare a 945 de escroci.

Dacă versurile nu protestează față de natura la par-
carea Italia a milioane de cetățeni extracomunitari
ne vom trezi, peste zece ani, cu o creș-
tere de 60.000.000 de cetățeni americani,
și, în Milano, Florența și Roma, cu 200.000.000
de refugiați asiatici și africani,
președintele american va fi un avocat din
Matera, iar Papa un beduin din Kalahari.

Dacă versurile nu vor protesta cu privire la
natura apelor din mările Taranto și Crotone
sfâșiata de fumurile cancerigene ale hipercapitalismului,
vom organiza o mare petrecere, deschisă tuturor, la spital,
invitând 80% din locuitorii sudu-
lui otrăvit al Italiei noastre.

Dacă versurile nu vor protesta în legă-
tură cu natura fundului lui Belen,
interes mediatic cu audiență în creștere verti-
ginoasă și prăbușire auditelă consecutivă,
creșterea dorinței va avea o contrac-
ție asemănătoare yenului,

iar noi vom fi nevoiți să strigăm „am fost
niște nesimțiți“ la 10.000 de decibeli.

Dacă versurile nu protestează, mă simt
ca un Titanic într-o luptă titanică,
mușcat de un stilou Bic fără vaccin antitetanos,
ruginind la vârf, vârful aisbergului,
uscat de cerneală ca un distribuitor Erg.

CÂND MUZA SE SUPĂRĂ

Sala F a Muzeului Scrisului pre-
zintă scena Muntelui Calvar
cu scriitori contemporani octoge-
nari care insistă să rimeze în septenar,
bătând în metru, măsurând brațele crucii,
au rupt picioarele și brațele generației fan-
tomă care încearcă să își întindă pieptul
apucând o gură de aer, ei au sufocat-o cu datorii și rime,
interesați de organizarea de reviste
și de regia de avanpremiere.

Sala L a muzeului scrisului este dedi-
cată „funcționarilor“ și „gospodinilor
care își scufundă pixurile Bic în vasul de toa-
letă și le folosesc pe post de clești,
democrația lirică este bună, nu liris-
mul pentru o mie de lire
de compoziții previzibile construite pe tri-
nomul emoticon inimă – soare – amire,
analfabeți, pe dos și pe față, care, de mese-
rie, predau snowboarding,
fără să fi putut învăța vreodată cum să folo-
sească un corector de cuvinte.

Sala U a muzeului scrisului portreti-
zează un scenariu de savană
unde novicele Dante se antrenează pentru com-
petiția de pe piață îmbrăcat ca o prostituată,
vânzând și cumpărând versuri la kilo-
gram de parcă ar fi la bursa din Milano
fără să înțeleagă că scriitorul de meserie este
un om obișnuit să jongleze cu anusul,
conceptul dificil de a face cultura să supravie-
țuiască să fie misiunea noastră supremă
dacă fiecare freelancer inutil crede că unul din-
tre articolele lui de rahat valorează Milionul.

Sala O a muzeului scrisului este repro-
dusă ca o cameră a bloggerilor
cu gândaci mari la tastatură ținându-și
foggerul la gâtul celuiilalt,
experți în nimic, își dau cu părerea des-
pre orice, iubitori de împrăștiere,
protejați de anonimatul unui site, se lansează în
engleză, dising, pissing, trolling și fist-fucking,

cine știe ce fel de șmecherii se vor alege cu Brexit-ul, vor trebui să renunțe la engleză și să se întoarcă la vremea bârfei.

Sala X a muzeului scrisului îmi este dedicată mie, infamul Orfeu, bufon de circ care vrea să smulgă idioteții din brațele lui Morfeu, eu care nu exist, eu care nu exist, proiectul I.v.a.n., Injurios – Virus – Anonim – Artist neon-avangardist fără buget, angajat să astupe scurgeri ale consumerismului boem galopant, cu tablete de versuri Plasil și Dissenten.

MARII POETI

Ultimii doi ani din viața mea, cu o plictiseală extremă, au fost plini de cunoașterea marilor „poeti”, niciunul dintre ei, oricât de ciudat ar părea, lăudându-se cu faptul de a se fi născut într-o iese: toți merită o copertă, albă, de Einaudi, cu aroganța de a fi mari preoți.

Sute de amatori inconștienți, departe de orice formă de umilință, cu deviza „je rode”ucid versuri anodine, cu otrava cerne-
lii, ca și cum ar fi regele Irod,
toți excelenți, refractari la orice critică, mar-
tirizați pe Muntele Măslinilor,
ei nu concep că singura noastră salvare este
să le punem două prezervative pe mâini,
și, anti-concepțional, să ne scutească pe toți de greșeala
de a asista de fiecare dată la un avort.

Descopăr că, potrivit lui Goethe, „ironia este sen-
timentul care se eliberează de detașare”:
ironia, eirōneia, mama distopiei și a disimu-
lării, rămâne lancea lui Don Quijote,
lance în repaus împotriva morilor de
vânt, avânt al așteptării șah-matului
împotriva celor care scot versuri tarentine atât
de plictisitoare încât ne condamna la garrotă,
dezvăluie cetățeanului bou cum un falit disperat
a venit să ucidă un magistrat și nu o curvă,
îi arată omului de pe stradă cum versurile fără neustică
sunt capabile să elibereze răul cro-
nic al unei lumi constipate.

Descopăr că sunt la mila scrie-
rii de imagini tridimensionale
care îi va obliga pe toți cititorii să-și schimbe
(cele trei) lentile ale ochelarilor în 3D,
îmi semnaleză, corect, un fost lucră-
tor de depozit în blazer

că în trei sute de ani Suedia lui Tran-
strömer va câștiga Cupa Mondială,
că trăim simultan o duzină de revoluții copernicane
fără să realizăm că un mileniu îna-
inte de Tranströmer a venit Alcmane.

V-AȚI PIERDUT LIMBA?

Pe Unomattina au dat o știre senzațională,
prin WhatsApp și întreruperi de știri,
în slaba speranță că
homo sapiens sapiens își pierde limba.

Totul a început, în anii 1900, cu căde-
rea zidurilor subjonctivului,
și a continuat, la începutul secolu-
lui, cu hipertrofia adjectivului,
toate frumoase, splendide, hiper-mega-convenabile
pentru noi, Sanremi forțați să romu-
lăm împotriva curentului.

Consumatori disciplinați să rostească cockney
cumpărând vocabular uzat pe eBay,
patentând neologisme, de la o liră la Gr
în căutarea aprobării oricărui parterre.

Casca il mondo, Casca la terra, în pîcare escapades
Brute hotărâte să scufunde pugii în limba lui Caesar
Ei îngroapă lexicoane fără condiționare de folosință
Acuzați de crimen incest cu o fostă Fecioară Vestală.

ACUFENE

Vocația este o cruciadă transurbană
și, tu, unde te duci, dacă nu ai nici măcar o banană,
secretul succesului este scrâșnirea fălcilor,
trăgând de praf de stele.

Nu poți auzi vocile lumii
într-un câmp deranjat de zgomotul de fond,
sfârșind, ca un kulak, între seceră și nicovală
virtual ca Macondo în O sută de ani de singurătate.

Te plimbi, transhumant, simțindu-te inadecvat
întunecând infernurile ca un diavol bisulfurizat,
pe cărbunii sociodramei actuale
conștient că tu ești molia și nu flacăra.

Poate, în cele din urmă, vei găsi
valoare, Dumnezeu, o idee,
Cervantes în pădurea dintre Quijote și Dulcinea,
smulgându-te dintr-o existență taciturnă
astfel încât să simți bucurie în urnă.

*(Traducere în limba română de
Ileana Pascu și Rodi Vinau)*

Mariangela Gualtieri

Vă ofer ocazia de a o cunoaște pe Mariangela Gualtieri (născută la Cese-
na, 1951) – una dintre vocile lirice de puternică rezonanță ale poeziei ita-
liene contemporane – printr-o selecție de poezii din anii '90 -2000. Poe-
ta, cunoscută de mulți și ca fondatoare a teatrului din Valdoca, se remar-
că printr-un stil unde se întâlnesc elemente ale vieții cotidiene într-o sin-
taxă mișcată de inversiuni, naturalețe, spontaneitate – „di sprezzature” –,
enjambamentul, adesea pentru a lumina mai eficient antitezele seman-
tice și antinomiile. Sentimentul, declinat în cele mai diverse forme de iu-
bire pasională și care fac din dragoste polul central, este uneori al ferici-
rii realizate, mai des al suferinței nostalgice, o dată o invitație la iubire, al-
tădată percepția unui destin iminent, cel mai adesea un joc reciproc de
oglinzi, într-o senzație sinestezică.

Mariangela GUALTIERI

Fii blând cu mine. Fii bun.

Fii blând cu mine. Fii bun.
Vremea rămasă e scurtă. Apoi
vom fi scânteii luminoase.
Și atât de nostalgici vom fi
după omenesc. Așa cum suntem
acum după ceresc.
Mâini însă n-o să avem. N-o să putem
cu mâinile să mângâiem.
Și nici obraji nu o să avem ca să-i atingem ușor.
O nostalgie a imperfectului
ne va umfla luminoșii fotoni.
Fii blând cu mine.
Ia-mă cu grijă.
De cristalul din mine
din tine ai grijă.
Ce suntem noi
e mai prețios mai gingaș ca truda ascunsă în adâncuri
din suflet. Spre-a fi, vieții îi trebuie trup, iar tu fii blând
cu fiecă trup. Atinge-l ușor
pune-ți ușor piciorul
și-ai grijă
de mecanismele zborului
de orice răsucire și-avânt –
e creștere și rădăcină
e curs de apă, cădere
închidere și deschidere ori
vestețire de flori
până la clipa
înfloririi,
pân' la fărâma de carne pe masă
ce-i trup consumabil
pentru ardoarea de a fi aici.
Să mulțumim. Cât de des.
Fie liniște-n trecerea noastră aici –
aceea de-a fi alesele trupuri
pentru-ntâlnirile-n cărți ale iubirii.

Ce să înțeleg eu de-aici?

Ce să înțeleg eu de-aici? Ce să înțeleg despre asta,
ce să înțeleg despre golul ăsta?
E vreme. E un răspuns care vine. Fii răbdătoare.
E un răspuns, și este o răsturnare. E vreme.
Este răspuns. Care-n curând o să vină
să decojească destinul, să-l curețe bine.
Închină-te. Spune o rugăciune. Stai liniștită.
Păstrează-ți neînfrănată puterea.
Tăcere. Stai liniștită.
Culcă-te! Întinde-te! Câine! Șoarece! Șarpe! Viespe!
Cel mai mic lucru din lumea cre-
ată! Fii răbdătoare. Acuma.
Ține-ți în piept durerea. Scutură. Sparge.
Nu sta. Și rupe zăgazul, acuma. Taie.
Cu toporișca. Cu sabia. Cu securea. Cu
foarfeca ascuțită. Cu secera, cu cuțitul.
Cu tot ce e unghiular. Sfarmă. Aruncă. Trage la țarm.
Apoi înfruntă marea. Războiul
se află în piept, înlăuntrul-ți. Descarcă-ți în larg balastul.
Marea îl ia și-l înghite. Marea
alege puțin ori nimic. Trimite tot în adâncuri.

Vă jur pe dinții mei de lapte

Vă jur pe dinții mei de lapte
vă jur pe goană și nădușeală
vă jur pe apă și sete
jur pentru toți pe sărutul iubirii
jur pentru când încet se vorbește în noapte
jur pentru când se râde în hohot
jur pe cuvântul nu
și jur pe cuvântul nicicând, și pe beție vă jur,
pe fericire vă jur.
Jur că pământul nu va avea sfârșit
jur că trăiesc uneori o mare bucurie,
jur că bucuria există, că există și că o simt,
și jur că n-am să mă las întristată
de niciun profet plângăcios,
de niciun artist târguindu-se cu durerea,

de nimeni curgându-mi în sânge și explicându-mi-o
de nici un șarlatan – cu sufocantele lui cuvinte.
Vă jur că voi salva delicatețea mea
Delicatețea puținului și a nimicului
A prea puținului
Eu voi salva puținul și nimicul
Culoarea decolorată
Umbra cea mică
De nepătrunsul cu mintea ce sparge lumina
Sămânța din sămânță
Acel nimic din sămânță.
Căci din nimicul acela
Se naște rodul.
Din tot acel nimic
Apare totul.

Pe când nu muream

Am fost o fată-n grădina de trandafiri
o nimfă. Aproape o dispărută fantasmă.
Am fost o fată de 16 ani
liniștită. Pustia am străbătut-o
grăbită, aproape plutind,
statuie de piatră a lui Buddha
dormind, am fost un Buddha din scrum.
Femeie dependentă.
Am fost un om dur și puternic.
O excentrică cu un pește în gură
iar apoi copilul împăratului
din grădinile orientului. Poate
un arbor. Un șoarec. Iepure ori elefant. Am fost și câmp
de luptă, și rugăciune. O întreagă plan-
etă. Un mac. Poate o stea
un lac. Am fost și apă,
știi asta. Am fost și apă
și vânt. O ploaie peste ceva
ce fusesem cândva demult.
Un jurământ. Așteptare.
Cursa gazelei. Și glonț
am fost, săgeată perfect ațintită
o catacombă. Un crez – un lamento.
O navă-ntr-o valuri înalte.
Poate chiar marea.
Atunci – de ce m-aș mai teme acum.
Eu voi străbate fisura neagră – carcasă depozitată -
Voi fi ușoară și singură
mută și licărindă
toată investimântată numai
de alte ceruri.

Nu pot, iubire, să-ți fac un cântec

Nu pot, iubire, să-ți fac un cântec.
Tu ești numai foc și ghimpe

mă ții departe de
periculoasa ta inimă. Nu știu să te fac fericit
și atât de puțin atât de puțin
îmi pare că te încânt cu umbra mea uluită,
încât tu ești tot doar amar și mânie
ești în stare de șoc și pierdut,
alergătorul meu, în inima mea întâiul,
barbarul meu băiat de vânt,
torentul meu furios, tu
ajungi la apa mea liniștită
cu valuri, cu zuruitori, cu pepite de aur.
Old River vom fi într-o bună zi eu tu,
eu apă tu umblet, eu țarm tu vânt,
eu ploaie tu fulger,
eu pește tu licăr de-argint
eu oglindirea lunii tu cerul și sabia
lui Orion, tu numai iubire umană
eu încercând încercând
să iubesc bine
splendoarea din poala mea.

Noi toți nu suntem doar

Noi toți nu suntem numai
pământ. Se vede din felul cum
ghinda își face cuibul
din cum își țese păianjenul teorema
din cât de tristă ești tu
și n-ai habar de ce. Noi
toți, poate cei întorși,
aducem un dor
și fiecăruia are înăuntru
îngropată o voce, un tânguitor mulaj de sunet
ce doare chiar și când
cântă. Îți spun eu
ce-ascult
un bufnet de con de pin și de ghindă
lecția vântului
tânguirea pedepsei tale
în răsuflarea-i înăbușită în pernă
un cânt înlănuțuit ce nu iese.

Ascultă și ce lipsește.
Acordul între toate cele ce tac.

Euridice

„Așadar atunci când scrii nu poți fi niciodată destul de
singur, atunci când scrii nu poți avea niciodată des-
tulă tăcere în tine, noaptea e încă prea puțin noapte“
Franz Kafka, scrisoare către Felice, 14-15 ianuarie 1913

Tu simți că mă duc departe
în zone periculoase.
Se poate să nu mai revin –
să rămân aruncată în foc

cu haina incendiată distrusă
sau să mă pierd în pustiile cerului
alunecând pe întinsul gheții
sau nesăbuit în pădure și în
amenințătoare poieni. Și da ești foarte singur
între-nălțimi și prăpăstii, în fermentații
și între voci abia murmurate.
Desprinsă de toate cele știute
dezechilibrată în vid.
Va trebui să mă-ntorc
din timp în timp –
aici e partea mai bună.
De-aceea din timp în timp mă îmbrac
Dar tu în jur nu privi.
Lasă-mă singură. Nu mă fă sare.

Îți simt tulburarea

Îți simt tulburarea
și o compar cu a mea. E aceeași deschidere
de răni asemenea. E toată dorința
unui pas larg pe un cert pământ
pe care nu-l găsim.
Simt răsufletul tău zdrobit
ți-l simt asemeni
te simt murind aidoma
mie care nu stăpânesc
aprinderea sângelui.
Și eu caut o libertate care să-mi
fălfăie, pasul
perfect, desprinderea păsării
de ramura ei, când brusc se aruncă
și apoi zboară.

Un avanpost de piatră

Un avanpost de piatră
mi-a crescut în piept ca o
durere a altuia ce se strecoară
se face cârlig și semn.
Nu știu ce va fiind
nostalgia aceea bruscă
fărăma care lipsește
ce de la mine își cere
umana jeluire pentru nimic
și nu află unde
să-și pună capul.

Ceilalți sunt prea mulți, pentru mine

Ceilalți pentru mine-s prea mulți.
Am inimă de pustnic. Sunt
Frământată-n tăcere și vânt.

Sunt antică.
Mă pocăiesc de fiecă dată când plec
departe de starea-mi lentă
în iureșul serii, și în mașini stropite
de plâns. Cu-al lor înăuntru închis.
Și dacă zbor uneori
pe motocicletă-mi modestă, aceasta e
ca să cânt în gura mare ultimul paradis
să-mi fac îndrăzneț pâlăpăitul
cu tot acel vânt.

Nebunia cerească

S-o faci încet. Să lași ca mâna
să înfăptuiască dictarea firavă.
Să ai încredere în nimic
ce vine – și care continuă.
Nu ține cuvântul.
Lasă-l în pace. Prada
fii tu. El fie cel ce te prinde.

Cuvintele fragede

Până acum e plin
de răni și de cer. I se spune
om. I se spune femeie. I-aici
în cerescul planetei –
și spune mama. Și spune câine
ori zori.
Cuvântul iubire l-a făurit
prins în îngheț.
Pierdut. Departe. Singur. L-a scris
cu ziceri de roș
într-o tăcere căzută aici
din ninsori.

Fiara bucuriei

Copila mea.
Pentru tine-aș fi dat toate grădinile
din regatul meu, dacă-aș fi fost regină,
până la ultima roză, până la ultima pană.
Pentru tine, regatul meu tot.
Îți las în schimb cocioabe și spini,
praf gros pe întregul scenariu
cumplite bătălii
pleoape cusute de jur împrejur. Mânie
de la periferia speciei până la miezul ei. Mânie.
Dar tu nu-i crede pe cei ce pictează omul
ca pe o fiară ciudată, și lumea asta ca pe-o
minciună gogonată.
Nu-i crede pe cei ce vopsesc în negru
de sânge totul. O fac fiindcă așa-i mai ușor s-o facă.
Suntem doar confuzi, mă crede.
Însă simțim. Încă simțim.
Încă mai suntem în stare ceva să iubim.

Încă mai simțim milă.
Există splendoare în fiecă lucră. Eu am văzut-o.
Acum o văd chiar mai mult.
Există splendoare. Nu-ți fie frică.
Bun venit, chip frumos,
bucuria mea cea mai înaltă.
Destinul tău e iubirea.
Întotdeauna. Nimic altceva.
Nimic altceva nimic.

Când nu muream

Ție care lipsești din odaia asta
lipsa fiind deja un lucru teribil
care-mi pătrunde golul în așteptare
lipsa ta fiind mai suavă
ca orice altă prezență-n odaie
deja gândul la tine devine
o strălucitoare materie care râde.

Cain

Privește-mă – eu nu promit nimic bun.
Sunt pus aici ca să-ți spun ceva ce
tu nu-nțelegi prea bine –
Eu sunt cea dintâi profeție.
Profeția ce-n carne port e asta: ce
iubești vei călca în picioare.
Foarte aproape, în jurul tău și înăuntru-ți
– o să ucizi ce te face viu.

Tot invizibilul din jurul mesei

Să experimentezi existența realului în vastul spațiu al golului, grație faptului de a fi fost dat.
Să simți puterea acelei non-ființe traversând prin acest a nu face nimic dinăuntru.
Tot invizibilul din jurul mesei
se păstrează în bule
în tăcerea-i obișnuită și absolută. Cum tace.
Cum nu se vede. Cum stă
ascuns în ființa lui, agățat
de nimic, și-așteptând. Însă aerul
îl anunță prin neclintitul
lui gest de-așteptare. Se răsfrânge nimicul
într-un nimic mai mare
când suntem singuri.

Exercițiu de transfer

Vremea aici n-a fost decât
un petec de carton,
o zdruncinătură. Ușa

se închide pentru ultima oară.
Salut acuma cu mulțumiri
mănunchiul de forțe domestice
geniul locului.
Tot ce e tăcere deplină
și care-aici a tăcut mereu
tot ce nu apare
în casa aceasta goală
și-a rămas o lungă așteptare.
Punctul acesta din lume, deasupra orașului vechi,
cușca aceea – de lumină și de confort
unde-am iubit mai bine decât am putut
și-n a cărei pace-am dormit și-am făcut
tot ce în viață e omenesc,
fără tristețe îi mulțumesc
inimii, ce fericită salută
totul, ca pe-un exercițiu
de detașare, ca pe-o importantă
școală-a mutării și a desprinderii.
Vă las, lucruri.
Lipsa voastră să-mi fie melodia
ce mă conduce de-acum:
Spatele liber de apăsare
să stea în așteptarea
unei companii mai înalte.
Nevoia de puțin și de nimic să-mi ajungă.
Iar restul să fie gol. Să fie consens
cu tot ce nu apasă.

Un nimic

A rămas cu mine fetița.
Nu s-a născut niciodată.
Mi se zbate între prăpăstii,
râde tare și greu adoarme
însă rămâne tare
rămâne mereu. Inima ei
e aceeași cu inima mea.
Fetița de soare albastră.

Binecuvânt iubirea

Binecuvânt fiecare centimetru de Dragoste
fiecare fărâmbă de Dragoste și fiecare
venă a ei ori vâltoare
fiecare masă, fiecă pat al Iubirii
Binecuvânt Iubirea
care pe fiecare-l preface în lanțuri
în carne strălucitoare
Dragoste care îmi ești destin
învață-mă că totul va eșua
dacă la slava ta nu mă închin..

Traducere și prezentare de Cătălina Frâncu

Criza morală în *Lupul de stepă* de Hermann Hesse

Scriitorul își propusese să scrie „adevărate biografii ale sufletului”. „Laitmotivul operei lui Hermann Hesse rămâne raportul dintre individ și societate și finalitatea existenței ființei umane. Mistuit de forțe contrarii, omul se găsește într-un permanent conflict cu el însuși și cu lumea în cadrul căreia îi este dat să trăiască. Scriitorul german devine, astfel, în primul rând, un analist al universului moral.” (Romul Munteanu, 1996, 208) În *Lupul de stepă*, 1927, realizează o imagine a destinului hărăzit ființei umane,

Romanul începe cu un artificiu – *Cuvânt înainte al editorului*. Este o mărturie a celui care l-a cunoscut pe „lupul de stepă” și care l-a impresionat: „Lupul de stepă era un bărbat de aproape cincizeci de ani, care trăia liniștit și retras.” Închiriasse o cameră la mătușa editorului. Îi face portretul „era un chip poate întrucâtva deosebit de trist, însă treaz, bântuit de gânduri, modelat de suferință și spiritualizat”. Acest „om straniu” era Harry Haller. Descrierea camerei scoate în evidență preocupările lui Harry, „un savant” în viziunea editorului („Cărțile nu numai că umpleau biblioteca masivă, ci erau răspândite pretutindeni, pe mese, pe secreterul vechi și frumos, pe divan, pe jos, pe scaune”). Fără meserie, fără familie se simte batjocorit de viața pe care o disprețuiește. De ce, nu știe nici el exact. Simte doar o puternică respingere față de partea socială. Este „un lup de stepă” rătăcit printre noi, pierdut prin orașe, în traiul turmei.

Hermann Hesse renunță la ambițiile naratorului omniscient. Romanul devine un act de confesiune. Întâi, a chirișului care lăsase manuscrisul. Însemnările lui Harry Haller scrise „numai pentru nebuni”. Apoi, conțin un *Tratat despre lupul de stepă*, primit de la un omuleț ciudat, purtător de pancartă, posibil saltimbanc și mesagerul unui circ. Cărticica tipărită pe hârtie proastă „ca în genul broșurilor numite *Omul născut în ianuarie* sau *Cum să întinerim cu douăzeci de ani în opt zile*” (Hesse, 1995, 40). Precizările își au sens ascuns. „Omul născut în ianuarie e, firește, Janus, figura cu două fețe, una în viață, cealaltă în moarte, iar cel care întinerește cu douăzeci de ani în opt zile e *Faust-ul* lui Goethe” (Ștefan Borbely, 1999, 137).

Tratatul despre lupul de stepă. Numai pentru nebuni este inserat în Însemnările lui Harry Haller. Subiectul romanului nu se desfășoară la același nivel al realității. Debutază într-un registru obiectiv, realist, configurat de naratorul care prefațează cartea. Se sfârșește într-un registru fantastic. Sunt trei naratori „ultranaționaliști, sunt spectatori și înverșunați cercetători ai propriei lor persoane” (Mario Vargas Llosa, 2005, 72).

Conform *Dicționarului de simboluri* lupul întruchipează mai mult decât instinctualitatea și ferocitatea, el reprezintă dezumanizarea absolută, ajungând a fi o entitate infernală „Hades, stăpânul Infernului, îmbracă o haină din blană de lup” (Jan Chevalier, Alain Gheerbrant, 1995, 250-251).

Personajul atipic își caută refugiul, un nou sens pentru viața lui în cărțile filozofice și în muzica clasică. Totul este în zadar. Străbate străzile indifferente de vreme, stă în cârciumi murdare, se îmbată și privește fix în față. În cartierul vechi al orașului, în nopți, un om îl umple de spaimă. Îi dă o cărticică tipărită prost cu următorul titlu „Tratat des-

pre lupul de stepă. Numai pentru nebuni”. „A fost odată un anume Harry, căruia i se zicea lupul de stepă. Umbla pe două picioare, purta îmbrăcăminte și era om, dar de fapt nu era altceva decât un lup de stepă” (Hesse, 1995, 41.)

În textul anonim este expusă în amănunțit învățătura lupului de stepă. Foarte surprins, Harry recunoaște că este vorba chiar despre el. El transpare a fi jumătate om și jumătate lup, însingurat, introspectiv, taciturn. De fapt, este un raport dihotomic „De exemplu, când Harry era om îi venera o idee frumoasă, avea un simțământ subtil, nobil, or săvârșea ceea ce se cheamă o faptă bună, lupul dintr-însul își arată colții, râdea și-i arăta cu o ironie uci-gătoare cât de ridicol este acel spectacol al nobleței pentru un animal de stepă, un lup care, în inima lui, știa de altfel foarte bine ce-i era pe plac, adică să gonească singuratic prin stepe, din când în când să bea sânge sau să- dea târcoale unei lupoalice” (Hesse, 1995, 42).

În *Tratat...*, Harry își găsește descifrată indispoziția. În el se luptă două principii dușmane, omul și lupul. Este o natură problematică și problematizată, cer pune sub semnul întrebării veridicitatea a tot ce este: banul bogătaşului,

slugărnicia slugii, patima pătimașului. El se voia neînduplecat și incoruptibil. Cu toate acestea singurătatea lui este alienantă, aproape patologică. Ajunge să constate că „libertatea lui era de fapt moartea”, ponegrește omul care vrea să ducă o viață liniștită și ordonată. Un asemenea om nu poate să trăiască în pace cu sine însuși. E într-o criză morală. Îi rămâne doar să se sinucidă, „o cale de ieșire”, de scăpare în caz de pericol.

Se situa total în afara lumii burgheze pe care o detestă, considerând-o mediocră. Se mândrea că nu este și el la fel cu aceasta. În viziunea lui, burghezul este o creatură cu un slab impuls vital, fricoasă.

În schimb, lupul de stepă are o complexitate. Simte impulsuri puternice atât către evlavie, cât spre desfrâu. Pe de o parte stă cultura și civilizația, pe cealaltă parte animalicul. Scindarea în lup și om în instinct și spirit constituie o modalitate prin care Harry caută să se facă înțeles, să descopere sursa numeroaselor suferințe. „Harry descoperă în el însuși un om, adică un univers de gânduri, sentimente și cultură..., mai descoperă în sine un lup, adică universul întunecos al instinctelor, sălbăciei și ferocității în stare nesublimată, brută” (Hesse, 1995, 75)

După lectura *Tratatului*... urmează un portret în versuri, un portret rece. Constată că, odată ce și-a pierdut reputația de burghez, viața lui a devenit coborâș: înnebunirea, despărțirea, disprețuirea. În acest context ajunge „un străin”. Valorilor consacrate ale societății – religia, patria, familia, statul – nu mai aveau „nicio valoare”, iar altele îl îngrețșau.

Ipocrizia și convenționalismul contemporanilor sunt demontate cu succes. Cercetează străzile în speranța că va da de omul cu pancarta. Se alătură unui cortegiu funerar. Este dezgustat de atmosferă. Merge scârbit și reflectează: nu, mla groapa mea nu avea ce să caute nici una din păsările acestea mortuare cu sutană și cu bălbăiala lor creștino-sentimentală!” (Hesse, 1995, 75).

Vizita la o cunoștință, la un profesor cu care discutasese cândva despre credințele orientale este un eșec. Gazda îi arată o fițuică, un ziar al instigatorilor de război. Un articol este semnat de un ziarist pe nume Haller „un individ dubios și fără simț patriotic”. Nu realizează că „lepădătura aceea s-ar fi putut afla în fața lor”. Haller își îndreaptă atenția spre gravura care îl reprezenta pe Goethe. E de părere „că Goethe nu arăta astfel în realitate”. Duritatea vorbelor o supără pe soția profesorului.

Neputând suporta viața domestică, mincinoasă, dar nici singurătatea, adastă într-o crâșmă de mahala. Apoi, din crâșmă în crâșmă nimerește „La Vulturul Negru”. Petrece puțin în compania unei fete. Adoarme pe un scaun. Visează că se anunțase în audiență la Goethe. Discuția este tensionată. Goethe i-a mărturisit că „lupta împotriva morții, dorința necondiționată și încăpățânată de a trăi este sursa din care s-au alimentat activitatea și viața tuturor oamenilor iluștri”. Are impresia că nu se poate discuta serios cu Goethe. Se trezește din vis.

În Harry se simte pofta de viață, stare generată de fetișcana inteligentă și misterioasă, Hermina. Ea îl inițiază în

bucuriile vieții – mâncarea, cumpărături, dans și un nou gen de dragoste. Hermina este un fel de călăuză, ordinele ei sunau ca „un glas al destinului”. Harry îi mărturisește de întâlnirea cu un necunoscut care i-a dat broșurica în care era descrisă fidel viața lui. Apoi, Harry face o radiografie a omului modern pe care îl găsește „energic, capabil, sănătos, rece și sever”. Are certitudinea că se va descurca bine în războiul următor. Totul i se pare straniu, un fel de vânzare la solduri a culturii, mai ales după ce vede la cinematograful povestea lui Moise și israeliților în Egipt.

„Boala” lui Haller, foarte corect diagnosticată de editor („boala epocii însăși, nevroza generației lui Haller, o boală care i-a lovit... mai ales pe cei puternici, mai pătrunși de spirit și mai talentați”, Hesse, 1995, 12) își va afla leacul în Teatrul Magic. Este călăuzit de Hermina și frumosul cântăreț jazz, Pablo. Ca într-un cabinet cu oglinzi, Harry este condus prin încăperile sufletului său și recunoaște că s-a înșelat în împărțirea sa în om și lup de stepă. Și-a văzut fețele sale sau „bucăți de Harry”.

Oana Vasilescu consideră că „experiența Teatrului Magic este, în fond, ce-a a unor ședințe psihanalitice sau mai corect spus, autopsihanalitice întrucât – ținând cont de faptul că teatrul oferă imaginile sufletului lui Harry, oglinzile oferă doar imaginile ființei complexe a lui Harry, ale eurilor sale aflate în diverse stadii de actualizare – și terapiei (Pablo, Hermina) trebuie considerați tot imagini ale psyche-ei lui Harry, euri ale sale nedescoperite până la momentul respectiv” (Vasilescu, 2018, 151). Harry încearcă să-și descopere latura refulată a propriei ființe. Dedublarea, scindarea, sfâșierea lăuntrică sunt caracteristice omului timpului său.

Harry va conștientiza că „marii creatori de înțelepciune și frumusețe n-au întors spatele vieții, ci și-au construit lumile admirabile printr-o sublimare armonioasă a lucrurilor mărunte care alcătuiesc, și ele, existența” (Mario Vargas Llosa, 2005, 74). Hermina și a dsa prelungire, Maria, îl pregătesc pentru relațiile sociale și senzualitate. Pablo îl inițiază în lumea muzicii. Fiecare dintre ei contribuie la dezvoltarea unei forme de viață.

Criza morală se termină cu o condamnare „să trăiască veșnic”. Suferința pare să reprezinte pentru om un act de damnare ontologică de care nu poate fi mântuit. Omul joacă un rol în acest joc cu figuri care este viața, condiția sa.

Bibliografie:

Hesse, *Lupul de stepă*, traducere George Guțu, București: Rao, 1995

Romul Munteanu, *Introducere în literatura europeană modernă*, București, ALLFA, 1996

Mario Vargas Llosa, *Adevărul minciunilor*, traducere Luminița Voinea-Răuț, București: Humanitas, 2005

Ștefan Borbely, *Visul lupului de stepă*, Cluj-Napoca, Dacia, 1999

Oana Vasilescu, *Hermann Hesse – Drumul interior*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, Grinta, 2018

Jan Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol 2, București, Artemis, 1994

AI. CISTELECAN

O recoltă subțirică

Cu doar o plachetă (*Ca o pictură în cuvinte*, Editura Limes, 2024/2025) în care strînge poezii pornind din 1985 pînă azi debutează Mirela Crișan. Ani mulți, dar poeme puține, poate din pricină că Mirela va fi fost prea severă la selecție. În tinerețe, pe cînd frecventa cenaclul clujean „Excelsior“, unii colegi au supărat-o fiindcă nu folosea „verbe“ în poezii, după cum ne mărturisește în micul *Argument*. Verbele, de vor fi lipsit atunci, nu-s de lipsă acum, dar Mirela n-a făcut bine luînd seama la reproș. Piese de pură aglutinare nominală, simple peisaje cotidiene făcute din tușe abrupte, au poetica lor descriptivă – prin elipse, mai dispusă la parada de concrete decît cele în care se și întîmplă ceva: „Mascaradă. Somn vioi și-o damă-n plin sezon./ Lume răsturnată pe gazon./ Vuiet vechi de lemne sparte,/ Zgomot fals,/ Piersică rumenă și apoi vale./ Salcîm umed și-o floare pe cîmp,/ Glas de copil și-o minge pe dîmb“ etc. (*Veri fierbinți la țară*). E un carusel de notații care duce la o stare contemplativă reportată cu umor. Asta poate și pentru că atunci cînd verbele fac ceva acțiune o fac puțin cam prea emfatic, umblînd la simulări dramatice și la gesturi brutale, terifice, placate peste delicatețuri: „Să curgă lin pămîntul galben și fin,/ Flori bete de soc căzute-n ape,/ Să zbiere pustiu, țipăt de fiară s-adape/.../ Să pierzi în cuvinte sălbatica-ți pradă./ Să simți mirosul de sînge cum te înecă,/ Prin vene subțiri viața să-ți treacă,/ Uitînd simplu și greu cum se scurge într-una/ Sîngele gros, prin vena tăiată cu brișca sau/ lama, totuna... (*Morbid*). Exaltările de limbaj sînt bune, după Mirela, nu doar la agravarea dramatică a versurilor, ci și la elanurile sentimentale (puține, ce-i drept): „Ai clădit în mine un Everest./ Eram înaltă ca cerul (*sic!*) / Și atingeam cu degetele infinitul...“ (*Poem de dragoste*). Nu i se potrivesc însă

Mirelei, care e o poetă cu simț ludic, măcar că nici atunci cînd se joacă nu scapă de ambiția de a turna dramă peste desenul pornit caricatural: „Seară de seară/ Te-aștept ca-ntr-o gară/ Pustie și trîndavă,/ La colț de hotel./ Și-n mine se naște/ Patima clară,/ Pustie-ntr-o gară,/ Goală și hîdă/ Ce-ncepe să rîdă/ Cu dinți de oțel“ etc. (*Seară cu iubire neîmpărtășită*). Mai ușor se strecoară nostalgia și o umbră de melancolie acolo unde scenele-s tratate mai cu umor, fără să-și impună standarde patetice: „Se ridică fumul din tigaie, zîmbind vulgar./ Cînd te privesc, surîsul tău se scurge într-un pahar./ Copacii sunt franjuri de frunze și sunt aproape goi./ Străjuiesc parcul neîngrijit. Un chibrit zace pe trotuar./ Cerul murdar zîmbește și el amar.“ (*Fum de tigaie*). Notațiile ne-participative, în care nu se amestecă nici meditații, nici sentimente, fac mai bună treabă lirică decît intriga stărilor. Numai că, deși își asumă premeditat o poetică picturală, bazată pe inventarul de notații, Mirela rareori se poate abține să nu introducă și un agent afectiv (e și o poetă afectuoasă, se vede prea bine în cele două poeme filiale). Notațiile ei sînt, oricum, codificate și moral și sentimental și nu prea ar avea nevoie de accelerări dramatizante; își fac mai bine treaba singure, mai ales dacă sînt contrapunctate cu o tușă de umor: „Cărare,/ Sunet de pietre încoace și-ncolo./ Soare, cîmp și căldură toridă,/ Raze ce vor să te frigă/ Simplu, sec, fără rost, inutil./ Lumină stridentă, căldură, stupoare,/ Arsuri și doagăre./ Din nou soare și sunet de pietre,/ Trec pe cărare cîteva fete./ Privești și obosești în surdina./ Soare, cărare și pietre/ Parcă ți-e sete... (*Sete*). Spre partea finală a plachetei, finalurile sînt folosite metodic în contrapunct, semn de asumare a unei tehnici de decomprimare. Dacă n-ar vrea să fie dramatică, Mirela ar picta mai bine.

Ioan HOLBAN

Ioan Moldovan

„Stricat de viață stricat de neviață/ de gât cu mainimicul care mi-s/ un aparat de fabricat toxine greață/ mă mai prezint doar ca trimis/ de Vechiul Tărâm/ de unde am venit ca să dărâm/ pe-aici ce e de dărâmat/ dar nu mai e de lucru – pace/ iar îngerul mi s-a-ncruntat/ s-a pus în somn suspină doar și tace“ (**De lucru**). Acest autoportret din cartea anului 2010, **Mainimicul**, deslușește înțelesurile ecuației lirice și desenează în contururi clare profilul interior al figurii poetului din toată creația lui Ioan Moldovan; altfel spus, *cel de gât cu mainimicul* ne dezvăluie cine era *adolescentul plin de cuvinte*, cel care avea știința descifrării liniștii din primele volume, **Viața fără nume** (1980), **Exerciții de transparență** (1983), **Insomnii lângă munți** (1989), apoi, din **Arta răbdării** (1993), **Avantajele insomniei** (1997), **Tratat de oboseală** (1999), **O uitare de texte** (1999), **Interioarele nebune** (2002), **Celălalt pește** (2005), **Însemnări primitive** (2005), **Recapitulare** (2010), în sfârșit, din antologia cea mai recentă, **Poeme. 1980-2010** (2011).

„Primul“ Moldovan, adolescentul plin de cuvinte din cărțile anilor '80, are încă o viață fără nume; sintagma desemnează *autonomia vieții*, a esenței – o sferă care trebuie spartă pentru a fi înghițită, asimilată, e *încă-ne-ființare* într-un timp suspendat, înainte de geneză, de ieșirea în lume, în existență, prin labirint: viața fără nume acuză lipsa identității, a sferei încă nepersonalizate căreia îi trebuie un nume; e viața de dinainte de existență, de trai e,

altfel, timpul de dinainte de vremea ființei; „Am ieșit din camera încălzită/ prin pereții ei șoareci decalcificați de iarnă/ omățul pe tufe un cârd de rechini/ sub dud se auzea geamățul/ unei bătrâne, rapida alterare și aburire/ a cuvintelor/ Picioarele în sandalele tatălui nostru măcinate de două

veri/ anterioare, oasele de sidex sco-teau mici chicote, voluptăți/ pentru care timpul nu are dimensiuni/ ninge «cum illo tempore»/ printr-un labirint imaculat cu chipul necuprins în/ încruntările/ zilei ce începea/ un vers dezvinovățindu-se: «n-am nici o vină, n-am»/ expediția mea pe cei zece metri de ogradă la marginea/ orașului/ prin noaptea zăpezii, nu trebuia să aibă nici o/ victimă!/ ca mult mai târziu în trei ore de santinelă să-mi/ împing/ pâslarii prin toate cercurile vârstelor mele, în timp ce/ prin dormitoare soldații demontau visul ca pe o mitralieră

și/ își frecau pielea mâinilor de oțelul cotropit de frig/ pâinea în gură se-amestecă cu umezeala cuvintelor/ nu-i așa, Lucrețiu/ uscatul și umedul, caldul și recele într-o iubire activă/ pentru a anihila obiceiul barbar al zeului“ (**Viața fără nume**). Geneza, nașterea în aburirea cuvintelor se face prin *camera încălzită* sau *labirintul imaculat* sau *coridorul* („un întuneric nevinovat de pânze și monede/ eliberezi câte un cuvânt care se clatină pe coridor/ și se întoarce și te privește cu lungă insistență/ și apoi dispare“, se spune în poemul **Bunicul nu e pregătit**), pântecul și calea spre lume, spre existență a vieții fără nume; metaforele obsedante ale nașterii organizează structura de profunzime a

poemelor din toate cărțile lui Ioan Moldovan: punctul de plecare e, firește, în **Viața fără nume**: „inima/ labirintul/ pe cuvânt, inima nu are sfori deci nu se pretează/ la nici o des-/ criptie/ Copilul: ziceți-mi pe nume/ cuvintele tale, tată, sunt frumoase dar nu sunt adevărate“, spune poetul în **Cu tandrețe, din malaxor**. De aici, de la capătul labirintului, al coridorului, din ușa camerei încălzite poate începe *ziua* traiului, se descoperă cercurile vârstelor; viața fără nume care nu permite elipse *se reduce* în existență, primind nume: iată ce se vede la ieșirea din labirint, din hățișul de sânge și carbon: „viața însăși nu permite elipse/ și între-barea privitoare la tine, Horațiu («nu voi pieri întreg,/ nu monument mai durabil...» etc.), nu mă împiedica/ și năuc febril intram în manuscrise/ zigzag-uri cu răsuflarea gâfăitoare/ până mă așezam cu capul între pieile labirintului/ Astfel călcâiul era împins la o parte/ în hățișul de sânge și carbon –/ o floare pipernicită asemănătoare creierului de iepure/ urca încet din pământul hârtiei/ câteva cuvinte putrezind și câteva cuvinte verzi și/ câteva cuvinte trandafirii“: viața fără nume e însuși *poemul* care se naște într-un peisaj de început de lume, cu neutroni de liniște care acoperă cătunul într-o seră aburită, într-o seară de amoniu, între „balele unui zeu adormit“, cu doi copii, „unul albastru, celălalt albastru“ hașurând golul de la început: suntem într-o *utopie a lucrurilor*, când cuvintele sunt încă nearticulate, iar ființa, închisă într-o „pungă cu aer vechi“, percepe vag lumea de dincolo de somn: viața fără nume e din *anul unu era noastră*, cum suntem avertizați în **Lungi dăre de cărbune melancolic**, cu dăre de carbon fâlfâind prin preajmă, printre manuscrise, peste cărțile (încă) necitite de copilul printre ale cărui buze freamătă „ceva ca un lapte străvechi“. Vârsta de dincolo de cercurile vârstelor e fixată, în prima carte, în imaginea unui *ghem nedesfăcut de viață*, pentru ca, apoi, în aventura de pe cercurile vârstelor, ființa să trăiască mereu cu nostalgia drumului înapoi, a întoarcerii vremii în timp („sătul să-mi duc de mână emoțiile aud doar cai ascunși și/ sub pielița de diamant să surăd să comunic să cunosc/ îndată voi primi telegrama cu «vino repede/ s-a născut tata»“, scrie Ioan Moldovan într-un poem din **Exerciții de transparență**), spre „stupoarea voioasă de dinaintea idiomurilor“, într-un *tren de întoarcere* care s-o ducă înapoi, pentru că, iată, în față nu e decât *mainimicul*, o lungă și sângeroasă poveste: „Înainte de moarte voi deveni tot mai politicos tot mai solemn/ Iată un vis ca lumea/ Scrisul tot mai gros/ Instrumentele stilul nu vor mai fi de nici un folos/ Părinții înveseliți tot mai strâns mă vor îmbrățișa/ Eu însumi îmbrățișându-i nu-i voi mai lăsa să-mi pună/ urechea pe creierul stins/ Lacrimile noastre nu vor mai avea vreun învins/ Numai într-un tren de întoarcere mai pot scrie/ Cu litere care mă tem că nu mai pot să învie/ ca în poveste/ Dimpotrivă, pe dos/ Înaintea aproape că nu mai este/ Dar ce lungă și sângeroasă poveste“ (**Tren de întoarcere**).

Dacă **Viața fără nume** era a timpului de dinainte de vreme, a cuvântului de dinaintea idioamelor, a sferei din camera încălzită, a unor referenți (Ninive, Capitolul,

Bucătăria materiei) și personaje (Lucrețiu, Lavinia, Fabella) venind pe calea *amintirilor-ecran*, cum le numește psihanaliza („Tot ceea ce întâlnim în așa-zisele amintiri din prima copilărie nu sunt vestigii ale unor evenimente reale, ci o elaborare ulterioară a acestor vestigii, care a trebuit să se efectueze sub influența diferitelor forțe psihice intervenite după aceea. În acest fel «amintirile din copilărie» dobândesc, în genere, semnificația de «amintiri-ecran» și în același timp evidențiază o remarcabilă analogie cu amintirile din copilăria popoarelor, așa cum figurează ele în mituri și legende“, ne învață Freud), **Exerciții de transparență** e o carte a traiului, a viețuirii care se învață, a existenței ca stare de provizorat continuu, a reasezării ființei pe fundalul sonor al realului: „zgomotul trecătorilor/ foșnetul salcâmlor/ uruitul cerului de vară/ gâlgâitul recipientelor cu aqua toffana/ și respirația ta/ a noastră, iubite cetitoriule!“ (**În aer liber**): cuprins de dorul *lunii de afară*, protagonistul liric inspiră „mireasma minunată“ a certitudinii de a fi *viu*, de a fi părăsit în neliniște, apoi, cum se va vedea, în tragic, viața fără nume a încă-ne-ființării: acum, drumurile sunt între referenți preciși, ca în traseele prozei: „A coborât în stație lângă fosta gară a marfanelor/ a trecut pe lângă magazinul de aparate optice/ a urcat/ a intrat fără să bată/ în hol a avut o clipă de derută/ dar îndată a izbit în perete/ ușa camerei/ s-a îndreptat spre mine/ m-a lovit în piept/ un mic geamăt, un scurt sclipăt/ fără lămuriri/ știu că îmi tremură glasul/ chiar tăcând sub acest fulger secret/ mireasmă de sulf și zăpadă/ o sălbatică senzație de fericire“ (**El**).

Între *viața fără nume* a primelor cărți și *mainimicul* celor de după 1990 se află acolada pe care o descrie volumul **Insomnii lângă munți** unde, printre altele, regăsim un spațiu geografic – Apuseni, Transilvania, Lancrăm, cu trimiteri ulterioare spre Lunca Vișagului și Mureșenii de Câmpie – filtrat prin conștiința artistică a unui poet care nu poate fi despărțit de tradiția a ceea ce s-a numit „lirica ardelenilor“: e un spațiu geografic pentru a cărui „cântare“ s-au scris mii de strofe de aproape două sute de ani încoace; sigur că și în lirica poezilor ardeleni de azi se pot recunoaște marile teme ale poeziei transilvane tradiționale: lipsesc retorica, grandilocvența, „plângerea“ atât de specifică, rămânând, în schimb, ceea ce aș numi *tema rădăcinilor*, a *matricii*, care străbate creația poezilor de peste munți de la Coșbuc până la promoțiile Echinoxului clujean. Ioan Moldovan își asumă această tradiție – nu se putea altfel – prin „filiera“ Blaga; „Într-un nor luminiscent mama taie o pasăre sălbatică/ îi aruncă măruntaiele peste gard/ balanțele se tulbură/ sub lumina melancoliei/ venind dinspre Apuseni“ (**Apuseni**); se recunosc în acest poem care deschide cartea lui Ioan Moldovan matricea (mama), muntele cu peisajul sacru și „esențial“ din **Hronic** și atâtea versuri ale poetului **Marii Treceeri**: „maestrul ninsorii“ este, de altfel, invocat în **Lancrăm**, inflexiunile vocii sale susținând discursul liric al tânărului poet de atunci, din 1989. Din Blaga provine și „mariajul“ pământului cu cosmosul, al realității cu legenda; *zăriștea mitului* din universul

marelui înaintaş este, la Ioan Moldovan, *orizontul metaforei* pe care nu-l părăseşte niciodată, în pofida curentului optzecist: iar dacă poezia lui Ioan Moldovan se desparte de direcţia principală în care curge acest curent (ironie, fragmentarism, ludic, ancorarea în cotidian şi încercarea de a-i conferi „poeticitate” etc.) – şi această despărţire este discretă, fără accente polemice, firească, în sensul liricii echinoxiste –, trebuie spus că, pe de altă parte, influenţele din Blaga nu scad cu nimic strălucirea intensă a poemelor din **Insomnii lângă munţi**, ci le-o sporeşte: „Deodată am văzut puii de vrăbii mişcând aripile/ prin venele universale/ lumină bătrână licărind ca o surpare de ferestre/ în preajma lunii pătrunse de umezeală/ Deodată am văzut înflorind brusc salcâmi/ în prima formă, sub prima mână/ Vălvătaia aprinsese acoperişurile/ O, zăpadă bolborosind ca un venin în recipiente de carne!/ Ochii de marmură se încărcău de alte inscripţii/ Moartea un dispozitiv color şi moartea cu gaiţa pe creştet/ a luat dus pe scripeţi, frig luminos, pagină de ivoriu –/ cimpoaiele himerice se tânguiesc/ sub foşnirea uscată a stelei” (**Ochii**).

Topos-ul poeziei lui Ioan Moldovan din cartea anului 1989 este *muntele* unde „pâlpâie clima funebră a miturilor” şi în preajma căruia „toate cuvintele sunt interioare”; poetul iese rareori din această paradigmă lirică şi atunci o face pentru a se exersa într-un cod ironic, subtil şi cordial („Un creion în cer, deasupra cetaceelor visătoare/ şi să vezi cum disperă sub streăşină porumbeii/ cum se umflă venele grămăticilor/ în bezna de sub cărţi/ mâna de argint scrijeleşte pe creşete/ şi ei toţi lucrează pentru o interpretare coerentă/ ţinând cu o mână cealaltă mână/ să nu o ia razna” – **Un creion**), pentru a explora o *realitate a înlocuitorilor* în care predomină, la cerere, vata dulce şi hieroglifile roz (**Memorii de primăvară**) sau pentru a compune poeme „în stil Dali” (**Spunea Dali**). În acestea din urmă mai cu seamă, poetul cultivă contrastul violent (alb şi negru sau negru şi mov, altfel decât la Bacovia, însă), a cărui semnificaţie e susţinută, pe de o parte, prin „cruzimea” imaginii suprarealiste, iar, pe de altă parte, e „îndulcită” prin îmbinări lexicale ce trimit la un referent din zona „roz şi dulce” a realului, înlocuitorul cerut al imaginii adevărate: „Afară, în toamnă/ un adolescent îşi arde dreapta pe sânul ingeriţei/ Ea ţine/ o pisică albă lângă tample/ umplându-i creierul o mireasmă de mere/ Maestrul stinge luminile/ pe piaatra albă, pe piatra neagră/ pe iarba neagră, pe iarba albă” (**Gravură**). Ioan Moldovan este un poet adevărat, un poet al sensurilor, adică, la care impresionează forţa percepţiei vizuale a profunzimilor sau, altădată, pur şi simplu frumuseţea poemului: ca acest **Vis**, una dintre cele mai acroşante poezii de dragoste din lirica noastră de azi: „Dacă aş binevoi un greier/ şi o ferestrică-n părul tău/ prin care s-ar şi auzi/ tufele râzând prosteşte/ genunchii tăi luminând scurt/ pentru ca eu să mă menţin în acest vis/ Încolo, nimic/ O casă/ şi să intru vesel sub pragul ei”.

Zadarnic, însă, „refugiul” de lângă munţi pentru că, iată, drumul spre mainimic era ferm trasat încă din **Exerciţii de transparenţă**; Edenul avea un pom al cunoaşterii,

vişinul, iar fiinţa ivită la capătul labirintului trăieşte mereu sub neliniştea unui *moment de derută* („mă voi naşte/ ori/ mă voi întoarce/ pe locul singurei singurătăţi”, se spune în **Nici o concluzie**): viaţa fără nume va sfârşi în **Arta răbdării**, **Tratat de oboseală**, **Interioarele nebune**, **Celălalt peşte**, **Însemnări primitive**, **Mainimicul**) pe „grătărelul mainimicului”. Cuvântul, inventat de Ioan Moldovan pentru limbajul poetic de azi, cum, altădată, Cezar Baltag fixa aici *înzadarul*, se constituie din blocuri de sens pe care poetul le adaugă cu fiecare carte de după 1990; mainimicul e al unor „vite de povară” înhămate la un „atelaj mincinos”, e al domnului de fontă care înghite preajma („Domnul acesta fără grabă/ în parc, pe puntea subţire, la cafenea/ cu capul său masiv cioplit cam din topor/ înghite timpul din preajmă şi lasă goluri care înverzesc/ ca apa-n luna iulie/ Pe buzele lui scârba şi mila/ În ochii lui bulele gălbui ale somnului răutăcios/ Din când în când, pufneşte spre victimă/ Îl urmez şi azi la Târguiei, îl părăsesc apoi, îl reîntâlnesc/ Domnul-făr’-de-grabă/ Domnul de fontă” – **Ocupantul**) şi al inventarului sărac rămas după întrebări fără răspuns: „Ce am trăit? Când?”, se întreabă poetul în **Feerii spaime**. Prinsă în convieţuirea cu mainimicul, fiinţa lasă lumina albastră a vieţii fără nume pentru lumina galbenă a existenţei din „biata, fericita realitate”, învăţând ce este şi ce se poate face cu aceasta, modurile ei de întrebuinţare: „Pe-atunci Dumnezeu nu privea înapoi, spălase bine locul/ slobozise sufletele câinilor/ pe unul însă nu-l mai împărţise/ şi acum ogarul levita pe deasupra straturilor de morcovi/ privind în oglinzi/ scheunând de plăcere/ şi noi în ceaţă/ eram tabulae rasae/ nu cunoaşteam/ adunam doar penele căzute-n noroi/ tu, ipocritule, spui că eram în altă viaţă/ răsărea curcubeul gri şi ud/ o, mamă tânără/ o, uşi albastre/ o, mahala/ cât de des îmi vei fi scoasă pe nas/ mai târziu, chiar acum/ mâine, încă şi încă/ până la urmă n-ai încotro/ iei propria-ţi viaţă, o înveţi pe de rost, scâncind/ ca şi cum n-ar fi viaţa-ţi/ ca şi cum n-ar fi fost/ ultima/ parc-a murit demult” (**Mai târziu, chiar acum**).

Are dreptate Ion Pop să remarce faptul că „mişcarea internă a viziunii lui Ioan Moldovan se defineşte în funcţie de mereu afirmata năzuinţă de a cuprinde în cuvânt o experienţă existenţială şi, în egală măsură, de melancolia convenţionalizării ei în acelaşi verb, acceptată în cele din urmă ca inevitabilă”: convenţionalizarea în verb a existenţei fixează, într-o altă ordine, drumul tragic al fiinţei de la superbia vieţii fără nume la cenuşul şi „atelajul mincinos” al mainimicului: viaţa fără nume e *existarea* de la miezul nopţii, traiul şi mainimicul său sunt ale „altor timpuri”, ale acestei alte lumi pline de muşte şi muşterii: „Aşa cam pe la miezul nopţii m-apucă existarea/ în rest vânt şi pulbere, hamuri, săruri, socoteli/ îmi ridic privirea să transcriu/ dincolo de prag vânt şi pulbere hamuri acre socoteli şi/ noaptea umflată/ câteva minuni lumeşti/ După călătoria la tămăduitor, după rătăcirea de/ rigoare/ am coborât în această altă lume/ plină de muşte şi muşterii”. Mainimicul *fumegă şi el ca viaţa*, se spune în **Pregătirile, pregătirile**, dar nu e viaţa însăşi, e doar o aglomerare de lucruri,

stări, senzații, sentimente, confuzii într-un etern provizorat în care conviețuiește cu ființa numită, și ea, „hipopotam al mainimicului“, în drum spre Locul ultimei singurătăți: „Sfășietor pustiitor fremătător zguduitoare duioasă/ de plâns de suspin de flăcări stinse/ scrisori către toți fantasmaticii/ de înviere de iertare de stupidenie/ și deodată/ un drum de biciclete prin pădure/ printre cicori pădării stelute mentă măcriș/ spre Loc/ nu mai e mult din serviciul letal/ cât ține un șlagăr un set un act/ și apoi se sparge oul de prepele/ și seara înghite râul albușurile somnoroșii adormiții de/ veghe/ luminile atât de triste ale gospodăriilor răsaritene/ în curtea cărora oțetarul/ foșnește peste cerneluri putrede“ (**Climax**). Toată această dinamică a liricii lui Ioan Moldovan se ipostazioază în felul și calitatea aparițiilor unor figuri ale bestiarelui de uz intern: *pasărea* care înghite tot și *pasărea* de pradă care „umbrește pătuțul copilului“, *lupii* „subțiri strecurându-se melodios/ prin spărturile frigului“, *șarpele* vânat care se ridică „dintr-o vânată iarbă/ spre pata de vid înconjurată de corbi (toamna e teama)“ reprezintă figurile bestiarelui dinspre mitologie, în vreme ce, cu **Arta răbdării**, acestea se întorc spre cărțile în sfârșit citite: *gângania* lui Ioan Moldovan e aceea din **Metamorfoza** lui Kafka sau, poate, *gângania* de pe tastatura computerului uneia dintre cărțile recente ale lui Matei Vișniec: „Gângania păroasă de pe tavan a reapărut, revine din când în/ când/ alergând purtată de o hărnicie dubioasă/ am ucis-o de vreo cinci ori, dar ea nu piere/ întrupează mereu dulcea noastră viață de familie/ o broșă vie, o bucată de gheață sfărâind în coca nervilor noștri/ scârboasă, dăătoare de spaimă/ Azi-noapte am pocnit-o cu flacăra veche a unei terține/ imaginare/ în timp ce docta puella țipa: vezi, noi nu avem viață/ ne-o suge printr-o trompă subțire și ruginită/ Gângania dracului împuțind odăile/ lasă, voi sta de veghe, voi stărpi-o ucigând-o de o mie de ori/ n-am încotro/ În timp ce noi n-avem viață, nici nu dormim, nici nu visăm/ noi suntem grătărelul mainimicului/ noi nu cântăm, nu petrecem, nu ne înțelegem/ Nu presăram cenușă în urmă, nici nu plângem/ stăm în tufa de sânge și ascultăm norul căzând, atât/ nu îndrăznim să întoarcem oglinda și să-i rupem vegetațiile/ sporovăitoare/ Fum doar, fum bolnav, fum de iarbă de mare, fum de apă/ nisip și fum, sare și fum, apă/ gândind ceva confuz sub cerul siniliu/ Ascunși în tufa de sânge suntem lamentația, prin excelență/ nu vine îngerul, nu vine umbra lui, nu vine diavolul/ Hai la culcare, vite de povară, atelaj mincinos/ lumină crudă și inutilă“ (**O duminică de peste an**).

Poemul, viața fără nume din timpul suspendat al încă-ne-ființării (re)constituie figura poetului însuși, adolescentul plin de cuvinte de la început, de gât cu mainimicul, plimbat de înger pe la praznice de himere, având o îndeletnicire onorabilă chiar și în infern; sprijinit în toiajul de cafea, poetul trăiește de la o propoziție la alta, pasionat al jocului de cărți al intertextualității („asta-i situația mă cam tem *trag podul de la mal/ ca mai demult pe când ființă/ pe când totul*“; „Ține bine minte tot ce-ți amintești/ *doine, ghicitori, eresuri/ o să-ți trebuiască acolo/ ca să nu*

mai vorbești/ Acolo e un Pântec mai încăpător decât al meu/ al mării/ și sarea, sarea și un pământ nou/ toate o să aibă un preț pe care/ nu tu, nu tu îl prețuiești“, scrie Ioan Moldovan în **Mă cam tem și Sermo**, jucând cărți la aceeași masă cu Bacovia, Eminescu și Ion Barbu), produce mereu (i)realitate lângă poezii „afumați de melancolie și precaritate“, intră într-o relație aproape „pedagogică“ cu *docta puella* de acasă și, altfel, într-o relație înaltă în gând cu Dumnezeu, ca în această admirabilă rugăciune: „Unde tata și unde mama/ s-au stins/ e-o farmacie de cartier/ peste care tocmai a nins/ Eu și fratele meu Alexandru/ suntem pe-aici în trecere doar/ ne uităm la locul acesta pe unde/ odinioară viața ne-a fost în zadar/ Trec trolleybuse ducând în de ele/ viețile noastre toate pe celălalt mal/ păianjenii vederii mele/ țeș pânza mileniului liminal/ Am promis, am promis/ cum că vom scrie-mpreună odată/ Nașterea Celui care a-nvins/ lumea aceasta făcând-o curată/ Dă, Doamne, acum poruncile Tale/ oricâte, oricând, oricum s'or ivi/ eu (iartă-mi acest singular) sunt pe cale/ să nu le mai pot ocoli/ Și naște-L pe Copilul în care/ – ca sânge, ca sare, ca apă, ca pâine –/ eu însumi și-ai mei vom veni spre-nchinare/ cu magii-mpreună – mărturia de mâine“ (**Unde tata și unde mama**). Ioan Moldovan scrie un capitol important al poeziei noastre contemporane.

Trupul și hrana poeziei lui Ioan Moldovan din **Multe ar mai fi de spus** sînt *poetul* însuși, ființa sa care, asemeni unui celebru personaj liric barbian, rupe din sine, din lungul șir al unor zile „domestice“ ce îi (re)compun biografia – „o înșiruire de mai mare milă“ –, pentru a le trece în fragmentele unui unic poem restituind, în lehamite, silă, lene și „o tristețe ce nu se mai lasă de noi“, chipul unui alt Oblomov: iată una dintre zilele sale: „Într-o dimineață m-am trezit bătrîn și fără nicio autoritate/ Magnolia însă a înflorit cărnos în praf și lumină/ Mierle de-acum un secol și mai bine fluieră sub norii noi/ Mă plimb cu flexul printre gravidele cu obraji verzui-gri-gălbui/ Schimbăm politeturi, ca niște mediatori de morminte/ Trîntim portiere, risipim bonuri fiscale și/ Corneluș mormăie: timpul doar aiurează, taică, se umple/ de sînge rău, cel bun înnegrindu-se. E apă-n sistem, trebuie/ să trag, să aflu ceva, iute se mai face seară/ Peste lumina de cenușă lumina de pădărie/ Ne dăm de-a berbeleacul prin ea doar o singură dată – așa,/ ca să fie:/ o urmă de praf din ultima stea“ (**Mediatori**). Dînd dimensiune unui timp care aiurează, dăruind, totuși, o urmă de praf din ultima stea, zilele săptămînii și momentele lor se adună într-un *jurnal al mainimicului*, semnul distinctiv al poeziei lui Ioan Moldovan, textura, structura de profunzime și tema-pivot, încinse bine pe „grătărelul mainimicului“, cuvînt inventat chiar de autorul **Însemnărilor primitive** pentru limbajul poetic de azi, cum, altădată, Cezar Baltag fixa aici *înzădarul*, iar Aurel Pantea, pe *nimicitorul* parolei negre a liricii sale.

Dacă în cărțile precedente, mai ales, în **Mainimicul, Arta răbdării, Tratat de oboseală, Celălalt pește, Interioarele nebune**, mainimicul era al unor „vite de povară“ înhămate la un „atelaj mincinos“, al unui domn de fontă

care înghite preajma, al inventarului sărac rămas după întrebări fără răspuns („Ce am trăit? Când?”, se întreba poetul în **Feerii spaime**), pentru ca, prinsă în conviețuirea cu mainimicul, ființa să lase lumina albastră a vieții fără nume pentru lumina galbenă a existenței din „biata, fericita realitate”, învățînd ce este și ce se poate face cu aceasta, modurile ei de întrebuițare, în **Multe ar mai fi de spus**, într-o neschimbată vreme a rutinei, a lui *același* mereu repetat, mainimicul e, mai degrabă, o *ființă vie* care își cere majuscula – Mainimicul –, a cărei biografie se scrie pe măsură ce se trăiește: dis-de-dimineața, cînd se deschid „caietul de Griji și caietul de Nepăsări” e a luminii pîlpîind în „trei lumînărele de ceară”, a vîrstei deja trecute și a studiilor despre floarea-soarelui, amiaza e a plînsului „fără griji și fără rușine”, vineri nu sună nimeni la telefon și „nimeni nu mă cunoaște în burg. Mișto!”, marți, în decembrie, se bea votcă și „nu mai vorbeam nimic”, ziua de miercuri se (pe)trece „într-o grădină de vară” pentru a (re)găsi „singurătatea binecuvîntată”, duminică se transcriu „aceleași plîngeri și sumețiri”; astfel: „Planurile celor tineri – din care ești exclus. În schimb, e/ aceeași duminică, transcrii aceleași plîngeri și sumețiri/ În urechi – clipocitul aceluiași soluții otrăvitoare. În schimb, timpul/ din orice loc – accesibil/ În prezent cugetătorul repetă înnebunit: fericire, fericire, fericire, în schimb/ în inima sa, melancolia și recuperabilitatea/ Cum să fiu eu de ajutor deznădejdiei vii a lor: în schimb, un pic/ de cafea cu puțin lapte în zile ploioase, acum scrise corect/ mai elegant/ mai subțire/ mai dă-le-ncolo/ o, nișe, o/ tumuli/ o, scurte proze – Mainimicul și Programul Apollo/ Acestea sunt fapte/ în zile ploioase bătînd încă o vreme în piept” (**Nu vorbim niciodată necunoscutul**).

Scriind/ trăindu-și jurnalul zilelor domestice, asemeni lui Iisus, călare pe asin, venind să dea pustietății „un folos”, o închipuire a „trupului întunecos”, dirijînd „bătăile de vînt din mările sferice”, cum se spune în **Stingereea**, poetul poartă un dialog sartrian cu Celălalt, „mai viu decît mine” – „Mîine voi trimite un corb și un porumbel la drum/ să anunțe că eu sunt tu, sunt altul/ precum și că tu ești el”, scrie Ioan Moldovan în **O veste bună** –, într-o serie de unsprezece poeme cu titlul **Dragă**, epistole scrise de cel care (își) spune „sunt un vis al tău”, cu știri despre un spațiu devitalizat, pustiu și gol, într-un decor bacovian și cu o detentă metafizică eminesciană („cine mă pomenește/ *ce mort frumos, cu ochii vii?*/ masa-i pustie vremea-i ploioasă paharele goale *timpul trecut/ în urmă* încă mai crește” – **Dragă**): sînt știri de *breaking news* despre viața lui Oblomov sub o frunză de brustur: „Să ne fi condus și pe noi o stea, o idee/ Dar nu/ Fiece zi – altă frică, proaspătă/ altă trepidare, altă trepanare/ Tot singur/ în loc să fiu cu tovarășii de petrecere/ nesimțitorii/ de moarte/ Aici, sub frunza de brustur/ seara tîrziu noaptea spre ziuă/ tot mai descreierat/ mai dez-suflețit” (**Nișă**). Carcasa rutinei, banalului, lehamitei, silei, melancoliei și tristeții nu este ermetică, incasabilă, pentru că, iată, viața ce pare năruită acolo capătă brusc o extensie în imagini surprinzătoare, ca o alternativă, evocînd

exodul petrecut cîndva în lume ori îndreptările dintr-un *ghid tibetan* rătăcit pe masa din bucătărie, printre cumpărăturile de la piață: „Încă de dimineața îmi pui în vedere ca nu cumva să ies/ să chiuiesc/ Totuși am ieșit cu învoire de sus/ Am luat un singur cozonac – cu stafide/ Am cumpărat usturoi și gulii pentru o doamnă cu suprafețe aride/ Mere, portocale, clementine, pentru noi/ Am mai cumpărat pîine/ dar nu am stat la coada lungită pînă mîine de joi/ Și țigări kent lung/ Și legume/ A fost un exod în lume/ Apoi am ajuns tot în bucătărie/ Și abia la urmă am consultat ghidul tibetan să văd și eu/ ce reiese din toate acestea/ A reieșit că am o personalitate de slugă/ că prietenul mi-e ipocrit/ că dușmanii sunt șmecheri/ că în privința sexului sunt pentru energie/ și că, în fine, viața proprie/ e obositoare/ Precum marea” (**Viața proprie**).

În același orizont, într-o zi care *poate fi* ca o „zăpadă peste brazi”, o sintagmă incoloră, inodoră, precum *etcetera*, fără să spună nimic prin ea însăși, capătă o altă dimensiune, spre departele ghicit prin „înălțări într-o nacelă roză”, ca în **Subiecte**: ziua aceea nu e oarecare, nu e *aceeași* pentru că *etcetera* se des-figurează în exclamația mirării de a descoperi altceva: „Nici n-a-nceput această zi/ nici n-a trecut ziua de azi/ Ce cade-acum e/ poate fi/ zăpadă peste brazi/ Tot mai pierit, mai oarecare/ mă pierd în sinea ei/ ca apa-n minele de sare/ Etcetera e-hei!” (**Dragă**): iar în călătoria cu nacela roză, pornită din energia lui „e-hei!”, ființa descoperă sentimentul de a fi o parte a Marelui Întreg, căruia trebuie să i se reintegreze, cum se spune în **Partea**, bea votcă, vin mănăstiresc, ruginiu și bere pe o terasă din Leipzig, soarbe miere de albine, cum mărturisește în **Plaur**, **Postscris**, **Dragă**, își face provizii cu „alimente primitive” din Baudelaire, Eminescu, Bacovia, Ion Barbu, să-i ajungă pînă la Ultima Thule, regăsind-o acolo, poate, pe Constanța Buzea, poeta din volumul **Ultima Thule**: sintagma trimite la un *topos* vechi, uitat într-o (post)modernitate care își strigă prezentul neurastenic și își țipă viitorul improbabil, bîntuit de himere și coșmaruri apocaliptice: *Thule* era, pentru cei din vechime, tărîmul fabulos care marca limita de nord a lumii cunoscute (și poate că numele orașului și aeroportului din Groenlanda de azi tocmai asta vrea să aducă aminte: acolo, la Thule, vor fi ajuns cu imaginația oamenii de altă dată). Thule e, așadar, *marginea*, un *topos* și o temă care conferă, în bună măsură, parte din structura de profunzime a liricii lui Ioan Moldovan: „Ce-nseamnă graba asta? Aud?/ Ce-ar zice Oscar de ea?/ Ești terminat?! Nu fi zălud -/ Uite pe cer mai e-o stea./ Steaua EO, steaua ta/ Liniștește-te, frate, mîine/ între feliile arse de pîine/ lumina ei aburindă va sta./ Atît. De mîncat sunt destule/ pentru oricare petrecere/ și pentru orice popas./ Hai, termină! Ți-a mai rămas/ destulă vie lumină să secere/ ultimul lan din Ultima Thule” (**Graba**).

Mainimicul din înalt, de departe caută și în **Multe ar mai fi de spus** unul dintre poezii exponențiali ai liricii noastre de azi.

Simona-Grazia DIMA

În viață, în artă, în poezie, spre centrul ființei

Fiindcă se apropie sărbătoarea Paștelui, numeroase gânduri și impresii converg și se strâng într-un singur buchet de lumină, adus drept ofrandă cuvântului slujit de mult timp, cu devoțiune. Textul de mai jos formează reperul conferinței pe care am susținut-o în cadrul Conferințelor municipiului Pitești, în 28 martie 2025, fără a coincide cu discursul, mai amplu și cu diverse variațiuni, rostit liber, nu citit, cu acel prilej. Pentru mine această confesiune a fost o una de suflet, însumând câteva din preocupările mele cele mai dragi, din meditațiile acaparatoare de când mă știu; deși, inevitabil, doar mici fragmente din tot ce am gândit pe această temă am cuprins aici. Poate că nici nu aș fi abordat subiectul, pentru mine cel mai intim și sacru cu putință, dacă evoluția noastră ca popor nu mi-ar fi transmis un anume sentiment al urgenței. Degringolada remarcată în atâtea domenii mi-a accelerat, în ultimii ani, predispoziția de a-mi defini cu hotărare crezurile și incontornabila convingere că în fața puhoiului de evenimente haotice trebuie să fim bine pregătiți. Convinsă că orice realizare a noastră în lumea exterioară pornește de la corecta așezare dinăuntru, m-am simțit îndemnată să notez câteva gânduri, îndeosebi după ce, în ultima vreme, am auzit sau citit opiniile unor personalități, reputați profesori universitari, despre vechile modele propuse umanității. Câțiva, în diferite contexte, afirmă că tiparul creștin, alături de structurile religioase ale altor culturi decât cea europeană, s-au perimat totalmente; cu toate acestea, ei continuau să îndemne studenții la disciplină maximă în studiul lor, la o iubire constantă față de cultură și literatură, de tezaurul scris al umanității. Mi s-a părut că detectez aici o contradicție, odată cu

nașterea întrebării: dacă nu există un model immanent unanim acceptat, un discret numitor comun al oamenilor, atunci în virtutea cărei certitudini intelectuale, morale etc. simte profesorul că studenții ar trebui să fie silitori, interesați de marea cultură etc.? La prima vedere s-ar părea că nu există o relație directă între perimarea modelului religios și regulile comportamentului în viața de fiecare zi. Privind, însă, mai atent, observăm că, prin ramificațiile infinite ale unei uriașe forțe semnificative și generatoare de fertile analogii, pilda christică a pătruns întreaga noastră viață în cuprinsul a nenumărate secole. Printr-o investigație condusă îndeaproape, ne vom convinge că ea se află la temelia convingerilor și chiar a instituțiilor noastre, nu ca o dogmă, ci ca o credință adânc asumată și trăită, până la a fi devenit de la sine înțeleasă. Pe ce se bazau atunci profesorii în decretarea morții acestui model liminar? Poate pe declinul rolului jucat de biserică în unele zone, dar pentru unii, între care mă includ, are importanță în primul rând perenitatea prezenței și a pildei lui Iisus. Modelul absolut este el, mai presus de ceea ce au făcut din moștenirea lui bisericile creștine, desfăcute în atâtea fire și derivații – am putea să le privim ca pe necesare căi de refacere a legăturii cu El prin reamintire și reactualizare, așa cum vorbea Mircea Eliade despre mit: o reîntoarcere la primordial, la starea de dinainte de creație. Iisus nu se poate perima, fiind situat dincolo de lumea creată de minte și posedând o statură divină. Niciodată nu am fost de acord cu iconografia occidentală, atunci când îl prezintă doborât de durere, pradă unei cumplite suferințe, căci, deși ea a existat, tragică și nemeritată, Iisus a înfrânt-o prin bucuria învierii. Calitatea divină a lui Iisus a constituit

pentru mine, constant, modelul, ea nu e de natură mentală, imaginativă, ca să poată fi ștearsă, ci întruhidează însăși firea genuină a omului, creat de Dumnezeu după chipul și asemănarea sa, încât nu ne putem îndoi că modelul divin e înscris în natura lui. Acest lucru trebuie adus la suprafață.

Numeroși sfinți și învățați au afirmat de-a lungul timpului că realitatea lui Dumnezeu, supradiscursivă, depășind mentalul și statornicită dincolo de el, de intelectul omenesc, îl determină pe acesta. Astfel, divinul e Sursa și, dacă toate religiile ar fi părăsite sau distruse de împrejurări potrivnice, ar rămâne intact centrul gravat în om – invizibil, dar atotputernic. Iisus afirmă: „Toți sunteți Dumnezeu”, un mic fragment din spusele sale, niciodată citat sau reprodus în predicele preoților, fiindcă ar inflama ego-ul omenesc. Îl putem însă reține, deoarece nu se referă la entitatea umană *tale quale*, nespiritualizată, ci semnifică îndemnul la un efort de purificare și de autocunoaștere esențial pentru ca omul să-și înțeleagă natura nemuritoare, divină, necreată, totuna cu Sinele upanișadic (ca să facem un viraj înspre substratul spiritualității). El se va percepe fără umbră de îndoială exact așa cum îl proclamă vechile texte prin *mahavakyas*, ilustrele aserțiuni, precum „tu ești acela – Tat twam asi”, adică ești identic, prin natură, cu divinul. Mistica ebraică posedă și ea noțiunea de *En Sof*, a divinității nemărginite, de dinainte de a fi prins chip, iar în dialogul platonician *Phaidon*, Socrate spune că sufletul său e o pasăre cu neputință de prins la plecarea ei din trup și exclamă, enigmatic, spre final: „dacă izbutiți să mă prindeți!”, după moarte desigur, sugerând că își va cuceri libertatea în mod definitiv, intrând printr-un zbor metafizic în esența filosofiei căutate, ca realitate vie, întreaga viață. În dialog se precizează, începând de la punctul 85c, existența unor limite ale cunoașterii discursive: *nous*, spiritul, presupune o înțelegere supra rațională a adevărului, *revelația filosofică*, diferită cu totul de cunoașterea livrescă. A fi în filosofie, *en philosophia einai*, reprezintă o condiție superioară celei de a te plasa în simplul limbaj demonstrativ, *en logos einai*. Pentru Platon ultima treaptă a adevărului nu poate fi transpusă într-un limbaj intelectual. În *Maitrayani Upanișad* scrie (capitolul 6, paragraful 7): „când cunoașterea nu este dualistă, deci este fără efect, fără cauză, fără acțiune, fără comparație, fără predicat, ce este aceea? Ea nu poate fi spusă.” În *Chandogya Upanișad* (capitolul 2, paragraful 1) citim: „la început a fost doar acela care, singur fiind, e Unicul, fără un al doilea.” Ioan Petru Culiănu nota și el, inspirat și de Fericitul Ramon Lull (n. 1232, autor, între altele, al fascinantului op *Cartea păgânului și a celor trei înțelepți*, tradus și la noi în 2010), că religiile pornesc de la un strat discursiv întemeietor, o țesătură de texte cu apropieri și diferențe vizibile, comparabile reciproc; așa dar, deducem, ele nu reprezintă adevărul ultim, ci simple căi spre el și nu e deloc indiferent dacă sunt bune sau rele.

Am făcut acest sumar ocol din convingerea că supremul nostru centru, *inima spirituală* (*hridayam*, *hridpundarika*, în sanscrită) pe care o putem echivala cu energiile increate, numite astfel de Gregorie Palamas în teologia sa, e inerentă firii noastre de adâncime, existenței ei adevărate. În ce ar consta ea? Într-o perpetuă fericire, în suprema cunoaștere,

în starea pură de a fi: *sat-chit-ananda*. Degeaba se vor strădui deci oamenii, fie și universitari, să-l nimicească pe Iisus ori să-l elimine, El, spiritul suprem, universal, se află pururi în inima noastră în *sanctum sanctorum*, floare deschisă prin noi în faptele noastre zilnice, în arta noastră, în acțiunea noastră, nu doar prin fapte și cuvinte mari, ci prin tot ceea ce zidim și experimentăm „la firul ierbii”, adică în realitatea umilă, anonimă a fiecărei clipe. Deși mântuirea se referă la contopirea plenitudinară cu divinul, oamenii o consideră o întreprindere extrem de dificilă, aproape inaccesibilă. Cu toate acestea, Iisus și sfinții umanității ne asigură că nu este așa, ci, dimpotrivă, a fi tu însuși, a accede la natura ta autentică este cel mai ușor lucru, implicând regăsirea firii tale profunde, scutită de apariție și dispariție, fiindcă doar ESTE. Printr-o continuă săpătură la temelii existenței noastre putem dobândi acest aur ce ne este consubstanțial.

Una dintre cele mai prestigioase personalități spirituale ale Indiei, Sri Ramana Maharishi, numea Vedanta „esența creștinismului”. El socotea toate religiile cărări sororale ivite din același sine și le privea detașat, în accepțiunea lor cea mai înaltă, de unitate în diversitate.

Ce este Vedanta? Este ansamblul *Upanișadelor*, scripturi primite, conform tradiției, prin revelația acordată de divinitate marilor văzători, iluminații – cu un termen care, livrat, în ultimii ani, profanilor, a suferit o deriziune. În pofida impresiilor superficiale și a ironiilor aplicate unui limbaj inedit, iluminarea este o condiție cât se poate de reală. Sri Ramana o descrie drept una concretă și declară (ceea ce oamenii nu sunt obișnuiți să creadă) că spiritul, conștiința, gândirea inteligibilă este, doar ea, cunoaștere la prima mână, cea mai concretă, mai apropiată realizare cognitivă, recunoscută astfel cu acuitate în forul nostru intim. Nu lumea exterioară constituie criteriul ființării, ci martorul ei tăcut, pe deplin înrădăcinat în noi, deținătorul etaloanelor. Ce fel de etaloane? Ale valorii, ale adevărului. Spiritul este adevărul, chiar dacă nu se exprimă discursiv. Aici pot să-mi mărturisesc rezerva în privința postmodernismului, perceput de mine ca un colos pe picioare de lut, fiindcă eludează, ba chiar condamnă căutarea esenței, limitând demersul artistului la suprafețe și aparențe etern mișcătoare, dar, prin asta, abia parțial relevante. Și Sri Ramana insistă că nimic nu poate fi mai concret decât Sinele: el constituie experiența fiecăruia, clipă de clipă (*Talks. „Convorbiri”, Convorbirea numărul 81*). Înțeleptul amintește mereu afirmația lui Iisus Hristos: „împărăția cerurilor este înlăuntrul vostru”, considerând-o consonantă cu starea revelatorie vedantină, conform căreia lumea nu este de fapt exteriorizată, iar adevărul suprem nu poate fi expus ca un slogan politic, ci doar descoperit prin introspecție, printr-o metodă investigativă numită *vichara*, pe calea aleasă de căutătorii spirituali de acest tip, *vichara marga*, metoda analitică introspectivă. Ea înlesnește aflarea inimii spirituale, sursă a eului individual, urmată de dizolvarea acestuia în sursă.

Extraordinar de incitant este un paragraf din *Convorbirea numărul 27* cu Ramana Maharishi: „dacă totuși aspirantul nu are temperamentul potrivit pentru *vichara marga*, el trebuie să-și dezvolte devoțiunea față de un ideal care poate

fi reprezentat de Dumnezeu, de mentorul său, de omenire în general, de principiile eticii sau chiar de ideea frumosului“ (fapt valabil pentru artiști, dar și pentru oricine se simte prins în angrenajul lumii prin activitățile sale!). „Atunci când unul din aceste idealuri îl domină pe omul individual, celelalte atașamente sunt diminuate și se câștigă tot mai multă detașare, *vairagya*. Odată cu descreșterea atașamentului față de domeniul efemerului, ancorarea în dezideratul ales se amplifică și se înstăpânește asupra persoanei respective, a cărei concentrare (*ekagrata*) crește, simultan, fie și imperceptibil, nemaifiind necesare pentru împlinirea spirituală viziunile sau ajutoarele directe“ (*tr. ns.*). Iată deci că spiritul include totul, fără a se limita la religiozitatea propriu-zisă. Mereu ascuns, el este dezvăluit ca potență infinită, iar nu ca discursivitate. Într-un asemenea raționament se distinge optimismul absolut al căii spirituale.

Un alt înțelept de renume, Nisargadatta Maharaj, ne previne să nu credem cumva că e posibil să te cunoști pe tine însuși; dimpotrivă, nu poți cunoaște, căci e vorba de nivelul mental, decât ceea ce nu ești, adică obiectualul; în schimb, ceea ce ești cu adevărat este nepuizabil, infinit.

Am menționat la început că am trăit vremurile din prezent ca pe unele dramatice și pline de amăgire. Mi se pare evident că în tot ceea ce se întâmplă, în scindarea ce adumbrește identitatea noastră omenească de fond, vinovată e exacerbarea deviantă a mentalului, care ascunde limpezimea de la baza existenței noastre. Dihotomia împinsă la extrem, ura, dușmănia generate de o simplă opinie divergentă, refuzul de a analiza judicios aparențele au condus la o tensiune falsă, inutilă; iar în spatele ei se pot detecta o sumedenie de interese obscure, de prejudecăți și nenumărate păreri distorsionate despre oameni, evenimente, situații. Esențial, cred, ar fi să judecăm conform modelului interior – inima noastră spirituală, nicicând înșelătoare –, să-i ascultăm dicteul sinonim cu binele și frumosul, să apreciem cu mintea proprie, căci așa vom rezista atacurilor insinuante, intimidărilor de tot felul. Gândind cu mintea curată, neperversă, ne vom spori discernământul critic și nu ne vom lăsa dezamăgiți dacă nu reușim pe deplin să fim la înălțime din prima încercare. Mereu și mereu vigilenți, să repetăm în cugetul nostru că suntem acea conștiință infinită care se regenerează miraculos după fiecare impas. Și vom simți că suntem realmente această conștiință vie.

Ovidiu PETCU

De la temele începuturilor literaturii la tematica literaturii SF (1)

„Cântă-mi, zeiță, -a eroilor luptă cu morții“
Lucian din Samosata, *Istorie adevărată*

...în fine: după victoria Fericiților contra Nelegiuților invadatori (Ahile a contribuit decisiv la apărarea Insulei, Socrate s-a comportat magistral pe aripa stângă), învinșii sunt puși în lanțuri și expediați de unde-au venit, adică pe insula hărăzită detenției decedaților infami. Învingătorii fac marele chef tradițional cu fasole, Pitagora, având intoleranță la acest aliment, mănâncă mai retras, Homer, văzător bine-mersi, tocmai s-a împăcat cu Elena (care plănuiește să fie răpită iar) și, inspirat de evenimente, compune o nouă epopee (v. *motto*-ul) – și tot așa. Ce conjuncție astrală ironică va fi făcut ca genul SF să debuteze acum aproape două milenii cu parodica *Istorie adevărată* a lui Lucian?

Deloc ironică, Istoria adevărate astfel originea nobilă a SF-ului; căci, dacă parodia este semnul maturizării unui domeniu artistic, atunci mica *Istorie adevărată* ar putea fi semnul maturizării Literaturii; nu și a câtorva „elitiști“ din „mainstream“, dacă agreeați termenul...

0 clarificare

Precum se știe, cuvântul englezesc *mainstream* semnifică, în sens propriu, curentul principal al unei ape curgătoare, iar în sens figurat, curentul dominant dintr-un anumit câmp de interes public – artă, modă, presă, concepții etc.

Din nefericire, sensul figurat al vocabulei slujește în continuare și intenției unora de a izola *literatura SF* de „restul literaturii“ – un „rest“ uriaș, calificat (din ce alt motiv?) ca „mainstream“, apelativ pe care îl pun între ghilimele și aici din rațiuni prezentate și răs-prezentate de-a lungul timpului... și iarăși prezentate mai jos.

1) Conform sistemului de clasificare învățat de noi toți la școală, mulțimea operelor literare se poate ordona după diverse criterii: **particularități de expresie și formă**, criteriu ce identifică genuri precum epic, liric, dramatic ș.a.; **modelul de realitate** cultivat, el deosebind genuri nerealiste – fantasticul popular, fantasticul cult, feeria, SF-ul – și realiste – toate celelalte; **conținutul** operelor, criteriu ce relevă diversele genuri tematice: de călătorie, de dragoste, de groază, de capă și spadă, istoric, detectivist, western, SF... etc. Prin urmare, SF-ul devine evident atât prin *modelul de realitate* (ca gen nerealist, precum fantasticul), cât și prin *conținut* (ca gen tematic, nu ca fantasticul). Or, dacă „separarea“ SF-ului de genurile care se relevă prin *aceleași* două criterii n-ar fi atât de absurdă, atunci ar trebui să aibă un argument serios, ori măcar zdrobitor; așa că nu are; și nici exemple de opere „pure genetic“ nu prea se găsesc.

2) În raport cu oricare alt gen tematic (...memorialistic, haiducesc, picaresc ș.a.m.d.), *SF-ul are o tematică vastă*: invenția sau descoperirea extraordinară, călătoria în Spațiu și în Timp, viața sau conștiința artificială, invazia extraterestră ori intraterestră, sisteme sociale insolite, legi cu efecte insolite, psihologii insolite, universuri paralele, imortalitate, invizibilitate... lista e lungă; iar

când privim nu doar temele sus-amintite, ci și pe cele neamintite, vedem că ele sunt *strict caracteristice* SF-ului, conducând la una și aceeași definiție: SF este un **gen artistic** ale cărui **teme** permit imaginarea unor **modele de realitate** în care o **cunoaștere rațională superioară celei curente** generează contexte cu **consecințe existențiale specifice**¹. Ei bine: deși genul fantastic e cel puțin la fel de nerealist ca genul SF (dar nu prin mimarea cunoașterii raționale, ci prin sfidarea ei), totuși el este inclus în „restul” literaturii, adică în „mainstream”, alături de toate celelalte genuri (epic, gotic, liric, istoric, dramatic, pornografic etc.); nu și SF-ul. Răspunsurile indirecte la întrebarea directă vizând această izolare a genului SF de „mainstream”, adică de „curentul principal”, nu se susțin; căci, *per a contrario*, de ce ar fi SF-ul „curent secundar”? Singurul! Și de n-ar fi singurul, întrebarea tot rămâne; și bate la ochi.

3) Amintita separare e susținută și azi, pe alocuri, de ideea că SF-ul ar fi lipsit de valoare estetică; motiv să fie ignorat în continuare de unii critici și istorici literari; motiv să le amintesc iarăși (a câta oară?) că, în realitate, „*Nouăzeci la sută din orice este rebut*”², fapt confirmat cu bună aproximație de statistici, mai ales în literatură – în *oricare gen* de literatură. Și atunci?

Călătoria Literaturii (o posibilă istorie)

Necunoscutul stârnește teamă fiecărei ființe, dar și nevoia de a-l explora, cunoașterea fiind necesară supraviețuirii. La om, necunoscutul are vocația extraordinarului, un extraordinar care te provoacă să-l înțelegi. E tot chemarea cunoașterii; mai exact, a ecoului ei afectiv.

Lipsit de cunoașterea științifică de azi și de ieri, omul zorilor omenirii a căutat să-și reducă *teama de necunoscut* printr-o *explicare fantastică a lumii*, creând *mituri* – adevărate opere literare orale, căci apelul lor la imaginar a creat personaje, trame și pilde. Miturile au consolidat vechi tradiții și au devenit sursa de inspirație a primelor opere literare de ficțiune *scrise*.

¹ Deși folosesc prescurtarea „SF” a conceptului *science fiction* (tradus cu forța ca „ficțiune despre știință”), prefer prescurtarea „SF” a conceptului **supraficțiune** (Ovidiu Petcu, 1994; v. „Non-umanul”, *Dicționar SF*, Ed. Nemira, București, 1999 – ș.a.; nicio legătură cu Raymond Federman și cu mișcarea *Surfiction*, conceptul lor referindu-se la o nouă fațetă a postmodernismului). Ca substantiv, *supraficțiune* ar putea desemna o ficțiune cu două niveluri: *ficțiunea de gradul 1* (crearea modelului de realitate în care cunoașterea rațională este superioară celei curente), ea având rol de „fundatie” pentru *ficțiunea de gradul 2* (crearea contextelor cu consecințe existențiale specifice). Așadar, mă alătur celor care susțin că genul SF își bazează lumile nu doar pe *științele tradițional-pozitiviste*, ci pe *întreaga cunoaștere rațională* – deci și pe ecologie, psihologie, sociologie, politologie și alte asemenea științe, dar și pe elementele timpurii de cunoaștere empirică din care au descins științele actuale, căci toate pot fi convertite „SF-specific”. Astfel definit, **genul supraficțiune (SF-ul)** include *science fiction*-ul „comun”, ucronia și distopia.

² E afirmația lui Theodore Sturgeon („legea lui Sturgeon”, 1953), după o idee a lui Voltaire din *Le Monde comme il va* (1748) și a lui Kipling din *The Light That Failed* (1890); iar „*Nouăzeci la sută*” nu e un procent exagerat.

Apariția ficțiunilor scrise – a beletristicii – fost primul pas de la *sentimentul de siguranță* dat de explicarea fantastică a necunoscutului la *desfătarea intelectuală* dată de literaturizarea lui prin crearea unor *trame* tot mai complexe, a unor noi *personaje umane* și prin valorificarea superioară a ceea ce numim *general-umanul*: un „loc” unde fiecare cititor își poate găsi și recunoaște propriile trăiri, așa cum primii oameni și-au recunoscut chipul în luciul apei care le potolea setea; și, ca noi *extensii supradimensionate ale dorințelor general-umane*, au fost create noi *personaje non-umane*: alte animale fabulase, alți monștri, alți zei.

Discursul din beletristica timpurie arată o preocupare accentuată pentru expresivitatea imaginii literare. Oare ce figuri de stil puteau fi scrise în cuneiformă? *Epopoea lui Ghilgameș* e cel mai vechi exemplu³. Traduceri inspirat-adaptate ale acestei prime opere literare cunoscute redau cititorului de azi periplul existențial zbuciumat al lui Ghilgameș, regele Urukului. Poemul vorbește cu frumusețe și forță literară despre viață, nesăbuiță, prietenie... și despre spaima de moarte – căci Ghilgameș e primul personaj tragic al literaturii. Comparații de o plastică surprinzătoare („*Temeliile țării se sfarmă ca un vas*” [p. 19]⁴), epitete reliefate prin reluare („*Urukul-cel-împrejmuit*” [pp. (...), 33, 34, 35, 36, (...)]), repetate fraze-tipar („*La capătul celei de-a patra [...a șasea,... a opta] îndoite leghe*” [p. 86]), toate descriu o realitate bine cunoscută, dând sens veridic dimensiunii fabuloase a necunoscutului, înțeles ca sălaş al supranaturalului. Iar destinul este controlat de zei și, „*Orice ar face oamenii, totu-i ca suflarea vântului*” [p. 47].

În timp, acumularea cunoașterii empirice a micșorat numărul zeilor, a redus teama de necunoscut și a sporit curajul de a-l explora și explica pe căi raționale; așa că al doilea pas era inevitabil: ideea că *necunoscutul poate fi înțeles prin abordare empirică* a marcat, în cadrul beletristicii, apariția genului SF. A fost, asemenea Renașterii, o întoarcere a omului la sine, ceva ca un *reflex de apărare a încrederii în propriile-i forțe*. Așa s-a creat acea atmosferă de recunoștință tihnă, care a dat răgaz și motiv de *apreciere a cunoașterii raționale ca frumos*, amplificat prin *raportarea definitorie a general-umanului la actul cunoașterii*⁵.

Asimilarea de către SF a unor teme din literatura anterioară lui a fost tot un pas inevitabil.

...ca și pasul ce a urmat: împărțirea mulțimii autorilor în două tabere, în funcție de încrederea lor în valorile estetice ale cunoașterii. Astfel despicată, masa celor porniți în Marea Călătorie a Literaturii avea să urmeze două căi diferite, dar paralele; căci țelul rămăsese același.

³ *Epopoea lui Ghilgameș*, cunoscutul poem epic sumerian anonim, scris în cuneiformă acum vreo 5000 de ani, pare să arate că beletristica s-a ivit din fiorii simțiți de om în fața necunoscutului înfruntat într-o *călătorie inițiatică*.

⁴ ...din *Epopoea lui Ghilgameș*, Editura Mondero, București, 1996, traducere de Virginia Șerbănescu și Al. Dima.

⁵ Două milenii mai târziu, Argezi urma să închine versuri emoționante frumosului cunoașterii și inventivității umane în poemele *Născocitorul* și *Cel ce gândește singur*.

Tema călătoriei inițiatice

Orice călătorie aduce un plus de cunoaștere; dar *călătoria inițiatcă* aduce cunoașterea *extraordinară*, provocând călătorului o *schimbare* marcantă: el nu va mai fi niciodată același. Prin urmare, contactul cu extraordinarul are consecințe pe măsură – deci merită consemnat; sau, de ce nu, inventat. Era firesc deci ca prima temă a literaturii să fie cea a călătoriei inițiatice.

Tradiții tribale de la începuturile omenirii impuneau tânărului candidat la maturitate părăsirea temporară a spațiului social originar, protector, spre a-și dovedi pe cont propriu calitățile de adult în confruntarea cu necunoscutul. Ecou al acestor tradiții, opere literare precum *Epopoea lui Ghilgames*, *Odiseea* lui Homer sau *Eneida* lui Virgiliu au imaginat în varii moduri această confruntare, narând-o cu frumusețea literară a unor „trucuri” stilistice tot mai elaborate și cu o tot mai mare forță epică, inspirând de-a lungul timpului alți și alți scriitori.

Așa l-au inspirat și pe Lucian.

Lucian din Samosata e sirianul care și-a părăsit țara pentru a studia la mai toate școlile epocii sale (secolul al II-lea d. Hr.); care apoi a ținut conferințe în Grecia, Macedonia, Peninsula Italică; și care, spre sfârșitul vieții, a dăruit lumii, ca pe o concluzie insolită, insolita lui *Istorie adevărată*⁶: un fel de miniroman cu un singur plan epic, structurat în două „cărți” ce conțin ceea ce numim azi „episoade”, însă nediferențiate ca atare, ci doar prin trecerea de la o aventură la alta. Sunt aventuri neobișnuite, narate la persoana întâi în ordinea desfășurării lor și în maniera unui martor ocular, stil unde scipesc mereu filoane de parodie și satiră; o lucrare *total diferită* de operele deja menționate, dar care, asemenea lor, poate fi lecturată cu plăcere și azi.

Dacă se admite definiția genului SF așa cum am formulat-o mai sus, această *Istorie adevărată* conține primul text SF: cea de-a doua aventură a personajelor. Este episodul unde autorul folosește în mod aplicat *cunoașterea rațională fictivă* ca *procedeu literar* pentru a-și uimi și distra cititorul, deschizându-i printr-o parabolă glumeață și nemaivăzută o seamă de orizonturi inedite, ceea ce stimulează gândirea prospectivă; orizonturi **în care** se reflectă, ironic, defecte și năravuri omeniești, ceea ce stimulează introspecția critică; **și cum acest nou** „amestec” literar confirmă o dată în plus că orice sistem are mai multe proprietăți decât suma proprietăților elementelor ce-l compun, vorbim de un plus de valoare literară, o *sporire de sens lăuntrică*, generată chiar de *conținutul* textului și de *tehnica formulării* lui ca *sens primar* al poveștii.

Trebuie precizat că și **în ansamblul ei această Istorie adevărată** a lui Lucian depășește cu mult în semnificație semnificațiile din text: aluziile ironice la personaje mitologice, literare și la personalități notorii, cu jocuri de cuvinte, subtilități și mici porcoșenii, toate „asamblate” într-un epic uluitor de imaginativ **înalță muzica întregii opere mult deasupra sumei sunetelor fiecărui** „instrument” amintit; iar erudiția și spiritul autorului dovedesc **și ele** că, într-adevăr, călătoria lui inițiatcă prin lumea intelectuală a vremii a rodit un scriitor de excepție.

Istorie adevărată... După o introducere plină de bun-simț, echilibru și înțelepciune, Lucian ni-i dă fără scrupule în vileag

pe Ctesias, pe Iambulus⁷ și pe Homer ca mincinoși patentati (cu Ulise drept „ghid și instructor în acest soi de șarlatanie”), căci fiecare dintre ei a descris lucruri „pe care nu le-a văzut niciodată personal și nici nu le-a auzit de la cineva recunoscut prin sinceritate” [p. 1]⁸; ca apoi să mărturisească fără ocol: „pentru că eu însumi, datorită vanității mele, eram dornic să transmit ceva posterității, ca să nu fiu **singurul exclus din privilegiile licenței poetice** [s.n.], și cum nu aveam nimic adevărat de spus, neavând *aventuri notabile*” (oare?), „m-am pus pe mințit. Dar minciuna mea e mult mai sinceră decât a lor, căci, deși nicăieri nu spun adevărul, cel puțin sunt sincer când mă declar mincinos” [p. 2]. Astfel spulberând neîncrederea oricărui cititor cinstit, paradoxalul „mincinos” din Samosata scorește o tramă unde cunoașterea rațională imaginară și iraționala fabulație *münchhauseniană* anihilează orice urmă de supranatural, redând aventuri pe care autorul nu le-a trăit, avute într-o călătorie pe care n-a întreprins-o, dar pe care o relatează cu sobrietatea unui istoric responsabil, dând narațiunii o aparență de obiectivitate demnă de titlul ei... spre hazul cititorului, desigur.

„Motivul și scopul călătoriei mele”, ne spune autorul, „sălășuia [...] în curiozitatea de-a afla unde se sfârșește oceanul și ce fel de oameni trăiau dincolo de el” [p. 2], mărturisire ce confirmă supozițiile anterioare privind nevoia de cunoaștere. Autorul susține literar „veridicitatea” epicului printr-un stil... fără figuri de stil (sau aproape fără), menținând pe tot parcursul operei iluzia relatării unor evenimente reale, atenuată subtil de frecvența trimiterilor parodice, pe care savantul traducător A. M. Harmon le depistează și le comentează *sine ira et studio* la subsol.

Plin de strategie scriitoricească, Lucian înghesuie în primul episod al călătoriei niște fantasmagorii cumva familiare cititorului – căci parodia nu iartă: o insulă cu un râu de vin... cu pești plini de vin... curgător din strugurii unor butuci de vie... cu aspect halucinant, căci „partea superioară a fiecăruia era o femeie, cu totul perfectă de la brâu în sus” [p. 3]... cu avansurile făcute călătorilor... și cu pierderea a doi confrăți care, încurcându-se în feminitatea acestor hibrizi, devin și ei butuci de vie.

Astfel momit, cititorul primește în plin căscat șocul episodului doi: o tornadă cum n-a mai fost „a învățat corabia-n sus” („de mai multe ori”, precizează alte surse – rețineți aspectul aerodinamic), „a înălțat-o la peste trei mii de stadii” (cu peste o sută de kilometri mai sus de orbita Stației Spațiale Internaționale), „și n-a mai lăsat-o să revină pe mare”. Susținând realismul de epocă al fenomenului, „tăria vântului care bătea în pânzele noastre ținea corabia în aer, și a tot dus-o așa încât am călătorit prin văzduh șapte zile și șapte nopți.” Suspans... și apar premize pentru o *Întâlnire de gradul trei* (Steven Spielberg, 1977), dar nu „ei la noi”, ci „noi la ei” – *Star Trek* (Gene Roddenberry, 1966, și tot restul): „În ziua a opta am zărit în depărtare un petec de pământ, un fel de insulă strălucitoare, în formă sferică, scăldată într-o lumină puternică. Am acostat, am coborât și, după ce am cercetat țara, am găsit-o cultivată și locuită” [p. 4]. Este Luna, satelitul nostru natural, cu o populație formată exclusiv

⁶ Ἀληθὴ διγῆματα [Alēthē diēgēmata] în limba greacă, *Vera Historia* în limba latină.

⁷ Ctesias (sec. al V-lea î.Hr.), medic și istoric grec. Iambulus (sec. al II-lea d.Hr.), negustor; a scris un soi de utopie.

⁸ ...din volumul *A True Story* / by Lucian of Samosata / translated by A. M. Harmon / 1913 / ©GlobalGrey 2018, <file:///C:/Users/Stas/AppData/Local/Temp/true-story-1.pdf>. Am corelat acest text cu două traduceri în română, adăugând apoi și traducerea lui Samuel Micu (1803?) din *Cultura Creștină*, revistă lunară, An. XXII, Blaj, 1942.

din bărbați. Aici sunt considerați frumoși doar cei complet lipsiți de păr. (Pe comete însă au mare căutare cei pletoși, ne dezvăluie Lucian spusa celor ce-au fost pe-acolo [p. 10]). Nu au organe sexuale și se înmulțesc printr-un soi de înmugurire... internă: embrionul se dezvoltă în gambă până devine fătul care, la soroc, printr-o operație simplă, se extrage de-acolo ca nou-născut; ochii lor sunt demontabili, depozitabili, împrumutabili, vandabili, teaurizabili... [p. 11].

Luna este condusă de regele Endymion, un cioban despre care cunoscătorii spun că ar fi fost răpit de pe Pământ de strălucitoarea Selene, zeiască personificare a Lunii și mare amatoare de aventuri (cam neselective) cu muritorii. Discret, Lucian divulă numai declarația alteței sale, răpitul: cum că într-o zi, „pe când dormea, fusese înălțat de la pământ, iar odată coborât a fost făcut regele acelei țări” [p. 5]. Prilej ca eroii să afle că tocmai au nimerit în conflictul dintre locuitorii Lunii și cei ai Soarelui, ultimii având drept cezar pe un oarecare Faeton, despre care tot cunoscătorii spun că ar fi avut un accident când își conducea faetonul. Conflictul e provocat de intenția regelui Endymion de a face o colonie pentru săraci pe „*Steaua Dimineții*”, adică pe Venus – aluzie la motivul războiului peloponesiac, purtat pentru colonia Corintului cu vreo 500 de ani înainte să se fi născut Lucian. Ce urmează par secvențe din *Războiul Stelelor*, cu luptători la fel de pitorești, veniți sau absenți din toate colțurile galaxiei (sic!), deci nu e cazul să insist.

Privitor la epic, textul câștigă prin imaginația și hazul investite în scornirea trupelor combatante, indiferent de proveniența lor [p. 6], preluarea meticuloasă, în scenele de luptă, a schemei tactice ale vremii [p. 7], maimuțărirea, în tratatul semnat de seleniți și solarioți după războiul spațial, a tratatului dintre atenieni și spartani, semnat după războiul peloponesiac [p. 8], născocirea unei biologii aparte a indigenilor, a unor elemente de civilizație selenară (obiceiuri, artefacte, tehnici și tehnologii anticipative [p. 11]) și, nu în ultimul rând, inspirarea prin toate acestea a unor autori de SF mai studiosi din epocile ulterioare.

Aluziile parodic-satirice ale lui Lucian transpar din substanța operei ca reliefurile scheletului sub carnea unui trup viu și, cum spuneam, sunt relevate la subsol de învățatul A. M. Harmon: „Seneca spune că au existat stoici care s-au întrebat dacă Soarele ar putea avea o populație proprie” [p. 5]; „Herodot (3.102) vorbește despre furnici mai mari decât vulpile” [p. 6]; „Îmbrăcămintea de sticlă” („ὀαλίνη”) a seleniților lui Lucian „parodiază printr-un joc de cuvinte îmbrăcămintea din lemn (ξύλινη), adică bumbac (Irod. 7, 65)” [p. 11], etc.; iar peste ele, autorul toarnă mai departe, cu aceeași sobrietate, născociri și mai năzdrăvane.

...și toate aceste comentarii grăbite le-am făcut pe marginea câtorva fragmente dintr-un text care ocupă doar zece pagini din cele 35 și câteva rânduri ale acestei „istorii adevărate”! O așa densitate specifică de sensuri a unui sistem literar *text-subtext* nu se remarcă nici în *Epopoea lui Gilgamesh*, nici în *Odissea*, nici în *Eneida*. Iar sporirea de sens se datorează nu doar temei, cum s-ar putea crede, ci mai ales autorului, căci a valorificat-o în subiect la cote maxime. Cum să-l mai separi pe Lucian de „restul” literaturii pentru că, în *Istorie adevărată*, a inclus un episod din „paraliterar”-ul, „de consum”-ul, „de-nedefinit”-ul (pe-atunci) și „de nenumit”-ul (încă) gen SF?! Așadar, dincolo de necesitatea clasificării, nu există genuri literare, ci doar opere și autori.

Totuși: v-ați întrebat cum ați fi receptat această *Istorie adevărată* dacă, după toate „bazaconiile” fantasmagorice terestre cu care ne-a delectat Lucian, opera s-ar fi încheiat cu „decolarea” din Insula Fericiților spre Lună și cu aventurile post-selenare din Spațiu?

Întrucât „relatarea” discutatei „istorii” ajunge cam pripit la cosmo-comic-parodica valorificare literară a extraordinarului cunoașterii empirice fictive („*Lipsa gradațiunii în culminare!*”, l-ar certa Maiorescu), s-ar părea că Lucian a acordat mai multă importanță aventurilor pământene, ceea ce sugerează o anume reținere la adresa noii tehnici literare amintite. Ce motiv să fi avut acea reținere? Nimic straniu în faptul că regăsim ochii detașabili ai seleniților [p. 11] în *Omul făcut bucăți* (E. A. Poe, 1839), că războaiele între alianțele galactice [pp 5-6.] se repetă în *Războiul Stelelor* (G. Lucas, 1977, 1980, 1983 ș.a.m.d.), sau că podul care lega Luna de Venus, construit din pânza uriașilor păianjeni selenari [p. 6], reapare sub forma lianelor ce legau Pământul de Lună în *Sera* (Brian Aldiss, 1962); și a fost la fel de natural ca gândirea pătrunzătoare a lui Lucian să intuiască principiul telescopului cu oglindă [p. 11], inventat de Newton (1668), legându-l cumva și de întrezărirea televiziunii (!), sau că a anticipat lichefierea gazelor prin presare [p. 10], metodă utilizată de Faraday (1845). Nu-i așa? Iar dacă-i așa, ce l-a făcut să afirme că a scris despre fenomene care, subliniez, „*nu pot exista în natura lucrurilor*” [p. 2]? Poate n-a vrut să recunoască faptul că doar a încercat să testeze iarăși apetența pieții pentru extraordinarul rațional imaginar, ca atunci când scrisese, cu oarecare timiditate, *Icaromenip*? Să fi adoptat această atitudine rezervată doar pentru ca separatiștii proto-„mainstream”-iști să nu-l bage sub preș? Să se fi temut că, pentru SF, era prea devreme?

N-a mai recidivat.

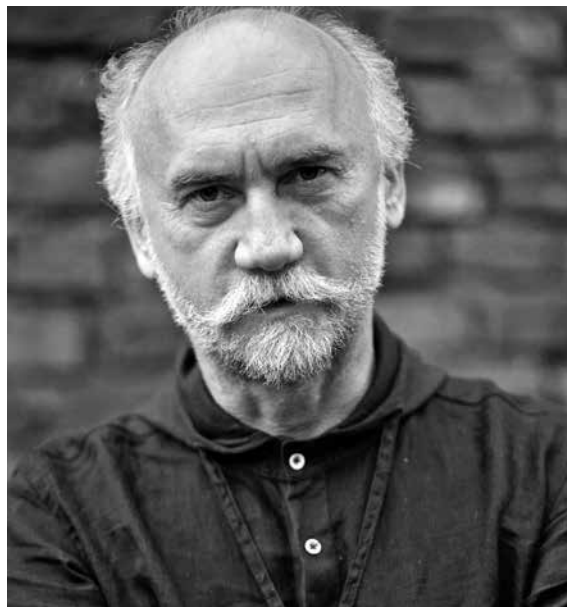
Cu toate astea, tornada creată de Lucian ca să-și lanseze personajele spre Lună a lansat și prima temă din SF: *călătoria în Spațiu* – o călătorie inițiată dincolo de hotarele planetei... și ale înțelegerii comune.

De-a lungul vremii, tema a fost abordată de o mulțime de scriitori seduși de acest tip de extraordinar, aparent realist, însă imaginar pe de-a-ntregul. Admițând că nu toți vor fi citit *Istorie adevărată*, ce să-i fi stârnit? O nevoie inconștientă de evocare a periplului umanității?

Cred mai degrabă că este expresia setei de cunoaștere extinsă dincolo de arealul *fișec*, proprie omului – deci la fel de veche. Doar ea ar fi putut naște „algoritmul” mitului primordial, „*monomitul*”, cum îl numea Joseph Campbell, tiparul de construcție al tuturor miturilor⁹. De-aici și necesitatea de-a ne explica Universul prin cunoaștere: strict necesară, de dorit concretă, fictivă la nevoie, dar mereu frumoasă – ca în mituri, ca în știință, ca în SF; o cunoaștere care, de bine, de rău, ne-a dat puterea să ne păstrăm cumpătul în fața tuturor spaimelor neștiutului și ne-a ascuțit dibăcia de-a supraviețui, ca specie și civilizație; o cunoaștere dobândită trudnic pe parcursul continuei noastre călătorii inițiate de-a lungul spațiului, timpului, vieții.

De-aici și dorința de *nemurire* – tema din episodul viitor.

⁹ Joseph Campbell, *Eroul cu o mie de chipuri*, Editura Herald, București, 2015. Din acest studiu comparativ al miturilor lumii, autorul deduce că toate conduc la ideea „mitului primordial” – „Așa cum ni se spune în *Vede*: «Adevărul este unul, înțelepții îi dau nume diferite».” [p. 6].

Vianu MUREȘAN

Atenția și iluminarea

Una din primele confuzii pe care ar trebui să le evităm când vorbim de filosofie, dar valabil în orice domeniu cultural, este aceea dintre *specializare și vocație*. Specializarea se poate dobândi, vocația ține de ceva înăscut. Deși este nevoie de antrenament, educație, exercițiu constant pentru a ajunge la o expresie unică și profundă, vocația vine totuși din natură, izvorul ei este mai adânc decât voința sau inteligența. Nimeni nu dobândește vocație pentru ceva anume – în plan literar, artistic, filosofic, științific, religios etc. – pe parcurs sau pentru că alege să o aibă. Dimpotrivă, chiar alegerea pentru o carieră sau o manieră de expresie într-unul din aceste domenii indică prezența în structura celui ce alege a vocației, căreia îi putem spune mai simplu *înclinație, predispoziție*. Aceștia din urmă sunt însă termeni slabi ai vocației.

Înclinația pentru sau înspre ceva, nu garantează nici performanță, nici destin legat de acel domeniu. Vocația este formula matură, puternică a înclinației. De pildă, un amator are înclinații artistice, ajunge să facă artă la un nivel sau altul, dar nu ajunge maestru sau reformator al domeniului. Fără înclinație nu se poate face artă, literatură, filosofie, dar numai prin simpla înclinație nu se ajunge prea departe. Vocația înseamnă zbor la mare înălțime, orizont larg, decizie definitivă. Mare parte din ceea ce avem în cultură este făcut de oameni cu înclinații într-un domeniu sau altul, însă schimbările de modele în expresie, inovațiile conceptuale, mutațiile de paradigmă le fac cei cu vocație. Adică cei puțini. Mulți pot să picteze acum icoana Sfintei Treimi, dar paradigma reprezentării ei a creat-o Andrei Rubliov. Vocația presupune, în orice domeniu de expresie, un fel de har revelator. *Una este să ai mână de pictor, alta e să ai revelația formelor ideale de expresie*. Pictorul de înclinație vede arta sacră în registru estetic, la care adaptează temele; cel de vocație o vede și estetic și teologic, adică identifică formula teologică a temei și folosește expresia estetică pentru a sublinia cât mai expresiv acel *logos intrinsec al imaginii*.

Diferența dintre *mână* – inteligența tehnică – și *viziune* este cea care dă măsura raporturilor dintre *înclinație și vocație*. Este valabil și în literatură. Există mulți care știu să scrie, să zugrăvească tablouri narrative sau poetice, să exploateze arta dialogului ori să scoată poanta, însă prea puțini au viziunea unei compoziții, a unui stil, a unui concept literar unic, nemaifolosit. *Mimetismul rețetei de succes domină literatura* în general, iar literatura română cu atât mai mult cu cât până și reprezentanții ei cei mai iluștri sunt marcați de complexul periferiei, al marginalității, și se străduiesc să onoreze trendul, să scrie *à la manière de* cu speranța că vor fi remarcați, traduși și atrași spre centralitatea influenței reale. În special poezia nouă este copleșită de mimetism, urmând într-o orgie seacă modelele literaturilor de limbă engleză. Anacronici și imitativi, noi premiem și aplaudăm modele literare practicate cu decenii înainte de alții și ne credem interesați. Doar incultura și naivitatea cititorilor, câți mai sunt, poate consacra valoarea unor opere mimetice, ale căror modele scapă, din a căror apă proaspătă și rece s-au adăpat cu puțin înainte unii scriitori români, care de-acum au prins putere și fac pe impetuoșii sperând să nu se observe asemănările. Simplele variații tematice și ingineriile de limbaj mai mult sau mai puțin originale nu fac totuși o literatură mare în absența unui concept, a unei viziuni care să nu reproducă vechile și bătătoritele maniere. Poți învăța să scrii bine, dacă ai înclinație literară și urmezi exemplul celor mari, studiindu-le stilul, concepția, însă asta nu te face pe tine egalul celor mari. Fiecare dintre aceștia este mare tocmai prin ceea ce nu a învățat și nu a preluat de la alții. Acea unicitate nu se poate învăța, ține de vocație. Iar aceia care au o viziune proprie, unicitatea și noutatea acesteia fac în mod natural, să nu zic fatal, să nu beneficieze în primă instanță de înțelegere. De ce? Pentru că *cititorul, interpretul sunt martori de mână a doua*, ca să zic așa. *Prima mână este profetul*, și de fapt în orice domeniu al culturii, *marile inovații țin de un anume spirit profetic, de o scânteiere a*

revelației. Noi putem doar să descriem în termeni literari splendoarea unei viziuni, dar nu putem face ca acea viziune să ni se arate. Adică ne putem antrena și exersa talentul literar, dar nu ne putem educa viziunea. Aceasta se întâmplă sau nu.

Specializarea, la un nivel mediu sau înalt, uneori la nivel de excelență presupune capacitatea de a citi atent, de a înțelege și reda în limbaj propriu anumite teme din istoria filosofiei. Specialistul are relație directă cu textele, pe care trebuie să probeze că le-a înțeles. O teză de doctorat în filosofie, de pildă, nu presupune că autorul înțelege lumea, realitatea în care trăim sau că este filosof, ci doar că a înțeles textele domeniului sau gânditorului în care își susține lucrarea. Acestei performanțe teoretice i se pot asocia diverse forme de ignoranță și se întâmplă să avem în față un specialist ignorant. Specialistul își educă, își cultivă excelența exegetică, hermeneutică și rămâne în ultimă instanță un interpret de semne. Însă valoarea textelor, relevanța scrierilor filosofice nu este conținută în caracterul lor literar, ci în observațiile pe care le fac asupra unor zone ale realității. Orice idee formulată de vreun filosof este consecința observației, care desigur că este filtrată analitic și rafinată rațional, dar în esență rămâne *ceva orientat spre lume*. Avem deja un element diferențiator între specialist și filosof: *primul se orientează spre texte și tinde să le interpreteze corect, al doilea se orientează spre lume, spre anumite zone ale realului, anumite regiuni fenomenale, anumite situații sau evenimente și încearcă să le înțeleagă esența, sensul*.

Însă nu trebuie împinsă foarte departe această diferență, sau nu în toate cazurile. Cele două preocupări se întâlnesc undeva, pentru că textele filosofice nu respiră sens prin ele însele, ci prin deschiderea pe care o au față de anume zone ale realului. Altfel spus, *textele sunt niște instrumente de observație*, se hrănesc cu ceea ce capătă de la lumea spre care orientează atenția cititorului. *Concomitența gândirii lumii cu lectura textelor* ar fi situația ideală a minții care se ocupă cu filosofia. Este adevărat, citim anumite pagini, lucrări, tratate, dar în timp ce mintea noastră urmărește să înțeleagă ideea cuprinsă în text, obiectul pe care-l descrie sau explică textul avut în vedere se revărsa în sfera atenției și se contopește cu procesul gândirii ca atare: astfel, *citind textul gândim lumea acestuia*, care este totodată lumea noastră. *Textul filosofic convoacă realitatea la care se referă*, dublează lumea sensului cu orizontul fenomenal care îl legitimează și confirmă, dacă avem de-a face desigur cu o gândire pătrunzătoare, corectă în sens epistemologic. Se știe bine, nu în orice moment și nu la orice nivel gândirea noastră ajunge la cunoaștere reală. Gândirea presupune efort, insistență, cercetare, intuiție, descoperire, poate chiar revelare uneori, și cu toate acestea nu vorbim de garanție a cunoașterii adevărului de fiecare dată chiar dacă îmbinăm aceste căi. Este de bun simț, ca atare, să adoptăm când și când poziția kantiană rezervată – *ceva din natura lucrurilor/realităților investigate ne rămâne ascuns*.

O situație derutantă și chiar nesănătoasă este că, în zile noastre, prea mulți au citit niște texte de popularizare în filosofie, au învățat termenii sofisticați, rari, prețioși ai acesteia și pot să facă uz de ei cu ușurință, uneori chiar precis și suplu în conversații, în scris sau în discursuri. Oricine a învățat câte ceva despre filosofi și filosofie, a deprins limbajul acesteia și poate

articula coerent câteva teorii, poate de asemenea să se etaleze ca filosof în anumite medii lipsite de exigență și putere de apreciere. Poate vorbi, poate scrie, poate să-și facă chiar o meserie, să fie eventual profesor. După toate datele și într-o percepție comună acesta este un filosof. A fi filosof înseamnă, așadar, să stăpânești limbajul filosofiei și să argumentezi sau să dezvolti anumite teorii folosind termenii și metodele consacrate de anumiți filosofi – maieutică, dianoetică, deducție, inducție, silogistică, dubitație metodică, analogie, dialectică, deducție transcendențială, reducere fenomenologică, analiză logică a limbajului, intuiție etc. În acest fel, ar părea că filosof poate deveni oricine cu condiția să învețe lucrurile înșirate mai sus. Întrebarea este: dacă într-adevăr le învață, le stăpânește la nivel cognitiv și profesional, poate să facă proba abilității de-a se folosi de ele în toate contextele teoretice și argumentative care o cer, acel individ este într-adevăr un filosof? Ar fi două răspunsuri posibile. Dacă este, înseamnă că filosofia e o deprindere didactică, în mare măsură mimetică, și în principiu toată lumea care are capacitatea învățării ar putea ajunge la filosofie. Dacă nu, ar însemna că limbajul, metodele și teoriile filosofilor nu rezumă de fapt definiția filosofului, iar stăpânirea acestora, indiferent de nivel, nu face ca un practicant oarecare cu acele abilități să fie într-adevăr filosof.

Specialistul în filosofie este în foarte multe cazuri profesor universitar și autor de studii. Ideea de specialist pare imprecisă aici, pentru că ne obligă să răspundem la întrebarea dacă este posibil să fii specialist în ceva care, la rândul tău, nu deții în mod propriu ca structură a personalității tale. Ideea este discutabilă, necesită ajustări sau chiar redefiniri dintr-o anumită perspectivă. Nu e același lucru să fii specialist într-o disciplină sau domeniu în care personalitatea ta nu face parte din specificul domeniului – de pildă agronomie, geografie, chimie, diverse forme de inginerie – sau să fii specialist într-un domeniu în care *structura personalității este indisolubilă de cea a domeniului ca atare*. Dacă un profesor de chimie sau de matematică poate fi foarte bun, adică poate ajunge la esența domeniului său de competență prin posesia bună de cunoștințe, metode didactice și talent pedagogic, un profesor de filosofie nu poate atinge esența „specialității” sale dacă nu are ceva în plus față de cunoștințe și metode pedagogice, anume *o formă de personalitate, o carismă, o vocație* ireductibilă la cunoștințe care se manifestă și în afara situațiilor propriu-zis didactice. Un filosof trebuie să se distingă, să se vadă și în fara meseriei, a profesiei sale, să dețină un atribut ireductibil.

Dacă mergem pe direcția populară că un filosof are răspunsuri la anumite întrebări majore, ar trebui să verificăm atunci care ar fi acestea, ce anume mai lămurește filosoful de azi când cele mai multe adevăruri și teorii certe sunt produse de știință? Nu cred că mai este nevoie să reluăm retorica înaltă specifică epocilor în care, într-adevăr, din pricina sărăciei metodelor și instrumentelor științifice, filosofia putea pretinde că este un sistem al cunoașterii, o viziune cuprinzătoare și relevantă asupra lumii în care trăim. Acum nu mai este vorba de așa ceva, iar încercările de sistem filosofic croit din concepte, termeni și definiții, oricât de interesante ar fi, nu mai înseamnă mare lucru. Au cel mult relevanță literară sau poetică, precum Freud, Heidegger, Blaga, Noica. În esență, pentru lumea

în care trăim, singura pe care ar trebui să o înțelegem și explicăm, nu pot fi valabile mai multe sisteme de cunoaștere, fie ea filosofică sau științifică. Pluralitatea sistemelor indică doar cât de prolifică este imaginația teoretică a filosofilor, nu cât sunt aceștia de aproape de adevăr. Pentru interesul de cunoaștere al omului, care de fapt este doar planul teoretic util integrării sale în lumea reală, adaptării cât mai potrivite la condiționările mediului natural, social, cultural și psihologic, contează numai acel sistem de cunoștințe care conține adevărul verificat și probat prin experimente și dovezi. Oricâtă splendoare ar dovedi sistemele metafizice speculative, oricât de admirabil s-ar arăta geniul filosofic în ele, dacă teoretizările respective nu conțin adevărul despre lume nu sunt de niciun folos practic. Acestea pot avea folos estetic în cazul acelora care mai caută astfel de lucruri în viață – cei interesați de estetica teoretizării, de poetica minții speculative.

Părerea comună – că filosofia se mișcă pe teritoriul întrebărilor deschise, care fie nu au răspuns definitiv, fie au prea multe răspunsuri, care mai mult complică decât lămuresc sensul întrebării – nu este greșită, dar are nevoie de anumite limpeziri. În primul rând, filosoful nu este cineva care se preocupă în mod constant să pună întrebări, așa cum fac copiii, iar acest fapt nu ține de aceea că el trăiește cu multe convingeri și răspunsuri, că știe multe sau are certitudini, ci de abilitatea lui de-a se situa în fața realității și în alt mod, mai intim și mai profund poate decât prin mecanismele interrogative. A pune întrebări înseamnă a orienta mintea în funcție de conținutul întrebării, care grătează de regulă în jurul acestor sensuri: *ce*, *în ce fel*, *de ce* este ceva. Esența, modalitatea, cauzalitatea sunt conținuturi prefabricate care îngustează teritoriul pe care se mișcă mintea și o obligă să revină mereu și mereu la câteva sensuri constante. La întrebări de obicei venim cu răspunsuri, care sunt fie definiții, fie descrieri, fie indicații directe legate de un fenomen. Nu ar trebui să ne mulțumim nici cu refrenul aristotelic – anume că mirarea este nota specifică a filosofului. La urma urmei ne putem întreba: ce este această mirare de care ne vorbesc profesorii? Această mirare filosofică. A venit cineva cu lămuriri atât de clare încât să fim siguri că de fiecare dată când ne raportăm la lume cu mirare avem de-a face cu aceeași stare, anume cu același conținut psihologic în cazul tuturor persoanelor? Nu cumva există atâtea mirări câte persoane există? Și dacă ar fi așa, atunci cum arată cea zisă „filosofică“?

Mai departe, dacă cineva chiar ar putea să descrie mirarea filosofică, ar fi el capabil să o predea, să dezvolte în noi acele mecanisme care conduc la apariția mirării filosofice? Nu știu pe nimeni în această situație, nu cunosc profesor de mirări filosofice, însă nu exclud că ar fi posibil să existe pe undeva. Cred că anumite reacții mentale, precum uimire, nedumerire, mirare pot fi stărnite prin diverse forme de discurs, și că acestea conțin o încărcătură interogativă suficientă pentru a pune mintea în situația de a căuta și cerceta pe cont propriu în direcția indicată de formula de limbaj sau discursul respectiv, însă asta nu înseamnă a transmite mirare, nici a face ca reacțiile la conținutul discursiv respectiv să fie aceleași. De pildă aporiile, paradoxurile, ghicitorile, rostirile oraculare, sibilnice, sofisme, glumele, bancurile, aforismele, vorbele de duh sunt formulele de limbaj care pot stârni mirare, nedumerire, pot provoca scânteia cercetătoare a minții. Paradoxul mincinosului (al lui Epimenide),

paradoxul lui Socrate, paradoxul omnipotenței (sau al pietrei), paradoxul pascalian „nu m-ai căuta dacă nu m-ai fi găsit deja“, uluitoarea structură a benzii Möbius, arhitecturile paradoxale ale lui Escher etc. Toate acestea stârnesc în egală măsură confuzie logică, impresia de incoerență și de imposibilitate pentru că mintea noastră operează cu niște reguli rigide. Poate că tocmai *evidența imposibilului sau non-necesarului este începutul gândirii filosofice*.

Specifică filosofului în modul cel mai adânc și sistematic – deși nu pretind că doar lui – este o anumită atenție față de lume așa cum se așterne sub ochii lui și cum se răsfiră ea în mulțimea de situații, evenimente, stări, întâmplări. O formă de atenție cu dublă ieșire – pe de-o parte atenție *analitică*, iar pe de alta atenție *cuprinzătoare*. Atenția este o noțiune oarecum ambiguă din momentul în care fenomenologia a venit cu intenționalitatea și a indus ideea că întreaga activitate psihică este caracterizată de acest atribut, este adică intențională. Că intenționalitatea este ceva activ și voluntar este altă discuție, însă oricum aceasta pare opusă „activității“ aparent pasive care este atenția. Ideea, lipsită de acuratețe și claritate, că intenționalitatea ar fi un act, derivă din filiația ei aristotelică, anume din conținutul actului sau energiei psihice. Niciodată nu a fost clarificat dacă ceea ce se cheamă „act psihic“ pornește dintr-un centru voluntiv, în absența activității căruia ar lipsi sau ar fi imposibil principial, ori este o formă de inerție psihică, altfel spus un fenomen al autopoieticii mentale, care e o stare naturală mai presus de „luările de poziție“, de inițiativele persoanei. Tind să cred că lucrurile stau în acest fel. Atunci intenționalitatea, care este „act psihic“, altfel spus o formă de activitate naturală difuză și permanentă, nu are chiar sensul de activitate, ci de mișcare autopoietică, inerțială a naturii psihice ca atare. În acest sens, atenția nu este opusă, ci subsumată intenției, anume o manifestare receptivă a activității sensibile orientate spre evenimentele externe sau interne care nu sunt generate de activitatea ei propriu-zisă.

Analitic și cuprinzător atribuite atenției arată particularitatea exercitării acestei activități sensibile de către filosofi. Dacă atenția tinde să absoarbă și să rețină cât mai mult din datele, atributele, nuanțele realității asupra căreia se fixează – fie că ea capătă forma observației, ascultării etc., una senzitivă, fie că este o formă de vigilență mentală, precum în meditație, introspecție, deci o activitate abstractă, internă, atunci când aceasta e analitică însoțește procesul propriu-zis receptiv cu analiză imediată a datelor extrase. Cu cât atenția este mai complexă, cu atât datele obținute, atunci când este orientată către exterior, sunt mai variate, practic nelimitate și cu neputință de organizat. Practic o atenție constantă – ceea ce este dificil, aproape imposibil de realizat – întâlnește o ploaie, o avalanșă, o furtună de stimuli externi veniți din toate direcțiile, de multe forme și intensități, și ceea ce realizează înainte de orice înțelegere este faptul că subiectul atent este cuprins înăuntrul unui fenomen stimulativ uriaș care „trece prin el“ și lasă urme.

În activitatea atenției se produce o ciudată *fuziune a exteriorului cu interiorul*, astfel încât urmele fenomenelor receptate conțin atât elemente ale structurii sau naturii lor, cât și anumite forme apriorice ale sensibilității. Nu putem ști, practic, cum sunt, ce proprietăți, ce natură și sens au faptele atenției noastre fără prelucrarea lor sensibilă și atribuirea de forme, respectiv sensuri de către minte. Desigur, aceste lucruri le-a

lămurit mult mai bine Kant, le luăm ca fiind gata explicate și mergem mai departe. Acum ne interesează altceva decât felul în care fenomenele exterioare se descompun în senzații, percepții și devin reprezentări în mintea noastră. Ne interesează strict exercițiul atenției, care are un anumit mod natural de activitate, care ne ține practic în legătură cu lumea, dar care poate fi educată, antrenată și orientată filosofic.

Ce înseamnă asta? Simplu spus, în contextul în care sensibilitatea este solicitată de invazia unor impulsuri fenomenale externe, atenția ghidată filosofic înseamnă a întâmpina impresiile invadatoare cu intenția identificării naturii și sensului a ceea ce parvine și este filtrat deja de sensibilitate. *O atenție bună înseamnă înțelegerea pe jumătate a fenomenelor, însă partea dificilă este antrenarea atenției în așa fel încât să ajungă a fi bună.* De la formula naturală de instanță pasivă, înțelegem ca disponibilitate de a întâmpina stimulii lumii externe, atenția trebuie dusă în situația în care să fie instanță activă, mecanism pornit să „prindă” mirajul fenomenal din mediul în care se găsește subiectul. Aici aș ilustra prin ideea prin diferența dintre auzire și ascultare. Auzim zgomotele din jurul nostru fără să le fi ascultat, prin simplul fapt că se stărnesc în aria de percepție a urechilor noastre, însă când vrem să intrăm într-o legătură intimă, naturală cu muzica, o ascultăm, adică inițiem un proces de *audiție organizată, orientată*, iar ceea ce se întâmplă atunci este uluitor – constatăm că *muzica, oricare ar fi durata unei compoziții, este infinită*. Nuanțarea spectrului sonor, descompunerea modulelor sonore în radiații și vibrații tot mai fine – care din percepția imediată se continuă în memorie până la un moment în care, din pricina reorientării atenției, se estompează și dispar – este fără limite, ne putem adânci oricât în marea sonoră fără să dăm de un fund sau de un capăt. Pur și simplu, ascultând o compoziție muzicală, ascultăm infinitul în etalare sonoră, iar acest fapt nu se reduce la o senzație estetică, ci devine o situație metafizică.

Saltul, printr-o operație cotidiană de rutină, precum a asculta muzică, *de la o experiență estetică la una metafizică* este colosal, și tocmai de aceea ar trebui accentuat caracterul filosofic al atenției. În mod similar, atenția vizuală, dacă este bine antrenată, duce dincolo de ceea ce se vede către un anumit invizibil tensionat care face posibilă apariția și persistența tuturor formelor. Îmi vine în minte acum o imagine livrescă, întâlnită în lucrarea *Vechi maeștri* a lui Thomas Bernhard. Există în această carte un personaj pe nume Reger, critic muzical, care își petrece fiecare a doua zi contemplând într-un muzeu de artă vienez, cât timp ține programul, unul și același tablou al lui Tintoretto, *Bărbatul cu barba albă*. După o perioadă extrem de îndelungată de fixare a atenției pe același obiect estetic, el nu doar că nu se plictisește, dar dezvoltă o relație extatică, ajunge să descompună tabloul într-un fel de pastă vizuală infinită, practic să-l topească vizual și să-i sesizeze imperfecțiunile. Nimic nu este perfect în acel tablou, sesizează el, care după opinia multor critici de artă este o capodoperă. Privitul atent, concentrat, stimulează realizarea unor scurtcircuite sinestezice, precum și anumitor cicluri anamnetice în care sunt reiterate opere clasice, momente sau epoci întregi ale istoriei artei. Privind acel tablou, Reger călătorește cu mintea prin întregul univers al artelor, iar acest fapt este consecința educării atenției. Putem înțelege de aici că esența

atenției constă în declanșarea unor procese analitice aplicate concomitent cu asimilarea perceptivă a influxurilor sensibile exterioare. Nu imperfecțiunea estetică a tabloului ne interesează aici, observație pe care personajul o folosește în sprijinul metodei ridiculizării – formula sa originală de critică artistică –, ci faptul că atenția observațională pătrunde în intimitatea obiectului, îl transformă în ceva viu, dinamic, infinit, și că *pe seama unei experiențe în primă instanță estetice se ajunge la un salt al conștiinței, o iluminare*.

Termenul „iluminare” ar putea să pară pripit sau inoportun în acest eseu, dar el are rațiunea lui limpede. *Scopul oricărui exercițiu filosofic este iluminarea*. Fac această afirmație nu în calitate de filosof oriental sau adept al vreunei teorii hinduse, ci pentru că realizez *valoarea unui sens și scop al minții pe care filosofia occidentală l-a ignorat*, cu rare excepții (poate Plotin ar fi primul care îmi vine în minte). Accentul prea insistent pus pe cunoașterea logic-analitică, pe raționalitate și teoretizare, și ignorarea acestui scop al minții de care orientalii s-au preocupat de mii de ani, iluminarea, este o mare limită a filosofiei occidentale. *Pe mine mă interesează mintea completă, care nu este orientală sau occidentală, ci mai mult sau mai puțin perfecționată*. Cunoașterea, înțelegerea rațională nu intră în niciun conflict cu iluminarea, după cum s-a văzut în cazul unor mari filosofi orientali, în egală măsură teoreticieni și sfinți iluminați, de la care prea puțini occidentali au fost capabili să învețe ceva. Poate că tocmai *hybrisul grecesc* – replicat mimetic în culturile filosofice occidentale, adesea cu exuberanță pompoasă de către francezi și germani (a se vedea fausticul, obsesia titanismului) – a condus la incapacitatea de-a învăța ceva profund de la orientali, atâta cât au fost cunoscuți, după ce multă vreme, în zorii gândirii lor, grecii s-au nutrit de la mai vechile culturi mediteraneene. *Gratuitatea teoretizării, voluptatea speculativă, plăcerea de a formula idei și doctrine țin de un anumit infantilism al gândirii occidentale*. Schimbarea uriașă de viziune introdusă în istoria filosofiei de patristică și scolastică, exigența cunoașterii supranaturale prin lumina divină, idealul moral al sfințeniei nu au reușit să modifice mersul gândirii occidentale decât pentru un mileniu, pentru ca odată cu debutul modernității aceasta să revină spectaculos și nevrotic la producția pură, industrială așa zice, de teorii.

Dacă prin exersarea atenției se poate atinge un prag metafizic, iluminarea, unde mintea cunoaște ceva lipsit de relativism și neconjunctural, atunci *insistența filosofică în direcția perfecționării atenției are la rândul ei un sens pedagogic*. Atributul cuprinderii atenției nu se realizează cu adevărat decât în saltul iluminat al minții. Până la acest punct, oricât de performantă analitic și bună cunoscătoare, mintea rămâne în orizonturi limitate, ale căror contururi indică granițele dintre competență și ignoranță. *Înainte să fi cunoscut deschiderea și puterea de pătrundere a realității survenite prin iluminare, mintea nu are cum să-și realizeze nivelul de ignoranță, nu își poate vedea limitele, nici incompetența*. La câștigarea acestei formule iluminate a minții, poate cea mai rafinată și valoroasă, cultura noastră are de lucrat foarte mult, fapt care, dacă va fi împlinit, va fi în beneficiul și spre salvarea ei. Spre salvarea omului occidental.

Marius CHELARU

Cum s-a înfăptuit România în viziunea unui american

Nici un popor n-a luptat mai mult ca românii pentru susținerea Țelurilor sale naționale“, scrie autorul aceste cărți (apărute în 1931) care abordează contextul în care „chestiunea română“ de la 1856-1866 s-a finalizat cu bine, în condițiile condiții de atunci din regiune și din Europa, pentru România.

Thad Weed Riker (1880-1952), absolvent de Princeton, profesor de istorie a Angliei la Cornell, de istorie europeană modernă la Universitatea din Texas ș.a., a publicat mai multe cărți, între care și *The Making of Romania*, 1931, *A Short History of Modern Europe*, 1935, *The Story of Modern Europe*, 1942, *A History of Modern Europe*, 1948.

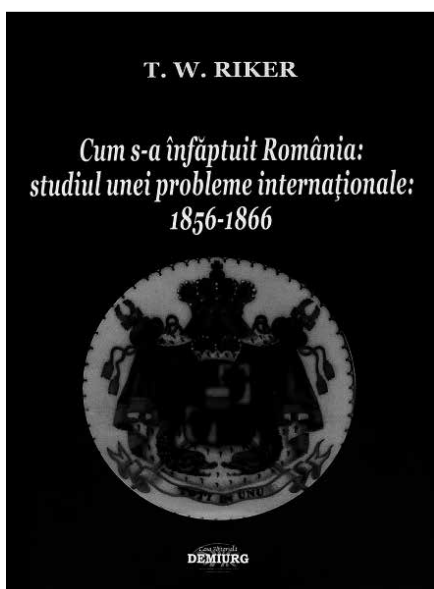
Cartea a fost citată/ amintită la noi încă din anii 30 ai secolului trecut, de exemplu de către generalul Radu Rosetti, membru corespondent al Academiei Române (în ședința din 19 februarie 1934), care a semnat și prefața ediției (datată 13 august 1940) tradusă în limba română de

Alice L. Bădescu (editura Polidava), reeditată în 1944, apoi, după 1990, la editura Alfa din Iași, în 2000, și, acum, cu un necesar indice general, tot la Iași, la Demiurg.

Acest „demers istoriografic neobișnuit“ (cum scrie Cristian Ploscaru), al cărei autor a consultat și o bibliografie diversificată (documente nepublicate, broșuri contemporane, corespondență, tratate, memorii etc contemporane, documentație auxiliară, varii alte documente/ publicații ș.a. – din consultarea căreia și-a format și o imagine despre români și România). A abordat și modul în care, dat fiind cadrul internațional zonal (din Imperiul Otoman, la care se adaugă „interesele“ Rusiei și Austro-Ungariei), și

european, s-a putut să se ajungă la calculele/ motivațiile acceptării recunoașterii „chestiunii române“ ca fiind de interes internațional.

Azi se vorbește (din motive pe care oricum le-ai interpreta, nu cred că justifică această categorisire) despre „Mica Unire“ și „Marea Unire“, iar cei care fac asta uită dacă nu ar fi fost „Regatul“, nu ar mai fi avut nimeni la sau cu ce se

„uni“, dacă nu ar fi fost anul 1859, dacă aceia de atunci nu ar fi făcut ce le-a stat în puteri și mai mult de atât, și, după T.W. Riker mai ales nu s-ar fi așezat astrele (a se citi interesele) pentru noi. Nu putem ști dacă lucrurile nu ar fi fost extrem de complicate ulterior, și poate că nu am mai fi avut poziția care să ne permită alți pași. Lucrurile în secolul al XIX-lea au fost, și în zona noastră, dar în întreaga zonă, complicate,

Semnalăm carte și în ideea a releva ce anume scrie acolo, dar lăsând cititorului plăcerea de a afla detaliat toate acestea, pentru că este cu adevărat una de interes din mai multe perspective. Insistăm acum mai degrabă pe cum, în ce fel a privit autorul România, situația noastră de atunci și prin prisma surselor consultate, și a modului în care le-a analizat.

Am citit diverse articole/ studii/ documente ș.a. pe tema abordată de Riker (în afară de cele care au autori români, de atunci sau din diverse epoci), unele scrise de oameni care au lucrat în structurile otomane (chiar înalți funcționari ai imperiului), alții în cele austro-ungare, rusești ș.a. Aceasta a lui Riker, una densă informațional, pe de altă parte, m-a interesat și din perspectiva unei abordări diferite, fie și în anumite privințe, față de aceea din lucrările otomane, austriece, românești, în general europene pe care le-am consultat, „de la distanță“ altei mentalități, dat fiind că autorul este american. Am privit abordarea sa din mai multe perspective, de la modul în care a consultat și analizat sursele românești la bibliografie, în care, de pildă, nu se regăsesc (deși sunt unele care fac referire la „Turcia“) documente de referință dinspre Imperiul Otoman/ având autori otomani. Este o lucrare bazată pe analiza atentă a documentației occidentale, dar și rusească și apoi a celei scrise de autori români, fie că vorbim de surse diplomatice, tratate ș.a. sau memoriilor ori lucrări despre evenimentele vizate. De asemenea, sunt luate în calcul de către autor, de exemplu, foarte puțin spre deloc colecțiile din presa de la noi, câtă era, la fel și din Europa ori din Imperiul Otoman/ apărută la Constantinopol deloc. Se regăsesc la bibliografie o serie de acte oficiale interne ale României, probabil cele la care a putut avea acces sau pe care le-a considerat de interes. Dincolo de maniera în care le-a analizat, cum a conchis el (atâta cât a făcut asta din cărți/ documente românești) că se petreceau lucrurile în societatea de la noi, este semnificativ și ce surse românești, ale autorilor români publicate în limbi străine i-au fost accesibile autorului.

Doar câteva aspecte: problema unirii Principatelor a fost pusă în discuție încă în timpul Conferinței de la Viena, la 26 martie 1855, de către reprezentantul francez, baronul de Bourqueney (A. Ubicini, *La question des Principautés devant l'Europe*, Paris 1858, p. 6), stipulându-se că „Rusia nu va exercita nici un drept particular, de protecție sau de ingerință în afacerile interioare ale Principatelor“. Mihail Gorceakov, despre care amintește Riker nu o dată, fiind reprezentantul țării și la Conferința de la Viena,

a spus că „noua ordine de lucruri nu trebuie să priveze aceste provincii de nici un avantaj pe care ele le-au avut până acum“, iar Karl Nesselrode, atunci cancelar al Imperiului Țarist, mai mult, credea chiar că Principatele aveau „privilegii“ „imunități“ ș.a. datorită Rusiei, dar ministrul Afacerilor Externe al Franței, contele Walewski, a replicat că Rusia a comis mai degrabă abuzuri, a luat din teritoriile noastre, și-a pus oameni aserviți la conducerea țărilor, și spionau prin aceștia pe domnitori¹ ș.a. ș.a. T.W. Riker scrie că Principatele, din postura de „pupile aruncate de soartă în ușa Concertului european“, au ajuns la etapa în care „chestiunea română“, a devenit un „prim punct“ pentru politica internațională.

Știm că Austro-Ungaria cerea chiar reluarea votării, după 1859, iar Riker – care a scris o carte utilă nouă, și care abordează favorabil României „chestiunea unirii“ – spune că, prin Gorceakov, în „chestiunea unirii Principatelor“ „lucru destul de curios, Rusia a fost aceea care înaintea tuturor a avut hotărât meritul de a fi venit în ajutorul cauzei naționaliste în Principate“. Sigur, sunt multe, multe detalii de interes în această carte, dar, iată, și unele „diferențe de abordare“. Riker analizează, prin prisma sa, prin intermediul surselor, complicata „problemă a Principatelor“, care a creat mari dificultăți în jocul de interese al Puterilor de atunci. De apt, interesele fiecăreia erau, multe, dacă nu divergente, oricum, în niciun caz, congruente. De pildă, într-o carte a sa², Iorga scria: „Napoleon al II-lea voia să clădească o nouă Europă, dorea învierea statelor naționale sau completarea lor“ pentru ca „să servească interesele catolice în Orient“, pe când „Napoleon al III-lea ar fi dorit și înaintea războiului cu Austria, din anul 1859, să păstreze ideea unui for internațional cu sediul la Paris, sprijinit pe autoritatea sa“.

Citind despre Unire sub domnitor străin, m-am gândit la Charles George Gordon (1833–1885), general maior britanic, cunoscut și ca „Gordon Chinezul“ (datorită curajului său, modului în care a condus trupele care au înfrânt Rebeliunea Taiping din China), ori „Gordon din Khartoum“ (după o luptă cruntă, orașul a căzut, el a fost ucis de forțele lui Muhammad Ahmad, 1844-1885, care se proclamase „Mahdi“, o figură mesianică pentru arabi), „Gordon Pașa“. A luptat în Războiul Crimeii, în China, a ajuns în Egipt, Sudan (unde a fost guvernator-general) ș.a. Era renumit și pentru onestitatea sa. Sinologul britanic Demetrius Charles De Kavanagh Boulger, 1853-1928, a publicat *General Gordon's Letters from Crimea, the Danube and Armenia, August 1854 – November 1858*, volum apărut la Londra, în 1884. În volum regăsim scrisori ale lui Gordon „Chinezul“ și despre Iași; de ex., scrie: „Îmi place Iași foarte mult. Oamenii sunt foarte civilizați“, apoi, după vizita la „hospodar“, „Prințul Ghica“,

¹ L. Debrauz, *Le Traité de Paris du 30 mars 1856 étudié dans ses causes et ses effets*, Paris, 1856, p. 168.

² Nicolae Iorga, *Stări sufletești și războaie*, Editura Militară, București, 1994, p. 129.

că și acesta era foarte civilizat. Și, cu apropiere de tema noastră, dat fiind anul în care scria: „Doamnele și domnii sunt foarte implicați în politica prezentului, privitor la unirea Principatelor sub un prinț străin” – p. 109 – 110.

Nu în ultimul rând, să ne gândim și la statele din jurul nostru, formate înainte sau după destrămarea Imperiului Otoman: câte au avut „domnitor străin”, cum s-a ajuns la asta/ de ce și de unde?

Când discută despre „experiența Principatelor sub un domnitor pământean”, adică a lui Cuza, conjunctura în care a domnit acesta, Riker scrie (reamintim, bazat pe bibliografia studiată): „Nu era numai lipsa de experiență politică a unei națiuni. Putreziciunea corupției politice, rămasă din zilele fanarioților, pătrunsese atât de adânc în cercurile politice, încât era trist să vezi cât de puțini bărbați în viața publică aveau principii de morală politică destul de sănătoasă (...). Ion Ghica mărturisea lui Green că sentințele judecătorești se vindeau pe față, și, deși era, într-adevăr, nevoie de legi era îndoielnic că se puteau găsi oameni destoinici spre a le aplica.” Cuza însă „spre lauda sa”, a încercat „o primenire generală” dar s-a lovit de interesele judecătorilor, care erau în legătură cu miniștrii ș.a., ș.a.

Citând o sursă externă, Riker scrie: „Desigur că moldo-valahii sunt înzestrați cu unele trăsături cu unele trăsături vrednice de toată stima; s-a zice, însă, că o zână răuvoitoare i-a supus sterpiciunii și i-a osândit să nu înfăptuiască nimic prin ei înșiși. Întreaga lor istorie dovedește aceasta”.

Și nu este singura dată în care această „imagine” a „moldo-vlahilor” apare, sub o formă sau alta, în carte. De exemplu privitor la un alt moment, îndeobște mai puțin discutat la noi, cunoscut drept „pactul de la Osborne” (despre care chiar autorul scrie că „în privința conferințelor care au dus la acord avem foarte puține date”³, iar

³ Sir John Arthur Ransome Marriott, are un capitol, XI, în cartea *The Eastern question; an historical study in European diplomacy*, Oxford: At the Clarendon Press, 1917, intitulat *The Making of Roumania*, în care face un foarte succint excurs al istoriei noastre, apoi, ajungând la momentul alegerilor „trucate”, scrie: „The elections were so manipulated by the provisional governors appointed by the Porte as to obtain the result desired by the Sultan”. Napoleon al III-lea a fost informat despre „împingerea”, astfel, Principatelor spre Rusia, astfel că „In August, 1857, however, the French Emperor, accompanied by the Empress and by his Foreign Minister, Count Walewski, paid a visit to the English Court at Osborne”, și, aici, „The question of the principalities was exhaustively discussed”. Napoleon al III-lea a susținut, cu diverse argumente legate și de politica și interesele zonale, între care și cele ale Turciei, Unirea, spunând că „if well governed by a European prince, would form an effectual barrier against Russia”. Lucrurile și-au urmat cursul știut, și „Fresh elections having been held, the Divans ad hoc met in Jassy and Bucharest respectively (October, 1857). The Moldavian Assembly, by 80 votes to 2, the Wallachian Assembly, without a dissentient voice, declared in favour of the ‘union of the Principalities in a single neutral and autonomous State, subject to the suzerainty of the Sultan, and under the hereditary and constitutional government of a foreign prince’. Astfel, „ce puteau să facă Puterile”? „Again they met in conference (May-August, 1858), and after nearly six months’ deliberation resolved that the two principalities must remain politically separate:

acordul din 9 august „nu luă forma unui document semnat, deși a existat un „memorandum”, dar Walewski nu l-a semnat⁴ etc etc.) și pașii premergători – care au ținut și de fraudele de la alegerile din Moldova. Nu aflăm prea multe de la Riker, de pildă, dinspre români ori otomani, nici foarte multe detalii în general despre jocurile din spatele acestei numiri, felul în care a fost impus caimacamul Vogoride⁵. Doar că acesta era lacom, cheltuia să obțină această poziție, erau niște interese în spate – descrise diferit față de Ion Ghica în scrisorile sale din „Convorbiri”,

that each should have its own parliament and its own prince, to be elected by itself, but that affairs common to both should be entrusted to a joint commission of sixteen members, consisting of deputies from each parliament”. După ce Cuza a fost ales în ambele Principate, „This flagrant defiance of the will of Europe caused completed considerable commotion in the Chancelleries; but the Powers eventually had the good sense to accept the accomplished fact; and on December 23, 1861, the union of the principalities was formally proclaimed. The new-born State was christened Roumania; and an agreement was reached, not without heart-burnings at Jassy, that the capital should be Bucharest.” Într-o altă carte, *Europe and Beyond*, E. P. Dutton & Company, 1921, apărută într-o ediție cu titlul *Europe and beyond: a preliminary survey of world-politics 1870-1939*, în 1951, analizând consecințele războiului Crimeii și mișcărilor politico-diplomatice de după, scrie (p. 2): „A third Nation-State came into being as a result of the Crimean War. By the Treaty of Paris, 1856, the Principalities of Moldavia and Wallachia virtually obtained their independence; but as separate States. So Europe decreed; the Roumanian people, however, had other views; they took the matter into their own hands, and, powerfully aided by the good offices of Napoleon III., they formally proclaimed the union of the two Roumanian principalities in 1861, and achieved final independence by the Treaty of Berlin (1878)”.

⁴ William Gordon East (care a publicat o carte, *The Union of Moldavia and Wallachia, 1859: An Episode in Diplomatic History*), în articolul *The Osborne Conference and Memorandum of August 1857* (în care dă mai multe detalii despre întâlnire, despre discuții și memorandum), publicat în „The English Historical Review”, No. CLXXI—July 1928, p. 409, notează: „Martin describes how, on the advice of the prince consort, Palmerston drew up a memorandum embodying the agreement reached, and how on the 10th Walewski acknowledged its correctness, but refused to sign.” (Este vorba despre Martin Theodore, care, în *The life of His Royal Highness the Prince consort*, vol. IV, ediția a IV-a, Smith, Elder, & Co., London, 1879, p. 113, scrie: „When informed by Lord Clarendon of the arrangement come to, the Prince advised him to put it in writing, on the sound principle that words spoken are apt to be differently understood and remembered. The value of the suggestion became apparent, when in the following year the Emperor and Count Walewski adopted a policy at variance with the Osborne Compromise. Fortunately Lord Palmerston acted upon the Prince’s suggestion, and drew up a Memorandum the same day (9th August) the arrangement was concluded.”

⁵ Dincolo de toate acestea, dintru început, caimacamul *Vogoridi* a fost primit, eufemistic vorbind, cu neîncredere. În „Convorbiri literare”, nr. 9, din 1 decembrie 1882, a fost publicat un pamflet/ o cronică satirică în versuri a unionistului Dimitrie Ralet (născut în 1816, la Constantinopol), *România după tractat*, în care autorul scrie, ca notă de subsol la fraza „Prin Reșid ne promisese Unirea și alte multe./ Va face mai puțin astăzi decît Rușii ce odată/ Prin protecție-arbitrară ne împilau țara toată...”: „Turcia în înalta ei îngrijire de a se aplica textul tractatului de Paris ce ne promite un guvern național, a rânduit de curând la Caimacamia Moldovei pe D. Vogoridi, fiul nemuritorului Capuchehaia al Moldovei. Ne îndoim ca Domnia Sa va pute dovedi nepărtinirea cerută încît se găsește în asemenea legături, (...) și nu s’a putut, încă, despărți de fes.” Pamfletul, scris la Iași, după cum l-a datat chiar autorul, apăruse (anonim, dar atribuit de Mihail Kogălniceanu lui Dimitrie Ralet), într-o plachetă/ broșură, la Bruxelles, în 1857.

de exemplu – și „consulul francez avea bănuiele că primise instrucțiuni secrete”, fără a fi clar de la cine, apoi, mai departe, cu altă ocazie, scrie despre „sprijinul activ, acordat de consulul francez și cel austriac, și înțelegerea ascunsă, de toți bănuită”, între acesta și Poartă ș.a.), rolul Ecaterinei „Cocuța” Conachi⁶ (amintește numai că Vogoride „s-a căsătorit cu cea mai bogată moștenitoare din Moldova”). De altfel, notează destul de puține detalii despre „culisele” din România, fiind relatate mai curând nemulțumirile Puterilor, poziția față de Turcia sau unele fațade de altele ș.a..

Războiul Crimeii a schimbat multe privitor la felul în care își vedeau interesele în zonă Puterile. De pe „Tratatul de pace”, încheiat în urma războiului din Crimeea (1856⁷, martie 18/ 30), lipsește semnătura vreunui român. Dar importanța acestui război, a consecințelor lui a fost bine înțeleasă de Alecsandri care, în drum spre Crimeea, scria lui Ion Ghica, în 1855: „Crîmul a devenit astăzi colțul de pămînt cel mai important, fiindcă pe țărmurile lui se desbăte chestia Orientului. El este mai cu seamă pentru noi, Românii, locul sacru unde se plămuește viitorul țărilor noastre.”

Evident, războiul acesta a avut, prin efectele mai apropiate sau mai depărtate în timp, importanța lui pentru toate popoarele din regiune, inclusiv pentru albanezi.

Pe de altă parte, pe măsură ce era tot mai limpede că Imperiul Otoman se va destrăma, și rivalitățile dintre aceste popoare au dat naștere la alte tensiuni, adeseori conflicte. Interesele, cele de desprindere de Imperiu, apoi altele care țineau de doleanțele și gândirea politică a liderilor acestor popoare, au generat la rândul lor o situație complexă în zonă. Așa se face și că, scrie Riker, înainte de Unire, „chestiunea românească a preocupat Europa ca niciodată în vara anului 1857, ca niciodată până atunci sau de atunci încolo”. Dar „nu pentru că soarta unei națiuni atârna de alcătuirea Divanului moldovean, căci

moldo-valahii nu avea nimic din farmecul romantic al secolului al XIX-lea care înconjurase pe grecii răsculați”. Și, în plus, „la Apus, la Viena, Europa nu se interesa prea mult de Principatele Dunărene”. Asta pentru că, scrie autorul, „această chestiune – ca adesea, pe atunci, orice chestiuni de importanță secundară – prezenta pentru tabelele potrivnice în care erau împărțite Puterile, un prilej de a-și încerca forțele”. În fapt, atmosfera vremii era de așa natură, conchide Riker, încât „Concertul European”⁸ nu putea întreprinde soluționarea unei probleme internaționale fără ca interesele sau «onoarea» Puterilor ce-l alcătuiau să-l înrăurească până într-atât, încât o mică neînțelegere lua proporții uriașe.

Astfel, „în lumina acestor împrejurări”, scrie Riker, „faptul că fusese chemat a domni asupra unui popor fără experiență parlamentară și adânc pătruns de moralitatea politică scăzută a Orientului -trebuie Cuza judecat, nu ca om de stat de calibrul acelora pe care te-ai aștepta să-i găsești în Apus, dar, la urma urmelor, însuflețit totuși de un spirit mai înalt și mai dezinteresat decât marea majoritate a compatrioților săi”.

Pe de altă parte, cât de independent i se permitea să fie lui Cuza (care apare, în viziunea autorului, drept „unul dintre puținii patrioți ai țării”, și deși criticile numeroase asupra domniei sale nu sunt lipsite de temei întrutotul, „este însă un act de dreptate să nu uităm greutatea”, și piedicile pe care a trebuit să le întâmpine”), relevă Riker, conform documentației, când domnitorul, dată fiind situația din țară, ridică – fapt la care Apusul nu se aștepta – chiar el chestiunea retragerii în favoarea unui domnitor străin. Au fost momente în care Rusia, prin „Ignatieff”⁹ și „Offenberg”¹⁰, ca să-l determine „să-și schimbe protectorul”, adică Franța, „își dădeau toată silința de a-l convinge

⁶ Ecaterina Cocuța Vogoride, cea care, intrând în posesia unei chei a soțului ei, caimacamul, a găsit într-o casetă „14 scrisori diplomatice venite de la Înalta Poartă, de la Secretariatul Ambasadei Turciei din Londra și de la doi baroni austrieci” (recent s-a scris o carte despre această eroină a Unirii, foarte puțin spre deloc pomenită, în genere, pe care am semnalat-o în „Convorbiri literare” – Vasile Ghica, *Cocuța Conachi. Eseu despre eroina din umbră*, ediție revăzută și adăugită, Editura StudIS, Iași, 2021)

⁷ An în care, în timpul Congresului de la Paris (februarie-martie 1856), Paul Bataillard (n. Paris, 1816), a publicat *La Moldo-Valachie dans la manifestation de ses efforts et de ses vœux, și Premier point de la Question d'Orient: les principautés de Moldavie et de Valachie devant le Congrès*. În 1891 a publicat *Jean Brătianu et la politique extérieure de la Roumanie*, reeditată, cu o introducere de „G.I. Brătianu”, la Cartea românească, în București, în 1940. *Principatelor, Paul Bataillard*, (extras din Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, Tom I, Mem. 7). La p. 5 din broșură, 315 din *Memorii*, scrie: „În 1857 el dă însă o lucrare independentă, *Les Principautés de Moldavie et de Valachie devant le Congrès*, scriere care, în aceeași revistă („Revue de Paris” – n.n., M.C.), e apreciată astfel: «Această broșură, scrisă în adevăratele principii, e, cu aceea a d-lui Brătianu, unul din cele mai bune documente asupra chestiei care ocupă în acest moment diplomația» (și în cronică se relevă că avem «instituții în armonie cu ale Apusului”).

⁸ „Concertul European”, numit și „Sistemul Congresului” (de la Congresul de la Viena) a fost un acord privind echilibrul puterilor din Europa de după sfârșitul războaielor napoleoniene (1815), cu modificări semnificative după anul revoluționar 1848, până în 1914. „Puterile” fondatoare: Austria, Prusia, Imperiul Rus, Marea Britanie, la care, ulterior, s-a adăugat Franța. În timp, a cunoscut modificări.

⁹ Nikolai Pavlovici Ignatiev (1832 – 1908); nobil rus, militar și diplomat, care a fost ambasador al Rusiei la Beijing (1860 – 1863), Constantinopol (1864 – 1877), apoi ministru al „Domeniilor Publice”, ministru de interne în imperiul țarist. Cunoscut pentru abilitățile sale (și) diplomatice, numele său se regăsește în multe cărți de memorii, documente ș.a. ale oamenilor de stat ai vremii; a avut și rol de „negociator” la San Stefano.

¹⁰ Stoica Cristinel Popa, *The 1868 Russian naval incident in Romanian Bessarabia: Documents from the archives/ Incidentul naval rusesc din 1868 din Basarabia românească: Documente din arhive*, „Studium” XI, Galați, 2018, p. 29: Consulul General al Rusiei, la acea vreme, era „Henrikh Henrikhovich Offenberg (n. 1821, m. 1888)”, „urmașul lui Lorentz Offenberg...”; „era fluent în câteva limbi”, „un nobil deținând titlul legal de „Baron Offenberg of Courland”. A fost Consul General la Ambasada Rusiei din București din 1863” (trad. n. M.C.) în documentele de arhivă, notează autorul articolului din „Studium”, citând și diverse elemente de bibliografie („Arhivele Ministerului Afacerilor Externe ale României”, Fondul „România 1860–1868: Relațiile cu consulii străini”, vol. 76, Croft, Lee B & Albrecht, Ashleigh, *The Ambassadors: US to Russia/ Russia to US*. Phoenix, Capstone Publications, 2010), este amintit ca „the Russian General Consul” sau „Baron Offenberg”.

că domnia lui dăduse greș“, și trebuia „să înceteze a-și jertfi țara latinismului“. Cuza, scrie Riker (și aici citează din autori români, nu străini), „se spunea că este sătul de a fi privit a unealta Franței sau a Rusiei, când nu era de fapt“ „nimic alt ceva decât român“. Iar „cabinetele“ Puterilor „se consultau activ pentru a hotărî ce era de făcut cu domnitorul – dacă trebuia sacrificat sau numai mus-trat ca să-și îndrepte purtarea“.

Se întrevede, și din aceste exemple, modalitatea în care a analizat sursele și și-a formulat discursul T.W. Riker în acest volum important în epocă pentru noi, de interes și azi, cu toate că, cum notează și Cristian Ploscaru, nu trebuie să uităm când au fost scrise aceste pagini, realitățile la care s-a raportat autorul (între care, de exemplu, dezamăgirea sa față de rolul și ineficiența Societății Nați-unilor, răsfrântă aici în felul în care privește „Concertul European“). Nici faptul că demersul său trebuie privit și în lumina corecțiilor, nu puține, care se pot aduce urmare cercetărilor ulterioare, largirii și diversificării cadrului de documentare (personal, așa avea în vedere și sursele oto-mane, cel puțin, „Monitorul Oficial“ al nostru etc.) ș.a.

Deși multe dintre cele scrise de el relativ la români (popor, eufemistic spus, abulic, cler lipsit în genere de morală, erau oarece biblioteci dar nu erau cei care să citească ș.a.) au fost contrazise ulterior de cercetările întreprinse și de către istorici români și străini (probabil și în virtutea surselor pe care le-a avut la dispoziție, în parte), analizele sale privitor la felul în care surprinde forța ide-alului unionist la noi, prezența, între atâtea interese stră-ine și locale, a unor bărbați de stat meritorii, dacă nu de excepție, între care, în primul rând, Cuza, apoi Kogălni-ceanu dar nu numai, în pofida disputelor de tot felul ale „taberelor“ de la noi, așadar, dincolo de toate acestea este o carte care a avut meritele ei în epocă, și în ultimă instanță a fost pro-România. Fiind și o sursă de informații redade de un autor de pe alt continent, și bogată în diverse deta-lii, analize și considerații pe baza acestora, o privire asu-pra Europei, cu privirea centrată pe „chestiunea română“, pe „imaginea“ Principatelor, a „moldo-valahilor“ în gene-ral din perspectiva unui ochi „din afară“, dar și din alte motive care țin de felul în care a fost alcătuită ce docu-mente/ cărți românești/ ale unor autori români putea avea la dispoziție atunci un american ș.a., ș.a., reeditarea ei, în această formulă, este un lucru binevenit.

Că este de interes și azi pentru noi o arată cele două ediții apărute la Iași după 1990, cea mai recentă fiind aceasta de la Demiurg (care beneficiază și de un util indice general), editură la care, de altfel, au (re)apărut o serie de volume mai vechi, unele inedite la noi, pe care le-am semnalat, în timp, în revista „Convorbiri literare“, unele și în „Hyperion“.

Structura cărții (după cuvântul înainte, prefață): Intro-ducere: Principatele române și aspirațiunile lor politice: Unirea și un domnitor străin), 1. Europa asumă un pro-jectorator: Congresul și Tratatul și Tratatul de la Paris, 2.

Dezbinarea dintre Puterile Protectoare, 3. Reacțiunea împotriva Tratatului, 4. Criza de la 1857, 5. Un compro-mis: Pactul de la Osborne, 6. Lichidarea compromisului: Convenția de la 19 august 1858, 7. Replica naționalistă, 8. Capitulara Puterilor, 9. Experiența Principatelor sub un domnitor pământean, 10. În preziua Unirii, 11. Prin-cipatele Unite, 12. Probleme de organizare: chestiunea mânăstirilor închinat, 13. Episodul armelor de la 1862: Trista experiență a Puterilor Protectoare, 14. „Mica lovi-tură de sta“, 15. O dictatură binevoitoare, 17. Un dom-nitor străin, 18. România e înfăptuită, și, în final, Biblio-grafie și Indice general.

Încheiem cu un fragment din cartea lui Riker despre cum s-a ajuns ca „Europa să asume un protectorat“, căci „era necesar să se desființeze protectoratul exclusiv exer-citat de Rusia asupra Moldovei, Munteniei și Serbiei, și, în viitor, să se pună sub garanția colectivă a celor Cinci Puteri privilegiile acordate de sultani acestor Principate“.

„Conferința de la Viena se deschise la 15 martie 1855. Puterile reprezentate erau: Anglia, Franța, Turcia, Aus-tria și Rusia (...). Hotărându-se după aceea să se ia în considerare punctele în ordinea lor numerică, baronul Prokesch-Osten¹¹, al doilea delegat austriac, înfățișă un plan de lucru relativ la *Primul Punct*. În acest mod, ches-tiunea Principatelor Dunărene fu adusă în atenția Con-certului European.“

T.W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România: Studiul unei probleme internaționale: 1856-1866*, prefață și cuvânt pe coperta IV: Cristian Ploscaru, ediție îngrijită și indice general de Alexandrina Ioniță, Casa Editorială Demi-urg, Iași, 2024, 45 p.

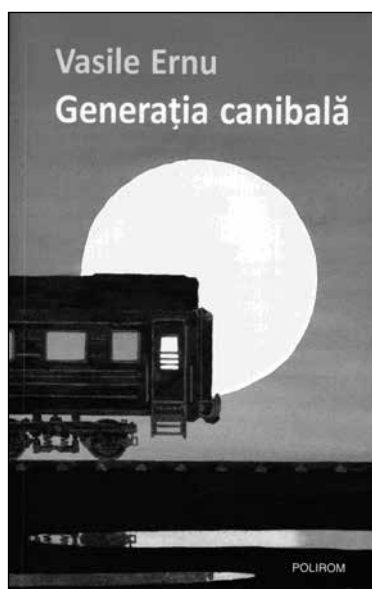
¹¹ Anton von Prokesch (Prokesh)-Osten (1795-1876); diplomat, mili-tar și om de stat austriac, autor, orientalist. În scrisorile lui Ion Ghica către Vasile Alecsandri, publicate în „Convorbiri literare“ (în speță în cea datată *Londra, 2 mai 1884*), în anul XVIII, nr. 3, 1 Iunie 1884, este pomenit și „baronul Prokesh“, când se discuta despre faptul că, deoarece „la 1 mai 1856 expirau puterile domnilor Ștyrbei și Grigore Ghica, numiți la 1849 pe termen de șapte ani, ei erau să fie înlocu-iți prin Caimacami numiți de Poartă, până la alegerea Domnilor de către Camerele electivă (...) după prescripțiunile unei Convențiuni încheiate ulterior între Puterile semnate ale Tratatului de Paris“. Ion Ghica, ajuns la Constantinopol, merge „Feti-Achmed-Pașa“, „cumnat al Sultanului“, cu care discută numirea caimacamilor. Ghica a mers să discute cu „lordul Redclif“, apoi fiind numiți fostul „Domn Alexan-dru Ghica în Valahia“ „deodată cu Toderiță Balș în Moldova; acesta era susținut de baronul Prokesh după recomandățiunea contelui Aus-triac Goedel.“ În 1857 Balș moare, Ghica, solicitat de Reșid-Pașa „să-i însemnez câteva nume de boieri care ar putea înlocui pe Caimaca-mul repauzat“, numește pe „Costache Negre, Ștefănică Catargiu, Vasile Alecsandri și Lascar Rosetti“. Urmare intrigilor diverse, a fost numit „Niculake Conake Vogoridi“, au avut loc „alegerile frauduloase“, a fost publicată „correspondența secretă a lui Vogoride“. În pofida scanda-lului, „Poarta, sprijinită de lordul Redclif și de baronul Prokesh, sus-ține cu tărie validitatea alegerilor“ ș.a.

O prodigioasă cronică a istoriei noastre recente

După ce închei lectura celor aproape 600 de pagini, cât înseamnă **Generația canibală** semnată de Vasile Ernu (Iași: Ed. Polirom, 2024), te întrebi mai întâi ce-ai citit de fapt? Un roman social, secvențe de jurnal comentate, analiza sociologică a agitațiilor ani 90, evocări, ori pur și simplu prezentarea epocii tranziției din unghiul de vedere al unui martor și totodată participant angajat în noianul evenimentelor, mereu tentat să mixeze datele memoriei cu imaginarul involburat al scriitorului din el? Răspunsul, oricum am încerca altfel, trebuie să conțină toate componentele de mai sus și poate multe altele. Pentru că **Generația canibală** e în primul rând un fragment de istorie vie, cu toate ale ei, încă obsesivă și neelucidată: istoria epopeicului deceniu de după căderea regimului comunist în Estul european văzută prin prisma subiectivă, dar sinceră, a unui tânăr venit din Basarabia, cu o sensibilitate complexă, puternic amprentată de spirit slav, evident mai ales în momentul impactării spațiului geografic de dincoace de Prut. O sensibilitate înclinată să perceapă lucrurile preponderent sub aspectul lor tragic. Am completa însă că nici mentalul mioritic n-a fost vreodată mai puțin fatalist. Vasile Ernu devine astfel un prodigios cronicar de istorie recentă. Narațiunea sa, în egală măsură literară și jurnalistică, se transformă până la urmă și într-un fel de bildungsroman, ilustrând evoluția personajului-povestitor de la începuturile

candide și visătoare către ipostaza insului matur, capabil nu doar să navigheze printre meandrele realității, ci și să separe adevărul istoric de aparențe. Parcursul cronologic al faptelor devine astfel o fascinantă călătorie inițiatică, la capătul căreia eroul, dacă nu se consideră purificat, în sens aristotelic, va dobândi măcar un cu totul alt mod de a percepe realitatea. Și anume, va privi datele acestei realități cu circumspecție, într-o cheie sceptică, pentru că viziunea idealizată a anilor 90 s-a dovedit a fi, în cazul său, care vorbește de fapt în numele întregii sale generații, o imensă deziluzie. Cartea lui Vasile Ernu se referă, concret, la radicala schimbare de paradigmă politică, socială, economică, religioasă și culturală din Basarabia și România, petrecută

în ultimul deceniu al veacului 20, schimbare ce a bulversat total și dramatic această zonă estică a Europei. Deși tăvălugul demolator privea întreaga societate, Ernu privește evenimentele mai ales din perspectiva celor tineri, ca principali agenți ai schimbării și, în prezent, după opinia sa, victime ale dezastrului general. Aici, firește, analiza autorului pare din capul locului pornită să demonstreze că anii respectivi au dislocat nu doar un regim politic, ci și confortul unei lumi, (e drept, săracă și izolată, dar oarecum stabilă și predictibilă în felul ei), provocând suferință și haos. Epoca la care se referă memorialistul, însemnând disoluția statului și a instituțiilor și instaurând arbitrariul,

corupția și puterea banului, e sinonimă conform acestei interpretări, cu „Epoca Western a Estului: epoca noastră canibală” (p. 20). Și nu e vorba doar de canibalizarea relațiilor dintre oameni, ci, mai grav, de canibalizarea propriilor iluzii referitoare la un viitor mai bun. Se trăia cu fascinația Vestului, cel plin de ispite, încât la o nuntă, undeva într-un sat, comesenii lasă baltă veselia și bucatele tradiționale spre a urmări noul episod din serialul *Twin Peaks*. Ierarhiile de orice fel au fost abolite. În Basarabia un actor cu bun renume cedează presiunii psihologice și devine cerșetor, iar profesorii, pauperizați, fac negoț cu mărunțișuri la colț de stradă spre a-și hrăni familia. Suntem în etapa în care, pentru a supraviețui, contează mai mult protecția găștilor mafioate decât instituțiile statului. La basarabeni funcționau temuta *krâșa* cu executorii ei, vestiții *rakeți*. Imaginea unei lumi care se dezintegrează, înlocuind valoarea și meritul cu diplome cumpărate și CV-uri măsluite, pare un laitmotiv în narațiunile lui Vasile Ernu. El este genul de analist care privește doar jumătatea goală a paharului, dar altfel extrem de meticulos și aducând, din punctul lui de vedere, argumente imbatabile. De aici și tabloul atât de sumbru al unei Românie (și Basarabii) definitiv debusolate și navigând în derivă spre nicăieri. Între atâtea pagini memorabile se numără și cele care descriu călătoria cu trenul de la Galați spre Târgu Bujor. În vagoanele insalubre și dezolante lumea fuma și bea, toți „erau beți, dar încă fericiți și plini de speranță”, neștiind că se aflau deja „în epoca tranziției spre nicăieri” (p. 466). Însuși trenul acela hârbuit „avea speranța că merge încă undeva”. Dar „speranța se va pierde ceva mai târziu” (p. 406), ne avertizează profetic autorul. Asemenea avertismente sunt strecurate de nenumărate ori, căzând ca niște lovituri de trăsnet în mijlocul petrecerilor fără sfârșit ale tranziției și inducând mereu ideea că asistăm la o farsă tragică a istoriei, la un fel de „canibalizare veselă” (p. 420). Și cine sunt canibalii? Dincoace de Prut sunt tinerii, proaspăt ieșiți din comunism și trăindu-și paroxistic libertatea, ca într-un carnaval, iar din Basarabia, „prima generație care mergea cu trenul nu spre Siberia, ci spre Vest” (p. 46). Dar dincolo de veselia naivă a celor tineri, ne spune Vasile Ernu, se înfiripa însă, treptat, degringolada. Locuitorii Estului făceau cunoștință cu vocabule noi, al căror conținut otrăvit avea să-i împingă puțin câte puțin pe culmile disperării: privatizare, inflație, speculă, bursă, disponibilizare, faliment etc. Motiv pentru autor ca procesul de occidentalizare să fie cercetat și descris mai ales în ipostaza sa distructivă și în culori macabre: „Descompunerea Estului a fost o mină de aur (...) pentru întregul Occident. Cadavrul însângerat al Estului a fost o perfuzie imensă pentru Vampir: o nouă piață, resurse materiale și mai ales umane imense. Mult sânge proaspăt s-a vărsat pe trupul tremurând și aparent îmbătrânit. A avut loc marea resuscitare. Vampirul s-a lins pe bot de plăcere, iar noi ne-am lins rănile de durere” (p. 378). Conform opiniei autorului schimbările sunt de fațadă, ascunzând în ele, prin falsitate și cruzime, indicibile drame omenești. Devine relevant exemplul cafenelei *Skazka* din

Cahul, altădată local unde părinții își aduceau copiii pentru destindere, acum redenumită *Escobar*, cu un bolid de lux la intrare și inaccesibilă muritorilor de rând. Iar concluzia autorului e răspicată: „Asta e lumea pe care ați construit-o. Restul e gargară” (p. 455). Altfel spus, trecutul a fost mai bun decât prezentul. Și totuși, către final, comparând cele două fețe ale timpului, analistul încearcă să împace contrariile și să impună echidistant opinia unui alt personaj emblematic al anilor 90, jurnalistul A. G.: „Nu mi-a plăcut cum eram, dar nici ce-am devenit nu-mi place” (p. 544). Spre deosebire de Vasile Ernu, alți comentatori ai tranziției către o societate liberală văd însă jumătatea plină a paharului. Adică bunăstare mai multă, avânt în economie și infrastructură și mai ales șanse mari de succes pentru inițiativa privată. Vilele devin astăzi o banalitate în orice sat, iar stațiunile de lux de la noi și din țări exotice sunt mereu copleșite de români. Cum ar veni, adevărul e situat undeva la mijloc: au dreptate și optimiștii și scepticii, pentru că succesul și eșecul funcționează fără întrerupere în istorie. Important e ca procentul celor eșuați să fie cât mai mic. Lui Ernu, privind spre trecut, inclusiv sărăcia i se pare o virtute, fiindcă „e mult mai ușor să suporti egalitatea în sărăcie decât inegalitatea în bogăție” (p. 391), aforism amendat în altă parte cu adaosul că, totuși, inegalitatea nu e preferabilă nici în sărăcie. Ne aflăm deci într-o dilemă fără soluție, deoarece în socialism, conform definiției lui Proudhon despre proprietate, „averea era legată de ideea de hoție” (p. 520), în niciun caz ca rezultat al muncii. Căci „din muncă se puteau face doar bătăături și hemoizi”, ne asigură iarăși aforistic autorul. Deci: mai bine sărac lipit pământului, dar curat. Însă indiferent de cauze, exemplele de vieți eșuate în spațiul amăgitor al anilor 90 sunt numeroase în cartea lui Vasile Ernu și contribuie din plin la impresia că autorul a întreprins, adunând mii de probe, un veritabil rechizitoriu al tumultuoșilor ani 90, atât în România, cât și în Basarabia.

Cum remarcam la început, **Generația canibală**, în dimensiunea sa caleidoscopică, are și o substanțială componentă sociologică. Ernu studiază atent medii și etape istorice, formulând constatări adesea originale despre locuri, vremuri și oameni. Călător experimentat, el încearcă definiții și sinteze, uneori discutabile, dar totdeauna interesante prin metodologia și inventivitatea raționamentelor. E preocupat de diferențele dintre urban și rural, în trecut și astăzi, care țin de mentalitate, educație și condiții materiale, dar și de zonele geografice, capabile să potențeze calități și defecte. Avem adevărate studii și statistici despre viața studentască în anii tranziției, la Iași și la Cluj, cu forfota și promiscuitatea căminelor, intrate și acestea în era libertății neîngrădite, dar și a luptei acerbe pentru supraviețuire. Deplasările dinspre Chișinău spre Iași, cu muni de bagaje alimentare și vestimentare, ca și organizarea „tribală” din căminele studentști sunt consemnate în pagini incandescente, de maximă calitate literară. La fel ca secvențele privitoare la Căminul 16 din campusul „Hasdeu”, socotit „Templul studenților de la Cluj”, în fapt „un simbol

al haosului total“ (p. 319). Perioada ieșeană pune deja în discuție diferențele dintre tinerii de pe cele două maluri ale Prutului, basarabenii trebuind să facă eforturi multiple spre a se integra în noul topos socio-cultural. Concluzia analistului Ernu privind acest subiect, având în față și exemplul vestitului Sergiu (Serghei) Malagamba, este că reușita adaptării cere doar atât: „să fii tu însuși!“, indiferent de context. Doar astfel basarabeauul Malagamba s-a impus, generând în divertismentul dâmbovițean și o nouă stare de spirit, *malagambismul*, „cel mai important curent al tinerilor moderni din România, adus de la Chișinău, nu de la Paris (...) Asta înseamnă integrare“, conchide ferm autorul (p. 360). Și numai așa pot fi contracarate diferențele cumulate de basarabeni după nefastul an 1812. Între altele Ernu este convins că bășcălia, savurată dincoace de Prut, este respinsă de basarabeni, ca nefăcând parte dintre fațetele legitime ale umorului. Tot așa cum manelele, cu izul lor balcanic, s-au impus greu la Chișinău, unde părea de nezdruncinat specificul „șansonului“ rusesc. Analistul crede sincer că schimbările n-au însemnat progres pentru Basarabia, ci ruralizare. Cum n-au fost benefice, sugerează Vasile Ernu, nici pentru România unde, din rațiuni globaliste, se pierde puțin câte puțin, dar sigur, câte ceva din specificul nostru identitar. Radiografiile sale sociologice fac parte organică din narațiune, argumentația purtând mereu amprenta autorului. Câteva afirmații cu această pecete personală sunt de reținut. Precum: „Față de Iași, Clujul era vizibil mai provincial, dar cu pretenții de Paris (...) Iașiul era superliberal, Clujul, cel mai conservator oraș în care am stat“ (p. 260). Sau în altă parte: „Clujul mereu a fost în zona etnic românească mai degrabă rural decât urban. De Sibiu nici nu mai zic, este un oraș profund rural“ (p. 201). Aceste trăsături cu privire la sat și oraș detectabile în Ardeal seamănă bine cu ce s-a întâmplat și la Chișinău, fiindcă ambele zone au fost puternic determinate istoric de regimuri politice imperiale. Diferit stau lucrurile, susține Ernu, în capitala Dobrogei: „Constanța este însă exact opusul: de o urbanitate a populației pe care nu am mai întâlnit-o nicăieri în România“ (p. 201). Mai avem un spațiu citadin apreciat la gradul cel mai înalt: „Bârladul (...) poate cel mai urban oraș mic al României“ (p. 410). Analistul ne mai surprinde odată afirmând că „nu e nimic mai trist decât un oraș de dincolo de munți: tristețea orașelor transilvănene e sfâșietoare, melancolică, duioasă“, acolo „și veselie e tristă“, iar „Clujul are tristețea ca marcă înregistrată“ (p. 303). Nu întâmplător „casele românilor clujeni sunt cetăți de nepătruns“ (p. 303), crede autorul, aluziv la ospitalitate. Cât despre psihologia moldovenilor descoperă că aceștia, în orice situație, „lăsau impresia că au timp suficient“ (p. 114). Pentru a spulbera din capul locului orice îndoială cu privire la propriile constatări, toate analizele sale fiind considerate corecte, autorul devine la fel de generos cu superlativile și în privința „resursei“ umane: „Nicăieri nu am mai întâlnit o densitate atât de mare de oameni așa de inteligenți și așa de plini de umor ca la Iași“ (p. 109). Și: „cei mai urbani copii pe care i-am cunoscut sunt, dacă nu punem la

socoteală Bucureștiul, constanțenii“ (p. 201). Iar din echipa care scotea la universitatea clujeană, prin 1997, o nonconformistă revistă filosofică (*de gândire underground*), făceau parte „printre cei mai geniali copii ai României anilor 90“ (p. 338). Profesorul Liviu Ciortuz din Iași este „unul din cei mai importanți matematicieni est-europeni“ (p. 283), în timp ce despre universitarul clujean Adi Sârbu afirmă fără a ezita: „Nu cred că am întâlnit trei oameni de nivelul lui în România“ (p. 298). Întocmind liste cu crășmele frecventate de studenți în anii tranziției, Vasile Ernu stabilește iarăși ierarhii pe cont propriu: *Gardu Verde* era „cea mai populară crăsmă ieșeană din toate timpurile“ (p. 117), iar la Cluj *Muzic Pub* devenise „cea mai frumoasă crăsmă din oraș“ (p. 295). Tot așa cum *CD Radio* nu era faimos doar între clujeni, fiind de fapt „poate cel mai bun din țară“ (p. 280). Un calificativ tot atât de tranșant se referă la Chișinău unde, cu numele *Doina*, avem „cel mai mare cimitir din Europa“ (p. 416). Relatările autorului sunt analitice până la detaliu, dublate neconținut de martori și mărturii, de statistici și argumente, încât până la urmă cititorul, copleșit de amploarea și farmecul emoțional al discursului, acceptă întregul narativ, inclusiv concluziile, ca pe ceva de necontestat. Chiar dacă, rod al propriilor experiențe de viață, nu poate împărtăși pe deplin aserțiunile lui Vasile Ernu, precum cele referitoare la fenomenul Piața Universității 1990 („mai degrabă sectă decât mișcare politică“, p. 151), apărarea invaziilor minierești în Capitală, elogiul colhozurilor sau denigrarea cu orice preț a Vestului (în Occident important e ca părinții, murind, să nu-ți lase moștenire *datorii*: „Dacă te lasă fără nimic, ești fericit“ (p. 486). Dar indiferent despre ce vorbește, Vasile Ernu posedă arta compoziției savuroase, bazată în principal pe spontaneitate și inepuizabilă fantezie. Discursul său lasă mereu impresia oralității necontrafăcute, un fluid alcătuit din particule care se îmbină armonios. Stilul colocvial se păstrează și când se ocupă de teme și subiecte grave, în care trebuie să prevaleze elementul emoțional. Sentimentul oralității domină și în cazul nenumăratelor digresiuni care conferă cărții, dincolo de caracterul ei documentar, atributele beletristicii. Atunci autorul, după lungi și aparent independente divagări, ca după un repaos neprogramat, revine nonșalant la firul epic: „Așa. Unde rămăsesem?“ (p. 269).

Cele trei „cărți“ care compun **Generația canibală**, (*Aer: spre Iași; Apă: spre Cluj și Foc și pământ: Basarabia*) conțin și numeroase referințe culturale, reflectând parcursul intelectual al autorului, dincolo de tribulațiile epocii. Densitatea acestor referințe crește odată cu instalarea, pentru 12 ani, la Cluj unde experimentele în domeniul artei și culturii vor atinge punctul culminant. Iașiul universitar s-a impus atenției sale, ca student la filosofie, prin câteva nume, din care se rețin logicianul Petru Ioan și mai ales profesorul Ștefan Afloroaiei, pentru că „preda o hermeneutică de primă clasă“ (p. 122). Ca degustător de gândire filosofică, nu pare atras de M. Eliade, cu toată „acea pasiune fierbinte și aceea dezlănțuire“ a stilului acestuia, și nici de E. Cioran, „un religios confuz, metaforic, paradoxal“ (p.

151). Clujul însă, unde se mutase pentru un master în filosofie, urma să-i ofere un câmp de acțiune și mai generos. Cunoaște întâi câțiva universitari de excepție. Dar pătrunderea în rândul noii elite artistice din capitala Ardealului s-a produs prin intermediul unor antreprenori maghiari care, mărturisește Vasile Ernu, „sunt marea mea descoperire și comoară de la Cluj“ (p. 303), fiindcă ei administrau atunci „zona culturală care conta cu adevărat, zona modernă avangardistă“ (p. 281). Și astfel, în continuarea aventurii cognitive începută la Iași, facem cunoștință acum cu multele și spectaculoasele sale avataruri culturale din Transilvania: colaborator la CD Radio, în echipa celor de la Casa Tranzit, care promova cultura independentă locală, înainte de TIFF și Untold, odiseia editării și tipăririi revistei studentești *Philosophy & Stuff* și încă altele. E perioada când Mihai Pop reușește lansarea pictorului A. Ghenie și în Cluj răsună șlagărele trupei basarabene *Zdob și Zdub*, poetul Ion Mureșan poate fi văzut în compania lui Sandu Vlad la crâșma Ema, iar în atmosfera promiscuă a căminelor

studentești se recită din poezia subversiv-macabră a lui Dan Sociu. Indiscutabil, un merit important al cărții este și scoaterea în evidență ori de câte ori se ivește prilejul, a etosului basarabean, cu specificul și valorile sale. Cum e și firesc, în pofida atâtor ani de peregrinări prin istorie și geografie și trăind dincoace de Prut, Vasile Ernu rămâne în adâncul inimii consubstanțial inclusiv cu frumusețea și pitorescul graiului din Basarabia, „cu toate rusismele și amestecurile posibile“ (p. 134), deși asta nu se vede în scriitura sa. Iar **Generația canibală**, noua sa cronică de istorie recentă, e ca o oglindă în care putem vedea adevăratul nostru chip, chiar dacă acesta nu e tocmai ce ne-am fi dorit. Și oricât de contrariați ne-am declara din când în când urmărindu-i discursul, trebuie să recunoaștem că în multe secvențe ale cărții ne regăsim și noi, contemporanii lui Ernu, cu îndoieli, speranțe și întrebări la care nu există doar un singur răspuns. Scriitorul ne oferă deci un document de extracție socială și politică nu doar incitant, ci și profund necesar, acum și în viitor.

Octavian BUDA

Victor Papilian: anatomistul dostoievskian

La 15 august 1956 intra în neființă, la Cluj, scriitorul și medicul Victor Papilian (n. 17 iunie 1888, Galați), personalitate de primă mără a medicinei clujene și un scriitor a cărui operă rămâne încă o sursă de exegeză literară complexă. Provenit din familia unui medic militar gălățean cu studii la Paris, el a studiat medicina la București, devenind un elev favorit al anatomistului și antropologului Francisc Rainer (1874-1944), și absolvind în paralel și Conservatorul (la secția de vioară). După experiența frontului Primului Război Mondial și martor la Marea Unire, Papilian va ajunge cadru universitar la Cluj, cu sprijinul savanților Victor Babeș și Gheorghe Marinescu, devenind profesor titular „anatomicus“ și decan al medicinei clujene.

Astăzi, atlasul său anatomic rămâne încă un reper esențial în formarea medicală universitară de la noi, în plină eră digitală și revoluție a imagisticii inteligenței artificiale. A fost fondatorul asociației autohtone de antropologie, membru al asociației omoloage de la Paris, autor a numeroase manuale și tratate savante în domeniul anatomiei, embriologiei, chirurgiei, imunologiei, fiziologiei etc., conducător neobosit de reviste de profil, dar, și nu în ultimul rând, un animator cultural local. Cenaclul său literar a funcționat ca magnet intelectual pentru numeroși scriitori ardeleni notabili și nu numai, iar formația sa muzicală i-a permis să dețină funcții de director al Operei și Filarmonicii din Cluj și Sibiu. Vicisitudinile epocii comuniste s-au răsfărânt ulterior asupra destinului său: pentru activitățile sale pro-catolice (a fost foarte apropiat de monseniorul Vladimir Ghika) și pentru opțiunile sale politice pro-titliste (a fost social democrat în aripa partidului lui Constantin Titel Petrescu) a fost arestat,

persecutat politic, ultimii ani de după recluziune petrecându-i într-un profund nedrept anonimat profesional, în fond, un destin tragic. Pentru lumea scriitoricească, prolificul Victor Papilian rămâne însă unul din fondatorii Societății Scriitorilor Români din Ardeal (1936).

Dacă opera anatomistului și profesorului de medicină Papilian sunt relativ bine cunoscute, în schimb, nu același lucru se poate spune despre activitatea sa culturală, foarte consistentă prin pluralitatea domeniilor atinse, în virtutea unei productivități intelectuale cu adevărat ieșite din comun. Se poate vorbi astfel despre muzicianul Victor Papilian, absolventul Conservatorului de Muzică din București (instrumentul vioară), așadar violonistul din Orchestra Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor (1907). Rămânând la muzică, se pot scrie evocări despre cel care a fost directorul Operei Naționale Române din Cluj (1933-1936), și nu în ultimul rând despre cofondatorul unei orchestre simfonice la Cluj, alături de George Vălsan și Zeno Vancea, precum și al unei orchestre de cameră la Sibiu în anii grei refugului, dar care va constitui nucleul viitoarei Filarmonici din localitate. Dar și despre cronicarul de muzică, inspirat și incisiv în textele sale de critică artistică.

Scriitorul Victor Papilian a fost înainte de toate un polihistor: nuvelist, un povestitor cu har, dramaturg, eseist, critic de teatru și muzical, un foarte activ critic cultural în cadrul Societății Scriitorilor Români din Ardeal, începând cu 1936.

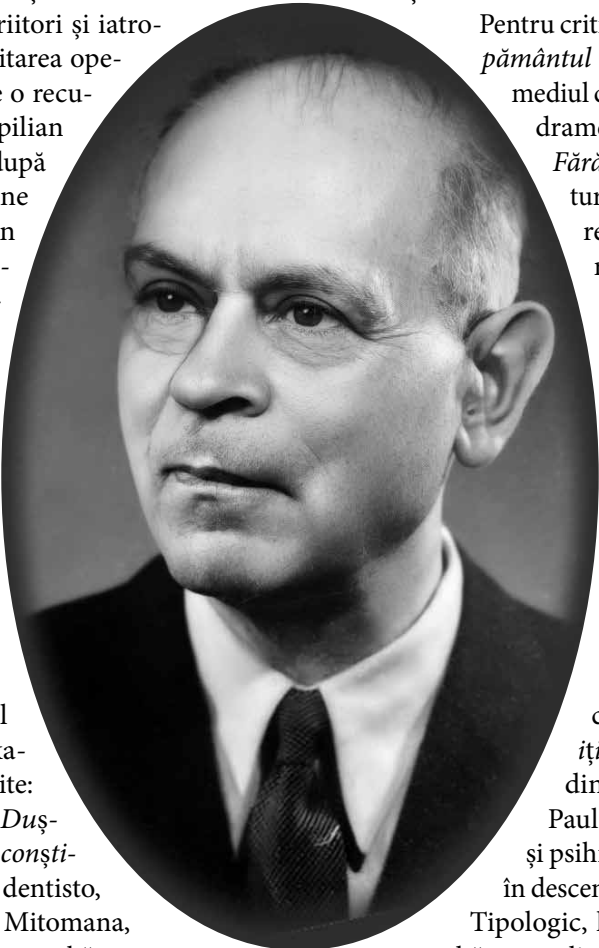
A publicat cu pseudonimul *Sylvius Rolando* (cu trimitere la anatomisul olandez din epoca barocă, Franciscus Sylvius), iar o parte din manuscrisele sale au ajuns, după arestarea sa, în arhiva Securității din Bistrița. Activitatea sa scriitoricească rămâne o provocare intelectuală, proza sa este încă relativ puțin cunoscută, cu toate eforturile lădabile depuse de Constantin Cubleşan, Mircea Popa, Crișan Mircioiu, Florea Marin, Octavian Gr. Zăgreanu, Ștefania Kory Calomfirescu, și mai recent de Paul Cernat, critici și istorici literari și, nu în ultimul rând, medici scriitori și iatro-istorici care au contribuit la reeditarea operei sale literare. Se poate vorbi de o recuperare literară graduală a lui Papilian abia după anii 1960, și mai ales după 1990. După publicistul Demostene Șofron, anul 2017 a însemnat un pas înainte în cunoașterea și aprofundarea operei literare a lui Victor Papilian.

Urmare a unui parteneriat cultural instituțional între UMF „Iuliu Hațieganu” și Editura „Școala Ardeleană” au apărut în 2017, în condiții grafice de ținută, volumele intitulate laconic *Scrieri*: volumul I, de nuvele, povestiri, conferințe și volumul al II-lea, dedicat dramaturgiei, o ediție îngrijită și prefăcută de criticul Mircea Popa. Conținutul celor două volume este cvasi exhaustiv, cu nuvele și povestiri inedite: *Poșta*, *Subsol*, *A doua nebunie*, *Dușmana copiilor*, *Poezie*, *Un caz de conștiință*, *Entos Hymon*, *Zidul*, *Coană dentisto*, *Cei ce rămân*, *Ion* și *Nelu Vătafu*, *Mitomana*, *Mai tare ca iubirea*, *Emancipare*, *Prea multă putere*, *Între tineri*. Zestrea primului volumn este întregită și de cinci conferințe: *Despre elite* și *tineret*, *Viață* și *sensibilitate*, *Lecție inaugurală*, *Goethe: om de știință*, *Umorul american*. Volumul al II-lea este dedicat dramaturgiei, în care sunt incluse cinci texte inedite: *Maestrul*, *Regie*, *Tu es Petrus*, *Ioana d'Arc* și *Crinul de aur la Sf. Mormânt*. Alături de cele patru titluri publicate ca notăți editoriale, rămân de notorietate lucrările sale clasice precum *Celui ce n-are i se va lua* (1927), *Cerurile spun* (1933) și *Nocturnă* (1934), piese care au fost jucate în epoca interbelică pe scena Teatrului Național din Cluj-Napoca.

Demersul recuperării creației lui Papilian este notabil, iar restituirile romanelor *in integrum* rămân pentru mediul cultural clujean o prioritate: *Ne leagă pământul*, *În credința celor șapte sfeșnice*, *Fără limită*, *Coana Truda*, *Chinu-iții nemuririi*, *Manoil*, *Bogdan infidelul*, care au apărut fie în timpul vieții autorului, fie postum, și care reclamă o reeditare comprehensivă. Așa cum și nuvelistica sa poate fi recuperată printr-o nouă lumină a tiparului: *Generalul Frangulea*, *Sufletul lui Faust*, *Vecinul*, *De dincolo de râu*, *Nuvele*

oltenesti, *Nuvele bărbieresti*, *Gelozia*. Apoi cronicile sale de teatru și cele muzicale, documente în timp de un înalt rafinament cultural.

Legat de presa transilvăneană și de revista *Gândirea*, Papilian debutează „literar” în 1924 printr-un pamflet (*Istoria măgarului farsor și a cioarei invidioase*) o diatribă la adresa acuzelor de plagiat aduse tratatului său de anatomie descriptivă și topografică. *Invidia medicorum... toxică și veșnic neobosită...*

Pentru criticul Paul Cernat, romanul *Ne leagă pământul* (1926) evocă diaristic, prin intermediul conștiinței frământate a unui medic, dramele societății românești antebelice.

Fără limită (1936) e un roman de factură psihianalitică cu puternic substrat religios care relatează amar despre resorturile destrămării unei căsnicii moderne. Titlul reper al perioadei interbelice rămâne *În credința celor șapte sfeșnice* (două volume, 1932-1933), în fond o frescă a societății ardelenice de după 1918, realizată din perspectiva tulburătoare a unei secte milenariste și a liderului ei, dostoevskianul Maxim Muscă, un fel de Grobei revisited. Postum, după 1980, i-a fost editată o trilogie romanească de amplu calibru, destul de discret comentată în lumea literară: *Chinu-iții nemuririi*, un roman universitar din lumea medicală. Pentru același Paul Cernat, *Orgolii* scris de scriitorul și psihiatrul Augustin Buzura se situează în descendența intelectuală a acestui roman.

Tipologic, literatura lui Victor Papilian dezvoltă un realism social amplu, cu o bogată ilustrare de medii sociale, pe care se grefează, poate uneori prea retoric și demonstrativ, cazuri dramatice, abisale, cu o întreagă problematică a alienării moderne și o, aproape inevitabilă, dimensiune mistico-religioasă. Alte romane postume precum istoricizantul *Bogdan infidelul*, sau *Coana Truda*, un roman al durității periferiei urbane, care amintește de marginalii lui Nicolae Minovici, sau fabulatoriul *Decameronul românesc*, toate își așteaptă încă exegeza de specialitate. Alte nuvele ale scriitorului, crează un florilegiu foarte divers ca registru și problematică existențială (*Sufletul lui Faust*, *Generalul Frangulea*, *Vecinul*, *Manechinul lui Igor*, *Nuvele oltenesti*). Conducător și al unui cerc dramatic în anii refugiului la Sibiu al Universității clujene, piesele sale de teatru rămân tributare aceluiași univers afectiv, cu o marcată cazuistică mistico-spirituală. Un fel de Via Crucis.

Editarea în 2017 a unui număr de cinci conferințe publice sporește valoarea demersurilor culturale ale savantului, clujean prin adopție. Iată ce sublinia Papilian în conferința sa „Despre elite și tineret”: „S-a vorbit mult și cu drept cuvânt, după război, despre pacostea inflației de diplome. Diploma

care trebuie să fie un mijloc a ajuns un scop; de aici și toate deziluziile pentru tineret și toate greutățile pentru guverne. Tânărul în posesia unei diplome își arogă un drept, iar când statul s-a găsit asaltat de mulțimea solicitanților, s-a găsit în nepuțință de a da o soluție. Criza s-a prezentat cu mult mai tragic ca odinioară, n-a fost un simplu dezacord între generații, ci o ură de exterminare între tinerii care pentru bătrâni erau niște uzurpatori și bătrânii care pentru tineri erau inopertuni, căci nu se resemnau să moară mai repede. Chiar dacă a fost scris imediat după prima conflagrație mondială, rechizitoriul profesorului rămâne de o extraordinară actualitate.

Pentru criticul literar Mircea Popa, interesul lui Victor Papilian se îndreaptă înspre zugrăvirea preocupărilor oamenilor simpli, a viselor și fanteziilor lor, a surprinderii vieții lor mediocre, făcute din gesturi și întâmplări reduse la mecanica existențială. Accentul observației sale cade pe urmărirea trăirilor sufletești, pe trama psihologică provocată de evenimente și situații nu totdeauna conforme moralei colectivității și consecințele pe care atari acte de viață, nu întotdeauna bine gândite, le provoacă în comportamentul celorlalți. Zbuciumul interior, tentația redempțiunii și confruntarea cu canoanele religioase vin să acopere o mare parte din tribulațiile personajelor, aflate în situații fără ieșire: „trăirea în imaginar, exaltarea și proiecția alternativă sunt în aceeași măsură producătoare de mari decuplări de la făgașul comun al existenței, translaarea cazuisticii morale în zona judecății individuale sau colective accentuează stările de criză și zbatere atent monitorizate. Fluctuațiile de gândire, retractările și schimbările de macaz sunt la ordinea zilei, ocolirea situațiilor lineare fiind principala preocupare a prozatorului. Se pleacă de la situații firești, pentru ca mai târziu acestea să fie bulversate, prin faptul că eroii săi sunt preocupați de depășirea condiției [umane]. Cu o observație vie de entomolog care își studiază atent recolta prinsă în insectar, ochiul critic și necruțător al scriitorului nu prezintă indulgențe și parti-pris-uri sau simpatii pentru cei aflați în posturi condamnabile. Dimpotrivă, acestea sunt surprinse cu ochi ironic sau batjocoritor, devenind obiect de studiu caracterologic atent. Tentația lor de a-și depăși condiția, de a-și urmări cu orice preț visurile himerice, aspirațiile imposibile, oferă alte ocazii de fină analiză psihologică, în care toate resorturile sufletești sunt ținute captive și concentrate spre rezolvări de situații nu întotdeauna previzibile. Om de știință în primul rând, el are obsesia prezentării unor «cazuri» de patologie medicală, de analiză și disecție științifică, imbinând în mod obișnuit proza de comportament cu proza de atmosferă, în așa fel încât cititorul să nu fie niciodată sigur pe mizele sale. într-un anume fel, personajele sale sunt niște «sucii», fapt care îl situează pe Papilian printre precursorii acestui gen de proză din literatura noastră. [...] Materialul uman stă mereu în centrul interesului său, pentru revelarea înțelesurilor profunde ale atitudinilor acestuia el apelează în mod curent la dialog, la portretul sugestiv, descrierea simbolică, parabolă și proiecțiile în fantastic. De cele mai multe ori el operează și cu o încadrare potrivită în cadrul natural, care «răspunde» în mod adecvat la trăirile personajului. [...] Mâna de artist a scriitorului poate fi reperată tocmai în modul în care disecă cu minuțiozitate toate aceste meandre sufletești. Iar una dintre calități constă în felul în

care acest surplus de trăiri contradictorii dobândește materialitate în corespondențele pe care le creează cu natura. Iată doar două exemple de artă picturală, deși, în alte multe cazuri corespondențele de acest gen sunt susținute de o partitură muzicală corespunzătoare, ca unul care vedea în acompaniamentul muzical esența retoricii oricărei creații epice, afirmând: «Muzica pură e numai spirit. Drama e numai carne. Opera singură caută să exprime ceea ce în noi ține și de carne și de spirit». Dincolo de fondul muzical sau pictural, Papilian ne rezervă numeroase oaze de frumusețe lirică și poetică surprinzătoare, care răsar adeseori din text, prelungindu-ne actul contemplației și frumuseților lumii”.

Desigur că prolificitatea literară *sui generis* nu oferă garanția notorietății. Numai că enciclopedia Victor Papilian a fost realmente un scriitor cu forță ideatică. El rămâne o personalitate creatoare puternică, a cărei operă se cere a fi amplu recuperată. Și asta într-un orizont de așteptare legitim. Iar toate scrierile sale, adunate editorial la un loc, pot reda policromia intelectuală, în sensul figurat al cuvântului, a omului de cultură care a fost dostoevskianul Victor Papilian, bunicul istoricului de artă și eseistului Victor Ieronym Stoichiță (n. 1949) și al regretatului prozator Alexandru Papilian – Alexandru Stoichiță (1947-2023).

Referințe

Paul Cernat. *Victor Papilian* 61. Evocări – 15 august 2017, Muzeul Național al Literaturii Române. weblink: mnlr.ro/victor-papilian-61/

Demostene Șofron. *Victor Papilian, medic și om de cultură*, Viața Medicală, 16 februarie 2018. weblink: www.viata-medicala.ro/victor-papilian-medic-si-om-de-cultura-14271

Mircea Popa. *Victor Papilian – polivalența stilurilor*, în: Victor Papilian. *Scrieri. I. Nuvele. Povestiri. Conferințe*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017, pp. 5-40.

Kory Calomfirescu. *Profesorul Dr. Victor Papilian. Profesorul Dr. Victor Papilian. Întemeietor al anatomiei clujene și al primei societăți de antropologie din România*, Editura Ecou Transilvan, Cluj Napoca, 2015.

Crișan Mircioiu, G.N. Ionescu, Cornelia Papilian, Mircea Popa, Octavian Zegreanu. *Omagiu Victor Papilian, 100 ani de la naștere, culegere de evocări, comentarii, mărturii, comunicări*, Litografia I.M.F. Cluj-Napoca, 1988.

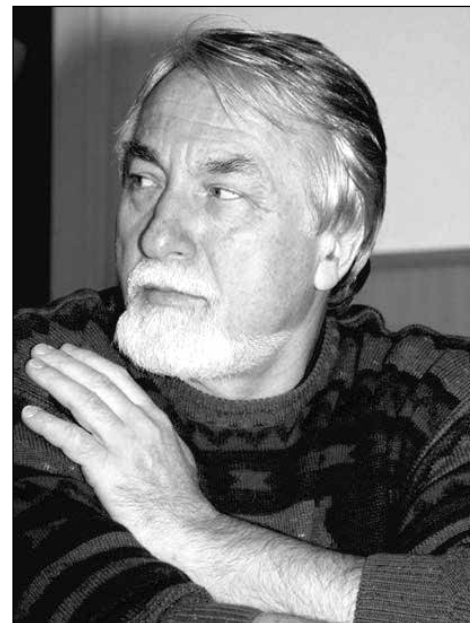
Dan Fornade. *Personalități clujene (1800-2007)*. Dicționar ilustrat, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007.

Florea Marin. *Facultatea de Medicină, Școala Medicală Clujeană și Spitalele din Cluj (1500- 1990)*. Scurt istoric, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2004.

Traian Bradea, Radu Țuculescu (reporteri). *Undă pentru inimă și literatură, Triptic Cultură – Educație – Sănătate*, emisiune radio, Radio Cluj: 5 mai 1979, emisiune realizată cu ajutorul Muzeului de Istorie a Transilvaniei, cu contribuția Augustin Z.N. Pop.

Consiliul Județean Cluj și Centrul de Conservare și Valorificare a Creației Populare Cluj. *Repertoriul cenaclurilor literare din Cluj-Napoca*, 2002, Cluj-Napoca.

*** *Cenaclul Victor Papilian*. Weblink: ro.wikipedia.org/wiki/Cenaclul_Victor_Papilian

Visarion ALEXA

Cetățeanul turmentat...

Rescriem continuu *Scrisoarea pierdută*, desăvârșim prin nimic-nicie o plasmă existențială grotescă, fardată cu idealuri mistificate la purtător, trăim intens, obsesiv, agonic, delirant, spasme politice și erotice, construind mulțumiți de noi înșine o viețuire bășcălioasă gonflabilă, din pretexte și mășcări, o surpare mocirloasă de jos în sus, trâmbițând sloganuri patriotarde, putrezite în maculări *de-a pururi vii*. Ne săracim sufletele și gândurile, contaminăm de maladia cuceritor-malignă a imposturii.

Cu tot dinadinsul, parcă, am vrea să nu mai avem identitate... Să rămânem betegi de conștiință, să ne umilim... De ce? Acuzăm violent, furibund, criminal – timpul, destinul, pe Dumnezeu, chiar... mereu pe alții. Ei completează, nimicesc în complicitate, prin conspirații și trădări succesive, „noblețea noastră ereditară”. Spaima de normalitate, de rang uman, statutul demn al unui popor se surghiunesc zilnic... Demnitate, adevăr, dreptate, dragoste, cultură, identitate națională și încă câteva sunt au ajuns astăzi cuvinte uitate, cuvinte alungate.

Scrisoarea pierdută caragialiană are harul desăvârșirii artistice, virtuozitate prin înțelesuri, densitate și strălucire înăuntrul exprimării... Unicitate și nemurire... Colajul nostru de existență este doar o copie derizorie, blestemată, țesută din sufocare și durere, care impune o viață degradată, fără atributele iluminării. Artă fără dimensiuni tainice. Realitate fără ecou... muribundă.

Creația artistică, asemenea celorlalte fapte vii din lumea noastră, nu-ți cere decât *să fii tu însuși*, să surprinzi perfect și total viziunea ta lăuntrică, să exprimi desăvârșit experiența ta, trăirea ta. Orice încercare de voită originalitate este un act ratat. Cu cât ești mai autentic, mai tu însuși, cu atât ești mai puțin personal, cu atât exprimi o experiență universală sau o cunoaștere universală.

„*Sublim și absurd – iată polii între care ne exercităm profesional. În viață, noi ne naștem nu o dată, ci de două ori. Prima oară când ieșim din pântecul mamei noastre, apoi, într-o bună zi, când ne dăm seama că nu suntem singuri. Că mai există și ceilalți, și că ei ne privesc, ne observă, ne supraveghează, ne*

judecă. De aici încolo vei fi obligat să trăiești: Tu și Ceilalți. În această clipă se produce cea de-a doua naștere, prin care proiectăm în lume o a doua ființă, ce va fi personajul pe care dorim să-l întruchipăm. Nu vom mai fi noi înșine: începem să jucăm, înfățișând un personaj în spatele căruia ne ascundem și cu care ne apărăm. Iată prima situație dramatică a lumii: Noi și Ceilalți. Și iată cum omul e născut actor.” (Mircea Eliade)

Actul teatral nu poate elimina fertilitatea gândirii teoretice. A ignora gândirea și controversa ideatică, înseamnă a-i nega teatrului conștiința de sine.

Am scris cândva, prin 1984, despre „Adevărul lui Cațavencu”. Articolul a fost dat deoparte cu politețe... *România literară* nu l-a putut publica. Vorbeam atunci despre *adevărul utilitar*, despre neputința multora dintre noi de a înțelege complexitatea scrierii caragialiene și de a găsi rezonanța semnificațiilor sale în lumea noastră de astăzi. Porneam de la acel *simt enorm* și văd *monstruos*... descifrat de Paul Zarifopol:

„Acele cuvinte nu sunt o formulă ocazională, ci rezumă un temperament și lămuresc o metodă artistică. Sensibilitatea (enormă) și viziunea monstruoasă au imprimat artei sale caracterul excentric: în comic, stil caricatural, deci stilizare; în tragic, forme de groază și de tortură extreme. În general, acest om simțea enorm; aparatul său psihic era oricând gata să interpreteze excesiv. Toată producția lui mărturisește această pornire. În grav ori în ridicul, construcțiile lui poartă semn de fundamentală violență. Orice caracter al lui este un exces, orice situație, o culminație.”

Structură artistică sofisticată și exigentă, gânditor mascat și artist extravagant, spiritul caragialian oferă incitante asocieri: inconștientul și absurdul, misteriosul și melancolicul, credința și negarea. Căci între pietatea față de lume, provocată de raționalism și senzorialitate, și negația ei limpezită religios nu se mai disting rasele, ci figurile spiritului. Acel *om* ce trece prin lume lipsit de noroc, produs al neliniștii pământești și al intimității metafizice. Omul devenit personaj se proiectează

într-un destin artistic și capătă rolul de mediator între viață și artă, între idei și formă.

Acești „vânători de adevăruri pe cont propriu“, cum îi numește Șestov în *Sensul creației*, artiștii gânditori ce refuză încadrarea într-un sistem, aceste spirite subtile, sălbaticе, arbitrar libere, peregrinează prin suflete, nu prin doctrine. Abisul, agonia, tipătul capătă ogindiri stranii uneori, în degradare și deriziune, „ființa și neantul dialogând până la sfârșitul lumii“.

Vito Pandolfi scrie, în *Istoria teatrului universal*, în capitolul „Caragiale și teatrul românesc“, că „viziunea lui Caragiale despre lume este făcută dintr-un amestec de dispreț și compătimire, îmbinate cu o doză de duioșie, dublate de o nevoie intransigentă de judecată morală“.

Nu sunt puține imaginile despre un Caragiale „nervos și sensibil“, până la pierderea siguranței de sine, la care veselia... coboară până într-un fond al reflecției... „Sunt o ființă foarte complexă! Caprițioasă și statornică; impresionabilă ca un copil incult, blazată ca un filosof istovit, mahalagioaică și aristocrată; aci primitivă, aci ultra-rafinată, iau în glumă împrejurările cele mai grave și sunt grav față de cine știe ce nimicuri.“

Să-și fi dat oare seama Caragiale, cu inteligența lui vizionară, de sensul trădător al comediei sale, când a profetizat: „Râsul și gluma nu ne vor mai putea sluji de mângâiere ca altădată, cu cele ce se vor petrece în lumea noastră românească, copiii noștri vor avea poate de ce să plângă, noi am râs destul.“

Această perspectivă sesizată de I. Negoitescu, ca o dimensiune modernă permite analiza operei „comice și tragice“ sub semnul unei alte participări, când râsul caragialian atacă nu numai pe adversari, ci și capacitatea morală a emitentului său. Și, poate, în aceasta constă cinismul unui scriitor, atât de agreat și atât de promițător pentru noua critică românească.

Vasile Lovinescu avea să dea cele mai semețe rosturi neamului românesc, ca purtător al *Tradiției primordiale*. În spirit revoltat cioranian (era epoca anilor '30) spune, într-un mic articol – *Sensul unei conferințe* – următoarele: „Ar trebui să dispară din mentalitatea noastră superficialitatea aceea care crede că orice antagonism oricât de grav ar fi el, orice neînțelegere (dintre popoare), necunoașterea reciprocă și profundă, pot dispărea prin conferințe, expoziții, mese cu lăutari, taraf și grătar. În acest optimism, în acest continuu (las' c-o să fie bine), în acest refuz de a nu lua nimic în serios, de a fugi cu groază de orice aprofundare, pentru că e incomodă, aspră și alungă cheful și buna dispoziție, văd una din cele mai oribile, mai rușinoase tare ale poporului nostru. Aș vrea să-mi pot șterge din minte, aș vrea să nu mai fie posibilă, sosirea delegației presei latine la noi în țară și prinderea lor la coborârea pe debarcader – într-o horă națională, cordială și tâmpită. Ce-au crezut oamenii aceia despre noi? Aș vrea să nu se mai repete un fapt datând de-abia de câteva săptămâni, când, venind pentru conferințe un ilustru căntăreț francez, intelectual rafinat, filosof subtil, i s-a dat de către niște scriitori, despre care cel mai mult bine ce se poate spune e că ocupă câte un loc oficial în literatura română, i s-a dat o masă la (Leul și cârnatul), cu grătar, cu mititei și cu un balaur de lăutar ce-i cânta bietului străin aiurit, la ureche...“

Îmi aduc aminte că Ștefan Iordache era fascinat de interpretarea lui Nicolae Steinhardt privind capodopera lui Caragiale. El credea că există în această teorie un filon de autentică inspirație interpretativă. În *Secretul scrisorii pierdute*, Steinhardt povestește că: „Maică-mea lăcrima întotdeauna la sfârșitul actului al IV-lea al *Scrisorii*. ... Eu unul plângeam de-a binelea și la *Noaptea furtunoasă* și la *Conul Leonida*. (Se-nțelege că la piesele lui

Caragiale nu mergeam o singură dată, ci, ca la Operă, de cât mai multe ori pentru același spectacol.)

De ce lacrimile acestea? De ce oare, de când eram copil, în frumoasa, împodobită, nobila sală a vechiului Teatru Național din București, dacă apăreau în fața casei boierești a lui Zaharia Trahanache muzicile și drapelele, mă podideau fără greș, tainic și, aparent măcar, ciudate și inexplicabile, lacrimile? La finele unei comedii satirice! Să zicem că era a mea o fire zăna-tecă, după cum s-a și dovedit a fi pe urmă; dar a maică-mii! O stâncă de bun-simț și cuminenția însăși. Și-apoi, întotdeauna! Constanta aceasta nedezmintită dovedea că un anume instinct mai adânc fusese chemat.

Râsul necruțător era o firească încheiere a spectacolului *Scrisorii pierdute*; alta era amărăciunea, indignată și patriotică. Lacrimile dulci ale înduioșării nu puteau fi decât o excentricitate, de nu curată nesăbuiță. Amintirea orelor petrecute la Teatrul Național nu s-au șters defel. Poate pentru că, după cum spune Vasile Voiculescu, clipe de-al d-astea nu sunt timp și deci n-au să moară niciodată. Iar lacrimile acelea încerc să le explic. Faptului acestuia cel puțin ciudat vreau să-i găsesc o cauză rațională (dincolo de vădita lui însușire premonitoare). Cred că soluția la care m-am oprit nu este numai singura logică, întemeiată și dăruită cu puterea de a lămuri, ci una care, ca orice soluție dreaptă, descoperă adevăruri noi, deschide larg ferestrele către priveliști nebănuite, iscă noi fiori și, mai ales, scoate în vileag o altă lume ce se nimereste a fi – nici mai mult, nici mai puțin – însăși lumea fenomenului românesc: dintr-odată, zguduitor, neașteptat, duios revelată de actul final al *Scrisorii pierdute* așa cum îl jucau, pe vremuri, actorii Teatrului Național.

Operei lui I. L. Caragiale i s-au dat până acum două interpretări extreme: una, să-i spunem „stângistă“, socotește că-i o critică necruțătoare, aspră și crudă a burgheziei, a viciilor și a regimului ei politic; alta, naționalistă, este convinsă că talentatul autor al *Scrisorii* urăște poporul român, pe care l-a înfățișat în toate scrierile lui cu părtinire și răutate.

Cred ori, mai degrabă, sunt convins că este și o a treia posibilitate, bazată pe arta interpretativă tradițională a vechilor actori ai Teatrului Național, conduși și îndrumați în prima lor generație de însuși Caragiale, și care, spre deosebire de toate interpretările din ultimul sfert de veac, era fățiș pornită către o expunere „blândă“, „cuvincioasă“, „îndulcită“ a subiectului și o purtare reținută a personajilor. Interpretarea aceasta din care tot ce e ticălos, crud sau vulgar este îndepărtat cu grijă și estompat cu simțire o socotim cea autentică, pentru că a impus-o autorul în deplină cunoștință de cauză.“

Dintr-o dată, simțim două dimensiuni complementare în citirea operei caragialiene. Prima este cea a substanței existenței românești, iar cea de-a doua este arta și virtuozitatea măturiei interpretative a acestei existențe. Din interpretare se nasc noi sensuri conținute în operă și desăvârșind-o în amplitudini revelatoare.

E timpul să ne gândim la o viziune a integralității caragialiene. Revenirea la suplețea nuanțelor, sfidarea exegezelor abundente și apăsător interpretative care au conjugat de multe ori nefast știința teatrului cu orgoliul interpretului. Să ne împropătim percepția în contact cu relevanța extraordinară a unei înțelegeri în densitate... Mărturisirile lui Caragiale cuprind chipurile imaginației. Să le citim, să le pătrundem și să le lăsăm să vină spre noi din dramaturgie și nuvele, din momente, schițe, publicistică și corespondență, și din gândirea teatrală.

Teatrul „este o artă constructivă al cărei material sunt conflictele ivite între oameni din cauza caracterelor și patimilor lor“.

Teatrul nu este un gen de artă, „ci o artă de sine stătătoare, tot așa deosebită de literatură în genere și în special de poezie ca oricare altă artă – de exemplu arhitectura.“

„Gândirea dramaturgului nu are nimica a face cu producția teatrală în sine.“

„Teatrul este o artă independentă care trebuie să-și pună serviciul său pe toate celelalte arte, fără să acorde vreuncea dreptul de egalitate pe propriul lui teren.“

Se spune că lucrul cel mai liber al personalității noastre este imaginația.

„A-ți dezvolta talentul“ nu înseamnă altceva decât de a te elibera de influențele care te paralizează sau chiar te anihilează.

„Nu depășim ironia după ce ne vom fi ridicat mai presus de orice și privind totul de sus, sfârșim prin a ne ridica deasupra noastră înșine, și a vedea în propria noastră operă neantul acestei înălțimi amețitoare, găsindu-ne astfel adevărata altitudine“ – consemnează Kierkegaard în jurnalul său. Ironist el însuși, fascinat de măștile existenței, de teatru și de viața actorului, filosoful danez transformă existența într-o invitație la depășire de sine. Spiritul caragialian se manifestă și el prin această metamorfoză, în care conștiința ironică, dublată de trăire melancolică a existenței, se concretizează în actul de creație, și nu mai puțin într-o conștiință estetică. Pentru sensibilitatea caragialiană, infernul – patimile și păcatele omului – reprezintă forma prin care se deteriorează existența umană.

„Societatea noastră, ne spune Caragiale, se aseamănă cu un ciudat teatru... Piesa nu se mai știe demult și deloc, o cărcăleală ca vai de capul ei și al nostru, al privitorilor; tragedia, te face să râzi; comedia, să plângi? Dar cum poate merge un așa teatru? Cu decor, cu mult decor, cu strălucit decor și cu toba mare. Orbești ochii, asurzești urechile, ca să nu mai încapă pretenții de înțeles.“

Celebra ironie caragialiană implică pudoarea (atât pudoarea, cât și ironia conțin un principiu al timpului, după cum remarcă Vladimir Jankelevitch în *Ironia*), iar pudoarea înseamnă „a mănui cu delicatețe abstractul implacabil“; putem spune că acel ezoterism al ironiei este, în analiza spiritului caragialian, o profunzime unică, un principiu al înțelegerii și comunicării spirituale, acel dublu contrapunct, cum îl numește Schopenhauer. Ironia, în schimb, ascultă de o anume transcendență ce exprimă mai mult decât adevărul și mai mult decât bunătatea, prin distrugerea învelișului exterior, prin dezvăluire, distilare, simplificare, țelul suprem fiind purificarea, „un absolut niciodată atins“. Caragiale dorea să-și renască opera în raport direct, dar nu dependent, de evoluția socială și politică. În pamfletul 1907 – *din primăvară până în toamnă*, mărturisește cu amară ironie că Venturiano s-a răzbunat pe el... pentru că acum, cere cu insistență, printre alte revendicări și reforme necesare societății românești, și introducerea *sufragiului universal*. Mai viu decât viața, autorul își resemnifică opera în strânsă legătură cu originalitatea întrupărilor actoricești. Iancu Brezeanu, cel care a jucat cu strălucire pe *Ion Nebunul*, *Nae Ipingescu* și *Cetățeanul turmentat*, a sugerat replica „nu mai pupa mâna că se închide urna“, formularea actorului acceptată în textul final. Astfel interpretarea poate deschide spre înțelegere aspectul inedit al întregii sale opere – integralitatea. Să-i destăinuim identitatea Cetățeanului turmentat, așa cum îl imaginea testamentar Caragiale.

Dar, să nu-i „marginalizăm“, pe Nae Cațavencu, liderul local progresist, liber schimbist, și cuvântător de patos național, nici pe descendentul tradiției revoluționare de la 48, victorios prin protecția celor de Sus... inocentul-gângav-viclean Agamiță Dandanache, care știe *unde* trăiește... și luptă, și luptă, și luptă fără să se termine pentru țară, pentru ai *noștri*...

Ei nu mint... Spun adevărul cu tăria propagandei. Adevăr veșnic electoral.

Cine sunt ei? Candidații noștri! Opțiunile noastre, tradițional-impuse, sau noi-cerute... Și noi, cei care alegem, cine mai suntem? Caragiale, deschide mintea înțelegerii, noi suntem cei care prin vot universal decidem soarta „țărișoarei noastre, România“. Noi suntem cetățenii...

„Acest Cetățean turmentat se ridică sus și ia proporțiile unui tip abstract: simbolul unui popor întreg... (Iată o primă idee a unei noi dimensiuni de esență, a unui concept) Uite-! În schimbul unei închipuite îndreptățiri de sufrag, el este aci îmbrățișat, aci îmbrâncit, când curtenit, când batjocorit; rând pe rând aplaudat, huiduit, ridicat în brațe, tăvălit prin noroiu, pupat, bătut, îmbătat și mistificat (varietate, detalii, nuanțări, coincidența oppositorum... și acum suntem obligați să înțelegem). Arai parcă și-ar înțelege lucid ciudata soartă, dar e pe loc buimăcit de câte ori i se-ntâmplă; (tragică comedie, nu?) mahnit, dar tot glumeț; beat, dar cu minte, vițios, dar cinstit, se supără o clipă de ceea ce pricepând tulbure, simte limpede ce se face cu dansul, apoi, recăzând de bunăvoie în amăgire ca într-o ultimă scăpare posibilă, urmărește cu tenacitate suprema lui mângâiere – sâmburele mistificării, rădăcina soartei lui; caută mereu și fără preget să afle de la măcar cine, până nu se-nchide urna, el!... pentru cine votează?... EL! (Nu mai e nimic de comentat, limpede ca lumina timpului, nu-i așa?) Și-n sfârșit lumea noastră nu-i atât de rea pe cât se spune! – i se dă mângâierea; află de la doamna Trahanache pentru cine votează și, triumfător, aleargă să-și exercite suveranul! Dreptul de a stăpâni liber prin liber sufrag.“

Adevărul utilitar este doar realitatea mistificată într-o galeerie de măști groțeste revigorate continuu prin idealuri înregistrate în trâmbișarea sloganurilor.

Victorie deplină!

Bravos națiune, halal să-ți fie!

„Veselia caragialiană are ecoul puternic. Coboară până într-un fond al reflecției și până într-un strat al melancoliei.“ (Tudor Vianu)

Trăind în comunism, personajul obliga scrisorica de amor pentru care se agită întreaga urbe, până și Comitetul Central să ajungă la organe și, sigur, era prilej de șantaj și delațiune... Acum, în zilele noastre, scrisorica *itinerantă* ar ajunge în media, interpretată și maculată diferit, după interese, cu intenție programată pentru a stîrni scandal, multe, amenințări și negocieri punctuale... Cetățeanul turmentat, însă, așa cum îl radiografiază Caragiale, nu e un mizerabil, e doar produsul lumii noastre miticiste mereu revigorate...

Identitatea lui, *cetățean, vesel – trist* deopotrivă, vioi și turmentat, prezent unde nu vrei și unde nu te aștepți, rescris prin gândire și expresie din seva operei, are ca matcă genetică adâncimea înțelegerii interpretării... Este un personaj exponențial cuprins într-o necuprindere de sensuri, rostuit în destin scenic, pentru a ne dezvălui văzul și nevăzul în specificitatea sa caragialescă, densă, plurală și revelatoare.

Hulit și aplaudat, contestat și aclamat, neînțeles decât în parte, întotdeauna sursa unor polemici aprinse, acest titan al literaturii române și-a încifrat întreaga operă într-o complexă ambiguitate de valențe. Dincolo de întâmplări și fapte, dincolo de cuvinte și situații, Caragiale naște cea mai *burlesc – violentă-tragic-absurdă* dintre comedii românești.

Această creație unică să fie oare proiecția unui profil destinal?

Raluca FARAON

Iertarea aparține celui puternic, nu răzbunarea

(O PLEDOARIE CINEMATOGRAFICĂ ÎMPOTRIVA PEDEPSEI CU MOARTEA)

Subiect extrem de sensibil, pedeapsa cu moartea nu a fost cine știe ce expusă în filme ca subiect principal, având în vedere că opinia publică este dintotdeauna împărțită, cvasigeneral, între susținătorii acerbi (motivele fiind, de regulă, justițiare și preventive) și combatanții care invocă erori ale justiției sau motive morale/ religioase. Pentru orice creștin, contravine spiritului profund de iertare pe care Isus Hristos (nevinovatul divin, condamnat pe nedrept la moartea pe cruce) a insuflat-o lumii întregi; dar orice comunitate bazată pe principii religioase autentice nu are ce discuta în privința acestei măsuri extreme de prevenire a criminalității, din două motive foarte clare: pe de-o parte, există erori judiciare care nu mai pot fi

îndreptate după executarea pedepsei, pe de altă parte, dinamica sufletului este atât de complexă, încât e absurd să se creadă că un om care a greșit flagrant în fața justiției umane și care merită să își ispășească pedeapsa nu ar avea șansa reală a unei convertiri autentice care să transforme justiția divină într-un act de milostivire.

În „Stăpânul inelelor – Frăția inelului“, primul film din trilogia lui Peter Jackson, există o scenă antologică pe care o propun ca preambul la tema de reflecție despre pedeapsa cu moartea. Cei nouă prieteni care constituie Frăția inelului (o comunitate care dorește înfrângerea răului întruchipat de Sauron) ajung în regatul subteran al Moirei. Într-o discuție cu Gandalf, Frodo remarcă faptul că sunt urmăriți de Gollum și, speriat, se întreabă dacă nu cumva ar fi fost mai bine dacă, odinioară, atunci când s-au întâlnit, Bilbo, unchiul său, să îi fi curmat viața. Gandalf, însă, îl surprinde spunându-i că Bilbo a dat dovadă de putere tocmai cruțându-i viața, nu retezându-i-o; îi explică tânărului său prieten că, în ansamblul evenimentelor trecute, prezente, viitoare, ceea ce pare ceva rău poate fi de mare folos. Datorită lui Gollum, a lăcomiei sale, inelul ajunge unde îi este locul, pierde în Muntele de Foc și Sauron este definitiv înfrânt. Extrapolând, putem spune că în logica umană, crima trebuie imediat pedepsită. Într-o logică a evenimentelor din perspectivă divină, răul poate fi prilejul unui bine mai mare. Iar pedeapsa cu moartea satisface doar echilibrarea unui rău social,

punctual, fără să ia în calcul destule aspecte problematizatoare. În primul rând, nu ia în calcul posibilitatea ca un criminal să devină, în timp, un om mai bun. În al doilea rând, pedeapsa cu moartea nu atenuează problemele pe care crima le-a creat: destabilizarea societății, a familiei victimei și așa mai departe, este o soluție compromițătoare care creează, de fapt, mai multe răni și neliniște decât încarcerarea vinovatului.

Filmele ce urmează să fie prezentate nu au neapărat o viziune clarificatoare, cât, mai ales, una problematizatoare asupra pedepsei cu moartea, ceea ce contează fiind umanitatea punerii în chestiune a unui aspect dilematic al civilizației noastre, în ciuda faptului că unii dintre condamnați, inițial, par a contrazice ideea de demnitate umană. Realizate cu perspective și mijloace artistice diferite, totuși, toate au ceva definitoriu în comun: prezintă pedeapsa cu moartea drept ceea ce este, în esență: o crimă. Spre deosebire de crima inițială (arbitrară sau premeditată, sângeroasă și dezgustătoare întotdeauna), crima organizată ca pedeapsă de către Stat este ordonată, aseptică și asistată de public. Recunoaștem, este o diferență semnificativ importantă doar ca estetică a spectacolului...

***Doi oameni în oraș/ Deux hommes dans la ville* (1973)**

Regia și scenariu: José Giovanni

Imagine: Jean-Jacques Tarbès

Muzică: Philippe Sarde

Cu: Alain Delon (Gino Strabliggi), Jean Gabin (Germain Cazeneuve), Mimsy Farmer, Gérard Depardieu

Filmul a făcut parte dintr-o campanie de abolire a pedepsei cu moartea în Franța, derulată în anii 1970, dar nu are nimic propagandistic, deși merită notat faptul că regizorul-scenarist a fost condamnat la moarte imediat după război, în 1945, pedeapsa fiindu-i comutată de președintele Franței. După ce și-a terminat pedeapsa de 10 ani de închisoare, a devenit scriitor, scenarist și regizor de film. Este evident că, într-o mare măsură, comutarea pedepsei a determinat, într-un mod fericit, schimbarea vocației sale, ceea ce e valabil, în ultimă instanță, pentru orice persoană care va fi fost condamnată. Pedeapsa

în sine retează orice timp posibil părerii de rău a condamnatului, chiar a transformării sale din temelii. Asta nu înseamnă, simplist, că orice om condamnat devine înger. Doar că închisoarea oferă această șansă a schimbării, a părerii de rău într-o mai mare măsură decât furia și resentimentul care vin la pachet cu exercitarea pedepsei cu moartea. Pedeapsa cu moartea a fost abolită în Franța, în cele din urmă, în 1981.

Filmul nu se axează, paradoxal, pe acest motiv, ci pe circumstanțele absurde care generează execuția publică. Alain Delon (Gino Strabliggi) este un condamnat care descoperă, datorită educatorului său, ofițer pentru eliberarea condiționată, fost polițist, încrederea în oameni, iubirea, umanitatea profundă a celui care vede dincolo de faptele reprobabile din trecut, când, în mod nefericit, era un infractor, jefuitor de bănci. Eliberat condiționat prin angajamentul ofițerului Germain Cazeneuve (Jean Gabin), care semnează pentru el, garantând că s-a schimbat și că nu va recidiva, Gino reușește o vreme să aibă o viață echilibrată: muncește la o tipografie, câștigând respectul angajatorului său, este fericit alături de soție, respinge ofertele foștilor colegi de echipă de a recidiva în jafuri și tâlhării. Un eveniment tragic îl destabilizează emoțional o vreme – moartea accidentală a soției –, dar Germain și familia îi sunt alături, astfel încât se restabilește emoțional, continuă să lucreze, își găsește o iubită și lucrurile par în regulă. Hazardul intervine nemilos: în orașelul în care își găsisese liniștea apare inspectorul de poliție care îl prinsese odinioară și care îl hărțuiește în permanență, gratuit, pentru că nu crede în reabilitarea lui. Gino, într-un acces de mânie, îl va ucide pe inspector, ceea ce va atrage asupra lui furia întregii națiuni, pentru că publicul nu sesizează decât tabloul general, și anume faptul că un fost infractor, eliberat înainte de vreme, a involuat, ucigând (probabil din răzbunare) un ofițer de poliție.

Ghilotinarea, în special tăișul rece al lamei care cade, se dovedește, în acest caz, o metaforă simbol a absurdului. Absurdul conjuncturii ca atare, care nu oferă nicio circumstanță atenuantă unui om care a greșit în fața societății, absurdul care determină judecăți pripite atât la nivel

individual (polițistul), cât și la cel comunitar, absurdul sistemului judiciar care nu e capabil de discernământ.

Relația profund umană care se naște între Gino și Germain este singura care îl face pe Gino, lovit din toate părțile, să plece din această lume fără senzația că nu este iubit, că nu a avut o șansă reală la afirmarea umanității care ne este permisă tuturor. Din păcate, uneori prejudecățile, judecarea pripită fac din unii oameni exemple jenante ale înrâcnării și urii, la fel de reprobabile ca și crima.

De menționat că rolul lui Jean Gabin a fost refuzat de Lino Ventura și de Yves Montand, care nu s-au simțit capabili să portretizeze un personaj atât de complex, copleșit parcă de durerea și neputința de a fi martor la un eșec al sistemului judiciar. Tot răul spre bine, însă, „Doi oameni în oraș” devine, cu această ocazie, a treia întâlnire a lui Gabin cu Delon, după „Clanul sicilienilor” și „Melodie în subsol”, ambele ale lui Henri Verneuil. Cel de-al treilea film constituie o partitură discretă și sofisticată a unor emoții profunde, care generează, de fiecare dată, probleme de conștiință. Insolvabile.

***Culoarul morții/ The Green Mile* (1999)**

Regie: Frank Darabont

Scenariu: Frank Darabont și Stephen King, după propriul roman

Imagine: David Tattersall

Muzică: Thomas Newman

Cu: Tom Hanks (Paul Edgecomb), David Morse (Brutus „Brutal” Howell), Michael Clarke Duncan (John Coffey), Doug Hutchison (Percy Wetmore), Sam Rockwell („Wild Bill” Wharton), Harry Dean Stanton, Graham Greene

Cunoscut în special pentru „Închisoarea îngerilor”, Frank Darabont a reușit, printre altele, să îi ofere lui Stephen King bucuria de a-și fi văzut romanul ecranizat într-un mod care să îl mulțumească pe deplin, respectând acuratețea viziunii sale profunde. Ca și filmul anterior, „Culoarul morții” nu se axează pe motivul pedepsei cu moartea, deși, spre deosebire de cazul prezentat de regizorul francez, aici este vorba despre un nevinovat.

Cu o durată impresionantă de trei ore, filmat lent, în culori saturate, lăsând loc tăcerilor semnificative, privirilor

cu subînțeles, „Culoarul morții” lui Darabont evidențiază, delicat și profund, două spații aparent incompatibile și două intermediare.

Cele două spații incompatibile sunt cele sufletești – dominate de lumină și întuneric – care se manifestă, paradoxal, în două spații intermediare și interschimbabile: spațiul închisorii și cel al libertății. Întunericul cuprinde atât mintea și sufletul lui „Wild Bill” Wharton (interpretat excepțional de Sam Rockwell), aflat în închisoare, cât și pe cel al gardianului Percy (liber, aparent, să ia ce decizii dorește). Cumva, dihotomia exterior-interior, libertate-închidere se complică, prin nuanțare, având în vedere faptul – deloc la îndemână – că personajele reprobabile moral sunt, din punct de vedere social, antitetice (un infractor recalcitrant, criminal al unor fete, și un reprezentant legal al justiției – gardianul), dar de același calibru ca reacție. Publicului îi va fi silă atât de cel ce urmează să fie electrocutat, cât și de cel care electrocutază inuman un condamnat (Eugene Delacroix), care arde minute în șir într-o agonie dezgustătoare doar pentru că Percy a „uitat” să ude buretele, ca să se răzbune. Percy și „Wild Bill” sunt pe aceeași scară a răului, în același întuneric moral, chit că unul dintre ei este liber, fizic, cel puțin. În final, va ajunge să își piardă mințile și va fi închis și el într-un spital de boli mintale.

Ambiguitatea închisoare-libertate se menține și la personajele morale. John Coffey este bănuțat că e criminal doar pentru că a încercat să le ajute pe fetele ucise de Bill Wharton, dar este liber cu adevărat, pentru că inocența lui, dorința de a-i ajuta pe ceilalți, prietenia care se leagă între el și gardianul Paul topesc gratiile celulei. Paul și ceilalți nu sunt liberi decât în momentul în care ajung la acest grad de cunoaștere a celuiilalt, când îi recunosc nevinovatului care este executat lumina care transfigurează natura umană, făcând din dihotomiile noastre fragile zbor și transfigurare.

Mai mult un film despre libertate și lumină, despre prietenie și salvare, „Culoarul morții” este și o pledoarie pentru deschiderea sufletului spre supranatural, spre nimicirea gratiilor prejudecăților care ne fac să fim orbi în fața omului, demn în natura sa, chiar și atunci când în fața lui se strigă: „Omul mort trece pe culoar...”

***Culoarul morții/ Dead Man Walking* (1995)**

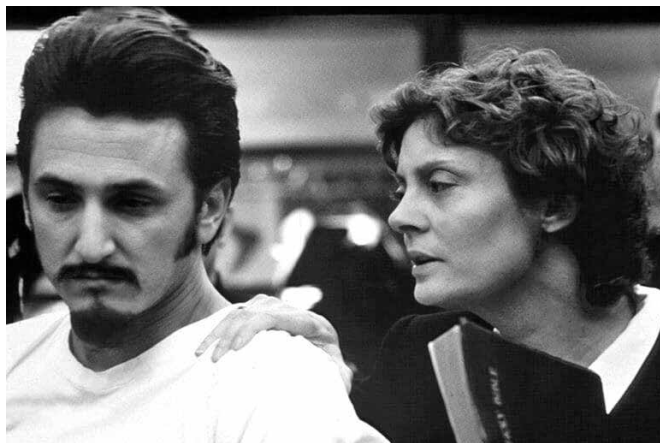
Regie: Tim Robbins

Scenariu: Tim Robbins, Sr. Helen Prejean

Imagine: Roger Deakins

Muzică: David Robbins

Cu: Susan Sarandon (Sr. Helen Prejean), Sean Penn (Matthew Poncet)

Bazat pe autobiografia călugăriței catolice, Sr. Helen Prejean, interpretată de Susan Sarandon (care primește și un binemeritat Oscar pentru acest rol), filmul „Culoarul morții/ Dead Man Walking” al lui Tim Robbins rămâne cel mai emoționant și franc apel la abolirea pedepsei cu moartea, cu atât mai autentic cu cât prezintă, artistic vorbind, un caz complicat cu minime subtilități cinematografice. Economia aceasta de mijloace artistice este compensată de o interpretare actricească regală (Sarandon și Penn dau realmente impresia că sunt integrați în peisajul dezolant: închisoare, cartierul sărac al celor de culoare, casele adumbrite de o tristețe greu de suportat ale familiilor victimelor, reacțiile agresive din mass-media), de imaginea care imită austeritatea unui documentar de televiziune, cu excepția cadrelor sumbre, apăsătoare care redau crima. Regia lui Tim Robbins, lăudată de Roger Ebert pentru impactul emoțional, oferă spectatorului nu numai un poem cinematografic care te lovește în inimă prin efectul gradual al acumulării de informații care stârnesc emoții puternice, dar și o lecție dificilă de etică. Lucrurile nu sunt niciodată simple, pentru că omul nu e o rotiță dintr-un sistem doar social, pus în mișcare de legi și amendamente. Există mereu ceva ce scapă statisticilor și previziunilor umane, imprevizibilitatea sufletului, amestec misterios de lumină și umbră.

Faptele sunt oarecum cuantificabile. Un cuplu de tineri sunt violați și uciși într-o pădure de doi bărbați. Sunt prinși, dar cel mai în vârstă scapă de condamnarea la moarte pentru că are parte de avocați pricepuți. Matthew Poncelet (Sean Penn) își așteaptă execuția, dar înainte de asta, îi scrie unei surori din Societatea lui Isus pentru a-i cere ajutor civil, și anume să îi găsească un avocat care să facă apel pentru comutarea pedepsei. Cerința lui este imperativă și egoistă, dar sora răspunde repede, deși nu are nicio experiență în domeniu, carisma sa fiind educația și ajutorul copiilor defavorizați ai cartierelor mărghinase din New Orleans.

Interpretarea faptelor, a reacțiilor umane, complicațiile dinamici care se creează între diverse grupuri, categorii umane, toate acestea sunt mult mai complexe. Spre exemplu, situația călugăriței este foarte complicată. Este

complet expusă la începutul acestei experiențe și totul o sperie: situația în sine, închisoarea, dezaprobarea fâțișă a preotului închisorii, mass-media care o prezintă alături de criminalul care emite păreri rasiste și fasciste, ceea ce face ca elevii ei de culoare, colegile călugărițe și propria familie să fie în derută. Cel mai dureros este faptul că la lipsa experienței se adaugă dezaprobarea familiilor victimelor care nu pricep neam de ce călugărița îl consiliază pe odiosul criminal al fetei și băiatului și nu le oferă sprijin lor. În plus, în sufletul ei se dă o luptă cumplită: trebuie să eludeze faptele, să vadă dincolo de cruzimea lor, să escaladeze muntele abrupt al încăpățănării lui Poncelet care nu recunoaște ce a făcut, care dă mereu vina pe partenerul său de crimă, care așteaptă doar să fie salvat de pedeapsa cu moartea. Obiectivul ei este să încerce să îl ajute, din punct de vedere uman, angajându-i un avocat priceput care lucrează pro bono, dar, mai ales, atunci când devine consilier spiritual (la cererea lui Poncelet), să încerce să îl apropie de Dumnezeu. Și nu îi este ușor. Iar aici a punctat cel mai bine regizorul (la vremea aceea, partenerul lui Sarandon și tatăl băieților) complexitatea trăirilor umane și măreția celor care, după modelul lui Hristos, iartă dușmanul lor, iartă ceea ce, omenește, nu poate fi iertat.

Filmul prezintă durerea, mizeria nu numai pe orizontala înțelegerii umane, dar și pe cea verticală, a omului îndumnezit. Din orizontala crucii, putem înțelege drama pierderii unui copil, care și aceasta, nu e la fel în ambele familii. În cea a băiatului unic la părinți, lucrurile sunt grave: tatăl nu poate depăși momentul, este zguduit de ură, ceea ce face ca soția să îl părăsească, pentru că ea vrea să uite. În cea a fetei, pentru că mai există o soră mai mică, lucrurile sunt altfel: soții sunt uniți, depășesc mai bine tragedia, dar nu o pot ierta pe sr. Helen pentru că îi este alături criminalului. În orice caz, pe orizontala dreptății umane, Poncelet trebuie să moară pentru a satisface nedreptatea. Din statistici, se știe că nu prea reușește execuția criminalului să ofere prea multă alinare, în sine.

Din verticala crucii, lucrurile sunt paradoxal mult mai nuanțate. Matthew este și el fiul cuiva, iubit, ca și cei doi tineri uciși, de mama și de frații lui. La moartea lui, la uciderea lui de către Statul Louisiana, și sufletul celor dragi plânge după „dreptate”. Apoi, răbdarea lui Dumnezeu este infinită și atrage la el sufletul omului prin suferință și prin dragoste. Poncelet se convertește atins de dragostea nebună a sorei pentru el. Înainte de a păși pe culoarul morții, după ce i-a cântat un psalm, sr. Helen îl numește „fiu al Domnului” pentru că recunoaște că l-a ucis pe băiat și că îi pare rău. «Am fost numit în multe feluri, dar niciodată „fiul Domnului”!». Ce miracol! Altfel, fără dragostea creștinească, eroică, a călugăriței, tânărul ar fi murit înrăit, în minciună și orgoliu.

Simbolistica subtilă a crucii este evidentă. Pus pe masă și legat pentru a-i fi administrate substanțele mortale, Matthew este ridicat pentru a adresa câteva cuvinte celor

din sală, tabloul aducând aminte de o crucificare. Îi cere iertare tatălui băiatului ucis de el și se adresează familiei fetei spunând că speră ca moartea lui să îi consoleze, dar să nu se uite că Statul săvârșește, la rândul său, o crimă.

Iubirea lui Dumnezeu pentru noi s-a desăvârșit pe cruce. Ar fi absurd să credem că la bucuria iubirii și iertării putem ajunge altfel...

Un scurt film despre omor (1988)

Regie: K. Kieslowski

Scenariu: K. Piesiewicz

Imagine: S. Idziak

Muzică: Z. Preisner

Cu: Mirosław Baka (Jacek), Krzysztof Globisz (Piotr), Jan Tesarz (Taximetristul)

„Un scurt film despre omor“, din care se va extrage episodul 5 („Să nu ucizi!“) al Decalogului lui Kieslowski, este cel mai profund și metafizic film în care se problematizează pedeapsa capitală. Din fericire, autoritățile comuniste poloneze, după ce au văzut filmul, au făcut un moratoriu prin care au suspendat execuțiile, ceea ce este uimitor pentru acele vremuri.

Ne confruntăm cu trei crime în acest film. Prima este reprezentată de atacul sălbatic, animalic asupra taximetristului: premeditat, victima – aleatorie, iar criminalul – depășit complet de situație. E oarecum absurdă situația. Jacek e slăbuț, nu pare prea inteligent, dar reușește cumva, din cauza urii, să omoare un bărbat puternic (îl strângulează cu funia în timp ce șofa, apoi, în agonie, după ce l-a tras afară din taxi și i-a acoperit fața, îi strivește capul cu o piatră). A doua este motivația ascunsă a urii lui Jacek,

a dereglării lui axiologice. Cu ceva ani în urmă, băuse cu un prieten votcă și vin, iar acesta i-a ucis surioara pe care o iubea enorm – omor din culpă, a călcat-o cu tractorul. A treia e sinistă, pentru că are acoperirea legalității oficiale. E justificată, chipurile, social: executarea criminalului. Kieslowski ne pune în paralel crima oarbă și crima justițiară. Aceleași imagini. Atacul furibund asupra victimei, capul acoperit, funia. Lipsește piatra cu care să fie zdrobit capul, dar ne putem închipui că e verdictul care le liniștește autorităților conștiința. Jacek a fost cuprins de silă după ce a comis crima. Vrea să asculte muzică, dar smulge furibund casetofonul din mașina râvnită și îl aruncă într-o baltă. De silă are parte doar avocatul care strigă în pustiu, inutil: „Mi-e scârbă...“ E de-a mirările cum a putut regizorul să filmeze scenele execuției chiar într-o închisoare reală comunistă. Ne sugerează că întreg sistemul era o închisoare și că omul devenise dispensabil. Nu conta circumstanța greșelii.

Sunt și alte nuanțe ale încălcării poruncii: jignirea aproapei, disprețul acestuia. Victima pare mai rea decât criminalul, la un moment dat. Ambientul este sumbru, la granița dintre lumină și întuneric, pare că lumea este ca o mănășă întoarsă pe dos a sufletelor celor implicați. Doar în *Thin Red Line* al lui Terence Malick am mai văzut așa ceva, perspectiva unei realități interioare, a conștiinței, transcrisă în decorul care devine, astfel, *imago animae*.

Operatorul a folosit filtre verzi, făcute manual, vreo 600, pentru a crea o imagine neverosimilă a realității. O singură dată, imaginea este reală, când îi cade placa dentară taximetristului ucis, un grotesc comic, chiar dacă operatorul nu a dorit asta. Senzația este cutremurătoare: crima, orice fel de crimă (a omului, a demnității sale, a umanității) instituie un infern care corupe natura, relațiile, emoțiile.

În toate filmele prezentate, pedeapsa cu moartea reprezintă o crimă. Ceea ce salvează nenorocirea, abisul sufletească este iubirea unui om, a lui Dumnezeu. Și cumva, toți condamnații evită disperarea. Dar dacă acești oameni nu ar exista? Cum ar cădea ghilotina condamnării peste sufletul unui om, știind că nu are nicio șansă la iertare?...

Magda URSACHE

Petru Ursache, un om tânăr pe viață

Înghițeam ultima linguriță de vară odată cu ultima gură de cafea, când am găsit e-mailul venit din lumea largă. La început, mi-au căzut ochii pe sfârșit, unde mi se ura să mă eliberez odată de Ulise și să nu-i mai țin giulgiul. Că aș fi fost superprotejată, dar și acaparată de un bărbat, când, singură, eliberată de el, aș fi putut fugi afară și aș fi devenit povestașă recunoscută, aș fi scris critică de altă a(l)titudine a temelor... Vezi Doamne, fără Petru n-aș fi rămas o biată Penelopă, ci aș fi devenit o Șeherezadă transnațională.

Nu, nu-i așa. Penelopa n-a existat. Dacă a fost vreo „penelopă” în familia mea, a fost de gen masculin, un „pene-lop”, mereu aproape și sprijinul. A așteptat cu răbdare să învăț să-l iubesc, mi-a țesut răbduriu un covor de apărare în jur. Câteodată, un covor zburător ca-n basmul oriental și ca-n *Ars expectandi*, romanul meu. Noi doi o să fim împreună și în lumea următoare, în toate lumile următoare, iar Petru a fost ușa mea spre tot ce am făcut bun. Și ce scurtă a fost durata vieții mele speciale alături de el: doar 50 de ani! A urmat Viața după Viață. Lungi nopți fără dimineți, pe care le traversez de 10 ani. A fost cât pe ce să mă înghită cartea asta din urmă, *VIAȚA după VIAȚĂ*. A mușcat zdrăvăn din mine când am rețrăit luna de Terapie Intensivă, TI-ul, cum ai spune DO-ul, Domiciliul Obligatoriu.

Petru a ținut deopotrivă la cărțile lui și la ale mele. După ucigașa intervenție laparoscopică, mi-a dat telefon: „Lasă-mă pe mine, tu vezi-ți de treaba ta, scrie. Nu veni până la șapte.” La șapte era intubat. După anestezia (prost făcută, e o crimă), se credea întâi într-o închisoare politică. Apoi, peste o zi-două, vedea o apă lângă patul lui și se credea undeva, la marginea Iașului. „Tu pleci acasă, eu

rămân aici la cămin. Dar să mai vii. Nu sunt supărat pe tine, dar vreau să am un loc al meu, un dulap unde să-mi țin câteva lucruri.” Cum poți crede că te-am părăsit într-un cămin, Petru? Îmi curgeau lacrimi peste tuburile în care îi erau prinse mâinile. „Ce-s astea, Magda, lacrimi? Nu le risipi degeaba. Încă nu.” Ochii lui albaștri erau îmblânziți de moarte.

Am traversat o copilărie tristă și o adolescență și mai tristă. Petru a venit spre mine în al treilea an de facultate. Cu suflet – bun de pus pe rană. Și câte răni am avut. N-aș fi rezistat fără prezența lui, fără lumina lui din minte și suflet. Mi-a fost de toate: soț, prieten, frate, tată, mamă (cea reală mi-a fost contra-exemplu), bunic, profesor, tot și tot. Mi-a fost *scut și săgeată* jumătate de secol. Singurele controverse? Pentru cărțile noastre. Uneori, observațiile mele îl mâhneau, dar zâmbea: „Spinii din mămăligă!” Era bun ca pâinea bună. Da, Penelop(a) era el. Iubirea e generoasă, îndelung răbdătoare. M-a răbdat blând, tandru, cu stăpânire de sine. A făcut multe concesii firii mele repezi, a fost îngăduitor cu limitele mele. Singurul bărbat capabil să mă accepte așa cum sunt, cu toate neajunsurile mele, el a fost. Cred că o definiție a iubirii chiar asta e: Iubirea înseamnă răbdare. Și-a ținut toate promisiunile, în afară de ultima, promisiunea unui început de toamnă: „Mergem la mare în septembrie.” Marea a fost „marea-mare”: „Marea de cea parte/Care moartea-mparte/ Și lumea desparte.”

„Lasă, Magda, te-au scos din presă, ți-au interzis semnătura, dar n-ai apucat să-l lauzi pe Ceaușescu. Ai scris în presă ca și cum ai fi trăit într-un loc liber. Fără echivoc. Scrie și acum cu toată îndrăzneala.” Am avut ocrotire de-o

viață, cât o viață. Am fost ani lungi citită doar de Petru și-mi ajungea. Am dominat așa existența: textistând.

Îmi speram moartea după atâtea eșecuri. După eliminarea de la revista „Cronica”, făceam colaje, hașuram cartoane cu cărbune, egal agitație psihică, haos afectiv, derută. Mi-a spus, spre învățătură, în cheie creștină: „Să nu te ducă la deznădejde un eșec social. Știe Dumnezeu de ce ți s-a dat. Are sigur un sens.”

Datorită lui am trecut peste dezastre, mi-a adus bucurie în loc de necaz. Vasile Andru pomenește de „liniștea lăuntru”, care e fericirea însăși. Eșecurile noastre? A, niște glume răsuflate ale politrucilor! Cu cât eram mai loviți din afară (cariera mea ferfeniță, șomajul, cele peste zece dosare ale lui pentru lectorate respinse), cu atât eram mai fericiți *înlăuntru*. Doi oameni uniți pe buza prăpastiei, aproape de o cădere în hău. Un decan de-a pururi îmi transmisese „compasiunea” lui, după ce mă scosese de trei ori în doi ani (record!) din Universitate și din Institutul „A. Philippide”. Motivul? Reducere de activitate. Luasem titularizarea cu cea mai mare notă și cu felicitări rectorale în Sala Senat. Iar un activist tractorist mi-a spus: „Or fi fost ceilalți prea proști.”

Voiam să părem și chiar eram împăcați, destinși, fericiți. Scandalos de senini, cu crengi înflorite în mâini, cu narcise în mâini, cu maci în mâini..., traversând orașul dinspre Repedea (Acoperișul Lumii), dinspre Breazu, unde se afla Prunul Raiului. Apus la Santorini? Nu, pe esplanada Grădinii Botanice. Veneția? Veneția Ciricului. Lacul Lemn putea fi în Dorobanț, o coastă de deal din Aroneanu putea fi Coasta Boacii (așa îi și ziceam), de la geamul din bucătărie se vedeau nu turnurile Cazarmei lui Cuza, ci Castelel Zmeilor.

Pădurea a fost cel de al treilea personaj în căsnicia noastră. Acolo erau umbra, floarea, încrederea, siguranța. Eram campionii iluziei că învinsesem socialismul, cu cabinetele 1 și 2. Eram învinșii învingători, convinși că istoria o scriu învingătorii, dar literatura o scriu învinșii. Și bursa noastră de iluzii funcționa. M-a întrebat cineva care a fost cel mai frumos compliment care mi-a fost făcut. Cine altcineva ar fi putut să-l facă decât Petru? „Tu strălucești ca o forsythia pe zăpadă.”

Am re-debutat editorial la 51 de ani, la editura Timpul, cu *Universitatea care ucide*. Și ce de valuri a făcut! Alții au murit fără să-și vadă o pagină tipărită.

Complementaritatea noastră, dialogul despre textele noastre, rând cu rând. Ni le citeam fiecare celuilalt, din drag de celălalt. Tabieturile noastre de scris? Eu nu pot scrie pe foaie albă față-verso, ci pe hârtie folosită. El, intimidat de creionul întreg. Îl făcea bucățele. Și acum sertarele-s pline de „căpețele”, cu cuvântul maicii Maria de la Agapia. „Hai-deți la masă, am făcut un căpețel de mămăliguță.”

S-a purtat cu mine ca și cum aș fi fost o plantă: mi-a dat apă ca trandafirului japonez din biroul lui strâmt, pe care îl împărțea cu alți trei conducători de doctorate. Decanul l-a evacuat de acolo, cu un ordin în 6 exemplare. Cuțitarii universității au multă hârtie de tocat. De câte ori urcam

Copoul, era din ce în ce mai trist. Se uita spre fereastra biroului, gândindu-se că floarea lui murea fără apă. N-am văzut privire mai tristă.

A căutat pentru mine lumină, aer, soare. Cât îmi lipsește amestecul de blândețe și de înțelegere din ochii lui ca zorelele. Cu el însuși era sever. Cu mine, nu.

Am ales amândoi timpul de scris, scrisul a fost alesul nostru destinal. Rădăcinile pământene sunt cărțile. Nu vreau să rămână neauzit- nevăzut-necitit efortul lui. Îi dau trup de hârtie, să coboare în lume din nou. Îi aprind candelă după candelă editându-i cărțile multe. Unsprezece din Seria ETNO, a douăsprezecea e gata pentru tipar, patru de critică și istorie literară, despre Maiorescu, despre Mircea Eliade, despre Goma, despre Cezar Ivănescu, marele *Mic tratat de estetică teologică*. Am editat două albume megalitice: *Petru Ursache*, *OMUL BUN al culturii românești* și *Cărturarul cu privire albastră*. O adevărată luminație, cu ajutor de la bunii mei prieteni.

Petru este scris acum de mâna mea. Structurez cărțile rămase nestructurate de el, fac toate corecturile, aleg copertele lui Ștefan Arteni, celebrul pictor newyorkez, le trimit la reviste, la prieteni... Le-au luat în seamă Ioan Adam, Adrian Alui Gheorghe, Paul Aretzu, Zenovie Cârlegea, Iulian Chivu, Theodor Codreanu, Iordan Datcu, Mircea Dinutz, Ana Dobre, Dumitru Augustin Doman, Constantin Eretescu, Ioana – Ruxandra Fruntelată, Leonard Gavriliu, Vasile Gogea, Liviu Grăsoiu, Gheorghe Grigurcu, Ion Lazu, Nicolae Leahu, Valeria Manta Tăicuțu, Gabriel Mardare, Lucian Mănăilescu, Mihai Miron, Ionel Necula, Lucia Negoită, Gruia Novac, Cornel Nistea, Antoaneta Olteanu, Mircea Popa, Florentin Popescu, Adrian Dinu Rachieru, Virgil Rațiu, Vasile Spiridon, Pr. Ioan Cr. Teșu, Constantin Trandafir, Ioan Țicalo, Vladimir Udrescu, Alexandru Ovidiu Vintilă și alții, și alții... După irosirea micii mele familii, mi-am găsit marea familie a prietenilor. Și ce mare familie am! Petru mi-a ales bine prietenii: Părintele Ioan Cr. Teșu, Elena Cojocariu, Alui Gheorghe, Gellu Dorian, Marin Ifrim, Christian Schenk, Antoaneta Olteanu, George Brăescu, Daniel Rameder și alții, și alții m-au încurajat, m-au mângâiat în amărăciune. Da, pentru Radu Ulmeanu există *o spaimă a disperării*. Am simțit-o. Da, Radu, suferința poate produce panică, o știu. M-a ajutat să nu mă las cuprinsă de ea Gheorghe Grigurcu. „Răii au complici. *Doar virtușii au prieteni*”, cum scrie într-un aforism, inspirat de Voltaire. Ah, „întâlnirile admirabile” cu prieteni pe care nu i-am văzut niciodată față în față: Goma, Vasile Gogea, Niculae Gheran, Zenovie Cârlegea și Zoia Deju-Cârlegea, Rodica Lăzărescu, Virgil Rațiu, Eugen D. Popin, Miron Manega...

Bătrânul a fost mereu *à rebours* cu sarcinile și cu indicațiile peceriste. A ocolit concesiile și a plătit la greu nesupunerea. Prețul împotrivirii e mare: viață profesională nedreaptă, marginalizare. Normă din cursuri opționale. Îl agățau când de etnologie, când de estetică. Discipline aparent fără legătură. Petru a găsit-o în *Poetică folclorică*, Ed. Junimea, 1976, în *Prolegomene la o estetică a folclorului*,

Cartea Românească, 1980... A avut darul paralelismului: conexiuni între etnologie și istoria religiilor, între critică literară și publicistică de atitudine. Conducea doctorate în etnologie, dar n-a fost lăsat, nici înainte, nici după '89, să predea un curs în specialitatea lui primă. Sforile le-a tras Adăscăliței, cumnat, frate de nevastă cu Mihai Caraman, șef de rețea Secu în Franța, primul șef SIE, instalat de Iliescu. Lui Petru i-a oferit un curs de Antropologie decanul Facultății de Filosofie, Nicu Gavriluță.

A văzut lumea doar prin cărți. A călătorit doar în jurul bibliotecii, ca și mine. N-a avut decât avere documentară. Multă vreme ne-am descurcat cu o singură leafă. Cincul MRIacoban/CC/PCR se mira: „Cum trăiți voi dintr-un singur salariu?” Așa. În apartamentul strâmt de la 6, încăpeau toate cărțile pe care ni le doream. Am donat Bibliotecii „G.T. Kirileanu” și Bibliotecii Academiei din Iași saci peste saci de cărți. Parcă n-am donat nimic. Par și mai multe.

Nu i s-a oferit, după pensionare rapidă, la 70 de ani, un curs onorific, deși era professor emeritus. Fără plată, așa cum a condus ultimele doctorate, fără indemnizație. L-au jefuit nimicarnițele de la decanat și s-a lăsat jefuit. Avea cărțile. Și pe mine mă împăca la fel: „Dar tu ai cărțile.” La fel ca el, mă apăra de „demența colectivă” scriind. În scrisoarea către Noica din 4 iulie, '70, Mircea Eliade: „Cel puțin dacă ne va scris să ne prăbușim, să ne prăbușim scriind.” Poate că Dumnezeu o să-i spună și lui Petru, ca-n interviul lui Pivot, nu mai știu cu cine: „Ai hârtie și pix. Poți citi și scrie ce vrei.”

Să nu vadă Vestul a fost pedeapsa cea mai dureroasă. Informatorii Securității au decis că familia nu-i stabilă și că nu ne mai întorcem. Greșit. De plecat definitiv, n-am fi plecat. Petru n-ar fi avut putere să se despartă de Iași, de România. „N-aș fi eu dacă aș pleca de aici.” Era dependent de România și de cultura ei.

Dinadins, s-a înscris pentru un lectorat în Coreea de Nord, după dosare respinse pentru Suedia, Elveția, Danemarca, Germania, Franța... Respins și pentru Coreea de Nord. A predat un curs opțional despre „Linie și Culoare”, dar n-a intrat în Louvre. O să public acel curs, pornit de la un citat din Camelian Demetrescu.

Mă tot gândeam la evadare. Mă visam la vreo voce a Americii, la vreo revistă a exilului... dar n-am putut, n-am vrut să-l conving să plecăm. „Până și vița are rădăcini în pământul ei, vinul e diferit de la loc la loc.” Puține certitudini aveam și eu că m-aș putea rupe de spațiul de acasă. Am trăit conform binomului onestitate și (un pic de) sărăcie. Și-mi vine-n minte un distih din Marin Sorescu, *La lilieci*: „-Ceamcă-n altă parte o fi mai bine/ -Aia e, că nu e.”

Acum îi ofer timpul meu ca să-l scot din uitare. Dăruind și dobândind.

Bătrânu a pus sus legea morală. O fișă ultimă, făcută în spital, e din scrisoarea lui Simion Mehedinți către C. Brătescu: „Omul de treabă trebuie să facă binele, împotriva tuturor nătângilor. Altfel e păcat.” Rânduială, rost erau cuvintele dragi lui, ca și ale țaranului clasic. Un „reacționar” în linie Eminescu-Țuțea- Mircea Vulcănescu-Ernest

Bernea, Stăniloae, convins, ca și înaintașii lui, că tradiția creștină ne-a întărit ființa etnică. Vis neo-conservator: modernizare fără a distruge tradiția. Înapoi la *cumințenie*, *înțelepciune*, *cutumă*, ierarhie proprie țaranului clasic. „Trăim nefirescul de a ne urî etnia, Magda. Firesc este s-o iubești, să ai drag de ea.” La sfidarea toantă a tradiției, Petru Ursache a reacționat. Era un reactiv. Ura anomia, dar n-o să afli *style bas* în polemicile lui. Spirit polemic echilibrat, claritate, bun simț în argumentație. A lua distanță față de celălalt nu înseamnă să-i torni lături în cap. Altfel, dialogul se blochează. Eu sunt mai dură. Cuțitarii *universității care ucide* nu-s de uitat și de iertat. Rănile lui sufletești le port sub haina mea, cum spune Blaga. Una dintre ele? Piticii universitari, cu rubedenii printre profii de la Colegiul Național, când s-a aniversat fondarea, nu l-au invitat. I-au luat și dreptul ăsta. Și cine i-a evocat pe marii profesori cu destin tragic, arestați de la catedră (Tăzlăoanu – Anatomie, Papastopol- Istorie, Ocneanu- Filosofie, Ghica- Muzică)? Petru Ursache.

Micul orfan (avea un an când tatăl lui a murit sub căruță: schija din război i-a ajuns la inimă și a oprit-o) a fost pregătit pentru admitere de învățătorul Mihai Simionescu și de preotul Vasile Dumitra. A luat ușor concursul și a fost elev de excepție, flămând și în flaneaua lui verde, vopsită cu ierburi, ca-n orice gospodărie țărănească. Directorul a făcut legătură cu „legionarizarea”:

„- Să n-o mai porți.”

„- N-am alta.”

În liceu, funcționa o organizație secretă a tinerilor revoluționiști. Era mic în '48, într- a treia. A scăpat de campania de arestare. Clasele a VII-a și a VIII au fost pustiite. A scris *Istorie, genocid, etnocid*, obsedat de dispariția colegului de bancă, săltat de Securitate de lângă el și pe care nu l-a mai regăsit. Și cât l-a căutat! Dar n-a fost Petru însuși prizonier irevocabil al Securității în RSR?

Scrie C.D. Zeletin, în *De senectute*: „Deci, împlinirea unei vârste, 80 să zicem, e mai mult un simbol. E cu putință să-i fi împlinit încă la 70, ori să-i îplinești la 90.” Bătrânu meu a fost defectiv de bătrânețe. Era un tânăr de 82 de ani abia împliniți, mult mai tânăr decât mine. N-a fost posac, ursuz, apatic, inactiv, cum sunt unii bătrâni. N-a fost om vechi Bătrânu. Ochii- la fel de intens albaștri, dinții cu strungăreață perfect albi, tricourile lui vesele, cămășile în carouri. Costum și cravată? La nevoie. Îi plăceau brățărilor: „O vrei?” O voia și o purta el. Da, a fost un tânăr pe viață, mai deschis decât mine spre nou, mai viu decât mine. În pozele noastre e luminiiu, altfel decât în celelalte. A știut să mă iubească și să-mi zâmbească. Bătrânu, citându-l pe Blaga (pentru Elena Daniello): „Eu te iubesc mai mult decât patruzeci de mii de bătrâni de la Troia.”

Pe un ton banal, mi-a spus că analizele au arătat că ar fi nevoie de o intervenție. „Nu, nu bypass, e prea periculos. O procedură, ceva simplu. În septembrie sunt complet restabilit.” N-a mai avut septembrie. Doctoreasa parfumată cu un kil de Nina Ricci, punându-și pe limba lată o lamelă de Orbit. „Mecanismul nu mai funcționează.” I-a spus

colegei, ca s-o aud: „Organizmu' e dat peste cap“. Ce vor moșii ăștia? Să trăiască la infinit?

Scoateți tubul, i-am cerut. Vrea să respire singur. „Nu, avem pașii noștri.“ L-ați împins în moarte cu pașii voștri. O eroare medicală? Asta-i tot? Urma să plece la Sinaia, pentru scrisul de vară. Mersul lui, cu genunchii ușor ridicați și fără opriri. Urca pe Zgârbura, la scris. Trolerul cu cărți e și acum pe hol, nedeschis. N-am putere să-l deschid.

Petru n-a fost înfricoșat, umilit de Moarte. A primit-o fără cutremurare, ca blândul păstor mioritic: „Magda, există un curaj al gândului mai mare decât al faptei. Păstorul nu-i mort. El e mirele. A avut puterea să-și preschimbe Moartea în Nuntă cosmică, mitică. *Preoți-munți ai mari*.

Abia pâlpâia și eu credeam într-o minune: „Ia-ți patul și mergi la casa ta.“ **Cum să moară Petru?** Clopotul de Nuntă-Moarte a sunat în 9 august. Nu, nu-i las Moartea să trăiască. O calc în picioare, editându-i cărțile. Doamnă Moarte, poți fi definitiv învinsă: ne despați de viață, dar nu-i pe viață asta. O spune Evanghelistul Luca: „Pentru Dumnezeu nu sunt morți, toți sunt vii.“

Doamna din larga lume a mai ținut să-mi spună că *Viața după Viață* îi amintește de omagiile ceaușiste. M-a împăcat, în 10 septembrie, un e-mail de la Lucia Negoită:

„Draga mea, aceasta e un unicat din ce mai știu eu de prin ograda literaturii. Emoție, trăire intensă, sentimentul *viului*, Măduța.

Acesta este rodul/rostul unei asemenea cărți: de a continua într-o altă formă de viață.

Minunat gest al tău, minunată legătura voastră peste timp. Te felicit și încă mă uimesc de toate evocările cuprinse aici, în acest jurnal de viață...despre demnitate și, într-adevăr, despre victorie.

Luciola

Da, Luciola a înțeles că eu am demonstrat, în cartea asta, că nu sunt singură pe lume în necaz, în suferință, în durere. E triumful meu că am atâția prieteni care mă iubesc și respectă ce fac pentru Petru. Toată casa e plină de postere uriașe cu Petru. Într-unul e alături de Gellu Dorian, la Zilele revistei „Convorbiri literare“.

Îmi re-asum răspunderea de dascăl și mărturisitor!

LUCIA DĂRĂMUȘ ÎN DIALOG CU PETRU URSACHE

Petru Ursache este etnolog, estetician și istoric literar (n. 15 mai 1931, în comuna Popești, jud. Iași). Doctor în Filologie (1971), conducător de doctorate, disciplina Etnologie. Bibliotecar la Biblioteca județeană „Gh. Asachi” (1956 – 1958), preparator – asistent (1958 – 1960), lector (1960 – 1977), conferențiar (1977 – 1992), profesor (1992 – 2001), la Catedra de Literatură română și la Catedra de Literatură comparată. Profesor Emeritus al Universității „Al. I. Cuza” (2001), Premiul de Excelență al Asociației Scriitorilor Iași (2001), Premiul Opera Omnia acordat de Revista „Convorbiri literare”, Premiul Opera Omnia acordat de Biblioteca „Vasile Voiculescu”, Buzău, 2001. Disponibilitatea de a sta de vorbă despre cultura română, literatură și estetică l-a determinat să aleagă ca, împreună cu Magda Ursache (Bătrânul și Magda), și cu mine să mergem seara pe dealul Copoului și să dăm de mâncare la cățeluși.

Lucia Dărămuș: Aș începe rugându-vă să-mi vorbiți despre structura dumneavoastră de filolog. Cum ați îmbrățișat filologia? Cum arătau anii studenției dumneavoastră de filolog?

Petru Ursache: Îmi este greu să surprind în propria-mi ființă ceea ce numiți, încă din prima frază a discuției noastre, structură de filolog. Asta trimite la vocație, la formație sistematică prin studiu de bibliotecă și de laborator, la cercetare aplicată și roditoare. Ca să vorbesc sincer și curat, nimic din toate astea nu mi se potrivește cum trebuie. Nu am hotare precise, dovadă cărțile care stau pe masă. Am scris despre creația orală și despre cea savantă, studii de estetică și de teologie;

m-au atras scriitori clasici și moderni, români și străini, proza și poezia, m-am pronunțat în legătură cu moartea unor științe, ca și în privința transformării ori apariției altora. Așa că pot trece într-un *curriculum vitae* titluri ca: *Prolegomene la o estetică a folclorului* (Cartea Românească, 1980, 341 p.), T. Maiorescu. Esteticianul (Junimea, 1987, 302 p.), *ErosPoesis* la Cezar Ivănescu (Timpul, 2004, 250 p.), *Sadovenizând, sadovenizând...* (Universitas XXI, 2005, 225 p.), *Antropologia, o știință neocolonială* (Timpul, 2006, 340 p.), *Camera Sambô. Introducere în opera lui Mircea Eliade* (Eikon, 2008, 302 p.), *Mic tratat de estetică teologică* (Eikon, 2009, 310 p.). Mai sunt și altele. De altfel,

intenția mea era să mă pregătesc în domeniul istoriei și să devin cercetător științific, nu profesor. În această direcție mă sfătuiau să pornesc profesorii de liceu, căci am avut norocul să prind câțiva ani din „școala veche“, de tradiție interbelică, acea minunată instituție care era interesată și capabilă să pregătească temeinic tânăra generație pentru viața școlii și a cetății. Dar a venit „schimbarea“ (cuvânt tulburător și de pomină) din 1948, adică „reforma“ criminală a lui Iosif Chișinevschi, un individ adus de tancul sovietic și de tripleta Ana- Luca – Dej. De atunci nu mai putem vorbi de istorie și de adevăr, ci de o gaură neagră, mereu sângărândă. Este decisiv sfatul unei persoane competente într-un moment decisiv de carieră. Din păcate, după acel an 1948, istoria a căzut în politică, și-a pierdut statutul de știință umană și autonomă. Am suferit un șoc teribil la vestea că profesorii mei de istorie de la Liceul Național din Iași (astăzi Colegiul „Mihail Sadoveanu“), Papastopol și Diaconescu, autori de manuale, care mă povățuiau îndeaproape și cu folos, au fost duși în beciurile Securității și au suferit ani grei de detenție politică. Mulți alți dascăli au avut aceeași soartă la liceul nostru, în oraș ori în țară. Erau anii 46 – 48 (între alegerile masiv fraudate de comuniști, până la „reforma“ amintită) și 48 – 50 (de la acea „reforma“ până la începutul instalării Cortinei de Fier), când vârfurile intelectuale ale țării, savanți, scriitori, ofițeri superiori, preoți, profesori de toate categoriile, dar și zeci de mii de studenți și elevi (firește, dintre cei mai valoroși) au fost arestați din comandă bolșevică; închisorile împânziseră țara. În asemenea condiții dramatice, am vrut să mă înscriu la Filosofie. Dar, sub presiunea evenimentelor politico- culturale, nici această disciplină nu era privită cu încredință. Majoritatea profesorilor, îndeosebi absolvenți de Filosofie, nu îndrăgeau politicul, nici de stânga, nici de dreapta; iar unii dintre ei își desăvârșiseră studiile în „vestul burghez și capitalist“. Școala comunistă nu avea nevoie de dânsii, așa că îi destinase închisorilor și morții. În cele din urmă, am bătut la a treia ușă, Filologia. Nu închei fraza înainte de a aduce amănuntul că „ai mei“, din sat, doreau să mă fac preot. La seminarul din Iași mi-au fost duse prima dată actele de înscriere, de către învățătorul meu, mult stimat și îndrăgit de toată lumea, Mihai Simionescu. Bietul om! A făcut o mulțime de ani de Canal. Dar cu asta s-ar începe altă poveste. Cât despre studenția ca studenție, n-am ce zice, anii treceau „ca apă“, vorba poetului, dar cu vâlvorare și întunecime, fără orizont, fără reper posibil. Perioada liceului am străbătut-o sub tensiune și așteptare. Americanii nu mai veneau. Istoria ne-a montat, la Yalta, Teheran și Potsdam, o farsă sinistă. În schimb, rușii erau singurii călare peste tot, în beție și în sălbatică dezlănțuire. Nu exista ideea de plimbare liberă pe străzi și prin parcuri. Totul era sub „control“. A ajunge la Liceu, la

o librărie, la gară însemna o adevărată aventură. Purătorii de seceră și de ciocan dar și ajutoarele lor civile care, mai adesea, nici nu vorbeau bine românește, stăteau la pândă și-ți apăreau în față oricând și de unde nici nu te așteptai. Rusificarea se desfășura în forță și în viteză, pentru a se atinge cifra de 90%, convenită diabolic, așa cum se știe, între Stalin și Churchill. Firmele magazinelor erau, în majoritate, scrise cu caractere slave (astăzi sunt în english; nimic nou!); discursurile revoluționare, din balcoanele clădirilor ori de pe diverse tribune improvizate la repezeală, spărgeau urechile și te lăsau cu răsuflarea tăiată; cartea sovietică și steagurile roșii se arătau din toate părțile, amenințând și astupând orice zare. Dar mai ales Copoul, cea mai importantă arteră, era luat în deplină stăpânire. Pe atunci se numea Bd. Malinowski, ca în anii studenției mele să-și schimbe denumirea în Calea 23 August. Stăteam în gazdă pe Dealul Copoului, la capătul tramvaiului 1, aproape de marginea orașului. Dar preferam să străbat calea zilnică pe jos pentru a ajunge la școală, fără întârziere. Altfel, riscam să fiu blocat de coloane de tancuri care produceau permanent zarvă și panică, și asta în timp de „pace“, înainte de pomenita „reformă“ catastrofică; sau de trupe militare în agitație, grupuri de ostași „victorioși“, cu sticle de vodcă în mână și cu automatele pregătite. Am fost martor, în drumul spre școală, la scene de stradă extrem de periculoase, între cetățeni ai orașului și forțe ale Puterii. Un punct sensibil se afla la intersecția Copoului cu Păcurari și cu Lăpușneanu. Acolo era amplasată statuia Reîntoarcerea din Basarabia, care reprezenta un ostaș îmbrățișându-și familia (astăzi, înlocuită cu statuia lui Mihai Eminescu, la rândul ei, mutată din alt loc). De o parte a străzii și a statuii se afla Căminul studențesc „Regina Maria“ (astăzi Palatul Copiilor), iar de cealaltă, o cantină a Facultății de Medicină (lângă Biblioteca universitară „Mihai Eminescu“; actualmente, sediul unei instituții a Ministerului Sănătății). Am văzut cu ochii mei, coborând spre școală, câteva zeci de studenți ieșind dintr-o parte și din alta, făcând cerc în jurul statuii și cântând Hora Unirii. Mi s-au tăiat picioarele de spaimă și de bucurie. Dar, într-o clipă, a apărut o tanchetă rusească, dinspre Râpa Galbenă, urmată de câteva camioane de civili, cu târnăcoape și cu steaguri roșii. Și tot într-o clipă, întreaga suprafață a străzii s-a albit de cioburile farfuriilor aruncate de la cantină. N-am mai ajuns la Liceu în ziua aceea. Însă m-am trezit, nu știu cum, în strada Sf. Atanasie nr. 8, unde am stat o scurtă bucată de vreme sub îngrijirea medicală a unor studenți de la Medicină. Era acolo o pensiune particulară bine cunoscută la vremea respectivă. Cam pe atunci s-a dezlănțuit valul de arestări printre studenți și profesori, care a căpătat un curs mai agitat după abdicarea lui Mihai I. Dar și asta este o poveste ceva mai complicată. De reținut, totuși, că

documentele de arhivă scot la iveală activitatea unui grup de rezistență (de aproximativ 100 la număr, spun date sigure), în componența căruia se aflau profesori, preoți, militari, avocați, printre care: Petru Caraman, Ana Bogdan, Marcu Proca, Anton Iancu, Alexandru Țupa, Gheorghe Tudoran, Gheorghe Stoianovici, Mircea Scobai, Dumitru Popescu. Ei se ridicaseră, printre altele, împotriva politizării învățământului. O teză de doctorat condusă de mine, după 2000, a tratat parțial tocmai această problemă. Textul în cauză a văzut lumina tiparului. Anii de studenție s-au prelungit în același cadru de teroare și de atmosferă sufocantă, pe măsură ce comunismul prindea, de la an la an, puteri de dominare. Luaseră ființă așa – zisele comisii de epurare, la nivel universitar și liceal, având ca sarcină politică de a întocmi liste cu nume de cadre didactice destinate eliberării din funcție, pentru a fi puse la dispoziția Securității. În fruntea acelor comisii se aflau rectorii celor trei mari universități rămase după jaful teritorial, adică Simion Stoilov (acela care s-a opus, din partea „statului” român, acordării premiului Nobel lui Mircea Eliade) pentru București, Alexandru Myller (un azilant rus) pentru Iași și Alexandru Borza pentru Cluj. Primele victime au fost: Lucian Blaga, Sextil Pușcariu, D. Caracostea, C. C. Giurescu, Th. Capidan, Traian Gheorghiu, Gheorghe I. Brătianu. Mai apoi: Dragoș Protopopescu, Gr. T. Popa, Petru Caraman, Theofil Simenschy, Gheorghe Focșa, George Călinescu, Ovidiu Papadima, Ștefan Bârsănescu, Tache Papahagi, Mircea Florian. Mai toți reprezentau științe la cel mai înalt nivel, la data respectivă. Unii au fost reintegrați, după ani de penitență și de „prelucrare” (C. C. Giurescu), sau au șomat sub control sever toată viața (Petru Caraman); alții au murit în închisoare, ca Gheorghe I. Brătianu. S-a recurs la „înlocuitori”. Asta s-a și dorit. O absurditate. Cine-l putea înlocui pe Lucian Blaga, pe Sextil Pușcariu, pe Gheorghe I. Brătianu, pe Petru Caraman, pe Theofil Simenschy? Unii dintre profesorii noi încercau să-i imite pe înaintași, adică să vorbească în stilul lor, să recomande lucrări fundamentale. În scurtă vreme, însă, de prin 1952, exact primul meu an de facultate, profesorilor li s-au impus programe unice, însoțite de bibliografie sever controlată, elaborate de slujbașii diabolici ai lui Iosif Chișinevschi. Materiile de bază pentru științele umaniste (Litere, Istorie, Filosofie, Psihologie, Pedagogie) erau marxism-leninism – stalinismul, socialismul științific, istoria Partidului bolșevic al Uniunii Sovietice și limba rusă. Nu am reușit să le învăț niciodată. Nici în alegerea materiei universitare de-o viață, pentru pâine și suflet, nu am fost mai norocos, mai descurcăreț, mai diplomat, după vremuri noi și oameni noi. Mi-am început specializarea ca tânăr universitar pentru perioada patruzecioptistă a literaturii române. Am dat concurs pe post, probe didactice, lucrări în domeniu, după

statut. Când s-a ivit momentul promovării, mi s-a impus să eliberez terenul în favoarea Antoanetei Macovei. A auzit cineva de ea? Ca urmare, am fost transferat în sectorul folcloristicii. Și iarăși concurs, probe didactice, lucrări. Însă titularul cursului, un politruc notoriu, m-a obligat la încă o schimbare. Și așa am ajuns la Estetică, după ce am dat, iarăși, probele de rigoare: concurs, lucrări etc. Am stăruit cam mult asupra acestor aspecte biografice, poate dintr-o oarecare subiectivitate, dar, mai curând, dintr-un interes mai general, acela de a li se spune lucrurilor pe nume, de a se cunoaște adevărul gol-goluț. Programul lui Iosif Chișinevschi, susținut, cu timpul, și de trădători din interior (se găsesc oricând și pretutindeni, altfel nu s-ar susține criminalitatea la vârf și la dimensiunea istoriei) a traumatizat profund și pe termen lung ființa românească. Faptul trebuie recunoscut, spus și re-spus, să înțelegem cât de cât chipul moral al semenilor noștri, atât de debil și inform. Mai ales, să putem bănuî, măcar, la ce ne putem aștepta „de azi pe mâine”.

L.D.: *În cartea **Antropologia, o știință neocolonială**, vorbiți despre forța cuvântului, de calitatea estetică din scrierile lui Paul Goma. Criticul literar din acest moment, profesorul de filologie de astăzi își re-asumă scrisul lui Paul Goma, dacă ar fi să-l raportăm la evoluția esteticii actuale, la ceea ce se întâmplă în literatura română?*

P.U.: Da, îmi re-asum răspunderea! Din mai multe motive. În primul rând, pentru că Paul Goma a fost și a rămas unul dintre cei mai decizi și statornici adversari ai politicului ca politic în literatură și artă; din câți se cunosc în deceniile comuniste, ca și în acestea neo – comuniste. Nu vreau să mă credeți dogmatic, dar aici nu există împăcare (iar practica artistică și istoria esteticii au dovedit-o deplin), cum nu există împăcare între șarpe și vultur. Este ca și cum am pune lupul să păzească oile ori pe un prăpădit de cizmar în fruntea statului. Ne jucăm cu focul și nu e cazul. Așa cum programul școlar, lansat în forță revoluționară de echipa lui Iosif Chișinevschi, a provocat grave deviații morale și comportamentale la generațiile luate în stăpânire, la fel, ideologia literară promovată de penibila tripletă Răutu – Șelmaru – Vitner a viciat în mod regretabil și păgubos conștiința scriitoricească pe toate planurile, până la nimicire. Ca urmare, s-a ajuns până acolo că și azi, în opinia comună, inclusiv în școala cea de toate zilele, nu se mai știe ce înseamnă scriere frumoasă și la ce servește ea. În al doilea rând, se poate arăta cu cărțile pe masă că Paul Goma a exersat, încă din anii de la Școala de Literatură, forme literare ale esteticului. Există dovezi sigure în această privință: mărturii de epocă, însemnări de jurnal, propria creație. Se știe că Mihai Gafița îl ținea din scurt, îndemnându-l să scrie, simplu și pe „înțelesul tuturor”, doar despre muncă și producție, spre îndobitocire generală, în conformitate cu metehnele realismului socialist. Și Leonte Răutu

cerea aliniere și supunere dogmatică. În scris sau când îi chema pe tinerii condeieri la raport și „reeducare”, în apartamentul luxos și tihnit de la Sinaia. Ne-o spune cu năduh Marin Preda în *Viața ca o pradă*, ca unul dintre „beneficiari”. Dar, dincolo de incidentele biografice mai mult sau mai puțin încordate, mărturia mărturiilor o constituie opera scrisă. Să nu se uite că același Mihai Gafița, un fel de Marius Chicoș (Rostogan) la Școala de Literatură, i-a stopat cu venin tipărirea cărții de debut, *Camera de alături*, fără măcar s-o citească. De ce oare? În fapt, problema Goma este mult prea complicată ca să fie redusă la câteva propoziții. Pe scurt, în anii '70, încă se aplica strategia ideologică a etichetării cu „mânie proletară”, împotriva acelor scriitori care refuzau alinierea după canon. Vinovatului i se atribuia, fără drept de apel, formula descalficantă până la incriminare, aceea de dușman, cu derivatele respective: trădător, fascist, vândut. Decideau în acest sens „Tribunalul poporului” și tripleta amintită. Se cunosc multe, prea multe victime, de la Radu Gyr la I. D. Sîrbu, de la V. Voiculescu și Vladimir Streinu la Teohar Mhadaș, Al. Paleologu, Marcel Petrișor... După două decenii de experimente dobândite, acuza de nealiniere a fost asimilată cu așa-zisa lipsa de talent. În concepția vremii, ca și astăzi, de altfel, talentul „se negociază”; ți se „dă” ori ți se „ia”. Răspunderea și-o asuma chiar Uniunea Scriitorilor, ca organizație de breaslă cu legitimitate formală, dar aparținând și funcționând ca o interfață a partidului comunist și fiind subordonată direct conducerii superioare. Ca lumea să piardă firele și să aibă impresia că trăiește în libertate și într-o „eră nouă”, mecanismul era bine utilat: funcționa în cadrul Uniunii o comisie de supraveghere și control privind activitatea de creație a membrilor titulari. Ea se întrunea, de regulă, în celebra „Sală a oglinzilor” de la centrul Unuiunii, un fel de punct de „reeducare”, după indicații și necesități. Aria calomniei era maestru instrumentată acolo. Ulterior, comisia și-a mutat șantierul, după caz, în fabrici, unde putea să monteze mai în voie spectacole de „înfierare”, în colaborare cu muncitorii; pregătiți, firește, și ei în acest sens. Și de data asta se cunosc victime. Octavian Paler reprezintă un caz bine cunoscut de punere la zid. Paul Goma a trecut și el prin „Sala oglinzilor” și nu numai. Tocmai în acea vreme i s-a aplicat pe frunte, hotărât și cu patimă, formula incriminatorie în noua ei variantă, „scriitor fără talent”. Ea a fost preluată rapid de către colegii de breaslă, cu misie, făcută publică în presă sau răspândită, pe șoptite, la întâlniri „amicale”. Și astăzi mai este invocată din când în când, după gustul și interesele neocomuniștilor aflați la putere. Lor li se poate răspunde, cum am afirmat și cu alt prilej, invitându-i să citească scrierile în proză ale exilatului de la Paris, începând cu volumul de debut *Camera de alături* și continuând cu *Ostinato*, *Arta refugii*, *Din calidor* etc.

Am în vedere, așadar, o anumită categorie a scrierilor, separată de aceea a jurnalelor ori de memorialistica de închisoare, ele aparținând unor sfere colaterale ca interes, dar de însemnătate documentaristică de prim rang pentru epoca respectivă. I-am consacrat autorului *Patimilor după Pitești* multe și ample studii în ultima vreme și am convingerea clară că Paul Goma este un autentic și rafinat artist al cuvântului, un jucăuș al verbului, cum puțini am avut în deceniile postbelice, un narator veritabil și un constructor curajos de ansambluri epice. Îndepărtarea forțată nu este decât spre paguba noastră. O spun acum, nu ca să-mi mențin cuvântul de „ieri”, ca „re- asumare”, ci de dragul unui adevăr. În creația artistică, valorile sunt de tip calitativ și atâta tot. Cât despre „evoluția esteticii actuale” la care, se pare, faceți referință, nu cred că putem găsi un obiect serios de discuție.

L.D.: Prin *Etnoestetica* propuneți, din câte înțeleg eu, o nouă abordare a Etnologiei. Între *Etnoestetică* și *Folcloristică*, pe unde s-ar situa filonul clasic al Esteticii?

P.U.: Asta e o chestiune de situare a științelor în ordine sistemică: ierarhie, vecinătate, unele în raport cu altele. Statutul lor nu este niciodată fix: se cunosc mutații spectaculoase în timp și în funcție de cumulara cunoștințelor. Vecinătățile, centrele de atracție, accentele și ponderea nu rămân aceleași. Etnologia nu intrase în evidență pe vremea lui William Thomas. Se afla cuprinsă, nucleic, în domeniul întins și difuz al folclorului, cuvânt tehnic ce intra în circulație la mijlocul secolului al 19-lea, cu înțelesul de cultură populară; iar Antropologia își asuma zone cu mult mai restrânse în comparație cu starea ei de astăzi. Iată motive care obligă la prudență, când cineva încearcă, dacă poate, să aducă noutăți într-un anume spațiu al cercetării. Nu o dată s-a întâmplat ca o simplă schimbare de limbaj într-un domeniu, mai mult sau mai puțin individualizat, să provoace disponibilități neașteptate în altele învecinate. Structuralismul a pornit din sociologie și a penetrat în lingvistică, textologie literară, psihologie, ca să mă opresc doar aici. În ce mă privește, nu mi-am propus să reformulez etnologia, doar s-o îmbogățesc. Foarte simplu: punctul meu de plecare își găsește temeiul pe terenul a două discipline, mult distanțate între ele ca geneză, fond de idei, metodologie și criterii de valorizare. Una este Folcloristica. Dar ea a fost și a rămas o știință strict descriptivistă și operează cu criterii aparținând domeniului cantității. Cercetările sale se opresc la culegerea și tipologizarea materialelor de teren. Cealaltă, Estetica, dimpotrivă, se justifică prin valorizarea textelor artistice în baza criteriilor calitative din familia frumosului, sublimului, tragicului, comicului. În sistematica științelor, locul ei se află plasat în imediata vecinătate a Filosofiei, dacă nu chiar sub aripa ei; întrucât nu se mărginește la simple constatări de suprafață, ci se străduiește să

pătrundă în esența fenomenelor pentru a le cuprinde în judecăți de valoare, situându-le, după caz, în sfera aleasă a spiritului. În momentul în care am încercat imposibilul, adică să apropiez cele două discipline, Folcloristica și Estetica, mi s-a ivit în față un teren nou: *Etnoestetica*. În fapt, forțând puțin datele problemei, am încercat să verific în ce măsură principiile esteticii savante găsesc teren de aplicație pe terenul literaturii populare. Am mai făcut acest exercițiu cu prilejul unor cărți anterioare: *Poetică folclorică* („Junimea”, Iași, 1970) și *Prolegomene la o estetică a folclorului* (Cartea Românească, București, 1980). Mă îndreptăteau două motive: ambele sunt creații, invenții ale spiritului, mai mult sau mai puțin cultivate, experimentate; ambele se revendică de la surse de aceeași natură, anume creatori și artiști înzestrați spiritual, personalități alese, recunoscute și apreciate în mediile lor de baștină. Și am reușit: în problema „judecății de gust” (a frumosului) după modelul Kant; a identificării comicalului, în formele de gândire preconizate de H. Bergson; în aprecierea liricului, din poezia dorului, ca „intuiție pură”, urmând parcursul teoretic al lui Benedetto Croce. Nu am apelat aici la poeticile tradiționale, culte, ca să le aplic pe terenul oralității. Partea asta am pus-o pe seama poeticii folclorice. Exercițiul din *Etnoestetica* e de natură oarecum inedită. Între Folcloristica și Estetica de tip clasic și savant a căpătat poziție prioritară aceasta din urmă, datorită forței ei teoretice de capacitate și de selectare riguroasă a valorilor. Folcloristica, mai precis, ramurile poetice ale culturii prealfabete (poezia, basmul, legenda, paremiologia), îi oferă *Etnoesteticii* materie primă în scopul valorizării fenomenelor spirituale ale oralității, în vreme ce Estetica generală o salvează de tehnicismul mărunț, ajutând-o să se situeze într-un orizont mai generos și mai larg al cunoașterii. Dar *Etnoestetica* își păstrează nota caracteristică, dat fiind că nu pot fi neglijate semnele oralității; drept urmare, își asigură statutul de „disciplină de graniță”, învecinându-se pe de o parte cu Estetica generală, pe de alta cu Etnologia. La o adică, poate constitui un capitol, cu oarecare autonomie, al Esteticii sau, după caz, al Etnologiei.

L.D.: Mircea Eliade, în *Jurnal portughez și alte scrieri*, subliniază verva scrisului – „adevărul e că eu mă pot griza și cu un pahar de sifon. Verva și chiar beția mea n-au nimic a face cu alcoolul. Mi-e suficientă noaptea, luna, femeia sau altceva viu”. Scrierile lui pot fi interpretate în lumina acestei afirmații făcute de Eliade? Mă gândesc aici la nuvela *La țigănci*, unde avem o adevărată psihoză prin persoana lui Gavrilesco.

P.U.: Să nu percepem literal și strict narativ experimentele în cauză, destinate să dezvăluie, direct și pe viu, puterea de rezistență a individului ca individ, forțarea capacităților de afirmare într-o direcție ori alta, sfida rea convenționalului. Se obișnuia în vreme. Romanul

Huliganii poate fi o ilustrare privind teribilismele tinerii generații. V-ați referit la *Jurnal portughez*, adică la o scriere de maturitate. Aici, stările maladive, neuras tenia, insomnia, „greața”, disperarea au cauze obiective, comune întregului mapamond. Înainte de toate, afacerile politice păguboase ale apusenilor aliați cu Stalin, inamic la fel de periculos ca și Hitler; destinul precar al României, indiferent de rezultatul războiului; posibila victorie a Kremlinului și bolșevizarea Europei. Din păcate, toate s-au și adevărit. Scria: „Simt până la desfigurare agonia celor de la Stalingrad, agonia Europei” (*Jurnal portughez*, 28 ianuarie, 1943); „Din nou criză cumplită. Dezastrul de pe frontul rusesc s-ar putea transforma într-o catastrofă” (3 februarie, 1943); „M-aș apuca de roman, dar mă deprimă mersul războiului” (12 iulie 1943); „Încep din nou crizele mele de disperare. De data aceasta, fără motiv personal, ci provocate de primejdia care amenință neamul meu” (3 august, 1943). A se compara cu *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, unde se dă altă interpretare acestorași evenimente tragice pentru omenirea întreagă și, înainte de toate, pentru poporul român: „Soldațiiăștia ruși, care trec pe străzile Bucureștiului, cu zâmbetul lor de copil și cu bădărania lor cordială, sunt niște îngeri. De unde iau putere să nu pună foc peste tot, să nu ucidă, să nu prade, să nu prefacă în scrum orașul acesta în care locuiesc mamele, nevestele, surorile, amantele celor care au asasinat, incendiat și nimic it propria lor țară?” (Mihail Sebastian, *Jurnal*. 1935 – 1944. Text îngrijit de Gabriela Omăt. Prefață și note de Leon Volovici. Humanitas, București, 1996, p. 561-562). Și: „Nu pot lua în tragic toate incidentele sau accidente. Mi se par normale. Chiar juste. Nu e drept ca România să scape prea ușor” (Idem, p. 559). Incredibil! Sebastian anunță, fără ezitare, comportamentul lui Nicolschi, Collier, Sepeanu, Dulberger. Înțelesul exercițiului experimental apare mai explicit într-o scriere anterioară, *Șantier, jurnal indian* (București, 1935), evocare autobiografică a anilor petrecuți la Calcutta. Acolo încerca să lupte cu somnul până cădea în derapaje, se angaja în aventuri erotice trecătoare, în hoinăreli în grup, prin baruri de noapte, până la perdiție. Punea în act scheme prefabricate într-o autosugestie și autocontrol, derizorii în fond, ca povestea pahalului cu sifon. Așadar, provoca, din curiozitate și pe portative variabile, stări hipersensibile, halucinatorii, stranii, pentru a constata în ce măsură devine disponibil diurnului ori nocturnului. Nu a perseverat, însă, în asemenea jocuri facile. Fraza din *Jurnal portughez*, care a provocat întrebarea, este: „Adevărul e că mă pot «griza» și cu un pahar cu sifon. Verva și -chiar beția mea- n-au nimic a face cu alcoolul. Mi-e suficientă noaptea, luna, câmpul, femeia – sau orice altceva viu” (p. 262). Accentul semantic al frazei îl preia cuvântul „viu”, subliniat în text. Nu mai spun că pasajul nu-și are

rostul aici; la prima vedere, întrucât lui Eliade îi convin încrucișările de lumini curcubeice, pentru desfășări intelectuale. Era obsedat de ideea de a scrie, de a produce opere utile culturii în general și românilor în special, pentru ridicarea prestigiului lor în lume. Faptul că reușea să redacteze „puține” pagini pe zi (ajungea până la 10!), care să reziste criticii severe, îl nemulțumea. Asta numea el „vervă”: capacitatea genială de a redacta zilnic (asemenea lui Kierkegaard, pe care îl avea mereu în vedere în perioada portugheză), un număr important și valoros de pagini; în domeniul științei, ca și al literaturii.

L.D.: *În Jurnalul său, Mircea Eliade, printre cărți citite, printre prietenii universitare notabile, printre idei academice, notează destul de des fraze legate de starea stomacului, a scaunului, a insomniilor de care nu se plânge, de fapt, ci le amplifică notația, făcându-le să pară planetare, unice... Să fie vorba și de o ipohondrie? Ați putea dezvolta ipohondria ca o stare a geniului? Și Cioran a fost ipohondru.*

P.U.: Nu, nu pot. Ipohondria este o boală psihică destul de incertă, de care psihanaliza a luat act destul de târziu. Nu-mi dau seama dacă Mircea Eliade era ipohondru. Avea o constituție fizică destul de sensibilă, din naștere, iar exercițiile, peste măsură, de nesomn, înfometare, angajare în lucru și în cotidian îi provocau stări apăsătoare de criză, aproape permanente. Și împrejurările i-au fost potrivnice. Perioada dintre Lisabona și Chicago a însemnat un deceniu de șomaj, de sărăcie, de umilință; cu toate că a produs atunci cele mai multe și importante scrieri științifice și beletristice. Mergea la George Enescu acasă, părăsit și acesta, ca la comandă, de toată lumea, să-i facă focul, să se întrețină împreună în graiul matern; pe deasupra, tânărul Eliade să beneficieze de o porție de supă caldă. Când avea norocul să fie invitat să țină vreo conferință și, spre bucuria lui se întâmpla des, cu cameră plătită la hotel de lux, prefera, în disperare de cauză, să i se dea banii în mână: putea să-și aleagă o cameră modestă la un hotel periferic. Diferența de bani o economisea pentru zilele care urmau. Nu participa la mese plătite pe cont propriu. Își aștepta colegii pe o bancă în parc sau la hotel. Dincoace sau dincolo de boală, ipohondria este și un moft. N-aș considera-o trăsătură a geniului, nici în înțelesul romantic al termenului, nici pentru generațiile care au urmat. Este drept, Eliade spunea adesea despre sine că are geniu. Pare șocant la prima vedere. Se referea, însă, la capacitatea superioară de înțelegere a lucrurilor, în ansamblul lor, la nivel înalt și în ordine cosmicizată. Nu se gândea la nebunia creatoare, cum ne-a învățat tradiția. Genialitatea ar fi un atribut care se dobândește prin efort și voință. Avea curajul să-și mărturisească genialitatea, adică să se creadă superior multora. Și avea dreptate.

L.D.: *Mircea Eliade, realizând o legătură cu științele naturale ale modernismului, vorbește despre posibilitatea desacralizării cosmosului. V-ați ocupat mulți ani de scrierile acestuia. Criza modernismului cu desacralizarea cosmosului, așa cum o întâlnim în scrierile savante, se regăsește în beletristica acestuia?*

P.U.: Aș spune că pe Mircea Eliade l-au interesat, prioritar, ca istoric al credințelor și ideilor religioase, nu atât științele moderne în general, cât posibila revitalizare a unor discipline de veche tradiție, cum ar fi medicina de tip hipocratic. Principiul terapeutic de bază al ei era: să se ia act de starea omului ca individ. În funcție de aceasta, specialistul poate decide în ce măsură avem îndreptățirea să vorbim despre bolnavi și apoi despre boli; dar numai după ce examinarea s-a produs în mod necesar și corespunzător. Este lecția hipocratică pe care Platon, cel din Charmides, o deducea în urma relatărilor unui dac înțelept, adept al învățăturilor lui Zalmoxis. Bolile pot fi presupuse, chiar inventate, mai ales în societatea modernă, hipertehnicistă și haotică. Tocmai de aceea Mircea Eliade, întors din India, își punea mari speranțe în activitatea Institutului de Istoria medicinei din Cluj, înființat special pentru orientarea în direcție naturistă și ontologică a cercetărilor și se angajase într-un intens schimb de scrisori cu directorul și savantul Valeriu Bologa. Printre altele, tânărul Eliade își mărturisea regretul că nu urmase calea medicinei, în acord cu cerințele vremii, dar scrisese câteva studii în domeniu, despre demonologie și microbi. La data respectivă, l-a atras îndeosebi mitologia plantelor curative și a consacrat mătrăgunei câteva articole remarcabile. La plecare (în parte forțată, din țară) avea aproape terminată cartea *La Mandragore*, rămasă în sertar. Al. Rosetti, directorul Editurii Fundațiilor Regale avea cunoștință de existența ei și insista să i-o pună pe masă, spre publicare. Repet: nu era vorba de științe moderne în general. Acestea, inclusiv medicina, excelau în abordarea în manieră reduționistă a ființei umane, ceea ce era în total dezacord cu ideile și convingerile autorului. Cât despre „desacralizarea cosmosului”, problema iarăși se cuvine a fi privită cu prudență. La mijlocul secolului abia trecut, predominau două teorii, devenite prestigioase, despre sacru. Una fusese lansată de Rudolf Otto în 1926, la Gotha, cu lucrarea *Das Heilige*, cealaltă datorată lui Eliade însuși, odată cu apariția volumului *Le Sacré et le Profane* (Gallimard, Paris, 1956). Ambele teorii poartă accente apocrife, cu alte cuvinte aparțin domeniului religios, însă nu ascultă cu destulă cuminenție de dogma creștină. Dar să se rețină că, pentru autorul german, sacrul reprezintă o forță stranie- străină care năvălește în mundan, producând cutremurare și groază, urmate de iluminare. Și pentru autorul român sacrul este o forță suprafirească și catafatică. Dar nu năvălește perturbator, ci în manieră amiabilă, protecționistă și întăritoare, fie din proprie

inițiativă (un exemplu clasic îl constituie arătarea Domnului în preajma stejarului de la Mamvri), fie prin invocație, rit, rugăciune. În cartea lui Eliade, sacrul își face simțită prezența din nevoia limitării acțiunilor negaționiste ale profanului și ca semn viu al dumnezeiescului în lume. Așa stând lucrurile, nu văd care parte a operei lui Mircea Eliade s-ar lăsa sensibilizată de ideea „desacralizării cosmosului”. Sacralul nu „moare”. Dacă va fi să se retragă din lume, ca prezență a divinității, faptul va depinde numai de voința lui Dumnezeu. Nouă, ființelor creaturate, nu ne e în putință să cunoaștem o problemă atât de dificilă; și nici științele pozitivistice nu par să se descurce mai bine. Criza modernă este o afacere păguboasă a omului în continuă „cădere în materie”, nu a lui Dumnezeu. Următorul pasaj s-ar putea să ne fie folositor aici: „Cred că omul modern a regăsit – în cărțile mele – o dimensiune a sacralității cosmice care nu este nici o creație literară, nici o invenție filosofică: pentru că m-am străduit să extrag faptele și interpretarea lor de la cei care participă încă la un univers religios precristian” (*Jurnal*, volumul I – 1941 – 1969. Ediție îngrijită de Mircea Handoca. Humanitas, București, 1993, p. 367). Eliade a rămas fidel credinței și s-a arătat consecvent pe linia revenirii și permanentizării sacrului, la toate nivelele socio-cosmice, atât în opera de cercetare, cât și în creația beletristică. Pe de o parte, a verificat valabilitatea tezei privind „dialectica” sacrului cu profanul, făcând apel cu încredere la religiile lumii primitive – clasice – îndepărtate geografic – apropiate; după cum, în scrierile ficționale, a urmărit comportamentul uman în atingere cu sacrul ori cu profanul: în ce măsură îl sporește ca ființă ori îl diminuează.

L.D.: *Cât este Mircea Eliade savant și cât om de creație? O descriere comparativă, prin care să valorizați pe de o parte opera lui științifică iar pe de altă parte opera lui de creație, ar fi benefică.*

P.U.: Mircea Eliade însuși vine să ne ajute în această privință. Găsim mărturii, în diverse file de jurnal, că luase obiceiul, încă de când se afla în India, să se analizeze pe sine, în manieră autoscopică ar spune un psiholog, pentru a constata dacă, structural, aparține diurnului sau nocturnului, impulsuri comportamentale invocate cu interes științific în lumea interbelică. Experiența pe cont propriu, uneori destul de dură (dar Eliade era un experimentalist de nelecuit, din curiozitate, din ambiție) l-a dus la convingerea că diurnul și nocturnul îl dominau deopotrivă, într-o ritmică severă, stimulativă și creatoare. Sub dicteul diurn-nocturnului, își organiza timpul de lucru, fără abatere de la regulă: ziua o consacra muncii științifice, pentru că bătlălia în planul ideilor soliciță intelectul viu și viguros, sub controlul gândirii lucide, clare și distincte. Nocturnul pare mai difuz, moleșitor și feminizant prin natura sa. El predis-pune la visare și la cufundări onirice, cu alte cuvinte favorizează invenția artistică, liberă și jucăușă. Nu ezita

să lase cercetarea savantă, începută sub zodie bună în cursul zilei, ca să treacă seara „la roman”, chiar dacă în această direcție socotelile încă nu-i ieșeau, deocamdată, destul de bine. Jurnalul aduce mărturii clare și sigure. Pare un capriciu la prima vedere, o sminteală de scriitor năpădit de prea multe treburi. Dar el credea, în spiritul vremii, că proceda cu temei. Arhetipologia susținea bi-unitatea formală și de fond a diurnului cu nocturnul. Ele își corespund în planul experiențelor, aparent disparate și se pun de acord supraveghindu-se ca în oglindă, cu luminozitate și precizie. Evenimentele din planul nocturnului aveau /au rezonanțe neli-niștitoare în diurn și indicau prin coduri anumite linii de comportament. Visul premonitor punea adesea stăpânire pe Mircea Eliade. Obișnuia să-și memoreze visele de peste noapte în scris și vedea aici semne orientative în abordarea temelor științifice. Și bătrânul Jung, cu care Eliade se întreținea adesea în Elveția, la faimoasele întruniri de la Ascona, deținea un mare depozit de visuri pe care le împărtășea cunoscuților și-i plăcea să se lase în voia lor. Dar să ne înțelegem: Eliade mergea mult mai departe. Scrierile efectuate sub ocrotirea nocturnului erau variante, în cheie epică, ale unora dintre tezele științifice propriu-zise. O compoziție de tipul *Un om mare* se situează între eseu științific și divagație literară. Tema labirintului, calea răstăcită, salvarea prin redescoperirea „centrului”, jocul de-a camera oprită, căderea în profan constituiau pretexte epice predilecte. Nu pot fi parcurse fără dificultate opere ca *Șarpele*, *Domnișoara Cristina*, *Maitreyi*, *La țigănci*, *Pe strada Mântuleasa*, *Noaptea de Sânziene* ș. a., fără cunoașterea scrierilor despre India, despre mituri, ocultism, credințe religioase. Ca să luăm pe rând cele două ramuri complementare și bi-unitare, ca variațiuni pe aceeași temă, se știe, din surse biografice, că Mircea Eliade a încercat mai întâi să deschidă ușa secretă a cercetării științifice, pornind de departe, ca să ajungă apoi la istoria religiilor, mai precis, a ideilor și credințelor. Oricât de simplistă și de enervantă ar părea afirmația care urmează, dar, pentru a-l percepe corect și aproxima fondul propriu de idei, se cuvine să-l raportăm la epoca sa; de preferință, să marcăm începutul activității, care corespunde deceniului al treilea al secolului trecut. Nu-i prudent să-i pretindem ceea ce nu și-a propus, să-l judecăm de pe frontul actual al științei (care nu este și al lui), să-i cerem ce avem în gând noi și numai noi; nici să-i reproșăm justițiar, cum se întâmplă prea adesea, de ce a procedat așa și nu altfel, eventual cum ne-ar conveni „nouă”. Știința are legile ei. Ris-căm să ne luăm după versul: „Ce azi e drept, mâine-i minciună!”. În fapt, constatarea atentă, riguroasă, cu răspundere rămâne datoria cercetătorului devotat al adevărului științific. Celelalte cad de la sine, scutindu-ne de penibile procese de intenție. Personalitatea care domina cu regalitate începutul secolului al XX-lea,

până la război, în plan mitologic și antropologic, era Frazer cu celebra *The Golden Bough*. Știm că Mircea Eliade, liceean fiind, a învățat pe cont propriu limba engleză pentru a-l citi pe autor în original. Dragostea, însă, declarată în mai multe rânduri, cu accente juvenile, n-a durat multă vreme, pentru că școala engleză a început să fie serios barată de noul val italian, reprezentat de Raffaele Pettazzoni, Vittorio Macchiado, Aldo Mieli, Giuseppe Tucci. Ei aduceau un spirit nou și o metodă mai adecvată, preferând studiul aplicat la obiect, pe fenomene distincte și *in situ* (orfism, ocultism, mono-teism), pe religii (creștinism, ebraism), întemeietori de culte religioase (Dionysos, Zagreus, Orfeu). Marea carte *I Misteri*, de Raffaele Pettazzoni, a rămas de actualitate și azi, iar *Teoria generale della religione* (Vittorio Macchiado) și *Pagini di storie della chimia* (Aldo Mieli) au avut rol decisiv în depășirea lui Frazer ca narator de mituri cu intenții criticiste, în favoarea abordării fenomenului religios ca obiect de cercetare, de interes major pentru a înțelege cum a devenit „omul ceea ce e azi, o ființă muritoare, sexuată și culturală” (*Aspecte ale mitului*. În românește de Paul Dinopol. Prefață de Vasile Nicolescu. Editura „Univers”, București, 1978, p. 6). Permanent, Mircea Eliade s-a aflat la curent cu cercetările cele mai noi și presante în domeniu, ca să împingă cu puteri proprii, la rândul său, mai departe și în folos general, granițele cunoașterii. În India a avut revelația posibilei mondializări a imaginii lui *homo religiosus*, împotriva specialiștilor mai vechi ori mai noi care se cantonau, de regulă, în europocentrism. Indianiștii recunoscuți și de prestigiu, precum Ananda K. Coomaraswamy și Surendranath Dasgupta, jucau piesa întoarsă, adică se închideau și ei, ca replică, în asiaticism. Eliade a depus eforturi (firește, n-a fost singurul) în direcția refacerii reliefului religios, conform datelor concrete de pe teren, fără pretenții ierarhizante, constrângătoare, elitiste. Întâlnirile de la Ascona între specialiști cu preocupări similare aveau să-i întărească asemenea convingeri: „Eram convinși că documentele și metoda istoriei religiilor conduceau, mai sigur decât oricare altă disciplină istorică, la deprovincializarea culturilor occidentale”. Și, în continuare: „Colegii adunați la Ascona care ne ascultau conferințele și mai ales cititorii volumelor „*Eranos – Jahrbücher*” constituiau un instrument excepțional de difuzare al oricărui nou demers hermeneutic” (*Memorii. Recoltele solștiului*. Volumul II. – 1937 – 1960. Ediție îngrijită de Mircea Handoca. Humanitas, București, 1991, p. 142 – 143). Teza lui de doctorat despre yoga (*Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne*, Librairie orientale Paul Geuthner. Paris, 1936, 346 p.; urmată de *Techniques du yoga*. Collection „La Montagne Sainte – Geneviève”. Gallimard, Paris, 1948, 266 p. și *Le yoga. Immortalité et Liberté*. Payot, Paris, 1954, 428 p.) a însemnat o dată importantă în istoria științelor umaniste. La fel și apariția revistei de specialitate „Zalmoxis”. Revue

des études religieuses (Vol. I- III, Paris. Librairie orientale Paul Geuthner, 1938- 1942). Redacția era în țară, dar Eliade intenționa să înființeze la București un centru european de religiologie. De aceea a apelat la colaboratori prestigioși din diverse părți ale lumii; dar și la autori români cu pregătire corespunzătoare. Această „perioadă românească” din viața agitată a exilatului de la Paris și de la Chicago a avut ca efect crearea unei imagini favorabile asupra intelectualității române, după cum știința, în totalitatea ei, s-a simțit întărită și înălțată. Ca amănunt oarecum pitoresc, la tipărirea tezei despre yoga, presa din țară nu s-a dovedit pregătită s-o întâmpine în termeni convenabili. Doar câteva nume de rezonanță, Al. Rosetti, C. Rădulescu- Motru, Ion Petrovici, Valeriu Bologa, au înțeles noutatea și importanța temei. Și în vestul Europei ecoul cărții s-a resimțit într-un grup restrâns de specialiști. S-a lărgit cu timpul, pe măsură ce s-a înțeles că abordarea unui fenomen religios înseamnă să fie chestionată umanitatea însăși prin ceea ce are ea tipic și reprezentativ. Celebra carte a lui Pettazzoni, *I Misteri*, este un studiu model, sistematic și aplicat, dar cu accentul de interes asupra practicantului de altădată, de la Delhi sau de la Pompei. Altfel, poate sta liniștită în raft. În momentul în care se constată că întreg spațiul euro-asiatic, cel puțin, a fost împânzit de puncte misterice, intră în rol întreaga umanitate, de ieri și de astăzi, e drept, cu intensități variabile. Omul contemporan redevine hipocratic, întrebându-se, încă neliniștit, ce au însemnat misterele și dacă el însuși ca individ a reușit să se lepede de ele. Tot ce am spus până aici este doar o introducere necesară, o ipoteză de lucru sau abia o punere în temă. Când Mircea Eliade a apărut la Ascona, se făcuse deja cunoscut printre cei mari și apreciat de către cei mai mari. Postbelic îi apăruseră lucrări importante, curajoase ca tematică și interesante prin rezultate: *Traité d'histoire des religions*. Cu o Prefață de Georges Dumézil. Payot, Paris, 1949, 405 p.; *Le Mythe de l'éternel retour*. Collection „Les Essais”. Gallimard, Paris, 1949, 254 p.; *Le Chamanisme et les Techniques archaïques de l'extase*. Payot, Paris, 1951, 450 p.; *Images et Symboles. Essai sur le symbolisme magico – religieux*. Collection „Les Essais”. Gallimard, Paris, 1952, 240 p. O performanță rar întâlnită ca ritmicitate și oportunitate tematică. Străbătea „perioada franceză” cu multă dificultate în ce privește liniștea personală și în condiții de umilitoare sărăcie, ca exilat și hăituit de poliția politică românească, asociată cu securitatea comunistă franceză și rusească. Dar își câștigase simpatizanți la Sorbona, ca și în marile centre universitare și academice din Europa apuseană. Cercul de la Ascona era compus din nume de mare autoritate științifică: Carl Gustav Jung, Henry Corbin, Van der Leeuw, „sfătosul” G. Scholem, Karl Kerényi, Raffaele Pettazzoni, Giuseppe Tucci, Joachim Wach; iar programul conferințelor, publicate în buletinul „Eranos” era greu și cerea multă

răspundere. Totuși, Eliade se afla printre cei mai activi și mai incitanți. Cine urmărește agenda de lucru pe anii respectivi (deceniul Ascona: 1951 – 1960), după jurnal și memorii, constată că era nelipsit de la cele mai diverse întruniri științifice. De reținut: la Ascona obișnuia să citească fragmente din cărțile proprii, în curs de apariție. Era o provocare la dialog, de care ținea cont cu prilejul reeditărilor. A urmat „perioada americană” (prima însemnare, ca început de instalare la Chicago, poartă data 3 oct. 1960. A fost întâmpinat de profesorul Kitagawa), desfășurată pe mai multe planuri didactice și științifice. Într-un cuvânt, privită în desfășurare, pe etape, existența lui Mircea Eliade se remarcă prin evenimente științifice, agitate și de prim rang. Ele se concretizează prin campanii de conferințe, înființarea de catedre universitare (numai în Statele Unite a realizat câteva zeci ca număr, unde a lăsat titulari formați de el), direcționarea de volume enciclopedice pe teme mitologice și religioase și, nu în ultimul rând, redactarea de cărți de specialitate, răspândite pe toate continentele, multe dintre ele în numeroase ediții. Analiza fiecărei opere și a ecourilor în decursul timpului ar necesita timp și pagini. Să reținem, măcar, că autorul marchează prin totului tot un segment distinct din istoria științei. Fără numele său, domeniul și epoca nici nu pot fi gândite. Ca punct de pornire pentru partea literară, mi-aș propune, iarăși, consemnările din jurnale și memorii. Acolo găsim schițe de program (cu variante îmbunătățite: articole parțial redactate), opinii despre roman, controverse cu sine. Putem reconstitui, în termeni cronologici, istoria unor opere literare (*Maitreyi*, *La țigănci*, *Noaptea de Sânziene*), cu bucurii, cu eșecuri mărturisite. Dorea să răzbească în domeniul prozei și făcea eforturi epuizante în această privință. Mă bate gândul că era mai puțin încrezător în talentul propriu (deși găsim scris cu automulțumire: „am geniu”), cât în munca depusă cu hotărâre la masa de scris. Oricum, se dovedește că și din direcția asta nu-l părăsea obsesia că ar fi posedat de bi-unitatea diurn-nocturn, că și cercetarea savantă și compoziția ficțională se lasă conduse de simboluri mitico-misterice comune. Eliade e un fantast modern care își construiește, după voință ori după stări provocate de extază, itinerariile în lumea imaginarului. Dacă nu se potrivesc, după program, semnele din regimul diurn cu cele din regimul în oglindă, ele pot fi aranjate cu iscusință. Semnificativ mi se pare un titlu cu aspect programatic și discursiv din Memorii II, p.133: „Din fericire *Forêt interdite* nu are succes. Voi înțelege mai târziu semnificația acestui eșec”. Ce înseamnă „din fericire” când, se știe, orice autor așteaptă cu răsuflarea tăiată succesul, nu eșecul? În cazul Eliade, se pare că e vorba de o cauză ascunsă, de o „semnificație”. Cititorul se lămurește parțial (nu total, pentru că nu ar fi în acord cu firea lucrurilor: omul modern este neliniștit în permanență, răvășit, tensionat), ajungând la titlul imediat următor din același volum,

Recoltele solstițiului. E de presupus că pe exilatul de la Paris- Chicago l-ar fi interesat să știe în ce direcție s-a realizat mai pregnant. Din câte cunosc, nu s-a întrebat nici în taină. În ceea ce mă privește, cred că posibilitățile de afirmare, veșnic în stare concurențială, i-au fost dictate de natura fiecărui domeniu în parte. Dacă a reușit, totuși, să se impună în planuri atât de diverse, ca într-o *coincidentia oppositorum*, suntem îndreptățiți să vedem aici semne ale genialității. O analiză didactică ne-ar lămuri pe deplin. Cert este că, în deceniul al patrulea al secolului trecut, adesea invocat cu ardoare, cel mai productiv și augural pentru toți criterioniștii, personalitatea lui Mircea Eliade a răsarit în chip *bifrons*, cu toată puterea tinerească și creatoare. Pe de o parte, cercetările indianistice și de istoria științelor îi aduceau recunoaștere europeană, în ascensiune continuă; pe de alta, romanele publicate în același deceniu, de la *Domnișoara Cristina* la *Huliganii*, de la *Maitreyi* la *Nuntă în cer*, îl situau în imediata apropiere a marilor maeștri ai prozei interbelice: Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat – Bengescu. Laudele în presă și premiile academice s-au și arătat. G. Călinescu îl recunoștea drept „romancierul noii generații” în *Istoria literaturii* din 1941 și-l asemana cu André Gide. Cu siguranță, deocamdată, tânărul prozator nu-și dorea mai mult. Anii exilului l-au menținut pe aceeași linie. Este drept că avea în gând trepte suitoare spre universalitate. Dar a continuat să scrie proză numai în limba română, spre deosebire de mulți alții din diaspora. A fost un câștig pentru literatura noastră. Să ne amintim: cele două capodopere ale creației sale din anii postbelici au fost *La țigănci* și *Noaptea de Sânziene*, apărute în „perioada franceză”. În acea vreme, domina proletcultismul prin A.Toma, Dan Deșliu, Mihai Beniuc, Maria Banuș, Nina Cassian, Em. Galan. Astăzi, literatură „de debara”. Nu numai „Dumnezeu s-a născut în exil”, dar și literatura română postbelică, iar Mircea Eliade a avut în această privință un rol de prim rang, alături de Vintilă Horia, Ștefan Baciuc, Aron Cotruș. Istoria literară și manualele școlare au datorat să opereze corectările și recunoașterile de rigoare.

L.D.: Prin redescoperirea sacrului, Mircea Eliade atinge un filon adânc al ființei românești, mărturisit în arta țărănească, în poezia sacră. Se poate desprinde ideea specificității adânc religioase a creatorului român ca matrice a noastră?

P.U.: Da, acesta este cuvântul: redescoperire. Eliade nu și-a propus altceva interrogând ființa umană și cosmosul. Sacrul este prezent în lume ca semn al dumnezeirii. În acest adevăr de credință își află izvorul fiecare religie în parte. Greul problemei se face simțit în identificarea lui *homo religiosus*. De aici încep controversele și orgoliile, pe care autorul român nu le-a împărtășit niciodată. Și are dreptate. Nimic nu ne face să credem că un popor ar fi mai religios decât altul. Diferă, poate,

formele de manifestare, de adorare sau de reprimare, derutante doar când sunt privite de la distanță. Să credem în disponibilități, în capacitatea fiecărei națiuni de a se situa în devenire, pe calea îmbunătățirii morale și ființiale. Așa se poate ajunge (și) la creștinism, religie deschisă, pentru om și în respectul pentru zidire, în termeni comuni, pentru situarea în cosmicitate. Să ne amintim de cântarea care răsună în biserici: „Cu noi este Dumnezeu, (...) / Auziți toate neamurile și vă scu-lați“. Este o trezie, o trezvie. „Neamurile“ sunt chemate, nu orânduite condiționat, uniformizate în baza vreunui canon abstract, prefabricat. Poporul român e doar un „neam“ în marea familie creștină, adică unul care s-a născut pe plai, pe câmpie și cu cerul deasupra capului. Putem vorbi, cu îndreptățire, de un neam de păstori și de agricultori – la origine, dacă precizarea constituie sau nu un adaos ideii de comportament religios. Lumea modernă în care se integrează, vrând- nevrând, îl poate decosmiciza, deconstrui, remodela.

L.D.: *Vorbiți-ne, vă rog, despre sacru ca o condiție umană în poezia românească.*

P.U.: La întrebarea asta răspunsul mi se pare implicat în pasajul anterior. Ar merita, într-adevăr, o dezvoltare mai largă. Pot spune că am avut prilejul să fac unele constatări când am alcătuit o antologie de poezie creștină (*Duh și slovă. Poezie creștină românească*. Institutul European, Iași, 1996, 429 p.; ediția a doua: *Duh și slovă. Antologie de poezie creștină*, Junimea, Iași, 2002, 405 p.), în colaborare cu Magda U. În multe privințe poezia se asociază cu rugăciunea, în baza fondului profund de liricitate și de inspirație. Poeții români de valoare sunt prezenți, aproape toți, în antologia noastră, pentru unii religiosul fiind definitoriu. Mai mult, în favoarea religiozității și a atotputerniciei sacru-lui, pledează poezia de închisoare; din păcate, încă puțin cunoscută. S-au distins în această privință, cum se știe, Radu Gyr, Nichifor Crainic, V. Voiculescu, Pan M. Vizi-rescu, adevărații poeți ai epocii imediat postbelice. Pot adăuga: poezia română a renăscut în exil, dar și în închisoare, în celula devenită, prin cântare, un adevărat rug aprins. Poezii culte, printre ele *Doina* lui Eminescu, *Limba noastră* de Alexei Mateevici au luat chipul literaturii de rezistență, circulând cu intensitate în lumea închisorilor, până la folclorizare. Cea mai cunoscută devenise poezia – rugăciune *Iisus a coborât în celulă* de Radu Gyr. O transmiteau deținuții din celulă în celulă și de la o închisoare la alta. Ca intimidare și represalii, unora li se prelungea durata detenției. De reținut cazul lui Grigore Caraza, un martir al închisorilor. Printre multe alte fapte curajoase și de nesupunere, el a memorat, în cei 26 de ani de celulă, un număr de 10.000 de versuri. Au stat la baza uriașei colecții de poezii de închisoare, reunite mai târziu, în exil, într-un volum de 596 de pagini, sub îngrijirea lui Zaharia Zahu- Pană. Istoria literară de mâine, când își va veni în fire, îi va fi recunoscătoare lui Grigore Caraza pentru că a salvat de la uitare un mare tezaur poetic. Suferința

întărește. Diabolică a fost ideologia comunistă, înrăiți conducătorii de închisori pe țară, Teohari Georgescu, Nicolski, Sepeanu, Alexandru Drăghici, Pantelei – Pantiușă, Dülberger – Dulgheru, Zeller; harnici mânăitorii de băte, de la Maromete, Goiciu, Crăciun, Dumitrescu la gardienii bătauși de profesie. Dar rugul aprins într-o celulă de la Pitești, de tinerii Valeriu Gafencu, Ioan Ianolide, Virgil Maxim și Marin Naidim, s-a extins, ca și cântarea religioasă, la celelalte închisori, lagăre de muncă forțată ori domiciliu obligatorii, unde erau purtați deținuții: Aiud, Gherla, Canal, Lătești etc. Literatura concentraționară recentă consemnează modul cum a fost întâmpinată Învierea la Baia Sprie, în 1951. Asta s-a întâmplat subteran, la adâncimea de 560 m., unde a fost pregătit un altar anume. Majoritatea participanților: preoți, ortodocși și catolici, uniți prin suferință și aceeași sfântă lumină salvatoare. Slujba a fost îndeplinită de un sobor de preoți: Valeriu Antal (catolic) din Toplița, Nicolae Grebenea din Râșinari, Ion Iliescu din Iași, Nicolae Pâslaru din Bacău, Teodor Bej din Arad, Aurel Lazarov din Hârșova, Popescu Scai, Iustin Pârvu. „Lămpașele erau stinse, ne spune mărturisitorul, iar în mină era o liniște absolută. Preotul Antal, care conducea soborul, era singurul care avea, drept epitrahil, un ștergar alb de casă, țesut din bumbac și mătase. Ceilalți preoți erau în salopete și opinci. Liniștea fu spartă de glasul baritonal al preotului care-și chemă credincioșii: «Veniți de luați Lumină!». Lămpașele au început să se aprindă și întreaga groată s-a luminat feeric. Memoria preotului Bej a făcut să se respecte tot tipicul slujbei“ (Adrian Alui Gheorghe, *Părintele Iustin Pârvu și morala unei vieți câștigate*. Piatra Neamț, Conta, 2005, p. 98). Sacrificiile umane au fost imense, însă nu tehnicienii crimei cu seceră și ciocan au biruit. A biruit Biserica.

L.D.: *Nu pot încheia această convorbire fără a nu spune că sunteți perceput în lumea literară sub sintagma Bătrânul și Magda. O unitate. Aș dori să ne detașăm de tot ce-am vorbit până acum, deși cred că ne vom apropia și mai mult și să-mi povestiți de scriitorii Magda Ursache și Petru Ursache. Cum arată universul acestora?*

P.U.: Este un „roman“ la mijloc, firește, ca în orice istorioară în care două ființe se decid, „nesilite de nimeni“, să parcurgă o lungă și destinală secvență de timp. Ni s-a zis „Bătrânul și Magda“ (parafrazând o binecunoscută nuvelă americană), pentru că s-a observat, de la distanță, o comuniune în gesturi și în idei. În rest, tăcere! Cel mult, pot devoala că am dus-o totdeauna strâns (și nu ne lăsăm!), „la bine și la rău“, mai ales la rău, pentru că de rău am avut parte din belșug, atât pe timpul comuniștilor de ieri, cât și al celor de astăzi. Dar ne-am așezat strategic, metaforic vorbind, în aceeași tranșee și ne-am văzut serios de treabă: „atacând“ cu cărți, studii și articole, în dreapta și în stânga. Ca semne particulare, menționez cu orgoliu: stiluri diferite, arme precise și eficiente.

Postată de Dan Culcer, în „Asymetria“.

Premiile revistei

„Convorbiri literare”

PREMIILE REVISTEI CONVORBIRI LITERARE acordate în cadrul Zilelor revistei, ediția a XXIX-a, Iași, 8-10 mai 2025:

Premiul special pentru întreaga activitate literară: **DUMITRU MĂLIN**

Premiul „Nicolae Manolescu” pentru excelență în critica tânăra: **ALEXANDRA RUSCANU**

Premiul pentru Debut: **EMILIA STAJILĂ**

Premiul „I.E. TOROUȚIU” pentru valorificarea moștenirii literare (*Poemele inorogului* de Dimitrie Cantemir): **NICOLAE BADEA** (Computerland) Premiul „AL. TZIGARA-SAMURCAȘ” pentru integrala operei lui Marian Tarangul: **ALEXANDRU TOFAN**

Premiul pentru Poezie: **FLORINA ZAHARIA** Premiul pentru Proza: **ANGELA MARTIN** Premiul pentru Eseu: **PAVEL ȘUȘARĂ** Premiul pentru Traduceri: **PETER SRAGER**

Premiul pentru Critică: **MIHAELA GRĂDINARIU** Premiul de Excelență: **ADRIAN CIOROIANU** Premiul Opera omnia: **MIRCEA POPA**

Premiul Național „IACOB NEGRUZZI” pentru cea mai bună revistă literară: **Revista STEAUA**, director **OVIDIU PECICAN**

Premiul Național pentru Critică „TITU MAIORESCU”: **NICOLAE GEORGESCU**

Despre mecanismul genetic creativ al operei poetice

Pentru a ne iniția în abordarea cunoașterii și pătrunderii în mai amănunțit a semnificației noțiunii de poezie este imperios necesar de a înțelege corect structura semantică și funcțiile semiotice ale compoziției ei, a rolului și importanței implicațiilor lor în stimularea logicii formale participantă în mod intuitiv și premonițional la crearea imaginațiilor operative funcționabile la actul creativ poetic. Pe seama lor se vor pune bazele categoriilor emotive ale frumosului și sublimului născute sinegic concomitent cu structurarea simbolurilor verbale de natură semantică întemeiate și puse în dinamică de funcțiile semiotice astfel morfologizate creatoare de poezie.

Transformările cu caracter ascendent ale acestor mișcări intrinsece actului în sine al procesului creativ capătă vialura interpretativă a senzațiilor astfel

apărute care imprimă percepțiilor creatorului satisfacție atât fizică cât și sufletească – matrice sentimental – perceptibilă a frumosului și sublimului astfel generate. În rezultat se naște ceea ce numim logică/gândire metaforice poetice însumate apoi selectate, sintetizate, concentrate și convertite într-un numitor comun numit poezie.

Fenomenul în sine creativ poetic se numește sinegism al simultaneităților factorilor organizatorici formatori de expresii platice verbale ritmice, ritmate de vibrații concentrice în consens cu emoțiile trăite în superlativul apogeic incandescent sensibil al sensurilor înalte și profunde proprii inerente spiritului creativ uman devenit astfel afectiv și plin de poezie. Bazându-ne pe aceste concepte morfologic gândite ale creatorului de frumos și sublim vom fi în drept, morfologic gândind să definitivăm generic conceptul de poezie și a însăși noțiunii de poezie. În acest sens vom constata, având în vedere această organizare fizic-metafizică structurată să concluzionăm că poezia în general posedă o bază a sa specifică cu caracteristici numai ei aparținându-i incifrate emotiv în sferile senzațiilor și trăirilor superioare sufletești afective intensiv decorate în formularul tensiunilor pline de substanțialitate și esențialitate logo-logistice numită gândire critică poetică a logici formale poetic- metaforice.

În abreviatură telurică, așa dar, poezia este o gândire meditativă în vers și ecuații verbale selectate metaforic, impuse să vibreze ritmat de libertatea zborului visător al unei gândiri la fel de visătoare stimulate de florul fizic-metafizic impregnat venit din primordial numt har/talent poetic fondat pe o ordine specifică stucturală – poezia/poemul.

În abreviatură esențial-metafizică poezia este plânsul și surâsul meditativ-metaforic în surdina primordialului – Muzica sufletelor mari înzestrate cu har dumnezeesc **în habitatul lor** ființial, un fel de prordus al suprapunerii a două spirite acel al ființei fizice umane și acel al harului dumnezeesc, duplicitate ființial-metafizică venită din ipostazele apriorice superioare ca suflet Magna. Acesta este suportul premonițional al imagisticii imaginilor poetice – surse de inspirație ale splendidelor formulări și formule lirice de o puritate transcendentă ce transparentzează toate mediile mai mult sau mai puțin opace ale tuturor planurilor emotiv-gnostice din lumea **încnjurătoare** intersectate și transferate în lumea poeziei.

Toată această multiformă plenitudine poetică răzbate miraculos la suprafața chihlimbarului care este poezia de înaltă calitate, înfățișându-se omului ca o floare miresmatică fascinant îmbietoare în a admira și a savura frumusețea și sublimitatea ei. Este o chemare sacră a sufletului de a se contopi cu florile și partea lui din ele – poezia. În lume florile și poeziile domină peisajul metaforic al senzualității sublimice a matetiei lor esențial identificată cu temeinicia suportului fizic/metafizic care o integrează otganic în ființa umană. Poemul ca și trandafirul regina recunoscută a lumii florale stă în capul listei acestei substanțe pure meditativ-emoționale ce capătă expresie și culoare în capacitatea ființei umane de ai sesiza și interpreta taina,

În aria ambiantală a acestor particularități lucrativ-formatoare inerente procesului creativ poetic se conturează apoi se concretizează o structură estetică emotiv senzuală specifică ce stă la baza accentuării și mai puternice a capacităților logo-logistice imagistice în stare să genereze, să manipuleze, să coordoneze apoi să ordoneze prin intermedierea unei logici formale meditativ-metaforice generalizările dar și detalizările formelor plastice verbale în urma selectării, sintetizării, substanțializării și esențializării tuturor factorilor și tuturor elementelor integrante folosite la cizelarea podusului definit/finiit poezia/poeml. Atare nou areal compozițional participant la actul creativ poetic și susținător al actului creativ poetic conformist cu toate rigorile de ordin intern și extern ce stau drept temelie a lui îl putem numi legitim estetism poetic pur – matrice a produselor poetice de înaltă calitate estetică.

Pentru a lărgi implicarea estetismului poetic pur în genericul formator de poezie concretă și a pătrunde în profunzimea mecanismelor care le structurează și ordonează, dându-le configurația definitivă ca atare, este necesar de a detalia și detalia conceptele contemporane ale categoriilor frumosului și sublimului în abreviatură esențial-interpretativă caracteistice formulelor și ecuațiilor semantice și semiotice în care își desfășoară morfologia actul creativ poetic – poezia/poeul. Cu acest scop est necesar a aborda în speță pe cazuri și exemple concrete caleidoscopul mișcărilor și transformărilor miraculoase petrecute în mod tainic și intim în intetiorul individualizat al cretorului de magistică poetică – poetul.¹

Este evidentă oportunitatea pătrunderii și înțelegerii materiei sensibile

a astfel de categorii gnostice cum sunt emoția și raționamentul în vederea sucombării importanței lor pentru structurarea țesuturilor imaculate și transparent-transcendentale ale matricei formatoare de construcții ritmice poetice prin mijlocirea unei gândiri meditative metaforice a creatorului de poezie. Licoarea îmbietoare este aceea care generează și pune în mișcare și transformare reflecțiile născătoare la rândule de impresii inspirative magistice manimlatoare de percepții și imaginații neuro-somaice numite raționamente, care poziționate fiind în aura spirituală astfel formată imprimă culoare, nuanțe senzitiv-sensibile numite emoții în registrul unei conștientizări manifeste depline a responsabilității omlui de creație poetică pentru prestația și calitatea operei sale în angajamentul său astfel potențat de cultivare și ocrotire a frumosului și sublimului – poezia/poemul.

¹ Petru Ababii, „Geneza metafizică a logicii formale, gândirii critice, genialității și înțelepciunii umane”, Chișinău, 2024.

Petru Ababii

Naționalul, demnitatea națională și mândria națională la români

Naționalul și mândria națională au semnificații aproape identice atât ca conținut cât și ca sens fundamentate istoric, evoluționist, genetic și ontologic într-un areal ambiantal geografic concret. Ambele au tangență cu și prin demnitatea națională, preluând multe dintre caracteristicile de bază ale acesteea și având aceeași locație geografică circumstanțială naturală de constituire formală și achiziționare de calificative fizice și metafizice proprii. Drept consecință se nasc concomitent în mod morfologic prerogativele alcătuirii unor trăsături specifice ordonate sinergic de necesitățile de natură interioară ale transformărilor care treptat în mod evoluționist iau configurația caracteristicilor temeinice ale demnității naționale inclusiv a celor ce țin de mândria națională Ori atare trăsături ordonate organizatoric ale unor calificative specifice ce țin de ambiantalul circumstanțial atât istoric geografic concret cât și de cel genetico-ontologic repreezintă tipagele caracteristice care alcătuiesc și definează ceea ce numim mândrie națională. Vom specifica astfel că între demnitatea națională și mândria națională aproape că nu există diferențe atât cele de conținut cât și cele ce țin de

semnificațiile sensurilor pe care le pot căpăta ambele categorii conceptuale în dependență de anturajul logo-logistic și gnostic în care sunt folosite.

Este de remarcat de asemenea formula structurală verbală incipientă ce oferă noțiunii demnității naționale caracterul ei primordial cu putetnice lecturi *dumnezești: Dumnezeu – Dumn = Demn + itate = Demnitate*, adică ceea ce vine de la și este legat cu Dumnezeu și Divinitatea Sa, – *itatea*- fiind ceea ce achiziționează *Demn* pe parcursul evoluționist istoric al trecerii lui prin timp ca reziduri funcționale adiacente deținătorului ei omul, generate de păcatele sale săvârșite în acest timp rezervat de *Dumn* și oferit lui nu pentru a fi irosit, ci spre a fi valorificat și cultivat nu oricum, dar cu o anumită sarcină – aceea a satisfacerii necesităților plinătății slugirii și făgăduirii credinței lui *Dumn* – Dumnezeu.

Pe când în formula structurală verbală a conceptului *Mândriei Naționale* descoperim toate aceste caracteristici funcționale proprii *Demnității Naționale* extrapolate transformabil în chiar toată stuctura genetic-onologică concretă umană a biologicului său inițial mai mult de natură metafizică decât fizică, adică mai mult de natură spirituală și mult mai puțin de natură biologică. Și întradevăr sintagma *mădrie* îl conține pe *mine / mă*, adică *pe mine dămă mie* – identificat cu sufletul omului, sinele lui, intimitatea lui spirituală/primordială. Astfel mândria națională îl conține pe *Dumn*, adică pe Dumnezeul Demnității naționale identificat prin extrapolare cu Dumnezeul Mândriei naționale. În postura de Mândrie națională Dumnezeu se manifestă suprem și absolut în formula Sa metafizică accentuată, deoarece îl avem pe Dumnezeu în dublă manifestare formulată atât fizic cât și metafizic, fapt care îl absolutizează în *mândria națională*. Și atunci face oare să minimalizăm și să ne rușinăm de noi înșine, adică de mândria noastră națională, de Dumnezeul nostru național? Cei ce nu înțeleg atare lucru și își calcă în picioare mândria națională îl calcă în picioare pe Dumnezeul lor național, săvârșind păcatul nesăbuiției prin nerespectarea făgăduinței zămislirii sale astfel trădând mândria sa națională și implicit și demnitatea sa națională.

Constatăm spre buuria și cinstirea Dumnezeului național, că la români mândria națională este mai presus de toate și de tot. Însă se constată totodată la români existența unei discrepante, a unei fisuri între demnitatea națională și mândria națională. Demnitatea națională

nu ține pasul cu mândria națională, fapt care îi fac mai vulnerabili în fața visciitudinilor istoriei și ale pragmatismului vieții cotidiene și al economicului lui. În schimb ei profită din plin de toate cele ce le oferă mândria lor națională, adică de cele ce le oferă splendorile spirituale ale descoperirii și savurării frumuseții și sublimului lucrurilor și fenomenologiei lor. Nu înzădar se spune cu certitudine că la români toți cântă și toți sunt poeți. Este un adevăr evident și o realitate incontestabilă. Nici la un neam pe cap de locuitor nu sunt atât de mulți cântăreți, poeți și scriitori mulți dinre ei excepționali cu renume mondial. În acest context spiritual arealul literar românesc abundă de reviste literar-artistice pe care le aflăm aproape în fiecare județ și zonă geografică.

Primordialitatea mândriei naționale la români față de demnitatea națională se explică printr-o o mai accelerată mișcare și transformare a priorităților materiale în cele spirituale influențate de a se transforma de factorii pur geografici dar în principal de cei de origine geopolitică și de securitate. La baza vulnerabilității demnității naționale stă încă faptul potrivit căruia biologicul uman este influențat, determinat și aflat sub pavăza factorilor fizici naturali concreți din substanța și seva cărora se alimentează, iar aceea în timp devin din ce în ce mai volatili, insuficienți, necalitativi, improbabil și mai ineficienți din care cauză biologiul se deteriorează mai rapid și mai accentuat.

Nu încapă înăoiă deci, drept concluzie, că mândria națională la români nu este și nu trebuie să fie un motiv de ocară națională, ci de laudă națională legică prin legea Dumnezeului național românesc. În același timp este necesar de concluzionat că a fi mândru de naționalitatea ta, adică a fi mândru că ești român nu înseamnă deosebit a fi excepțional în raport cu alte neamuri, a fi în afara oricărui etnos multi-național internațional, undeva deasupra lui, ci numai și numai a fi specific, deosebit, diferit fizic și metafizic, original dar și riginar, solitar și comunitar, individual și general, intelectual și cultural față de alte multe popoare și neamuri, purtătoare fiecare de mândria lor națională. În esență deci a fi mândru național înseamnă a fi cel cine ești și cum ești respectiv original și original, fizic și metafizic, inert sau activ și nimic mai mult, adică a fi *acel cine ești* în abreviată dumnzească *eu sunt acel ce sunt român*.

Petru Ababii

4 x Maria

Fiecare cu Maria lui. Eu cu Mariile noastre, veți vedea de ce: Marie-Christine Schneider, Maria Schneider, Anamaria Vartolomei și filmul « Maria ».

Maria Schneider (1952-2011), actriță franceză, de origine română prin mama ei, născută în Franța, cunoscută mai ales prin rolul din filmul erotic « Ultimul tango la Paris » (1972). Mama ei a fost Marie-Christine Schneider, librăreasă și fotomodel, iar tatăl actorul francez Daniel Gélin. Pe la 15 ani Maria a ajuns la Paris, a devenit actriță, a jucat alături de Brigitte Bardot, Bourvil, Virna Lisi, Mireille Darc, Alain Delon. La doar 19 ani a devenit celebră în lumea artistică prin rolul din filmul « Ultimul tango... » regizat de Bernardo Bertolucci, care a forțat-o să joace o scenă de viol cu Marlon Brando (48 ani) aflat în plan principal. În 2007 Maria Schneider a mărturisit într-un interviu că s-a simțit folosită ca un obiect, umilită, zguduită, că s-a simțit violată, deși nu a existat sex real între ea și Marlon Brando. Salariul ei a fost de 2500 dolari, a zecea parte din cei 250 000 dolari primiți de Brando, plus cei 10% din profitul încasat de film. Faima negativă, cu des-tute consecințe tragice pe plan personal (a ajuns dependentă de droguri, a încercat să se sinucidă de trei ori) și profesional (cariera să a avut de suferit, oferindu-i-se mai mult roluri asemănătoare o vreme). Totuși, au existat în viața ei și succese cu roluri reușite datorate unor regizori mari: Michelangelo Antonioni, René Clément și Jacques Rivette. Mai târziu, prin 2013, într-un interviu Bertolucci a recunoscut că, alături de Brando, a plănuțit, fără știerea Mariei Schneider, scena violului din film, ce a luat-o pur și simplu prin surprindere pe tânăra actriță:

„Voiam reacția ei ca fată, nu ca actriță. Ca Maria să interpreteze umilința și furia ei, voiam să o simtă. Țipetele... Mă simt vinovat, dar nu-mi pare rău. Ca să obții ceva cred că trebuie să fii complet liber”.

O verișoară, Vanessa Schneider a scris o carte despre viața actriței, pe care s-au bazat scenaristul și regizorul într-o oarecare măsură.

Și ajungem și la Anamaria Vartolomei, născută la Bacău în 1999, deja premiată mai ales la Cannes în 2022 pentru rolul principal din filmul « L'Evenement » la categoria « Cea mai bună speranță feminină ».

Și acum parțialul film biografic « Maria » apărut pe ecrane în 2024. Regizorul Jessica Palud ne face să privim calvarul și apoi faima chinuitoare ce urmează pentru

tânăra actriță (nu are 19 ani, ci doar 16 ani atunci când pleacă de la mama ei, dorind să devină actriță), fiică de actor, dar despărțit de mamă și recăsătorit. Accentul se pune mai ales pe turnarea filmului, pe scenele de pe platou, pe reconstruirea atmosferei procesului de filmare, pe reacțiile celor două personaje principale în special și pe faimoasa scena a violului.

Este un portret reușit al unei femei ce ajunge să fie disprețuită, criticată de mass media, ducându-ne cu gândul la alte destine frânte: Romy Schneider, Dalida, Marilyn Monroe... Maria devine o actriță iconică în timp prea scurt, la o vârstă între minoră-majoră, fără să fi fost pregătită cât decît nici pentru glorie nici pentru scandal, mai ales. Singura ei atitudine, peste ani, este răspunsul la dorința lui Bertolucci de a se întâlni cu ea: « Nu știu cine este. Nu cunosc acest bărbat. »

Anamaria Vartolomei a fost apreciată laudativ de critica cinematografică pentru rol: Interesant! Un șoc! Formidabilă! O actriță incandescentă! Să sperăm că Anamaria Vartolomei va avea norocul să i se propună în viitor partituri asemănătoare prin care să-și pună în evidența talentul, frumusețea, complexitatea. Și știința, inteligența alegerii.

Conform legislației franceze, filmul este indicat persoanelor peste 16 ani.

Octavia Buhociu

Unitate în diversitate

Galeriile de Artă „Ștefan Luchian” au găzduit, sâmbătă, 8 martie 2025, de Ziua Femeii, în prezența unui numeros public, vernisajul expoziției „Arta... la feminin”, aflată la cea de-a VI-a ediție.

Evenimentul de la Galerii a avut rolul de a aduce pe simeze cele mai recente lucrări de artă vizuală semnate de artiste din diverse școli și generații din întreg arealul românesc, dar și de a valorifica expozițional patrimoniul valoros deținut de instituția muzeală botoșăneană.

Expoziția, organizată sub egida Societății Culturale „Expo-Art” Botoșani (președinte artist vizual Liviu Șoptelea) a fost dedicată artistei Ligia Macovei, ale cărei lucrări se află în pinacoteca Muzeului Județean și a avut-o ca invitat de onoare pe artista Marilena Măntescu – Isac, membru al U.A.P.R. București.

Au fost expuse peste 90 de lucrări de artă, realizate în diverse tehnici, de la pictură, grafică, tehnică mixtă, artă decorativă, la artă textilă, fotografie și instalație, cu o tematică ce cuprinde toate genurile, de la arta figurativă (portret, peisaj, natură statică, compoziții) la arta abstractă, semnate de: CRISTINA PETRUȚIU (Alba Iulia), TAMARA ANTAL, NICOLETA CRISTINA CĂRARE, CARMEN DIMA, LUCICA FILIMON, GEORGIANA STĂNESCU-AFEMEI, CARMEN VOISEI (Bacău), DELIA VIRGINIA VANCEA, CORNELIA VAS (Baia Mare), LUCREȚIA MUREȘAN (Bistrița-Năsăud), DIANA SIMONA ALUPOAIE, LARISA APOSTOLIU, CLAUDIA IONELA BABII, NADIA BÎRLĂDEANU, LAURA CIOBÎCĂ, RODICA COJOCARIU, ANA COȘEREAȘU, MIHAELA CROITORU, FLORENTINA DĂNILĂ, MIRELA ANCA GAVRILOAIE, TALIDA ELENA GRUNZAC, ANGELA HRENIUC, ANCA LARIONESEI, LILA LUNGULESCU, DOINA MAXIN-RELENSCHI, MARIA CLAUDIA MITRĂ, CARMEN NICOLAU, GIANNINA IULIANA PRALEA, ANCA SOFIAN, ȘTEFANIA-CARMEN SUCEVEANU, ANA ROUA VASILESCU (Botoșani), IOANA PIRĂU, VICTORIA ȚĂROI-GALBENU (Brașov), BIANCA ANDREEA CONSTANTIN, ADALGIZA HARABAGIU, LUCIA JUNCU, NATALIA LAZĂR, CRISTINA MARIA LUPESCU, GABRIELA NAFTANAILĂ-LEVENȚU, MARINA NICOLAEV (București), CLARA-LIVIA TUDORAN, ZOE VIDA PORUMB (Cluj), CARMEN DORDEA, RALUCA AURA MUNTEANU, GABRIELA VASILIEV (Constanța), GABRIELA MEȘTER (Dej), ADRIANA EMILIA CANIJA POPA, IOANA LIANA POPA (Deva), DANA ROGOBETE, ANA MARIA COCOȘ, LAVINIA-ANTONIA COȘOVLIU (Galați), SANDA VETURIA IONESCU (Hunedoara), MĂDĂLINA DOROFTE, GEORGEA GHEORGHIU, OFELIA HUȚUL, CODRINA LAURA IONIȚĂ, DANIELA ISACHE, VIORICA MURARU, GEORGETA MURGOCI-VRÎNCEANU, ANGELICA MIRELA PAGU, VALENTINA PARASCHIV

(Iași), MARA NAGHI NICULAE (Ilfov), ADINA DOGARU (Medgidia), CARMEN CĂRĂUȘU (Neamț), ELENA FELICIA CÎMPIAN (Oradea), CARMEN MARIA PATU (Praga), STELA SPĂȚAR (Satu-Mare), ANCA-ALEXANDRA COSTEA (Sibiu), MARIA UNȚANU (Slobozia), LOREDANA AXINTE, GENOVEVA BOGDAN, IULIANA-CRISTINA IACOB, BRÂNDUȘA MATEȘ STANCIU, MARIA-IONELA PĂLIMARU (Suceava), MARIANA ȘERBAN (Târgu Mureș), CRISTINA CLAUDIA LIHAT, SARAH RALUCA MIULESCU, ADELA POP, ELENA FELICIA SELEJAN, VALENTINA ȘTEFĂNESCU (Timișoara), ELENA MATEIUC-BELECCIU (Toplița) și MIOARA MITU (Tulcea).

Ligia Macovei (1916-1998), cunoscută pictoriță și graficiană, s-a afirmat pe scena graficii românești cu desenele realizate pentru ilustrarea liricii eminesciene. A avut o contribuție însemnată și la ilustrarea versurilor lui Tudor Arghezi, cele mai reprezentative creații de acest fel figurând în volumul „Poezii” (Editura Minerva, 1970).

Artista a expus la numeroase saloane naționale, dar și la Bienala de la Veneția din 1956. De-a lungul carierei, a avut expoziții personale la: Roma, Galleria Penelope (1962); Teheran, Galeria de Artă Negar (1964), cu aproximativ 80 de lucrări de pictură în ulei, guașă și desene în tuș; Viena, Künstlerhaus (1965); Tunis, Galeria l'Information (1975). A participat și la numeroase expoziții de grup organizate în străinătate.

Ligia Macovei a fost conferențiar la Institutul de Arte Plastice din București, iar în 1958 a îndeplinit funcția de delegat permanent al Republicii Populare Românie pe lângă UNESCO (Paris), fiind numită și comisar al pavilionului românesc la cea de-a XXIX-a Bienală de la Veneția. În 1964, a primit o mențiune specială la târgul de Carte de la Leipzig, pentru volumul ilustrat „Poezii”, de Mihai Eminescu.

Invitata de onoare, Marinela Măntescu-Isac, personalitate importantă pentru arta contemporană românească, reprezintă artistul care stăpânește tehnica picturii și explorează profunzimile emoției umane.

Născută în 23 iulie 1954, în București, Marinela Măntescu-Isac a absolvit în 1978 Academia de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”, secția pictură (prof. Corneliu Baba și Marius Cilievici),

Este membru al U.A.P.R. (din 1980), și membră a Asociației Femeilor Creatoare în Arta Plastică din România (2014)

A participat la peste 160 de expoziții personale și de grup.

Lucrări ale artistei se regăsesc în colecții particulare din America și Canada, Europa, Africa și Australia.

Prezentarea lucrărilor a fost făcută de muzeograful Ana Coșereanu și artistul Liviu Șoptelea.

Vineri, 4 aprilie 2025, ora 13, Muzeul Județean Botoșani și Galeria Romană au invitat iubitorii de artă la vernisajul expoziției de artă plastică „LOGOS”, eveniment care a marcat împlinirea a 40 de ani de la înființarea Grupului Prolog și 100 de ani de la nașterea lui Paul Gherasim, artizanaul acestei mișcări artistice.

Au luat cuvântul Maria Bîlașevschi, critic de artă și președinte al Uniunii Artiștilor Plastici, filiala Iași, curatorii expoziției, respectiv Maria-Laura Tocariu, șef al Secției de Artă Plastică – Etnografie și Științe ale Naturii, din cadrul Muzeului Județean Botoșani și Emil Ene, coproprietar al Galeriei Romane din București, dar și artistul Ion Grigorescu.

Au fost expuse lucrări de pictură și grafică semnate de unii dintre cei mai importanți artiști contemporani ai României, membri ai Grupului Prolog, cunoscut pentru viziunea sa distinctivă și pentru abordările sale deosebite în arta contemporană: Paul Gherasim, Constantin Flondor, Horea Paștina, Mihai Sârbulescu, Christian Paraschiv, Ion Grigorescu, Valentin Scărlătescu, Matei Lăzărescu și Dan Mohanu.

Expoziția a putut fi vizitată până în data de 19 mai 2025.

„Expoziția a reunit lucrări ce îmbină forța expresivă a metalului cu delicatețea fibrelor textile și vibrația cromatică a picturii. Sub semnătura artistului Ștefan Bilba, sculpturile și instalațiile explorează dinamica dintre materialitatea dură a metalului și subtilitatea simbolică a formelor, transformând elementele industriale în compoziții lirice. Lucrări precum „Simfonia argintie”, „Oda metalului” sau „Peregrinări” au propus o incursiune în sonoritățile vizuale ale metalului, în timp ce „Păsările copilăriei mele” și „Închinarea magilor” au reflectat universul mitologic și spiritual.

Complementar, artista Lucia Bilba a adus un contrast poetic prin mini tapiserii minuțios lucrate și picturi vibrante ce rezonază cu tematica expoziției. Opere precum „Veșnicie”, „Interferențe” și „Pomul Vieții” au sugerat un dialog între materialele moi și cele dure, între tradiție și contemporaneitate.

Întregul demers artistic a compus o țesătură metaforică între trecut și prezent, între natură și tehnologie, între efemer

și peren, fiecare lucrare devenind astfel o verigă într-un lanț de expresii artistice, unde metalul, lemnul, textilele și culorile s-au împletit într-un discurs plastic profund și autentic.

Curatorul expoziției a fost artistul vizual Liviu Șoptelea, iar lucrările au fost prezentate, în cadrul vernisajului din 16 martie 2025, ora 11,30, de muzeograful Ana Coșereanu, masterand al Universității Naționale de Arte „George Enescu” Iași.

Pe data de 8 aprilie 2025 a fost vernisată expoziția de pictură „Obiecte însuflețite”, cu lucrări realizate de elevii Liceului de Arte „Ștefan Luchian” Botoșani în cadrul proiectului „Student pentru o zi”, coordonat de profesor Genoveva Dolhescu, alături de Adina Surugiu și Ciprian Andrușca – profesori la specializarea Arte Vizuale și realizat în parteneriat cu UNAGE Iași, Muzeul Județean Botoșani și Consiliul Județean Botoșani.

Așa cum menționa prof. univ. dr. Cristian N. Ungureanu: „prin lucrările expuse, tinerii artiști și-au propus să capteze și să transpună spiritul și frumusețea „dialogurilor” dintre florile, fructele și diferitele obiecte grupate în scenografii cu inspirate valențe poetice”.

În Duminica Floriilor, pe 13 aprilie 2025, la ora 12, în spațiul Colecției de Artă, a avut loc vernisajul expoziției „Sacral în artă”.

Evenimentul, organizat de Muzeul Județean Botoșani, Secția de Artă Plastică, Etnografie și Științele Naturii a fost dedicat sărbătorilor pascale și a adus în prim-plan spiritualitatea, tradiția și creația artistică autentică.

Punctul de atracție al expoziției a fost prezentarea, în premieră, a 10 icoane pe lemn, din patrimoniul etnografic al muzeului, lucrări valoroase care au oferit o ocazie rară de întâlnire cu arta sacră tradițională.

Alături de acestea, expoziția a reunit și lucrări recente, realizate în diverse tehnici: icoane pe lemn și sticlă, grafică, pictură (ulei pe pânză) cu tematică religioasă și vitraliu, semnate de artiștii: Constantin Alexa, Marcel Alexa, Alina și Anca Albătoae, Elena Arcire, Robert Cobuz, Florin Grosu, Constantin Livadaru, Bebe Hetriuc, Constantin Surugiu, Liviu Șoptelea, Cristina Turiceanu, Marius Vatamanu și Karmen Zaharia.

Expoziția a putut fi vizitată până pe 5 mai 2025, cu acces gratuit. Curatorul expoziției a fost Liviu Șoptelea, iar prezentarea lucrărilor a fost realizată de muzeograful Ana Coșereanu.

Ana Coșereanu

Revista apare
cu sprijinul sponsorilor:

S.C. SENESE RO S.R.L.
S.C. MESERIASUL S.R.L.
Grupul de Distribuție ETA S.R.L.

căroră la mulțumim în numele cititorilor
și colaboratorilor revistei noastre.

REVISTA HYPERION

REDACTIA

Botoșani, Pietonal Transilvaniei, 3,
bl. A8, ap. 8

Telefon: 0722-243633, 0746-760418

E-mail: doriangellu@yahoo.com

nicu_corlat@yahoo.com

cipri.b78@gmail.com

Revistă membră

ISSN: 1453-7354

Editor: Fundația Culturală

„Hyperion – Caiete botoșănene“ Botoșani

Președinte: Gellu Dorian

**Responsabilitatea conținutului articolelor din revista Hyperion
aparține în exclusivitate semnatarilor.**

Redactor șef:

Gellu Dorian

Redactor șef adjunct:

Nicolae Corlat

Secretar de redacție:

Vlad Scutelnicu

Redactori:

Marius Chelaru, Raluca
Faraon, Dan Perșa, Vianu
Mureșan, Paul Gorban,
Remus Octavian Câmpean

Colegiul de redacție:

Mircea A. Diaconu, Leo
Butnaru, Al. Cistelecan,
Theodor Damian, Radu
Florescu, Mircea Oprea,
Nicolae Oprea, Luiza
Palanciuc, Antonio Patraș,
Petrut Pârvescu, Nicolae
Sava, Cassian Maria
Spiridon, Vasile Spiridon,
Victor Teișanu, Vasile
Tudor, Geo Vasile, Dumitru
Ungureanu, Matei Vișniec,
Radu Voinescu

Tehnoredactor:

Ciprian Boariu

H
Y
P
E
R
I
O
N

În acest număr semnează

Petru Ababii
Visarion Alexa
Aurel Andrei
Mădălina Virginia Antonescu
Ana Ardeleanu
Veronica Balaj
Lucia Bibarț
Mircea Bodnariu
Rodica Bretin
Octavian Buda
Octavia Buhociu
Leo Butnaru
Liviu Capșa
Marius Chelaru
Al. Cistelean
Theodor Codreanu
Anda Comșa Chiș
Ana Coșereanu
Valentin Coșereanu
Daniel Cristea Enache
Theodor Damian

Lucia Dărămuș
Simona-Grazia Dima
Antonio Doda
Gellu Dorian
Marian Drăghici
Raluca Faraon
Corneliu Fotea
Cătălina Frâncu
Paul Gorban
Sveatoslav Gordinskiy
Mariangela Gualtieri
Cătălina Hașotti
Ioan Holban
Ioan Iacob
Stela Iorga
Adrian George Itoafă
Ivan Krușelnițkiy
Simona Lungu
Vasile Dan Marchiș
Daniel Mariș
George Motroc

Vianu Mureșan
Ileana Pascu
Dan Perșa
Ovidiu Petcu
Savu Popa
Ivan Pozzoni
Mariana Rânghilescu
Radu Sergiu Ruba
Christian W. Schenk
Lucian Scurtu
Vasile Spiridon
Liviu Ioan Stoiciu
Victor Teișanu
Nicolae Tzone
Dumitru Ungureanu
Magda Ursache
Petru Ursache
Lucian Vasiliu
George Vigdor
Rodi Vinau
Radu Voinescu